

ISSN 1563-2415

Алматинская академия
экономики и статистики

Ежеквартальный научно-практический журнал

Статистика,
учет и аудит

Статистика,
есеп және аудит

Statistics, account
and audit

Алматы

3(74)2019

Регистрационное свидетельство № 9099-Ж от 25.03.2008г.
выдано Министерством культуры и информации Республики Казахстан,
Комитетом информации и архивов

Приказом Комитета по контролю в сфере образования и
науки МОН РК № 1027 от 17.10.2016г.
журнал «Статистика, учет и аудит» включен
в Перечень научных изданий, рекомендуемых Комитетом
для публикации основных результатов научной деятельности по разделу
«Экономика»

Журнал включен в Российский индекс
научного цитирования (РИНЦ) и
размещается в научной
электронной библиотеке (WWW.ELIBRARY.RU)
(Лицензионный договор с ООО «НЭБ» № 133-03/2016
г.Москва 11 марта 2016 г.).

СТАТИСТИКА, УЧЕТ И АУДИТ

3(74)2019

Ежеквартальный научно-практический журнал издается с 1999года.

Учредитель «Алматинская академия экономики и статистики»

Главный редактор

Дауренбеков А. –к.э.н., проф.

Заместители гл. редактора:

Корвяков В.А. –д.п.н., проф., ректор ААЭС

Мухамбетов Д.Г.- д.ф.-м.н, проф., проректор по науке и инновациям ААЭС

Члены редколлегии:

Ботобеков А. - д.э.н., проф. кафедры «Бухгалтерский учет, анализ и аудит» Кыргызского государственного университета им. Жусупа Баласагына, г.Бишкек

Ержанов М.С. – д.э.н., партнер «Grant Tohronton»,

Исраилов М.И. – д.э.н., проф., зав. кафедрой «Бухгалтерский учет, анализ и аудит» Кыргызско-Российского Славянского Университета им. Б. Ельцина, г. Бишкек

Magdalena Osinska, д.э.н., проф. Университета Экономики (Польша, г. Быдгощ)

Мадиев У.К. – д.т.н., проф., академик НАН РК, директор ЦИКУ ААЭС, г. Тараз

Мезенцева Т.М. – д.э.н., профессор Департамента учета, анализа и аудита Финансового университета при Правительстве Российской Федерации

Назарова В.Л., д.э.н., проф., зав.кафедрой "Учет, аудит и статистика" ААЭС

Садыков К.Р., проф.Института экономики и менеджмента КГУ им.И.Арабаева, представитель Кыргызской Республики в Межправительственной рабочей группе экспертов по Международным стандартам учета и отчетности (ISAR) при UNCTAD (ООН)

Сейтахамзина Г.Ж. – к.э.н., проф., зав. кафедрой «Экономика и менеджмент» ААЭС

Сейдахметова Ф.С. – д.э.н., проф. кафедры"Учет, аудит и статистика" ААЭС

Смагулова Б.А., к.фил.н., доцент, зав.кафедрой "Информационные системы и общеобразовательные дисциплины"

Таипов Т.А. – к.э.н., проф., ААЭС

Шокаманов Ю.К.– д.э.н., проф., Зам. директора Департамента статистики Евразийской экономической комиссии, г. Москва

Щербатюк В.В. – д.э.н., Европейский университет Молдовы, г. Кишинев, Республика Молдова

Тиражирование:

Типография: г.Алматы, Жандосова, 58
ТОО «Жания-Полиграф»

Адрес редакции:

г.Алматы, ул.Жандосова, 59, Алматинская академия экономики и статистики

тел: +7 727 309 58 20

факс: + 7 727 309 30 00

Website: www.aesa.kz, www.sua.aesa.kz

e-mail: anvarbekdaurenbekov@mail.ru

Сдано в набор: 4.09.2019г.

Подписано в печать:10.09.2019г.

СОДЕРЖАНИЕ

УЧЕТ И АУДИТ

<i>К.Т.Тайгашинова, А.К.Ержанов, В.Л.Назарова</i> ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ЗАТРАТ В СКЛАДСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ	7
<i>К.Алайдаркызы, Ж.Әлайдар, Е.А.Асылбаев, А.С.Нартбаева</i> ОРГАНИЗАЦИЯ ВЕДЕНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА НА РЕМОНТНЫХ ЗАВОДАХ	11
<i>Л.Ж. Айтхожина, А.С. Садиева, А.А. Кажмухаметова</i> НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ОБЩЕСТВЕННОГО СЕКТОРА	16
<i>Б.А.Алибекова, Г.М.Каирова</i> МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ	20
<i>М.Қ.Әлиев, М. А. Алтынбеков</i> ШАҒЫН КӘСІПОРЫНДАҒЫ ІШКІ АУДИТТІ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ	25
<i>Г.С.Барманбекова, Г.Н.Судейменова</i> МЕТОДЫ АНАЛИЗА БУХГАЛТЕРСКОГО БАЛАНСА	29
<i>С. А. Исакова, Г.Т.Тулеева, К.Д.Турганбаев</i> ОЦЕНКА ДОЛЕВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ ПО СПРАВЕДЛИВОЙ СТОИМОСТИ	32
<i>А.А.К.Карыбаев, М.К.Жамкеева</i> ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ КВАЗИГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА	37
<i>К.О. Мазбаева</i> ЖАУАПКЕРШІЛІК ОРТАЛЫҚТАРЫ БОЙЫНША ҚҰС ШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНІМДЕРІНІҢ ӨНДІРІСТІК ШЫҒЫНДАР ЕСЕБІН ҰЙЫМДАСТЫРУ	42
<i>Н.В.Надеева, Назарова В.Л.</i> ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИИ ВНУТРЕННЕГО АУДИТОРА ДЛЯ РУКОВОДСТВА КОМПАНИИ	47
<i>Б.Б.Султанова, А.З.Арыстамбаева</i> ОСОБЕННОСТИ ПРИЗНАНИЯ ВЫРУЧКИ В УСЛОВИЯХ ПРИМЕНЕНИЯ IFRS 15 «ВЫРУЧКА ПО ДОГОВОРАМ С ПОКУПАТЕЛЯМИ»	51
<i>А.Л. Цюцяк, И.Л. Цюцяк</i> НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ И ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЬ ПРОВЕДЕНИЯ СКВОЗНОГО КОНТРОЛЯ	57

ЭКОНОМИКА И МЕНЕДЖМЕНТ

<i>Y. Abraham, Y. Tkal</i> IMPROVING THE WORKING MOBILITY SYSTEM AS A METHOD OF ACCOUNTING ORGANIZATION AND ADMINISTRATIVE MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE	63
<i>К.Бодаухан, Р.С.Мусина, А.М.Садвакассова</i> ANALYSIS OF THE KAZAKHSTAN LABOR MARKET AND ITS DEVELOPMENT DIRECTIONS	68
<i>Г.Ж.Жолдасбекова, Г.А.Абдулина, Т.Медини</i> RESEARCH OF THE GRADUATES' POSITION IN THE LABOR MARKET: WHAT'S NEXT?	74
<i>Sh.R. Karbetova, A.K. Daribayeva, N.N. Shodorova</i> DEVELOPMENT OF AN IMITATION MODEL FOR THE ADOPTION OF LOGISTICS DECISIONS ...	80
<i>А.А. Калдыораз</i> THE ROLE OF MANAGEMENT IN THE MODERNIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS	86
<i>А.О. Мухаммедов, А.В. Тасмаганбетов</i> THE CURRENT STATE OF THE DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF INTERNATIONAL TOURISM	91

R.O.Sutbaeva, D.D.Yeshpanova, V.V.Chekmarev SOME ASPECTS OF SOCIALIZATION OF ECONOMY OF KAZAKHSTAN	97
M.I. Sigaryev, ZH.M. Nurkuzhayev, T.A. Taipov PUBLIC SUPPORT FOR SMALL BUSINESSES IN AGRICULTURAL SECTOR: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE	102
A.B. Sansyzbayev, Zh.Sh.Kenzhalina THE PROBLEMS OF SOCIAL PARTNERSHIP AND ITS DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	105
Г.О. Алтаева ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	110
Г.А.Абдулина, Л.А.Талимова, Г.Р.Байтаева АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	115
А.Б. Ажигужаева, И.А. Бибатырова СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ СТРОИТЕЛЬСТВА ДОСТУПНОГО ЖИЛЬЯ В КАЗАХСТАНЕ	119
А.М.Ахметова, Р.У.Смагулова СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	125
Г.О.Байдаuletova, А.Е.Есболова ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ ЖЕРЛЕРДІҢ ГИДРОМЕЛИОРАЦИЯСЫ: ЖҮЙЕЛІ ДАМУЫНЫҢ СТРАТЕГИЯСЫ МЕН ТАКТИКАСЫ	129
К.С.Байшоланова, Г.К. Жанибекова, С.Ш.Оралова СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА КОНСАЛТИНГОВЫХ УСЛУГ В КАЗАХСТАНЕ	134
А.Е.Беймбетова ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ ЗА СЧЕТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ЦИФРОВИЗАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ	138
С.В. Беспалый, Д.С. Бекниязова, М.К. Каримбергенова ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЙ РЕКРЕАЦИОННЫЙ КОМПЛЕКС КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА	144
С.К. Жумашибекова ЕҢБЕК КӨШІ -ҚОНЫ АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМУЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	148
Е.Е. Гриднева, Г.Ш.Калиакпарова, А.М.Касенова ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА РАСТИТЕЛЬНЫХ МАСЕЛ В КАЗАХСТАНЕ	153
Д.Ә. Құнанбаева, М.Қ. Қырғызбай ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБЫЛЕТТІЛІГІН ИННОВАЦИЯ НЕГІЗІНДЕ ДАМУЫ	157
М.К. Кожяхметова, Р.К.Берстембаева МАЛЫЙ БИЗНЕС КАК ФАКТОР РОСТА НАЛОГОВОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА	163
Р.Е. Куралбаева, Л.А. Байбулекова, К.С. Сакибаева АГРОПРОМЫШЛЕННЫЕ ИННОВАЦИИ КАК ОСНОВНОЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА	167
Д.Ж. Мырзаханова, Б.С.Утегулова ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НАЛОГОВОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	171
Б.С.Мырзалиев, Е.Т.Абилкасимов АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ	175
Д. Поленов, С. Сатаев ПРОЕКТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ	180

<i>Д.И.Разакова, Н.А.Кудайбергенов, Д.М.Дадабаева</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГА И ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В КАЗАХСТАНЕ	184
<i>Г.Ж. Сейтхамзина, М.Т. Жетесова, А.Д. Тлеубекова</i> ҚР АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕННІҢ РӨЛІ	188
<i>Р.А. Салимбаева</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН БАСҚАРУ	193
<i>М.Д. Сайымова, М.Ә. Тұрғанбаев, Р.Ә.Есберген</i> ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫ ДАМУЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ	197
<i>Л.К. Саналиева, Г.Т.Ахметова, Г.Б.Кенжегалиева</i> ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА	203
<i>Р.К. Сагиева, А.С. Жупарова, Д.Т. Калмакова</i> ОСОБЕННОСТИ НАУКОЕМКИХ ПРОИЗВОДСТВ И ТРУДНОСТИ ИХ ФИНАНСИРОВАНИЯ	207
<i>Л.Т.Тайжанов, Б.С.Изатуллаева, Р.М.Тажимаева</i> ҚАЗАҚСТАН МОНОҚАЛАЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ	213
<i>С.Ыдырыс, С.Баймағанбетов</i> ӘЛЕМДІК МҰНАЙ БАҒАСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІН ЭМПИРИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР НЕГІЗІНДЕ ЗЕРТТЕУ	218
<i>М.Б.Торегожина, П.Орынбет, Ж.Т.Егизбаева</i> КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ХИМИКО-ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В РАМКАХ ЕАЭС	223

ФИНАНСЫ

<i>А.Кредина</i> FINANCIAL TECHNOLOGIES: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS	228
<i>В.Р.Бурнашева</i> ВСЕОБЩЕЕ ДЕКЛАРИРОВАНИЕ ДОХОДОВ КАК ИНСТРУМЕНТ ФИСКАЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ	232
<i>М.Т.Кульжабаева, А.А.Адамбекова</i> ЭЛЕКТРОНДЫҚ КОММЕРЦИЯҒА САЛЫҚ САЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	237
<i>К.Мадыханова, Р.Садыкова</i> ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ ИСЛАМСКИХ ФИНАНСОВЫХ ПРОДУКТОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	243
<i>Н.К.Шайханова, К.Ж.Шолпанбаева, А.А.Апышева</i> АЙМАҚТАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҮРАҚТЫЛЫҒЫ: ЖЕРГІЛІКТІ БЮДЖЕТ КІРІСТЕРІНІҢ ҚҰРЫЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	247

СТАТИСТИКА

<i>Ы. Әміреев, Ә. Дәуренбеков</i> ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ӨЛІМ-ЖІТІМ КӨРСЕТКІШТЕРІН СТАТИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ	252
--	-----

УЧЕТ И АУДИТ

МРНТИ 06.35.31

УДК 311.216; 336.717.6

ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ЗАТРАТ В СКЛАДСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Тайгашинова К.Т.¹, Ержанов А.К.*², Назарова В.Л.³

^{1,2,3} Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы, Казахстан

e-mail: erzhanov_a@mail.ru

Аннотация. В статье раскрываются особенности учета затрат в складском хозяйстве и проблемы оказания сервиса логистических услуг. Склады один из элементов логистической системы, которые необходимы товаропроизводителем для хранения и содержания запасов. Отсюда возникает необходимость в нормировании запасов и уменьшении затрат на их содержание. В складах временного хранения грузов (СВХ) может создаваться и поддерживаться специальный режим, например: проветривание, температура, влажность. Особенно это важно для хранения скоропортящихся продуктов. Существенным признаком склада является возможность доставки и вывоза груза с помощью железнодорожного, автомобильного или водного, воздушного транспорта. Реализация функции склада временного хранения грузов означает необходимость проведения сервиса логистических услуг по размещению грузов на хранение, обеспечению необходимых условий хранения, изъятию грузов из мест хранения.

Ключевые слова. Логистические услуги, транспорт, управление запасами, запасы, складское хозяйство, сервис услуг.

Введение. Исследование проблем оказания сервиса логистических услуг в складском хозяйстве играет важную роль.

Существуют понятие логистический сервис услуг оказываемые складами, исходя из их функций. Сервис услуг выполняется исходя требований клиента. Последний производит оплату по тарифу за оказанный ему сервис услуг. Актуальность исследования учета затрат в складском хозяйстве, аспектов управления складами сегодня не вызывает сомнений, т.к. большое количество грузов осуществляется путем перевозок различными видами транспорта с предоставлением различных услуг по хранению и их содержанию. Поэтому сегодня логистика это способ уменьшения затрат, что влечет за собой увеличение дохода коммерческих организаций.

Методы исследования. Применялись общеизвестные аналитические, экономико-статистические методы в контексте с положениями фундаментальных и прикладных исследований в области логистики и управления запасов как казахстанских, так и зарубежных ученых специалистов.

Результаты и обсуждения. Сегодня уже достаточно широко ведутся исследования в области товарооборота запасов и даются определения логистики и логистической системе, особое внимание уделяется складскому хозяйству. Так, А.М. Гаджинский считает: “Склады являются одним из важнейших элементов логистических систем” [1]. Товаропроизводителю в производстве продукции или оказания услуг необходимы склады для хранения запасов. Производственная необходимость содержания запасов существует на всех стадиях движения материального потока, начиная от первичного источника материальных запасов и, в завершении, конечным потреблением. Это означает, что сегодня в рынке услуг существуют склады двух направлений.

1. Склады в портах, железнодорожных станциях, перевалочных базах оказывающие сервис услуг клиентам в целях получения дохода. На их содержание существуют затраты, в этой связи на наш взгляд следует учитывать их, для определения достоверности полученного дохода.

2. Склады в организациях, фирмах, компаниях, где хранятся сырье и материалы необходимые для обеспечения процесса производства продукции, их содержание несут расходы, которые уменьшают доход товаропроизводителя.

Речь идет о складах временного хранения грузов (СВХ).

В современных условиях различаются склады и по высоте укладки грузов. В одних – груз хранится не выше человеческого роста. А в других – необходимы специальные устройства, способные поднять и точно уложить груз в ячейку на высоте 24 м и более.

Склады могут иметь разные конструкции: размещаться в отдельных помещениях (закрытые), иметь только крышу и одну, две или три стены (полуоткрытые) [2]. Отдельные грузы хранятся вообще вне помещений на специально оборудованных площадках, в так называемых открытых складах сыпучих грузов: уголь, песок, гравий, щебень, глина, и т.д.

Исходя из технологии хранения грузов в складах временного хранения грузов (СВХ) могут создаваться и поддерживаться специальный режим, например: проветривание, температура, влажность. К таким складам относятся химический склад или холодильные установки для хранения скоропортящихся продуктов (мясо, рыба и т.д.). Склад может предназначаться для хранения товаров одной фирмы или организации (склада индивидуального пользования), а может, на условиях лизинга, сдаваться в аренду физическим или юридическим лицам (склад коллективного пользования).

На приграничных пунктах, перевалочных базах, в портах, железнодорожных станциях распространены «Склады временного хранения» (СВХ), существенным признаком которых является возможность доставки и вывоза груза с помощью железнодорожного, автомобильного или водного транспорта [3, с.180]. Исходя из этого, различают пристанционные или портовые склады, тупиковые, прирельсовые и глубинные. Существуют склады с порталными кранами на рельсовом ходу, где в один склад могут въехать несколько вагонов, контейнерные склады, где формируются контейнерные поезда. Последние обеспечены различными механизмами: подъемными кранами разных марок и грузоподъемности, лебедки, тягачи при помощи которых оказываются все виды сервиса услуг.

Вместе с тем склады временного хранения грузов зависят от ассортимента хранимого груза, например, специализированные склады, склады со смешанным или с универсальным ассортиментом, (овощехранилища), склады фармацевтики (лекарственного направления) или склады зооветеринарного снабжения и т.д. Нами представлена классификация складов по признаку и назначению, места в общем процессе движения материального потока, которые раскрывают для системы учета затрат свои особенности (рис.1).

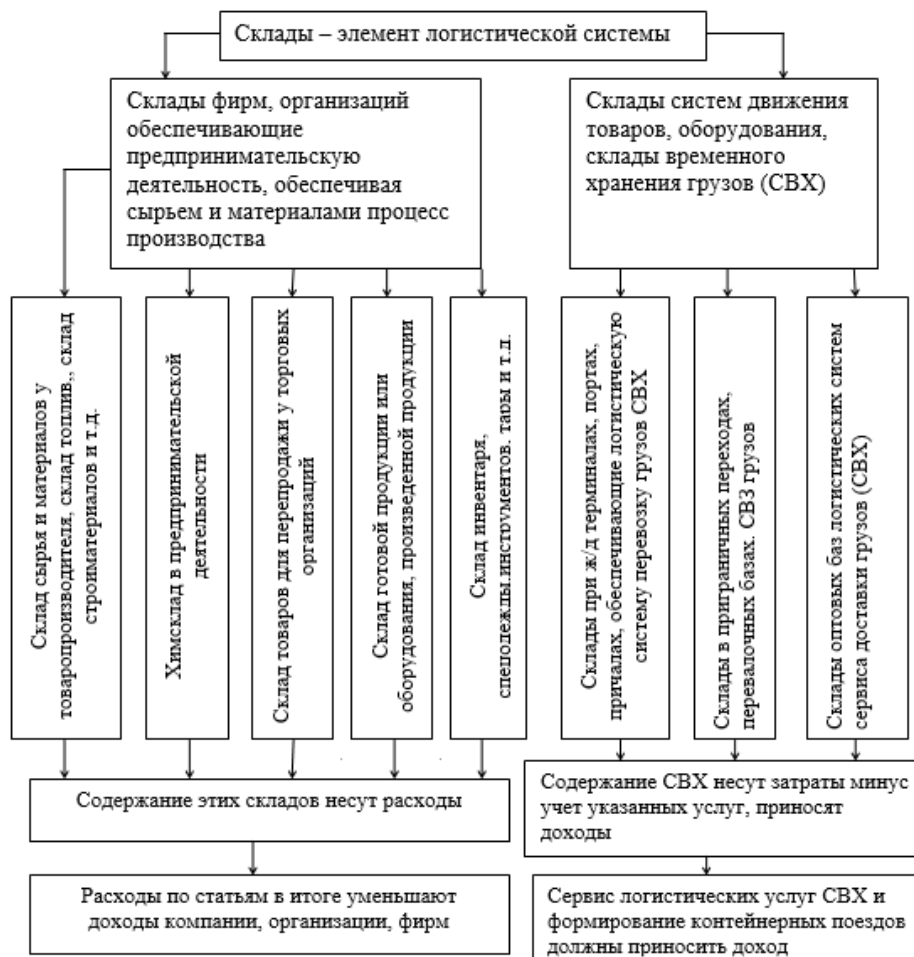

Рис.1-Классификация складов по принадлежности и назначению и учету издержек их содержания.

Реализация функции склада временного хранения грузов (СВХ) означает необходимость проведения сервиса логистических услуг по размещению грузов на хранение, обеспечению необходимых условий хранения, изъятию грузов из мест хранения. Отсюда возникает необходимость

проведения сервиса по расфасовке, упаковке, маркировке, взвешиванию грузов исходя заявки получателей.

Преобразование материальных потоков происходит путем расформирования других складов. Это означает необходимость сервиса распаковки грузов, комплектования новых грузовых единиц, их упаковку, маркировку, затаривание, взвешивание, отправка адресату, получателю.

Логистические функции складов реализуют в процессе осуществления сервиса логистических услуг клиентам на принятый груз на склады (СВХ).

В целом комплекс складских операций представляет собой следующую последовательность:

- разгрузку транспорта;
- приемка товаров;
- размещение на хранение (укладка товаров стеллажи, штабели);
- отборка товаров из мест хранения;
- формирование грузов по адресату получателя;
- комплектование, расфасовка и упаковка товаров;
- погрузка: на транспортные средства доставки от двери до двери;
- внутри складское перемещение грузов” [4,с.113].

Наиболее тесный технический и технологический контакт склада с остальными участками логистического процесса имеет место при осуществлении операций с входным и выходным материальными потоками, т.е. при выполнении так называемых погрузочно-разгрузочных работ.

Эти операции определяются следующим образом. Как предлагает Л.Б.Миротин: “При погрузочно-разгрузочных и складских работах обычно выполняются:

1 погрузка и выгрузка транспортного средства соответственно в пунктах отправления и назначения;

- 2 сортировка грузов;
- 3 комплектование отправок и укрупнение грузовых единиц;
- 4 формирование и расформирование пакетов;
- 5 погрузка (выгрузка) контейнеров;
- 6 маркировка грузов, упаковка, увязка, обшивка;
- 7 ремонт тары и упаковки.

К услугам по подготовке и дополнительному оборудованию подвижного состава относят:

- 8 очистку транспортного средства и контейнеров от остатка груза;
- 9 обеспечение грузоотправителей средствами пакетирования;
- 10 содержание парка контейнеров или оборотного фонда пакетов;
- 11 предоставление пломбирочных устройств” [5, с.209].

Технология выполнения погрузочно-разгрузочных работ на складе зависит от характера груза, от типа транспортного средства, а также от вида используемых средств погрузочно-разгрузочной механизации.

Склады временного хранения обеспечены подъемными кранами, лебедками, портальными кранами и т.д.

Существенной с точки зрения совокупного логистического процесса, операций является приемка поступивших грузов по количеству и по качеству.

На складе принятый по количеству и по качеству груз перемещается в зону хранения. Тарно-штучные грузы могут храниться на стеллажах и штабелях.

Максимальная высота статистических складов составляет обычно 12 м. Длина стеллажей выбирается произвольно, но считается оптимальным соотношением 1:5.

Динамические склады обычно крупнее статистических. Высота стеллажей 16-24 м, но может достигь и 40 м. Длина – вплоть до 150 м. Это СВХ с тупиком и въездом локомотива и вагона в каждый склад. Существуют сервис логистических услуг формирования контейнерного поезда к отправке и расформированию прибывшего контейнерного поезда на СВХ -контейнерная, она состоит из маневровых работ локомотивов.

Заключение. При определении складских мощностей необходимо учитывать требования, предъявляемые к условиям и срокам хранения конкретного вида сырья, материалов, готовой продукции и т.д. Для хранения таких видов сырья, как уголь или песок, требования к складским мощностям могут быть удовлетворены предоставлением открытой площадки и наличием погрузчиков, подъемных кранов, содержание которой связано с незначительными затратами. В то же время для хранения комплектующих, незаконченной готовой продукции, стоимость которых высока, требуется специальные складские здания и сооружения, обеспечивающие их сохранность от внешних

атмосферных воздействий, порчи, кражи. Для хранения на СВХ скоропортящихся продуктов предусматриваются холодильные установки.

При выборе места расположения склада из числа возможных вариантов оптимальным считается тот, который обеспечивает минимум суммарных затрат на строительство и дальнейшую эксплуатацию склада и транспортных затрат по доставке и отправке грузов, и формирование контейнерных поездов, тем самым получение оплаты за эти услуги.

Склады временного хранения грузов оказывают сервис логистических услуг, которые нами оценены выше. Более того работы по погрузке и выгрузке грузов. СВХ несет затраты по всем операциям услуг и работ, получая за них оплату тем самым предусматривает получение дохода. Организация учета затрат ведет по статьям затрат. Оплата за услуги формирует доход СВХ. Основная цель в управлении складами временного хранения – это обеспечение самоокупаемости каждого склада.

Список использованной литературы:

- 1 Гаджинский А.М. Логистика: Учебник.-19-е изд., перераб. и доп.-М.: ИТК «Дашков и К°», 2010.
- 2 Волгин В.В. Склад: Логистика, управление, анализ- 9-ое изд. перераб. доп. – М.: Издат-торг. Корпорация “Дашков и К”, 2008-168 с.
- 3 Тайгашинова К.Т. Система развития управленческого учета логистических услуг. Монография. – Алматы: “Экономика, 2014-212 с.
- 4 Тайгашинова К.Т. Проблемы управленческого учета логистических издержек по содержанию запасов. Межд. науч-практич. конференц. “Перспективы национальной экономики в условия вступления во всемирную Торговую организацию”, (общественный фонд “Фонд образования Нурсултана Назарбаева”). 2003
- 5 Логистика: управление в грузовых транспортно-логистических системах: Учеб. Пособ./ Под ред. д-ра техн. наук.проф. Л.Б. Миротина.- М.: Юристъ, 2005-414 с.

ҚОЙМА ШАРУАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ШЫҒЫНДАР ЕСЕБІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тайгашинова К.Т. ^{*1}, Ержанов А.К. ², Назарова В.Л. ³

^{1,2,3} Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы, Қазақстан

e-mail: erzhanov_a@mail.ru

***Түйін.** Мақалада қоймадағы шығындарды есепке алудың ерекшеліктері және логистикалық қызметтерді ұсыну мәселелері қарастырылады. Қоймалар - тауар өндірушілердің қорларды сақтауға және сақтауға қажетті логистикалық жүйенің элементтерінің бірі. Демек, қорларды рационға салу және оларды ұстаудың құнын төмендету қажет. Уақытша сақтау қоймаларында (УСК) арнайы режимді құруға және сақтауға болады, мысалы: ауаны, температураны, ылғалдылықты. Бұл тез бүлінетін жүктерді сақтау үшін өте маңызды. Қоймалардың маңызды ерекшелігі - жүктерді теміржол, жол немесе су, әуе көлігімен жеткізу және алу мүмкіндігі. Тауарларды уақытша сақтау қоймасының функциясын жүзеге асыру тауарларды сақтауға, сақтауға қажетті жағдайларды қамтамасыз етуге және сақтау орындарынан тауарларды алып тастауға арналған логистикалық қызметтерді көрсету қажеттілігін білдіреді. Тұтынушылардың өтініштері негізінде орау, таңбалау, өнімдерді өлшеу, өткізу сияқты сервистік қызметтер жүргізу.*

***Түйінді сөздер.** Логистикалық қызметтер, көлік, тауарлық-материалдық құндылықтарды басқару, түгендеу, қойма, қызмет көрсету.*

FEATURES OF COST ACCOUNTING IN THE WAREHOUSE ECONOMY

Taygashinova K.T. ¹, Erzhanov A.K. ^{*2}, Nazarova V.L. ³

^{1,2,3} Almaty Academy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan

e-mail: erzhanov_a@mail.ru

***Summary.** The article reveals the features of cost accounting in warehousing and the problems of providing logistics services. Warehouses are one of the elements of the logistic system that commodity producers need for storing and maintaining stocks. Hence the need for rationing stocks and reducing the cost of their maintenance. In warehouses of temporary storage of cargo (TSW), a special mode can be created and maintained, for example: airing, temperature, humidity. This is especially important for storing perishable goods. The essential feature of the warehouse is the possibility of delivery and removal of goods by rail, road or water, air transport. Realization of the function of a warehouse for temporary storage of goods means the need for a logistics services service for placing goods for storage, providing the necessary storage conditions, and removing goods from storage sites. Conducting the service of packaging, packaging, labeling, weighing goods based on the applications of the recipients.*

***Key words.** Logistics services, transport, inventory management, inventory, warehousing, service services.*

МРНТИ 06.35.31
УДК336. 717.6

ОРГАНИЗАЦИЯ ВЕДЕНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА НА РЕМОНТНЫХ ЗАВОДАХ

К.Алайдаркызы, Ж.Әлайдар, .Е.Асылбаев, А.С.Нартбаева*

Алматынська академия экономика и статистика, г. Алматы, Казахстан

e-mail: kalamkas_alaidar@mail.ru

Аннотация. В условиях экономического кризиса в Казахстане все больше становится актуальной правильная и эффективная организация управленческого учета. Одним из достаточно важных моментов является формирование финансовой структуры компании на начальном этапе построения управленческой системы. Документом, четко регламентирующим порядок работы компании в этом направлении, является Положение о структуре центров финансового учета или центров финансовой ответственности. На основе разработанного Положения о центрах ответственности разрабатываются должностные инструкции сотрудников, в которых детализируется круг выполняемой работы, степень ответственности за сохранение конфиденциальной информации. Внедряя систему управленческого учета, руководство компании должно определить механизм организации управленческого учета.

Принципиальной особенностью управленческого учета является выделение центров ответственности, которые являются основой управления подразделениями (цехами) компании, способствуют эффективному управлению и характерны для внутрифирменного управления.

Ключевые слова: калькулирование себестоимости продукции, центр затрат, центр ответственности, прямые расходы, выделение центров ответственности, эффективность деятельности..

Введение. Организацию управленческого учета можно представить как комплекс мер, которые направлены на обеспечение выполнения задач учета в подготовке необходимой информации внутренним пользователям в целях планирования, управления и контроля. Организационные аспекты управленческого учета строятся на основе требований Закона Республики Казахстан «О бухгалтерском учете», Налогового кодекса Республики Казахстан, Положений по бухгалтерскому учету и др. положений, однако не регламентируются законодательно.

Постановка управленческого учета на предприятии сложная задача. Эта область управления является конфиденциальной, так как тайны организации внутрифирменного управления компании стараются не раскрывать, что отмечали в своих работах и видные ученые в области управленческого учета С.С. Сатубалдин, М.А. Вахрушина, В.Ф. Палий, С.А. Николаева, А.Д. Шеремет и др. [1].

Методы. Внедряя систему управленческого учета, руководство компании должно определить механизм организации управленческого учета. Предлагаем следующие этапы комплексных работ по постановке управленческого учета и отчетности на ремонтных заводах железнодорожного транспорта:

- детальная диагностика компании;
- разработка стратегии компании;
- формирование финансовой структуры компании;
- создание информационной базы;
- разработка Плана счетов управленческого учета;
- построение системы управления затратами;
- разработка системы управленческой отчетности;
- построение системы бюджетирования;
- комплексная автоматизация управленческого учета.

Прокомментируем основные положения организационного процесса. Занимаясь внедрением управленческого учета, необходимо детально продиагностировать компанию, чтобы иметь представление, что она собой представляет, так как без изучения всех бизнес-процессов внедрить эффективное управление, предложить какие-либо альтернативы улучшения деятельности практически невозможно. Одним из достаточно важных моментов является формирование финансовой структуры компании на начальном этапе построения управленческой системы. Документом, четко регламентирующим порядок работы компании в этом направлении, является Положение о структуре центров финансового учета или центров финансовой ответственности. На основе разработанного

Положения о центрах ответственности разрабатываются должностные инструкции сотрудников, в которых детализируется круг выполняемой работы, степень ответственности за сохранение конфиденциальной информации.

Принципиальной особенностью управленческого учета является **выделение центров ответственности**, которые являются основой управления подразделениями (цехами) компании, способствуют эффективному управлению и характерны для внутрифирменного управления. По мнению экономистов, эффективность, действенность внутрифирменного управления зависят от правильности решения многих экономических и организационных вопросов. Это важнейшее условие гармонизации внутри компании коллективных и личных интересов, средство целенаправленной организации и стимулирования трудовой и предпринимательской инициативы работников.

В практике управленческого учета любой компании структура центров ответственности зависит от структуры самой компании. Это значит, что каждому подразделению в организационной структуре компании соответствует свой центр ответственности. Традиционно оценка деятельности центра ответственности становится основой оценки эффективности его руководителя, а выделение центров ответственности производится на основе того, какой показатель находится под контролем данного центра. К центрам ответственности относят центр инвестиций, центр инноваций, центр прибыли (рентабельности), центр дохода (выручки или реализации), центр затрат (издержек). Наибольшее значение в производственной деятельности имеет управление затратами, включающими контроль и регулирование, а также снижение затрат. Для снижения затрат большое значение приобретает учет и анализ по центрам затрат (ЦЗ).

Каждый центр затрат (издержек) представляет собой отдельный объект аналитического учета в разрезе экономических элементов затрат и по статьям калькуляции. Центры затрат группируют по подразделениям компании, где возникают затраты и ведется их самостоятельный учет: материальные, производственные, сбытовые, управленческие, исследовательские, конструкторские и др. Центр возникновения затрат возглавляет менеджер, который отвечает за соблюдение норм и нормативов материальных, трудовых расходов, а результатом деятельности центра и места возникновения затрат служит произведенная продукция, выполненная работа или оказанные услуги.

Таким образом, центры затрат в большей мере связаны с деятельностью руководителей и ответственных лиц по формированию издержек в системе управления компанией. В практике управленческого учета рабочее место, являющееся первичным звеном организации процесса производства, где рабочий или группа рабочих выполняют отдельные операции по изготовлению продукции или обслуживанию процесса производства, называется местом возникновения затрат. Места возникновения затрат - это традиционные для отечественных заводов объекты учета затрат, преимущественно подразделения основного и вспомогательных производств. Для учета затрат по данным местам их возникновения можно предусмотреть субсчет «Общепроизводственные расходы» на счете «Накладные расходы» в типовом плане счетов бухгалтерского учета.

В подтверждение приводим мнение В.Б. Ивашкевича, что «...место затрат представляет собой территориально обособленное подразделение компании, где осуществляются расходы. Оно не всегда связано с персональной ответственностью за величину, целесообразность и экономическую обоснованность издержек» [2]. В.Ф. Палий и его поддерживает Н.Д. Врублевский высказывает свою точку зрения по этому вопросу «...в реальных условиях производства места возникновения отличаются от центров затрат четким местом в структуре предприятия и представляют собой два самостоятельных объекта учета производственных затрат. Места возникновения затрат - это первичные производственные и обслуживающие единицы, отмечающиеся единообразием функций и производственных операций..., направленностью затрат. Центры ответственности - это группировка затрат на производство по хозяйственным подразделениям и ответственным лицам» [3,4].

Основными показателями вышеперечисленных центров ответственности являются как достижение плановых показателей, т.е. результативность, так и эффективность запланированного объема продукции с наименьшими потерями используемых ресурсов. Для целей управленческого учета за центром ответственности сметой закрепляются плановые, натуральные или стоимостные показатели как на входе в этот центр ответственности, так и на выходе из него, поэтому организация по центрам ответственности позволяет реализовать систему контроля по отклонениям.

Таким образом, цель организации учета по центрам ответственности - это накопление данных о затратах, доходах, выявление отклонений от установленного плана, сметы и отнесением этих отклонений на ответственное лицо. Фактические данные по центрам ответственности отражаются в оперативных отчетах об исполнении сметы, в заданиях на короткие промежутки времени (ежедневно, еженедельно, по декадам).

В системе управления организацией учет по центрам ответственности выполняет две важные функции - информационную и контрольную, так как с одной стороны позволяет оперативно отслеживать выполнение предусмотренных показателей, удовлетворяя потребности высшего руководства, а с другой стороны - оценивать результативность управленческой деятельности руководителей центра ответственности. Учет по центрам ответственности может быть внедрен только при условии не просто выделения отдельных подразделений в центры ответственности, но и закрепления за менеджерами персональной ответственности за достижение результативных показателей.

Организации центров ответственности должно уделяться внимание и на ремонтных заводах. Характерной чертой компании ремонтного хозяйства является территориальная разобщенность заводов по ремонту. В этой связи повышается значимость информации для собственников заводов по местам функционирования ремонта для оперативного и эффективного управления. Заводы по ремонту локомотивов, подвижного состава, колесных пар в силу специфики данных работ (т.е. внедрение технологии мойки, очистки, разборки, выбраковки, сортировки и дефектоскопии, замены отдельных элементов кузовов, тележек, а также многочисленных способов восстановления деталей и узлов) несут очень большие затраты на восстановление отказавших технических устройств, их ремонт и восстановление работоспособности. Так, например, ежегодные затраты на ремонт составляют около 100 млн. тенге. Около 30% работников локомотивного хозяйства заняты на ремонте локомотивов, а ремонт каждого локомотива за весь срок службы обходится более, чем в 10 раз дороже его первоначальной стоимости. Поэтому основной центр ответственности ремонтного завода железнодорожного транспорта имеет статус центра затрат (ЦЗ). Однако наряду с центрами затрат структура ремонтных заводов должна включать в себя и другие центры ответственности.

Важными условиями организации учета по центрам затрат являются:

- возможность нормирования и установления задания на снижение издержек производства;
- получение учетной информации о фактической величине расходов по каждому центру затрат.

Таким образом, управление затратами на производство предполагает:

1) закрепление всех элементов затрат на производство за функциональными отделами и производственными подразделениями;

2) внутренний хозрасчет, который должен создавать объективную заинтересованность в том, чтобы нести ответственность за экономное и рациональное использование средств, предусмотренных сметой, так как каждая служба (отдел, цех) должна иметь свою смету затрат и укладываться в нее. Процесс управления затратами должен способствовать своевременному выявлению факторов отклонений от нормы и созданию условий для заинтересованности центров затрат в их устранении;

3) наличие жесткой системы санкций, применяемых к виновникам отклонений, особенно неоформленных. Неоформленные отклонения по заработной плате должны относиться на отдел заработной платы, по материалам - на материальные службы. Только тогда эти службы будут заинтересованы в своевременной регистрации в документах отклонений и создании предпосылок для их выявления и недопущения. Отклонения от норм должны оформляться сигнальным документом;

4) для детализации прямых и косвенных затрат по центрам ответственности необходимо на предприятии разработать схему закрепления затрат.

Выбор вариантов ведения управленческого учета. На выбор вариантов учета значительное влияние оказывают такие факторы, как организационная и производственная структура компании, размер компании, степень централизации учета и др. Варианты организации управленческого учета подробно рассматривались К.Т. Тайгашиновой, Е.Т. Тулегеновым, М.А.Вахрушиной, С.А.Николаевой, В.Ф. Палием и др. экономистами[5].

К таким вариантам управленческого учета относятся:

- автономная система учета (двухкруговая система);
- интегрированная система учета (однокруговая система).

При внедрении автономного варианта бухгалтерия в соответствии с законодательными документами ведет учет в замкнутой системе, т.е. каждая из систем учета как финансовая, так и управленческая - обособлены. В управленческом учете формирование затрат ведется по калькуляционным статьям, а в финансовой - по экономическим элементам. Таким образом, согласно финансовой бухгалтерии получаем информацию об общих затратах организации, а управленческая бухгалтерия детализирует ее (материальные затраты, расходы на оплату труда и др.).

В бухгалтерии разрабатывается типовый план счетов управленческого учета, построенный в разрезе отдельных видов затрат. Этот план счетов направлен на достижение двух целей: одна из них -

это обеспечение повышения аналитичности учетной информации как в бухгалтерском, так и в налоговом учете, а другая - с помощью данного плана счетов можно моделировать работу управленческой (производственной) бухгалтерии и упростить управленческий учет на предприятии. Преимущества данной системы состоят в том, что вся информация о расходах и доходах содержится на счетах управленческого учета, а это позволяет внешним пользователям проверить правильность налоговых расчетов, не углубляясь в процедуры калькулирования. Собственники компании в оперативной и удобной для понимания форме получают информацию о положении дел в любой момент, не дожидаясь квартальных и годовых отчетов бухгалтерии.

Особенность данной системы состоит в том, что финансовая прибыль совпадает с прибылью, рассчитанной в системе управленческого учета.

В ремонтных заводах прямые затраты по ремонту локомотивов учитываются на счете 8110 «Основное производство». Используются также счета производственного учета 8210 «Полуфабрикаты собственного производства», 8310 «Вспомогательные производства», 8410 «Накладные расходы».

Для детального осуществления группировки затрат по местам их возникновения и другим признакам, а также калькулирования себестоимости ремонтных работ рекомендуется открыть следующие субсчета на счете 8110 «Основное производство»:

- прямые материальные затраты;
- затраты по оплате труда;
- социальный налог и социальное страхование
- амортизация основных средств
- накладные расходы, относящиеся к основному производству
- прочие расходы, относящиеся к основному производству

Незавершенное производство. Затраты, приходящиеся на незавершенный ремонт (переходящие ремонт локомотивов на следующий отчетный период) ремонтные заводы учитывают на счете 1340 «Незавершенное производство». На данный счет включают запасные части, материалы, прямые расходы на оплату труда по ремонту локомотивов, другие прямые расходы и соответствующие косвенные производственные расходы. К незавершенному производству на ремонтных заводах относятся локомотивы, не прошедшие все стадий технологического процесса по ремонту и не прошедшие испытаний и технической приемки.

Остатки незавершенного производства (локомотивов) устанавливаются путем проведения инвентаризации ежемесячно. Цель данной инвентаризации – определить состояние незаконченного ремонта локомотивов и затраченное время оплаченного труда (в соответствии с технологическими картами), рассчитать объем и стоимость израсходованных запасных частей материалов. Прочие затраты определяются процентным отношением к приведенным показателям. Незавершенный ремонт отражают по фактически произведенным затратам на ремонт локомотивов.

При внедрении нормативного метода учета затрат ремонтным заводам следует отражать остатки незавершенного производства в бухгалтерском учете по нормативной себестоимости; При построении интегрированной системы учета не требуются дополнительные затраты, так как существующая на предприятии бухгалтерская служба использует единую систему счетов и бухгалтерских проводок как для целей финансового, так и для управленческого учета. В типовом плане счетов бухгалтерского учета счета расходов используются бухгалтерией компании для формирования на них расходов по экономическим элементам.

Применяемая при данной системе учетная технология предполагает, что счета финансового и управленческого учета, которые отражают затраты на производство, ведутся без выделения калькуляционных счетов в систему управленческого учета, обеспечивая прямую корреспонденцию счетов расходов и доходов управленческой бухгалтерии с контрольными счетами. Счета управленческого учета, имеющие сальдо, относятся одновременно к управленческому и финансовому учету. Для сохранения коммерческой тайны на счетах финансового учета регистрируется лишь сальдо, а обороты, показывающие хозяйственные операции, отражаются в системе управленческого учета.

Какой вариант предпочтительнее решает сам завод, так как его выбор зависит от масштабов деятельности завода и потребностей в информации. Кроме того, обособление счетов управленческого учета создает условия конфиденциальности информации об уровне затрат производства, рентабельности отдельных видов выпускаемой продукции. Важнейшим фактором предложенной технологии управленческого учета является ее экономическая эффективность за счет качества и оперативности принимаемых управленческих решений. Такое построение интегрированной системы управленческого учета удобно для ремонтных заводов железнодорожного транспорта, учитывающей требования

законодательных и нормативных документов Республики Казахстан в соответствии с действующей системой финансового учета.

Выбор методологии и формы ведения управленческого учета. Одним из основополагающих регламентирующих документов системы управленческого учета является учетная политика, раскрывающая цели управленческого учета в компании. Организация самостоятельно разрабатывает учетную политику, выбирает форму учета, состав, структуру и порядок формирования учетных регистров. Содержание учетных регистров является коммерческой тайной компании. Методология и формы ведения управленческого учета определяются масштабом и характером деятельности компании, потребностями управления, объемом обрабатываемой информации и техническими возможностями.

Учетная политика предполагает свободу выбора между альтернативными вариантами ведения учета и используется как инструмент управления компанией. Компания самостоятельно определяет номенклатуру управленческого аналитического учета затрат для производства и обращения, объекты управленческого учета, места возникновения затрат, трудовых ресурсов и пр. Соответственно, на него нацелен и управленческий план счетов, который формируется в соответствии с принципами ведения управленческого учета в отдельно взятой компании.

Построение системы управления затратами. При построении системы управления затратами большое внимание уделяется разработке единой классификации статей затрат, разработке классификации затрат для целей управленческого учета и программы оптимизации затрат, их минимизации. Построение системы управленческой отчетности. Разработка системы отчетности при построении системы управленческого учета также является важным этапом и должна быть удобной для принятия управленческих решений менеджерами.

В рамках системы отчетности формируется система документооборота управленческого учета, которая соответствует внутрифирменным стандартам деятельности, разрабатывается Положение по управленческому документообороту, альбомы форм документов для каждого подразделения компании, технологические карты формирования и обработки документов, входящей и исходящей информации, график документооборота, организуется хранение документов и постановка системы внутреннего контроля.

Выводы. К составлению управленческой отчетности предъявляются следующие требования: своевременность, единообразие, точность и регулярность получения информации руководством компании. Эти требования могут быть реализованы при формировании информации непосредственно в центрах ответственности и передача ее руководству, а также доступности управленческой информации всем заинтересованным потребителям.

Список использованной литературы:

- 1 Сатубалдин С.С. Учетные системы транзитной экономики. Том 2. Избранные научные труды – Алматы. «Gauhar» - 2003.-320 с.
- 2 Ивашкевич В.Б. Бухгалтерский управленческий учет. М.: Юристъ, 2003.
- 3 Палий В.Ф., Палий В.В. Управленческий учет - новое прочтение внутрихозяйственного расчета// Бухгалтерский учет.-2000.-№17.-С.58-62..
- 4 Врублевский Н.Д. Управленческий учет издержек производства: теория и практика,- М.: Финансы и статистика, 2002.- 352 с.
- 5 Тайгашинова К.Т. Управленческий учет логистических издержек. Часть 1: Учебное пособие. - Алматы: Экономика, 2006 – 208 с.

ЖӨНДЕУ ЗАУЫТТАРЫНДАҒЫ БАСҚАРУ ЕСЕБІНІҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУЫ

К.Алайдарқызы, Ж.Әлайдар, .Е.Асылбаев, А.С.Нартбаева*

Экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: kalamkas_alaidar@mail.ru

Түйін. *Басқарушы жүйені құрудың бастапқы кезеңінде Компанияның қаржылық құрылымын қалыптастыру жеткілікті маңызды сәттердің бірі болып табылады. Компанияның осы бағыттағы жұмыс тәртібін нақты реттейтін құжат қаржылық есеп орталықтарының немесе қаржылық жауапкершілік орталықтарының құрылымы туралы ереже болып табылады. Жауапкершілік орталықтары туралы әзірленген Ереже негізінде қызметкерлердің лауазымдық нұсқаулықтары әзірленеді, онда орындалатын жұмыс шеңбері, құпия ақпаратты сақтау үшін жауапкершілік дәрежесі нақтыланады.*

Басқару есебінің принципті ерекшелігі компанияның бөлімшелерін (цехтарын) басқарудың негізі болып табылатын, тиімді басқаруға ықпал ететін және Фирмаішілік басқаруға тән жауапкершілік орталықтарын бөлу болып табылады.

Түйінді сөздер: Өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау, шығындар орталығы, жауапкершілік орталығы, тікелей шығыстар, жауапкершілік орталықтарын бөлу, қызметтің тиімділігі.

ORGANIZATION OF MANAGEMENT ACCOUNTING AT REPAIR PLANTS

K. Alaidarkyzy *, *J. Alaydar*, *E. A. Asylbeyev*, *A. S. Nartbayeva*

Almaty Academy of Economics and statistics

Almaty, Kazakhstan

e-mail: kalamkas_alaidar@mail.ru

Summary. One of the most important points is the formation of the financial structure of the company at the initial stage of building a management system. The document clearly regulating the procedure of the company in this direction is the Regulation on the structure of financial accounting centers or financial responsibility centers. On the basis of the developed Regulations on responsibility centers, job descriptions of employees are developed, which detail the scope of work performed, the degree of responsibility for the preservation of confidential information. The principal feature of management accounting is the allocation of responsibility centers, which are the basis for the management of departments (shops) of the company, contribute to effective management and are characteristic of internal management.

Key words: calculation of production costs, cost center, responsibility center, direct costs, allocation of responsibility centers, efficiency.

МРНТИ 06.35.31

УДК 657.1

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ОБЩЕСТВЕННОГО СЕКТОРА

*Л. Ж. Айтхожина*¹, *А. С. Садиева*², *А. А. Кәжмухаметова*^{*3}

^{1,3} *Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, г. Астана, Казахстан*

² *АО «Финансовая академия», г. Астана, Казахстан*

e-mail: asem.kaa@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы бухгалтерского учета общественного сектора. Освещен процесс перехода государственных учреждений на Международные стандарты финансовой отчетности для общественного сектора. Вопросы методологии бухгалтерского учета и отчетности в РК осуществляет Министерство финансов через Управление методологии бухгалтерского учета и отчетности. Подробно изложена особенность метода начисления, так как информация, получаемая по этому методу, отражает более полную и точную картину о финансовом положении и результатах деятельности учреждения. А также дает возможность на ее основе прогнозировать информацию о будущих финансовых потоках. Уделено внимание внедрению системы электронного документооборота в государственных учреждениях и обозначены задачи для эффективного внедрения данной системы.

Ключевые слова: международные стандарты финансовой отчетности, общественный сектор, принцип начисления, бухгалтерский учет

Введение. В Казахстане динамично ведется процесс реформирование бухгалтерского учета общественного сектора. Он сопряжен с исполнением одной из главных задач - формирования прозрачной и понятной концепции управления активами государства, что даст возможность эффективно осуществлять контроль за финансовыми ресурсами государства.

С 2013 года бухгалтерские службы государственных учреждений республики в соответствии с принятыми нормативными правовыми актами Республики Казахстан осуществили переход на новую методологию бухгалтерского учета и финансовой отчетности в соответствии с Международными стандартами финансовой отчетности для общественного сектора (МСФО ОС).

Таким образом бухгалтерский учет в госучреждениях как и в бухгалтерских службах коммерческих предприятий республики переведен на международные стандарты финансовой отчетности.

Министерство финансов Республики Казахстан при реформировании бухгалтерского учета и перехода на МСФО ОС государственного учреждения предпочел за основу взять разработку своих национальных правил, особенностей национальной системы учета с учетом действующего

законодательства, а также с целью разрабатывать и внедрять новые стандарты в той последовательности, которая является наиболее целесообразной с точки зрения затрат и результатов. Ранее в девяностые годы такая практика в республике была принята для реформирования системы бухгалтерского учета для субъектов частного сектора. Для справки международные стандарты финансовой отчетности для общественного сектора разработаны на основе МСФО, предназначенных для субъектов частного сектора.

Были разработаны и утверждены нормативные правовые акты в сфере бухгалтерского учета государственных учреждений в соответствии с Международными стандартами финансовой отчетности для общественного сектора (МСФООС) по методу начисления, в частности План счетов бухгалтерского учета государственных учреждений, утвержденный приказом Министра финансов Республики Казахстан от 15 июня 2010 года № 281 и Правила ведения бухгалтерского учета в государственных учреждениях, утвержденные приказом Министра финансов Республики Казахстан от 3 августа 2010 года № 393, вступивший в силу с 1 января 2013 года.

Методы. При выполнении исследований по теме данной статьи использовались общенаучные методы, такие как сравнение, анализ показателей развития, системный подход.

Результаты и обсуждение. Ведение бухгалтерского учета и представление финансовой отчетности согласно МСФООС оказало существенное значение на бюджетную систему Республики Казахстан. С использованием МСФООС возникла возможность наиболее качественно использовать информацию для принятия управленческих решений; управления национальными ресурсами; реального планирования бюджетных расходов.

Международная практика функционирования субъектов общественного сектора свидетельствует об использовании в зависимости от применяемой методологии и практики бухгалтерского учета следующих категории отражения хозяйственных процессов: кассовый метод, модифицированный кассовый метод, модифицированный метод начислений и метод начисления.

Сегодня все больше стран в общественном секторе переходят на метод начисления с кассового метода, который в течение длительного периода был преимущественным методом. В республике в период реформы Министерством финансов Республики Казахстан проведена большая работа по переходу государственного учреждения с кассового метода на метод начисления. При этом успешному переходу предшествовали комплекс взаимосвязанных мероприятий:

- изучен опыт стран, перешедших от кассового метода учета исполнения бюджета к методу учета по начислению;
- изучены и рассмотрены возможности внедрения метода начисления в системе бюджетного учета в Республике Казахстан;
- рассмотрены возможности перевода на системы автоматизированной системы управления рисками для внедрения планирования контрольных мероприятий и другие [1].

Основной целью деятельности субъектов госучреждений является не извлечение дохода, а предоставление обществу определенных услуг и товаров на безвозмездной основе или за минимальное возмещение. При этом деятельность субъектов госучреждений являются обязательными и финансируются за счет налоговых доходов или трансфертов, полученных от других субъектов, и т.п., последний аспект всегда требует контроля. Теперь же как показывает действующая практика реформирования в республике переход на новую систему учета, позволил госучреждениям оценить прозрачность процедур финансирования деятельности государственного сектора и его реальную потребность в средствах для выполнения своих функций. Так, в отличие от существовавшего ранее кассового метода учета, который не позволял увидеть полное представление об активах и обязательствах - метод начисления более эффективно оценивает использование государственного имущества и результат исполнения бюджетных программ.

Гребенщикова Е.С. и др отмечают, что метод начисления имеет важное преимущество по сравнению с другими методами учета, так как он позволяет отражать реальную экономическую ситуацию благодаря ряду особенностей учетного процесса:

- регистрация или признание расходов в момент их совершения;
- учет всех ресурсных потоков, в том числе и тех, которые не приводят к возникновению кассовых потоков, но влияют на стоимость услуг (амортизация);
- возможность получения информации о состоянии активов и обязательств;
- возможность раздельного учета движения денежных средств и юридических обязательств, связанных с ним, но несогласованных во временном периоде;
- возможность учета некассовых операций, таких как взаимозачеты, создание и погашение кредиторской задолженности [2].

Надо констатировать - переход казахстанских государственных учреждений на ведение бухгалтерского учета по методу начисления является существенным шагом в деле реформирования. Так например, известно, бюджетная отчетность составляется и представляется в уполномоченные органы по исполнению бюджета и формируется в соответствии с Правилами составления бюджетной отчетности. Показатели финансовой отчетности учреждения сверяются с показателями бюджетной отчетности. Поэтому, во избежание снижения и полного исключения отклонений между бюджетными и фактическими суммами в соответствии с МСФО ОС актуальным становится вопрос государственного планирования налоговых поступлений по методу начисления. Из этого следует, что если в двух рассматриваемых видах учета доходы будут признаваться разными методами, то это приведет к разнице в дате признания доходов.

Что дает метод начисления к примеру, налогов? Начисление налоговых доходов позволят реально показать сумму дебиторской задолженности, и следовательно соответствующие требования к налогоплательщику. Это позволит: налоговые доходы учитывать в том периоде, к которому они относятся; и включать суммы не только полученные в отчетном году; улучшить планирование будущих налоговых поступлений; оптимизирует управление налоговой дебиторской задолженностью; государственный орган сможет оценивать влияние изменений в налоговых ставках в том году, в котором происходят изменения [3].

Таким образом, вопрос внедрения бюджетирования по методу начисления позволит улучшить контроль за расходами, повысит подотчетность и прозрачность по управлению финансами в государственном секторе. Переход к бюджетированию по методу начисления позволит отслеживать влияние решений по бюджету на доходы, расходы, активы и обязательства, а не только на потоки денежных выплат. Исполнению метода начисления в бюджетной сфере способствует и то что Комитет государственных доходов страны в соответствии с международным опытом разрабатывает вопрос оказания государственных услуг не привязываясь к месту регистрации налогоплательщика. В реализации данного проекта надо полагать также необходим правильно организованный электронный документооборот. Система документооборота является очень важным элементом управления субъектом хозяйствования и по уровню ее организации можно судить о в целом об эффективности управления.

Документооборот - это движение документов в организации с момента их создания или получения до завершения исполнения, при этом один и тот же документ как правило может участвовать в нескольких системах и один и тот же исполнитель играет разные роли в его обороте. Сегодня данному вопросу- совершенствования системы документооборота уделяется внимание не только коммерческими предприятиями, но и субъектами госсектора, поскольку очевиден положительный результат для управления. О чем свидетельствует следующий документ [4].

Министерство финансов Республики Казахстан приказом от 20 декабря 2016 года за № 674 разработало и утвердило «Стратегический план Министерства финансов Республики Казахстан на 2017 – 2021 годы» в котором «для обеспечения прозрачности бюджетного процесса в Казахстане и повышения качества обслуживания при исполнении бюджета» рассматривает как эффективный элемент управления - внедрение системы электронного документооборота с государственными учреждениями». Обеспечение дистанционного обслуживания государственных учреждений электронным документооборотом, говорится в данном документе, значительно повысит эффективность работы государственных учреждений и, соответственно, существенно улучшит качество исполнения бюджетов. К примеру, запуск электронного документооборота «ИС «Казначейство-Клиент»» обеспечило дистанционное обслуживание государственных учреждений, что в определенной степени повысило эффективность работы органов казначейства. К примеру, «...сокращение времени обработки финансовых документов государственных учреждений и субъектов квазигоссектора до 7 рабочих часов, будет достигнута за счет интеграции ИС «Казначейство-клиент» с информационными системами «Электронные государственные закупки», и «По приему и обработке электронных счетов-фактур» [5].

За счет дистанционного обслуживания государственных учреждений ожидают увеличение скорости обслуживания, сокращение бумажных, временных и транспортных затрат государственных учреждений, уменьшение административных барьеров, уменьшение количества возвратов за счет ошибок человеческого фактора (форматно-логический контроль при вводе документов, прямое обращение к справочникам системы. В то же время надо понимать, что решение вопроса электронного документооборота сопряжено с рядом задач, решение которых в свою очередь требуют и время и выделение дополнительных ресурсов. На наш взгляд актуальными остаются реализация ниже следующих задач:

- внесение изменений (дополнений) в формы первичных документов, упорядочение их реквизитов и т.д. Это необходимо для организации поиска документов в системе для работы с изображениями документов (сканирование, штрих-кодирование, распознавание, отображение);
- создание электронного архива документов через: регистрацию входящего документа (автоматическое или ручное задание реквизитов); формирование исходящего документа; сохранение в архиве (публикация);
- ведение контроля исполнения с учетом установленных внутренних и внешних по отношению к организации сроков и др.

Заключение. Таким образом, главными целями реформы бухгалтерского учета и отчетности в общественном секторе государственного управления считаются: повышение качества информации о финансовом положении и результатах деятельности субъектов общественного сектора, усиление прозрачности и подотчетности субъектов общественного сектора, повышение качества управления государственными финансами. На сегодняшний день МСФО ОС представляется наиболее прогрессивными стандартами рекомендательного характера, позволяющими составлять и представлять наиболее полную и правдивую информацию о фактах осуществления хозяйственных операций.

Список использованной литературы:

- 1 Ладаненко Е.И. Реформирование бухгалтерского учета государственного сектора Республики Казахстан // Международный экономический форум 2011 // be5.biz/ekonomika1/r2011
- 2 Гребенщикова Е.С., Акатаева И.А., Болдурукова Л.Ж., Топаяева А.К., Ускенбаева А.Р. Ведение бухгалтерского учета и составление финансовой отчетности в государственном секторе в соответствии с МСФООС. Учебное пособие – Астана, 2014. – 263 с.
- 3 Телагусова Э.О., Файзуллина С.А. Методологические основы и общие характеристики системы учета в государственных учреждениях РК // Вестник КазНПУ, 2015 // articlekz.com/article/18863
- 4 Шарипов А. К., Сисембаева Д. Развитие МСФО и МСФООС в Республике Казахстан // Молодой ученый. — 2015. — №8. — С. 694-696. — URL <https://moluch.ru/archive/88/17156/>
- 5 Стратегический план Министерства финансов Республики Казахстан на 2017-2021 гг. Приказ Министра финансов РК от 30 марта 2016 года № 149 // adilet.zan.kz/rus/docs

ҚОҒАМДЫҚ СЕКТОРДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІҢ КЕЙБІР СҰРАҚТАРЫ

Л.Ж. Айтхожина¹, А.С. Садиева², А.А. Кажмухаметова^{*3}

^{1,3} Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, Астана қ, Қазақстан

² «Қаржы академиясы» АҚ, Астана қ, Қазақстан

e-mail: asem.kaa@mail.ru

Түйін. Мақалада қоғамдағы сектордағы бухгалтерлік есеп мәселелері қарастырылады. Мемлекеттік мекемелерді қоғамдық секторға арналған Халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына көшу процесі ерекше атап өтілді. Бухгалтерлік есеп пен есеп берудің әдіснамасы Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің бухгалтерлік есеп пен есеп берудің әдіснамасының Басқармасы арқылы жүзеге асырады. Есептеу әдісінің ерекшелігі сипатталды, себебі осы әдіспен алынған ақпарат мекеменің қаржылық жағдайының және нәтижелерінің толық және нақты жағдайын көрсетеді. Ол сондай-ақ, оның негізінде болашақ қаржы ағыны туралы ақпаратты болжауға мүмкіндік береді. Мемлекеттік мекемелерде электрондық құжат айналымы жүйесін іске асыруға назар аударылды және осы жүйені тиімді іске асыру жөніндегі міндеттер белгіленді.

Түйінді сөздер: қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттары, қоғамдық сектор, есептеу қазғидасы, бухгалтерлік есеп

SOME QUESTIONS OF ACCOUNTING OF THE PUBLIC SECTOR

L.Zh. Aitkhozhina¹, A.S.Sadieva², A.A. Kazhmukhametova A.A.³

^{1,3} Kazakh University of Economics, Finance and International Trade,
Astana, the Republic of Kazakhstan

² JSC "Financial academy", Astana, Kazakhstan

e-mail: asem.kaa@mail.ru

Summary. The article deals with the issues of public sector accounting. The process of transition of state institutions to International Financial Reporting Standards for the public sector is highlighted. Questions of accounting and reporting methodology in the Republic of Kazakhstan are carried out by the Ministry of Finance through the Department of Accounting and Reporting Methodology. The feature of the accrual method is described in detail, as the information obtained by this method reflects a more complete and

accurate picture of the financial position and results of the institution. It also provides an opportunity to forecast information on future financial flows on its basis. The implementation of the electronic document management system in state institutions is considered and the tasks for the effective implementation of this system are indicated.

Key words: international financial reporting standards, public sector, accounting.

МРНТИ 06.54.31

ӘОЖ 657.633

МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Б.А.Алибекова^{*1}, Г.М.Каирова²

^{1,2}Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
e-mail: alibekova_ba@enu.kz

Аңдатпа. Қазіргі таңда мемлекеттік аудит органдарындағы процестерді цифрландыру өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Мақалада мемлекеттік секторды цифрландырудың маңыздылығы, еліміздің нормативті-құқықтық құжаттарында мемлекеттік аудит саласында цифрландыруға қатысты қойылған нақты міндеттер зерделене келе мемлекеттік аудит органдарының қызметін цифрландыру түсінігіне авторлық сипаттама беріліп, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті мысалында оның қазіргі жағдайы талданған. Авторлармен мемлекеттік аудит тәжірибесінде цифрландыру мемлекеттік аудитті іске асырудың жекелеген кезеңдерінде және оның жекелеген бағыттары, нақты айтқанда мемлекеттік аудит объектілерін тексеруді жоспарлау сатысында мемлекеттік аудит объектілерінің тізбесін қалыптастыру, электронды камералдық бақылау мен комплаенс-талдауды жүзеге асыруда, қолданылатындығы анықталған. Цифрландыруды шектеулі ауқымда пайдаланудың өзі мемлекеттік аудит органдар жұмысының нәтижелілігін арттыруға, жосықсыз іс-әрекеттердің алдын алуға, бәсекелестік ортаны жақсартуға оң ықпал ететіні негізделген.

Түйінді сөздер: цифрландыру, мемлекеттік аудит, электрондық аудит, электрондық камералдық бақылау, комплаенс-бақылау.

Кіріспе. Бүгінгі таңда Қазақстан әлемдік экономиканың бөлігі ретінде заманауи тенденцияларға сәйкес цифрландыруды, жалпы экономика салаларымен қатар, мемлекеттік секторда да жүзеге асыруға міндетті. Еліміздің бағдарламалық құжаттарына сәйкес, мемлекеттік органдардағы процестерді, соның ішінде олардың халықпен және бизнеспен қарым-қатынасын цифрландыру маңызды болып саналады [1].

Көзделген мақсатқа жету жолында барлық мүмкіндіктерді пайдалана отырып «Цифрлық экономиканы» барынша мемлекеттік қызметке, оның ішінде, мемлекеттік аудит органдарының қызметіне сапалы, жоспарлы әрі жылдам енгізу өзекті мәселелердің бірі және бірегейі.

Цифрландыру еліміздің заңнамасымен анықталған мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың негізгі қағидаларының бірі - жариялылық пен ашықтықты - мүлтіксіз, әрі толықтай қамтамасыз етуші негізгі құрал.

Үздік әлемдік тәжірибе де халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайы мен елдің ұлттық қауіпсіздігі мемлекеттік аудит органдарының қызметінің сапасына байланысты екенін растап отыр.

Озық әлемдік тәжірибеге сәйкес, мемлекеттік аудит органдарының қызметін цифрландыру, мемлекеттік аудитті және сараптамалық-талдау іс-шараларын жоспарлау мен жүргізу бойынша функцияларды автоматтандыру, есептерді қалыптастыруда ақпараттық дерекқорларды пайдалану - мемлекеттік аудиторлық қызметті жетілдірудің негізгі бағыты болып табылады. Бұл бағытты ұстану Қазақстанға әлемдік көшпен бір қатарда бола отырып, халықтың ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі ұтымды мүмкіндік деп қарастыруға болады. Сондықтан, мемлекеттік аудит және қаржылық бақылауды цифрландыру дәл қазіргі уақытта іске асырылуы мен толық қамтылуы мемлекет үшін аса өзекті мәселе.

Зерттеу әдістері. Зерттеу барысында жалпы ғылыми және арнайы таным әдістері, оның ішінде жүйелік талдау және синтез, индукция және дедукция, теориялық жалпылау, ғылыми абстракция, экономикалық-статистикалық әдістері қолданылды.

Талқылау мен нәтижелер. Көптеген елдердің инновациялық даму тәжірибесі, инновацияларды дамытудың бастамашысы және дамытушысы негізінен, мемлекет болып табылатынын көрсетеді. Қазақстан да осы тенденциядан ерекшеленбейді. Мемлекеттік аудитті

цифрландыру бірқатар қабылданған стратегиялық құжаттар мен мемлекеттік, үкіметтік бағдарламаларда көрініс табады. Олардың ішіндегі ең басты құжат - Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 3 қыркүйектегі «Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудитті енгізу тұжырымдамасын бекіту туралы» № 634 Жарлығы [2]. Аталған құжатта мемлекеттік аудитті енгізу және мемлекеттік қаржылық бақылауды дамытудың кезең-кезеңімен жүзеге асырылатын іс-шаралары ішінде цифрландыруға қатысты нақты міндеттер белгіленген. Мысалы, реформалаудың бірінші кезеңінде мемлекеттік аудит пен мемлекеттік қаржылық бақылаудың бірыңғай мәліметтер базасын құру, ал екінші кезеңінде - мемлекеттік аудит пен мемлекеттік қаржылық бақылау органдарының бірыңғай ақпараттық жүйесін «электрондық үкімет» жүйесімен және басқа да мемлекеттік органдардың ақпараттық базаларымен ықпалдастыру қарастырылған.

Мемлекеттік аудитті цифрландыру қажеттілігін айқындайтын келесі құжат – «Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам» бағдарламасы [3]. Аталған құжаттың 93-қадамында аудит пен мемлекеттік аппарат жұмыстарын бағалаудың жаңа жүйесін енгізу шеңберінде тұжырымдамамен қарастырылған міндеттердің жүзеге асырылуы да қамтылған.

Осыған орай, біздің пікіріміз бойынша, мемлекеттік аудит органдарының қызметін цифрландыру дегеніміз – бұл мемлекеттік аудитті сандық түрдегі ақпаратпен қамтамасыз етудің бірыңғай жүйесін әзірлеу, дамыту және мемлекеттік аудит органдарының құзыреттіліктерін жүзеге асыру барысында қолдану. Цифрландырудың басты мақсаты – мемлекеттік аудиттің қажетті ақпараттық инфрақұрылымын құру, оның бұл құрылымсыз тиімді жұмыс істеуі мүмкін емес.

Сонымен, ақпарат қауіпсіздігіне негізделген, қызмет тиімділігін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік беретін мемлекеттік аудиттің құралы – қазіргі заманғы тиімді инновациялық ақпараттық технологияларға негізделген жаңа тәсілдерді қажет ететін мемлекеттік ақпараттық ресурстар болып табылады. Осындай ақпараттық ресурстар еліміздегі сыртқы және ішкі мемлекеттік аудит органдарының қызметін цифрландырудың нәтижесінде жүйеге еніп келе жатыр.

Мемлекеттік аудит органдарындағы цифрландырудың қазіргі жағдайын орталық атқарушы органның құзыреті шегінде ішкі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау, мемлекеттік сатып алу, мемлекеттік мүлік, аудиторлық қызмет, бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік саласындағы бақылау және орындау функцияларын жүзеге асыратын Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті (әрі қарай - Комитет) мысалында қарастырайық [4].

Қазіргі таңда Комитет цифрландыруды бірнеше бағыт бойынша жүзеге асыруда. Атап айтсақ, бүгінгі күні мемлекеттік аудит объектілерін тексеруді жоспарлау кезінде ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті орган «Е-Минфин» интеграцияланған автоматтандырылған ақпараттық жүйесінің Қаржылық бақылау шағын жүйесіндегі тәуекелге бағытталған басқару жүйесін қолданады. Жетілдірілген тәуекел критерийлеріне сүйене отырып, бұл жүйе жоғары, орташа және төмен тәуекелмен мемлекеттік аудит объектілерін анықтауға мүмкіндік береді. Тәуекелдерді бағалау нәтижелері бойынша ең жоғары дәрежедегі объектілер мемлекеттік аудит объектілерінің тізіміне енгізіледі, яғни жоспарлау жүзеге асырылады.

Мемлекеттік аудит объектілерінің тізімін қалыптастыру үшін Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің түрлі ақпараттық жүйелерінің деректері, оның ішінде қазынашылық ақпараты, мемлекеттік сатып алу веб-порталы және басқалары да пайдаланылады.

Комитет және оның аумақтық бөлімшелерімен электрондық аудит бағытында да жұмыстар атқарылуда. Электрондық камералдық бақылау мемлекеттік аудит объектілерінің қызметі бойынша әртүрлі ақпарат көздерінен алынған деректерді сәйкестендіру арқылы мемлекеттік аудит объектісіне бармай жүзеге асырылады [5]. Десе де, қазіргі таңда электрондық камералдық бақылау жүйесі толық автоматтандырылған мемлекеттік сатып алу саласында ғана жүзеге асырылып отыр. Осылайша, аталған бақылау түрі бәсекелестік ортаны жақсартуға және Қазақстанның кәсіпкерлеріне мемлекеттік сатып алуға қатысуы үшін тең мүмкіндік беруіне көмектесуде.

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті және оның аумақтық департаменттері мемлекеттік сатып алу саласындағы бұзушылықтарды онлайн режимінде, оның ішінде мемлекеттік сатып алуды ұйымдастырушыларға әкімшілік жүктемелер мен санкциялық айыппұлдарсыз қателіктерді өз бетінше түзетуге мүмкіндік бере отырып, бастапқы кезеңде бұзушылықтарды жоюға бағытталған жұмыстар жүргізеді. Яғни, камералдық бақылаудың ерекшелігі оның тәуекелдерді басқару жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылатындығында. Сондықтан оның мақсаты бұзушылықтарды алдын алу мен болдырмау. Сонымен бірге, ол мемлекеттік аудит объектісіне бұзушылықты дербес жою құқығын беру арқылы оның қызығушылығын арттырады. Өйткені, бұзушылықтар уақытылы түзетілсе, лауазымды тұлғалар әкімшілік жауапкершіліктен босатылады.

Кесте 1

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитетінің 2016-2017жж.1-жартыжылдығындағы камералдық бақылау бойынша қызметінің негізгі көрсеткіштері

№	Көрсеткіштер атауы	Өлшем бірлігі	2016ж. 1-жарты-жылдығы	2017ж. 1-жарты-жылдығы	Ауытқуы	
					(+;-)	%
1	Мемлекеттік сатып алу процедуралары қамтылды	бірл.	181503	390879	+209376	215,3
		млн. теңге	1673444,6	5764013,3	+4090568,7	344,4
2	Бұзушылықтар анықталды	бірл.	37097	24560	-12537	66,2
		млн. теңге	289314,5	498844,4	+209529,9	172,4
3	Бұзушылықтар жойылды	млн. теңге	239215,3	472295,7	+233080,4	197,4
4	Жойылған бұзушылықтардың үлесі	%	82,7	94,7	-	-
5	Бұзушылықтарды жою үшін хабарламалар жолданған	бірл.	13504	16119	+2615	119,4
6	Шығыс операцияларын тоқтата тұру туралы өкім шығарылды	бірл.	38	45	+7	118,4

Ескерту – Ішкі мемлекеттік аудит комитетінің ақпараттарының негізінде авторлармен құрылған [6]

Кестеден, мемлекеттік сатып алу саласында өткізілген камералдық бақылау нәтижесінде талданып отырған кезең ішінде бұзушылықтар саны 12537 бірлікке немесе 33,8 % төмендегенін көрсетіп отыр. Сонымен қатар, жойылған бұзушылықтардың үлесі де 82,7 %-дан 94,7 %-ға дейін өсіп, ішкі мемлекеттік аудит органдары жұмыстарының тиімді нәтижесін көрсетеді.

Мемлекеттік сатып алуға қатысудың шектелуі және күрделенуімен, сондай-ақ белгілі бір жабдықтаушылардың конкурсқа қатысудан негізсіз шеттетілуімен байланысты бұзушылықтар тоқтатылып жатқанын атап өткен жөн. Әлеуетті жабдықтаушылардың конкурсқа қатысуын негізсіз шектейтін және қиындататын талаптар мен шарттар көрсету, әлеуетті қатысушылардың санының заңсыз қысқаруына алып келеді. Ондай бұзушылықтарға мысал ретінде белгілі бір жабдықтаушыға ғана сәйкес келетін көрсеткіштердің (материалдық немесе еңбек ресурстарының) міндетті түрде бар болуын талап етуі арқылы басқа жабдықтаушылардың құқықтарының бұзылу фактілерін айтуға болады. Қаржы министрлігінің 2018 жылдың I тоқсанында белгілі бір жабдықтаушыға мемлекеттік сатып алуларға қатысудың қолайлы жағдайларын тудыруға байланысты 4 мыңнан астам бұзушылықтар тоқтатылғандығы туралы ресми ақпараты осыған дәлел бола алады [7].

Ішкі мемлекеттік аудит комитетінің қызметін автоматтандыру шаралары мүмкіндігінше әлеуетті жабдықтаушылар арасында салауатты бәсекелестікті орнатуға және мемлекеттік сатып алулар саласындағы заңнамаларды бұзуды жоюға бағытталған, бұл өз кезегінде ақшаны оңтайлы түрде жұмсауды және олардың уақытылы қамтылуын қамтамасыз етеді.

IT-технологияларды қолдана отырып мемлекеттік сатып алу саласынан басқа да салаларды ақпараттандыру арқылы аудиттелетін объектілер саны мен көлемін арттыру алдағы күнде өзекті деп санаймыз. Алдағы уақытта, комитеттің қызметтерді орталықтандыру аясында, бухгалтерлік есеппен қоса алғанда, электрондық аудитті жүргізу мақсатымен есеп жүйелеріне қосылуы бұл мәселені шешудің бірден – бір жолы деп есептейміз.

Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитетімен 2016 жылдан бері экономиканың ең осал салаларын тексеру үшін комплеанс-бақылау енгізіліп меңгерілуде. Бұл бақылау түрі, аудиттелетін тұлғаның басшылығы мен персоналының іс-әрекеттерінің салдары болып табылатын жосықсыз іс-әрекеттер мен басқа да заң бұзушылықтар тәуекелдерін анықтауды және болдырмауды қамтамасыз етеді [8].

Комплеанс-бақылауды комитет қазынашылық органдармен бірлесе отырып жүзеге асырады, оның барысында, бюджеттік төлемдер талданады, ал заңға сәйкес келмеу қаупі анықталған жағдайда -

аудит тағайындалады. Осылайша, Ішкі мемлекеттік аудит комитеті әзірлеген критерийлерге сәйкес, тәуекелдерді басқару жүйесі арқылы жоспардан тыс аудит объектілері таңдалады.

Комплеанс-бақылау бойынша іс-шаралар нәтижелерін 2-кестеден көруге болады. Кесте мәліметтері 2016 жылдың бірінші жартыжылдығында бұзушылықтар қатерінің бірлік бойынша 6,5% (709*100/10869), ал 2017 жылдың бірінші жартыжылдығында – 26,0% (808*100/3109) тәуекелдері расталғандығын айғақтайды. Алайда, комплеанс-талдау тиімділігінің өсуіне қарамастан, оның деңгейі әлі де тиісті дәрежеде емес.

Кесте 2

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитетінің 2016-2017жж. I-жартыжылдығындағы комплеанс-бақылау қызметінің негізгі көрсеткіштері

№	Көрсеткіштер атауы	Өлшем бірлігі	2016ж. 1-жартыжылдығы	2017ж. 1-жартыжылдығы	Ауытқуы	
					(+;-)	%
1	Қазынашылық органдарынан түскен ақпарат	бірл.	10869	3109	-7760	28,6
		млн. теңге	88679,9	53263,5	-35416,4	60,0
2	Бұзушылықтар тәуекелі расталған жағдайлар	бірл.	709	808	+99	113,9
		млн. теңге	3427,6	4150,2	+722,6	121,0

Ескерту – Ішкі мемлекеттік аудит комитетінің ақпараттарының негізінде авторлармен құрылған [6]

Ішкі аудит қызметінің аудиторлық қызметі көбінесе бұзушылықтарды болдырмауға емес, оларды анықтауға бағытталған [9]. Сондықтан, болашақта ішкі мемлекеттік аудит органдары осы бағыттағы жұмысын жандандыруы және аудит объектісінің де, жалпы тұтастай мемлекеттің де тәуекел факторларын анықтау мен алдын алудың тиімді механизміне айналуы тиіс.

Мемлекеттік аудит дамуының маңызды бағыты болып аудитті жоспарлау процедураларының жетілдірілуі және аудитке жұмсалатын уақытты пайдалануды оңтайландыру табылады. Бұл мәселелердің басым көпшілігі мемлекеттік аудит органдарының қызметін одан әрі цифрландырумен шешуге болады. Болашақта ақпараттық қамтамасыз етудің бірыңғай жүйесінде жинақталған тәжірибе электрондық яғни, қашықтан жүргізілетін мемлекеттік аудитке өтуге негіз болады.

Қорытынды. Мемлекеттік аудит органдарының жұмысын цифрландыру бойынша ақпараттық инфрақұрылым қалыптасу үстінде. Қазіргі таңда автоматтандырылған ақпараттық жүйе негізінен жоспарлау сатысында және қашықтықтан жүзеге асырылатын электронды аудиттің кейбір бағыттары бойынша қолданылады. Үрдістері автоматтандырылған мемлекеттік сатып алу саласында жүзеге асырылып отырған электрондық камералдық бақылау, экономиканың ең осал тұстарын тексеру үшін енгізілген комплеанс-бақылау нәтижелері алдағы уақытта мемлекеттік аудит органдарының қызметін толық цифрландырудың нәтижесінде мемлекеттік органдардың жұмыстарының тиімділігі, бюджеттік қаражаттарды қолдану мен мемлекеттің активтерін басқару ашықтығы артатынын болжауға мүмкіндік береді. Жалпы алғанда, мемлекеттік аудитті цифрландыруды енгізу Қазақстан Республикасының мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесінің әрі қарай дамуы мен сапасының артуына негіз болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 10 қаңтардағы Жолдауы - <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1800002018>
- 2 Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудитті енгізу тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 3 қыркүйектегі № 634 Жарлығы - <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000634>
- 3 Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам. Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы - <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000100>
- 4 Ішкі мемлекеттік аудит комитеті туралы ережені бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2016 жылғы 11 мамырдағы № 224 бұйрығы - <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/G16E0000224>
- 5 Камералдық бақылау жүргізу қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2015 жылғы 30 қарашадағы № 598 бұйрығы - <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500012599>

6 Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитетінің ресми интернет-ресурсы

http://kfk.minfin.gov.kz/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=ROLES://portal_content/kz.ecc.kfk/roles/anonymous/sub_activities/activities/act_rates

7 Онлайн-госзакупки: нарушения выявляются на раннем этапе - <https://www.zakon.kz/4926645-online-goszakupki-narusheniya.html>

8 Якимова В.А. Комплаенс-риски аудируемого лица: сущность, классификация и методы оценки // Аудит и финансовый анализ, 2017, №2, Б.155-158

9 Севостьянова И. Новые стандарты не помогли аудиту. Государственный аудит продолжает работать формально. <http://abctv.kz/ru/news/novye-standarty-ne-pomogli-auditu>

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ В ОРГАНАХ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА

Б.А.Алибекова^{*1}, Г.М.Каирова²

^{1,2}Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева,

г. Нур-Султан, Республика Казахстан

e-mail: alibekova_ba@enu.kz

Резюме. В настоящее время одной из актуальных проблем является цифровизация процессов в органах государственного аудита. В статье на основе анализа необходимости цифровизации в государственном секторе, а также конкретных задач, поставленных в нормативно-правовых документах страны по цифровизации в сфере государственного аудита, дана авторская характеристика понятия цифровизации деятельности органов государственного аудита, проанализировано еесовременное состояние на примере Комитета по внутреннему государственному аудиту Министерства финансов Республики Казахстан. Авторами установлено, что в практике государственного аудита цифровизация применяется на отдельных этапах реализации государственного аудита и отдельных его направлений, в частности, на стадии планирования проверок для формирования перечня объектов государственного аудита, осуществлении электронного камерального контроля и комплаенс-контроля. Обосновано, что даже ограниченное использование цифровизации способствует повышению результативности работы органов государственного аудита, предупреждению недобросовестных действий, улучшению конкурентной среды.

Ключевые слова: цифровизация, государственный аудит, электронный аудит, электронный камеральный контроль, комплаенс-контроль.

CURRENT STATE OF DIGITALIZATION IN THE STATE AUDIT BODIES

B.A. Alibekova^{*1}, G.M. Kairova²

^{1,2}L.N. Gumilyov Eurasian National University,

Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan

e-mail: alibekova_ba@enu.kz

Summary. Currently, one of the actual problems is the digitization of processes in the state audit bodies. In the article, the author describes the concept of digitalization of state audit bodies based on the analysis of the need for digitalization in the public sector, as well as specific tasks set in the country's regulatory and legal documents on digitalization in the field of public audit. Moreover, its current state was analyzed using the example of Internal Audit Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan.

The authors found that in the practice of state audit, digitalization is used at certain stages of the state audit and its separate directions, in particular, at the planning stage of audit to form a list of state audit objects, electronic cameral control and compliance control. It has been substantiated that even the limited use of digitalization contributes to improving the performance of public audit bodies, preventing unfair actions and improving the competitive environment.

Key words: digitalization, state audit, electronic audit, electronic cameral control, compliance control.

МРНТИ 06.35.31

ӘОЖ: 334.012:62/.64:311:216; 657

ШАҒЫН КӘСІПОРЫНДАҒЫ ІШКІ АУДИТТИ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

*М.Қ.Әлиев*¹, М. А. Алтынбеков²,*

¹²³⁴Қазақ Экономика, Қаржы және Халықаралық Сауда Университеті

Астана қ., Қазақстан Республикасы

e-mail: ali--murali--mur@mail.ru

Аңдатпа. Шағын кәсіпорын экономиканың дамуына ең қолайлы сала, ол есепке алу, бақылау және жүйелі талдау, болжау, жоспарлау технологияларын меңгеруді қажет ететін салалардың бірі болып табылады. Сондықтан, шағын кәсіпорынды жедел басқару үшін бухгалтерлік есеп және аудитін жетілдіру өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Шағын кәсіпорындардың ерекшелігі және оны бақылаудың күрделілігіне байланысты барлық бухгалтерлік қызмет бөлімдері салықтық есепті қамтамасыз етуге бағытталған, яғни бухгалтерлік есептің басты атқаратын қызметі ұйымды басқару үрдісін ұйымдастыруда ақпараттармен қамтамасыз етеді.

Қазіргі нарықтық экономикаға түбегейлікөшу кезінде бухгалтерлік есеп пен аудитті жүргізетін мәліметтер қай кезеңдегіден болмасын күрделі, ауқымды болып отыр. Осыған байланысты елімізде, бұл саладағы әртүрлі өндіріс ұйымдары, олардың өндірістік және қаржылық іс әрекеті өз шығындарын өзі өтеу, өзін-өзі қаржыландыру қағидаларына негізделуі тиіс.

Түйін сөздер: шағын кәсіпорын, бухгалтерлік есеп, ішкі аудит, экономика, есептілік.

Кіріспе. Халықаралық байланыстардың кеңеюі және Қазақстан Республикасының әлемдік қауымдастыққа енуі шағын кәсіпорында есеп әдістемесін жетілдірудің, бухгалтерлік есеп пен аудит тұжырымдамаларын дамытудың объективті қажеттілігін туындатты. Аталмыш тұжырымдамаларға ХҚЕС және есепті компьютерлендіру сұрақтары, ішкі бақылау мен тәуелсіз аудиттің даму мәселелері кіреді.

Шағын кәсіпорын шаруашылық қызметтің негізі, сондықтан шығындар есебі мен аудиті-бухгалтерия жұмысын және аудиторлық тексерудің жауапты бөлімі болып табылады. Сондықтан шағын кәсіпорында аудитор өндіріс пен дайын өнімді тиеуге, шикізаттын босалқы қорларын сақтауға қатысты қолданылатын бақылау процедураларын түсінуі керек. Мұндай ақпаратқа сүйене отырып, аудитор нақты шаруашылық операцияларына арналған бақылау саясаты мен процедурасының дұрыс дайындалғанын және кәсіпорында дұрыс қолданылып отырғанын анықтайды.

Бухгалтерлік есеп пен аудиттің мәліметтері мен көрсеткіштері қоғамдық өндірістің дамуы жолында қажет болады. Сонымен бірге экономикалық тұрғыдан зерттеуге бірден-бір негіз болып табылады. Сондықтан да даму – қоғамның барлық салаларында нақты тұжырымды мемлекеттік талапқа сай есептеу жұмысын жүргізу болып табылады. Қоғамымыздың даму кезеңдерінің қай сатыларын да болмасын объективті экономикалық заңдылықтарын анықтау және ол заңдылықтарды пайдалану шараларын дұрыс белгілеу үшін есеп жұмыстарын, әсіресе, бухгалтерлік есеп пен аудиттің жұмыстарын дұрыс ұйымдастырудың маңызы зор[1].

Әдіснама. Шағын кәсіпорындағы аудитті, соның ішінде ішкі аудитті жүргізуде тәжірибе негізіне, экономикалық, заңнамалық ғылымдардың даму жетістіктеріне сүйенген әдістер жатады. Олар талдама, құжат, органолептикалық, жалпыламалық топтарға бөлінеді. Сондай-ақ логикалық, арифметикалық, құжаттарын салыстыру сияқты және т. б. әдістердің де өз орны болатынын айтқан жөн.

Талқылау мен нәтижелері. Қазіргі экономикалық жағдайда шағын және орта кәсіпорында қызмет ету процесіне нарықтық қатынастарға қатысушы мүдделі тұлғалар үлкен көңіл аударатыны белгілі. Сол себепті олар есеп мәліметтеріне сүйене отырып, ұйымның қаржылық жағдайын бағалауға ұмтылады.

Шағын кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау үшін ішкі аудит қызметі қажет. Ішкі аудит қызметі- ішкі бақылау жүйесінің орталық буыны болып табылады. Ол, жоғарғы басқару аппаратына бүкіл ұйымның қаржылық – шаруашылық қызметі туралы ақпарат беріп, заңды бұзуға тосқауыл болатын өте жоғары тиімді бухгалтерлік есеп және ішкі бақылау жүйелерін жасауға ықпал етіп, ұйымның жеке құрылымдық бөлімшелерінің тапсырған есептерінің дұрыстығын растайды[2]. Елімізде жүзеге асырылатын ішкі бақылау жүйесі кезекті бақылау сипатына ие, ол ұйым әкімшілігінің кейбір ұйғарымдарының, үкіметтің нормативтік актілерінің орындалуын тексерумен, шаруашылық қызметін талдаумен ғана шектеліп отыр[3].

Ұйымдардың қызмет ету ерекшеліктерінің бірқатары, мысалы экономикалық субъектінің құрылымдығының жоғары дәрежесі, ішкі аудит қызметінің жұмыскерлеріне нақты құқықтар мен міндеттер тізімін бекіту қажеттілігін негіздейді. Сондықтан жеке жұмыскерлердің, және ішкі аудит қызметінің құқықтары мен міндеттері келесі шаруашылық ішкілік реттеу құжаттарында көрсетілуі керек:

- Ішкі аудит бөлімі туралы ереже;
- Ішкі аудит стандарттары;
- Ішкі аудиторлардың лауазымдық нұсқаулықтары.

Шетел тәжірибесінде ішкі аудит жүйесі жоғары дәрежеде дамыған. Шетел компаниялары үшін ішкі аудит ұйымды басқару жүйесінің ажырамас бөлігі бола отырып, жүйелендірілген бағалау тәсілі арқылы компанияның алға қойған мақсатына қол жеткізуіне ықпал етіп, тәуекелділікті басқару жүйесінің, ішкі шаруашылық бақылау жүйесінің және ұйымды басқару жүйесінің тиімділігін көтеруге бағытталған.

Бұл кезде алдын ала және ағымдық бақылаудың маңызы ерекше екендігін айта кеткен жөн, өйткені шаруашылық операцияларын жүзеге асыру барысында орын алған кемшіліктерді жоюға бағытталған шараларды аталмыш операциялар аяқталғаннан кейін қабылдау еш нәтиже бермейді[4]. Ішкі аудиттің мәселелері «Аудиторлық қызмет туралы» заңда бөлек қаралмаған. Осы заңның 1-бабында ішкі аудиторлардың алдында тұрған және ішкі аудиттің функциясын анықтаған кезде ескерілуге тиісті, ішкі аудитте қолдануға болатын қызмет көрсету түрлері берілген [5].

Шағын кәсіпорындағы ішкі аудиттің басты мақсаты ұйымның және меншік иелерінің заңдық мүдделерінің қорғалуын, сондай ақ ұйымның қаржы-шаруашылық қызметінде орын алған операциялардың дұрыстығына, шындығына, растығына бақылау жасау, орын алған кемшіліктерді дер кезінде анықтап, басқару жүйесіне хабарлауды қамтамасыз ету[6].

Ішкі аудиттің пайдалылығы, оның қолдануға ыңғайлылығында, себебі ішкі аудит ішкі құжаттарды дер кезінде, әрі мұқият тексеріп, бухгалтерлік есептіктерге талдау жасап, оның бұрыс тұстарын анықтайды, бұл жетекшілікке туындаған қателіктерді дер сәтінде жоюға мүмкіндік береді[7]. Халықаралық тәжірибеде ішкі аудит қызметінің жетекшісі мен қызметкерлері өз жұмысында әдеп кодексі мен ішкі аудиттің кәсіби стандарттарына сүйенеді. Аталған стандарттың мақсаты:

- ішкі аудит тәжірибесінің негізгі қағидаларын белгілеу;
- ішкі аудиттің кең спектрлі қызметінің негізіне жататын тұжырымдық базасын анықтау;
- ішкі аудит қызметін бағалаудың негізін жасау;
- ұйымның ішінде жүйе мен үрдістерді жетілдіруге ықпал ету[8].

Ішкі аудит аясында бақылау процедураларын жүзеге асыру бойынша қызметті анықтайтын «Ішкі аудит бөлімі туралы ереже» фирма ішкілік реттеу элементі ретінде ішкі аудит бөлімі ішіндегі және экономикалық субъектінің қаржылық-шаруашылық қызметінің басқа қатысушыларына қатысты негізгі қатынастарды сипаттайтын негізгі құжат болып табылады.

Ішкі аудит стандарттарын әзірлемей, ішкі аудиторлық тексерістердің тиісті сапасын қамтамасыз ету мүмкін емес.

Шаруашылық ішкілік реттеудің көрсетілген элементтеріне жататын негізгі белгілерге жатады:

- шаруашылық ішкілік реттеу элементтері ең жиі кездесетін қатынастарда қолданылатын нормалардан тұру керек. Ішкі аудит жүйесіне қатысты бұл сипаттама ең алдымен ішкі ауди субъектілерінің негізгі құқықтары мен міндеттерін, оның әдістемелік тәсілдері мен сату тәсілдерін бекітуді білдіреді, ал нақты жағдайларды түсіндіру ішкі аудитордың кәсіби тәжірибесіне негізделуі керек.

- шаруашылық ішкілік реттеу элементтері ішкі аудит бөлімі қызметінің түрлі тараптарына қатысты нормалар жүйесі болуы керек. Осындай сипаттамаларға ішкі аудит жүйесінің қызмет етуінің ұйымдастырушылық және әдістемелік аспектілерін реттейтін ішкі аудит стандарттары толығымен ие болу керек;

- шаруашылық ішкілік реттеу нормалары оған қатысты жұмыскерлермен орындалуға міндетті болу керек. Ішкі аудиттің шаруашылық ішкілік реттеу жүйесінде нақты жұмыскерлерге әзірленген лауазымдық нұсқаулықтардың субъектбағышталуы ең көп. Ішкі аудит стандарттары нақты субъектілерге – олардың орындаушыларына бағытталған.

- шаруашылық ішкілік реттеу нормалары жазбаша бекітіледі. Ішкі аудит бөлімінің қызмет ету тәртібі сәйкес бұйрықпен бекітілуі керек [9].

Осылайша, ішкі аудит бөлімінің тиімді қызмет етуі, оның алдына қойылған мақсаттарына жету адекватты фирма ішкілік реттеу жүйесі және құжатты қамсыздану болмайынша мүмкін емес.

Шағын және орта кәсіпорында жоғарғы басқару аппаратының, ұйымның күнделікті қызметін тікелей бақылап отыруға мүмкіндіктері бола бермейді, сондықтан орта және төменгі буын менеджерлерінің тапсырған есептерінің дұрыстығын растайтын немесе жоққа шығаратын ақпараттарды беретін ішкі аудит қызметіне қажеттілік туындайды. Өз дәрежесінде ұйымдастырылған ішкі аудит құрылымдық бөлімшелердің жетекшілері мен материалдық жауапты тұлғалардың өз міндеттерін дұрыс орындау жауапкершілігін көтеруге, ұйым қаражаттарының қозғалысымен байланысты шаруашылық операцияларын жүзеге асыру кезіндегі жат әрекеттерді болдырмауға ықпал етеді. Бұдан басқа, ішкі аудит қызметі тарапынан жүргізілген тексерудің, талдаудың және кеңес берудің нәтижесінде ұйым сыртқы аудиторлардың, салық комитетінің және басқа да сыртқы бақылау органдарының тексеруіне дайын болады.

Шағын және орта кәсіпорында ішкі аудит қызметін ұйымдастыру кезінде осы қызметтің құрамы мен басшысы, тексеру және басқа да бақылау тәртіптерінің жиілігі, ішкі аудит қызметінің ағымдағы есептелігінің құрамы белгіленуге тиісті. Ішкі аудитті енгізу ұйымның мүлдік мүддесін қамтамасыз ететін құрылымдық бөлімшелердің жетекшілері мен мамандарының атқаратын қызметтерінің мазмұнын өзгертіп, бүкіл басқарма бөлімдерінің қызметтік нұсқауларына өзгерістер енгізуді қажет етеді.

Сондықтан ұйымдастырудың өзекті міндеті - барлық бөлімнің қызметтік нұсқауларын қайта қарап, ішкі аудит қызметкерлерінің қызметтік нұсқауларын жасау болып табылады. Онда жалпы ережелер, ішкі аудит бөлімі қызметкерлерінің нақты қызметтік міндеттері, құқықтары мен міндеттері қарастырылуы тиіс[10]. Сондай-ақ ұйым жетекшілігінің бұйрығы бойынша қызметкерлерінің еңбегі қандай көздерден төленетіндігі анықталуға тиісті. Ішкі аудит қызметі ұйымның бөлімшесі болып табылатындықтан, оның шығындарын орындалатын жұмыстың өзіндік құнына, жалпы және әкімшілік шығындарына үстеме шығындар ретінде енгізу керек.

Ішкі аудиторлық қызметтің мамандары кәсіби аудиторларға немесе кәсіби бухгалтерлерге қойылатын талаптарға сай аттестациядан өткен болуы тиіс. Ішкі аудит қызметінің құрамына, өнеркәсіптің ерекшелігін ескере отырып, өндірістік технологиялық процестерге бақылау жасайтын кәсіби мамандарды да тартқан жөн.

Шағын және орта кәсіпорында аудиторлық қызметті ұйымның өзге қызметтерімен, әсіресе ішкі ақпаратты пайдаланушылармен тығыз бірлесе отырып ұйымдастырған тиімді. Сонымен қатар аудит жүргізілетін объектілермен өзара байланысты орнықтырған жөн. Ішкі аудит бөлімінің қызметі бөлім жетекшісімен жасалып, ұйым басшысымен бекітілген аудитті жүргізу жоспарына сәйкес жүзеге асырылуы тиіс. Нақты тексеру жұмыстарын орындау ішкі аудиттің бағдарламасына сәйкес жүргізіледі. Бағдарламаны бөлім қызметкерлері ішкі аудит жоспарының негізінде жасайды, оны бөлім жетекшісі бекітеді[11].

Қорытынды. Жоғарыда айтылғандай, ішкі аудит стандарттары аудиттің жалпы талаптарын және едәуір тиянақсыз аудитті өткізу шарттарын сипаттайды. Мысалы, тиімділікті, ақылға қонымды кепілдікті, нақтылықты және т.б. қалайша анықтауға болады. Стандарттарды аудит өткізу, тексеру нысандарын, мақсаттарын және өткізу әдістерін таңдау кезіндегі жалпы нұсқаулар ретінде қабылдау керек. Стандарттарды бастапқы база ретінде қарастыра отырып, мемлекеттік немесе коммерциялық аудиторлық ұйымдар өзінің азды-көпті егжей-тегжейлі ережелерін және аудит өткізу әдістерін әзірлейді.

Аудиторлық жұмысты жоспарлау барысында ішкі аудиторлар мыналарды талдаудан өткізулері тиіс:

- аудиторлық тапсырма объектісінің қызметінің мақсаты, сондай-ақ объектінің оған қол жеткізу үшін қолданатын бақылау құралы;
- аудиторлық тапсырма объектісіне, оның мақсатына, ресурстар мен шаруашылық қызметіне қатысты мәнді тәуекелдер, сондай-ақ тәуекелді мүмкін болатындай шекте ұстау әдістері;
- бақылау және аудиттің осы объектісінің тәуекелін басқару жүйесінің бара-барлығы мен нәтижелілігі;
- аудит объектісінің бақылау және тәуекелді басқару жүйесін барынша жетілдіру мүмкіндігі[12].

Зерттеу көрсеткендей, ішкі аудиттің тиісті рәсімделген құжаттамсы аудиторлық процедураларды өткізу сапасын ғана емес, олардың негізінде алынған қорытындылардың дәлелдігін қамтамасыз етеді.

Ішкі аудитордың жұмыс құжаттамасына шартты түрде келесі топтарға бөлуге болатын құжаттар жатады:

- ішкі аудитор тікелей жасаған құжаттар;
- ұйымның ішкі есептілігі болып табылатын құжаттар;
- үшінші тұлғалардан алынатын құжаттар.

Осындай бөлуге құжаттарды сақтаудың және ақпараттың құпиялылығын қамтамасыз етудің әртүрлі тәртiбi болысады.

Аудиттің iшкi қызметінің қызметкерлері аудиттің ақпараттық базасының қалыптасуына ерекше мұқиятпен кірісу керек, себебі бұл кезең ең үлкен еңбек шығынын талап етеді және қалыптасу мен автоматтандыруға салыстырмалы қиын беріледі. Сондықтан аудиторлық процедураларды өткізу мәліметтерінің базасын жүйелендіру мәні арта түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Нурсейтов Э.О. Аудит. – Алматы: LEM, 2011. – 236 с.
- 2 Жақыпбеков С. Iшкi аудит. – Алматы: Экономика, 2008. – 344 б.
- 3 Ковалева О.В., Константинова Ю.П. «Аудит. Организация аудиторской деятельности. Методика проведения аудиторской проверки».-М.: ПРИОР, 2014г.
- 4 Нурсейтов Э.О., Нурсейтов Э.О. Международные стандарты аудита–Алматы: Экономика, 2008.– 478с.
- 5 «Қазақстан Республикасындағы аудиторлық қызмет туралы» Заңы, № 138IV (20.02.2013 жылғы толықтырулар мен қосымшаларды қоса)- Алматы: Юрист, 2013. – 216.
- 6 Бурцев В.В. Внутренний аудит: теория и практика// Современный бухгалтер. - 2014. - №5. –36 с.
- 7 Абленов Д.О. Аудит. –Алматы: Экономика, 2005.– 420 с.
- 8 Сонин А.Зачем компании нужен внутренний аудит?– 2013//http://www.iaa-ru.ru/.
- 9 Ержанов М.С., Аудит-1. –Алматы: Бастау, 2005.
- 10 Абленов Д.О. Қаржылық аудит және талдау. Алматы: Экономика, 2010.– 528 б.
- 11 Д.О.Абленов, Д.Д.Әбле, Д.Д.Смағұлова. Қаржылық бақылау, ревизия және аудит. Оқу құралы. – Алматы: Экономика, 2014. – 560 бет.
- 12 Шарипов А. Қ., Адамов А. А., Қаржылық есептілік: құрастырылуы, бағалануы және аудиті. – Алматы: Экономика, 2012.– 469б.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА В МАЛОМ ПРЕДПРИЯТИИ

М.К. Алиев¹, М.А Алтынбеков²

¹²³⁴*Казахский университет экономики, финансов и международной торговли,
Астана, Республика Казахстан
e-mail: ali-mur@mail.ru*

Резюме. *Малые предприятия выступают одной из наиболее благоприятных отраслей развития экономики, которому требуется овладение технологиями системного анализа, прогнозирования, планирования, контроля и учета. Поэтому совершенствование бухгалтерского учета и аудита в малом предприятии, позволяющих осуществлять оперативное управление предприятием, несомненно, являются актуальными задачами. Сложность и контроль его соблюдения приводят к тому, что вся деятельность бухгалтерской службы малых предприятий направлена на обеспечение налогового учета, то есть главная функция бухгалтерского учета, обеспечивающий информацией процесса управления организации. В настоящее время в связи с переходом на рыночную экономику, информация должно быть касательно бухгалтерского учет и аудита более объективной и обширной. В связи с этим, различные организации промышленности в нашей стране, покрывая свои затраты на производстве и финансовой деятельности, должны основываться на принципах самофинансирования.*

Ключевые слова: *малые предприятия, бухгалтерский учет, внутренний аудит, экономика, отчетность.*

IMPROVEMENT OF INTERNAL AUDIT IN THE SMALL BUSINESS

¹²³⁴*Kazakh University of Economic, Finance and International Trade,
Astana, the Republic of Kazakhstan
e-mail: ali-mur@mail.ru*

Summary. *Small enterprise acts as one of the most favorable for the development industries in the economy, which requires mastery of systems analysis, forecasting, planning, kontrol and accounting technology. Therefore, improvement of accounting and auditing in this area, allowing operational management of the company are urgent tasks. Complexity and control its observance leads to the fact that all the activities of financial service small enterprise aimed at providing tax accounting, that is the main function of accounting, the organization provides information management process. Currently, due to the transition to a market economy, the on accounting and auditing information should be more objective and comprehensive. In this regard, various industry organizations in the country, covering their costs of production and financial activities should be based on the principles of self-financing.*

Key words: *small enterprise, accounting, internal audit, economy, reporting.*

МРНТИ06.52.13
УДК 336. 717.6

МЕТОДЫ АНАЛИЗА БУХГАЛТЕРСКОГО БАЛАНСА

Барманбекова Г.С.^{*1}, Сулейменова Г.Н.²

¹Алматинская академия экономики и статистики, г.Алматы, Казахстан

²Западно-Казахстанский государственный университет, им.М.Утемисова,
г.Уральск, Казахстан

e-mail: gbarmanbek@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются методы анализа бухгалтерского баланса в целях получения объективной и точной картины финансового состояния предприятия, изменений в структуре активов, капитала и обязательств, в расчетах с дебиторами и кредиторами. Финансовое состояние предприятия определяется имеющимися в распоряжении предприятия активами и источниками их финансирования, а также финансовыми результатами деятельности предприятия, которые можно определить исходя из данных, представленных в балансе. Рассмотрены такие методы анализа как: горизонтальный (временный) анализ – сравнение каждой позиции отчетности с предыдущим периодом; вертикальный (структурный) анализ – определение структуры итоговых финансовых показателей с выявлением влияния каждой позиции отчетности на результат в целом; трендовый анализ – сравнение каждой позиции отчетности с рядом предшествующих периодов и определение тренда; анализ относительных показателей (коэффициентов) – расчет отношений данных отчетности, определение взаимосвязи показателей; сравнительный (пространственный) анализ – это как внутрихозяйственное сравнение по отдельным показателям фирмы, дочерних фирм, подразделений, цехов; факторный анализ – анализ влияния отдельных факторов (причин) на результативный показатель с помощью детерминированных или стохастических приемов исследования.

Ключевые слова: методы, анализ бухгалтерского баланса, финансовое состояние, горизонтальный, вертикальный, трендовый анализ.

Введение. Основная цель анализа бухгалтерского баланса – получение небольшого числа ключевых (наиболее информативных) параметров, дающих объективную и точную картину финансового состояния предприятия, изменений в структуре активов, капитала и обязательств, в расчетах с дебиторами и кредиторами. При этом аналитика и управляющего (менеджера) может интересовать как текущее финансовое состояние предприятия, так и его проекция на ближайшую или более отдаленную перспективу, ожидаемые параметры финансового состояния.

Методы. В целях исследования были использованы следующие методы анализа финансовой отчетности: горизонтальный, вертикальный, соотношение, сравнение и другие.

Для изучения зарубежного опыта были использованы общенаучные и специальные методы исследования, такие как обзор нормативно-правовой базы; аналитический метод; экономико-математические расчеты.

Результаты и обсуждение. Исходной базой анализа являются данные бухгалтерского баланса (аналитический просмотр), которые должны восстановить все основные аспекты хозяйственной деятельности и совершенных операций в обобщенной форме, с необходимой для анализа степенью агрегирования[1].

Практика финансового анализа выработала основные методы чтения финансовых отчетов, главным из которых является бухгалтерский баланс. Среди них можно выделить следующее :

- Горизонтальный анализ;
- Вертикальный анализ;
- Трендовый анализ;
- Метод финансовых коэффициентов;
- Сравнительный анализ;
- Факторный анализ.

Горизонтальный (временный) анализ – сравнение каждой позиции отчетности с предыдущим периодом. Цель горизонтального анализа состоит в том, чтобы выявить абсолютные и относительные изменения величин различных статей баланса за определенный период, дать оценку этим изменениям.

Вертикальный (структурный) анализ – определение структуры итоговых финансовых показателей с выявлением влияния каждой позиции отчетности на результат в целом. Цель вертикального анализа заключается в расчете удельного веса отдельных статей в итоге баланса и оценке их динамики с тем, чтобы иметь возможность выявлять и прогнозировать структурные изменения активов и источников их покрытия.

Трендовый анализ – сравнение каждой позиции отчетности с рядом предшествующих периодов и определение тренда, т.е. основной тенденции динамики показателя, очищенной от случайных влияний и индивидуальных особенностей отдельных периодов. С помощью тренда формируются возможные значения показателей в будущем, а следовательно, ведется перспективный, прогнозный анализ.

Анализ относительных показателей (коэффициентов) – расчет отношений данных отчетности, определение взаимосвязи показателей.

Сравнительный (пространственный) анализ – это как внутривозможное сравнение по отдельным показателям фирмы, дочерних фирм, подразделений, цехов, так и межхозяйственное сравнение показателей данной фирмы с показателями конкурентов, со среднеотраслевыми и средними общеэкономическими данными.

Факторный анализ – это анализ влияния отдельных факторов (причин) на результативный показатель с помощью детерминированных или стохастических приемов исследования. Причем факторный анализ может быть как и прямым (собственно анализ), заключающимся в раздроблении результативного показателя на составные части, так и обратным (синтез), когда отдельные элементы соединяют в общий результативный показатель.

Как было отмечено выше, анализ баланса начинается с его чтения, т.е. применение методов горизонтального и вертикального анализа[2].

Финансовое состояние предприятия определяется имеющимися в распоряжении предприятия активами и источниками их финансирования, а также финансовыми результатами деятельности предприятия, которые можно определить исходя из данных, представленных в балансе.

В качестве примера взят баланс ТОО “JMG” на 01.01.2019 года (табл.1).

Таблица 1

Баланс ТОО “JMG” на 01.01.2019 года.

Наименование статей баланса	Сумма в тыс.тенге		Прирост, тыс.тенге	Прирост, %
	На начало периода	На конец периода		
Долгосрочные активы	30000	38000	8000	26,6
Нематериальные активы	2500	3000	500	20
Основные средства	17500	25000	7500	42,86
Долгосрочные инвестиции	6000	7500	1500	25
Незавершенное капитальное строительство	4000	2500	1500	37,5
Оборотные активы	15000	27000	12000	80
Товарно-материальные запасы:	7400	14400	7000	94,59
Готовая продукция	2400	6400	4000	166,67
Незавершенное производство	1200	1500	300	25
Сырье и материалы	3800	6500	2700	71
Дебиторская задолженность:	2500	5400	2900	116
Счета к получению	2200	3600	1400	63,6
Прочие дебиторы	300	400	100	33,3
Векселя к получению		1400	1400	100
НДС к возмещению	800	1200	400	50
Краткосрочные инвестиции	3000	3600	600	20
Баланс	45000	65000	20000	44,44
Собственный капитал:	31500	41600	10100	32,1
Уставный капитал	10000	10000		
Дополнительный неоплаченный капитал	12725	16575	3850	301,96
Резервный капитал	1500	1825	325	21,67
Нераспределенный доход года	7275	13200	5925	81,44
Долгосрочные обязательства:	5000	6000	1000	20
Займы	5000	6000		
Краткосрочные обязательства:	8500	17400	8900	104,7
Краткосрочные кредиты банков	3000	8400	5400	180
Кредиторская задолженность:	5500	9000	3500	63,6
Счета к оплате	1800	2400	600	33,33
Расчеты с персоналом по оплате труда	750	1200	450	60
Внебюджетные платежи	400	600	200	50
Платежи в бюджет	1500	2200	700	46,67
Авансы полученные	250	1400	1150	460
Прочая кредиторская задолженность	800	1200	400	50
Баланс	45000	65000	20000	44,44

В структуре актива баланса на конец анализируемого периода долгосрочные (внеоборотные) активы составили 58,4 %, а оборотные активы – 41,6%.

Валюта баланса предприятия за анализируемый период увеличилась на 20000 тыс.тенге или на 44,4%, что косвенно может свидетельствовать о расширении хозяйственного оборота.

На изменение структуры актива баланса повлиял рост суммы долгосрочных активов на 8000 тыс.тенге или на 26,6% и увеличение суммы оборотных активов на 12000 тыс. тенге или на 80%. Увеличение доли оборотных активов делает их более мобильными.

На изменение структуры актива баланса повлияло, главным образом, изменение суммы оборотных активов. Изменения в составе оборотных активов в анализируемом периоде связаны с изменением следующих составляющих:

- сумма денежных средств в анализируемом периоде увеличилась на 1100 тыс. тенге, или на 84,6%;

- величина товарно-материальных запасов увеличилась на 7000 тыс.тенге или на 94,59%.

Появление статьи “векселя к получению” свидетельствует о повышении качества дебиторской задолженности.

На конец анализируемого периода доля собственного капитала, основного источника формирования имущества предприятия, в структуре пассивов уменьшилась и составила 64%. При этом коэффициент соотношения суммарных обязательств и собственного капитала на протяжении анализируемого периода имел тенденцию к росту и увеличился на 0,14, составив 0,56[3].

Заключение. Проведенное исследование может свидетельствовать об относительном снижении финансовой независимости предприятия и повышении финансовых рисков. В абсолютном выражении величина собственного капитала увеличилась на 10100 тыс. тенге, т.е. на 32,1%. Следовательно, надо разрабатывать и усовершенствовать новые методы анализа бухгалтерского баланса в предприятии.

Список использованной литературы:

- 1 Астахов В.П. «Теория бухгалтерского учета» Алматы 2011г.
- 2 Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. «Методы финансового анализа» Изд.:М.: ИНФРА-М .- 2000.- с.208
- 3 Ержанов М.С., Ержанова А.М. Основы бухгалтерского учета и новая корреспонденция счетов. Алматы, 2003г.

ЕСЕП БАЛАНСЫНЫҢ ТАЛДАУ ӘДІСТЕРІ

Барманбекова Г.С.^{*1}, Сулейменова Г.Н.²

¹Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы, Қазақстан

²Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Орал, Қазақстан

e-mail: gbarmanbek@mail.ru

Түйін. Әрбір ұйымның қаржылық жағдайын өз қорындағы баланс активтері мен қаржылық көздерінің құрамы және де балансты көрсетілген кәсіпорынның қаржылық құрылымының нәтижесіне байланысты анықтауға болады.

Түйінді сөздер: әдістер, бухгалтерлік баланстың талдауы, қаржылық жағдай, көлденең талдау, тік талдау, трендік талдау.

ACCOUNTING BALANCE ANALYSIS METHODS

Barmanbekova G.S.^{*1}, Suleimenova G.N.²

¹Almaty Academy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan

²Western Kazakhstan State University, named after M. Utemisov, Uralsk, Kazakhstan

e-mail: gbarmanbek@mail.ru

Summary. The article discusses methods of analyzing the balance sheet in order to obtain an objective and accurate picture of the financial condition of the enterprise, changes in the structure of assets, capital and liabilities, in settlements with debtors and creditors.

Key words: methods, balance sheet analysis, financial condition, horizontal, vertical, trend analysis.

МРНТИ 06.35.31

УДК 33.330.101

ОЦЕНКА ДОЛЕВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ ПО СПРАВЕДЛИВОЙ СТОИМОСТИ

С. А. Исакова, Г.Т.Тулеева, К.Д.Турганбаев

Таразский государственный университет им. М.Х.Дулати, Тараз, Казахстан

e-mail: sara_is@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассмотрены особенности оценки по справедливой стоимости долевыми инвестициями в соответствии с международным стандартом финансовой отчетности (IFRS) 9 через прочую совокупную прибыль, без каких-либо вычетов на расходы по реализации или выбытию, которые организация может понести при продаже или выбытии таких финансовых инструментов. Стандартом требуется, чтобы дивиденды, полученные по этим инвестициям, признавались в составе прибыли или убытка, если они не представляют собой частичный возврат стоимости инвестиции.

Безусловным достоинством такого инструмента, как справедливая стоимость, является получение достоверной информации о планируемых денежных потоках и формирование базы сопоставимой информации. Вышеуказанное обусловлено тем обстоятельством, что различные активы могут приобретаться в течение длительного периода и, соответственно, учитываться по различным ценам.

Ключевые слова: справедливая стоимость, дивиденды, прочая совокупная прибыль, кредитный риск, купля-продажа

Введение. Необходимость теоретических исследований в области бухгалтерского учета и отчетности определяется в условиях развития рыночных отношений новыми требованиями, предъявляемыми к организации бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности на принципах международных стандартов финансовой отчетности.

Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО), которые разработаны Советом по международным стандартам финансовой отчетности (СМСФО), признаны во всем мире эффективным инструментарием для составления прозрачной, достоверной и понятной информации о деятельности организаций. Прозрачность финансовой отчетности и качество управления станут теми критериями, на которые будут ориентироваться инвесторы и кредиторы, выбирая объекты для вложения средств.

Учет и отчетность казахстанских организаций должны быть ориентированы на международные стандарты финансовой отчетности, приоритетной целью которых является удовлетворение потребностей заинтересованных пользователей финансовой отчетности в информации, необходимой для принятия управленческих решений.

Интеграция любого государства в мировую экономику требует включения международных норм или отдельных документов в национальное право и придания им статуса нормативных правовых актов.

В Закон Республики Казахстан от 28.02.07г. № 234-III «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» введена норма ст. 16, согласно которой Международные стандарты финансовой отчетности (далее – МСФО) должны стать составной частью национального законодательства.

Субъекты предпринимательской деятельности, определённые в ст. 2 вышеприведенного Закона обязаны составлять финансовую отчетность в соответствии с этими стандартами [1].

Особую актуальность приобретает вопрос определения оптимальной модели оценки различных объектов бухгалтерского учета, которая наилучшим образом отвечает критериям реальной ценности актива или обязательства.

Исследование этих вопросов имеет особое значение и актуальность на стадии ее адаптации к международным стандартам финансовой отчетности. Необходимость решения имеющихся задач определяет теоретико-методологическую актуальность и практическую значимость исследования.

Такие вопросы, как готовность казахстанской экономики к внедрению и использованию справедливой стоимости, специфика определения справедливой стоимости в разрезе различных активов и обязательств в условиях кризиса, оценка рисков, сопряженных с ее применением на соответствующих участках учета, до сих пор остаются открытыми.

Материалы и методы. Наиболее важные требования МСФО (IFRS) 7 «Финансовые инструменты: раскрытие информации» предъявляются требования к раскрытию информации о финансовых рисках, которые несет организация (рыночные риски, риск ликвидности и кредитный риск). Но невозможно рассмотреть и урегулировать все аспекты учета в одном документе.

К тому же МСФО (IAS) 32 «Финансовые инструменты: представление информации», принятый в 1996 г., осветил лишь наиболее простые вопросы представления информации о финансовых инструментах в отчетности [2].

Согласно введённому позднее МСФО (IAS) 39 «Финансовые инструменты: признание и оценка», в результате исполнения договора одновременно возникают финансовый актив у одной компании и финансовое обязательство или долевого инструмент – у другой. Из этого следует, что понятие «финансовый инструмент» охватывает как активы, так и обязательства. Именно это и отличает данное понятие от термина «финансовое вложение», под которым подразумеваются только определенные виды финансовых активов – денежные средства, право требования по договору денежных средств или другого финансового актива, право обмена на другой финансовый инструмент, долевого инструмент.

МСФО (IAS) 39 определяет следующие 4 категории финансовых активов:

1) финансовый актив или финансовое обязательство, учитываются по справедливой стоимости с отнесением ее изменений на прибыль или убыток;

2) инвестиции, удерживаемые до погашения, которые являются финансовыми активами с фиксированными или определяемыми платежами и установленным сроком погашения и которыми организация намерена и способна владеть до наступления срока погашения, за исключением ссуд и дебиторской задолженности, предоставленных банком;

3) ссуды или дебиторская задолженность, являющиеся недеривативными финансовыми активами с фиксированными или определяемыми платежами, в отношении которых отсутствуют котировки активного рынка, за исключением ссуд или дебиторской задолженности, которые будут проданы в ближайшее время (классифицированных как предназначенные для торговли);

4) финансовые активы, имеющиеся в наличии для продажи и являющиеся недеривативными финансовыми активами, которые не попали в следующие категории:

– ссуды и дебиторская задолженность, предоставленные банком;

– инвестиции, удерживаемые до погашения;

– финансовые активы, учитываемые по справедливой стоимости с отнесением ее изменений на прибыль или убыток.

Финансовые обязательства распределяются на следующие категории:

– финансовые обязательства, оцениваемые по справедливой стоимости с отнесением разницы на прибыль или убыток;

– финансовые обязательства, оцениваемые по амортизируемой стоимости, и т.д.

При первоначальном признании учитываются амортизируемая стоимость, по которой финансовый актив или финансовое обязательство корректируется при первоначальном признании следующим образом:

– минус выплаты в погашение основной суммы долга;

– плюс или минус накопленная амортизация премий или дисконтов по инструменту (разница между первоначальной стоимостью и суммой, подлежащей погашению), рассчитываемая на основе эффективной ставки процента;

– минус любые вычеты при обесценивании или обусловленные безнадежностью взыскания долга.

После первоначального признания (последующего признания) финансовые инструменты отражаются в учете:

- по справедливой стоимости;

- по амортизируемой стоимости;

- по себестоимости [3].

Справедливая стоимость финансового инструмента – это сумма денежных средств, достаточная для приобретения актива или исполнения обязательства при совершении сделки между хорошо осведомленными, желающими совершить сделку независимыми сторонами.

К финансовым инструментам, подлежащим последующей оценке по справедливой стоимости через прибыль или убыток, относятся финансовые активы и финансовые обязательства, предназначенные для торговли, а также финансовые активы, предназначенные для продажи [4].

В соответствии с МСФО (IFRS) 9 организация должна признавать в учете финансовый инструмент только в том случае, когда оно становится стороной договора. Первоначальная оценка производных финансовых инструментов должна производиться по справедливой стоимости. Под справедливой стоимостью понимается цена, которая будет получена при продаже актива или

выплачена при передаче обязательства на добровольной основе между участниками рынка на дату оценки [5].

Результаты и обсуждения. В соответствии с МСФО организация должна измерять финансовые инструменты по справедливой стоимости, без каких-либо вычетов на расходы по реализации или выбытию, которые организация может понести при продаже или выбытии таких инструментов.

На основе исследования структуры финансовых инструментов казахстанских организаций сделан вывод, что одним из ключевых вопросов при расчете амортизируемой стоимости является определение эффективной ставки процента за вычетом обесценения. Установлено, что оптимальным является расчет эффективной ставки в разрезе каждого отдельного финансового инструмента, либо группы идентичных инструментов.

Метод эффективной ставки процента - это метод расчета амортизации с использованием эффективной ставки процента финансового актива или финансового обязательства в течение соответствующего периода.

Эффективная ставка процента - это ставка, применяемая при дисконтировании суммы будущих денежных платежей, ожидаемой до наступления срока платежа или очередной даты пересмотра ставки процента, текущей чистой балансовой стоимости финансового актива или финансового обязательства [6].

Такой расчет должен включать все вознаграждения и прочие статьи, выплаченные или полученные сторонами по договору.

На дату перехода, на МСФО организация обязана:

- оценить все производные финансовые инвестиции по справедливой стоимости;
- списать все отложенные убытки и прибыли по производным инструментам, которые были включены в финансовую отчетность по прежним правилам учета, если они были признаны в качестве активов или обязательств.

Согласно требованиям МСФО финансовые инструменты могут учитываться по себестоимости или амортизируемой стоимости за вычетом суммы обесценения, а также по справедливой стоимости без каких-либо вычетов на расходы по продаже или выбытию.

В МСФО определено, как должны учитываться инвестиции по справедливой или амортизируемой стоимости. Оставшиеся финансовые инструменты должны учитываться по справедливой стоимости. Состав таких инвестиций приведен в МСФО [7].

Если компания обладает финансовыми инвестициями, удерживаемыми до погашения (облигации), но не намерена удерживать их, а собирается продать до наступления срока погашения, то такие финансовые инвестиции не могут далее учитываться по амортизируемой стоимости. Они должны учитываться по справедливой стоимости без учета расходов на продажу или выбытие [8].

Безусловным достоинством такого инструмента, как справедливая стоимость, является получение достоверной информации о планируемых денежных потоках и формирование базы сопоставимой информации. Вышеуказанное обусловлено тем обстоятельством, что различные активы могут приобретаться в течение длительного периода и, соответственно, учитываться по различным ценам.

Справедливая стоимость используется:

- при применении модели учета по справедливой стоимости в случае первоначального признания инвестиционной собственности;
- при последующей оценке основных средств (при применении метода учета по переоцененной стоимости);
- при определении возмещаемой стоимости активов в случае их проверки на возможное обесценение.

Справедливая стоимость финансового инструмента – это сумма денежных средств, достаточная для приобретения актива или исполнения обязательства при совершении сделки между хорошо осведомленными, желающими совершить сделку независимыми сторонами.

Под справедливой рыночной стоимостью (fair market value) обычно подразумевается стоимость, при которой хозяйство может быть продано добровольным продавцом добровольному покупателю после объявления о продаже. При этом исключаются любые принуждения и имеются в виду, что как продавец, так и покупатель являются компетентными людьми и обладают достаточно надежной информацией по предмету купли-продажи [9].

В соответствии с МСФО (IFRS) 13 «Оценка справедливой стоимости» введенным в действие с 1 января 2013 г., справедливая стоимость - это рыночная оценка, а не оценка, формируемая с учетом

специфики предприятия. По некоторым активам и обязательствам могут осуществляться наблюдаемые рыночные операции или иметься рыночная информация. По другим активам и обязательствам наблюдаемые рыночные операции или рыночная информация могут отсутствовать.

Основными методами оценки справедливой стоимости являются: рыночный, доходный и затратный.

При рыночном подходе используются цены и другая соответствующая информация, основанная на результатах рыночных сделок, связанных с идентичными или сопоставимыми активами, обязательствами или группой активов и обязательств, такой как бизнес.

Методы оценки, совместимые с рыночным подходом, включают матричный метод определения цены.

Матричный метод определения цены - математический метод, используемый преимущественно для оценки некоторых видов финансовых инструментов, таких как долговые ценные бумаги, которые не полагаются лишь на ценовые котировки определенных ценных бумаг, а опираются на связь этих ценных бумаг с другими котируемыми ценными бумагами.

При затратном методе отражается сумма, которая потребовалась бы в настоящий момент времени для замены эксплуатационной мощности актива (часто называемая текущей стоимостью замещения).

Доходный метод предполагает преобразование будущих сумм (например, денежных потоков или доходов и расходов) в одну текущую, то есть дисконтированную величину. Когда используется доходный подход, оценка справедливой стоимости отражает текущие ожидания рынка в отношении указанных будущих сумм.

В определении справедливой стоимости особое внимание уделяется активам и обязательствам, потому что они являются основным объектом бухгалтерской оценки [10].

Заключение. Организация должна группировать финансовые инструменты по классам, которые соответствуют характеру раскрываемой информации и характеристикам данных финансовых инструментов.

Организация предоставляет необходимую информацию для обеспечения сверки отдельных позиций, представленных в бухгалтерском балансе.

Классы инструментов определяются организацией и отличаются от категорий финансовых инструментов, указанных в МСФО (IAS) 39, которые определяет, как оцениваются финансовые инструменты и в каких случаях признаются изменения справедливой стоимости.

Определяя классы финансовых инструментов, организация должна:

- разграничить инструменты, оцениваемые по амортизированной стоимости, и инструменты, оцениваемые по справедливой стоимости.

- считать отдельным классом или классами те финансовые инструменты, которые не входят в МСФО (IFRS) 7.

Организация должна раскрывать информацию, позволяющую пользователям оценивать важность финансовых инструментов для финансового положения (бухгалтерский баланс) и результатов деятельности (отчет о прибылях и убытках или отчет о совокупной прибыли).

Таким образом, балансовая стоимость каждой из следующих категорий в соответствии с определением в МСФО (IAS) 39, раскрывается в самом бухгалтерском балансе или в примечаниях к нему:

1. финансовые активы, отражаемые по справедливой стоимости с отражением ее изменения в отчете о прибылях и убытках, отдельно показываются активы, учитываемые по справедливой стоимости после первоначального признания и те, которые отнесены к классу активов, удерживаемых для торговли;
2. инвестиции, удерживаемые до погашения;
3. ссуды и дебиторская задолженность;
4. финансовые активы, имеющиеся в наличии для продажи.

Список использованной литературы:

1 Закон РК «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» от 28.02.2007 г. – Алматы: ТОО LEM, 2007. – №234-III ЗРК. – 15 с.

2 Алимбетов А.Ш. Международный учет и международные стандарты финансовой отчетности: перспективы развития и сотрудничества.//Вестник Казахского экономического университета им. Т. Рыскулова. – Алматы: Экономика, 2010.

3 Гетьман В.Г. Международные стандарты финансовой отчетности. – М.: ИНФРА-М, 2018. - 447с.

4 Дружиловская Э.С. Оценка финансовых инструментов в российском и международном бухгалтерском учете // Международный бухгалтерский учет. 2014. № 47. С. 26 - 41.

5 Сиднева В.П. Актуальные вопросы оценки по справедливой стоимости обязательств и собственных долевых инструментов// Экономика и управление: проблемы, решения, 2014. - № 3 (27). - С. 89-92.

6 Ердаuletova Ф.К. Международные стандарты финансовой отчетности. - Алматы: Международная Академия Бизнеса, 2013. - 18 с.

7 Климова Ю.В. Учет инвестиций: новые требования МСФО 10, МСФО 11, МСФО 12. Международный бухгалтерский учет. – Москва, 2011. - №48. – С. 19-24.

8 Нурсейтов Э.О. Международные стандарты финансовой отчетности. - Алматы: ТОО «Издательство ЛЕМ», 2013. – 284с.

9 Мизиковский Е.А. Международные стандарты финансовой отчетности. – М.: Магистр, 2018. – 447с.

10 Обозная О.В. Учет и оценка справедливой стоимости активов с ненаблюдаемыми данными // МСФО и МСА в кредитной организации, 2014.- № 3. - С. 26 - 34.

ҮЛЕСТІК ҚҰРАЛДАРДЫ ӘДІЛ ҚҰН БОЙЫНША БАҒАЛАУ

С. А. Исакова, Г.Т.Тулеева, К.Д.Турганбаев

М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Тараз, Қазақстан,

e-mail: sara_is@mail.ru

Аңдатпа. Бұл жұмыста қаржылық есеп берудің (IFRS) 9 халықаралық стандарттарына сәйкес өзге де жиынтық пайда арқылы ешқандай сату немесе есептен шығару (жою) бойынша шығындарға осындай инвестицияларды сатуда немесе жоюда ұйымның көруі мүмкін алымдарсыз үлестік инвестицияларды әділ құн бойынша бағалау ерекшеліктері қарастырылған. Стандартқа сәйкес бұл инвестициялар бойынша алынған дивидендтер, егер олар инвестициялардың құнын қайтару бойынша бөліктері болса, пайда мен зиян құрамында танылуды талап етеді.

Әділ құн сияқты құралдың артықшылығы - салыстыратын ақпарат базасын қалыптастыру және жоспарланатын ақша ағымы туралы шынайы ақпарат алу болып табылады. Бұл әртүрлі активтердің ұзақ кезеңде сатып алынатынымен, әртүрлі бағамен есепке алынатындығымен түсіндіріледі.

Түйінді сөздер: әділ құн, дивидендтер, басқа да жиынтық пайда, несиелік тәуекел, сатып алу-сату

VALUATION OF FINANCIAL INSTRUMENTS AT FAIR VALUE

S.A. Issakova, G.T. Tuleyeva, K.D. Turganbayev

Taraz State University after named M.H. Dulaty, Taraz city, Kazakhstan

e-mail: sara_is@mail.ru

Summary. This article examines the features of fair value measurement of equity investments in accordance with International Financial Reporting Standard (IFRS) 9 through other comprehensive income, without any deduction for disposal or disposal costs that the entity may incur in the sale or disposal of such investments. The standard requires that dividends received on these investments be recognized in profit or loss unless they represent a partial return on the value of the investment.

The unconditional advantage of such an instrument as fair value is the receipt of reliable information about the planned cash flows and the formation of a database of comparable information. The above is due to the fact that different assets can be purchased for a long period and, accordingly, accounted for at different prices.

Key words: Fair value, equity investments, financial liabilities, dividends, other comprehensive income, equity instruments, credit risk, purchase and sale, international standard

МРНТИ 06.35.35
УДК 33:303.7; 330.44

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ КВАЗИГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА

*Карыбаев А.А.-К.*¹, Жамкеева М.К.²*

^{1,2}РГП «Центр по исследованию финансовых нарушений» Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета, г. Нур-Султан, Казахстан

e-mail: anuar30@mail.ru

Аннотация. Данная статья посвящена проблемам оценки эффективности деятельности субъектов квазигосударственного сектора и их влияния на экономическое развитие страны в целом. Природа современного управления структурными экономическими преобразованиями состоит в том, что на первый план выдвигается проблема поиска эффективных методов, механизмов и путей управления развитием потенциала страны, включая формирование действенной системы управления национальными ресурсами, особое место в которой занимает государственный аудит как стратегический фактор эффективного использования средств бюджета.

В Республике Казахстан бюджетные средства могут быть инвестированы, кроме капитальных затрат, и в виде вклада в уставный капитал юридических лиц, в результате которых появляются субъекты квазигосударственного сектора. Субъекты квазигосударственного сектора играют значительную роль в экономической политике Республики Казахстан. Они участвуют в государственных и правительственных программах развития, в рамках которых используют бюджетные средства. Следовательно, актуальность аудита эффективности деятельности юридических лиц, относящихся к субъектам квазигосударственного сектора и оценки их влияния на экономику страны возрастает из года в год.

Ключевые слова. Аудит эффективности, субъекты квазигосударственного сектора, влияние социально-экономического развития, качество финансовых показателей, увеличение стоимости активов, показатели рентабельности.

Введение. На текущем этапе становления системы государственного аудита необходимо формирование методологических основ процедур его проведения. Квазигосударственный сектор имеет важное значение для страны как в плане оптимизации использования существующих ресурсов, так и обеспечения будущего социально-экономического развития Казахстана [1]. Количество субъектов квазигосударственного сектора (далее - СКГС) по данным статистики, приведенной на сайте Министерства финансов Республики Казахстан по состоянию на начало 2017 года составляет 6 663 юридических лица.

Законодательство в сфере государственного аудита позволило осуществлять аудит эффективности деятельности СКГС, однако на сегодняшний день ряд причин осложняют качественное его проведение [2]. Сложность анализа эффективности деятельности СКГС именно в природе его собственности. Ведь в отличие от государственных активов СКГС являются именно квазигосударственными структурами и, соответственно, имеют много общего с частными организациями, обладая большей самостоятельностью при принятии решений и менее подвержены влиянию императивных норм. Таким образом, оценка эффективности деятельности СКГС требует применения отличных от традиционного финансового контроля методов, которые имели место до внедрения системы государственного аудита в Республике Казахстан. Использование подходов корпоративного управления, методов оценки бизнеса, финансового анализа, влияния на экономику – это лишь часть новых компетенций, необходимых для проведения аудита эффективности таких объектов [3].

Методы. Основой исследования послужили фундаментальные и прикладные исследования в области оценки эффективности деятельности субъектов квазигосударственного сектора. Для обработки первичной информации использовались общенаучные методы анализа и синтеза, экономико-статистический и расчетно-конструктивный методы исследования.

Результаты и обсуждение. Изучение международной практики проведения государственного аудита эффективности деятельности субъектов квазигосударственного сектора развитых стран позволило нам сделать следующие выводы:

- Высшие органы аудита (ВОА) исследуемых государств эффективность деятельности субъектов квазигосударственного сектора рассматривают через деятельность государственного органа или учреждения, к которому относится данный субъект. При этом эффективность деятельности

субъектов квазигосударственного сектора оценивается посредством достижения тех целей, которые утверждены соответствующим государственным органом[4].

- Определение объектов аудита и сроки его проведения различаются по отдельным странам, например, в Канаде такие объекты подлежат аудиту каждые 10 лет, а в Японии организации с участием государства в уставном капитале в 50% и более (212 организации) подлежат ежегодному обязательному аудиту[5].

- Особое внимание за рубежом уделяется вопросу ответственности органов управления. Совет директоров несет коллективную ответственность за руководство, управление и контроль за деятельностью компании, объективность принимаемых решений в интересах компании, акционеров и иных заинтересованных лиц, а также гарантирует реализацию эффективного управления в компании.

В тоже время в Китае деятельность ВОА по аудиту эффективности компаний облегчается благодаря специально созданной Комиссии Государственного совета по надзору и управлению активами (SASAC, Комиссия). Эта Комиссия выполняет обязанности инвестора, контролирует и управляет активами, улучшает управление, разрабатывает критерии оценки; назначает и увольняет высших руководителей, продвигает реформу и реструктуризацию государственных предприятий, улучшает корпоративное управление и продвигает стратегическую корректировку структуры и структуры государственного хозяйства.

В целом, наряду с вышеуказанным, в зарубежных странах наблюдается тенденция:

- ужесточения контроля и ответственности членов совета директоров;
- ужесточения требований к внутреннему и внешнему аудиту;
- ужесточения требований к подотчетности и прозрачности публичных компаний (в том числе за счет ужесточения требований бирж).

Следует отметить, что зарубежные ВОА уделяют большое внимание качеству финансовых показателей. На основе аудита финансовой отчетности анализируют:

- увеличение стоимости активов ввиду роста затрат в результате некачественного проектирования и/или планирования и последующее обесценение активов;
- наличие инвестиций в дочерние и/или ассоциированные компании, которые функционируют (не ведут операционной деятельности) в течение нескольких лет;
- наличие прочих долгосрочных (и краткосрочных) активов, не участвующих в основной (операционной) деятельности;
- увеличение обязательств без надлежащей оценки рисков;
- неэффективное управление оборотными средствами выраженное в неустойчивости показателей по оборотным средствам (включая денежные средства) и/или чрезмерным накоплением денежных средств на определенный период;
- преобладание доходов от неосновной (неоперационной) деятельности;
- темп роста затрат и/или расходов в сравнении с ростом доходов[6].

Методология проведения аудита эффективности деятельности субъектов квазигосударственного сектора по нашему мнению должна включать три основных раздела:

- аудит эффективности управленческой системы как каркаса обеспечивающего сохранение и рост активов, а также реализацию целей и задач деятельности СКГС;
- аудит эффективности финансово-хозяйственной (включая инвестиционную) деятельности, обеспечивающей сохранность и рост активов, достижение плановых результатов деятельности и позволяющую оценить финансовую эффективность деятельности СКГС
- оценка влияния СКГС на экономику, направленную на выявление места и роли объекта аудита в экономике страны, региона, отрасли, а также в достижении социально-экономических целей и обеспечении устойчивого роста качества уровня жизни населения.

В рамках аудита эффективности организации и функционирования управленческой системы считаем необходимым акцентировать внимание на анализе корпоративного управления:

- внутренних и внешних нормативных документов, регулирующих деятельность СКГС
- деятельности и взаимодействия органов управления и контроля;
- формирования и достижения стратегических и плановых показателей

Следующим аспектом аудита эффективности деятельности СКГС является анализ его финансово-хозяйственной деятельности, в рамках которого аудитор должен быть нацелен на проведение анализа:

Рисунок 1 – Структура методологии проведения аудита эффективности деятельности СКГС

- финансовой отчетности компании;
- основных финансовых показателей, в том числе показатели рентабельности (коэффициенты валовой рентабельности, чистой рентабельности, рентабельности инвестиций в активы РОА, рентабельность собственного капитала РОЕ), ликвидности (текущей, общей, срочной, абсолютной ликвидности), финансовой зависимости (структуры капитала, доля заемных средств в капитале, доля собственных средств в капитале, коэффициент финансовой устойчивости), использования активов (оборачиваемость ТМЗ, ДЗ, КЗ, активов), рыночной активности (прибыль на акцию, коэффициент цена/прибыль на акции, коэффициент котировки акций, дивиденд на акцию) [7].

При этом методология проведения аудита эффективности предполагает проведение декомпозиции всех аспектов деятельности СКГС на бизнес-процессы, по которым проводится работа по формированию соответствующих вопросов и критериев аудита.

Также необходимо подробно описать аудиторские и аналитические процедуры, проводимые в ходе аудита, детальные описания бизнес-процессов, облегчающие их понимание, шаблоны аналитических форм, отражающих содержание и результативность этих бизнес-процессов.

Третий раздел методологии должен включать вопросы по оценке влияния деятельности СКГС на экономику. Оценка влияния СКГС на экономику может проводиться на основе временного подхода, подхода по области или уровню влияния, а также на основе подхода по направлениям социально-экономического развития.

На основе временного подхода должна проводиться предварительная оценка влияния – на стадии создания СКГС (для действующих СКГС оценка ожидаемого влияния); текущая оценка влияния в процессе деятельности по результатам деятельности за определенный период деятельности или обобщающая оценка влияния, то есть оценка стабильных и долговременных последствий деятельности.

На основе подхода по области влияния оценка может проводиться как на макроуровне (международные экономические отношения, общегосударственный); так и на региональном или отраслевом уровнях.

На основе подхода по уровню влияния различают прямое влияние (изменения в социально-экономической сфере, напрямую связанные с деятельностью СКГС: рост занятости за счет создания рабочих мест непосредственно на СКГС, товарное насыщение рынка, увеличение зоны покрытия услугами и т.п.); мультипликативное влияние (изменения, возникающие на основе межгосударственных, межрегиональных, межотраслевых, кооперационных взаимодействий; рост производства в отраслях, поставляющих сырье или комплектующие; рост занятости в смежных отраслях и объектах инфраструктуры); отложенное (вызванное) воздействие (изменения, сформировавшиеся как ответная реакция со стороны населения или общества на изменения, вызванные прямым и мультипликативным влиянием: рост потребления продуктов и услуг за счет роста доходов, связанного с деятельностью СКГС, демографические изменения и т.п.).

На основе подхода по направлениям социально-экономического развития возможно проведение оценки влияния на социальное, экономическое, бюджетное, инфраструктурное развитие

(роль и место в промышленной и социальной инфраструктуре), а также воздействие на окружающую среду.

В обобщенном виде алгоритм комплексной оценки влияния деятельности СКГС по этапам оценки и уровням влияния можно представить в виде следующей таблицы

Таблица 1

Оценка влияния деятельности СКГС по этапам и уровню влияния

Этапы	Направления СЭР	Уровни влияния			
		Прямое влияние	Мультипликативное влияние	Отложенное влияние	Общее влияние по направлению
1 Этап Оценка влияния по направлениям для каждого уровня влияния	1) социальное развитие	X	X	X	X
	2) экономическое развитие	X	X	X	X
	3) бюджетное развитие	X	X	X	X
	4) инфраструктурное развитие (роль и место в промышленной и социальной инфраструктуре)	X	X	X	X
	5) влияние на окружающую среду	X	X	X	X
2 Этап Оценка общего влияния по уровням		Общее прямое влияние	Общее мультипликативное влияние	Общее отложенное влияние	Общее (интегральное) влияние
3 Этап Оценка общего (интегрального) влияния					

При этом рассмотренный перечень направлений социально-экономического развития, влияние деятельности СКГС на которые предлагается оценивать, является примерным (базовым) и может быть изменен или расширен, исходя из региональной или отраслевой специфики и цели, поставленной перед государственными аудитором. Выбор того или иного подхода определяется аудиторской группой, исходя из профессионального суждения государственного аудитора.

По результатам анализа полученных результатов государственный аудитор на основе итоговой оценке о влиянии деятельности СКГС на социально-экономическое развитие республики (отрасли, региона), должен формировать выводы и рекомендации для повышения уровня влияния и эффективности деятельности СКГС

Заключение. При анализе исследуемого направления государственного аудита следует обратить внимание на вопрос финансирования субъектами квазигосударственного сектора различных операций и сделок из средств, полученных в ходе деятельности самих субъектов квазигосударственного сектора. Такие средства не называются государственными по причине того, что источником является не бюджетные деньги. На практике называют их «собственными средствами», но с точки зрения конечного источника – активов государства, финансовых и нефинансовых – такие средства являются государственными: отличие только в том, что это не прямое, а косвенное, государственное финансирование. Здесь также следует отметить тот повсеместный факт, что субъекты квазигосударственного сектора при заполнении различных отчетов отмечают «частную» форму собственности, что является некорректным с точки зрения конечного акционера/учредителя, каковым является государство. На практике неясности такого характера вызывают недоразумения, ограничивают масштаб аудита, как с точки зрения изучаемой информации, так и возможных вопросов аудита, тем самым усложняя работу государственного аудитора, а самое главное, может привести к неэффективности процесса и результата государственного аудита.

Список использованной литературы:

- 1 Алибекова Б.А. Вопросы создания системы государственного аудита в Республике//Государственный аудит 2016., № 4, С.63-65.
- 2 Закон Республики Казахстан «О государственном аудите и финансовом контроле» от 12 ноября 2015 года № 392- V ЗРК
- 3 Бейсенова Л.З. Проблемы методической обеспеченности проведения аудита эффективности в Республике Казахстан// ВЕСТНИК КазНУ, Серия экономическая, №3 (125) 2018г., С. 239-251

4 «Государственный аудит» - под общей ред. Джанбурчина К.Е. - Учебник. -Астана: ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2016. С.- 375

5 Алибекова Б.А. Государственный аудит эффективности устойчивого развития государственных корпораций: направления развития// Вопросы региональной экономики, 2017, №1 (30), 132-137

6 Бейсенова Л.З. «О системе государственного аудита и финансового контроля в Республике Казахстан» // Вестник Карагандинского университета, Серия экономика, № 1(85). 2017

7 Алпысбаев Т.А. «Совершенствование методик аудита эффективности квазигосударственного сектора»- Финансово-экономический журнал «Мемлекеттік аудит-Государственный аудит» №4, -2018 г. С. 32-36.

КВАЗИМЕМЛЕКЕТТІК СЕКТОРЫ СУБЪЕКТИЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТИІМДІЛІК АУДИТІН ЖҮРГІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.А.-К.Карыбаев*¹, М.К.Жамкеева²

^{1,2} Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің Қаржылық бұзушылықтарды зерттеу жөніндегі орталығы,
Нур-Султан қ., Қазақстан
e-mail: anuar30@mail.ru

Түйін. Қазіргі құрылымдық экономикалық өзгерістерді басқару сипаты ұлттық ресурстарды басқарудың пәрменді жүйесін қалыптастыруды қоса алғанда, ел әлеуетінің дамуын басқарудың тиімді әдістерін, тетіктері мен жолдарын іздеу проблемасына баса назар аудару қажеттілігін білдіреді, мұнда бюджет қаражатын тиімді пайдаланудың стратегиялық факторы ретінде мемлекеттік аудит ерекше орын алады.

Бұл мақалада квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметінің тиімділігін мемлекеттік бақылау және оның ел экономикасына әсерін бағалау мәселелері бойынша ұсыныстар көрсетілген.

Түйінді сөздер: тиімділік аудиті, квазимемлекеттік сектор субъектілері, әлеуметтік-экономикалық дамудың ықпалы, қаржылық көрсеткіштердің сапасы, авттивте құнының өсуі, рентабельділік көрсеткіштер.

FEATURES OF THE CONDUCT OF THE STATE AUDIT OF THE EFFICIENCY OF THE ACTIVITY OF THE ENTITIES OF THE QUASI-STATE SECTOR

A. A.-K.Karybayev*¹, M.K.Zhamkeyeva²

^{1,2} Head of the Department of Applied Scientific Research of the RSE "Center for Financial Violations research" of the Accounts Committee for Control over execution of the Republican Budget
Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan
RSE"Center for the Study of Financial Violations" of the Accounts Committee for Monitoring the Implementation of the Republican Budget
Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan
e-mail: anuar30@mail.ru

Summary. This article presents proposals and recommendations on the state audit of the effectiveness of the quasi-public sector entities and assessment of its impact on the country's economy.

The nature of modern management of structural economic transformations lies in the fact that the problem of finding effective methods, mechanisms and ways to manage the development of a country's potential, which includes the formation of an effective system of national resources management, comes to the fore, in which governmental audit occupies a special place as a strategic factor in the effective use of budget funds .

In the Republic of Kazakhstan, budget funds can be invested, excepted for capital expenditures, and in the form of a contribution to the authorized capital of legal entities, as a result of which entities of the quasi-public sector appear, The subjects of the quasi-public sector play a significant role in the economic policy of the Republic of Kazakhstan.

Key words: efficiency audit, subjects of quasi-public sector, impact on socio-economic development, quality of financial indicators, increase in asset value, profitability indicators

МРНТИ 06.35.31

УДК 675.47:636.52/58

ЖАУАПКЕРШІЛІК ОРТАЛЫҚТАРЫ БОЙЫНША ҚҰС ШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНІМДЕРІНІҢ ӨНДІРІСТІК ШЫҒЫНДАР ЕСЕБІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

К.О. Мазбаева

«Нархоз Университеті» АҚ, Алматы қаласы, Қазақстан

e-mail: kuralai-mazbaeva2004@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Қазақстандағы құс шаруашылығы өнімдерінің өзіндік құнын калькуляциялауда шығындарды объектілерге дұрыс апару және объектілер бойынша бөліп тарату бағыттары қарастырылған.

Автор мақалада құс шаруашылығына тән шығындарды есепке алу бойынша ресейлік және шет елдік ғалымдардың еңбектерін зерттеу арқылы жауапкершілік орталықтарын топтастырып, оның жіктемесін дайындау сатысында зерделеу жүргізіп отыр.

Құс шаруашылығы кәсіпорындарында қаржылық нәтижелерді анықтау кезінде өнімдерді өндіру мен өткізу бойынша белгіленген тапсырмалардың орындалуы және жауапкершілік орталықтарындағы жоспардан тыс шығындар мен жоғалтулардың шегерілуі барлық уақытта бас бухгалтердің назарында болуы тиіс. Осы тектес орын алған жоғалтулар мен шығындарды келешекте болдырмау үшін оларды тез арада жою немесе алдын-алу шараларын жасауға итермелейді.

Сонымен әр түрлі ғалымдардың тұжырымдамаларын ескере отырып толық аяқталған өндірістік циклдармен қамтылған құс фабрикаларына өндірістік жауапкершілік орталықтар жіктемесін ұсынып отырмыз. Өндірістік жауапкершілік орталықтарын бөлуде функционалды және құрылымдық тәсілді қолдану орынды болды.

Түйінді сөздер: құс шаруашылығы, шығындар есебі жүйесі, шығындар объектілері, жауапкершілік орталығы, құс фабрикалары, мекиен тауық, калькуляциялау.

Кіріспе. Құс шаруашылығы ұйымдары өз қаржылық жағдайларын қандай да бір шығындарды азайту арқылы жақсарта алады. Көбінесе шығындар есебі сауатты ұйымдастырылған болса, шаруашылық басшылары басқарудың маңызды мәселелеріне қатысты оңтайлы шешімдер қабылдауға қабілетті болады. Алайда, шығындар есебін ұйымдастыру басқару есебінің ең күрделі бөлігі болып саналады. Бұл шығындарды есепке алу бойынша таңдау жасау және тиісті әдіснаманы пайдалану тұрғысынан қиын екені белгілі. Тұжырымдамалық жағынан келетін болсақ шығындар есебі әртүрлі әдістер негізінде жүргізілуі мүмкін, бірақ шығындарды есепке алу жүйесінің қайсысы болса да шығындардың түрлері бойынша талдамалық ақпараттар ұсынуы тиіс. Сондай-ақ, кез келген шығындар есебі жүйесі есеп орталықтары мен бөліп тарату объектілері бойынша да мәліметтер беруі керек.

Осы шығындар есебі объектілерін жекелеп қарастыру туралы авторлардың әр түрлі пікірлері бар. М.В. Додонова және В.А. Муха өндіріс көлемі көрсеткіштерін басқару есебі объектілері мен шығындардың пайда болу орталықтары бойынша жекелеп көрсету керектігін қарастырған. Осы аталған авторлар құс өнімдері өндірісінің ерекшеліктері мен басқару есебінің міндеттерін де ескеріп қарастыру деген көзқарас ұстанады [1].

Зерттеу әдістері. Мақалада зерттеудің жалпылама таңдау, жинақтау, мәліметтерді талдау мен қорытындылау әдістері қолданылған. Шығындар мен жауапкершілік орталықтарын зерттеу үшін салыстыру, сәйкестендіру және топтау сияқты әдіс-тәсілдер қарастырылған.

Нәтижелері мен талқылау. Құс шаруашылығы өндірісінің технологиясына сәйкес шығындар есебі объектілерін анықтап бекітуді М.З. Пизенгольц ұсынған [2]. В.Г. Широбоков та тиісті объектілерде шығындарды есепке алуды құптайды және аяқталмаған өндіріс шығындарын тек инкубация процесінде, яғни жұмыртқа төсеу 10-желтоқсаннан кейін басталған кезде есепке алынатынын ескерткен [3].

Калькуляциялық баптар негізінде шығындар есебін ұйымдастыру бүтін бір кәсіпорын бойынша ғана емес, сонымен бірге оның құрылымдық бөлімдерінде де іске асырылуы керек. Бұл уақытылы, егжей-тегжейлі және релевантты деректер алу тұрғысынан есептің талдамалылығы мен жеделдігін жоғарылату қажеттілігімен байланысты. Басқару есебі жүйесінде бұлар жауапкершілік орталықтары мен шығындардың пайда болу орындары бойынша шығындар есебін ұйымдастыру арқылы жүзеге асады [4].

Құс шаруашылығы өнімдерінің өзіндік құнын калькуляциялау міндеттерінің бірі шығындарды объектілерге дұрыс апару және объектілер бойынша бөліп тарату болып табылады. Сондай-ақ шығындарды әрбір өндірілген өнімге, нақтылай айтқанда осы өнім түрлерін шығаруға жұмсалған

ресурстар құнын нақты қатысу дәрежесіне сәйкес анықтап есепке алу – калькуляциялаудың негізгі міндетінің бірі.

Құс шаруашылығындағы құстар тез жетіледі, яғни өсіп-жетілуі өте жоғары болғандықтан ерте жаста союға жіберіледі. Л.В. Чупина мен В.А. Реймер 39-42 күндік бройлер балапандардың тірі салмағы 1.8-2.0 кг, үйрек 49 күнде 3.0-3.5 кг, қаздар 63 күнде 4.5-5 кг, ал күркетауық 90 күнде 6.0-8.0 кг салмақта болатынын көрсеткен. Өнімділігі жоғары құстарды өсіру, толық рационды жемдермен азықтандыру нормалары мен режимін жетілдіру осындай нәтижелер береді[5].

Қазіргі отандық құс шаруашылық ұйымдарының бәсекеге қабілеттілігін күшейтудің негізгі факторлары болып өзіндік құнды төмендету және құс өнімдері сапасын арттыру саналады. Құс шаруашылығы өнімдерінің сапасын арттыру тұрғысында шығындарды басқару жүйесі туралы жазбаларды Р.Г. Прокофьеваның еңбектерінен көруге болады. Ол шығындарды басқару жүйесінің негізгі мақсатын өндірілетін өнімдер сапасын арттыру оны қамтамасыз ету шығындарын ақаулардан келетін зияндарды төмендетумен байланыстыра көрсеткен. Жалпы Р.Г. Прокофьева ақаулардан болатын зияндарға келесідей шығындарды жатқызған: құстардың өлім-жітімінен болған жоғалтулар; оны утилизациялау шығындары; сұрыптылықтың төмендеуінен болатын жоғалтулар; тұтынушыларға жіберілген өнімдер қайтарылуынан келетін шығындар [6].

Қазақстан бойынша құс шаруашылығындағы өлім-жітімнен болған құс басы көрсеткіштері 1-кестеде көрсетілген.

Кесте 1

Қазақстандағы құстардың өлім-жітімі

Шаруашылық нысандары	2015 жылы		2017 жылы		2017 жылы 2015 жылмен салыстырғанда	
	бас	%	бас	%	+, -	%
Ауыл шаруашылық кәсіпорындары	7 596 936	99,63	8 815 724	99,55	1 218 788	116
Дара кәсіпкерлер және шаруа қожалықтары	24 525	0,32	18 668	0,21	-5 857	76,12
Жұртшылық шаруашылықтары	3 765	0,05	20 902	0,24	17 137	5,6есе
Шаруашылықтардың барлық санаттары бойынша	7 625 226	100	8 855 294	100	1 230 068	116,13

Ескерту: [7] мәліметтер негізінде автор құрастырған

2017 жылдың статистикалық мәліметтеріне сәйкес құстардың өлім-жітімі жалпы санының 99,55%-ы құс шаруашылық кәсіпорындарына тиесілі екені 1-кестеде көрсетілген. Бұл көрсеткіш 2015 жылмен салыстырғанда өлім-жітімнен өлген құс басы 1 218 788 басқа артық. Ал дара кәсіпкерлер мен шаруа қожалықтарындағы өлім-жітім 2015 жылмен салыстырғанда 5 817 басқа кеміген. Бұл деректер құс шаруашылық кәсіпорындарында құстардың өлім-жітімінен болған шығындарды азайту керек деген мәселе туғызады.

Қазақстанда құс шаруашылығымен айналысатын ұйымдардың негізгі екі түрі бар, олар 1-суретте берілген.

Сурет 1 – Құс шаруашылық ұйымдарының негізгі типтері (автор құрастырған)

Тек бір ғана өндірістік процесті орындайтын шаруашылық субъектісіне, мысалы өндірістік табындағы жұмыртқа туатын мекіен тауықтарды күтіп бағатын құс фабрикаларын айтуға болады. Бұл шаруашылықты тек тағамдық жұмыртқа өндіретін бағыттағы құс шаруашылығы деуге де болады. Сонымен бірге тек қана құс етін өндіру үшін жас құстарды етке өсірумен айналысатын шаруашылықтарды да тар мамандандырылған шаруашылық түріне жатқызады. 1-суретте көрсетілген толық аяқталған өндірістік циклды құс шаруашылығына инкубациялық жұмыртқа шығарудан бастап құс етін өндіру үшін құстарды өсірумен және жұмыртқа өндірумен, сонымен қатар әртүрлі құс өндірісі өнімдерін бірге шығаратын ірі құс фабрикалары кіреді.

Егер құс фабрикасы жұмыртқа және құс етін өндіруге маманданған болса келесідей мерзімдік және өзге де ерекшеліктер ескеріледі:

1) Жұмыртқалы құс шаруашылығында негізгі өнім болып жұмыртқалар табылады. Құстың жасы 18 айға толғаннан бастап, оның жұмыртқа өндіруі едәуір азаяды, сондықтан да оны әрі қарай күтіп бағудың экономикалық маңызы жоқ. Сол себепті осындай 18 айға толған құстарды союға жібереді.

2) Жұмыртқа туатын тауықтың өзіндік құны бройлердің өзіндік құнына қарағанда әлдеқайда жоғары болады. Бұл құс өсірудің салалық ерекшеліктеріне байланысты, өйткені бройлерді сою салмағына дейін өсіру үшін 45 күннен 60 күнге дейін уақыт қажет. Ал балапанды «Өндірістік табындағы жұмыртқа туатын тауық» тобына ауыстыруға дейін өсіруге 150 күн қажет. Әрине бройлерді өсіруге кететін шығындарды өндірістік табындағы жұмыртқа туатын тауықты өсіруге кететін шығындармен салыстыру үлкен айырмашылық береді.

Толық аяқталған өндірістік циклдармен қамтылған құс шаруашылығы ұйымдары қолданып отырған шығындар есебі әдістемесін зерттеу қазіргі нарықтық қатынастар жағдайының талаптарына толық жауап бере алмайтынын анықтап берді. Шығындарды есепке алуда ақталмаған оңайлатуларға жол беріледі және өнімдердің өзіндік құнын қалыптастыруға жедел бақылау жасау жүргізілмейді. Ең бастысы, жауапкершілік орталықтары мен шығындардың пайда болу орындары бойынша шығындарды есепке алу мен өнімдердің өзіндік құнын калькуляциялау қамтамасыз етілмеуде. Мұндай кемшіліктер қабылданатын басқару шешімдерінің дұрыстығына, дер кезінде қажет болатын шешімдерге теріс әсер береді.

Ч.Т. Хорнгрен мен Дж. Фостер басқарушылар үшін өзіндік құнды есептеу өндіріс стратегиясы мен баға белгілеуде жол көрсеткіш деп таныған. Бұл жерде бөлімшелер жұмысының тиімділігін және бағынышты қызметкерлердің орындаушылығын бағалау үшін шығындардың пайда болу орындары бойынша ақпараттар керек деп санаған. Аталған авторлар басқару есебі жүйесінде есеп объектісі ретінде бөлімшелерді жекелеп бөлу арқылы жоспарлы-бақылаушылық міндеттерін қанағаттандырады деген пікірді ұстанған. Яғни бөлімшелерді жауапкершілік орталықтары ретінде бөліп көрсету арқылы менеджерлердің бекітілген міндеттемелерін қалай орындайтынын анықтауға мүмкіндік береді [8].

В.Э. Керимов жауапкершілік орталықты кәсіпорынның құрылымдық элементі, сондай-ақ оның экономикалық субъектісі ретінде қарастырды. Басқару есебінің маманы болып табылатын В. Керимов сол құрылымдық элементі шегінде жұмсалған шығындардың қаншалықты орынды болғаны үшін менеджердің жауапты болады деген [9].

Бірқатар авторлар құс еті мен жұмыртқаны бірге өндіретін құс фабрикаларындағы жауапкершілік орталықтарды әкімшілік басқарушы, өндірістік және өндірістік емес деп үшке бөліп қарастырған [10].

Көптеген басқару есебін зерделеген авторлардың пікірін бөлісе келе, өндірістік кәсіпорындарда басқару есебі жүйесін енгізуді жауапкершілік орталықтарды бөліп жіктеуден бастаған жөн деп санаймыз. Сонымен бірге шығындардың пайда болу орындарын дәл ажырата білу арқылы шығындар есебін дұрыс ұйымдастыра аламыз.

Нақты айтатын болсақ, Е.И. Костюкова кәсіпорында жауапкершілік орталықтарын бөлудің құрылымдық, факторлық, функционалдық, географиялық, жобалық, технологиялық тәсілдері бар екендігін және бизнес бағыттары бойынша да бөліп жіктеуге болатынын жазған [4.].

Басқа да бірқатар авторлар қай өндірістік үдерістер негізгілерге жататынын, ал көмекші үдерістерге қайсылары ажыратынын, шығындарды есепке алу және өзіндік құнды калькуляциялаудың қай әдісі қолданылатынын ажырата білуге көбірек көңіл бөлген [11, 12].

Кез келген өндіріс шығындарды қатесіз дәл есепке алуды талап етеді. Алдында айтылғандардың барлығы шығындарды дұрыс есепке алу үшін арнайы әзірленетін өндірістік жауапкершілік орталықтар құрылымын енгізу қажеттілігін негіздейді. Сондықтан жоғарыда айтылғандарды ескере отырып толық аяқталған өндірістік циклдармен қамтылған құс фабрикаларына келесідей өндірістік жауапкершілік орталықтар жіктелесі ұсынылады, ол 2-суретте берілген. Өндірістік жауапкершілік орталықтарын бөлуде функционалдық және құрылымдық тәсілді қолдану орынды болды.

Ал өндірістік жауапкершілік орталық өндірістік технологиялық және көмекші жауапты орталықтардан құралады. 2-суретте көрсетілгендей негізгі өндірістік технологиялық жауапкершілік орталықтар құс шаруашылығы өнімдерін өндіру және өңдеумен тікелей байланысты бөлімшелерден тұрады. Көмекші жауапкершілік орталықтары негізгі өндірістерге қызмет көрсетеді және оларды қызмет көрсетуші бөлімшелер мен қосалқы цехтардан құралады. Осы көмекші өндірістік орталықтардың шығындары өнімдердің өндірістік құнына жанама түрде қосылады. Осылайша, шығындар жауапкершілік орталықтары бойынша есептеледі.

Сурет 2 – Құс шаруашылығындағы өндірістік функциялары бойынша жауапкершілік орталықтарының жіктелуі (автор әзірлеген)

Құс өндірісіндегі шығындар баптарының номенклатурасын әзірлеуде өндірістердің ұйымдастырылуы мен олардың технологиялық ерекшеліктерін ескеру қажет. Сондай-ақ, өндірілген өнімдер көлеміне қатысты шығындардың бөлінуін де естен шығармау керек. Осы құс өнімдері өндірісінің өзгермелі шығындарын топтастыруда жемнің барлық түрлері, биопрепарат мен дәрілік заттар, кесімді еңбек ақы жүйесі бойынша есептелген еңбекақы шығындары және басқалары кіреді. Ал тұрақты шығындар топтамасына өндіріс көлеміне қатыссыз релевантты облыста тұрақты болып қалатын шығындар кіреді.

Құс шаруашылық кәсіпорындарында қаржылық нәтижелерді анықтау кезінде өнімдерді өндіру мен өткізу бойынша белгіленген тапсырмалардың орындалуы және жауапкершілік орталықтарындағы жоспардан тыс шығындар мен жоғалтулардың шегерілуі барлық уақытта бас бухгалтердің назарында болуы тиіс. Осы тектес орын алған жоғалтулар мен шығындарды келешекте болдырмау үшін оларды тез арада жою немесе алдын-алу шараларын жасауға итермелейді.

Қорытынды. Осылайша, құс шаруашылығы саласының технологиялық ерекшеліктері ескере отырып әзірленген өндірістік жауапкершілік орталықтар құрылымы ұсынылды. Бұл толық аяқталған өндірістік циклды қамтитын құс шаруашылық кәсіпорындарына келесідей мәселелерді шешуге көмек береді:

- құс шаруашылығындағы барлық үдерістер жөнінде шынайы, толық мәліметтер алуға жағдай туғызады;
- өндірістік жауапкершілік орталықтарында ішкі басқару есептіліктерін қалыптастыру мүмкіндігі пайда болады;
- өндірістік жауапкершілік орталықтары беретін деректер құс өнімдерін өндірудегі шығындар баптарын нақтылап қалыптастыруға ықпал етеді;
- кәсіпорын пайдасын ұлғайтуға мүмкіндік беретін тиімді басқару шешімдерін қабылдай алады;
- құс шаруашылығы қызметінің өзіне тән арнайы көрсеткіштерін тиімді жоспарлауға және бақылауға жауапкершілік орталықтарынан алынатын ақпараттар негіз болады.

Ұсынылған үлгідегі жауапкершілік орталықтары бойынша шығындар есебін ұйымдастыру құс шаруашылық кәсіпорындарының қаржылық нәтижесін дұрыс есептеп анықтауға септігін тигізеді.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Додонова М.В., Муха В.А. Совершенствование учета затрат по статьям и элементам в отрасли птицеводства // Известия сельскохозяйственной науки Тавриды. – 2011. №136
- 2 Пизенгольц М.З. Бухгалтерский учет в сельском хозяйстве. Т. 2. Ч. 2. Бухгалтерский управленческий учет. Ч. 3. Бухгалтерская (финансовая) отчетность: учебник. М.: Финансы и статистика, 2002. 400 с.

- 3 Ширококов В.Г. Бухгалтерский учет в организациях АПК: учебник. М.: Финансы и статистика, 2010. – 688 с.
- 4 Костюкова Е.И. Организационно-методическое обеспечение управленческого учета затрат и калькулирования себестоимости продукции в рыбоводческих организациях: монография / Е.И. Костюкова, Р.И. Галилова. – Ставрополь: АГРУС Ставропольского гос. Аграрного ун-та, 2013. – 156 с.
- 5 Птицеводство. Технология производства мяса птицы: учеб.-метод. пособие / Новосиб. гос. аграр. ун-т. фак.: сост.: Л.В. Чупина, В.А. Реймер. – Новосибирск: Изд-во НГАУ, 2013. – 58 с.
- 6 Прокофьева Р.Г. Система управления затратами на повышения качества птицеводческой продукции // Вестник Казанского ГАУ. 2010. №3 (17). С. 49-53.
- 7 ҚР ҰЭМ Статистика комитетінің ресми сайты [электронды ресурс]. – URL: <http://www.stat.gov.kz>
- 8 Хорнгрен Ч., Фостер Дж., Датар Ш. Управленческий учет, 10-е изд. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 1008 с.
- 9 В.Э. Керимов. Управленческий учет по центрам ответственности // Консультант директора №12 (192) 2003. С. 10-13.
- 10 Остаев Г.Я., Концевая С.М., Пименова Н.Б. Классификация центров ответственности в системе управленческого учета в отрасли птицеводства // Вестник Ижевской государственной сельскохозяйственной академии. 2016. №1 (46). С. 40-47.
- 11 Управленческий учет / под ред. А.Д. Шеремета. – 2-е изд., испр. – М.: ФБК-ПРЕСС, 2001. – 512 с.
- 12 Управленческие аспекты бухгалтерского учета биологических активов / Р.А. Альборов, С.М. Концевая, Г.Я. Остаев и др. // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. 2012. - №5. – С. 49-52.

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕТА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАТРАТ В ПТИЦЕВОДСТВЕ ПО ЦЕНТРАМ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

К.О. Мазбаева

Университет Нархоз, г. Алматы, Казахстан

e-mail: kuralai-mazbaeva2004@mail.ru

Резюме: В статье рассмотрены направления правильного отнесения и распределения затрат на объекты, которые являются одной из задач калькуляции себестоимости продукции птицеводства в Казахстане.

В статье автор предлагает центры ответственности на основании изученных трудов российских и зарубежных ученых по учету затрат, присущих птицеводству.

При определении финансовых результатов на птицеводческих предприятиях выполнение установленных заданий по производству и реализации продукции и исключение сверхплановых затрат и потерь в центрах ответственности должны всегда находиться под пристальным вниманием главного бухгалтера. Подобные потери способствуют скорейшему их устранению или принятию превентивных мер для предотвращения их в будущем.

С учетом концепций различных ученых автор предлагает классификацию производственных центров ответственности на птицеводческих хозяйствах с законченными производственными циклами. Целесообразно применение функционального и структурного подхода к выделению производственных центров ответственности.

Ключевые слова: птицеводство, система учета затрат, объекты затрат, центр ответственности, птицеводческие предприятия, курица-несушка, калькулирование.

ORGANIZATION OF ACCOUNTING OF MANUFACTURING COSTS IN POULTRY FARMING BY RESPONSIBILITY CENTERS

К.О. Mazbayeva

Narxoz University, Almaty, The Republic of Kazakhstan

e-mail: kuralai-mazbaeva2004@mail.ru

Summary. This article deals with tasks of calculating the cost of poultry products in Kazakhstan that is the right way to transfer costs to the objects and to distribute them on the objects.

The author presents the centers of responsibility by studying the works of Russian and foreign scientists on poultry farming costs.

In the determination of financial performance at poultry farms, the implementation of the set of production and sales orders and the removal of unintentional losses and losses in the centers of responsibility should always be in the focus of the chief accountant. This kind of loss encourages immediate cancellation or preventive measures to prevent future losses.

Thus, we offer a classification of industrial responsibility centers for poultry farms, which have full cycle of production cycles, taking into account the concepts of various scientists. The use of functional and structured approaches in the division of production responsibility centers was appropriate.

Key words: *poultry farm, cost accounting system, cost object, responsibility center, poultry enterprises, laying hen, cost accumulation.*

МРНТИ 06.52

УДК 657.6

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИИ ВНУТРЕННЕГО АУДИТОРА ДЛЯ РУКОВОДСТВА КОМПАНИИ

Н.В.Надеева*¹, Назарова В.Л.²

^{1,2}Алматинская академия экономики и статистики

e-mail: nadeeva@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы формирования информации внутреннего аудитора для руководства компании, и функционирования систем внутреннего контроля и внутреннего аудита для предприятий, компаний, государственных организаций Республики Казахстан. Цель исследования состоит в анализе и формировании механизма базовых принципов, формирования и функционирования систем внутреннего контроля и систем внутреннего аудита на предприятии, в организациях, в компаниях в условиях развития информационной экономики Республики Казахстан. Дополнено экономико-теоретическое представление по ряду направлений: правила и порядок составления Положений о внутреннем контроле; порядок проведения внутреннего аудита объектов бухгалтерского учета и финансовой отчетности; порядок соблюдения внутренних аудиторских процедур при проведении аудита; правильность составления информации и заключительных выводов о проведении внутреннего аудита; содержательного составления рабочего отчета и аудиторского заключения о проведенном аудите.

Ключевые слова: *внутренний аудит, руководство компанией, система внутреннего контроля, внешние аудиторы, аутсорсинговая компания.*

Введение. Для определения качества производственно-хозяйственной деятельности, работы финансово-экономической службы, управленческого аппарата Организации рекомендуется не реже одного раза в три года проводить внешние проверки, осуществляемые квалифицированными специалистами, независимыми от организации — внешними аудиторами независимых аудиторских компаний, высококвалифицированными консультантами аутсорсинговых компаний, специалистами налоговых и других органов.

Чтобы деятельность организации оценивалась на высоком уровне, с минимальными затратами на исправление ошибок и рисков, выявленных в ходе производственных процессов, в организации по инициативе участников (учредителей) был организован отдел службы внутреннего аудита, который в настоящее время набирает темпы в своей работе. Были разработаны «Положения о внутреннем аудите», сформирована СВК, подобран штат работников из числа специалистов в области бухгалтерского учета, финансовой службы, осуществляющих работу внутреннего аудита.

На заключительной стадии внутренней аудиторской проверки предусматриваются следующие мероприятия:

- обобщаются и систематизируются результаты внутренней проверки;
- проводится анализ результатов внутренней проверки, результаты обобщаются и оформляются в рабочем файле внутреннего аудитора;
- составляется обобщенная информация, рабочий отчет и аудиторское заключение внутреннего аудитора.

Методы. Рассматривая вопросы формирования информации внутреннего аудитора для руководства компании, авторы провели исследования на основе научного анализа законодательных и методических материалов, данных органов государственной власти и управления производством промышленных предприятий Казахстана, политических и нормативных документов Правительства Российской Федерации. Республика Казахстан. Методологической основой исследования является диалектический метод познания, предполагающий изучение экономических отношений и явлений в их развитии и взаимосвязях. Цель данного исследования состоит в том, чтобы описать текущее состояние, организацию и порядок проведения внутреннего аудита на предприятии. Изучение и обобщение опыта

позволило разработать порядок формирования и проведения внутреннего аудита для применения на предприятиях

Результаты и обсуждение. Официальным нормативным документом — Законом Республики Казахстан от 12.11.2015 года № 392-V «О государственном аудите и финансовом контроле (с учетом изменений и дополнений по состоянию на 01.01.2017 г.), в главе 11 «Службы внутреннего аудита», [1] даются гарантии независимости службы внутреннего аудита в проведении *внутреннего государственного аудита* и подготовке отчетов о результатах проведения внутреннего аудита в государственных органах.

К.Ш. Дюсембаев рассматривает и обобщает трактовки понятия «содержания аудита как практики и как науки» многих авторов — ученых и высококвалифицированных специалистов зарубежных стран и стран СНГ в области аудита. «Аудит, как вид практической деятельности, играет важную роль в рыночной экономике. Являясь ее неотъемлемым элементом, он выполняет ряд функций: контрольную, экспертную, управленческую, аналитическую, консультативную, производственную и информационную» [2, с.47]. Советом по Международным стандартам аудита и выражения уверенности (СМСАВУ) разработан международный стандарт аудита (МСА) 610 «Использование работы внутренних аудиторов» [3, с.708]. Данный стандарт рассматривает обязанности внешнего аудитора в отношении работы внутренних аудиторов, когда внешний аудитор принял решение о том, что работа службы внутреннего аудита, вероятно, будет уместной для проведения в компании внешнего аудита.

Поэтому при выполнении своей работы и достижения успешных целей внешний аудитор всегда руководствуется МСА 610, используя определенную работу внутренних аудиторов. Наиболее эффективна работа внешнего аудитора будет выполнена при постоянном и открытом общении с внутренним аудитором, обмене информацией между собой.

Что касается внутреннего аудита, то СМСАВУ разработан МСА 610 «Использование работы внутренних аудиторов» [4]. Данный стандарт рассматривает обязанности внешнего аудитора в отношении проведенной работы внутренних аудиторов, когда внешний аудитор принял решение о том, что работа службы внутреннего аудита, вероятно, будет уместной для проведения в компании внешнего аудита.

В странах с развитой рыночной экономикой вопросам внутреннего аудита уделяется пристальное внимание. Международный институт внутренних аудиторов (МИВА) является международной профессиональной организацией, призванной развивать профессию внутреннего аудита, разрабатывать и внедрять в практику предприятий стандарты внутреннего аудита, поддерживать связь и интересы внутренних аудиторов на международном рынке. МИВА, в котором имеется подразделение, ответственное за разработку соответствующих стандартов аудита, с учетом международной передовой практики внутреннего аудита разработал Международные профессиональные стандарты внутреннего аудита (МПСВА) и Кодекс этики внутренних аудиторов [5], цель которых — продвижение и поддержание высоких профессиональных этических стандартов в среде внутреннего аудита и внутренних аудиторов.

Работу в области внутреннего аудита рекомендуется организовать последовательно и поэтапно в следующем направлении.

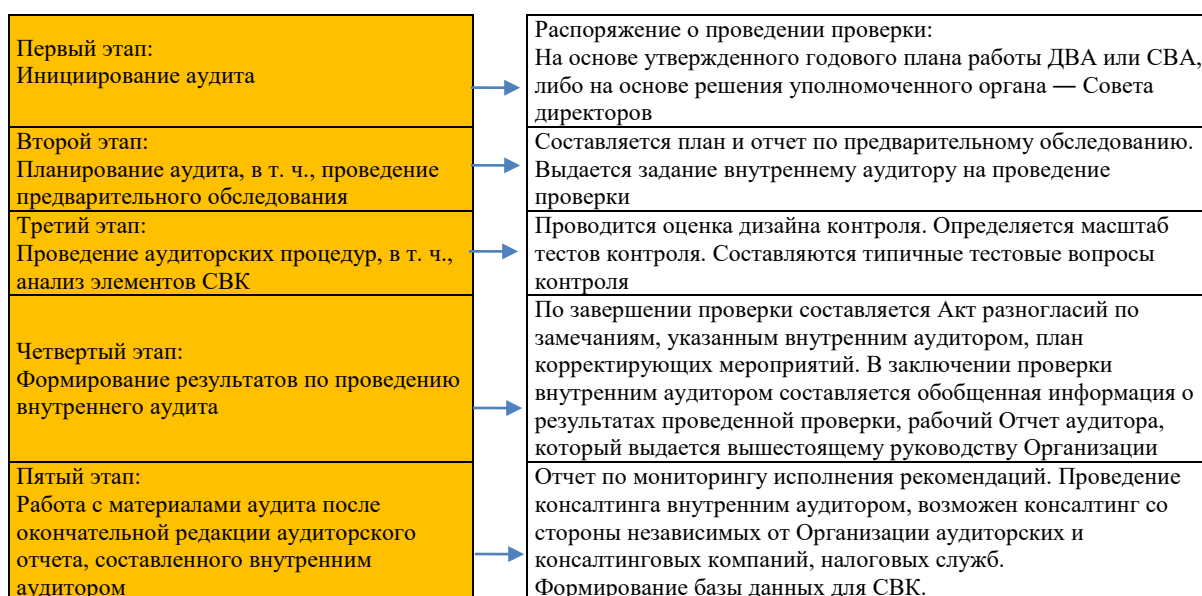

Рисунок 1- Схема проведения работы по внутреннему аудиту

Как видно из рисунка 1, на предпоследнем, четвертом этапе проведения внутреннего аудита до составления аудиторского отчета внутренним аудитором формируются результаты по проведенной проверке, и представляется информация об выявленных ошибках главному бухгалтеру для ознакомления и исправления ошибок, внесения корректировок в бухгалтерском учете, финансовой и налоговой отчетности.

Систематизация результатов внутренней проверки состоит в обобщении и приведении в определенную последовательность всех полученных результатов по проведенной проверке. Такая систематизация проводится руководителем группы проверки или старшим внутренним аудитором. Данные систематизируются по разделам проверяемых объектов (тем, например, учет запасов, учет основных средств и т.д.). По возможности, проверяющие выделяют более существенные замечания, которые влияют на финансовые результаты организации, искажают достоверность предоставляемой к проверке информации.

Анализ результатов внутренней проверки может проводиться по полученным данным. Анализ может по виду быть как горизонтальным, так и вертикальным.

Анализ по проведенному внутреннему аудиту имеет несколько целей:

- общий анализ содержания Учетной политики организации;
- правильность ведения бухгалтерского учета по счетам и отдельно разделам;
- соблюдение налогового законодательства Республики Казахстан и других нормативно-правовых актов;
- отдельно строгое соблюдение законодательных материалов по мошенничеству, терроризму, не оказана ли материальная или благотворительная помощь некоммерческим неформальным организациям со стороны организации;
- анализ финансово-хозяйственной деятельности, финансово-экономического состояния и финансовой отчетности организации.

Составление обобщенной информации, рабочего отчета и аудиторского заключения внутреннего аудитора. В завершении проверки внутренний аудитор обязан предоставить главному бухгалтеру информацию об выявленных ошибках (как математических, так и умышленно совершенных), подтверждающую фактическими доказуемыми материалами. В ходе проведения проверки внутренний аудитор может также, по мере необходимости, давать главному бухгалтеру промежуточную информацию.

Данные, содержащиеся в письменной информации аудитора, приводятся с целью доведения до руководства организации сведений о недостатках в учетных записях, о неверном отражении хозяйственных операций на счетах бухгалтерского учета, о нарушении системы внутреннего контроля, которые могут привести к существенным ошибкам при составлении финансовой и налоговой отчетности. Кроме ошибок, указанных в информации, внутренний аудитор дает конструктивные и деловые предложения по совершенствованию систем бухгалтерского, налогового учета и внутреннего контроля организации.

Такая письменная информация не может рассматриваться как полный рабочий отчет внутреннего аудитора, в котором должны раскрываться все обнаруженные ошибки в процессе проведения проверки. В информации рассматриваются только более существенные ошибки, превышающие уровень порога существенности, установленного в Учетной политике организации.

Информация может быть изложена в произвольной форме, иметь сквозную нумерацию страниц, каждая из которых заверяется подписью внутреннего аудитора, и передаваться только следующим лицам:

- Президенту организации;
- главному бухгалтеру;
- руководителю ДВА;
- другим лицам — по указанию руководства организации.

Рабочий отчет внутреннего аудитора о проведенной проверке должен быть оформлен надлежащим образом, должны быть указаны ссылки на нормативные законодательные материалы. Первая страница рабочего отчета должна отражать его содержание с указанием разделов, глав, параграфов и нумерацией страниц.

В представляемом руководству организации отчете о проведении проверки, как правило, внутренним аудитором выражается мнение о соответствии работы отдела службы внутреннего аудита профессиональной практики проведения внутреннего аудита и при необходимости предложения по совершенствованию деятельности. При наличии важных замечаний начальник отдела внутреннего

аудита должен подготовить письменный план мероприятий и обеспечить его выполнение в ближайшие сроки.

Внутренний аудитор в завершении своей работы составляет аудиторское заключение, которое дает возможность предоставить внутренним пользователям Организации дополнительную информацию о проделанной работе и вопросах, привлечших его внимание, а значит, и о качестве выполненного аудита. Однако не всегда выявленные замечания и рекомендации, предоставляемые внутренним аудитором руководству организации, принимаются к сведению и не всегда принимаются меры реализации по устранению указанных замечаний и выданных рекомендаций. В обычной ситуации, как только внутренний аудитор выражает такое модифицированное мнение, с указанными замечаниями, руководство подходит к этому вопросу скептически и с осторожностью, а порой и игнорирует их, поскольку возникает необходимость в дополнительных средствах по исправлению и корректировкам.

Заключение. Внедрение эффективной СВК в государственных органах должна помогать достичь поставленных целей и задач предприятия, так же должна носить гибкий, мобильный и относительно простой характер, что позволит быстрее и эффективнее адаптироваться к потребностям руководителей. При построении СВК должны соблюдаться условия оптимальности, надежности, экономичности и оперативности получения и обобщения информации для принятия наиболее эффективных управленческих решений.

К тому же, СВК должна предоставить возможность анализа деятельности подразделений по возложенным обязанностям, что позволит более четко определить эффективность их исполнения. Службе внутреннего аудита подконтрольна вся деятельность организации — от производственного участка и цеха до предприятия в целом. СВА должна знать, как общее законодательство, регулирующее хозяйственную деятельность, так и внутренние документы предприятия, составляющие его экономическую нормативную базу, содержание данных технологий производства. Аудиторский отчет, составленный внутренним аудитором после проверки, является как бы вердиктом, оценкой о финансово-экономическом положении организации.

Список литературы:

- 1 Закон Республики Казахстан от 12.11.2015 года № 392-V «О государственном аудите и финансовом контроле (с учетом изменений и дополнений по состоянию на 01.01.2019 г.) глава 11 «Службы внутреннего аудита»
- 2 Дюсембаев К. Ш. Теория и эволюция аудита: монография, – Алматы: Экономика, 2012. – 722 с.
- 3 Сборник Международных стандартов аудита, выражения уверенности и этики, 2006 год, Международная федерация бухгалтеров, ПАО «Палата аудиторов РК», г. Алматы, 2007, – 1260 с.
- 4 Назарова В. Л. Бухгалтерский учет в отраслях. – Алматы: Экономика, 2005. – 147 с.
- 5 Закон Республики Казахстан от 01.03.2011 г. № 413-IV «О государственном имуществе» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.05.2017 г.).

КОМПАНИЯ БАСШЫЛЫҒЫ ҮШІН АҚПАРАТТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ІШКІ АУДИТ

Н. В.Надеева^{*1}, *Назарова В.Л.*²

^{1,2}Алматынська экономика және статистика академиясы

e-mail: nadeeva@mail.ru

Түйін. Мақалада компания басшылығына арналған ішкі аудиттің ақпаратын құру сұрақтары, және компаниялар, кәсіпорындар мен Қазақстан республикасының мемлекеттік ұйымдарына арналған ішкі бақылау мен аудит жүйесінің қызметі қаралған. Зерттеудің мақсаты Қазақстан Республикасының ақпараттық экономика дамуы жағдайында кәсіпорындарда базлық принциптерді құру және талдау, кәсіпорындарда ішкі бақылау мен ішкі аудит қызметін құру және жүргізу. Бірнеше салалар бойынша экономика-теоретикалық түсініктер толықтырылған: ішкі бақылау туралы ережелені құру; қаржылық есеп және бухгалтерлік объектілерінде ішкі аудит жүргізу; аудит жүргізу кезінде аудиторлық ережелердің сақталуы; өткізілген аудит туралы мазмұнды есеп пен түйіндеме жасау.

Түйінді сөздер: ішкі аудит, ішкі бақылау жүйесі, сыртқы аудиторлар, компания басшылығы, аутсорсинговая компания.

GENERATION OF INTERNAL AUDIT INFORMATION FOR THE COMPANY MANAGEMENT

N.V. Nadeeva *¹, *Nazarov B.L.*²

1,2 Almaty Academy of Economics and Statistics

e-mail: nadeeva@mail.ru

Summary. *The article discusses the issues of formation of internal auditor information for the management of the company, and functioning of internal control systems and internal audit for enterprises, companies, state organizations of the Republic of Kazakhstan. The purpose of the study is to analyze and form a mechanism of basic principles, formation and functioning of internal control systems and internal audit systems at the enterprise, in organizations, in companies in conditions of development of information economy of the Republic of Kazakhstan.*

Key words: *internal audit, company management, internal control system, external auditors, outsourcing company.*

МРНТИ 06.35.31

УДК 336.18

ОСОБЕННОСТИ ПРИЗНАНИЯ ВЫРУЧКИ В УСЛОВИЯХ ПРИМЕНЕНИЯ IFRS 15 «ВЫРУЧКА ПО ДОГОВОРАМ С ПОКУПАТЕЛЯМИ»

Султанова Б.Б. *¹, *Арыстамбаева А.З.*²

^{1,2}Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

e-mail: almyra73@mail.ru

Аннотация. *Получение экономической выгоды по всем осуществляемым операциям является основой ведения хозяйственной деятельности субъектов всех отраслей народного хозяйства. Компания признает все виды долгов клиентов за товары или услуги в составе дебиторской задолженности (торговой или прочей). Сумма дебиторской задолженности, отраженная в балансе – это и есть то неотъемлемое право получения денежных средств от клиента. До внедрения нового стандарта поставка товаров, выполнение работ или оказание услуг приводило к возникновению права на получение возмещения от клиента. Решающим фактором получения денежных средств и погашения дебиторской задолженности является время. Согласно IFRS 15 по учету выручки введено определение «актив по договору», то есть, если оплата от покупателя поступит только после оказания согласованной дополнительной услуги или поставки дополнительного оборудования, лишь тогда компания отразит актив по договору. Несмотря на то, что стандарт вступил в силу с 2018 года вопросы по признанию выручки остаются актуальными и по сей день.*

Ключевые слова: *выручка, договора с покупателями, международные стандарты финансовой отчетности, признание, раскрытие в отчетности.*

Введение. *Внедрение международных стандартов финансовой отчетности в Казахстане обусловлено развитием мировой экономики, требующей единой информационной бухгалтерской системы, адекватного языка общения между компаниями, осуществляющих деятельность на международных рынках. Кроме того, переход к МСФО – это решение проблем гармонизации и согласования методологии бухгалтерского учета на мировом уровне.*

Развитие бизнеса, сопровождающееся возрастанием роли международной интеграции в сфере экономики, предъявляет определенные требования к единообразию и прозрачности применяемых принципов формирования и алгоритмов исчисления прибыли.

Доходы - увеличение экономических выгод в течение отчетного периода в форме притока или прироста активов или уменьшения обязательств, которые приводят к увеличению капитала, отличному от увеличения, связанного с взносами лиц, участвующих в капитале [1].

Вступил в действие единый стандарт, который предлагает очень детальные инструкции по признанию выручки в конкретных случаях. Он заменяет собой МСФО (IAS) 11 «Договоры на строительство», МСФО (IAS) 18 «Выручка», разъяснения КРМФО (IFRIC) 13 «Программы лояльности покупателей», КРМФО (IFRIC) 15 «Соглашения на строительство объектов недвижимости», КРМФО (IFRIC) 18 «Передача активов покупателями» и ПКР (SIC) 31 «Выручка при бартерных сделках, включающих рекламные услуги». Новый стандарт также применяется при учете некоторых статей, которые обычно не рассматриваются как выручка, например определенных видов затрат на заключение и выполнение договора, а также в связи с продажей определенных нефинансовых активов.

Распространяется на все договора с покупателями за исключением:

- 1. Договоры аренды, попадающие в сферу применения МСФО (IAS) 17 «Аренда» ;*

2. Договоры страхования, попадающие в сферу применения МСФО (IFRS) 4 «Договоры страхования»;

3. Финансовые инструменты и другие договорные права или обязательства, попадающие в сферу применения МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты», МСФО (IFRS) 10, «Консолидированная финансовая отчетность», МСФО (IFRS) 11 «Совместная деятельность», МСФО (IAS) 27 «Отдельная финансовая отчетность» и МСФО (IAS) 28 «Инвестиции в зависимые организации и совместные предприятия»; и

4. Немонетарные обмены между организациями одного направления деятельности с целью содействия осуществлению продаж покупателям или потенциальным покупателям.

Основная задача при расчете выручки по новому стандарту – определение вознаграждения (части ожидаемого вознаграждения) за товары/работы/услуги и момента перехода контроля над товарами/работами/услугами.

Внедрение нового стандарта принесли множество вопросов для большинства действующих компаний в плане определения срока признания или же изменения структуры маржи по соответствующим договорам, изменение систем и процессов.

Материалы и методы исследования. В ходе написания статьи был применен системный анализ основных положений стандарта IFRS 15 «Выручка по договорам с покупателями», а также обсуждения ученых экономистов и практиков в области учета и аудита.

Базой изучения данной темы послужили стандарт IFRS 15 «Выручка по договорам с покупателями» и публикации различных авторов по вопросам применения международного стандарта финансовой отчетности.

Результаты и обсуждение. Основной целью внедрения IFRS 15 «Выручка по договорам с покупателями» является [2]:

- устранить противоречия и улучшить правила учета;
- установить более детальные правила;
- повысить сравнимость информации;
- улучшить раскрытия.

Новый стандарт по учету выручки ввел определение «актив по договору» [3]. Целью стандарта является установление принципов, которых применяет организация для отражении полезной для пользователей финансовой отчетности информации о характере, величине, распределении во времени и неопределенности выручки и денежных потоков, обусловленных договором с покупателем.

Новые требования дают пользователям получить возможность понять сам характер, суммы, сроки возникновения и неопределенность выручки, потоков денежных средств.

Аналитическая модель, предлагаемая компаниям к применению в рамках нового стандарта, предполагает выполнение пяти шагов [4]:

1. Идентифицировать договор.
2. Идентифицировать обязанности, подлежащие исполнению.
3. Определить цену сделки.
4. Распределить цену сделки.
5. Признать выручку.

Выручку необходимо признать в момент или по мере передачи компанией контроля над товарами и услугами покупателю и отражать ту сумму, которая причитается по ожиданиям компаний - продавца.

Выручка может быть признана:

- на протяжении времени, чтобы отразить выполнение договора;
- в определенный момент времени, когда контроль над товарами и услугами передается покупателю.

Шаг 1 - Идентифицировать договор. В новом стандарте определен понятие «договор» - соглашение между двумя или более сторонами, приводящее к возникновению юридически защищенных прав и обязанностей. Договоры могут быть заключены письменно или устно, разрешается два или более договоров комбинировать и учитывать как один договор с покупателем. Кроме того договор должен соответствовать следующим критериям:

- высокая вероятность получения возмещения;
- имеет коммерческое содержание;
- права на товары и услуги, а также условия оплаты возможно идентифицировать;
- стороны приняли его и обязуются выполнить свою часть этого договора.

Данный шаг можно представить в виде рисунка -1.

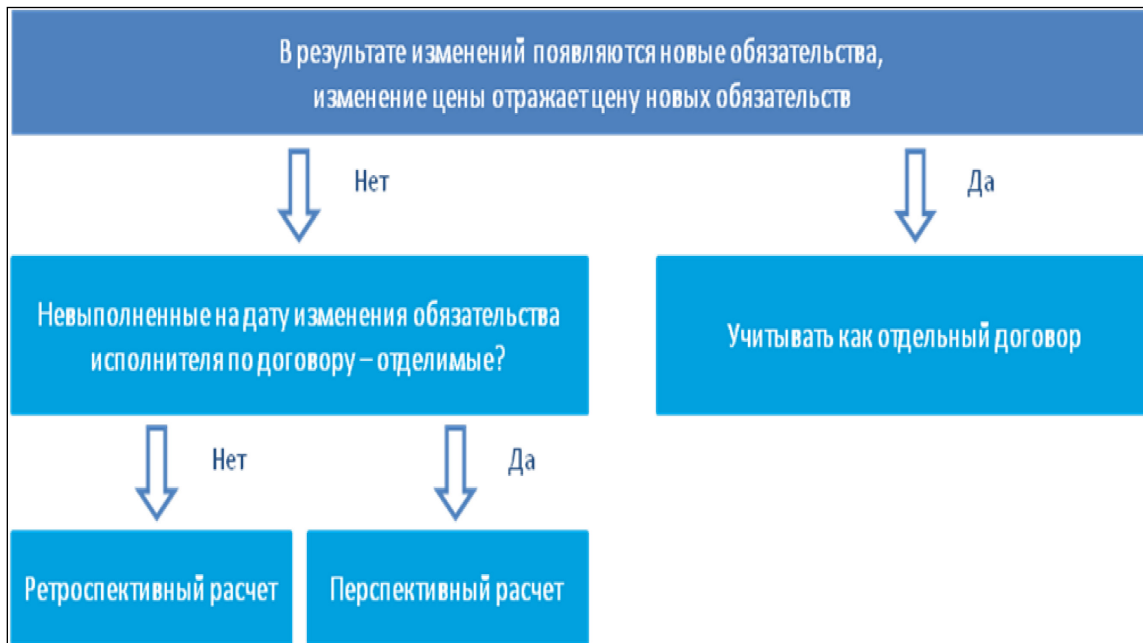

Рисунок 1 - Идентификация договора с покупателем – изменения условий договора

Не всегда, но обычно изменения договоров на строительство и оказание услуг будут учитываться ретроспективным расчетом. Изменения договоров на поставку товаров – перспективным расчетом.

Компания признает выручку для отражения передачи клиентам обещанных товаров/услуг в сумме, соответствующей вознаграждению, на которое, как предприятие ожидает, оно имеет право в обмен на товары/услуги. Исходя из предыдущей практики поставка товаров, выполнение работ или оказание услуг ведет к возникновению права на получение возмещения от клиента.

Дебиторская задолженность – это безусловное право на получение оплаты за поставленные товары (выполненные работы/оказанные услуги). В некоторых же случаях организация, выполняя определенные обязательства перед покупателем, не получает безусловного права на оплату, пока не выполнит, например, дополнительные обязательства. Скажем, если оплата от покупателя поступит только после оказания согласованной дополнительной услуги или поставки дополнительного оборудования, лишь тогда организация отразит актив по договору. То есть, дебиторская задолженность – это безоговорочное право на получение денежных средств, а актив по договору – это условное право на возмещение от покупателя в случае выполнения в будущем определенных соглашением условий. Для погашения дебиторской задолженности может пройти определенное время, в случае же признания контрактного актива от организации требуется выполнение прочих обязательств.

Если при выполнении половины общего объема работ клиент получает все риски и права на выполненную часть работ, и он обязан оплатить именно эту часть работ без привязки к необходимости выполнения второй части определенных соглашением работ, то на отчетную дату надо признать дебиторскую задолженность. В противном случае следует признать актив по договору.

Шаг 2 - Идентифицировать обязанности, подлежащие исполнению. Договорное обязательство – обязанность организации по договору поставить товары, оказать услуги или выполнить работы. Это должны быть отдельные товары или услуги или серия отдельных товаров или услуг, одинаковых по сути, поставляемых/оказываемых покупателю аналогичным образом. Обещанный товар или услуга является отдельной, если удовлетворяет следующих критериев:

- покупатель может получить выгоду от самого этого товара или услуги или же от него (нее) вместе с другими, легкодоступными покупателям ресурсами;
- обещание компаний – продавца передать покупателю этот товар или услугу можно будет отделить от других, предусмотренных договором обещаний.

Компаниям необходимо идентифицировать все свои договоры, и оценить какие из обещанных товаров и услуг следует учитывать отдельно.

Данный шаг можно представить в виде рисунка -2.

Рисунок 2 - Определение обязательств исполнителя

Кроме того, нужно рассмотреть возможность разработать определенные индикаторы оценки, которые дали бы возможность учитывать договор как обязанность к исполнению.

В качестве индикаторов могут выступить:

- Организация имеет существующее право на оплату актива;
- Организация имеет существующее право на оплату актива;
- Покупатель подвержен значительным рискам и выгодам, связанным с правом собственности на актив;
- Покупатель подвержен значительным рискам и выгодам, связанным с правом собственности на актив.

Целью оценки степени выполнения является отображение результатов деятельности организации по передаче контроля над товарами/услугами. Принимая во внимание характер товара/услуги, организация должна применять один метод оценки степени выполнения для каждой обязанности к исполнению последовательно в отношении аналогичных обязанностей и в аналогичных обстоятельствах.

Метод результатов: признание выручки на основе оценок стоимости для покупателя товаров/услуг по отношению к оставшимся товарам/услугам обещанными по договору.

Метод ресурсов: признание выручки на основе усилий, предпринимаемых компанией для выполнения обязанности к исполнению, или потребленных для этого ресурсов относительно совокупных ожидаемых ресурсов, которые будут потреблены для выполнения такой обязанности к исполнению.

Шаг 3 - Определить цену сделки. Цена сделки – это сумма возмещения, которую компания, по ее ожиданиям, будет вправе получить в обмен на передачу покупателю товаров/услуг. Ключевыми факторами, на которые следует обратить внимание, являются – переменное возмещение или наличие значительного компонента финансирования, неденежное возмещение, а также суммы, выплачиваемые клиенту.

Возмещение может стать переменным из-за следующих факторов: скидки, кредиты, возвраты, премии, штрафы и т.д. Величина переменного возмещения может быть оценена либо в размере ожидаемой стоимости, либо в размере наиболее вероятной суммы.

В целях расчета цены сделки возникнет необходимость корректировки на предмет наличия в договоре значительного компонента финансирования. Расчеты, связанные с выявлением значительного компонента финансирования могут быть сложными для долгосрочных договоров.

Шаг 4 - Распределить цену сделки. Распределение цены сделки на каждую обязанность к исполнению будет осуществляться пропорционально цене обособленной продажи соответствующего товара/услуги.

Стандарт предлагает два способа определить цену отдельного контрактного обязательства:

- взять рыночную цену (если товары/работы/услуги могут быть предоставлены отдельно и рыночная цена определена);

- использовать скорректированные рыночные цены, сумму ожидаемых расходов и маржи, метод остаточной стоимости (оценочный метод).

Цена обособленной продажи товара/услуги – это есть наблюдаемая цена, то есть цена по которой данный товар/услуга обособленно продается всем покупателям. Если цену обособленной продажи товара/услуги невозможно наблюдать непосредственно, то компания вправе использовать один из следующих подходов:

- метод «скорректированная рыночная оценка»;

- метод «ожидаемые затраты плюс маржа».

Если цена может быть изменена в будущем (с корректировкой прошедших периодов), то компания должна оценивать такую вероятность на каждую отчетную дату.

Шаг 5 - Признать выручку. Выручка признается единомоментно или по мере выполнения обязательства по договору путем передачи обещанного товара/ услуги покупателю.

Актив (в данном контексте - товар/услуга) считается переданным, когда покупатель получает над ним контроль.

Переход существенных рисков и выгод – лишь один из элементов анализа.

Если обязательство исполняется в течение периода, то применяет метод, основанный на результатах (например, объем произведенных единиц), либо метод, основанный на ресурсах (величина затрат или количество рабочего времени). Конечно же, основная цель – отразить исполнение компанией своих обязанностей по передаче покупателю контроля над товарами/услугами.

Контроль осуществляется в виде:

- Способности управлять использованием актива;

- Получения практически всех оставшихся выгод от актива

- Способности препятствовать другим сторонам управлять использованием и получать выгоды от актива.

Данный этап можно отразить в виде рисунка – 3.

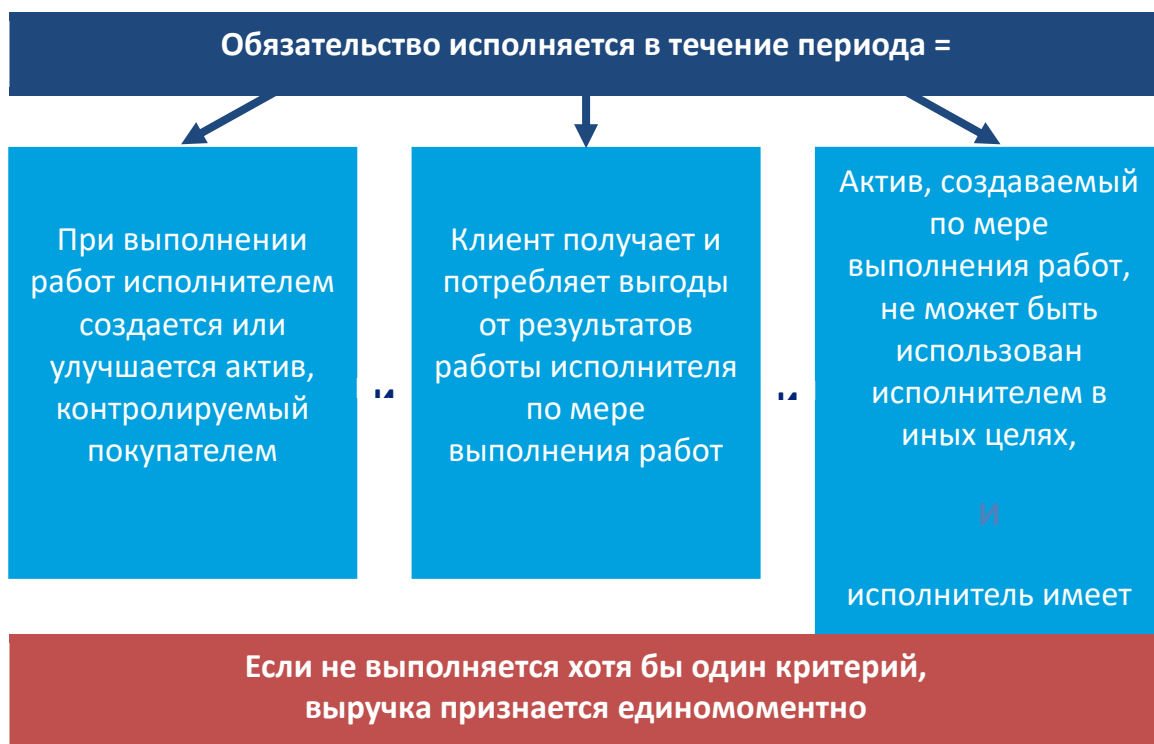

Рисунок 3 - Признание выручки в момент (по мере) исполнения обязательств исполнителя

Если один из выше указанных критериев не выполняется, то компания признает выручку единомоментно.

Кроме того, новый стандарт содержит указания по применению общей модели к конкретным ситуациям [5]:

1. Продажи с правом возврата. В этом случае компания признает выручку в сумме, которую по ее ожиданиям она вправе получить, определяет ее, следуя указаниям по оценке и ограничению величины переменного возмещения, изложенного в шаге 3. Также необходимо признать обязательство по возврату полученных средств и актив, в отношении продукции, которая будет возвращена им.

2. Гарантийные обязательства. Такие обязательства учитываются как одна обязанность к исполнению, если покупатель имеет возможность купить гарантию отдельно, или в рамках данной гарантии оказываются дополнительные услуги. Во всех других случаях гарантий учитываются в соответствии с МСФО (IAS) 37 «Резервы, условные обязательства и условные активы».

3. Роль принципала или агента. Если одна компания приобретает контроль над товарами/услугами другой стороны, прежде чем передать контроль покупателю, то необходимость передать товар/услуги покупателю становится ее обязанностью к исполнению. В такой ситуации компания действует в качестве принципала, в других случаях действует как агент.

4. Договоры, предусматривающие обратную покупку. Соглашение РЕПО может отражаться в учете как продажа с правом возврата, как аренда или соглашение о финансировании.

По раскрытию описательной и количественной информации требуется разбивка по следующим категориям [6]:

- договоры с покупателями: дезагрегирование выручки; изменения, касающиеся активов, обязательств и затрат по договору; обязанности к исполнению; цена сделки;

- значительные суждения и их изменения, сделанные руководством по поводу определения сроков выполнения предусмотренных договором обязанностей к исполнению; определения цены сделки и сумм, подлежащих распределению между обязанностями к исполнению;

- выполнение договора с покупателем.

Общая цель - предоставить информацию пользователю для понимания характера, сумм, сроков и неопределенностей, связанных с выручкой и денежными потоками по договорам с покупателями.

Для выполнения данных требований компания должна проанализировать имеющуюся информацию, но верным способом будет подготовка предварительного макета финансовой отчетности.

Переход к новым требованиям стандарта может быть осуществлен одним из следующих методов:

- полностью ретроспективный подход – без упрощений практического характера;

- частично ретроспективный подход – с применением упрощений практического характера;

- отражение суммарного эффекта.

Организации, впервые применяющие МСФО, используя доступные упрощения вправе применить ретроспективный подход или же с даты перехода на МСФО, отразив суммарный эффект.

Заключение. Основные аспекты перехода на IFRS 15 «Выручка по договорам с покупателями»:

- Признание выручки в течение периода или единомоментно

- Выделение обязательств исполнителя

- Распределение выручки между обязательствами исполнителя

- Неопределенное или переменное вознаграждение

- Больше раскрытий в финансовой отчетности.

Список использованной литературы:

1 Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» от 27.02.2007г.

2 Н. Регентова «Когда признать дебиторскую задолженность по новым правилам учета выручки». Электронный журнал «МСФО на практике» №3 2018 г.

3 Источник: ИС Параграф WWW <http://online.zakon.kz> МСФО (IFRS) 15 «Выручка по договорам с покупателями»

4 А. Низков «Пять главных вопросов по МСФО (IFRS) 15: отвечает Совет по МСФО» Электронный журнал «МСФО на практике» №4 2018г.

5 <https://www.accaglobal.com/russia/ru/research-and-insights/vestnik-2016/ifrs15.html>

6 Чунихина Т.Ю. МСФО (IFRS) 15 «Выручка по договорам с покупателями» в вопросах и ответах. КФО №1 2015 г.

«САТЫП АЛУШЫЛАРМЕН КЕЛІСІМ ШАРТТАР БОЙЫНША ТҮСІМ» IFRS 15 ҚОЛДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ТҮСІМДІ ТАҢУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сұлтанова Б.Б.*¹, Арыстамбаева А.З.²

^{1,2}эль-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан
e-mail: almyra73@mail.ru

Түйін. Барлық жүргізілетін операциялар бойынша экономикалық пайда алу бүкіл халық шаруашылық салаларындағы субъектілердің шаруашылық қызметін жүзеге асыруының негізі болып табылады. Компания клиенттердің тауарлар мен қызметтер үшін қарыздарының барлық түрлерін дебиторлық берешек (тауарлық және өзге берешек) ретінде таниды. Баланста көрсетілген дебиторлық берешек сомасы – бұл клиенттен ақша қаражаттарын алудың ажыратылмас құқығы. Жаңа стандартты енгізгенге дейін тауарларды жеткізу, жұмыстарды орындау мен қызметтерді атқару клиенттен өтемақы алу құқығын туындататын. Ақша қаражаттарын алып, дебиторлық берешекті жоюдың шешуші факторы уақыт болып табылады. IFRS 15 сәйкес түсімді есепке алу үшін «келісім шарт бойынша актив» анықтамасы енгізілді, яғни, егер сатып алушыдан төлем келісілген қосымша қызметті көрсеткен, немесе қосымша жабдықты жеткізгеннен кейін ғана келіп түсетін болса, онда компания келісім бойынша активті есепке алады. Стандарттың 2018 жылдан бастап күшіне енгеніне қарамастан түсімді таңу мәселелері әлі күнге өзекті болып табылады.

Түйінді сөздер: түсім, сатып алушылармен келісім шарттар, қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттары, таңу, қаржылық есептілікте ашып көрсету.

FEATURES OF RECOGNITION UNDER THE CONDITIONS OF APPLICATION IFRS 15 «REVENUE UNDER CONTRACTS WITH BUYERS»

Sultanova B.B.*¹, Arystambaeva A.Z.²

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: almyra73@mail.ru

Summary. Obtaining economic benefits for all operations carried out is the basis for the conduct of economic activities of subjects of all sectors of the economy. The company recognizes all types of customer debt for goods or services included in receivables (trade or other). The amount of receivables reflected in the balance sheet is the inalienable right to receive money from the client. Prior to the introduction of the new standard, the supply of goods, the performance of work or the provision of services resulted in the emergence of the right to receive compensation from the client. Time is the decisive factor in receiving cash and paying off receivables. According to IFRS 15 for accounting for revenue, the definition of “contract asset” is entered, that is, if payment from the buyer comes only after the provision of an agreed supplementary service or the delivery of additional equipment, then the company will reflect the asset under the contract. Despite the fact that the standard came into force in 2018, questions on the recognition of revenue remain relevant to this day.

Key words: revenue, agreements with customers, international financial reporting standards, recognition, disclosure in statements.

МРНТИ 06.35.31

УДК 657:640.432

НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ И ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЬ ПРОВЕДЕНИЯ СКВОЗНОГО КОНТРОЛЯ

А.Л. Цюцяк*, И.Л. Цюцяк,
Университет Короля Данила,
г. Ивано-Франковск, Украина

e-mail: andriy.tsyutsyak@gmail.com; ihor.tsiutsiak@gmail.com

Аннотация. В статье рассмотрены сущность и необходимость внедрения сквозного контроля, что позволило сформировать авторское видение исследуемой категории. Приведены значения, преимущества и проблемы осуществления сквозного контроля в заведениях ресторанного хозяйства. Выделены этапы проведения сквозного контроля производственно-торговой деятельности предприятий ресторанного хозяйства и, как следствие, сформирована наиболее оптимальная система внутреннего контроля с учетом специфики функционирования предприятий исследуемой отрасли. Приведены возможные нарушения учетно-отчетного отображения бизнес-процессов заведений ресторанного хозяйства. Рассмотрены методы и методические приемы, которые используются для выявления недостатков учета кругооборота хозяйственных средств и обоснована необходимость совершенствования системы внутреннего контроля.

Ключевые слова: контроль, внутрихозяйственный контроль, сквозной контроль, общественное питание.

Введение. Для достижения стратегических целей и задач развития бизнес-единицы, менеджерам предприятий ресторанного хозяйства, необходимо значительное внимание уделять как налаживанию эффективной производственно-торговой деятельности, так и внедрению такой формы финансового контроля, как сквозной. Последний направляется на всеобъемлющее исследование финансово-хозяйственной деятельности субъектов предпринимательской деятельности с целью оперативного установления рисков и отклонений, а также выявления резервов и оптимизации бизнес-процессов.

Методы исследования. При написании статьи использованы методы теоретического обобщения, группировки, сравнения и конкретизации, а также индуктивные и дедуктивные методы научного познания.

Результаты и обсуждение. Одна из важнейших особенностей контроля, которую следует учитывать в первую очередь, состоит в том, что контроль должен быть всеобъемлющим. Это не предполагает контроль за каждым движением подчиненных, а означает всестороннюю и постоянную осведомленность о текущих делах, в чем, собственно, и будет заключаться сквозной контроль в его философском понимании [1].

Сущность сквозного контроля заключается в оценке достоверности отражения, в учетной системе и отчетности бизнес-единицы, ключевых/существенных хозяйственных операций (событий и явлений) от момента их возникновения и до завершения, или наоборот. Именно поэтому, исследуемая форма финансового контроля должна направляться как на оценку всех направлений производственно-торговой деятельности предприятий ресторанного хозяйства, так и осуществления: 1) оперативного контроля непосредственными исполнителями в ходе выполнения ими функциональных обязанностей; 2) всесторонней и детальной (комплексной) проверки работниками службы внутреннего контроля.

Вышеупомянутое позволит комплексно оценивать бизнес-процессы заведений ресторанного хозяйства, обеспечит оперативное выявление и устранение отклонений от установленных эталонных показателей; предупреждение деструктивных явлений; поиск резервов материальных, трудовых, финансовых и информационных ресурсов; минимизацию эвентуальных рисков и угроз; оптимизацию производственно-торговой деятельности и, как следствие, достижение запланированных финансовых результатов и конкурентоспособность предприятия. При этом не стоит отождествлять сквозной и тотальный контроль, последний в основном мешает эффективному выполнению обязанностей работниками, ослабляет инициативу и ответственность, ограничивает самостоятельность и тому подобное.

Внедрение новых видов внутреннего контроля, в том числе и сквозного, стало возможным, **благодаря применению** в практической деятельности субъектов хозяйствования современных информационных технологий. Указанные технологии предоставляют возможность не только оптимизировать учетно-аналитический процесс (регистрация хозяйственных операций, формирование и предоставление точной и оперативной информации стейкхолдерам, моделирование управленческих решений), но и применять эффективные контрольные процедуры. Сквозной контроль производственно-торговой деятельности предприятий ресторанного хозяйства можно осуществлять как вручную, так и применяя компьютерные технологии, в следующей последовательности:

1) контроль соответствия информационному обеспечению. Сквозной контроль имеет большое значение для информационного обеспечения управленческих функций и задач, реализуемых в текущей деятельности предприятия, обеспечивает его экономическую и финансовую устойчивость путем постоянно действующего мониторинга информации о всех операциях, хозяйственных процессах, денежных потоках, ресурсном обеспечении, свойственных производственному процессу [2]. На первом этапе оценивается соответствие осуществляемых операций источникам информации, используемых в рамках сравнительного подхода. Приведенное позволит проверить бизнес-процессы заведения ресторанного хозяйства на предмет законности и обоснованности их отражения в системе учета и отчетности предприятия. При этом может быть выявлено:

- неверная трактовка норм действующего законодательства;
- неправильное формирование и применение принципов учетной политики;
- применение методов, непредвиденных учетной политикой предприятия;
- некорректное применение нормативно-справочной информации;
- недостоверное учетное отображения процессов закупки, производства и реализации блюд собственного производства и товаров.

Указанные нарушения выявляются путем:

- а) установления соблюдения субъектом хозяйствования требований нормативно-правовых актов;

- б) контроля точности входной нормативно-справочной информации;
- в) исследования соблюдения требований учетной политики;
- г) оценки эффективности/целесообразности выбранных методов, принципов и процедур учета;
- д) проверки корректности работы автоматизированных информационных систем.

2) контроль реальности существования/возникновения активов и обязательств. Осуществляется с помощью количественного контроля фактического наличия ресурсов и оценки реальности существования дебиторской задолженности и обязательств. Сомнительные и нетипичные данные можно выявлять с использованием такого методического приема, как «тестовая проверка», согласно которому, исследованию подлежат более существенные статьи финансовой отчетности субъекта предпринимательской деятельности. При этом может быть выявлено:

- присвоение активов – данный вид мошенничества, особенно в небольших размерах может долго оставаться незамеченным, что в долгосрочной перспективе приводит к фальсификации отчетности;
- мошенничество с обязательствами – заключается в фальсификации данных, существенно искажающих сумму или вид обязательств между субъектами и субъектом хозяйствования [3];
- активы, не способные приносить экономические выгоды и/или которые списанные в предыдущих периодах;
- двойной учет ранее реализованных активов или активов, находящихся в пути.

Считаем целесообразным подчеркнуть, что применение наиболее оправданных комбинированных контрольных процедур, для конкретных финансово-хозяйственных операций, позволит достоверно определить завуалированное присвоение активов, которое может быть прямым или замаскированным.

Указанные нарушения выявляются путем:

- а) проведения внезапной инвентаризации активов и обязательств;
- б) анализа работы сервиса обмена с контрагентами и оценки данных дебиторов и кредиторов предприятия;
- в) осуществления контрольного обмера и применения контрольного запуска сырья и материалов на переработку;
- г) использования метода контрольной приемки продукции по количеству и качеству;
- д) ежедневного или посменного анализа остатков ресурсов;
- е) видеонаблюдения и анализа данных измерительных приборов.

3) контроль правильности документального оформления операций. Заключается в исследовании соответствия оформленных первичных документов по учету производственно-торговой деятельности предприятий ресторанного хозяйства, требованиям действующего законодательства. Для этого бухгалтерские документы подлежат: формальной и юридической проверке; арифметической проверке; проверке, по сути, то есть с точки зрения законности и целесообразности, совершаемой сделки.

Согласны с мнением, что именно предыдущий и текущий контроль правильности составления первичных документов являются важнейшим этапом контроля на предприятии как предпосылка дальнейшего формирования достоверных регистров и отчетности, и, соответственно, информации о деятельности предприятия. Данные виды контроля правильности составления и обращения первичных документов необходимы для обеспечения дальнейшего контроля, где первичные документы уже выступают доказательствами осуществления фактов хозяйственной жизни [4]. При этом может быть выявлено:

- сомнительные или фальсифицированные первичные бухгалтерские документы;
- несоответствие данных первичных документов, отражающих взаимосвязанные операции;
- операции, которые оформлены дублирующими документами, что позволяет несколько раз отображать одни и те же операции.

Указанные нарушения выявляются путем:

- а) проведения встречной проверки документов и записей;
- б) использования приемов документального и фактического контроля;
- в) применения метода аналогий;
- г) осуществления логической и арифметической проверки;
- д) проведения технической экспертизы документов.

4) контроль достоверности отражения операций в учетной системе предприятия. Такой контроль является наиболее важным и трудоемким и предусматривает оценивание реальности,

законности, целесообразности и эффективности отраженных операций в системе счетов бухгалтерского учета и учетных регистрах бизнес-единицы. При этом может быть выявлено:

- умышленное или непреднамеренное искажение хозяйственных операций в системе счетов бухгалтерского учета
- мнимые (неподтвержденные) хозяйственные операции;
- некорректные, необоснованные или нецелесообразные хозяйственные операции;
- неправильная классификация и оценка проведенных хозяйственных операций;
- неправильная периодизация, то есть некорректное распределение операций по разным учетным периодам;
- несоответствие данных синтетического и аналитического учета;
- потеря бухгалтерских записей.

Указанные нарушения выявляются путем:

- а) восстановления количественно-суммового учета;
- б) мониторинга данных контрагентов предприятия;
- в) проверки корректности корреспонденции счетов и достоверности данных учетных регистров;
- г) оценки тождества данных синтетического и аналитического учета;
- д) использования механизма тестовых (контрольных) данных в компьютерной среде;
- е) внедрения параллельных информационных потоков, то есть одновременное проведение хозяйственной операции работником бухгалтерии и лицом, осуществляющим проверку бухгалтерских записей;
- ж) исследования неофициальной информации, то есть черновых записей материально ответственных лиц, неофициальных заявлений персонала, анонимных писем и тому подобное.

5) контроль полноты. Предусматривает, что все активы, собственный капитал и обязательства, а также признанные доходы и расходы должны в полном объеме отражаться в учетных регистрах и отчетности предприятия. При этом может быть выявлено:

- хозяйственные операции, не отраженные/отражены не в полном объеме в учетных регистрах и отчетности предприятия;
- ресурсы, принадлежащие предприятию, не отражены в учетно-отчетной системе предприятия;
- недостоверная оценка остатков товарно-материальных ценностей;
- безосновательно списаны товарно-материальные ценности;
- не определена стоимость незавершенного производства;
- не оприходованы излишки активов, выявленных при инвентаризации; нарушения в переоценке объектов оборотных и оборотных активов;
- своевременно не списана дебиторская и кредиторская задолженность и тому подобное.

Указанные нарушения выявляются путем:

- а) исследования дебиторской и кредиторской задолженности, осуществления встречной проверки расчетов с контрагентами;
- б) взаимной сверки договоров, счетов, сопроводительных документов поставщиков на получение материальных ценностей, закупочных актов, актов претензий, денежных документов, приходных ордеров, карточек складского учета материалов, учетных регистров и т.п.;
- в) обследования мест хранения ценностей и исследования операций, обусловленных приемом, хранением и выбытием активов;
- г) контроля операций, обусловленных списанием, недостачей, порчей и уценкой товарно-материальных ценностей;
- д) оценки соблюдения норм расходования сырья для приготовления блюд.

б) контроль достоверности раскрытия информации в отчетности. Предусматривает оценивание учетной информации, по производственно-торговой деятельности, на предмет ее надлежащего представления в финансовой, налоговой и статистической отчетности субъекта предпринимательской деятельности. На данном этапе значительное внимание обращается на хозяйственные операции и остатки, отраженные в отчетности. Такие данные должны: действительно состояться; относиться к определенному учетному периоду; четко выражаться; принадлежать к конкретному субъекту хозяйствования; раскрываться в полном объеме. Также важно осуществить сравнение соответствия показателей, отраженных в системе первичного и сводного учета. При этом может быть выявлено:

- неправильное (некорректное) перенесение сальдо счетов в отчетность;
- отображение в балансе предприятия активов, ему не принадлежащих;
- применения различных методов оценки объектов учета в различных учетных периодах;
- недостоверное или неполное отражение информации в отчетности;
- несоблюдение сроков формирования и представления отчетности.

Указанные нарушения выявляются путем:

- а) оценки тождества данных бухгалтерского учета и отчетности;
- б) проведения камеральной и арифметической проверки показателей финансовой, налоговой и статистической отчетности;
- в) исследования достоверности формирования показателей отчетности путем контроля остатков/оборотов счетов бухгалтерского учета и тестирование хозяйственных операций;
- г) составления пробного баланса;
- д) формирования альтернативной отчетности, в том числе с применением специального программного обеспечения.

7) контроль процесса принятия решений. Такой контроль предусматривает исследование информационного обеспечения, сформированного для принятия управленческих решений. Под информационным обеспечением контроля процесса принятия управленческих решений понимается процесс поиска, сбора, переработки и предоставления контрольной информации, которая в рамках движения информационных потоков становится информационным ресурсом, информационным фондом или информационной базой, пригодной для использования субъектом контроля [5]. Также на данном этапе оценивается своевременность выполнения принятых решений, направленных на достижение тактических и стратегических целей бизнес-единицы. При этом может быть выявлено:

- отклонение от запланированных целей и задач;
- несоответствие принципов и методов принятым управленческим решениям;
- неэффективные, необоснованные или ошибочные решения.

Указанные нарушения выявляются путем:

- а) предварительного контроля, который предшествует принятию окончательного решения. Его цель – дать более глубокое обоснование принимаемого решения;
 - б) текущего контроля, который предназначен для того, чтобы с его помощью вносить коррективы в процесс исполнения принятых решений;
- последующего контролю, который служит для проверки эффективности принятых решений [6].

Выводы. По итогам проведенного исследования, по внедрению системы сквозного контроля в предприятиях ресторанного хозяйства, сформулированы следующие выводы и предложения.

во-первых, сквозной контроль производственно-торговой деятельности предприятий ресторанного хозяйства можно определить как систематическое наблюдение и всеобъемлющую проверку кругооборота хозяйственных средств (процесс заготовки, процесс приготовления блюд собственного производства и процесс сбыта готовой продукции/товаров), направленную на оперативное выявление и устранение отклонений от установленных эталонных показателей; предупреждения деструктивных явлений; поиска резервов материальных, трудовых, финансовых и информационных ресурсов; минимизации эвентуальных рисков и угроз; обеспечения оптимальной деятельности и, как следствие, достижение запланированных финансовых результатов и конкурентоспособности предприятия;

во-вторых, считаем целесообразным, проводить сквозной контроль производственно-торговой деятельности предприятий ресторанного хозяйства в следующей последовательности: 1) контроль соответствия информационному обеспечению; 2) контроль реальности существования/возникновения активов и обязательств; 3) контроль правильности документального оформления операций; 4) контроль достоверности отражения операций в учетной системе предприятия; 5) контроль полноты; 6) контроль достоверности раскрытия информации в отчетности; 7) контроль процесса принятия решений. Контрольные процедуры, применяемые в такой последовательности обеспечат достоверное раскрытие информации о финансово-хозяйственной деятельности в отчетности бизнес-единицы.

Список использованной литературы:

- 1 Серебрякова Т. Ю. Теория и методология сквозного внутреннего контроля : [Монография] / Т. Ю. Серебрякова. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 328 с. – (Научная мысль).
- 2 Шимоханская Т. В. Методология сквозного контроля в аналитических процессах производства / Т. В. Шимоханская // Бухгалтерский учет, налогообложение, статистика. Налоговое право. – 2011. № 6. – С. 165-169.

3 Сметанко А. В. Совершенствование процесса внутреннего аудита причин мошенничества в системе корпоративного управления / А. В. Сметанко // Экономический форум. – 2015. – № 3. – С. 424-430. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_3_68

4 Документирование в бухгалтерском учете: процессный подход: [Монография] / С. Ф. Легенчук, К. А. Вольская, А. В. Вакун. – Ивано-Франковск: Издатель Кушнир М., 2016. – 228 с.

5 Кондрашов О. А. Организация контроля процесса принятия управленческих решений на предприятии: автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.04 «Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности)» / О. А. Кондрашов. – Киев, 2016. – 21 с.

6 Богословская А. Б. Особенности принятия управленческих решений / А. Б. Богословская // Вестник РУДН, серия Инженерные исследования. – 2013. № 2. – С.25-30

THE NECESSITY OF CROSS-CHECK INTRODUCTION AND IT'S SEQUENCE OF CONDUCTING

AL. Tsyutsyak, I.L. Tsyutsyak
King Danylo University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

e-mail: andriy.tsyutsyak@gmail.com; ihor.tsiutsiak@gmail.com

Abstract. *The article reveals the essence and the necessity of cross-check introduction, which allowed to form the author's vision of the investigated category. The value, the advantages and the problems of cross-check conducting in the restaurant business establishments are given. The stages of cross-check conducting of the industrial trading activity in the restaurant business establishments are shown. Consequently, the most optimal system of the internal economic control, with the taking into account the specifics of the investigated branch enterprises' functioning, is formed. The possible violations of accounting operations in a restaurant business are presented. The methods and methodical techniques, used to identify the shortcomings in the accounting of assets and liabilities are considered and the necessity to improve the system of internal control is explained.*

Key words: *control, internal control, cross-checking, restaurant business.*

ЭКОНОМИКА И МЕНЕДЖМЕНТ

IRSTI 06.77.67; 06.77.02

UDC 331.101.26

IMPROVING THE WORKING MOBILITY SYSTEM AS A METHOD OF ACCOUNTING ORGANIZATION AND ADMINISTRATIVE MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

Y. Abraham, Y. Tkal

Sumy National Agricultural University, Sumy, Ukraine

e-mail: yarmilatkal@ukr.net

Annotation. Article is devoted to the research of practical and theoretical aspects of staff management system. The entity and the place of labour motivation in management are shown in the article; the approaches to the solution of staff motivation problems, that are applied at Ukrainian and foreign enterprises, were researched; the main methods of the material and non-material motivation as well as their impact on the activity of the enterprise's personnel were studied; socio-economic base of personnel's efforts enhancing, directed on the motivation improvement, was researched.

The socio-economic events of the current motivation system improvement were developed on the basis of the obtained results of the research in order to increase the effectiveness of the labour resources usage and to improve the economic results of the companies.

Key words: motivation, motivation system, methods of labour motivation, non-material motivating, material motivating, theories of motivation, stimulus, motive.

Introduction. The most effective way to ensure the efficient use of labor resources is to create a proper motivational mechanism in an organization that would meet the current economic and political conditions prevailing in Ukraine and be flexible to economic change. Formation and introduction of models of motivation at enterprises, allows the company to use resources as efficiently as possible, to realize their own capabilities, and to increase productivity and, consequently, increase profits.

Creating a motivational system at the enterprise means not only the desire of the management to increase profits, but also indicates a careful attitude towards employees. The attitude of company management to its employees determines the image of any company. Therefore, the right motivational system can provide a positive image for the company, and properly motivated employees can be a guarantee of the company's success. The modern market system provides for the use of various forms of motivation.

Methods. The level of motivation is a measure that characterizes workers' motivatedness, their desire for work to achieve both personal goals and goals of the company.

The graph-analytic method can be used to evaluate the obtained parameters. The value of the resulting indicator determines the length of the vector, forming a pentagon of labor motivation (Fig. 1). If the values of all the resulting indicators are in the range of 1 to 2, the level of motivation is high if all the indicators are in the range of 1-0.5 - the level of motivation is characterized as «average», the level of motivation is characterized as «low», when the values of the resulting parameters are in the range from 0 to 0.5 [1].

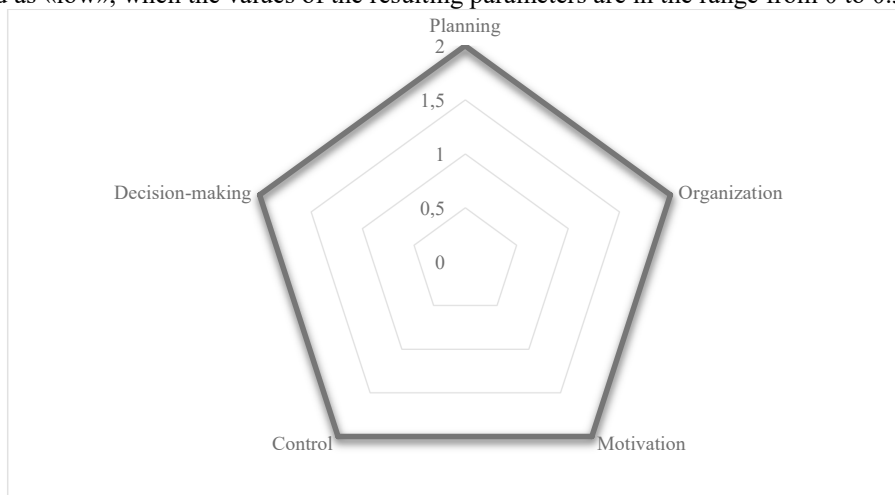

Fig. 1 – Pentagon of labor motivation

Source: own development

A hexagon may have the correct and incorrect shape. If the shape of the pentagon is correct – the organization equally uses the tools of motivation for all management functions. The wrong shape of a pentagon means that one vector is more developed than the other, or all vectors are developed in different ways. This testifies to the incomplete use of the potential of personnel motivation in the organization [2].

The level of labor motivation is determined by the integral index (M), whose value can range from 0 to 2.5, from 2.5 to 5, and from 5 to 10. If the integral value is 0 to 2.5, then this indicates a low level of motivation work. The 2.5-5 range indicates an average level of motivation for work. A high level of motivation is achieved at a value of 5, but for some enterprises – from 7.

The problem of achieving the effect of labor motivation is relevant not only for countries with economies in transition; it is worried by progressive scientists and politicians, business leaders and managers all over the world. The economic effect of motivation in a context of intensifying competition is very important: the growth of wages, which occurs in accordance with the growth of labor productivity or somewhat ahead of it, creates favorable incentives for finding the most advanced competitive advantages [3].

At the same time, one can not underestimate the social effect of stimulus measures. Consequently, it is safe to assert that the effect of motivation of labor is economic and social dimensions. Therefore, the question arises about the definition of the main criteria for assessing their effectiveness.

The performance indicators of staff motivation methods affect all economic performance of the company. For example, economic indicators can affect company revenue, costs, profitability, profit, etc. (Fig. 2).

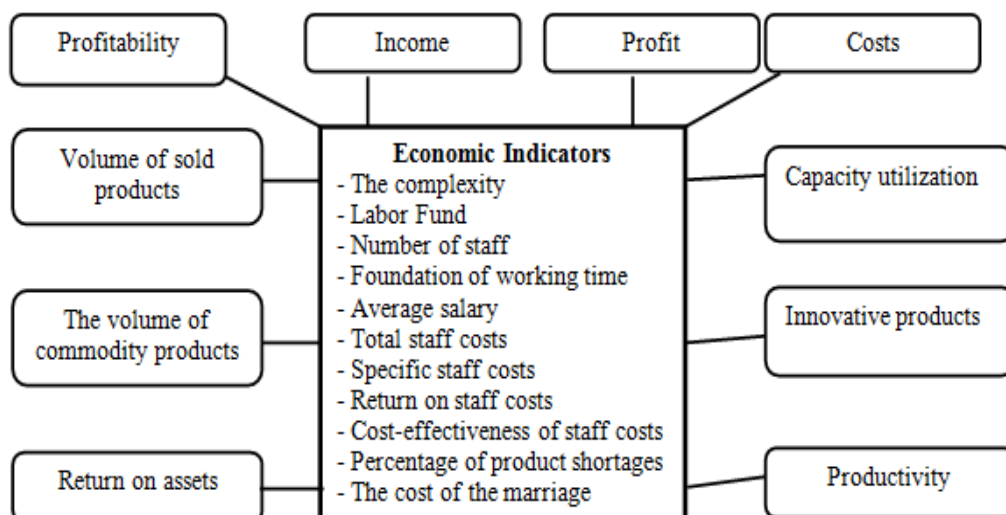

Fig. 2 – System of indicators of efficiency of methods of personnel motivation

Source: own development

Determining the level of personnel motivation can be objective only if the optimal set of parameters is taken into account that meets all conditions of completeness and efficiency. It is necessary to form such a number of parameters that would fully be able to characterize the level of motivated staff in the organization, taking into account the main components of the motivation of the worker. The main components of the employee's motivation are the desire to be «part of the enterprise», to carry out work and the direction to improve the performance of work [4].

An important stage in assessing the effectiveness of the mechanism of motivation of staff is preparatory. The correctness of the data depends on the correct setting of the purpose, the chosen evaluation methods, the toolkit, and the technology for collecting and processing information. The peculiarity of the stage of evaluation of the effectiveness of the mechanism of motivation of staff is the combination of information, analytical and practical components. The information component provides data collection and processing for meeting needs; analytical – evaluation of results and comparison according to certain criteria; practical – making a decision on the results of the evaluation on the need to make adjustments to the existing mechanism.

There are a number of methods by which you can get all the necessary data on the level of achievement of the goals of the company and its employees. Each method has its drawbacks and advantages. However, one of the most acceptable methods for achieving research goals is the method of interviewing experts [5].

Experts can be employees of the management system organization, which has all the necessary information about the level of satisfaction of the objectives of the enterprise [6].

At the preparatory stage of the study, it is necessary to develop criteria for assessing the effectiveness of the motivational mechanism. Under the criterion of effectiveness should be understood as a measure of efficiency, which selected certain means to achieve the task. When developing a criterion, one should take into account a number of rules: first, the name of the criterion should correspond to its essence; and secondly, the criterion should be clear and understandable, and it should be consistent with a specific goal and promote the support of certain strategies or initiatives [7].

In addition, it is worth determining whether the definition of this aspect of effectiveness is possible. If so, then with the help of which methods. It is advisable to establish whether it is possible to express a criterion in mathematical terms, to write a formula, to understand the measurement system, or whether it is clear what data are necessary for calculations. It is also necessary to establish how accurate the data will be obtained, whether some loss of their detail is permissible, to determine how often such calculations should be made; determine whether this frequency is sufficient to track the impact of measures to improve metrics; According to the criterion of completeness it is necessary to create such a number of parameters that would fully characterize the motivation level of the company's workforce, that is, it covered three main components of motivation: the desire to be an employee of this organization, to carry out its work and to try to perform it as high quality as possible.

Results and discussion. Motivation of labor can be regarded as one of the main means for increasing the efficiency of using enterprise resources. The purpose of the motivation is to obtain the maximum returns from the company's labor resources, which, in turn, can lead to increased productivity and increased profitability of the company. Material factors do not always play a major role for workers, but in this period, the monetary compensation can be considered the most effective way of motivating.

One of the reserves for improving the efficiency of the system of motivation is the improvement of wage systems, since wages play an important role in the system of motivational mechanism. However, pay is a motivating factor only when it is directly related to the results of labor. The application of this method may be useful in achieving short-term increases in labor productivity. Further, some overlays or additions to this kind of influence may occur. Motivated payment systems based on cash benefits and the most widely used in Ukrainian enterprises are: incentive systems based on wages and rewards; system of employee interest in financial results.

Another reserve for improving the efficiency of the motivational system is improving the organization of work. Improving the organization of work involves setting goals, enriching labor, applying flexible schedules and improving working conditions.

Enrichment of labor involves providing a person with such work that would enable growth, creativity, responsibility, self-actualization, the inclusion in his duties of some functions of planning and control of product quality. Improving working conditions is one of the most acute problems of this time. The working conditions are not only a need, but also a motive that forces them to work with a certain return, can be both a factor and a consequence of a certain productivity of labor and its efficiency. Work in unsatisfactory sanitary conditions for a long period is unrealistic for a person. Correct organization of workplaces helps to increase labor productivity.

The next reserve for enhancing the effectiveness of the system of motivation is to improve the system of social privileges and guarantees that are of particular importance and complement the fulfillment of those obligations traditionally set aside for wages. Funds aimed at ensuring the social and domestic needs of workers, they are of great importance to them, since they are intended to satisfy the most essential needs, which would otherwise have to be paid independently. In this case, it is important to take into account the fact that, along with the satisfaction of these needs, the psychological impact on the worker creates additional motives, the strength of which depends on how confident he receives the benefits mentioned above the average norms established at the same time.

Non-material factors influence the formation of a proper attitude to work, for example, the content of labor, sanitary and hygienic conditions of work, etc. Significant role also belongs to status motivation. It is the internal motive power of behavior associated with the desire of the employee to take a higher position, to perform more complex and responsible work, to work in the field of activity that is considered prestigious or socially significant.

One more recommendation to improve the motivation of the personnel is the formation of the interest of employees in the delegation of their authority. It is necessary to establish the dependence of the remuneration of workers with the strategic objectives of the enterprise, since in this case, the employees will work to achieve the goals set by the company and will be personally interested in their achievement.

The existing system of motivation is more based on the use of penalties and fines for shortcomings in the work. Of course, such methods can be considered the best way to regulate the workforce behavior of staff, but they can lead to staff turnover, conflicts and misunderstandings between management and employees. Therefore, the enterprise needs to pay more attention to positive methods of motivation.

In order to improve the motivation system, a model that could be used to improve motivation means can be applied. The proposed model is shown in Fig. 3.

The basic means of motivation contribute to satisfying the needs of the first level, and additional means provide the opportunity to realize the spiritual and intellectual potential of the employee. Based on the developed concepts and models of improvement of the means of motivation, it is possible to create a complex program, whose mission will be to create an effective system of personnel motivation that would be able to increase the business activity of employees on the basis of their disclosure potential.

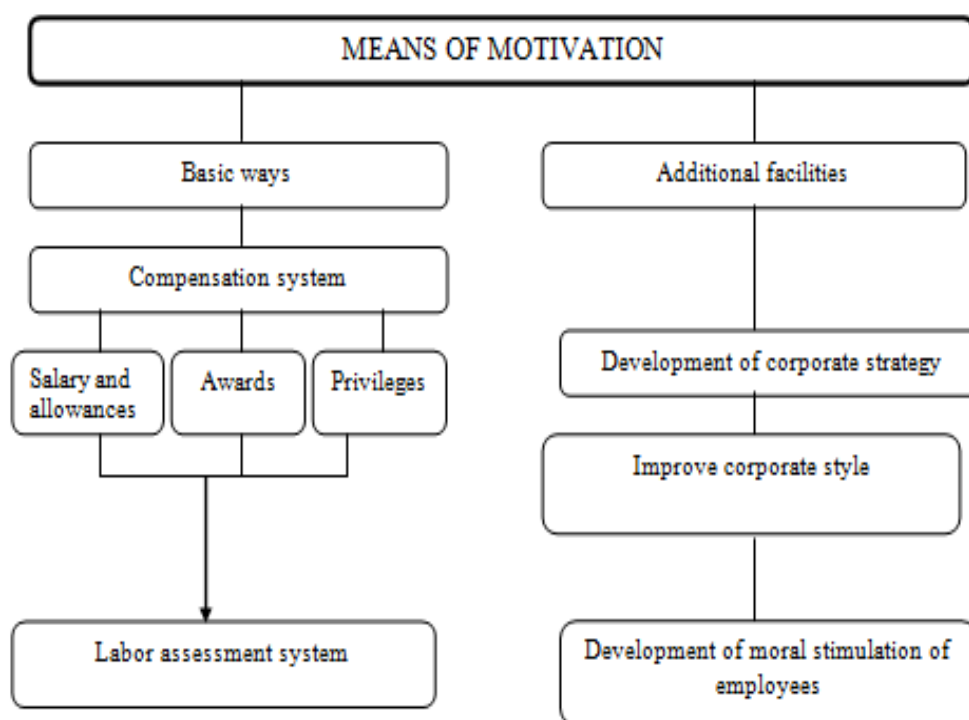

Fig. 3 – Model of improvement of means of motivation of labor

Source: own development

The main goal of the program is to increase the interest of the personnel in high-performance work and to develop the system of compensatory payments. In the process of realization of this model, it is possible to get results in the areas of personnel assessment and remuneration. Thus, the implementation of the program will make it possible to link the material incentive of the employee with his contribution to the final result; will increase the share of indirect compensation and non-traditional remuneration.

The development of such a program is designed for a long-term period. The whole program should take several stages. At the first stage, it is necessary to plan the development and further implementation of the program for improvement of the basic means of motivation of the personnel of the enterprise. The first stage also includes the development of a program for improving the basics of motivation, the implementation of the program within the department, the revision of the program to eliminate all identified deficiencies and the implementation of the program throughout the enterprise.

Well established relationships in the team – this is the main condition for the success of the company. A properly constructed system of employee labor motivation can lead to a number of positive results: to increase responsibility for decision-making; to improve the quality of work in the group; to improve the efficiency of labor; to improve the psychological readiness of workers to work in stressful conditions.

When motivating employees, it is worth paying attention to working conditions, although they are not a motivating factor according to the theory of F. Herzberg. Nevertheless, good working conditions are capable of creating a positive psychological mood of workers, inducing them to work. In addition, poor working conditions lead to a sharp decline in labor motivation.

Consequently, the motivation of the work of staff is an actual and complex process that requires adoption of a complex of decisions, requires a systematic approach and the application of a number of methods of material and immaterial nature. Ensuring economic sustainability of the company is based on the application of material and moral motives and incentives to enhance the work of staff. Such events will help increase the productivity and profit growth of enterprise, which will improve the financial position of the company's employees.

The essence of labor motivation is to create a system of incentives that would be able to best meet all staff needs and interest employees in improving their activities. A good system of motivation includes creating good working conditions, fair wages and a number of non-material incentives.

Conclusion. The essence and significance of the problem, its place in the management system were studied; popular approaches to solving the problem of personnel motivation have been analyzed, which have become widely used at domestic and foreign enterprises; the main methods of assessing the effectiveness of a company's motivational system are described and summarized. It can be argued that the motivation problem for personnel is a complex category that is diverse in scope, which makes it impossible to create a universal approach to its solution.

Now the problem of motivation of personnel is given considerable attention in large companies by developing a system of incentives of material and immaterial nature. Over time, the motivational system evolved. Initially, the emphasis was mainly on material incentives as the main driving force, which makes people improve the efficiency of their work. Subsequently, the material nature of the stimulus came from non-material factors, which began to pay even more attention than material, arguing that after some time the employee will begin to take material reward as due, reducing his productivity. It should be noted that the tangible and intangible factors of the motivation of the work of the staff do not exclude each other. Therefore, all this together demands from enterprises the development of such a system of motivation, which would combine elements of tangible and intangible incentives.

Thus, a good system of personnel motivation at the enterprise should include elements of material incentives, not forgetting about non-material incentives. When creating an effective motivational system, social and economic conditions should be taken into account. The unstable economic situation in which Ukraine is located cannot but affect the motives of people, so when creating a system of incentives, more attention should be paid to material incentives.

Regarding the non-material motivation of the labor collective, it is often represented in the enterprise in the form of a reprimand. Despite this, the workers point out that the team has a good atmosphere, even despite the presence of a conflict situation. The company is encouraged to pay more attention to the status of employees' motivation, as many emphasize the importance of career advancement, which is completely absent from the enterprise.

References:

- 1 Apalova O.A. Material Stimulation as the Basis for Strategic Development of an Enterprise / O.A. Appalova // Development Management. – 2016. – No. 2. – P. 3-4.
- 2 Kozak I.I. Economic Analysis [Text]: Teaching. manual for studio higher tutor shut up / I.I. Kozak; Lviv. region in-t state exercise National acad. state exercise under the President of Ukraine. – 2nd form. – Lviv: LRID NAPA, 2010. – 320 p.
- 3 Bichik E.V. A substantiation of the system of stimulation of labor of personnel / E.V. Bichik // Management of development. – 2015. – № 1. – P. 70-72.
- 4 Kovalenko O.V. Directions of increasing the efficiency of using fixed assets of the enterprise / O.V. Kovalenko, I.V. Gromov // Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy / Ed. O.V. Kovalenko. – Zaporozhye, 2014. – Vip. №. 7. – P. 20-27.
- 5 Mikhailova L.I. Personnel management in agricultural enterprises: monograph / L.I. Mikhailova, S.G. Turchina. – Sumy: Cossack Val, OJSC "SOD", 2009. – 240 p.
- 6 Experience of motivation of labor in the developed countries of the world: according to the site of the agrarian sector of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://agroua.net/economics/documents/category-82/doc-242>.
- 7 Pozhuyeva T.O. Research on the efficiency of the use of fixed assets of an industrial enterprise / T.O. Pozhuyeva, Y.V. Shvets // Economic bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy / Ed. A.M. Tkachenko. – Zaporozhye, 2013. – Vip. – №. 5 (2). – P. 37-43.

УӘЖ ЖҮЙЕСІН ЖАҚСARTУ-БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖӘНЕ КӘСПОРЫНДЫ ӘКІМШІЛІК БАСҚАРУДЫҢ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Ю.В. Абрахам, Я.С. Ткаль

Сумы ұлттық аграрлық университеті, Сумы, Украина

e-mail: yarmilatkal@ukr.net

Түйін. Мақала қызметкерлер құрамы жүйесінің тәжірибелік және теориялық аспектілерін зерттеуге арналған. Мақалада есептегі еңбек уәжінің және басқарудың мәні мен орны көрсетілген, украиндық және шетелдік кәсіпорындарындағы қызметкерлер құрамы уәжінің мәселелерін шешу жолдары, материалдық және нематериалдық емес уәждендірудің негізгі әдістері, сондай-ақ, олардың қызметкерлер құрамы қызметтеріне ықпалы зерттелген.

Түйінді сөздер. Уәж, уәж жүйесі, еңбек уәжі әдістері, материалдық емес уәж, материалдық уәж, уәж теориясы, ынталандыру.

УЛУЧШЕНИЕ СИСТЕМЫ МОТИВАЦИИ КАК МЕТОД ОРГАНИЗАЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И АДМИНИСТРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Ю.В. Абрахам, Я.С. Ткаль

Сумской национальной аграрный университет, Сумы, Украина

e-mail: yarmilatkal@ukr.net

Резюме. Статья посвящена исследованию практических и теоретических аспектов системы управления персоналом. В статье указаны сущность и место мотивации труда в учете и управлении; исследованы подходы к решению проблем мотивации персонала, применяемые на украинских и зарубежных предприятиях; изучены основные методы материальной и нематериальной мотивации, а также их влияние на деятельность персонала предприятия. Исследована социально-экономическая база повышения усилий персонала, направленная на повышение мотивации.

На основе полученных результатов исследования разработаны социально-экономические мероприятия по совершенствованию действующей системы мотивации с целью повышения эффективности использования и учета трудовых ресурсов и улучшения экономических результатов предприятий.

Ключевые слова: мотивация, система мотивации, методы трудовой мотивации, нематериальная мотивация, материальная мотивация, теории мотивации, стимул, мотив.

MRNTI 06.77.61

UDC: 331.5: 005.412 (045)

ANALYSIS OF THE KAZAKHSTAN LABOR MARKET AND ITS DEVELOPMENT DIRECTIONS

K.Bodaukhan^{*1}, R.S.Musina², A.M.Sadvakassova³

^{1,2,3} Kazakh Agrotechnical University named after S.Seifullin, Astana, Kazakhstan

e-mail: kairat_2208@mail.ru

Abstract. The article pays great attention to the problems of the labor market, which should be in the field of view of scientists, because unregulated problems can not only lead to the irrational use of the main productive forces of society - labor resources, loss of competitive advantages of the country, but also turn into serious problems. To achieve the goals of joining the club of the thirty most developed countries of the world, Kazakhstanis need to change their Outlook, skills and abilities, to acquire new knowledge, that is, to achieve a new quality of human capital, a new quality of people.

The article deals with the main indicators of the labor market, special attention is paid to unemployment and its causes, youth unemployment, female unemployment and its real causes. The main directions of development of the labor market are considered, since it is in this area that the main competition between the leading countries of the world is now unfolding.

Key words: labor market, labor migration, human resources, unemployment, labor force, employed, female unemployment, youth unemployment.

Introduction. Highly qualified human capital is the main resource of the third technological modernization and the Fourth industrial revolution, is one of the five main directions of the state Program "Digital Kazakhstan". The issue of human capital is one of the key issues in the President's annual Address to the people of Kazakhstan for 2018: "Human capital is the basis of modernization". A Road map and employment Map has been developed and is being implemented, taking into account all infrastructure projects where jobs will be created.

To achieve the goals of joining the club of the thirty most developed countries of the world, Kazakhstanis need to change their Outlook, skills and abilities, to acquire new knowledge, that is, to achieve a new quality of human capital, a new quality of people.

Betting on human capital is a new paradigm of development in the twenty-FIRST century. In advanced countries, we have begun to develop strategic measures on the principle of "competitive country – competitive people". First of all, investment in education is increasing. Thus, only in 2017, a third of the companies in the top 500 world leaders increased their budgets for training and retraining of their employees.

The labour market is changing radically. Between 9% and 50% of all existing occupations are at risk of extinction. The demand for highly qualified employees is growing dramatically. The phenomenon of "talent economy" is clearly manifested: talent has now become more expensive than capital, as it generates capital itself. Because of this new trend in the world turned into a "war" for talent.

The article deals with the measures taken by the state on the regulation of labor resources, as the Strategic plan "Kazakhstan-2050", "program of productive employment and mass entrepreneurship", the program "employment Roadmap 2020", "Digital Kazakhstan", "Employment 2020", etc. Analyzing the main directions of these state measures and the actual implementation on the basis of the analysis of statistical data, conclusions are made to improve the management of labor resources.

And grounds sotsiologicheskikh research conducted among pereselencev from South to North-Kazakhstan oblast insights on execution of state programs on employment.

Method of research. Statistical analysis, macroeconomic methods, methods of sociological survey, methods of comparative data analysis.

Discussions and results. Every year in Kazakhstan, the government is given the same tasks - the development of human capital, an increase in the number of active small and medium-sized businesses, the creation of new jobs, etc. [1].

At the same time, the issue of human capital is one of the key ones in the annual President's Address to the people of Kazakhstan for 2018: "Human capital is the basis of modernization" [2]. It is in this area that the main competition between the leading countries of the world is now unfolding [3].

Further development of the country will take place under the influence of the latest global trends, which require from each person a fundamentally different organization of thinking, the ability to quickly learn and change. If before, the advantages of countries were determined by natural resources, direct access to global markets, cheap labor, then today intellectual potential and innovations, labor productivity, and therefore professional training, their mobility come to the fore.

To achieve the goals of joining the club of the thirty most developed countries of the world, Kazakhstanis need to change their worldview, skills and abilities, acquire new knowledge, that is, achieve a new quality of human capital, a new quality of people.

The stake on human capital is a new development paradigm in the 21st century. In advanced countries, they began to develop strategic measures on the principle "a competitive country is a competitive people". First of all, investment in education is increasing. So, in 2017 alone, a third of the companies in the top 500 world leaders increased the budgets for training and retraining their employees.

The labor market is changing drastically. From 9% to 50% of all currently existing occupations are at risk of extinction. Sharply growing demand for highly qualified employees. The phenomenon of the "economy of talents" is clearly manifested: talent has now become more expensive than capital, since it itself generates capital. Because of this new trend in the world, a "war" unfolded for talents.

The peculiarity of the global transition period is such that all states have relied on people, on human capital. In order not to lose in the global competitiveness race, Kazakhstan must achieve a new quality of human capital that is adequate to world realities and challenges [2].

For most countries of the world, and Kazakhstan is not an exception, the priority direction of development is the effective use and improvement of human capital, because it is human capital that contributes to the growth of the quality of life and efficiency of the national economy. Currently, the most important problem is the problem of human resources represented as human capital in the labor market [4].

During the last decade, there has been a positive trend in all key indicators of the labor market in Kazakhstan (Figure 1). At the same time, timely and resolutely adopted comprehensive programs to promote employment of the population allowed maintaining stability in the labor market and mitigating the negative effects of crisis periods.

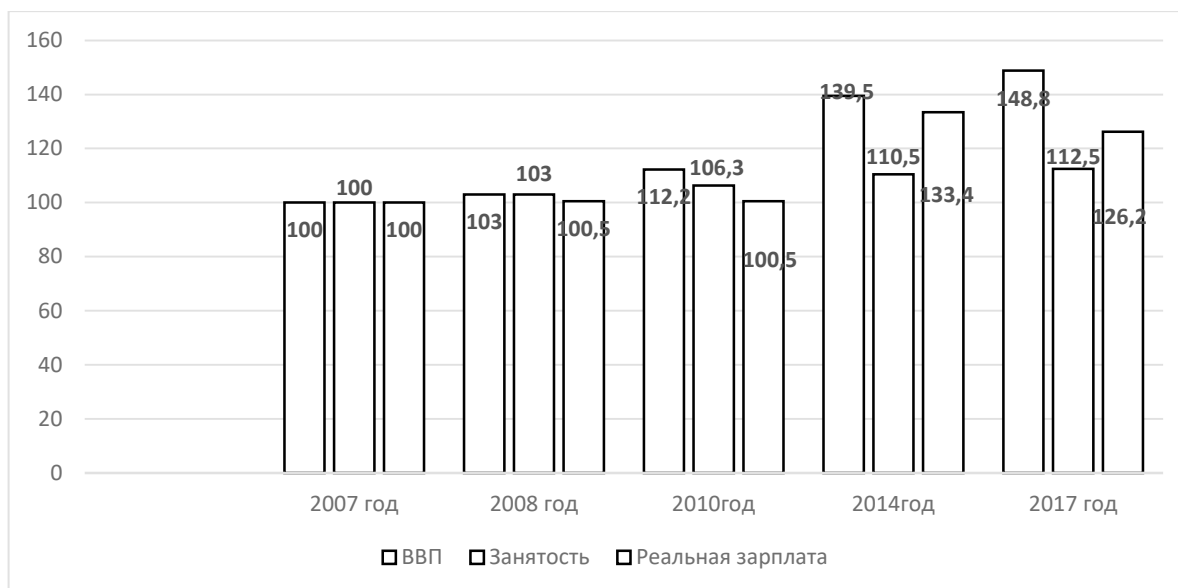

Figure 1. Dynamics of GDP, employment and real wages in Kazakhstan, in% (2007 = 100%). Note: Designed by authors

Today, the level of economic activity of the population is quite high - since 2006, its growth has amounted to 13% (in the 2nd quarter of 2018 - 9078.9 thousand people). The number of hired workers increased by 1.8 million people (to 6.6 million people), the number of unemployed decreased by 184 thousand people (to 441 thousand people) and self-employed workers by 563 thousand people (up to 2, 1 million people.). The overall unemployment rate dropped 1.6 times to 4.9%, and youth (15–24 years old) decreased 3.1 times to 3.8%, which is one of the lowest in the world: United States (8, 7%), Australia (11.8%), Canada (11.3%), Sweden (16.4%). Since 2010, labor productivity growth has reached 130%. Over the past 10 years, the size of the average monthly nominal wage has increased by 3 times - from 53.2 thousand tenge in 2007 to 162.8 thousand tenge in the 2nd quarter of 2018. One of the competitive advantages of Kazakhstan is its position in the Global Competitiveness Index of the World Economic Forum for the Labor Market Efficiency component - 35th place with an average score of 4.6.

Currently, more than 192 million people in the world are unemployed, which is 5 million less than in 2016. The world unemployment rate is 5.6% and according to ILO forecasts in 2019, it will remain almost unchanged, while the number of unemployed will increase by 1.3 million people. This circumstance is explained by insignificant rates of world economic growth and the superiority of the labor force over the number of jobs. In recent years, labor market indicators have improved in individual OECD countries.

The efforts of the government are now aimed at creating an internal labor emigration. In the south of the country there is a very high population density, but few vacancies. At the same time, there is a large labor shortage in the north of the country. Work on a rotational basis in Kazakhstan is a good way out of a problem situation.

The problem of lack of people with simple working professions did not arise immediately. The reason for this was, on the one hand, the closure of a large number of vocational schools, which prepared the necessary personnel. On the other hand, the reluctance of young people to learn from ordinary workers, everyone wants to be managers and lawyers.

Now is actively preparing a resettlement program in the north of the country. The program is planned material support and training for all who want to get a job that will help reduce unemployment in the country.

Some progress has already been made, and the unemployment rate is gradually decreasing. The growth of the working-age population has stopped, which directly affects the size of the labor force, consisting of the employed population and the unemployed. The number of people employed tends to decrease, while the number of unemployed also decreases, which has led to a decrease in the unemployment rate below 5%.

Officially, at the end of 2017, 70.3 thousand unemployed people were registered with employment offices of the Ministry of Labor and Social Protection of Kazakhstan [5].

In 2017, 8.6 million people or 66.3% of the population aged 15 years and older were employed in various areas of the economy of Kazakhstan. More than half of the employed 51.9% (4.5 million people) are men, 48.1% (4.1 million people) are women [6].

The number of official unemployed in the fourth quarter of 2017 in the country was estimated at 439.3 thousand people (0.4% lower than the same period a year earlier). In February of this year, the number of unemployed amounted to 440.7 thousand people. The largest increase in unemployment was recorded in Atyrau, Aktobe, Mangystau regions, Astana and Almaty. Astana became the leader, where the number of unemployed for the year grew by almost 7% to 23.8 thousand people. And this is understandable. Most of its population is visitors.

Today, according to official data, the unemployment rate remains at around 4.9%. The proportion of men among the unemployed was 46.4%, women - 53.6%. The youth unemployment rate at the age of 15-28 years old was at 3.9% [5]. However, its real level is much higher. Thus, according to the information of the National Chamber of Entrepreneurs (NPP) "Atameken", in some regions of the Republic of Kazakhstan the actual number of unemployed is 5 times higher than the official statistics [1].

The number of employees in 2017 amounted to 6.5 million people or 75.5% of the total number of people employed in the economy. Among the employed population, the number of self-employed workers, that is, self-employed amounted to 2.1 million people or 24.5%. Of the total number of self-employed people, the share of productively employed was 89.6% (in 2016 - 86.4%), unproductively employed - 10.4% (in 2016 - 13.6%).

In October 2018, the number of unemployed was estimated at 442 thousand people, which is 4.8% of the labor force (4.9% in September of this year). Officially, at the end of October, the 142.3 thousand unemployed people were registered, or 1.6% of the economically active population of the country. The level of hidden unemployment in July-September 2018 was 0.3%, or 23.8 thousand people, of the labor force. In October, the economy of the republic was estimated at 8.7 million people. Among the employed population, the number of employees in the specified period amounted to 6.6 million people, or 75.8% of the total number of employees. According to the third quarter, out of the total number of self-employed population, the proportion of productive employees was 89.7%, unproductive workers – 10.3% [7].

Digitalization and the introduction of new technologies lead to a radical change in the labor market. Approximately one third of production processes can be automated by 2035.

This may affect 75% of jobs. New technologies will enhance the productivity of enterprises, which will reduce their demand for labor resources, primarily for specialists with an average level of skills. At the same time, increased productivity will lead to a reduction in the costs of enterprises and the expansion of production, and consequently, to the creation of new jobs. Different experts and scientists give different estimates of "technological" unemployment. It is predicted that, on average, about 30% of jobs in the world may disappear as a result of a new wave of automation. The main risk is exposed to the profession of low and medium qualifications (such as drivers, cashiers, office staff), because they concentrate most of the routine work functions. At the same time, there are differences between countries in the rate of job cuts due to automation. For example, the level of robotization of Kazakhstan's economy lags significantly behind that of developed countries and is 70 robots per 10 thousand workers, while in South Korea, Japan and Singapore, the same number of workers accounts for more than 500 robots.

By 2030, Sweden is planning a full transition to automation in the mining industry, which means the disappearance of the miner's profession in the country in the traditional format. Instead, the labor market there will be a demand for engineers and IT-specialists. Thus, the introduction of new technologies has a multiplicative effect on the creation of jobs: 2.4-4 new jobs can be created for each disappeared. For example, in France, under the influence of the Internet economy, instead of the missing 0.5 million jobs, 1.2 million new ones appeared. The green economy has created 4 places in related industries instead of each "disappeared".

The emergence of new types of industries and services makes new demands on the workforce. By 2020, at least 30% of professions will have the necessary key skills changed. In the new era, creative abilities, adaptability, flexibility and adaptability to constantly changing external conditions, and other "soft" skills are most appreciated. Also, the fourth industrial revolution will give rise to the emergence of new professions of medium and high qualifications associated with the emergence of new technologies (for example, the operator of medical robots, the controller of unmanned aircraft, a biologist who grows artificial organs, etc.). At the same time, one third of the future market professions are not even taught today.

It should also be noted that social inequality and the search for sources of increasing income levels contributes not only to uncontrolled migration flows, but also to the development of informal forms of employment. For example, the regions with the largest share of informal employment include: South Kazakhstan (16.3% of the total informal employment), Almaty (16.7%), Zhambyl (9.8%) regions. Overall, these 3 areas cover more than 40% of total informal employment.

As can be seen from Fig. 2, the largest number of unemployed people is concentrated in the southern regions of the country - in the South Kazakhstan region (62.2 thousand people), in the Almaty region (49.1

thousand people) and the city of Almaty (49.6 thousand people) and, which again shows that these regions of the country are labor-intensive. The smallest number of unemployed persons is in the Mangistau region (14.2 thousand people) and North Kazakhstan region (15.2 thousand people).

One of the mechanisms in the settlement of the demographic imbalance in the regions can be considered the government's policy of resettlement of labor resources from the southern regions to the north. This policy is a response to the decrease in the number of people in four regions of the country - Pavlodar, East Kazakhstan, Kostanay and North Kazakhstan [6].

According to the forecasts of the Ministry of Labor and Social Protection of the Population, while maintaining the current trends, in the next five years, in these four areas, only the economically active population will be lost. At the same time, there are southern labor-rich regions where there is a surplus of the population - Zhambyl, South Kazakhstan, Almaty, Kyzylorda and Mangistau regions.

As we can see, in 2018 there is an increase in the population in the southern regions, for example in South Kazakhstan, Almaty Oblast and the city of Almaty.

To date, 345 families, or 1,674 people, have moved from the southern regions to the northern ones as part of the program. The government, together with the regions, is planning to resettle 59 thousand families from the southern regions in the next five years (2018–2022).

Potentially, the growth in the number of employees could continue, since the labor force (employed + unemployed) is 9 million, with 12 million people aged 15-64 considered to be of working age. However, in Kazakhstan in recent years a proportion of three-quarters of the working-age population has been formed, i.e. approximately 25% of the population is inactive. The main group of the inactive category of the population is represented by students, people of retirement age and those not working for one reason or another. The grounds for such inflexibility can be a significant proportion of the shadow economy, where a significant part of the population is employed, the mismatch of qualifications (education) required by specialties in the market, slow urbanization and spatial restrictions in the absence of accessible transport infrastructure, primarily affecting rural areas and other factors.

Unemployment as a result of uneven regional labor restructuring can also lead to migration. According to experts, changes in the labor market are one of the most important causes of interregional migration flows in Western Europe.

As in any country, unemployment in Kazakhstan is unevenly distributed among different strata and groups of the population, as mentioned above. Practically in all age groups, unemployed women account for 65% [8].

Another large group is youth under the age of 25, this picture is explained not only by the demand for labor, but also by the individual demands of the applicants. At the end of the second half of 2017, the population of Kazakhstan exceeded 18 million people. This reflects the continuing trend of population growth. However, the age structure of the population undergoes significant changes - the working-age population of 15–64 years is decreasing due to the failure of the birth rate and the mass outflow of the population in the 1990s. This is reflected in the reduction in the number of young people aged about 15-25 years, but is reflected in the increase in children under the age of 15 years.

This created a huge number of financiers, economists, managers, lawyers. At the same time, no one wants to receive simple working specialties, where a huge shortage of personnel has been created [9].

The true causes of mass (hidden, unofficial) unemployment in the Republic of Kazakhstan are as follows [10]:

1. Many people blame education, the fact that educational institutions (universities, colleges, vocational schools) began to train unqualified personnel, as a result of which graduates cannot find work. Educational institutions train theorists, not paying attention to practice, but not everything depends on them. There is no consciousness among the applicants themselves, they do not know what they will do (what work they will do) after receiving their specialty (qualification).

2. Excessive custody of the parents of their children. Parents do not allow adult children to become independent, they are not allowed to work part-time (to earn extra money) while studying at the university, etc.

3. Still, we get the echoes of the crisis of the 90s of the last century, when parents fell under cuts, they were not paid their salaries on time, as a result of which they were forced to go about their own business and trade in the market. Therefore, they cannot help their children find a job after graduation, because they themselves do not work in their specialty, the continuity is broken.

4. A rapidly changing world, a high rate of life, technology, competition, force employers to initially strive for personnel optimization, high productivity and efficiency, forgetting about moral and ethical obligations. Therefore, they do not want to hire people over 40, women (due to the fact that they can go on maternity leave), but rather they are recruiting inexperienced (mostly not well educated) young people,

squeeze out all the juice from them, dismiss them without problems under a fictitious cause, and the same that often go to the hospital.

5. The last main reason is of course the need for certain specialists in the labor market. The applicants (young people) have drastically changed their values from moral and material to material. Everyone wants to do nothing and get big money for it, become big bosses (give instructions to others what to do). Therefore, they choose, as they believe, prestigious specialties, such as customs, banking, finance and credit, economics and management, translation, legal law, but the labor market has long been oversaturated with employees of this specialization. All those who have not enrolled in prestigious specialties enter medical, pedagogical specialties and begin to break away from our children in schools, trying to disrupt the anger that they have such a small salary. Of course, there are people who go to these jobs with passion [10].

In general, the Program will open up opportunities for enhancing interaction between educational institutions and entrepreneurs for the preparation of competitive specialists [11].

Summarizing the above, we can distinguish the following areas for the development of the labor market and ensuring quality employment [3]:

The first. Create a national system for forecasting the development of the workforce. It will allow us to understand which specialists and in what quantity we need today or in 5-10 years. The forecast results will form the basis of the state educational order.

Research work is planned by the Ministry of Labor to carry out this work, and international experts from the World Bank are currently being selected.

The second. To continue the work on the development of the National Qualifications System, through which employers will consolidate the requirements for knowledge and competencies of employees.

As part of the Address of the Head of State, the Ministry of Labor and Social Protection of the Population together with the Ministry of Education and Science will revise or develop professional standards for all major relevant professions in the country, new educational programs that meet professional standards.

To include informally and unproductively employed in the new economy, the tools of the Program of productive employment and mass entrepreneurship will be involved. These are vocational training, temporary workplaces, microcredits, stimulation of resettlement in labor-deficient regions.

To expand the coverage and opportunities for citizens in employment, outsourcing of employment services to the private sector will be introduced [3].

Thus, about 7.5 thousand of Kazakhstanis will be able to get microcredit, and more than 3 thousand citizens from among socially vulnerable groups - free grants for their business ideas, about 15 thousand citizens will teach the basics of entrepreneurship during the year. Defended their projects will be able to get funding. Also, the ministry determined the 500 most popular professions for today. According to them, professional standards will be developed, which will later be introduced into educational programs [12].

Findings. All these measures will help to more effectively regulate employment. The creation of new vacancies will reduce social tensions, and the opportunity to get a new profession in the center will help to solve the problem of shortage of workers in enterprises. Development prospects in social sphere will give hope for changes for the better.

List of references:

- 1 Internet resource: <http://inozpress.kg/news/view/id/52771>.
- 2 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева is a Daughter in Kazakhstan, 10th of January 2018y.
- 3 Official internet resource of the Ministry of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan /<http://www.mks.gov.kz/rus>.
- 4 Kasenov M., Muhambetova L., Chimgentbayeva G. Sustainability in agriculture: problems and areas of development/ Экономика и статистика.-№17.- 2017.
- 5 Very unreliable people in Kazakhstan in 2017. Internet source: <https://ru.sputniknews.kz/economy/20180328/5070519>.
- 6 BodaughanK. etc. the Relationship of ethnic migration to the development of agriculture (on materials of the Akmola region). Monograph / KATU them. S. Seifullina / Astana, 2017.-140 p.
- 7 Akhmetbekov A. The unemployment rate fell in Kazakhstan //10-November 2018 http://lenta.inform.kz/ru/uroven-bezraboticy-snizilsya-v-kazahstane_a3452950
- 8 Official Internet resource of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan/ Prognosis of the socio-economic development of the Republic of Kazakhstan in 2019-2023, Internet source: <http://economy.gov.kz>.

9 Kurmanbekova A. "The Review of Kazakhstan Market in 2018". Internet source: <http://halykfinance.kz/ru>.

10 Real Realities in Kazakhstan. Forum of Kazakh Bailiffs. Internet source: <http://bb.f2.kz/ru>.

11 State Program "Digital Kazakhstan" Website of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan / The state program "Digital Kazakhstan"// Internet source: <https://primeminister.kz>.

12 Abylkasymova M. "Over 300 thousand workshops in Kazakhstan in 2018" <http://24.kz/ru/news/social/item/222275-svyshe-300-tysyach-bezrabotnykh>.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫН ТАЛДАУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ

Қ.Бодаухан*¹, Р.С. Мусина², Ә.Садвакасова³

^{1,2,3}С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана қ., Қазақстан
e-mail.kairat_2208@mail.ru

Түйін. Мақалада еңбек нарығының мәселелері қоғамның негізгі өндірістік күштерін - еңбек ресурстарын ұтымсыз пайдалануына, елдің бәсекелестік артықшылықтарынан айырылуға ғана емес, сонымен қатар елеулі мәселелерге айналып кетуі мүмкіндігі айтылған. Әлемнің отыз ең дамыған елдерінің қатарына қосылу мақсаттарына қол жеткізу үшін қазақстандықтар өздерінің көзқарасын, дағдыларын және қабілеттерін өзгертуге, жаңа білім алуға, яғни адами капиталдың жаңа сапасына, адамдардың жаңа сапасына қол жеткізуге тиіс.

Мақалада еңбек нарығының негізгі көрсеткіштері талқыланып, жұмыссыздыққа және оның себептеріне, жастардың жұмыссыздығы, әйелдердің жұмыссыздығы мен олардың нақты себептеріне ерекше назар аударылады.

Түйінді сөздер: еңбек нарығы, еңбек көші-қоны, адами ресурстар, жұмыссыздық, жұмыс күші, жұмыспен қамтылғандар, әйелдер жұмыссыздығы, жастар жұмыссыздығы.

АНАЛИЗ КАЗАХСТАНСКОГО РЫНКА ТРУДА И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО РАЗВИТИЯ

К.Бодаухан*¹, Р.С. Мусина², А.М.Садвакасова³

^{1,2,3}Казахский агротехнический университет им С.Сейфуллина, Астана, Казахстан
e-mail.kairat_2208@mail.ru

Резюме. В статье большое внимание уделяется проблемам рынка труда, которые должны находиться в поле зрения ученых, т.к. нерегулируемые проблемы не только могут привести к нерациональному использованию главных производительных сил общества - ресурсов труда, потере конкурентных преимуществ страны, но и обернутся серьезными проблемами. Рассматриваются основные индикаторы рынка труда, основные направления развития рынка труда, т.к. именно в этой сфере сейчас разворачивается основная конкуренция между ведущими странами мира.

Ключевые слова: рынок труда, трудовая миграция, человеческие ресурсы, безработица, рабочая сила, занятые, женская безработица, безработица среди молодежи.

IRSTR(МРНТИ) 06.77.61

UDC(УДК) 331.538

RESEARCH OF THE GRADUATES' POSITION IN THE LABOR MARKET: WHAT'S NEXT?

G.Zh.Zholdasbekova¹, G.A.Abdulina², T.Medini³

¹Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

²Almaty Academy of Economics and statistics, Almaty, Kazakhstan,

³Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Turkey

e-mail: agul-a@mail.ru

Summary. The purpose of this publication is to study the current needs of the information technology market of young professionals. Dedicated institutions perform sociological analysis to find out expectations and preferences of students and graduates on the labor market, as well as the employers' requirements for university-educated young professionals.

The urgency of this issue is explained by the fact that upon receiving appropriate education or even during the actual study process senior students form the core of the modern specialists' market. However, the problem of their professional adaptation has not been studied sufficiently these days. As a research task, the authors attempt to assess the situation on the labor market, namely: a demand for IT specialists, skills necessary for employing young specialists, a demographic analysis of the market, a situation on the labor market by the following criteria: work experience and analysis of the expectations of graduates and employers.

Key words: graduates, labor market, high education, business, integration

Introduction. Today the greater part of the increase in national income in the most developed countries is predetermined by the growth of knowledge and society education.

In his research "Dynamic forces of capitalist development," Arthur Maddison derives the following dependence: an increase in education spending by 1% leads to an increase in the gross domestic product (GDP) by 0.35% [1].

The final documents of the Barcelona Summit emphasize the crucial role of education and training in achieving the strategic goals of the European Union. The calculations made by the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) fully confirm this conclusion: an increase in the length of study by 1 academic year ensures a growth of the national economy by 5% in short term and by 2.5% in long term [2].

Even in the pre-crisis period, Henry Mintzberg in his book ambiguously titled "Managers not MBAs" points out a serious trouble of the current system of managerial training in leading foreign business schools, that adversely affects management practice, business development and general modern society [3].

In Kazakhstan, "Employment of graduates is the state's main criterion for the higher education effectiveness assessment. Its level shows the effectiveness of higher education institutions" [4].

Mass media and scientific discussions periodically raise the following questions: Why is the labor market overfilled with specialists of low demand, while highly demanded specialists are hard to find? Why high schools don't closely partner with business? Why are the internships in high schools organized so poorly, and students are forced to find one on their own?

Before an employee was required to learn a certain set of skills for the rest of his life. Now an employee must be ready for the constant growth as new information technologies are introduced. The fourth industrial revolution (robotics, nanotechnology, 3D printing, biotechnology, etc.) discussed a lot in the last decade has also significantly affected the labor market. Today, more and more questions arise: what professions are to become obsolete, what to be replaced by robots, what tasks to be automated, what specialists and skills to be in demand in the future? A variety of skills need constant continuing education. Moreover, today an employer clearly favors professionalism, rather than kin relations as it used to be.

A shallow analysis of the Head Hunter (hh.kz) website's section "open positions in information technology without work experience" provides a clear understanding of the current trends. We have examined the website to determine the market demand for licensed specialists with no work experience whatsoever. The number of job offers turned out very small. The site search returned a total of 30 open positions across the country, of which 24 are in Astana and Almaty. Hiring industries were:

1. IT, telecom – 22;
2. Consulting – 6;
3. Accounting – 4.

Local colleges and universities annually supply about 18 thousand new specialists majoring in information technology [5]. If we compare these figures, it gets clear that the majority of graduates have no chances to get employed.

Higher education is currently viewed by employers as a necessity but not as a sufficient condition for getting a job. A survey conducted by NCE "Atameken" in 2016 among 7,000 Kazakhstan employers showed that only 15% of employers actually pay attention to higher education diploma when hiring an employee, while it makes no difference to others. What is important to them is that the applicant possesses practical skills. Often higher education, even where it was not previously required, needs to go along with additional knowledge and skills. The complexity and dynamism of the labor market often gives young specialists misleading ideas about it, and they get false expectations. On the other hand, in many cases the employer hires non-competent employees and has to invest in staff retraining. Even now, in the United States, 15-20% of the work time [6] and about \$50 billion per year [7] are allocated to retraining specialists. Kazakhstan employers spend an average of 2 million tenge. In 2016, 5.6 billion tenge more was spent on employees training than in 2015 [8]. Many major financial market players in our country run their own corporate universities and centers of excellence for their employees [9], where young professionals take 3 months to 2 years long internships, where mentors teach them the details of their profession.

Today, to determine the most effective mechanisms for assisting graduates in successful employment, universities need to analyze both the employment expectations and preferences of students, and the expectations and requirements of the employers. These often do not coincide and contradict each other.

Methodology of the research. The study of the graduates' opinions was conducted using the method of questioning. The survey was conducted among graduates of 2016—2018 graduation years. The answers were subjected to qualitative analysis. The study has covered information technology graduates of 14 higher educational institutions throughout the country. Most of them are universities in the city of Almaty. Several respondents represent the cities of Astana and Taldykorgan. The survey took place between April 2018 and

September 2018. During the survey, 105 graduates were interviewed. Of these, 30.9% work in state-owned enterprises, 17.2% in industrial enterprises, 17% in information technology, 3.4% in commercial banks, and 6.8% continued their studies as magistrates.

The study of problems of "information technology" graduates' employment, pays the most attention to the following questions: Why do graduates have problems getting hired within their specialty? What competences do they lack, what kind of help do students expect?

Results and discussion. First of all, we were wondering whether graduates work in their specialty. If not, why.

The study results revealed that the majority of graduates (76.9%) work within their specialty. In the first year of work, they faced the following difficulties:

- inability to apply knowledge in practice (51.6%);
- lack of knowledge (19.4%);
- the rest of the respondents have noted low wages (3.2%);
- unfair selection for a job position (3.2%).

23.1% of graduates indicated that they do not work within their specialty. Of these, 9.24% said that was due to a change of interests; the remaining respondents indicated the following reasons: lack of work experience in the specialty (4.62%), lack of job positions (2.31%). The rest decided to continue their studies as magistrates (6.93%).

That is, of all graduates, 56.22% noted that the main issue was unfamiliarity with the labor market, new technologies, or the inability to apply knowledge in practice while the knowledge they received at the university was outdated. The lack of required length of service often leaves graduates on the side of the road, so the desire to "make money" forces them to change the scope of their activities [10].

It should be noted that nowadays, the training of IT specialists is scattered on a large number of universities in different regions, which cannot but affect the quality of their training. Today, information technology specialists are trained in more than 86 universities of Kazakhstan (71% of their total number), and all of them are trained in only 9 specialties. This means that for years, higher education institutions have been churning out the same specialists on the same program that the market does not even demand so much [11].

Unfortunately, when conducting a survey and compiling a database of graduates, we faced the problem of obtaining graduates' contact details. We had to use the possibilities of social networks: Facebook, WhatsApp group chats. It seems that some universities do not use the potential of graduates in the preparation of educational/training programs, endowment funds replenishment, guest lectures, etc.

The next question reveals another issue: why graduates had difficulties in the first year of work within their specialty (Table 1).

Table 1
What direction of study prevails in universities?

Question	Theoretical	Practical	Both
In your opinion, what direction of study prevails in universities?	69.2%	23.1%	7.7%

69.2% of respondents noted that theoretical orientation prevails in universities and the practical part gets less attention. Material and technical base of universities also affects this. Many private universities do not have laboratories or computers with enough storage capacity that IT professionals need to work with big data. Another issue is the low wages of readers that does not allow them to properly reproduce labor and improve living conditions (paying bills, buying food, clothing, etc.), as well as raise children. If the wage at the main place of work does not provide the employee and his family members enough, they start naturally seeking for additional sources of income. Overtime work or work in several fields leads to the labor potential depletion, reduction of professionalism, deterioration of labor and production discipline, etc. [12]. University wages do not attract professionals familiar with new technology (Big Data). In this case, businesses could use the social responsibility methods as they do in other countries.

23.1% of research and specialized university graduates noted the practical orientation of training. At the same time, some respondents noted that the quality of education in these universities was at a high level. Their universities partner with the business well enough: on a constant and stable basis. There were regular academic competitions, contests with the business community representatives. However during their studies, they could not understand the need for these events for the formation of necessary practical skills and did not take active parts and due diligence during study (Table 2).

Table 2

How helpful was the theoretical knowledge that you acquired during the study?

Question	Very helpful	Helpful	Not helpful
How helpful was the theoretical knowledge that you acquired during the study?	23.1%	61.5%	15.4%

23.1% of respondents said it was very helpful; 61.5% said it was helpful, and only 15.4% of respondents did not feel the help of theoretical knowledge in the first year of work. In contrast to practical knowledge, theory is the basis for practical learning. In the transition from theoretical knowledge to practical one, skills and knowledge form and manifest in practical actions. The need for theoretical knowledge with proper distribution of hours on them is necessary for the formation of professional competence among students.

The majority of respondents (69.2%) believe that on-the-job training helps when looking for work, while this practice helps senior students to pursue their professional career (82.1%) (Table 3).

Table 3

What is the role of internship?

Question	Yes	No	Not really
In your opinion, would the internship at the university help students in getting hired?	69.2%	20.5%	10.3%
Were you satisfied with educational / on-the-job internship?	46.2%	12.8%	35.9%
In your opinion, would working in the company at the university on senior courses help you decide what you want to do next?	82.1%	15.4%	2.6%

To the question: Were you satisfied with educational / on-the-job internship? 46.2% said that not only were they able to apply their theoretical knowledge in practice, but also received experience in teamwork. 12.8% of respondents passed the practice formally. 35.9% of respondents noted the production internship did not fulfill their expectations, because they were involved in work that did not require professional skills. Companies used them for the routine archivist work, delivery, etc.

To the question: "In your opinion, what speaks for the high quality of training specialists in high school?" graduates could choose several key answers (Figure 1).

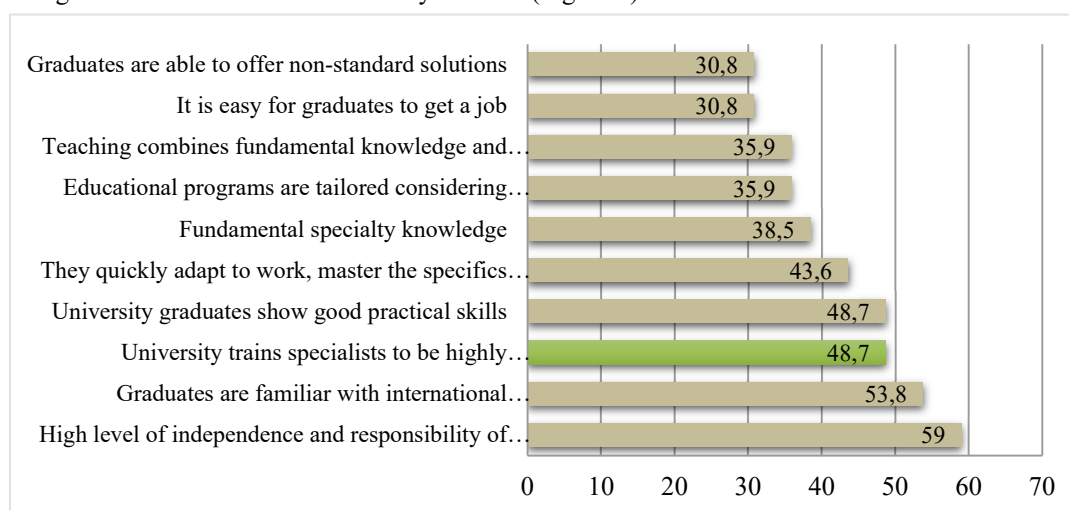

Figure 1 - In your opinion, what speaks for the high quality of training specialists in high school?"

The study has revealed the main problems graduates face in the process of finding jobs. The main issue is the lack of work experience; more than half of the respondents indicated this. Significant issues also include the low offered pay and the excessive demands of employers on job seekers. Monitoring the employment of graduates has proven to be an effective way of organizing feedback. Implementation of such

studies allows the university to assess the employment of graduates, to diagnose problems in time and make decisions on their solving. In general, monitoring contributes to a more successful employment of graduates and increase the efficiency of educational activities.

Conclusion. Summarizing the study, we can state that innovation contributes to an increase in the business productivity, which accordingly reduces demand for labor resources. The implications of introduction of new technologies will be different for everyone, depending on characteristics of entities, sectors and countries, which is why they are difficult to predict. WEF (World Economic Forum) experts have analyzed 15 developed and developing world economies having covered 65% of the workforce, and concluded that about 27% of world jobs will disappear because of a new wave of automation. And by the end of 2020 the number of jobs will decrease by 5,1 million units, two thirds of which are office and administrative ones [13]. In Kazakhstan, the level of robotization of the economy is significantly far behind the indicators of developed countries and amounts to 70 robots per 10 thousand workers [14]. In South Korea, Japan and Singapore, more than 500 robots accrues to the same number. In Russia, robotization is not yet common as well: 1 industrial robot per 10 thousand workers [15]. In order to prepare highly professional, competitive specialists not only domestically but also internationally, it is necessary to consider the changes happening in the developed economies. Are universities ready to meet such challenges? In this regard vulnerable are young graduates. Young people are way less likely to find jobs than adults, while the unemployment rate among young people in the world is 13% or three times higher than among adults (4.3%). Despite the fact that the level of youth unemployment in Kazakhstan is significantly lower if compared with the countries that were included in first 55 countries of the competitiveness rating (The Global Competitiveness Index): Switzerland (6.4%), Singapore (6.7%), Finland (22.7%), Great Britain (13.8%), Russia (18.8%), Turkey (18.3%), the problem of youth employment in the country still remains relevant. In Kazakhstan, this indicator in the first quarter of 2018 was 4.1% with a total unemployment rate of 4.9% [16].

What is the bottom line or how can we improve the situation?

First, an effective system for predicting demand for personnel needs to be introduced. The results can be the basis for the adaptation of educational programs and vocational guidance for the population. This work needs to be done with the participation of all social partners.

Second, the development of highly efficient working methods by businesses. Such methods are associated both with work organization and management practice, and include teamwork, mentoring. It is possible to organize targeted training for university graduates. This will allow not only to select the needed young professionals, but also to reduce the costs of graduates' adaptation or retraining. Continuous monitoring of market trends, technologies, modern approaches needs to be conducted. Basing on gathered information, universities have to adapt, make additions to training programs. Attracting individual companies or practicing experts to partner in the process of curriculum modernization and teaching will also help.

Third, it is necessary to improve the system of application of practice-oriented learning through the development of new / modern forms of class organization, so that graduates can be included in the labor process with minimum fuss and delay, effectively using qualifications and competencies obtained during educational training.

Fourth, universities need to address the issue of continuous professional development of teachers, their involvement in real professional activities, including participation in professional associations and business internships.

For the past ten years, the scientific personnel mobility enjoyed a steady increase. At the same time, its concentration increased in several regions of the world. The United States welcome the most of scientific personnel. At present, among those with a doctoral degree, more than 40% are foreign scientists. The situation is certainly different in different fields of science. The largest number (57%) of foreign scientists work is in engineering and computer sciences.

Mobility is promoted outside the program approach too. Canadian government has allocated \$205 million to create 2.000 new jobs for leading research workers, for those working in the United States [17]. Each returning scientist is awarded a grant for a period of 5-7 years, which can be extended. It is tellingly that the government allocates funds, realizing how important the existence of a "critical mass" of great scientists is for the national economic and general cultural development. At the same time, the question of how effective such initiatives are does not have a definite answer. Indeed, the progress of science is determined not only by the presence of "stars," or how high scientists are paid, but also by a whole lot of other factors, including the existence of a developed infrastructure of research and innovation activity, industry interest in supporting science, a positive attitude towards science in society.

In general, important principles of support are help to integrate into world science, provision of financing for a particular position, and ensuring the prospects for further growth after the termination of grant

support. The opportunity to work abroad offers a wide range of advantages and contributes to the growth of a scientist's qualifications. First, we master world quality standards; study new research methods, especially if it is about experimental science areas. Second, we form international scientific contacts important for further work and career.

References:

- 1 Maddison A. Dynamic Forces in Capitalist Development: A Long — Run Comparative view. — Oxford: Oxford University Press, 1991. — 37-43.
- 2 The role of the universities in the Europe of knowledge. Commission of the European Communities. Brussels, 05.02.2003.
- 3 Mintsberg G. Requires managers, not MBA graduates: a Hard look at soft management practices and the system of training managers. - M.: JSC " Olympus-Business», 2008.
- 4 Official website of the Prime Minister. ""The main criterion for assessing the country's universities is the employment of graduates." primeminister.kz, date of treatment: 18.02.2019.
- 5 <https://informburo.kz/stati/kak-budut-gotovit-it-specialistov-v-kazahstane.html>, date of treatment: 08.02.2019.
- 6 Fashiev H.A./Intellectual capital — the basis of innovative development of enterprise/ Innovation №6 (152), 2011
- 7 <https://www.sostav.ru/articles/2007/11/02/ko2/> How much does business spend on employee education, date of treatment: 08.02.2019.
- 8 <https://www.arnapress.kz/almaty/economy/labor/96672/>
- 9 https://forbes.kz/news/2015/05/13/newsid_86870
- 10 <http://iac.kz/ru/publishing/trudoustroystvo-vypusnikov-vuzov-kazahstana>, date of treatment 08.02.2019.
- 11 <https://forbes.kz/process/technologies/damir-shyinyibekov-kto-pervyim-pridet-na-nash-it-rynok-tot-dobetsya-uspeha/>
- 12 <http://www.np.kz/hotnewstop/1600-vymirajushhaja-rabochaja-aristokratija.html/> date of treatment 15.06.2018.
- 13 Kazinform, "The level of robotics Kazakhstan factories assessed Askar Mamin»/https://www.inform.kz/ru/uroven-robotizacii-kazahstanskih-zavodov-ocenil-askar-mamin_a3067338, date of treatment 13.06.2018.
- 14 Global labour market trends/ labour market analysis Department/March 2018//https://www.enbek.kz/docs/sites/default/files/trendy-globalnogo-rynka-truda_0.pdf
- 15 <https://www.kursiv.kz/news/vlast1/v-kazahstane-snizilsa-uroven-molodeznoj-bezroboticy>, date of treatment 13.06.2018.
- 16 <http://24.kz/ru/news/social/item/161360-nazvany-osnovnye-prichiny-bezrabot>, date of treatment 13.06.2018.
- 17 <http://erasmusplus.kz/>Some conditions for the integration of higher education in Kazakhstan in the Bologna process: structure, content, science, personnel. // Materials of the collection prepared for publication by the national office of Tempus program in Kazakhstan with the support of the Executive Agency for Education, Audiovisual and culture (EACEA). Almaty, 2011, p. 62.

ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДАҒЫ ТҮЛЕКТЕРДІҢ ЖАҒДАЙЫН ЗЕРТТЕУ: ӘРІ ҚАРАЙ НЕ КҮТУДЕ?

Г.Ж.Жолдасбекова¹, Г.А.Абдулина^{*2}, Т.Медини³

¹ Нархоз Университеті, Алматы, Қазақстан,

² Алматы экономика және статистика Академиясы, Алматы, Қазақстан,

³ Анкара Йылдырым Бязит Университеті, Анкара, Түркия

email: agul-a@mail.ru

Түйін. Мақаланың мақсаты жас мамандардың «Ақпараттық технологиялар» бағыты бойынша нарықтың ағымдағы қажеттіліктерін зерттеу болып табылады. Жұмыспен қамту саласындағы студенттер мен түлектердің үміттері мен қалаулары және жоғары білімді жас мамандарға жұмыс берушілердің талаптарына әлеуметтік талдау жүргізілген.

Бұл мәселенің өзектілігі жоғары білім алушылар тиісті білім алғаннан кейін немесе тіпті оқыту кезінде мамандар үшін заманауи нарықтың әлеуетті негізін қалыптастыруымен негізделеді. Алайда, олардың кәсіби бейімделу мәселесі қазіргі кезде жеткілікті түрде зерттелмеген. Зерттеу міндеті ретінде авторлар еңбек нарығындағы ахуалды, атап айтқанда: IT мамандарының сұранысын, жас мамандарды жұмысқа орналастыру үшін қажетті дағдыларды, нарықты

демографиялық талдауды, еңбек нарығындағы жағдайды төмендегі критерийлер бойынша бағалады: жұмыс тәжірибесі және жоғары оқу орнының түлектері мен жұмыс берушілердің үміттерін талдау.

Түйінді сөздер: түлектер, еңбек нарығы, жоғары білім, бизнес, интеграция.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПОЛОЖЕНИЯ ВЫПУСКНИКОВ НА РЫНКЕ ТРУДА: ЧТО ДАЛЬШЕ?

Г.Ж.Жолдасбекова¹, Г.А.Абдулина^{*2}, Т.Медини³

¹Университет Нархоз, Алматы, Казахстан,

²Алматинская Академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан, ³Университет

Анкара Йылдырым Бязит, Анкара, Турция

email: agul-a@mail.ru

Резюме. Цель публикации заключается в исследовании современных потребностей рынка молодых специалистов по направлению «Информационные технологии». Проводится социологический анализ ожиданий и предпочтений студентов и выпускников вузов в сфере трудоустройства и требований работодателей к молодым специалистам с высшим образованием.

Актуальность данной проблемы обосновывается тем, что студенты старших курсов обучения, после получения соответствующего образования или даже во время обучения, составляют потенциальную основу современного рынка специалистов. Тем не менее, проблема их профессиональной адаптации, на текущий момент, не достаточно изучена. В качестве исследовательской задачи авторами была предпринята попытка оценить ситуацию на рынке труда, а именно: спрос на специалистов IT направлений, навыки необходимые для трудоустройства молодых специалистов, демографический анализ рынка, ситуация на рынке труда по следующим критериям: опыт работы и анализ ожидания выпускников вузов и работодателей.

Ключевые слова: выпускники, рынок труда, высшее образование, бизнес, интеграция.

UDC(УДК) 658

IRSTR(МРПТИ) 81.88.01

DEVELOPMENT OF AN IMITATION MODEL FOR THE ADOPTION OF LOGISTICS DECISIONS

Sh.R. Karbetova¹, A.K. Daribaeva^{*2}, N.N. Shodorova³

¹Kazakh Academy of Labor and Social Relations, Almaty, Kazakhstan

^{2,3}Kazakh University of economy, finance and international trade, Astana, Kazakhstan

e-mail: daribaeva_kak@mail.ru

Abstract. The relevance of the development of the simulation model is that today the underdevelopment of the logistics infrastructure is reflected in the organizations of tourist complexes, international festivals, Olympic Games and exhibitions. Therefore, logistics is faced with tasks such as ensuring accessibility and competitiveness of services, increasing capacity, creating an integrated system of logistics centers and providing information support. The significance of this study is to apply a new approach to the use of logistics solutions in the service management system.

There are given the definition and comparative analysis of logistics systems, which is used by countries with developed economies in the article. New innovative technologies applied in logistical schemes are considered. The advantages and disadvantages of three types of logistics systems are described, from which Western experts believe that the future of logistics is in the Japanese system, which is characterized by maximum maneuverability.

Keywords: logistics, logistics system, imitation model, exhibition, information technology, services, economics.

Introduction. Logistics is an effective management tool in developed countries. At the present stage, a new logistic system for managing the processes of the economy is being formed, which is one of the parts of the market mechanism[1]. Using the latest achievements of science and technology to reduce costs and increase competitiveness has led to the emergence of a new "knowledge economy", which greatly enhances the role of logistics as a link between "new" and traditional business processes.

In Kazakhstan, there are no full-scale logistics centers, which can serve as a deterrent to the economic growth of local companies and the arrival of foreign investors. The country is at the stage of formation and development of the use of logistics and the operation of the infrastructure of the innovative economy [1].

Support of logistics systems by the state should become one of the forms of state regulation of the economy, which involves coordinating the economic interests of enterprises and participants in logistics links,

promoting mutually beneficial relations between them. In the modern world, the development of the country's economy depends on the application of logistics solutions.

The large-scale application of the principles of logistics in the economic activities of economic entities is explained by the need to reduce the time intervals between the acquisition of raw materials or materials and the sale of finished products to end users. Logistics should constantly apply the latest achievements of information technology in order to remain competitive in modern business [2].

The urgency of the problem lies in the fact that today the underdevelopment of the logistics infrastructure is reflected in the organization of tourist complexes, international festivals, Olympic Games and exhibitions. Logistics has many important tasks, such as ensuring accessibility and competitiveness of services, increasing capacity, eliminating imbalances, creating an integrated system of logistics centers and providing information support.

To date, population growth is growing rapidly. 50% of the world's population lives in big cities, in the year 2050 this figure will reach 70%, the demand for services and consumption is growing, and therefore the world faces the problem of making the right logistics solutions for managing the economy. The main goal of logistics is the delivery of products on time and in the required quantity with minimal costs for the implementation of logistics operations and used production resources. The essence of logistics is determined by a combination of logistics functions and goals. In addition to logistics services and internal logistics operations of industrial and trading companies, the macroeconomic consequences of logistics extend to logistics in the supply sector.

The purpose of our research was to examine and study the problems of making managerial decisions in the sphere of services based on logistic systems and their improvement. The study of this problem was carried out on the example of the International Specialized Exhibition "Astana EXPO-2017".

Methods of research. When studying specific problems of making managerial decisions in the sphere of services based on logistic systems and their improvement, a set of the following methods of economic research was used: monographic, program-target, abstract-logical, expert assessments. The work also used such theoretical methods of research as comparisons and generalizations, scientific abstraction and synthesis. In the analysis of the economic efficiency of the adoption and use of logistics solutions, methods of economic and statistical analysis, quantitative and qualitative research methods were applied. When developing the program of the visitor flow management system, imitation models were used at the exhibition [3].

The material of the study was the results of the analysis of the international experience of logistics and operation of objects in the field of exhibition activities and analysis of the movement of visitors on the basis of pedestrian modeling using the example of the pavilion of the World Expo 2015, Milan[4].

Results of the study. For a long time it was believed that in highly developed countries, fewer and fewer goods are produced for a logistics service system and that the volume of traffic is growing at a slower pace than the economy. However, today the development is actually going in the opposite direction as a result of increasing division of labor between companies and the creation of an activation of outsourcing in some highly developed countries. Logistic systems are constantly being optimized. The application of modern logistics concepts also affects the economic distribution of goods. Creation of large economic regions generates international cross-border logistics systems. For example, the European Union and the rules in force in the World Trade Organization have led to globalization in the commodity distribution sector.

There are three types of logistics systems: American, European, Japanese. A positive result of the American system is considered to be an effective balance, which is achieved when the number of goods produced coincides with the number of potential consumers - demand and supply coincide. A drawback is a violation of the supply-demand balance, where the goods produced can be left without a consumer.

The advantage of the European system is that it gives the right to an individual consumer to purchase the necessary goods in practically unlimited quantities, since the system is based on the stocks of finished products in a wide range of each produced type. The disadvantage of the European system is the freezing of financial resources in material and technical resources due to the presence of significant stocks of products.

The Japanese system differs from the American and European systems both in approaching the production problem, and in its implementation. Its peculiarity is that the manufacturer of the final finished product constantly expects an order from the consumer. The advantage of the Japanese logistics system is maximum maneuverability, both when ordering a finished product, and when ordering semi-finished products and primary material resources. The end user does not choose the goods from the proposed nomenclature, but orders in accordance with his taste and demand an individual product. The negative side of the Japanese system is that the manufacturer must wait for an order for the production of a specific product and, having

received it, proceeds to implement it, which takes time. However, Western experts believe that the future of logistics is in the Japanese system [5].

The governments of other states pay enough attention to the development of logistics, which is the main factor for stimulating economic development. In modern conditions, logistics is given the main role, and sometimes even decisive role for the country's industrial development, since all freight to Kazakhstan and the goods delivered from Kazakhstan depend directly on properly organized logistics schemes. In Kazakhstan, which occupies large territories and has close ties with other CIS countries, this tool can significantly affect the effect of an industrial leap. The cost of logistics in Kazakhstan is huge and many times higher than the level of expenditure in developed countries. The share of logistics costs reaches 25% of the cost of production, which is much higher than the world average, which is at the level of 11%, and in Canada and the USA it is equal to 10%. The dynamics of economic development requires the evolution of the transport system, which will effectively serve the logistics requirements of the new economy. Kazakhstan urgently needs a developed transport and logistics system that can serve the country's economy [6].

Taking the experience of the economically developed countries of Europe, the Republic of Kazakhstan tries to stimulate the logistics service of new and existing enterprises. These measures include the acceleration, simplification and lowering of the cost, primarily of domestic transport, when it comes to supplying various enterprises with raw materials or about the delivery of finished products to the consumer.

A special role is assigned to logistics, which activates investment processes in the country's economy. This is the so-called external logistic effect, when foreign investors make a decision about investment projects in the territory of Kazakhstan, being guided by a developed logistic system. An important role is played by logistics in the transportation of goods or goods that are difficult to transport, for transportation to long distances or in hard-to-reach areas of the country during the organization and holding of the Expo, which, according to all forecasts, will become an integral part of economic development. Such events enable different enterprises to forecast revenues and expenses, implement long-term marketing policy, and financially and stably take into account all positive factors. Kazakhstan will have several advantages at once, the most important of which are the construction of facilities, roads, airports and use of the exhibition infrastructure after its completion and development of the city's economy [7].

The prerequisite for the effectiveness of logistics strategy and tactics is the organization of harmonious production and marketing, the integration of logistics activities in key areas to optimize resources in the organization of business and the implementation of corporate strategy. The rapid development of logistics at the present time is associated with fundamental changes in the conditions of management, caused by the transformation of the world economic system into a service economy, the market priority of the consumer, globalization and the integration of economic processes.

Priority directions in the solution of economic problems of logistics are the mechanisms of adaptation of systems to the interests of consumers and market conditions in the conditions of acute competition. The choice of logistics solutions based on the study of theoretical principles and the international experience of logistics systems make it possible to use this research as a scientific justification for management decisions to ensure the effectiveness of the International Specialized Exhibition Astana Expo-2017.

The international experience of logistics and operation of objects in the field of exhibition activity indicates the need for planning after the exhibition use of the infrastructure of the exhibition. In this regard, in the city of Astana, it was planned to form one of the largest financial institutions with minimal costs. The infrastructure of the International Financial Center "Astana" (IFAC) was created on the basis of the objects of the exhibition [8].

In case of formation of the full-fledged functioning International Financial Center "Astana", the economy of Kazakhstan will be replenished with a new tool of diversification. According to forecasts, the contribution to GDP from the creation of the IFC will be 1% annually. The indicator seems ambitious, however, the MFC assumes the creation of a non-existent market in Kazakhstan for asset management and private wealth management. If Astana cope with the creation of an international financial center, the country will receive a good tool for diversification, which will give a powerful impetus to the development of the financial system.

The presence in the country of an independent MFC is an important aspect of the competitiveness of the national economy. The development of the MFC in Astana will be an essential element of the country's comprehensive modernization in the financial sphere. The key to the establishment of the MFC is the effective use of the country's competitive advantages, the integration of financial innovations with the development of the innovative economy, when an actively functioning stock exchange closely interacts with research centers and high-tech industry [10].

The discussion of the results. The efficiency of logistics systems is becoming a key success factor. It should be noted that it is necessary to control the flows of visitors to the Expo in order to avoid queues and pandemoniums. To fulfill this goal, a logistics department and a department responsible for these types of management were formed, which assisted the participants in developing the most effective processes of activities to offer the most optimal solutions and at the best cost. In this regard, the correct management of logistics solutions will be one of the main factors affecting the successful holding of the exhibition [9].

One of the advantages of Expo exhibitions is the development of infrastructure, when it provided the city with the necessary infrastructure for the development of the domestic economy, as well as external. The development of infrastructure is of great social and economic importance. Investment construction projects aimed at creating and reconstructing infrastructure facilities allow not only to increase the quality of life of the population, but also can intensify economic growth. Therefore, the actuality of the problem lies in the fact that the underdevelopment of the logistics infrastructure is reflected in the organization of the exhibition. Before logistics, very important tasks were set, such as ensuring accessibility and competitiveness of services, increasing capacity, eliminating imbalances, creating an integrated system of logistics centers and providing information.

It is believed that this is the first exhibition not only in the CIS countries, but also throughout the Central Asian region. After the Expo, the exhibition town became a new residential quarter with its own infrastructure, where new jobs were created. Moreover, the small and medium business of the capital and adjacent regions receives new serious impetus for development in the sphere of public services, hotel business and domestic tourism.

Therefore, efforts related to the organization "Astana Expo-2017" were aimed at creating the missing tourist infrastructure, making changes and solving the main tasks of the country's logistics. It concerns the increase of competitiveness of the product of Kazakhstan: simplification of entry formalities, creation of tourist and transport infrastructure, the possibility of providing attractive prices and management, etc [10].

Using the developments and applying logistical solutions in the framework of ensuring the efficient operation of the infrastructure, the holding of "Astana EXPO-2017" served as a significant advancement of the Republic of Kazakhstan and its capital at the international level. At the same time, it is necessary to take into account the experience of other countries in holding exhibitions and using logistic schemes.

Rules for the organization of logistics have distinctive features for each exhibition, as they depend on the host country, the established rules and laws. Nevertheless, as each exhibition is carried out, all the shortcomings are taken into account and each country tries to improve the organization of logistics solutions. Overall, the success of the exhibition depends on the effective operation of all links in the logistics system and the savings achieved at the same time.

In this regard, a comparative economic analysis of the experience of other countries-organizers of the EXPO exhibition, which reflects the exhibition area, the number of visitors, the expected and actual, the volume of financing and investment, as well as the financial result. Comparative analysis of the experience of other countries-organizers of this exhibition (Table 1) shows that the business success of this event depends on many factors, but mainly on the domestic market [11].

Comparative analysis of economic indicators characterizing the development of exhibition activities

EXPO	Economic indicators characterizing the development of exhibition activities				
	Exhibition space, sq.m	Expected number of visitors, mln.	Actual number of visitors, mln. People.	Amount of financing and investments, mln. USD	Financial result, mln. USD
EXPO – 2000, Hannover, Germany	1	40	18	11200	9 950
EXPO – 2005, Aichi, Japan	1,85	15	22	3300	9600
EXPO – 2008, Zaragoza, Spain	2,5	6	5,5	1500	2000
EXPO – 2010, Shanghai, China	5,2	70	73	4200	12000
EXPO – 2012, Yeosu, S. Korea	2,71	10	8	10000	11000
EXPO – 2015, Milan, Italy	1,1	20	20	13200	11200
EXPO – 2017, Astana, Kazakhstan	1,73	5	около 4	2390	нет данных
EXPO – 2020, Dubai, UAE	4,3	25	нет данных	9400	нет данных

Note. Compiled by the authors from the official website of the International Exhibition Bureau, <http://www.bie-paris.org/>

As the experience of past exhibitions has shown, access to the exhibition complex is an integral part of the visitor's "impression." Long waiting for the opportunity to get to the exhibition and in the exhibition pavilions can seriously affect the formation of a positive or negative "visitor's impression." The development

and implementation of innovative logistics technologies allows us to timely resolve issues related to the organization and functioning of the exhibition. One of the most unprofitable is the exhibition in Hanover in 2000, where instead of 40 million visitors, visited only 18, the loss amounted to 1.5 billion euros. Instead of the expected 290,000 visitors per day, there were 118,000 visitors. In total, the share of foreign visitors was 17%. At the same time 57% of them were visitors from Europe, 43% from other continents. One of the main reasons for the loss was the expectation of a high number of visitors and the estimated cost of travel services, too high proposals for investment and inflated ticket prices for the exhibition. The damages of the Hanoverian exhibition were one of the reasons that France, the organizer of the next exhibition, refused to hold the EXPO 2004 in Saint-Denis.

However, EXPO still brought profit to the economy of the country. For the exhibition, a new railway station, a new network of city roads, expanded the tram network, built the third terminal at the airport. The difference between this exhibition and others was that the emphasis was not on existing achievements in science, but on the search for and development of solutions for the future.

The World Exhibition "Expo - 2010, Shanghai" is considered one of the most successful. This was an income that the organizers did not expect, since China was the first of the developing countries to host such a large-scale event and the main task was not to return the invested funds, but a decent organization and an appropriate level. However, due to the record attendance of 73 million people, it was possible to achieve both moral and material success. Although it should be noted that up to a third of such exhibitions are unprofitable [12].

The UAE became the first country in the Middle East to receive the right to organize EXPO. According to forecasts, it will attract about 25 million visitors to the city in six months. It will significantly affect the economy of Dubai, while the tourism and hotel segments will be the most profitable.

Results of research. We conducted a study of the system of making managerial decisions in the sphere of services on the example of exhibition activity based on logistics systems. Development and implementation of innovative logistics technologies allowed to timely resolve issues related to the organization and functioning of the exhibition. The use of software to automate daily processes greatly facilitated their work. In this case, in order to implement a complex process of organizing the movement of visitors, determining the load on the pavilion and avoiding crowds, an innovative technology complex was used, through which the pavilion functioned effectively.

As a result of the conducted studies, we have studied the organization of the movement of visitors on the basis of pedestrian modeling using the example of the pavilion of the World Exhibition Expo - 2015, Milan. The organizer of EXPO - 2015, Milan used the dynamic modeling software Legion Studio, widely used in transport analysis for checking complex buildings, metro stations, airports, etc.

The organizer of the Milan exhibition believes that on the territory of the complex the issue of managing the flow of visitors and queues should be decided in close cooperation with the exhibitors. To support the participants in solving this problem in reducing waiting times and creating queues, the organizer defined a set of services for managing the flow of people in exhibition spaces and throughout the complex. During the development of the design of the exhibition complex, the organizer of the Milan exhibition used a dynamic modeling program to assess the flow of people and constraints. During the exhibition, Organizer used specific technologies to support monitoring and management of queues, flows, and a queue visualization system to optimize the use of waiting areas.

Conclusions. The conducted research allows to draw the following conclusions:

1. Logistics should constantly apply the latest achievements of information technologies in order to remain competitive in modern business.
2. A promising system of logistics is the Japanese system, which is characterized by maximum maneuverability.
3. Development and implementation of innovative logistics technology allows timely solutions to issues related to the organization and functioning of various exhibitions.
4. The application of simulation modeling is important for the organization of the exhibition, because with its help, the current situation is assessed, and problems that may arise, such as the level of occupancy, occupancy of premises, are predicted; convenience of movement and flow features. Using data on the patency of visitors, it is possible to calculate the logistics operations regarding the import of products, garbage removal and other activities in the daily work of the pavilion.
5. International experience of logistics and operation of objects in the field of exhibition activity indicates the need for planning the use of exhibition facilities after the event and its impact on the economy of the city that conducted the exhibition.

6. Application of logistics systems with well-developed links with the external environment, simulation models widely used in transport analysis for testing complex buildings, metro stations, airports, etc. are characteristic for any sphere of services.

7. Efforts related to the Astana Expo 2017 organization were aimed to create the missing tourist infrastructure, introducing changes and solving the country's main logistics tasks related to improving the competitiveness of the product of Kazakhstan: simplifying the entry formalities, creating a tourist and transport infrastructure, prices and management, etc.

8. Use of developments and application of logistics solutions within the framework of ensuring the efficient operation of infrastructure, the holding of EXPO-2017 served as a significant advancement of the Republic of Kazakhstan and its capital at the international level.

9. The results of the research will allow using simulation models to apply logistics solutions in the service management system, which will significantly improve the underdevelopment of Kazakhstan's logistics infrastructure.

References:

- 1 В. Syzdykbeyeva. Role of logistic in innovation of Kazakhstan development, УДК 658.7, 075.8, с.т.с. TarGU named after Dulaty// repository.enu.kz/handle/data/9308
- 2 Principles of Modeling and Simulation: A Multidisciplinary Approach, John A. Sokolowski (Editor), Catherine M. Banks (Editor), ISBN: 978-0-470-28943-3, Jan 2000, 280 pages
- 3 К. Aksenov, N. Goncharova Modeling and decision making in organizational and technical systems: tutorial. Yekaterinburg, publishing house Ural un-ta 2015. —104 p. ISBN 978-5-7996-1321-1 (ч. 1).ISBN 978-5-7996-1320-4
- 4 «Logistic», Expo 2015 S.p.A. Milan, 2014 – p.105 <http://www.totalexpo.ru/expo/5337.aspx>
- 5 V. Melnikov, A. Skhirtladze, A. Logistic. Antonyuk, publishing house: Publishing house: URAIT 2015, p. 288, ISBN 978-5-9916-2558-6
- 6 Ye. Vinokurov, A. Libman Trends of regional integration in the post-Soviet space: results of quantitative analysis. Question of Economic. 2010 No 7, p. 94-107.
- 7 Activity is exhibition - fair. Terms and Definitions. GOST P 53103-2008", www.internet-law.ru/gosts/gost/48224/
- 8 P. Lanskov, D. Lanskov, Problems of creating an international financial center in the post-Soviet space // Eurasian Economic Integration, 2010, №3 (8), p.59
- 9 V. Likhantskiy. Logistic. Publishing house: 2016, p. 328, ISBN: 978-5-94895-094-5
- 10 L. Strovskiy, E.D.Frolova, D. Strovskiy. Basics of exhibition – fair activities - М.: «Yuniti», 288 p., ISBN 5-238-00821-X
- 11 The Bureau International des Expositions (BIE) <http://www.bie-paris.org>
- 12 Participation guideline, Spa National Company Astana Expo 2017, Astana 2014, p. 183

ЛОГИСТИКАЛЫҚ ШЕШІМДЕРДІ ҚАБЫЛДАУ ҮШІН ИМИТАЦИЯЛЫҚ МОДЕЛІН ӨЗІРЛЕУ

Ш.П.Карбетова¹, А.К.Дарибаева^{*2}, Н.Н.Шодорова³

¹Қазақ еңбек және әлеуметтік қатынастар академиясы, Алматы қ., Қазақстан

^{2,3}Қазақ экономика., қаржы және халықаралық сауда университеті, Астана қ., Қазақстан
e-mail: daribaeva_kak@mail.ru

Түйін. Имитациялық моделді әзірлеудің өзектілігі кәзіргі кезде логистикалық инфрақұрылымның дамымағандығы туристік кешендерді, халықаралық фестивальдер, олимпиадалар мен көрмелерді ұйымдастыруына әсер ететігінде тұрады.

Дамыған экономикасы бар елдер пайдаланатын логистикалық жүйелердің анықтамасы және оларға салыстырмалы талдау берілді. Логистикалық сұлбаларда қолданылатын жаңа инновациялық технологиялар қарастырылды. Үш түрлі логистикалық жүйесін негізге ала отырып олардың артықшылықтары мен кемшіліктері сипатталған, олардың ішінде батыстық мамандардың пікірінше, логистика болашағы жапон жүйесінде екендігі анықталды, себебі осы жүйе ең жоғары икемділігімен сипатталады.

Түйінді сөздер: логистика, логистикалық жүйе, имитациялық модель, көрме, ақпараттық технологиялар, қызмет көрсету саласы, экономика.

РАЗРАБОТКА ИМИТАЦИОННОЙ МОДЕЛИ ДЛЯ ПРИНЯТИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Ш.Р.Карбетова¹, А.К.Дарибаева*², Н.Н.Шодорова³

¹Казахская академия труда и социальных отношений, г. Алматы, Казахстан

^{2,3}Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, г. Астана, Казахстан

e-mail: daribaeva kak@mail.ru

Резюме. Актуальность разработки имитационной модели состоит в том, что сегодня неразвитость логистической инфраструктуры отражается на организации туристических комплексов, международных фестивалей, олимпиад и выставок. Значимость данного исследования заключается в применении нового подхода к использованию логистических решений в системе управления сферой услуг.

Дано определение и сравнительный анализ логистических систем, которые используют страны с развитой экономикой. Рассмотрены новые инновационные технологии, применяемые в логистических схемах. Описаны преимущества и недостатки трех видов логистических систем, исходя из которых западные специалисты считают, что будущее логистики – в японской системе, которая характеризуется максимальной маневренностью.

Ключевые слова: логистика, логистическая система, имитационная модель, выставка, информационные технологии, сфера услуг, экономика.

IRSTR(МРНТИ) 14.15.15

UDC(УДК) 371.1

THE ROLE OF MANAGEMENT IN THE MODERNIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS

A.A. Kaldyoraz

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

e-mail: aitolkyn.kaldyoraz@gmail.com

Annotation. This article deals with current issues of education and management. Current trends in the education of the republic and the challenges in front of its various levels cause the need to rethink their role, functions and places in the general education system. Education being the main factor influencing the state's position in the present and predetermining its fate in the future requires a very competent approach and advanced solutions in updating the educational process and modernizing the learning process itself at all levels. In the article were described the ratio of state and public component in education management, models of organization of education management, characterized by different ratios of state and public participation, performance evaluation different models and their positioning relative to each other. Moreover, the themes of education abroad, their management models and features were described. The main characteristics of national education, strengths and weaknesses of our education were presented in SWOT analyses.

Keywords: management, state control, modernization, competitiveness, foreign experience, educational programs

Introduction. The development of education in modern conditions is based on the idea of it primarily as the main means of increasing the quality of human capital, which determines the competitiveness and sustainability of the development of the state. Education has always been seen as a means of meeting the diverse needs of the individual in obtaining knowledge and skills. It should form modernly educated, moral, enterprising people who can independently make responsible decisions in a choice situation, predicting their possible consequences, capable of cooperation, distinguished by mobility, dynamism, constructiveness and have a developed sense of responsibility for the fate of the country.

The aim of that article is to identify basic trends in modernization of modern education and compare different quality management perspectives in the modernization of the educational process in foreign countries and Kazakhstan.

Object of research: The role of quality management in the modernization of the educational process.

Subject of research: The essence of management activities in the education system

The results were obtained in the course of the study can be used in methodological and theoretical manuals and serve as material for the study of education management and its modernization.

Based on the global and rapidly developing world of technology and various branches of science, the issues of modernization of the education system and the quality of management of educational programs are more urgent than ever. The first and most important thing that pushed the system to innovations and renewal is

a major change in the conditions of the functioning of the education system and, consequently, the need to rethink the place and role of education management. The emergence of market relations and the formation of a civil society put the sphere of education in the new conditions of operation. Initially, these conditions developed as a consistent strengthening of the role of the public component in the management of education, expressed primarily in the deepening autonomy of educational institutions. It was assumed that the role of the state in managing the education system should be reduced, and its functions should be transferred to public institutions and educational institutions themselves [1]. However, the traditions and inertia of centralized government led to the fact that the centralized beginning was constantly strengthened, gradually reducing the limits of the independence of educational institutions in organizational, financial and property relations. At the same time, the strengthening of centralization was accompanied by consistent exclusion from the legislation of provisions on state guarantees of the priority of education and a decrease in state responsibility for this area of activity [2].

Methods. Research consists of several methods, which provides the process with inherent checks and balances. In order to maintain the quality of the information collected in this research, a mixed methods approach was followed. This ensured that possible bias was avoided.

Initially secondary research was conducted through the internet sources. Although a rich library of varied information was found, the majority of them were published on commercial web sites by doubtful authors. Subsequently, original and academic sources were chosen to collect relevant information. In particular, these were methodological manuals, books and scientific journals. The method includes an objective assessment of the educational processes and the modernization potential. Based on the method of analysis and synthesis, the main external and internal factors affecting the functioning of the system were derived, the properties of modernization and the main characteristics of the process were determined. Results of investigation into the Kazakhstan education system were presented in SWOT analysis.

Discussion. A characteristic feature of the modernization of education is its implementation through the implementation of measures to replace the existing forms, mechanisms and procedures for the functioning and interaction of elements of the system with more modern ones in accordance with the ideas of management entities [3]. Replacement is carried out in the form of direct substitution of “old” forms and mechanisms for “new” or changes in existing forms and mechanisms. In support of such changes, various arguments are made regarding the advantages of the proposed innovations compared to the existing forms and mechanisms. As an example, one can justify the need to create a new form - an autonomous institution.

It should also be noted that the education system includes active elements with their own goal setting, with a certain autonomy and sufficiently wide possibilities of adaptation to changes in the external environment and control actions. Taking into account the above-mentioned duration of the time interval separating the moment of decision-making from the moment of “measurement” and evaluation of the results of the influence of this decision on the functioning of the system, the difficulties that arise before the authorities are obvious. The management of education must not only take into account the noted features of the managed objects, but also simultaneously form the control actions in accordance with the supposed “future”, that is, based on a certain model or development forecast [4]. In other words, it is necessary to clearly understand that management decisions that are made today can lead to significant changes in the system only after a certain period and, taking into account the adaptability of the elements, can lead to results that are significantly different from those expected, including due to changes in external environment. In this regard, the most important role for the education system is played by the choice of control mechanisms and the control and evaluation of results necessary for their effective use, modeling and forecasting changes in the state of the education system.

Practice shows that the main in the management of education is the method of private improvement, improvement of individual relations in the education system, “elimination of existing shortcomings” [5]. In this case, all these designations are considered as synonyms. The content of this method is based on identifying the most significant from the point of view of the subject of management, and more specifically, the management of the education management body of shortcomings that impede the improvement of the educational situation. At the same time, the subject of management also assesses the situation; moreover, neither the procedure of such an assessment, nor even the approach has been defined, although an understanding of the need for such an assessment is gradually being formed. Probably, this is not the worst variant of the organization of management, which has been used for a long time, but apparently not the best, since it is approach that created the current state of education which is undergoing critical evaluations. In addition, private improvements, as a rule, do not lead to an improvement in the position of the system as a whole and are not discussed due to the lack of a methodology for such an assessment. Despite the widespread use of the private improvement method, it is not the only possible one. International experience suggests that

at different times in the organization of education management various models were used, based ultimately on the definition of a goal — strategic, operational, or short-term, i.e., different in time or scope, but definite, allowing comparison with its parameters, the current situation.

Foreign experience of improving education management. One of the first and most frequently mentioned models for the typology of control systems is the trihedral model.

Burton Clark's theory was developed before managerial theory began to penetrate the sphere administrative management. According to this model developed and industrialized countries distinguish "coordinating measures" in managing higher education. These measures are located between three axes:

- coordination, where the market plays the most significant role (for example, in the USA);
- coordination, where the state plays the most significant role (for example, the former USSR and Sweden);
- coordination, based on influence from academic oligarchies (for example, Italy and the United Kingdom) [6].

Management systems of higher education in different countries use different forms of combination of all three areas of coordination, respectively, their management systems differ different positions in the specified coordinate planes. Describing the presented model, further studies noted that Clark did not develop any clear criteria for classifying countries according to characteristics management systems of higher education, considering the relationship between the state and educational institutions in the context of "chief – subordinate". For example, in Sweden, the state played a dominant role in education in the early 1980s and was able to use this fact. for their own purposes (state management model), while as in France, the Ministry of Education could not afford, even if it had the appropriate competence, to act independently without reliance on the authority of scientists and administrative resources of higher educational institutions (a more balanced model of interaction between the state and the academic community). In Italy, universities are fully under the control of the academic community, regardless of formally strong position of the state in the field of higher education [7]. One of the most frequently cited management studies developed recently is the work of van Vut, who reduced the Clarke's three-coordinate space to two types of higher education management models: the state control model and the state supervising model. It should be noted that these models were formulated by van Vut on the basis of two different models of government:

- rational planning and control (rational planning and control), representing the setting of goals, objectives, determining the conditions of functioning, resource provision, control, etc.;
- self-regulation (self-regulation), where all specified parameters are determined without state participation. According to van Vut's approach, the model in which the state acts as a controller is common in many European countries and is characterized by strong influence from the state bureaucracy, on the one hand, and relatively strong positions of academic oligarchy in universities, on the other hand [8]. Within the framework of this model, the goal of state intervention in management is to regulate the conditions of accessibility of education, training programs, diploma requirements, exam systems, personnel issues and the remuneration system of academic staff. The academic community holds substantially strong positions in the field of regulating intra-university processes, in particular with regard to issues of educational content and choice of directions and conducting scientific research. In most countries, however, there is a combination of two sources of influence - the state and the academic oligarchy without any desire to separate them. The weakest link in the state management model is internal university management, which is, as a rule, the exclusive prerogative of the administration. Such a management system is regulated in two areas of influence - the academic university community and the state bureaucracy.

The correlation of the main steps for modernization with the management of education shows the following:

- the definition of forms, mechanisms and procedures requiring replacement or change is carried out as part of the assessment of the state of the educational system relative to the goal;
- the development of replacement forms, mechanisms and procedures or changes to be made in them is carried out within the framework of identifying ways to change the state of the education system;
- replacement or change of existing forms, mechanisms and procedures is carried out in the education system after the creation of conditions for change; This indicates that actions to replace, modify and implement the developed forms, mechanisms and procedures are carried out outside the limits of the educational system management itself [9].

Despite attempts to apply various models of education management, Western countries gradually agreed that the basic model is still management by objectives. As noted above, all management models, one way or another, are based on the definition of goals that differ in scale, period and other distinctive features. Moreover, the transition from management by rules and directives to management by objectives (Management

by Objectives, MbO), often in combination with deregulation and decentralization of the decision-making process, is considered by Western researchers as one of the main modern trends in education.

SWOT analysis of Kazakhstan educational system

<p style="text-align: center;">Strengths</p> <p>Developed infrastructure of educational institutions in cities; Unified education quality control system on a single test basis; Centralized nature of management, common education goals; Equal opportunities for higher and postgraduate education; Integration of universities and scientific organizations; Development of international cooperation;</p>	<p style="text-align: center;">Weaknesses</p> <p>Weak equipment of educational institutions in the countryside and rural areas; The lack of quality monitoring of educational institutions; Corruption; Adherence to the old teaching methods and time-consuming process of adapting advanced methods to the established education system; Insufficient provision of educational and methodical literature, especially in the state language; The lack of a systematic approach to improving the skills of teaching staff;</p>
<p style="text-align: center;">Opportunities</p> <p>Modernization by mastering new educational technology in education; Changes in the criteria for monitoring educational goals based on international experience; Introduction of the western approach of criterion assessment in educational institutions; Modernization of the system of cooperation with industry and the creation of joint research and educational centers, sites with business companies and enterprises;</p>	<p style="text-align: center;">Threats</p> <p>Weak technical equipment for the successful implementation of e-learning; Lack of competent teachers and the necessary material base; Possible outflow of teaching staff to competing universities and other sectors of the economy; Lack of interest of state structures and domestic economic entities to order scientific research;</p>

Note: compiled by the author

The tasks in the message of President Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan "Kazakhstan's Way-2050 reflect the new stage of activity of the whole society and state to create the necessary conditions that should ensure the republic's withdrawal by the middle of this century as Kazakhstan joins the 30 most developed countries of the world. Therefore, the Kazakh education system is tasked with mastering modern methodologies and training programs, raising the level of teaching, teaching in-demand knowledge and skills, such as trilingualism (Kazakh, Russian, English), vocational and technical training, analytical thinking, etc. The staffing of the industrial-innovative development of Kazakhstan will be guaranteed by the state for young people to receive technical education.

New educational e-learning projects are being launched in the republic. In pilot mode this year, e-learning is being introduced in 44 schools in the country. On the basis of the "Nazarbayev Intellectual Schools", on-line lessons on natural-mathematical disciplines are organized for students in grades 7-11. In order to ensure equal access to the best educational resources and technologies, a regulatory legal framework of the e-learning system has been prepared. Government Decree electronic training included in the register of national information systems. One of the strategically important areas of modernization of Kazakhstan's education is the transition to a 12-year model of education. A draft plan of measures for the transition to a 12-year education model has been developed. Currently, the Ministry of Education is reviewing the state general education standard of 12-year education and developing curricula and textbooks for 9 experimental classes as part of the transition to 12-year education. Kazakhstan has formed a national system for assessing the quality of education, which includes various monitoring and evaluation procedures: licensing, certification, accreditation, licensing control, intermediate state control (external evaluation of educational achievements), unified national testing (comprehensive testing of applicants), ratings, final state certification of students [10].

Conclusion. Modernization of education must meet numerous requirements and restrictions, representing a complex and multifaceted process. The main burden for the modernization of education fell on the state, since the Kazakhstan education system was formed mainly as a state one. The state established for educational institutions the conditions of their functioning, determined the requirements for the personnel

structure of workers, the conditions for their remuneration and the material support of educational and other activities. The state represented by the education authorities is the initiator, the main organizer, and often the executor of measures to improve education management.

In accordance with the research, it can be said that in the near future the field of education management in Kazakhstan can change its paradigm to the Western system. The decentralized education management system is represented by the state not as an active initiator of education but only as a reviewer conducting general monitoring. In such a management approach, education is found under the control of the academic community, which determines the methods of implementing projects and solving all sorts of problems. The state in this case sets certain goals that must be achieved by a certain period of time. Management by goals provides an opportunity to focus on the goal and also provides an opportunity to effectively monitor the results depending on the fulfillment of the goals and objectives. This leads to effective control of the educational process also provides for autonomy of educational institutions since the state does not perform direct intervention, acting as the main analyst of the results.

A relatively young education system in Kazakhstan is gradually being modernized, and it is necessary to take into account the factor that not all foreign methods and approaches to management can be implemented in our educational environment. Most likely, they will be adapted according to our resources and socio-economic situation.

References:

1 Авдонин, Б. Государственное регулирование развития технологической базы (На примере электронной и радиоэлектронной промышленности) / Б. Авдонин, Е. Шульгин // Экономист. — 1997. — № 10. — С. 54–60.

2 Багаутдинова, Н. Г. Проблемы образования, профессиональной адаптации и социализации молодежи / Н. Г. Багаутдинова // Проблемы современной экономики: Евразийский международный научно-аналитический журнал. — 2002. — № 3/4(3/4).

<http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=13647>.

3 Балыхин, Г. А. Управление развитием образования: организационно-экономический аспект / Г. А. Балыхин. — М.: Экономика, 2003. — 428 с.

4 Campus 2020 — II. Governance. http://www.campus2020.ca/EN/post-secondary_system_design_and_governance/ii_governance. 204.

5 The Changing Landscape of Education Governance, Education Commission of the States, January 1999. <http://www.ecs.org/clearinghouse/13/53/1353.htm>. 206.

6 Burton, C. C. The Higher Education System. Academic Organization in Cross-National Perspective. / C. C. Burton. — Berkeley, CA: University of California Press, 1983. 203.

7 Career Preparation System Mission and Goals. Michigan Department of Education — http://www.michigan.gov/mde/0,1607,7-140-6530_2629_2722-28105-,00.html. 205.

8 Dassen, A. Higher education in Flanders. Country report / A. Dassen, A. Luijten-Lub. — CHEPS — International higher education monitor, October 2007. CHEPS — <http://www.utwente.nl/cheps/>. 207.

9 de Weert, E. Higher education in the Netherlands. Country report / E. de Weert, P. Boezeroy. — CHEPS — International higher education monitor, September 2007. CHEPS — <http://www.utwente.nl/cheps/>

10 Назарбаев Н.А. Послание народу Казахстана «Казахстанский путь-2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» // Казахстанская правда. 17 января 2014.

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН МОДЕРНИЗАЦИЯЛАУДА БАСҚАРУДЫҢ РӨЛІ

А.А.Калдыораз

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: aitolkyn.kaldyoraz@gmail.com

Түйін. Мақалада білім беру жүйесінің заманауи ағымдары мен басқару жүйесінің түрлері шет мемлекеттер оқу жүйелерінің негізінде талданды. Білім беру жүйесінің дамуы мен модернизациясының маңызы және басқару үдерісінің ұйымдастырудағы рөлі анықталды. Автор мемлекеттік білім беру жүйесіндегі өзгерістерге сыни талдау жасап, SWOT талдау арқылы қорытынды берілген. Алынған нәтижелер мен жалпы мақала мазмұны теориялық және методологиялық ақпарат негізінде қолданыста жүре алады.

Түйінді сөздер: басқару, мемлекеттік бақылау, жаңғырту, бәсекеге қабілеттілік, халықаралық тәжірибе, білім беру бағдарламасы.

РОЛЬ УПРАВЛЕНИЯ В МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

А.А.Калдыораз

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан

e-mail: aitolkyn.kaldyoraz@gmail.com

Резюме. В статье анализируются современные тенденции в системе образования и типы систем управления на базе образовательных систем зарубежных стран. Выявлена важность развития и модернизации системы образования, а также организационная роль управления. В статье приведен критический анализ государственной системы образования. Выводы даны в SWOT анализе. Полученные результаты и общее содержание статьи могут быть использованы в теоретических и методологических пособиях.

Ключевые слова: управление, государственный контроль, модернизация, конкурентоспособность, зарубежный опыт, образовательная программ.

IRSTI (МРНТИ) 06.71.57

UDC (УДК) 338.482

THE CURRENT STATE OF THE DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF INTERNATIONAL TOURISM

A.O. Muhammedov¹, A.B. Tasmaganbimov²

¹University of International Business, Almaty, Kazakhstan

²K. Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan

e-mail: abum07@mail.ru

Abstract. This article considers the current state of development of international tourist regions. Tourism plays a major role in the world economy, providing a tenth of the world's gross national product. This branch of the economy is developing rapidly and is becoming its most important sector. Despite world crisis phenomena and threats from terrorists, international tourism continues to grow. International tourism continues to grow, which contributes to the creation of new jobs throughout the world.

In the context of macroregions in terms of the number of visits to international tourism, the leader is the Asia-Pacific region. The growth of tourist visitors was provided to tourists from countries inside and outside the region. The African region showed similar growth. The US region increased by 4% in terms of visits, compared to the previous period. The European region showed the least increase in the number of visitors. The worst indicator was recorded in the Middle East. Instead of growth in this region, on the contrary, there was a reduction. It should be noted that in the last two regions heterogeneous results were observed. According to experts of the World Tourism Organization in the following years, tourists are expected to grow in international tourist regions.

Keywords: tourism, tourism service, tourism industry, international tourism, intra-regional tourism, tourist centres

Introduction. Today a number of countries in the world are developing well in tourist direction and thus provide substantial income to the state budget. Among them there are France, Spain, Greece, Turkey, Hungary and Egypt, which have established close ties with many countries in tourist direction. In these countries, tourism is the main economic sphere, providing the lion's share of income to the state budget [1].

Many countries of the world raise the level of their economies due to picturesque nature and historical heritage, while not possessing any mineral resources. And we have both nature and history, but we cannot properly dispose of it. In our country, revenues from this industry barely reach one percent of gross domestic product. And in some developed countries, 60-70 percent of gross domestic product is made up of income from tourism sector.

Methods. For the purpose of study, methods of systemic and comparative analysis, control, comparison and grouping of cause-effect relationships, as well as inductive and deductive methods of scientific knowledge were used. For consideration of foreign experience, common scientific and special research methods were used: - a review of regulatory and legal framework; - analytical method; - economic and mathematical calculations.

Results and their discussion. Increase of importance of tourism in economic development of many countries confirms the forecast that in the next decade the share of income from international tourism will only grow.

The number of international tourist visits increases every year. For example, in 2005 the number of international visits increased by 20%, and in 2008 by 14.7%. However, due to worsening of economic

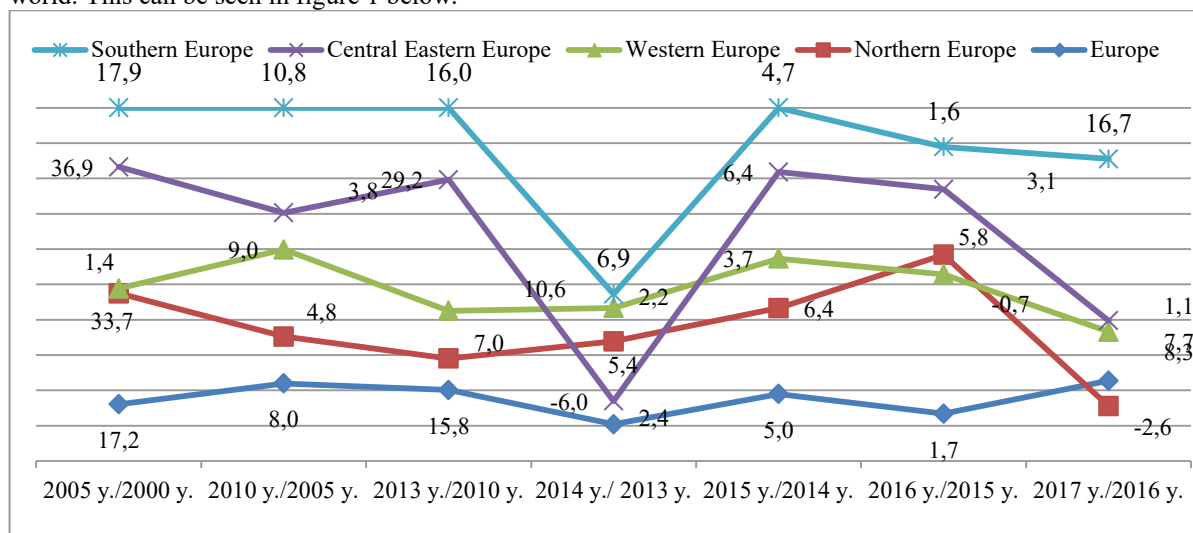

conditions in the world, in 2009 it decreased by 4%. Despite this, on the eve of improvement of economic situation in the world, international tourism recovered rapidly compared with the rates expected after global financial crisis and economic decline. Positive growth rates were noted in many regions of the world.

In 2010, the number of international tourist visits in the world reached 950 million people. This is more by 59 million or 6.6% of 2009 figures. From 2010 to 2017, average increase in the number of international tourist visits was 5.1%. In 2016, the number of visits from abroad reached 1235 million tourists, and in 2017 this figure increased by 7.04% and reached 1322 million people. This is consistent with WTO predictions.

In WTO classification, such concepts as maximally sending and receiving countries are used. If the United States, Belgium, Canada, Sweden, Denmark, New Zealand, Holland, Germany, United Kingdom are among the countries whose citizens most often travel abroad, then Australia, Italy, Switzerland, France, Cyprus, Greece, Mexico, Portugal, Spain, Turkey on the contrary, refer to maximally receiving countries. Increase in the number of visits of international tourists was recorded in the above states and regions and shows a tendency to reach the previous level. There are forecasts that achievement of previous indicators will provide states with a growing economy. Such rates of rapid recovery in developed economies are + 5%, and in developing ones are + 8%.

Europe confidently ranks first in the number of accepted foreign tourists from other regions of the world. This can be seen in figure 1 below.

Note. Compiled by the authors [lk.2]

Figure 1 – Dynamics of the number of visitors to Europe, %

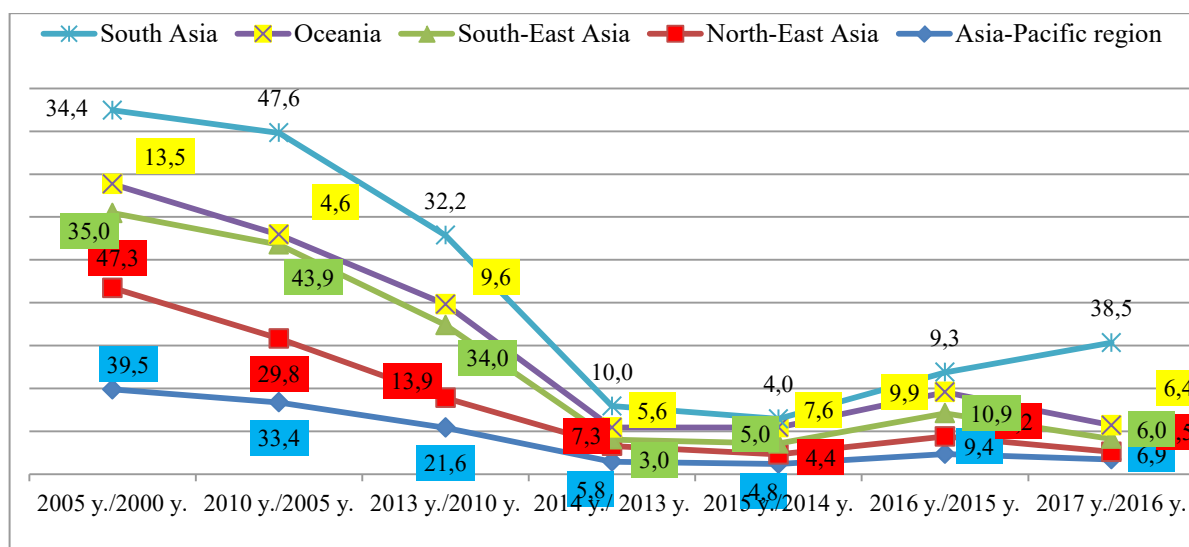
As the figure shows, the number of visitors to the European region is increasing every year. Since 2000, average annual increase has been 9.7%. If in 2000 the number of visitors was 386.6 million people, in 2005 there were 453.2 million people. In 2008, the number of holidaymakers in Europe increased to 480 million people. However, in 2009, despite significant deviations in average annual increase of visitors number and tourism revenues, Europe's share in world tourism decreased. Despite this, in 2010 the number of visitors increased to 489.4 million people, in 2013 - 566.8 million people, in 2014 - 580.3 million people, in 2015 - 609.1 million people, in 2016 - 620 million people and in 2017 reached 671 million people.

In Southern and Western Europe, compared with other countries in the region, tourist flow tends most to France, Spain and Italy, which are the main tourist centers. The UK is traditionally distinguished by educational tourism, Nordic countries, incl. Scandinavian countries and Ireland specialize in ecotourism [3, 37–38 p.].

However, decline in the share of European market in international tourism comes against the background of increase in the number of region visitors and revenues. The lion's share of tourist flow is directed to recreation areas of Southern and Western Europe. These zones cover 34.7% of the total number of visitors in the world. Such a concentration of tourist flow is the result of the habit of spending summer holidays on the beaches.

The second region in terms of the number of foreign tourists is Asia-Oceania zone. Asia-Oceania region is developing rapidly. This region has shifted American region to the third position. In 2010, over 205.5

million tourists visited Asia-Oceania region and accounted for 21.6% of the global total; in 2015, their number reached 277 million, and in 2017 - 323.7 million. This can be seen in figure 2 below.

Note. Compiled by the authors [lk.2]

Figure 2 – Dynamics of the number of visitors to the Asia–Pacific region, %

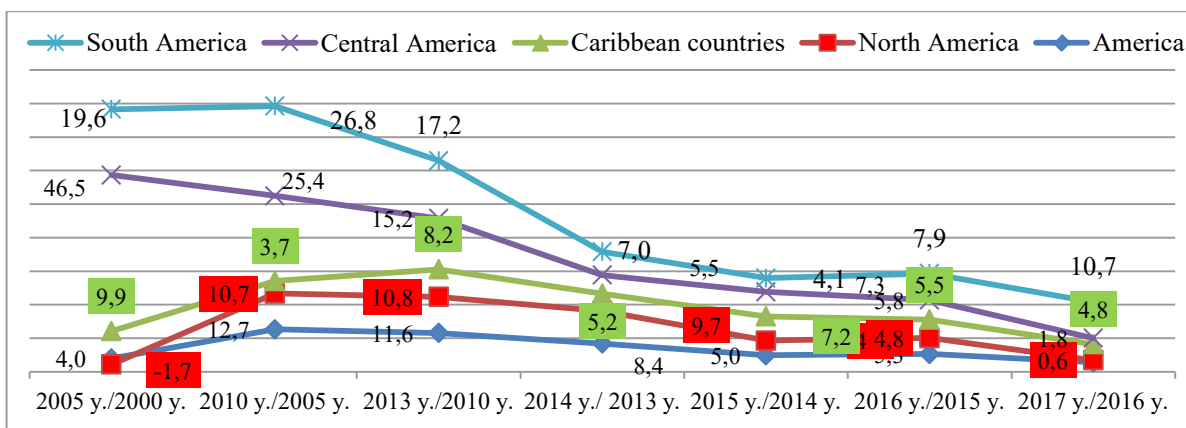
Judging by indicators in the figure, it can be said that this region shows a steady growth. In 2000, this region took the 3rd place in the number of visitors in the world. That year, 110.4 million people visited the region. However, in 2005, this region shifted American continent. In 2005, the number of visitors amounted to 154 million people. In 2013, the number of visitors reached 249.9 million people, in 2014 - 264.4 million people, in 2015 - 277 million people, in 2016 - 302.9 million people, in 2017 it amounted to 324 million people.

It is worth noting that some countries in this region began to develop tourism industry only in recent years. Mostly these are new industrial countries and countries that are exporters of goods in the region: Malaysia, Hong Kong, South Korea, Singapore, Taiwan, Thailand and Indonesia. In these countries, export of goods and export of services complement each other [4]. Development of these sectors is based on rapid development of telecommunications, international transport, including air transport and banking. Export of goods in these countries leads to increase in business travel, and they, in turn, stimulate development of hotel and entertainment industry. The latter increases stock of foreign currency and stimulates economic growth.

In Pacific Region, tourism is developing particularly rapidly in Australia and New Zealand. They take 6% of visitors to the region. In addition, tourism is rapidly developing in this region in the countries of Melanesia (Fiji, New Caledonia, Vanuatu, Solomon Islands, etc.), Micronesia (Guam, Marshall Islands, Mary Islands, etc.) and Polynesia (Cook Islands, French Polynesia and etc.) They account for 4%. Since the islands in the Pacific Ocean are close to Australian and New Zealand markets, the number of visitors is large and a good image is created in the world, especially in Europe [5].

However, despite successful development of tourism industry and increase in revenues in Asia-Oceania zone, the share of tourism in region's economy is small compared to other regions of the world. Revenues from tourism account for 5% of total exports, while in the world this figure is on average 8.3%. The reason for this is that the countries of the region give greater importance to the export of goods, and not to the export of services, especially in case of newly industrialized countries.

American region ranks second in development of tourism after Europe and Asia-Oceania region. According to WTO, this region includes North America, South America, Central America and the Caribbean islands. American region has recovered after exacerbation of influenza type A (H1N1) and recession of 2009, caused by economic difficulties in North America. Improvement of situation in the region as a whole was influenced by establishment of positive growth in the US economy, as well as strengthening of regional globalization processes in Central and South America and positive changes in Latin American economies [6]. This can be seen in the figure 3 below.

Note. Compiled by the authors [lk.2]

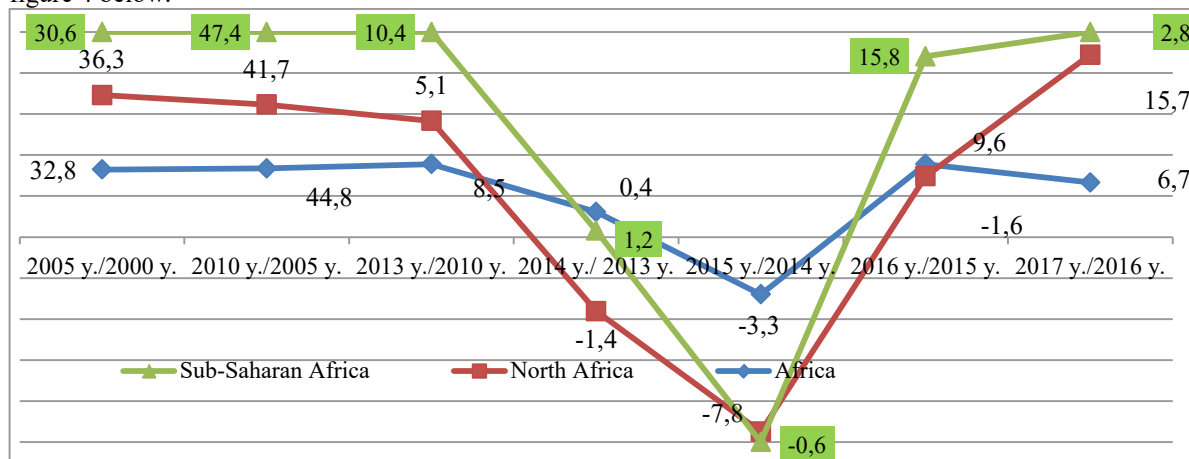
Figure 3 – Dynamics of the number of visitors to the Americas, %

As can be seen in the figure, in the whole the number of visitors is steadily growing. The highest growth rate is seen in South America. In 2000, American region was visited by 128.2 million people, in 2005 - 133.3 million people, and in 2010 - 151.2 million people visited the region. This is equivalent to 16.2% of all visits in the world. In subsequent years, the number of visitors increased. In 2013, the number of visitors amounted to 167.6 million people, in 2014 - 181.7 million people, in 2015 - 190.7 million people, in 2016 reached 200.9 million people, in 2017 - 206 million people. Among countries of North America, the United States, Canada and Mexico are the most popular among tourists. These countries are the main tourist centers of the region, besides, in addition to the international one, domestic tourism is also developed here.

The United States ranks first place in the region for tourist visitors and income from them. This is due to high level of capacity of domestic market and high development of infrastructure in the country. In addition, the United States has the largest hotel and transport industry in the world [7].

South America and Caribbean rank second in the region in development of tourism. Annually they take 23.5 and 20.3 million tourists, respectively. In Central America, relatively tourist flow is weak. The share of visits from them is 0.9%. This was influenced by political instability and deterioration of economic situation in the region. A relatively large share of tourism sector in exports depends on competitiveness of each element of American tourist product in the world market and on specialization of certain areas of the region, such as Caribbean islands.

African region has been steadily developing with a growth of 5.2% till 2015. This can be seen in figure 4 below.

Note. Compiled by the authors [lk.2]

Figure 4 – Dynamics of the number of visitors to the African zone, %

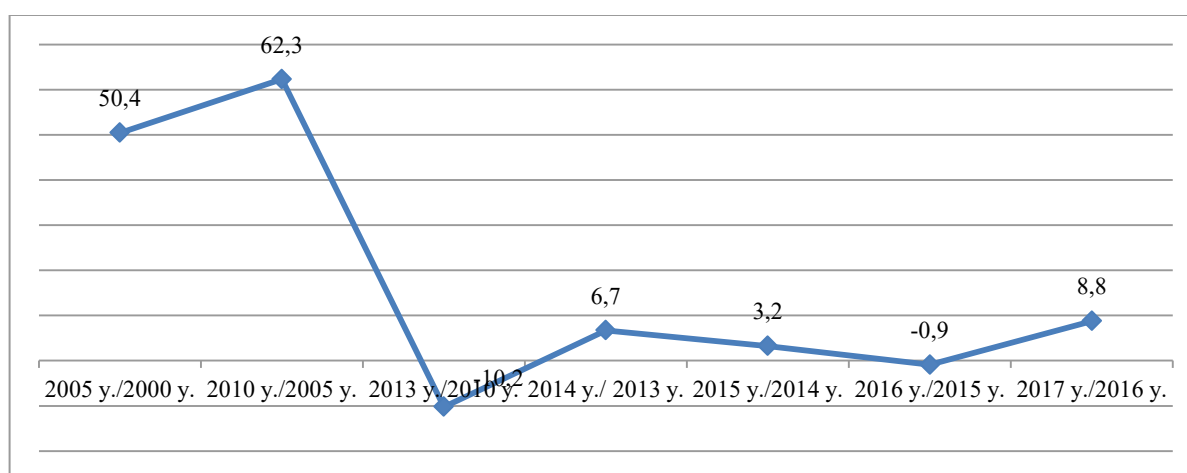
As can be seen in the figure, in 2005-2010 there was a high increase. If in 2000 this region was visited by 26.2 million people, in 2005 their number reached 34.8 million people, in 2010 it was 50.4 million people. The main skeleton was South Africa, and increase in international tourist visits was 11%. Governments in this region began actively support development of tourism. Thanks to economic growth and the World Cup organized in South Africa, in 2013 the number of visitors in the region increased to 54.7 million people, in

2014 it increased to 54.9 million people. However, in 2015 their number decreased to 53.1 million people. But in 2016, the number of visitors reached 58.2 million people, and in 2017 it increased to 62 million people.

Tourism flow among African countries is still weak and significantly inhibits development of tourism in the region. The main sending tourist region is Europe. The main sending tourist countries for the region are France, Germany, the United Kingdom. Travelers from these countries make up about 20% of the total number of foreign tourists. This situation can be explained by the fact that until recently these countries were metropolises for many colonial African countries [2].

More than half of the guests of the region are North African countries such as Morocco and Tunisia. These countries account for 35% of the total number of visitors to Africa. In East Africa, such countries as Kenya, Mauritania, Tanzania, Seychelles and Zimbabwe are leading. They successfully use their natural resources. Some of them, Mauritania, Seychelles, specialize in beach tourism and develop industry of the highest category hotels [8].

The Middle East has not suffered from negative situation in the world and, in contrast to other regions, has shown a good result, and according to the World Tourism Organization, it has achieved a growth of 14%. This can be seen in figure 5 below.

Note. Compiled by the authors [lk.2]

Figure 5 – Dynamics of the number of visitors in the Middle East, %

As can be seen in the figure, the forecast made by WTO was surpassed due to the increase. In recent years, average growth rate in the number of visitors has reached 22.5%. The number of international tourist visits has exceeded 50 million. If in 2000 the number of visitors was 22.4 million people, in 2005 it reached 33.7 million people. In 2010, the region received 54.7 million international visitors. This is 6.4% of the total number of visitors in the world. The leading countries in this region doubled their numbers. Saudi Arabia has achieved an increase in the number of visitors by 28% and in terms of the number of visitors and profits from international tourism it has become one of the main countries in the Middle East region. The main tourist flows are sent from the UK, Germany, France and the United States, but in recent years they have declined. In 2013, the number of visitors decreased to 49.1 million people, but in 2014 it again reached the level of 52.4 million people, despite the fact that in 2015 the number increased to 54.1 million people, in 2016 it decreased to 53.6 million people. In 2017, there was an increase again, and the number of visitors reached 58.3 million.

It is worth noting that deviations in development of tourism are connected with political instability, and reduction in the total flow of tourists in the region in recent years has occurred due to consequences of the Gulf War. The main tourist countries of the region are Egypt, Saudi Arabia, Kuwait. Egypt is considered a major center of tourism in the region. If in Egypt informative tourism prevails, then in Saudi Arabia religious tourism is mainly prevalent, since Muslim temples are located there. Revenues of two countries provide approximately 70% of the total income from tourism in the Middle East region.

Conclusions. Despite economic uncertainty in some large markets, natural disasters, political and social unrest in some countries, serious disruptions in air traffic caused by a volcanic eruption in Iceland, consequences from weather deterioration in some regions of Europe and the USA in recent years, demand for international tourism has persisted at a sufficient level.

From the above, the following common causes affect stable development of tourism industry in different regions of the world: - economic situation; - change of exchange rate; - obsolescence of tourist

product; - cost increase of travel services; - development of country's infrastructure, its hotel industry, etc.; - deviation of internal and external tourist flow.

Thus, as the practice of countries with developed industry shows, successful development of tourism sector directly depends on how much attention is paid to it at the state level and what kind of support is given to this sphere from the state. Any civilized state to make a profit from tourism industry, to assess tourism potential should invest in the study of its territory, preparation of programs for development of tourism business, development of infrastructure projects for tourist regions and tourist centers, informational support and advertising.

References:

- 1 Kosolapov A. B., Rudenko, L. L., Tourist country studies. – M.: INFRA–M, 2014. – 443 p.
- 2 Excerpt of the UNWTO /www.unwto.org/
- 3 Tursymbaeva M.Zh. Issues of ecotourism development in Kazakhstan // Alpari. - 2012 - №4. - pp. 36-39
- 4 Dolmatov G. M. international tourism business: 2nd reprint. – Rostov on/D: Feniks, 2012. – 347 p.
- 5 Novikov N. V. Tourism Economy of the region: main features and trends // Economic policy and management of economic development. – 2015. – No. 2. – P. 105–120
- 6 Sokolov A. How do we reorganize tourism // Tourist business. – 2014. – No. 12. – S. 4-7.
- 7 Okladnikova E. A. international tourism: textbook. – SPb.: "Crown–print", 2011. – 128 p.
- 8 Holloway George. Christopher Travel business. - K.: Knowledge, 2017. – 673p.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТУРИЗМ АЙМАҚТАРЫНЫҢ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

*А.О. Мухаммедов*¹, А.Б. Тасмаганбетов²*

¹Халықаралық Бизнес Университеті, Алматы қ., Қазақстан

²Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

e-mail: abum07@mail.ru

Резюме. Мақалада халықаралық туристік аймақтардың даму жағдайы қарастырылған. Туризм әлемдік экономикадағы басты рөлдердің бірін атқарады және әлемдік жалпы ұлттық өнімнің оннан бір бөлігін қамтамасыз етуде. Экономиканың бұл саласы тез қарқынмен дамуда және оның аса маңызды секторына айналууда. Әлемдегі дағдарысқа және террористер тарапынан қауіптерге қарамастан халықаралық туризм өсіп келеді. Халықаралық туризмнің өсуімен қатар әлем бойынша жаңа жұмыс орындарының ашылуына ықпал етуде.

Макроаймақтар аясында халықаралық туризм шеңберінде келушілер саны Азия-Тынықмұхиты аймағы көш бастап келеді. Туристік келушілер санының өсімін аймақ ішіндегі және тыс елдерден туристер есебінен қамтамасыз етілген болатын. Ұқсас өсім көрсеткішін Африкалық аймақ та көрсетті. Америкалық аймақ туристердің келу көрсеткіші бойынша алдыңғы жылға қарағанда 4% өсімді көрсеткен болатын. Өсімнің ең төменгі көрсеткішке қолжеткізген аймақ бұл Еуропалық аймақ. Алайда макроаймақ деңгейінде келу көрсеткіші бойынша өсіммен қатар қысқаруы да орын алған болатын. Мұндай жағдай Таяу Шығыс елдерінде көрініс алды. Бұған қарамастан Дүниежүзілік туристік ұйымның (ары қарай - ДТҰ) сарапшылар берген мәліметтеріне сәйкес келешекте аталмыш елдерде және жалпы әлем бойынша туристер санының өсімі күтілуде.

Түйінді сөздер: туризм, туристік қызмет, туризм индустриясы, халықаралық туризм, аймақшілдік туризм, туристік орталықтары

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА

*А.О. Мухаммедов*¹, А.Б. Тасмаганбетов²*

¹Университет Международного Бизнеса, г. Алматы, Казахстан

²Актюбинский региональный государственный университет

имени К.Жубанова, г. Актөбе, Казахстан

e-mail: abum07@mail.ru

Резюме. В данной статье рассмотрено современное состояние развития международных туристических регионов. Туризм играет одну из главных ролей в мировой экономике, обеспечивая десятую часть мирового валового национального продукта. Эта отрасль экономики развивается быстрыми темпами и становится наиболее важным ее сектором. Несмотря на мировые кризисные явления и угрозы со стороны террористов, международный туризм продолжает расти. Международный туризм продолжает расти, что способствует созданию новых рабочих мест во всем мире.

В разрезе макрорегионов по количеству посетителей международного туризма лидером является Азиатско-Тихоокеанский регион. Рост туристических посетителей был обеспечен на счет

туристов стран внутри региона и вне региона. Аналогичный рост показал и Африканский регион. Американский регион по количеству посещений вырос на 4% по сравнению с предыдущим периодом. Наименьший рост числа посетителей показал Европейский регион. Наихудший показатель был зафиксирован в странах Ближнего Востока. Вместо роста в данном регионе наоборот имело место сокращение. По данным экспертов Всемирной туристской организации в последующие годы ожидается рост туристов по международным туристическим регионам.

Ключевые слова: туризм, туристическая услуга, индустрия туризма, международный туризм, внутрорегиональный туризм, туристические центры

IRSTI (МРНТИ) 06.52.17

UDC (УДК) 330.342.44

SOME ASPECTS OF SOCIALIZATION OF ECONOMY OF KAZAKHSTAN

*R.O.Sutbaeva*¹, *D.D.Yeshpanova*², *V.V.Chekmarev*³

¹ Caspian State University of Technology and Engineering named after Sh.Esenov, Aktau, Kazakhstan

² University Narhoz, Almaty, Kazakhstan

³ Kostroma State University, Kostroma, Russian Federation

e-mail: eshpanova@list.ru

Summary. Socialization of the economy is based on the most acute problems of the population, which can not be avoided without the concerted actions of the state. This article examines the influence of state institutions on the production and distribution of resources, as well as the influence of global companies on the socialization of the state. We studied the model of socialization in Kazakhstan, which assumes an active and purposeful role of the state in the development of the whole complex of branches of the national economy, providing a high level of economic wealth created by the country, as well as in the distribution and redistribution of this wealth in favor of the growth of material and socio-cultural well-being of the entire population.

Key words: economic socialization, globalization, market economy

Introduction. The social orientation of the market economy is not to provide the widest possible social assistance, but to create the conditions when such assistance will be the minimum number of people in need.

The attractiveness of the welfare state model in its basic principles:

- The principle of human economic freedom;
- principle of participation in management;
- principle of trust in the regulatory role of the market;
- the principle of state responsibility for the play of market forces;
- principle of responsibility of all members of society.

According to A. Muller-Armak, a socially oriented market economy is a market system implemented through the free expression of initiative. Social progress based on end-user driven competition will have an economic and social dimension. This will lead to a constant increase in labor productivity, which is in the interests of the whole society [1].

The founders of the concept of a socially oriented market economy chose the path of building a free market based on competition not only because of the economic efficiency of this model. They saw in its implementation - this is particularly emphasized Walter Oaken - the guarantee of building a free society.

Methods. The research methods of this topic are the study of theoretical literature, the description of terminology and analysis of the development of economic socialization in developed countries. The research used mainly methods of normative analysis and synthesis, analogies and generalizations, and an empirical-theoretical method for the field of science that is being studied: the collection, study and comparison of data.

The theoretical basis of the study was the work of domestic and foreign researchers in the field of theory and history of economics, economic analysis and social economics. In the process of research, issues of economic sociology and social policy, as well as normative and legal acts and Governmental Decrees, regulating social issues at the state and interstate levels, materials of monographic and experimental research, scientific conferences, as well as scientific publications in periodicals and materials posted on the Internet.

Discussion. *Socialization in the distribution of benefits.* We now turn to the question of what socialization means in the sphere of the distribution of wealth. If at the beginning of the last century, the budget in most countries was 5-10% of GDP, by the end of the budget's share of GDP was 40-50%. In Kazakhstan in 2017, the budget's share of the country's GDP was 38.2%. This is how much the share of public institutions in the distribution of goods created in the country has increased. This happened because the market

mechanism does not ensure the reproduction of healthy, qualified and loyal population to public institutions, as well as to ensure sustainable demand for products of mass production. The market mechanism offers only commodity exchange and does not allow free distribution of goods - distribution according to needs.

Take, for example, education. In accordance with the laws of the market, it must necessarily be paid. Therefore, a child born in a large, low-income family runs the risk of being uneducated. But it is well known that the abilities of children do not depend on the level of provision of parents. And society may lose capable or even talented fellow citizens, who are the most important factor in its well-being. Therefore, today it is universally recognized that secondary education should be free. By the way, our country set an example in this regard. Of course, then, first of all, they were guided by social considerations. But today everyone acknowledges that universal free secondary education is primarily required for production. Moreover, in many countries and higher education is largely carried out at public expense. And this is also not so much from the considerations of humanity, but from considerations of economic expediency. Corporations are not able to teach future workers for themselves, without which they cannot exist. This task is shifted to public institutions. In Holland, for example, each higher education institution can enroll everybody who has a secondary education document without a competition [2]. This does not mean that anyone will graduate regardless of ability. He must pass all exams for each course. But everyone is given a chance. Of course, such an approach to education costs society dearly and is therefore subject to constant attacks.

In general, expenditures on education are in% of GNP: in Sweden - 7.3%; United States - 6.2%; France - 6%; Kazakhstan - 4.8% [3].

Expenditures on health care in% of GNP: in Sweden - 7.4%; United States - 6.2%; France - 7.2%; Kazakhstan - 3.54%.

There are many opponents of free health care. They claim that free means poor quality. But it is not. The quality of treatment in state-run medical institutions is quite high, since there, in large medical teams, conditions for a highly professional exchange of knowledge and experience are created. Paid medicine can provide greater comfort. At the beginning of reforming the entire social system in Russia, American doctors warned about the danger of neglecting free medicine, because reliance on it is the basis for ensuring the health of the nation [4].

The market mechanism does not work either in the field of fundamental science, since scientific results of non-applicability do not have an immediate effect, used for commercial purposes, of the so-called economic effect. But without fundamental science, society cannot develop, and therefore the costs of it are laid into the state budget.

Commercialization of culture and sports is also impossible in all its manifestations. Libraries, museums, theaters, philharmonic societies, cinema, etc. may not always bring immediate economic returns. And the economic effect in general can not be the main result when it comes to culture. Much more important is the social effect, which lies in the aesthetic, moral development of the citizens of the country. Therefore, in all developed countries, an increasing part of the budget is allocated to culture. This is also an element of socialization of the economy. The same applies to the sport in which the actions of market relations can not be the only justified.

Another direction of the impact of society on the distribution sphere is the provision of pensions and assistance to low-income families. Moreover, in the composition of the pension provision there is a so-called "people's pension", which is paid to any citizen, regardless of the length of time of his work and earnings. Besides the fact that this line of spending public funds allows solving social problems, contributing to the stabilization of society, it also provides for mass demand, without which large corporations cannot exist.

Government spending on pensions is% of GNP: in Sweden - 7.4; United States —6.1; France - 11.9; Kazakhstan - 7.85.

The cost of providing assistance to low-income families of able-bodied citizens is in% of GNP: in Sweden - 7.0; USA-1,8; France - 6.0.

In general, social spending is in% of GNP: in Sweden - 37.1; United States - 20.9; France - 34.5; Germany - 31.9. As we can see, the total cost is significant.

The experience of building a social market economy in Germany showed that further transformations necessitate the formation of an effective competition policy based on theoretical approaches and regulation of competitive relations on the part of the state. Protection of competition can be considered as one of the fundamental principles of a social market economy, while competition itself acts as a tool for its construction.

In creating the conditions for the functioning of a market economy, the role of the state is great.

The original postulate of the creators of a social market economy was reduced to the fact that an effective market could not fail to form, or function spontaneously. The state should help to get on its feet, to ensure that none of the participants violated the market "rules of the game." Therefore, the main idea of the

German model is that although at its core it is a private firm based on competition, the principles of non-interference of the state in the economy are alien to it. On the contrary, the system of social market economy becomes stable and efficient when competitive relations are complemented by government regulation, which not only ensures certain public interests, but also supports the competitive order as a whole [5].

A particularly important tool for building a social market economy in Germany is social policy, deeply thought out its goals, as well as ways to achieve them. The logic to solving social problems is not to procreate dependents. Social justice is not identical to the equalization distribution of wealth. It is not identical with universal dependency (social charity) in the form of a mass transfer of citizens to the maintenance by an omnipotent state.

Features of socialization at the stage of globalization of the world economy. The constant deepening of the socialization of the economy in the postwar years, especially in European countries, was explained in addition to the economic reasons mentioned in this article, as well as the very example of the existence of a socialist successor with his achievement in terms of workers' rights. When the socialist camp ceased to exist, it greatly influenced the role of social institutions in the sphere of production and distribution. The last twenty years, there has been a steady offensive in European countries on those social achievements that had taken place before. This offensive is facilitated by the globalization of the economy, which allows transnational companies, which occupy a leading position in the economies of the developed countries, to transfer their production to the countries of Southeast Asia, India, China and the South American countries. Regarding the advantages of globalization of the economy, a lot of works have been written, substantiating its advantages, which consist in the most rational calculation of all types of resources in transnational companies and in the benefits of the international division of labor provided by the expansion of transcontinental trade. And indeed it is. Today, world exports account for 28% of world GDP, while in the 80s of the last century, its share was 9.3%. The rise in world exports in addition to the abrupt reduction in the cost of shipping has contributed to the development of online sales in recent years.

But all the advantages of geoeconomics contribute not so much to improving the welfare of society, as the growth of company profits.

Supporters of globalization believe that if firms reduce costs as a result of the most rational use of resources, the consumer gets a cheaper product and does not create any contradiction between the interests of firms and society. But this is far from the case.

First, global companies are often oligopolistic market participants and therefore have the opportunity to take most of the benefits from lower costs, due to a more rational use of resources, to retain in the form of super profits, and not to turn completely into a reduction in the price of the goods they produce .

Secondly, those countries from which companies derive their production lose their jobs and companies are not responsible for this. National states that have suffered these losses are forced to pay benefits to workers who have become unemployed, and to seek funds for the creation of jobs instead of spending them on social needs. Often, entire depressed areas appear because of this, because the blow is inflicted not only on former employees of the company, but on infrastructure workers.

Thirdly, companies that transfer their production to lower-wage countries are not in a hurry to increase it in order to provide living conditions that are worthy of modern needs.

Fourth, these companies received a lever of pressure on national governments and trade unions on the issue of wages, threatening to withdraw production from the country in case of disagreement with their demands regarding the level of wages.

Transnational companies must compensate the countries from which they derive production for all the damage caused by this action. It is only when the benefits of a better combination of resources are exceeded by the firm over the damage caused by the transfer of production to the country from which it is withdrawn that geoeconomics benefits, which increases the social productivity of the world system.

It should be scientifically justified, the minimum costs for the reproduction of labor in different regions of the world, ensuring a decent satisfaction of needs. In fact, the existing cross-country wage differentials cannot be considered justified. In recognition of the fact that there are significant differences in the cost of labour reproduction due to the differences in climatic conditions between different regions, the current cross-country stratification cannot be considered justified. Today, transnational companies impose a humiliatingly low level of pay on southern countries, thereby exerting pressure on wages in their own countries. By adopting standards of minimum wage that are different in size for different countries, but scientifically based, and not imposed on the basis of the selfish interests of companies, the world community would contribute to the harmonious development of mankind.

The financial and economic crisis of 2008–2009, one of the reasons why the uncontrollable activity of the US Federal Reserve System for issuing US dollars, which are de facto international means of payment, was

by no one, made the leaders of many countries recognize the imperfection of the “global financial architecture” [6]. But so far the matter has not gone further than this recognition, although everyone understands that the issue of international means of payment must be under international control. It is impossible to consider a normal economy in which the well-being of billions of people depends on the decision of a group of people not authorized by anyone to decide the fate of nations.

Today it becomes obvious that the technogenic activity of mankind has reached such a level of destructive impact on the environment, that without taking collective measures of a global scale, the ecosystem will not survive. This was discussed in Rio de Janeiro, in Kyoto, but the United States is blocking the adoption of binding decisions for all countries. The ideology of consumption growth, GDP growth is still dominant, despite the fact that today developed countries should think about reducing production and consumption. After all, it is known that if the remaining 5 billion people today reached the same level of consumption as the countries of the “golden billion”, then an ecological disaster would have already spread. Such an unacceptable scenario can be avoided only by reducing the harmful effects of man-made activities in developed countries and limiting its growth in developing countries.

With the current world order, such a formulation of the question seems unrealistic. Even the slowdown in economic growth that has taken place in recent years in developed countries causes a categorical rejection. All the more blasphemous the idea of the need to reduce the production of material goods may seem. But before the threat of an ecological catastrophe, which may become irreversible, all the troubles associated with a certain abolition of unjustifiably bloated consumption will fade. This understanding needs to be imbued with, and then it will become clear the need to include provisions related to environmental and economic development in the World Economic Code.

Model in Kazakhstan. In our country there are objective conditions for moving towards a socially oriented market economy. Defining the essence of our model of a social market economy, it should be said that its overall basis is the full development of entrepreneurial activity, which ultimately achieves highly efficient economic and social results. Its peculiarity is as follows.

Achieving a high level of production of gross domestic product per capita can be achieved by maximizing the activity of entrepreneurship in those sectors of the economy that have the most favorable conditions for development.

The most important starting point for the creation of a social market economy in Kazakhstan should be agriculture and the processing of agricultural products, food and light industry. These sectors should focus primarily on the domestic market of the republic, and due to the rapid turnover of capital, create the necessary savings for the rise and development of other industries.

An exceptionally favorable production and technological basis and one of the priority directions of economic development is hydroelectric power. Full provision of electricity allows developing any production and any branch of the economy on a modern production and technological basis and at the same time receive large revenues from the export of electricity to other countries.

Great opportunities for employment and growth of the economic wealth of the country will be provided by the development of advanced science-intensive and labor-intensive industries of mechanical engineering, as well as a tourist and recreational and resort complex.

In other words, our model of social market economy is characterized by the development of a complex of sectors of the national economy, which, by virtue of particularly favorable conditions, can ensure high employment of the population and highly efficient results of the economy in the form of products, profits and incomes of enterprises, the population and the state.

Our model assumes an active, purposeful role of the state in the development of the whole complex of branches of the national economy, ensuring a high level of the country's created economic wealth, as well as in the distribution and redistribution of this wealth in favor of increasing the material and socio-cultural well-being of the entire population.

Conclusion. The formation and development of the market in our state shows, albeit an insufficient, but still a movement towards a social market economy, only the initial process of its formation is underway. The market economy will become truly social only at that level of development, when a highly developed economy and a rich society will fully manifest themselves in the growing material and cultural benefits obtained by the entire population. The disadvantages of economic development in the future will be its advantages and advantages. They point to the need to build a social market economy along the lines that Germany developed in the postwar period.

The full development of production, of course, should be the most important concern of the state. But social orientation cannot dwell on production alone. The state, directing the economy to solving social problems, must go further and ensure the processes of distribution and redistribution of the wealth created.

References:

- 1 Осмунд А. Уроки экономических преобразований в странах Восточной Европы // Вопросы экономики. 2014. - № 1, с.7-9
- 2 Нестеренко А., Дегтярь Л., Лыкова Ю. И., Погребинская В., Бунчук М. Возможности и методы социального регулирования (зарубежный опыт) // Экономист. 2018 - № 7, с.15-19
- 3 Иванченко В. Социально-структурированное общество и реформа общества // Экономист. 2017. - № 4, с. 36-37
- 4 Пичурин И.И. Углубление социализации мировой экономики // Экономист. 2014. - № 3, с.42-49
- 5 Цивилизационный прогресс и социальные итоги развития США. М.: Фонд «За экономическую грамотность». 2015, с.19-20
- 6 Бурджанов Ф.Е., Гришин И.В. Соболевич И.В. Типы социальной политики: концепция, практика // Общество и экономика 2016, с. 23-25

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІКЛІГІНІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Р.О. Сутбаева¹, Д.Д.Ешпанова², В.В. Чекмарев³

¹*Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті,
Ақтау, Қазақстан*

²*Нархоз университеті, Алматы қ., Қазақстан*

³*Кострома мемлекеттік университеті, Кострома, Ресей Федерациясы
e-mail: eshpanova@list.ru*

Түйін. Халықтың ең шиеленіскен мәселелеріне негізделген экономиканы әлеуметтендіру, мемлекеттің іс – әрекетінсіз болдырмау мүмкін емес. Бұл мақалада мемлекеттік институттардың ресурстарды өндіру мен бөлуге әсері, сондай-ақ жаһандық компанияның мемлекеттің әлеуметтенуіне әсері қарастырылған. Еліміздің экономикалық байлығының жоғары деңгейін қамтамасыз ететін халық шаруашылығы салаларының барлық кешенін дамытуда, сондай-ақ бүкіл халықтың материалдық және әлеуметтік-мәдени әл-ауқатының өсуі пайдасына осы байлықты бөлу мен қайта бөлуде мемлекеттің белсенді мақсатты ролін болжайтын Қазақстандағы әлеуметтену моделі қарастырылды.

Түйін сөздер: экономиканы әлеуметтендіру, жаһандану, нарықтық шаруашылық

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

Р.О. Сутбаева¹, Д.Д.Ешпанова², В.В. Чекмарев³

¹*Каспийский государственный университет технологии и инжиниринга имени Ш.Есенова, г.Ақтау,
Казахстан*

²*университет Нархоз, г.Алматы, Казахстан*

³*Костромской государственной университет, г.Кострома, Российская Федерация
e-mail: eshpanova@list.ru*

Резюме. Социализация экономики основана на самых обостренных проблемах населения, которые невозможно избежать без согласованных действий государства. В данной статье рассмотрены влияние государственных институтов на производство и распределения ресурсов, а также влияние глобальных компании на социализацию государства. Изучена модель социализации в Казахстане, которая предполагает активную целенаправленную роль государства в развитии всего комплекса отраслей экономики, обеспечивающего высокий уровень создаваемого экономического богатства страны, а также в распределении и перераспределении этого богатства в пользу роста материального и социально-культурного благосостояния всего населения.

Ключевые слова: социализация экономики, глобализация, рыночное хозяйство

IRSTI(МРНТН) 68.75.02

UDC(УДК) 68.75.13

**PUBLIC SUPPORT FOR SMALL BUSINESSES IN
AGRICULTURAL SECTOR: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE**

M.I. Sigaryev¹, ZH.M. Nurkuzhayev², T.A. Taipov³

^{1,2}*Kazakh research institute of economy of agro-industrial complex and rural development,
Almaty, Kazakhstan*

³*Almaty Academy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan*

e-mail: i.taipova@mail.ru

Abstract. *The most important link in agri-industrial complex is agriculture, which provides the country with food and industry – with raw materials, which forms profitability in economic sector. The high level of production development, its solvency, the rational use of material and technical (equipment, chemicals, energy, etc.), land and labor resources determine sustainable development, especially of agricultural sector, the specifics of agricultural production urge constant public support. The article highlights domestic and international experience of public support of commodity producers, which allows to conclude that it is necessary to improve public support measures, taking into account regional characteristics, development of its unified forms and methods. The authors note that financial and property support for small businesses should be based on the procurement of a guaranteed production volume, provision of loans at the expense of budget funds, preferential lending and taxation, and subsidies.*

Key words: *agri-industrial complex, public support, small businesses, agricultural producers, demand, supply, food, competitiveness.*

Introduction. The seasonal nature of production, high capital intensity, immobility of material and technical means, high dependence on natural and climatic conditions result in decreased competitiveness of products. These features of agricultural sector of economy require the effective public support, which is necessary for the growth of production volumes, provision of food to population of the country, and overall food security.

The system of public support measures includes direct support (price, subsidies) and indirect support (research, plant and animal protection, land conservation programs, etc.).

Reforming of agricultural sector of economy of Kazakhstan requires the understanding of the gained experience in the development of market reforms, methods and principles of State regulation according to the WTO in the amount of 8.5%. All this is reflected in the financial support of the regions of the republic.

Agricultural producers who are oriented towards trade products market include agricultural enterprises and small businesses, while the households are aimed primarily to meet their own needs.

Pricing system is an important element of economic mechanism of sustainable regional development. Price relations should be based on State regulation of prices, and settled volumes of public financing of commodity producers [1].

Methods of research. Two directions for setting prices for agricultural products were used aimed to study the support of market prices: a focus on the level of world prices and the use of target prices.

In view of methodological purpose, the system of public support was studied, which ensures food security of the country, supply of social groups of the population with high-grade food products, improvement of the level and quality of life of the population in rural areas. It has been determined that the mechanism of improvement of financial and economic situation of commodity producers should include the development of rural infrastructure, support for non-agricultural activities.

The authors state that for the growth of agro-industrial production it is necessary to increase the size of public support and its effective use. In determining the size of budget funding at the republican and local levels, the assessment of the effectiveness of gross and marketable products by regions of the republic is required [2].

In accordance with the settled objectives, various research methods were used: economical analysis in assessing current state of public support. In assessing the factors which have impact on the improvement of the State regulation mechanism, the method of systematization, logistical method, etc. have been used.

Results and discussion. In world practice, small enterprises of various organizational and legal forms are characterized by a relatively small amount of use of resources (labor and capital), a high level of investment and turnover of working capital.

In the United States, innovation per employee of small enterprises is 2 times higher than that of large-scale enterprises.

It should be noted that Russia and Kazakhstan differ from the countries with developed market economies. Specifics of small business includes: a sufficient degree of adaptation to a complex economic environment; small and medium-sized businesses have the opportunity to go beyond the local commodity markets, including international; low level and weak technological equipment in combination with sufficient innovation potential; lack of experience in market operations; underdeveloped infrastructure to support small businesses; activity in the absence of reliable information on the state and market conditions, the low level of development of the mechanism of consulting services.

The main problem of small businesses is the imperfect tax system. High taxes reduce development incentives; administrative barriers; the complexity of registration and legalization; lack of production facilities, equipment and other capacities; lack of loans (high risk and unstable market); lack of clear legal regulation in business.

Differentiated approach to the entities of entrepreneurial activity is obligatory under special tax regimes, anti-monopoly activities, setting benefits and preferences for subjects of economic activity, the implementation of targeted public support.

Using world practice, it is needed to use several approaches to determining the effectiveness of small business: quantitative, qualitative, combined, taking into account the duration of their activities. Based on this criterion, it is proposed to consider a developing enterprise that has been doing business for at least three years. For the development of small enterprises, it is necessary to use quantitative criteria (revenue and number of employees) settled by the law.

As research works show, small business has a significant impact on the country's economy, without which high market efficiency and agricultural exports are impossible [3]. The share of small businesses in economically developed countries is on average about 70%, in Russia and Kazakhstan - about 30%. With the help of price and non-price competition, it contributes to the stabilization of prices, innovative development, improvement of product quality, creating job places, reduction of unemployment [4].

In Russia and Kazakhstan, it is determined by law that peasant (private) farms are classified as small enterprises. In Kazakhstan, they are recognized as a labor associations of individuals, in which individual entrepreneurship is strongly linked with the use of agricultural land for production of agricultural products, their processing and marketing. Private entrepreneurship can include the farm. An individual entrepreneur has the right to use the system of social and pension security, and social insurance [5,6].

Public support of private entrepreneurship includes the following types: financial, property, infrastructure, investment and information. Financial and property support is carried out by purchasing a guaranteed volume of goods (work, services); providing loans at the expense of budget funds; arranging loans through second-tier banks and other legal entities engaged in leasing activities; subsidizing interest rates for housing construction by second-tier banks, interest rates on loans issued by microfinance organizations; reimbursement subsidies; partial guarantee of loans, leasing.

The system of public support measures for entrepreneurship, including small entities, includes subsidies to production costs, property insurance, preferential taxation, investment subsidies for the construction of facilities or their modernization, subsidizing of repayment of interest rates on preferential loans [7].

In order to increase the efficiency of subsidies in crop production sector, it is planned to transfer from hectare support to subsidizing end products and preferential lending of spring field works of priority crops. The reason for the rejection of hectare subsidies is the insufficient diversification rates, low workload of feed mills and oil refineries, as well as high imports share. In view of these problems, it is proposed to eliminate the existing procedure for hectare subsidies and move to a new system of subsidizing agricultural producers.

Spring field works related to agricultural crops should be carried out based on preferential loans. Financing of oilseeds, sugar beet - taking into account the loading of processing facilities, barley, oats, corn for grain - in meeting the needs of the livestock industry, potatoes - taking into account the needs of the domestic market and import substitution, and wheat - on a leftover principle. For grain crops, potatoes, vegetables and melons lending of spring field works will be carried out through cooperatives.

In the Republic of Kazakhstan, the majority of agricultural producers do not purchase seeds for sowing due to the lack of working capital and mainly they use their own seeds of mass reproductions.

In this regard, in 2018 in Kazakhstan, a new mechanism of subsidizing seed production was introduced, which foresees 100% reimbursement of farmers' expenses for the purchase of seeds at the settled standards. At the same time, the State reimburses the seed farms the full value of elite seeds or seeds of 1 reproduction, provided for small enterprises. After harvesting, the agricultural producer returns 30% of the received subsidies to the Seed Development Fund, which, accumulates returnable funds, uses them to finance the purchase and modernization of fixed assets (machinery and equipment) for seed producers on preference terms (2-3%) .

In the livestock production industry, one of the requirements for agricultural producers, individuals and legal entities who are claiming to provide subsidies for the development of livestock breeding, is that all animals should have identification numbers and registration.

Subsidies in livestock production are aimed at cheapening the cost of the purchase of breeding animals, the cost of selection and breeding works, artificial insemination of farm animals, cheapening the cost of livestock production, fattening steers, production of lamb, pork, horse, camel, poultry (broiler, turkey, meat of waterfowl), edible eggs (chicken and quail), milk (cow, mare, camel, goat), fine-fleeced and semi-fine-fleeced wool, reduction of the cost of mixed feed produced by feed plants, and sold to agricultural production cooperatives.

Conclusion. 1. At present, a program of lending to family farms in dairy farming is being implemented through the "Fund for Financial Support of Agriculture" JSC. Loans at a rate of 11% (including subsidies up to 7%) for a period of 84 months are issued for the purchase of pedigree breeding stock of dairy cattle, machinery and equipment.

2. Taking into account that profit is the main source of innovative development of agriculture, it is necessary to increase the existing public support for agricultural producers in the form of subsidies up to 10%, which will increase production efficiency and provide equal economic conditions for the countries participating in the EAEU.

3. The main directions of development of small businesses include the intensification of production, sale and processing of agricultural products. In order to make full use of their potential, it is necessary to take into account the specialization of production, financing from all sources of budgetary and extra-budgetary funds.

References:

1 Z.M. Nurkuzhayev, M.I. Sigaryev, G.A. Dzhambayeva, L.T. Alshembayeva - Almaty: KazNRII of AIC Economy and RD, 2018. - 38 p.

2 Sharipov A.K., Kantureyev M.T. Industrial-innovative mechanism of AIC development in Kazakhstan // Problems of AgriMarket.-2018.-N3.- PP. 17-23.

3 Kantureyev M.T., Taipov T.A. State Regulation of Agricultural Products Export in Kazakhstan // Statistics, account and audit.-2019.-N1.-PP.71-74.

4 Sigaryev M.I., Kantureyev M.T., Taipov T.A. Priorities for the development of a single agricultural market of agricultural products and food. EAEU: Status and Prospects // Statistics, account and audit.-2018.-N4.-PP. 167-172.

5 Aleshchenko V.V., Karpova V.V. Improving the mechanism of public support for small and medium-sized businesses. -Omsk: IC "Omsk Scientific Herald", 2015.-188p.

6 Ostapovich G.V., Kitrar L.A., Lola I.S. Business trends of small business in Russia // Issues of statistics.-2015.-N6.-PP.53-65.

7 I. Sysketov. The role of public support in the development of small business // Young scientist.-2016.-N16.-PP.210-213.

ШАҒЫН НЫСАНДАРҒА АРНАЛҒАН ҮКІМЕТКЕ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ АГРАРЛЫҚ СЕКТОР: ІШКІ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТӘЖІРБЕСІ

М.И. Сигарев¹, Ж.М. Нұрқұжаев², Т.А. Таипов^{*3}

^{1,2}Қазақ ауыл шаруашылық экономикасы және ауылдық аумақтарды дамыту ғылыми-зерттеу институты, Алматы қ., Қазақстан

³Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: i.taipova@mail.ru

Түйін. *Агроөнеркәсіптік кешендегі ең маңызды буын ауыл шаруашылығы болып табылады, ол елге азық-түлікпен, өнеркәсіпті - шикізатпен қамтамасыз етеді. Мақалада тауар өндірушілерді мемлекеттік қолдаудың отандық және халықаралық тәжірибесі қарастырылады, бұл аймақтық ерекшеліктерді, оның бірыңғай формалары мен әдістерін ескере отырып, мемлекеттік реттеу шараларын жетілдіру қажет деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Авторлар шағын кәсіпкерлік субъектілерінің қаржылық және мүліктік қолдауының кепілдендірілген өнім көлемін, бюджет қаражаты есебінен несиелер беруін, жеңілдікті несиелендіруді және салық салуды, субсидияларды сатып алуға негізделетінін атап өткен.*

Түйінді сөздер: *агроөнеркәсіптік кешен, мемлекеттік қолдау, шаруашылықтың шағын түрлері, ауылшаруашылығы тауарларын өндірушілер, сұраныс, ұсыныс, азық-түлік, б әсекелесуге қабылеттілік.*

ГОСПОДДЕРЖКА МАЛЫХ ФОРМ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ: ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

М.И. Сизгарев¹, Ж.М. Нуркужаев², Т.А. Таипов^{*3}

^{1,2}Казахский НИИ экономики АПК и развития сельских территорий, Алматы, Казахстан³ Алматинска
Академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

e-mail: i.taipova@mail.ru

Резюме Важнейшим звеном агропромышленного комплекса является сельское хозяйство, обеспечивающее страну продуктами питания и промышленность – сырьем, формирующее доходность в отрасли экономики. Высокий уровень развития производства, его платежеспособность, рациональное использование материально-технических (техники, средства химизации, энергоресурсы и т.д.), земельных и трудовых ресурсов определяют устойчивое развитие, прежде всего аграрного сектора, особенности сельскохозяйственного производства вызывают необходимость постоянной государственной поддержки. В статье рассмотрен отечественный и международный опыт государственной поддержки товаропроизводителей, позволяющий сделать вывод о необходимости совершенствования мер государственного регулирования, с учетом региональных особенностей, разработки ее унифицированных форм и методов. Авторы отмечают, что финансовая и имущественная поддержка малых предпринимательских структур хозяйства должна осуществляться на основе закупа гарантированного объема производимой продукции, предоставления займов за счет бюджетных средств, льготного кредитования и налогообложения, субсидирования.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, государственная поддержка, малые формы хозяйствования, сельскохозяйственные товаропроизводители, спрос, предложение, продовольствие, конкурентоспособность.

IRSTI 06.77.90

UDC 331.105.64

THE PROBLEMS OF SOCIAL PARTNERSHIP AND ITS DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

A.B. Sansyzbayev, Zh.Sh.Kenzhalina*

Narxoz University, Almaty, the Republic of Kazakhstan

e-mail: alisher.sansyzbaev@narxoz.kz

Abstract. The role of social partnership increases significantly in modern conditions in Kazakhstan. Social partnership is a tool for maintaining social stability in society. It allows three counterparties to negotiate with each other: the state, employers, and employees. The purpose of the article is to examine the problems of the implementation of social partnership in the oil industry and proposals for overcoming them. There was provided the deep analysis of the problems and development of social partnership at the state, industry level, and at the enterprise level. On the basis of the analysis, the specific measures were proposed in order to improve the social partnership in the oil industry.

Key words. Social partnership, oil industry, collective agreement, industry agreement, labor code

Introduction. The subject of research in the article is an analysis of the implementation of the principles of social partnership in Kazakhstan. The role of social partnership in Kazakhstan is seen in the instrument of social policy implementation in the country in labor relations, in solving labor issues, which allows maintaining social stability in society. This is especially important in the conditions of the modern economy, when the situation is not stable. The role of partnership also lies in the fact that it provides the legal basis for partnerships and respect for the interests of employees and employers.

This topic is especially relevant for the oil industry in Kazakhstan. The role of the oil industry is great for Kazakhstan. Today it remains the engine of the entire national economy. Moreover, this is an export-oriented industry and a number of foreign workers also work there. Social partnership allows you to maintain parity in this matter.

Methodology. As for data, the following article considers secondary data. The article is based on the Labor Code of the Republic of Kazakhstan as well as on the General Agreement for

2018 - 2020, which is concluded between the government, the union of employers and trade unions. Moreover, here we use the data from companies as the collective agreement LLP "Kazakhoil Aktobe" in order to identify the composition of the personnel in oil producing company [1]. The previous works of authors were also under consideration.

The methodological bases of the study are:

- Regulatory legal acts regulating the employment and labor relations in Kazakhstan and abroad;
- Acts of law enforcement practice: collective agreements, decisions of pre-revolutionary trade unions, factory committees and employers' associations, decisions of conciliation chambers and orders of arbitration courts;
- Approaches of domestic and foreign researchers in relation to the impact of collective agreements on labor productivity and total performance indicators of companies.

Results and discussion. Social partnership is a system of relations between: workers (representatives of workers), employers (representatives of employers), and government bodies aimed at ensuring the coordination of interests on the regulation of labor and socio-economic relations.

Till nowadays, the emergence in Russia of the legal mechanism of social partnership relations, as an independent complex problem in science has not been studied by anyone. There are few works of Russian lawyers dedicated to certain aspects of the legal regulation of labor relations in the pre-revolutionary period. The modern problems of the development of social partnership relations in the Russian Federation are investigated in the works of such hard-working scholars as Lushnikov, Lushnikova. For example, Professor Lushnikova in her work claims that the legal mechanism of social partnership began to take shape at least 200 years ago, and in the pre-revolutionary Russian legislation of the beginning of the 20th century “the primary components of this mechanism” have appeared [2].

The essential report of social partnership in the Republic of Kazakhstan now is the General Agreement for 2018–2020, entered on January 31, 2018 between the Government of the Republic of Kazakhstan and republican relationship of laborers and republican relationship of businesses [3].

As of April 2018 also concluded:

- 20 industry (tariff) accords
- 10 regional (regional) accords.
- 77,500 collective bargaining agreements at enterprises.

We can distinguish the following stages of the social partnership development in Kazakhstan: table 1.

Table 1

*Stages of social partnership evolution in the Republic of Kazakhstan**

№	Period	Events of Social Partnership in Kazakhstan
1st stage	1991	Law of the Republic of Kazakhstan “On Labor in the Republic of Kazakhstan”
2nd stage	1995	Conclusion of the first General Agreement in Kazakhstan
3d stage	1998	Pension reform of the Republic of Kazakhstan
4th stage	2000	Law of the Republic of Kazakhstan “On Social Partnership in the Republic of Kazakhstan” [6],
5th stage	2007	Adoption of the Labor Code of the Republic of Kazakhstan
6th stage	2012	“On introducing amendments and additions to the Labor Code of the Republic of Kazakhstan”, Program article of the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev “SOCIAL MODERNIZATION OF KAZAKHSTAN: Twenty Steps to the Society of Universal Labor” [5]
7th stage	2017 till now	The article of the President of the Republic of Kazakhstan "Looking to the future: the modernization of public consciousness" from 12.04. 2017 [3]
Note - Compiled by the authors on the basis [3,5,6]		

Today we can highlight the following problems in the development of social partnership:

- the insufficiency of strong traditions in the implementation of the principles of social partnership;

- insufficient institutional infrastructure of the subjects;
- underdevelopment of collective agreements;
- lack of regulatory and legal framework;
- insufficient experience in the system of social responsibility of subjects.

So, today the General Agreement for 2018 - 2020, which is concluded between the government, the union of employers and trade unions. This agreement was concluded on the basis of the article of the President of the Republic of Kazakhstan "Looking to the Future: Modernization of Public Consciousness" [3], the third modernization of Kazakhstan and the program of industrial-innovative development.

In the agreement, a decision was made to assist all the partners of the partnership:

- new industries using digital technologies,
- the introduction of elements of the fourth industrial revolution,
- regulation of the labor market in the conditions of digitalization of the economy,
- the effectiveness of budget expenditures.
- transfer of advanced technologies,
- infrastructure development
- flexible redeployment of personnel within and between enterprises,
- prevent the decline of income from the population,
- investment for technological modernization of enterprises.

The role of the oil and gas sector for the development of the national economy of Kazakhstan is invaluable. Oil and gas industry provides 25% of GDP of the Republic of Kazakhstan. Therefore, it can be said that the oil industry of Kazakhstan is one of the key sectors of the country's economy, the locomotive of the entire national economy. The first domestic oil was produced in November 1899 at the Karashungul field, in the Atyrau region. Oil production in Kazakhstan in 1992 amounted to 25.8 million tons, and in 2012 - already reached 80 million tons [4].

There are numerous oil producing companies in Kazakhstan, ranging from transnational corporations to small private companies. The largest of which are National Companies Kazmunaygaz, Tengizchevroil, Mangystaumunaygaz, Aktobemunaygaz and others.

Along with domestic companies, Russian, American, European, Chinese and Azitas oil companies operate on the market.

So, what is a union? It is the association of citizens to protect their rights and interests, improve working conditions, and find new ways to improve the quality of life and provide social guarantees. The union of workers related by common labor production and professional interests. Moreover, it is a legal and independent representative of employees in relations with the employer [5].

Therefore, the agreement states that the main salary in the industry should be at least 75% of the total salary, excluding incentive payments. The minimum wage in the industry is set at least 24,459 tenge (in 2017). Normal working time is 40 hours per week. When summarizing the accounting of working time (rotational method), the working shift should not exceed 12 hours a day and observing the norm of working time per week. In addition, the following social benefits are provided for in collective agreements:

- material aid,
- medical care for workers,
- one-time encouragement of employees for anniversaries,
- employee loans,
- benefits for recovery.

Employers must notify workers about changes in working conditions associated with reorganization and changes in economic conditions no later than 15 days before, also notify

employees about termination of the employment contract due to lower production volumes no later than 15 days before.

The Labor Code provides employees with powers and guarantees. This is the guarantor of the collective agreement today. As of 2018, 11211 enterprises are registered in the Aktobe region. There are 8476 current collective agreements. Thus, the coverage of collective agreements is 75.6% of the total number of economic entities. Consider the action of the collective agreement LLP "Kazakhoil Aktobe" [1]. The work of the Department of Labor Protection and Environment in the first half of 2018 was carried out in accordance with the Company's Work Program and in accordance with the developed measures for the protection of labor and the environment. As can be seen from Figure 1 in 2018, the number of staff was 569 people. Of these, 24% were employees of the administrative and management staff, 76% were production personnel.

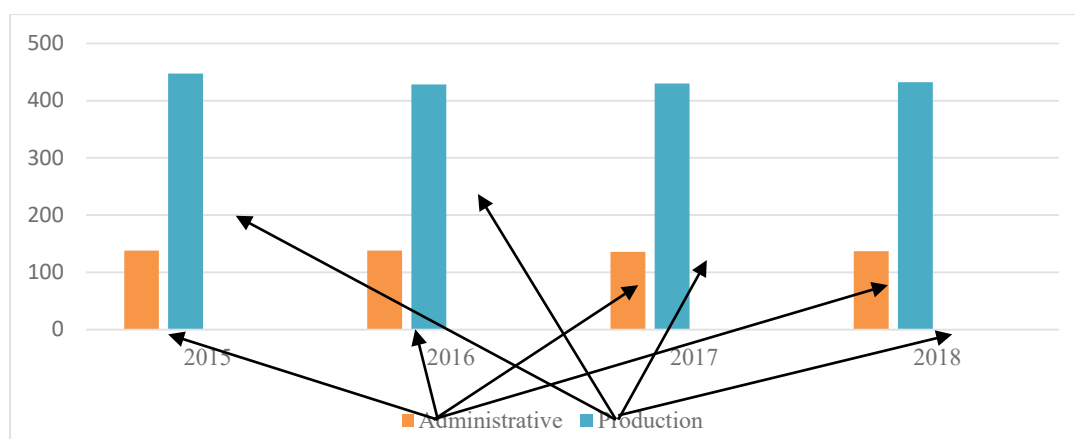

Figure 1. Composition of personnel in the company

Moreover, local staff amounted to 98.7%, and foreign personnel, 1.2%. For employees, the most attractive working conditions are created, which include competitive wages, a system of social benefits, which the company uses to attract highly qualified specialists. Staff turnover was: in 2016 - 1.22%, in 2017 - 5.13%, in 2018, 3%.

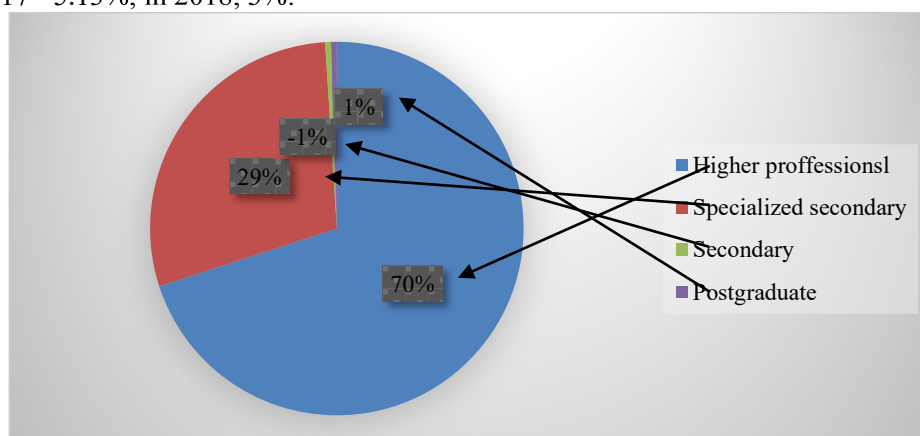

Figure 2. Employee education-TO ЖЕ!

Figure 2 shows the composition of workers depending on education.

As we see in the diagram, the main staff of the company has a higher education - 70%, secondary vocational education - 29%.

In accordance with the collective agreement of the company, the annual payroll increased by 10%. The wage rates of workers increased by 15%, and official salaries increased from 3 to 10% [4].

This complies with the general requirements for the implementation of the minimum wage in the industry tariff agreement.

Conclusion. As the analysis demonstrated the standards of social association are being actualized in Kazakhstan for the last time. The administrative base, administrative archives have been created. Since 1995, General Agreements are intermittently finished up between the administration, the association of managers and the delegates of laborers. In the article, we recognized the times of arrangement of this region based on the most significant occasions and dates, individually. At present, the standards of social organization are reflected in the Labor Code section, which is designated "Social Partnership". The article talks about the substantive piece of the business understanding of the oil business. The sectoral understanding has just explained all the more explicitly the essential least benchmarks for wages, working conditions, the goals of work questions and clashes, which mirror the sectoral qualities of laborers in the oil division of the economy.

The effect of collective agreements is considered on the basis of the collective agreement of Kazakhoil Aktobe LLP [1]. We have analyzed in detail the composition of the personnel in the company, as well as certain aspects of the collective agreement. These include the composition of compensation payments, salaries and incentives for personnel, the composition of personnel according to educational level, as well as measures to improve skills and retraining depending on market changes.

Bibliography:

1 Kazakh Oil Aktobe. 2019. Защита прав работников нефтегазовой сферы. [Online] Available at: <http://www.koa.kz/ru/news/zashchita-prav-rabotnikov-neftegazovoy-sfery>. [Accessed 22 April 2019].

2 Социальное партнерство в сфере труда : учебно-методическое пособие / М. В. Лушникова, Д. А. Смирнов ; Яросл. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. — Ярославль : ЯрГУ, 2018. — 64 с.

3 Code of the Republic of Kazakhstan. 2019. «Labour code of the Republic of Kazakhstan» (23 November, 2015 № 414-V, has been amended by the 2017). [Online] Available at: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34690975#pos=0;190. [Accessed 22 April 2019].

4 Kazenergy. Unity Energy. 2019. Supplementary Agreement No. 3 to the Branch Agreement in oil and gas, oil refining and petrochemical industries of the Republic of Kazakhstan for 2017-2019 was signed at the regular meeting of the Branch Commission. [ONLINE] Available at: <http://www.kazenergy.com/en/press-center/news/1518/>. [Accessed 22 April 2019].

5 Legal information system of Regulatory Legal Acts of the Republic of Kazakhstan. 2019. Constitution of the Republic of Kazakhstan. [ONLINE] Available at: http://adilet.zan.kz/eng/docs/K950001000_. [Accessed 22 April 2019].

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК СЕРІКТЕСТІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДАМУЫ

Сансызбаев А.Б.*, Кенжалина Ж.Ш.

Нархоз университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

e-mail: alisher.sansyzbaev@narхоз.kz

Түйін. Қазақстандағы қазіргі жағдайда әлеуметтік серіктестіктің рөлі айтарлықтай артып келеді. Әлеуметтік серіктестік - қоғамдағы әлеуметтік тұрақтылықты сақтау құралы. Бұл үш контрагенттің бір-бірімен келісуіне мүмкіндік береді: мемлекет, жұмыс берушілер және қызметкерлер. Мақаланың мақсаты - мұнай саласындағы әлеуметтік серіктестіктің проблемаларын және оларды шешу бойынша ұсыныстарды қарастыру. Мемлекет, салалық және бизнес деңгейлердегі әлеуметтік

серіктестіктің мәселелері мен дамуына терең талдау жасалды. Талдау негізінде мұнай саласындағы әлеуметтік серіктестікті жақсарту бойынша нақты шаралар ұсынылды.

Түйінді сөздер. Әлеуметтік серіктестік, мұнай өнеркәсібі, ұжымдық шарт, салалық келісім, еңбек кодексі

ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА И ЕГО РАЗВИТИЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Сансызбаев А.Б.*, Кенжалина Ж.Ш.

Университет Нархоз, г. Алматы, Республика Казахстан

e-mail: alisher.sansyzbaev@narhoz.kz

Резюме. Роль социального партнерства значительно возрастает в современных условиях в Казахстане. Социальное партнерство - это инструмент поддержания социальной стабильности в обществе. Это позволяет трем контрагентам договариваться друг с другом: государством, работодателями, работниками. Целью статьи является рассмотрение проблем реализации социального партнерства в нефтяной отрасли и предложений по их преодолению. Был проведен глубокий анализ проблем и развития социального партнерства на государственном, отраслевом и предпринимательском уровнях. На основе анализа были предложены конкретные меры по улучшению социального партнерства в нефтяной промышленности.

Ключевые слова. Социальное партнерство, нефтяная отрасль, коллективный договор, отраслевой договор, трудовой кодекс.

МРНТИ - 06.71.09.

УДК 330

ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Г.О. Алтаева

Университет Международного Бизнеса, (UIB) Алматы, Казахстан

e-mail: altaeva.gulmira@mail.ru

Аннотация: Целью исследования является оценка экономической эффективности гражданской авиации, которая имеет важное значение для Республики Казахстан ввиду обширной территории и малого количества крупных населенных пунктов. Национальная гражданская авиация имеет небольшой срок в стране, но несмотря на это, отечественные компании работают на казахстанском и мировом рынке достаточно успешно.

Развитие гражданской авиации показывает конкурентоспособность страны и достаточный уровень развития экономики, так как наличие национальных авиалиний создает конкурентную среду ведущим авиаперевозчикам. Указанные выше аргументы определяют актуальность темы исследования.

Основная идея научного исследования состоит в представлении состояния гражданской авиации в стране и экономической эффективности ее развития для получения дохода, обеспечения занятости, развития туризма, сферы услуг и прочих видов бизнеса.

Ключевые слова: авиация, оценка, развитие, экономика, эффективность, конкурентоспособность, глобализация.

Введение. Важнейшую роль в развитии экономики и повышении конкурентоспособности Республики Казахстан в мировой экономической системе играет оценка экономической эффективности гражданской авиации, это является целью данного исследования. Казахстан имеет большую территорию, разрозненность городов и населенных пунктов, между которыми далекие расстояния можно было бы преодолеть при помощи авиации.

В Казахстане в последние годы формируется адекватный рост экономики, рынок авиационных транспортных услуг. В условиях глобализации, учитывая обширность территории Казахстана, конкурентоспособность экономики и государства будет во многом зависеть от эффективной деятельности транспортно-коммуникационного комплекса. Залогом конкурентоспособности отечественных товаров, услуг и экономики в целом является высокотехнологичная транспортная инфраструктура, соответствующая государственной транспортной и транзитной политике [1].

Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью дальнейшего развития гражданской авиации страны, благодаря которой могут быть решены вопросы качества транспортных услуг, расширения туризма, развития сферы услуг и промышленности, занятости и других вопросов экономики.

Научная значимость исследования определяется раскрытием роли гражданской авиации Казахстана в развитии экономики и ее места в международной системе авиации, так как эта тема недостаточно освещается в теории и практике экономики.

Практическая значимость исследования обоснована особой ролью авиации в развитии международных коммуникаций страны с остальным миром.

Роль гражданской авиации Казахстана неоспорима в деле создания транспортно-логистической системы страны и расширении возможностей развития экономики, в том числе в региональном плане. Развитие регионов Казахстана остается неравномерным, вследствие удаленности населенных пунктов и малочисленности населения, которое было представлено в кластерной модели М. Портером[2].

Увеличение количества авиарейсов способствует пополнению бюджета страны за счет налогов авиакомпаний и аэропортов, в том числе за счет экспорта услуг иностранным авиакомпаниям, туристам и смежному бизнесу. Это связано с актуальностью проблемы экспорта, за счет которого обеспечивается занятость, увеличение благосостояния народа, развитие регионов страны и малый бизнес.

Инновации в авиации также крайне важны, так как используются при модернизации авиапарков, наземных служб, симуляторов для подготовки и переподготовки кадров, при обслуживании пассажиров и других клиентов [3].

Методы. Гипотеза исследования предполагает, что экономическая эффективность гражданской авиации прямо и косвенно воздействует на повышение конкурентоспособности страны, благосостояние общества, но зависит от факторов, зависящих от степени развитости всех отраслей экономики, науки, образования. В соответствии с этим утверждением предполагается проведение факторного анализа, сравнительный анализ на основе статистических данных, методы обобщения и детализации.

Рассматривая современное состояние авиационной отрасли, необходимо, прежде всего, отметить тот факт, что роль воздушного транспорта как одного из основных пассажироперевозчиков за последние годы значительно возросла. Об этом свидетельствует рост пассажирооборота именно воздушного вида транспорта[4].

В целом эффективное функционирование и устойчивое развитие гражданской авиации в современных условиях динамичного развития производства и научно-технического прогресса является необходимой потребностью общества.

Воздушный транспорт стремится выполнять свои обязанности для устойчивого развития, оказывая максимальную поддержку для экономического развития, уменьшая свое влияние на окружающую среду, а также на укрепление социальных благ[5].

Результаты и обсуждение. По уровню соответствия требованиям ИКАО по безопасности полетов Казахстан занимает второе место среди стран СНГ. В части инфраструктурного развития завершена работа по реконструкции 15 взлетно-посадочных полос и 11 терминалов.

Авиационная отрасль Казахстана активно развивается – в стране работают более 50 авиакомпаний, практически завершена модернизация инфраструктуры, открываются новые маршруты. Также наблюдается высокий рост по количеству перевезенных транзитных пассажиров казахстанскими авиакомпаниями. В первом полугодии 2018 года рост в этом сегменте составил 30% (400 тыс. человек) по сравнению с аналогичным показателем 2017 года.

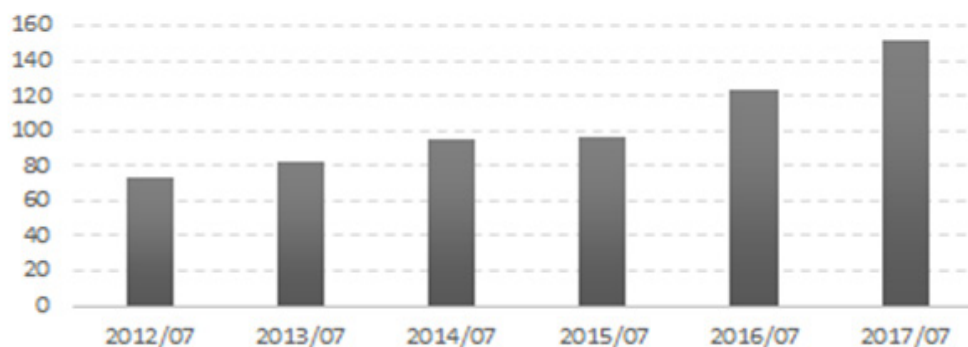
Популярность авиаперевозок в Казахстане увеличивается. Рост доходности предприятий был обеспечен за счет увеличения пассажирооборота на 29,9% и грузооборота на 24%. По статистическим данным в 2016 году авиакомпаниями перевезли 7,35 млн человек, что на 22,4% больше, чем годом ранее. Ни один другой вид транспорта в стране не может похвастаться схожими показателями роста. Но по объемам перевозок самолеты в РК пока значительно уступают другим видам транспорта.

Согласно данным, предоставленным Комитетом гражданской авиации МИР РК, в настоящее время в Казахстане действуют 52 авиакомпании, имеющие сертификат эксплуатанта, свидетельство на выполнение авиационных работ и свидетельство авиации общего назначения. Коммерческие перевозки осуществляют 20 авиакомпаний, из них регулярные перевозки – семь, чартерные рейсы – 10 и грузоперевозки – три компании. Преимущественно авиакомпании расположены в Алматы (12 компаний), один авиаперевозчик зарегистрирован в Астане и семь являются региональными[6].

Что касается доходов от перевозки пассажиров воздушным транспортом за 2012-2017 годы, в целом прослеживается динамика роста. К чему свидетельствует следующая диаграмма 1.

Доходы от перевозки пассажиров воздушным транспортом (млрд тг)

Примечание- диаграмма составлена по данным Комитета по статистике МНЭ РК[7]

Динамика показателей перевозки грузов воздушным транспортом за 2010-2018 годы показывает увеличение объемов практически по всем годам, кроме 2014-2016 годы, когда многие рейсы в Европу были закрыты для казахстанских авиакомпаний, кроме AirAstana. Это было связано с выявленными проверкой ИСЕА нарушениями, после устранения которых, с 2016 года авиарейсы были вновь открыты и восстановлены. В 2015 году произошла также передача воздушного транспорта из Министерства транспорта и коммуникаций Республики Казахстан в Министерство индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан.

Перевозки пассажиров воздушным транспортом общего пользования стабильно увеличились с 2010 года по 2018 год, в том числе по городу Алматы, который является лидером по всем показателям авиаперевозок.

На примере 2017 года можно сформулировать показательную таблицу о состоянии гражданской авиации РК по основным показателям(Таблица 1).

Таблица -1

Состояние отрасли гражданской авиации РК в 2017 году

№	Основные показатели	Измерение	Рост
1	Перевезенных пассажиров	7,4 млн. чел	23%
2	Обслуженных пассажиров	14,2млн. чел	17%
3	Транзитных пассажиров	620 тыс.чел	30%
4	Перевезенных грузов	22,4 тыс. тонн	24%
5	Уровень соответствия требованиям ИКАО по безопасности полетов	74%	
6	Уровень соответствия требованиям ИКАО по авиационной безопасности	83%	

Примечание – таблица составлена автором по данным [8]

Как уже упоминалось выше, в декабре 2014 года 19 авиакомпаниям Казахстана, кроме Эйр Астаны были запрещены полеты в Европу после аудита Международной организации гражданской авиации (ИКАО), который прошел в Казахстане в 2014 году[9].

Такой же запрет был наложен на 11 авиакомпаний Казахстана в 2009 году, после которого и проводился аудит в 2014 году. Все ограничения были сняты в 2016 году, вследствие которого 7 казахстанских авиакомпаний могут совершать полеты в Европу.

Основными замечаниями аудиторов являлись недостаточный контроль безопасности полетов, гармонизация местного и международного авиационного законодательства, обеспечение безопасности на взлетно-посадочных полосах (ВПП), а также актуализация аэронавигационных карт Казахстана.

Такое положение дел свидетельствует о нерешенных проблемах, которые должны быть устранены в ходе дальнейшей работы гражданской авиации, так как влияют на основные показатели

деятельности, в том числе по расширению экспорта в сфере услуг, повышению доходности и рентабельности, а также повышению конкурентоспособности авиационной отрасли.

2017 году крупнейший авиаперевозчик страны «**Эйр Астана**» заработал в виде чистой прибыли 12,82 млрд тенге и возглавил рейтинг авиакомпаний Казахстана по чистой прибыли.

Тем самым рейтинг авиакомпаний Казахстана по чистой прибыли убыточности выглядит следующим образом.

Таблица 2

Рейтинг авиакомпаний Казахстана по чистой прибыли убыточности за 2016-2017 годы (млн тг)

№	Название авиакомпаний	2016год (+)прибыль/(-) убыток	2017год (+)прибыль/(-) убыток
1	ЭЙР АСТАНА	-12833,97	+12818,35
2	SCAT	+522,41	+5161,66
3	KAZ AIR JET	-413,33	+2120,19
4	ЕВРО-АЗИЯ ЭЙР	+2014,01	+1155,05
5	PRIME AVIATION	-474,68	+756,53
6	ЮЖНОЕ НЕБО	+6,94	+19,96
7	JET AIRLINES	+45,17	+18,32
8	ЖЕЗКАЗГАН -ЭЙР	-11,23	-9,23
9	ЖЕТЫСУ	-223,80	-218,44
10	АВИА-ЖАЙНАР	+0,82	-231,40
11	EAST-WING	+1050,98	-340,64
12	BEK-AIR	-709,59	-622,77
13	БУРУНДАЙ-АВИА	+398,20	-844,25
14	GAZAG AIR	-9136,54	-7918,67

Примечание – таблица составлена автором по данным [10]

Убытки, отраженные в финансовой отчетности некоторых компаний, вызваны необходимостью создания и развития необходимой для нормального функционирования авиакомпаниям инфраструктуры.

Всего, по данным Комитета гражданской авиации МИР РК, за 2017 год казахстанскими авиакомпаниями было выполнено 79 562 рейса, из них с задержкой 11 041 рейс. Регулярность составила 86,1%.[10].

Общие показатели развития гражданской авиации Казахстана показывают положительную динамику практически по всем регионам страны, хотя сохраняется отставание в отдельных областях и городах.

Заключение. Обширная территория, малочисленность и малонаселенность городов, наличие собственных энергоресурсов дают возможности для расширения гражданской авиации. Наличие сельхозугодий также может способствовать развитию малой авиации для нужд сельского хозяйства и других отраслей экономики и науки.

Развитие гражданской авиации может расширить диапазон услуг, в том числе на международном рынке, для чего необходимо исследовать смежные отрасли и дополнительные виды услуг нетранспортного характера.

Проведение исследования осуществлялось по данным публичной информации международных и государственных организаций, а также по материалам научно-практических исследований, конференций и публикаций в официальных изданиях. Однако, следует отметить недостаточное количество исследований и публикаций по теме воздушного транспорта, гражданской авиации и их роли в экономическом развитии страны.

Снижение доходов авиакомпаний уменьшает поступления средств в бюджет страны в виде налогов, пошлин, таможенных сборов, а также негативно сказывается на расширении туризма и сопутствующего услугам бизнесу. Соответственно, решение этих проблем увеличит занятость, увеличение благосостояния народа, развитие регионов страны, малого и среднего бизнеса.

С каждым годом возрастает конкуренция на мировых рынках, в том числе в гражданской авиации, что предполагает скорейшие разработки и внедрение новых технологий и техники, методов организации производства и управления.

Подтверждение тезиса, что экономическая эффективность гражданской авиации зависит от таких факторов, как модернизация, повышение квалификации сотрудников, соответствие мировым стандартам, осуществлено на основании выводов международных авиационных организаций.

Таким образом, гипотеза, определенная как оценка влияния экономической эффективности гражданской авиации на увеличение конкурентоспособности и благосостояния государства, требует дальнейших разработок и исследований.

Результаты проведенного исследования могут быть использованы в последующих исследованиях и внедрены в практику работы авиакомпаний. Тема исследования требует дальнейшего продолжения, так как затрагивает интересы всех отраслей хозяйства в деле повышения конкурентоспособности и вхождения Казахстана в число развитых стран мира.

Список использованной литературы:

- 1 Е. Хмелевская/К вопросу о повышении уровня конкурентоспособности отрасли гражданской авиации РК/ Вестник КазНУ. Серия экономическая, №2 (90). 2012
- 2 Портер Майкл. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов. М.: Альпина Паблишер, 2017. – 454 с. // <https://www.livelib.ru/author/105842/top-majkl-porter>
- 3 Мухамедиев Б.М., Асанова Р.Н. Анализ позиций Казахстана в отчете Всемирного Экономического форума: текущий рейтинг и обзор мер по улучшению рейтинга группы «Инновации» // Вестник КазНУ, №4 (126). 2018. – С. 16-25.
- 4 Л.Ашимбаева /Авиатранспорт: Воздушный транспорт Казахстана состояние и Перспективы/<http://transexpress.kz/ru>
- 5 Global Aviation and Our Sustainable Future /International Civil Aviation Organization Briefing for RIO+20
- 6 Лётный сезон: сколько заработали отечественные авиакомпании в 2017 году?/<https://kursiv.kz/news/>
- 7 Официальный интернет-ресурс. Министерство национальной экономики Республики Казахстан. Комитет по статистике.
- 8 Гражданская авиация Казахстана/<https://forum.abilet.kz/>
- 9 Бурдин В. Гражданская авиация Казахстана: туман на взлётной полосе // [https://forbes.kz/process/09 января 2015](https://forbes.kz/process/09%20января%202015)
- 10 Депозитарий финансовой отчетности МФ РК, 2018

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АЗАМАТТЫҚ АВИАЦИЯНЫ ДАМУ ТУДАҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Г.О.Алтаева

Халықаралық Бизнес Университеті

e-mail: altaeva.gulmira@mail.ru

Түйін: Зерттеу мақсаты - Қазақстан үшін үлкен аумақ пен үлкен елді мекендердің аздығына байланысты маңызды болып табылатын азаматтық авиацияның экономикалық тиімділігін бағалау. Ұлттық азаматтық авиацияның тәжірибе мерзімі қысқа болғанымен, соған қарамастан отандық компаниялар қазақстандық және әлемдік нарықтарда сәтті жұмыс істеуде.

Азаматтық авиацияның дамуы елдің бәсекеге қабілеттілігін және экономикалық дамудың жеткілікті деңгейін көрсетеді, өйткені ұлттық авиакомпаниялардың болуы жетекші авиатасымалдаушылар үшін бәсекелестік орта қалыптастырады. Жоғарыда келтірілген дәлелдер зерттеу тақырыбының өзектілігін анықтайды.

Түйінді сөздер: авиация, бағалау, дамыту, үнемдеу, тиімділік, бәсекеге қабілеттілік, жаһандану.

EVALUATION OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF THE DEVELOPMENT OF CIVIL AVIATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

G. Altaeva

University of International Business (UIB) Almaty, Kazakhstan

e-mail: altaeva.gulmira@mail.ru

Summary: The purpose of the study is to assess the economic efficiency of civil aviation, which is important for the Republic of Kazakhstan because of the vast territory and the small number of large settlements. National civil aviation has a short period in the country, but despite this, domestic companies operate on the Kazakh and world markets quite successfully.

The development of civil aviation shows the country's competitiveness and a sufficient level of economic development, since the presence of national airlines creates a competitive environment for leading air carriers. The above arguments determine the relevance of the research topic.

Key words: aviation, assessment, development, economy, efficiency, competitiveness, globalization.

МРНТИ 06.77.59
УДК 331.5

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Г.А.Абдулина¹, Л.А.Талимова², Г.Р.Байтаева³

¹Алматинская академия экономики и статистики, г.Алматы, Казахстан

²Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан

³Жетысуский государственный университет им.И.Жансугурова, г.Талдыкорган, Казахстан

e-mail: agul-a@mail.ru

Аннотация. Статья раскрывает проблему эффективного использования трудовых ресурсов и их рационального использования в Республике Казахстан. Проанализированы показатели рынка труда, которые свидетельствуют об эффективности политики государства в области регулирования занятости населения. Приведены показатели количества занятых, трудоустроенных по различным программам в разрезе отраслей экономики, а также приведены показатели безработицы в стране. Рассмотрены наиболее востребованные профессии в Казахстане, среди которых лидируют сферы продаж, бухгалтерских услуг и информационных технологий. Отмечено, что большинство казахстанских работодателей требуют наличие профессионального стажа у потенциального сотрудника. В заключении сформулированы выводы о том, что современное положение рынка труда Казахстана, в результате активной государственной поддержки, характеризуется относительно высокими показателями занятости и достаточно низким уровнем безработицы.

Ключевые слова: трудовые ресурсы, социально-экономическое развитие, рынок труда, экономически активное население, занятость населения, рабочие места.

Введение. Современное экономическое развитие все в большей степени связывается с включением в качестве основной движущей силы хозяйственного прогресса человеческого фактора. По мнению многих специалистов, образовательный уровень и квалификация людей относятся к социально-экономическим характеристикам, которые в наибольшей мере будут определять перспективные позиции тех или иных территорий на национальных и международных рынках [1].

Региональные различия демографических, природно-ресурсных, социально-экономических процессов влекут за собой формирование различных возможностей для обеспечения процессов развития и использования трудовых ресурсов. Отсюда – характерная для страны дифференциация региональных систем управления их воспроизводством [2].

Обеспечение рационального использования трудовых ресурсов в стране составляет одну из важнейших задач социально-экономического развития хозяйственного комплекса Казахстана. Для ее решения требуется объективная оценка трудовых ресурсов, которыми располагает общество, потребностей хозяйственного комплекса в рабочей силе и путей наиболее эффективного и полного использования трудовых ресурсов в стране, исходя из интересов всего общества [3].

Анализ трудовых ресурсов позволяет раскрыть резервы повышения эффективности за счет производительности труда, более рационального использования численности рабочих, их рабочего времени. Все сказанное определяет достаточно высокую степень как общественной, так и практической значимости исследования.

Методы исследования. Теоретической и методической основой исследования явились работы отечественных и зарубежных специалистов по экономике труда и управлению человеческими ресурсами. Информационную базу исследования составили данные Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан.

В процессе исследования применялись общенаучные методы, такие как аналитический, монографический, абстрактно-логический. Закономерности развития научных проблем изучались с помощью конкретных методов: экономико-статистического, расчетно-конструктивного, экономико-математического.

Результаты и обсуждение. На сегодняшний день показатели рынка труда позволяют судить об эффективности политики государства в области регулирования занятости в Республике Казахстан. Так, в 2013-2018 гг. в целом по республике прирост численности экономически активного населения по базовому сценарию в среднем составил 127,8 тыс. человек. К концу 2018 года численность занятого населения увеличилась на 2% (по сравнению с декабрем 2017 года) до 8709,7 тыс. человек (95% от экономически активного населения) [4].

В разрезе отраслей экономики рост количества занятых на фоне стабильного роста промышленного сектора зафиксирован в обрабатывающей промышленности (рост на 0,8%), а также в транспорте и складировании (на 3,1%).

Кроме того, прирост занятого населения отмечается в оптовой и розничной торговле (на 5,9%), образовании (на 2,8%), здравоохранении (на 2,1%). Сокращение занятых зафиксировано в горнодобывающей промышленности, сельском хозяйстве и строительстве. Наибольшее число занятых трудоустроено в торговле (15,9% от общего числа занятых), сельском хозяйстве (14,1%), образовании (12,6%), промышленности (12,7%) [4].

По данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан в 2018 году по вопросам занятости обратилось в органы занятости 666,0 тыс. граждан. Жители сельской местности, в числе обратившихся, составили 355,9 тыс. чел. или 53,5% (табл.1).

Таблица 1

Основные показатели рынка труда на 1 января 2019 г.

№ п/п	Наименование области	Численность обратившихся за содействием в трудоустройстве (тыс. чел.)	Численность охваченных активными формами социальной защиты от безработицы (тыс.чел.)					Количество зарегистрированных безработных, (тыс. чел.)	Доля зарегистрированных безработных от экономически активного населения, %	Уровень безработицы, % за 2018г
			Трудоустроено			Участвовали в общественной работе	Направлены на профобучение			
			всего,	из них						
			на социальные рабочие места	на молодежной практике						
	Казахстан	666.0		22.2	28.4	88.9	41.7	91.6	1,0	4.8
1	Ақмолинская	20.3	549.3	0.7	0.7	2.8	1.7	1.0	0.2	4.8
2	Ақтөбінская	46.2	21.0	2.0	2.6	8.8	2.7	3.3	0.8	4.7
3	Алматынская	62.0	42.1	1.5	1.8	11.4	5.9	6.0	0.6	4.7
4	Атырауская	24.3	57.0	0.8	1.2	6.1	1.8	6.1	1.9	4.9
5	Восточно-Казахстанская	62.9	24.7	1.3	1.7	8.2	2.8	4.6	0.6	4.8
6	Жамбылская	35.2	57.4	1.5	2.7	5.6	4.2	7.8	1.5	4.9
7	Западно-Казахстанская	29.2	31.2	1.1	1.7	5.6	1.7	3.1	0.9	4.9
8	Карагандинская	55.4	23.0	1.0	1.2	7.3	3.1	3.3	0.5	4.5
9	Костанайская	27.6	54.8	1.3	0.7	4.1	1.7	2.2	0.4	4.8
10	Қызылордінская	36.7	24.2	1.1	2.7	6.6	1.6	3.9	1.1	4.8
11	Мангистауская	38.2	29.7	1.0	1.3	3.1	1.6	5.4	1.7	4.8
12	Павлодарская	25.1	22.7	1.7	0.7	3.2	1.3	3.1	0.7	4.8
13	Северо-Казахстанская	21.9	23.1	0.8	0.5	3.6	1.8	2.6	0.8	4.8
14	Туркестанская область	89.0	19.6	4.5	4.3	5.7	5.4	21.4	2.6	5.1
15	г. Алматы	37.3	58.6	1.0	1.3	3.2	1.8	9.5	1.0	4.5
16	г. Астана	20.7	22.8	0.2	0.8	1.9	0.7	2.7	0.5	5.2
17	г. Шымкент	34.1	11.2	0.5	2.6	1.6	1.8	5.6	1.3	5.1

Примечание: составлено авторами по данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан [4], 26.2

Как показано в таблице 1, на 1 января 2019 года на учете в органах занятости состояло 91,6 тыс. чел., из них 45,5 тыс. чел., т.е. 50,2 процента, жители сельской местности. В числе безработных 52 тыс. чел. или 56,8% женщины, 40,1%, т.е. 36,7 тыс. чел. молодежь в возрасте 16-29 лет.

При содействии органов занятости населения трудоустроено 549,3 тыс. чел. или 82,5% к общему числу обратившихся в уполномоченные органы, из которых на социальные рабочие места направлено – 22,2 тыс. безработных граждан, на прохождения «молодежной практики» направлено 28,4 тыс. выпускников организаций образования. Жители сельской местности в числе трудоустроенных составляют 306,1 тыс. чел. или 55,7%.

За 2018 год охвачены общественной работой 87,8 тыс. чел. или 13,3% к числу обратившихся, из их числа 56,4 тыс. чел. жители сельской местности. Из числа лиц, направленных на общественные работы, около 34% оказывали помощь организациям жилищно-коммунального хозяйства в уборке территорий городов, населенных пунктов, промышленных предприятий, более 28% граждан приняли участие в экологическом оздоровлении регионов (озеленение и благоустройство).

В 4 квартале 2018 года численность безработных составляла 441,9 тыс. человек, уровень безработицы – 4,8%, в сравнении с данными аналогичного периода 2017 года этот показатель увеличился на 2,6 тыс. человек, уровень безработицы снизился на 0,1%.

По данным Комитета по статистике Республики Казахстан численность рабочей силы в четвертом квартале 2018 года, в сравнении с показателем аналогичного периода 2017 года, увеличилась на 171 тыс. человек (или на 1,9%) и составила 9151,6 тыс. человек, численность занятого населения составила 8709,7 тыс. человек или увеличилась на 168,4 тыс. чел., т.е. на 2% [4].

Рассмотрим самые востребованные профессии Казахстана за 2018 год.

Исследование показало, что рабочих рук не хватает в сфере продаж. На нее приходится почти треть вакансий (24,5 процента) (рис.1).

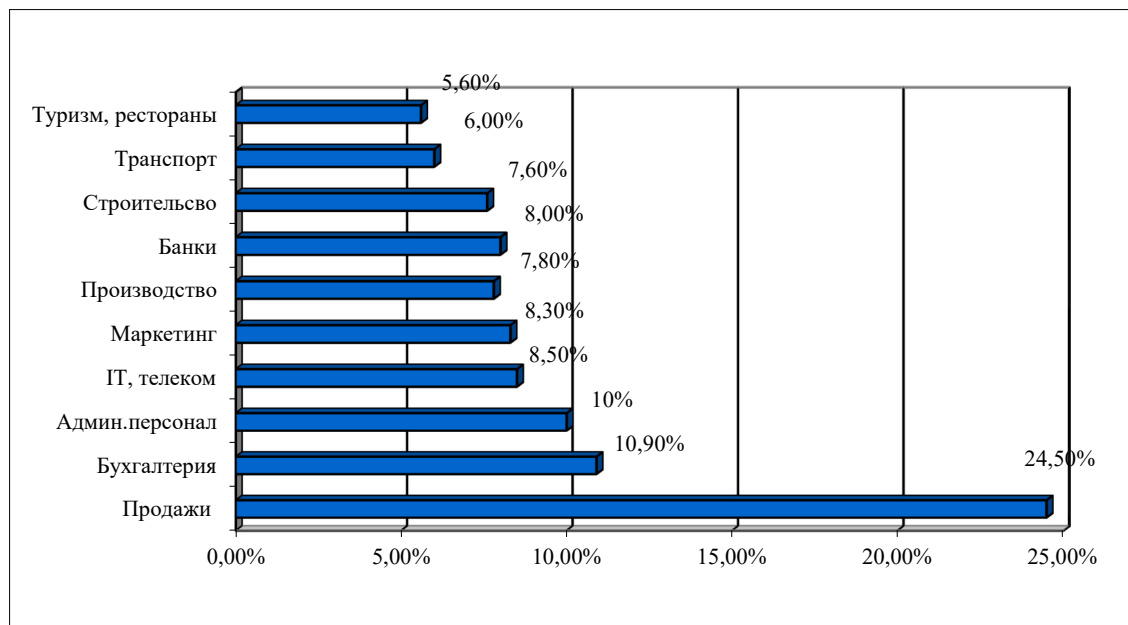

Рисунок 1 – Top-10 востребованных профессий в Республике Казахстан за 2018 год (Примечание: составлено авторами на основе исследования рынка труда Республики Казахстан.)

Как показано на рисунке 1, постоянную нехватку специалистов по продажам испытывают HR-специалисты компаний на должностях менеджеров по работе с клиентами и работников розничной торговли.

На втором месте - сфера бухгалтерских услуг (10,9 % от общего объема вакансий). Третьей востребованной вакансией по итогам 2018 года является административный персонал (офис-менеджеры, секретари, персональные ассистенты, делопроизводители и ресепшн), на которую приходится 10% от общего объема вакансий.

Сфера ИТ и телекоммуникаций занимает четвертую строчку рейтинга 8,5%. Работодатели ищут сотрудников, разбирающихся в программировании и ИТ-разработках, телекоммуникациях. Также требуются инженеры и системные администраторы. 8,3%, то есть пятое место рейтинга, приходится на вакансии в сфере маркетинга. На шестом месте - сфера финансов, что составило 8% от общего объема вакансий. HR-специалисты банков ищут бухгалтеров, руководителей бухгалтерией, экспертов в привлечении клиентов, кредитах и продаже финансовых продуктов. Производство - на седьмом месте или 7,8% от общего количества востребованных вакансий. На строительство приходится 7,6 % вакансий, работодатели ищут рабочих строительных специальностей и инженеров. В то же время нередко требуются специалисты узкой направленности - знакомые с управлением проектами, проектированием и архитектурой. В сфере транспорта (6 %) не хватает специалистов в логистике, автоперевозках, водителей, работников на складах и экспедиторов. На туризм и рестораны приходится 5,6 % открытых вакансий, среди которых повара, официанты и бармены, управляющие ресторанами и барами, персонал кухни.

Необходимо отметить тот факт, что половина казахстанских работодателей (49,6 %) требует, чтобы у потенциального сотрудника был минимум год профессионального стажа. На собеседование приглашают тех, у кого есть опыт работы от года до 3 лет и тех, кто готов работать полный рабочий день. Кандидатов, которые имеют от 3 до 6 лет рабочего стажа, хотят видеть в коллективе 26 процентов HR-специалистов.

Закключение. Эффективное использование трудового потенциала выступает одной из важнейших задач формирования социально-ориентированного государства, проводимого в рамках государственной политики в Казахстане[5]. Проведенное исследование показало, что современное положение рынка труда Казахстана характеризуется в результате активной государственной поддержки относительно высокими показателями занятости и достаточно низким уровнем безработицы. При этом в формировании предложения и спроса рабочей силы возникают некоторые отрицательные тенденции. Занятость в неформальном секторе остается одним из сдерживающих факторов социально-экономического развития. Для большей части деятельности в неформальном секторе характерны низкая производительность и недостаточный уровень доходов. Сохраняется значительное число самостоятельно занятого населения, что ведет к увеличению экономической нагрузки на государство.

Список использованной литературы:

1 Джунисбекова Л.М. Социально-трудова́я политика Республики Казахстан. Научные труды. Российская академия юридических наук. Москва, 2017. -С.371-375.

2 Кенжебаева Н.В. Факторы формирования трудовых ресурсов Республики Казахстан//Материалы международной заочной научно-практической конференции, посвященной 70-летию ректора Российского университета кооперации, доктора экономических наук, профессора А.Е. Бусыгина. 1-часть. -2017. -С.36-42.

3 Долгий В.И., Иванова Н.А. Особенности формирования трудовых ресурсов Республики Казахстан на современном этапе. Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. -2016. -№1(60). -С. 24-27.

4 Сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан [Электронный ресурс]. URL: <http://stat.gov.kz/>

5 Бекхожаева А.К. Трудовой потенциал Казахстана: статистическая оценка демографических факторов формирования и развития. Сборник конференции НИЦ Социосфера. -2017. -№ 5. -С.12-16.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІН ТАЛДАУ

Г.А.Абдулина¹, Л.А.Талимова², Г.Р.Байтаева³

¹Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

²Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, Қарағанды, Қазақстан

³І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ., Қазақстан

e-mail: agul-a@mail.ru

Түйін. Мақалада еңбек ресурстарын тиімді пайдалану және оларды Қазақстан Республикасында ұтымды қолдану мәселесі қарастырылған. Халықты жұмыспен қамтуды реттеу саласындағы мемлекет саясатының тиімділігін айғақтайтын еңбек нарығының көрсеткіштеріне талдау жүргізілген. Экономика салалары бөлінісінде әртүрлі бағдарламалар бойынша жұмыспен қамтылғандар санының көрсеткіштері келтірілген, сондай-ақ елдегі жұмыссыздық көрсеткіштері қарастырылған. Қазақстанда неғұрлым сұранысы жоғары мамандықтар анықталып, олардың арасында сату, бухгалтерлік қызмет және ақпараттық технологиялар салалары көш бастап келетіні белгіленді. Қазақстандық жұмыс берушілердің көпшілігі әлеуметті қызметкердің кәсіби өтілінің болуын талап ететіндігі атап өтілген. Қорытындыда белсенді мемлекеттік қолдау нәтижесінде Қазақстанның еңбек нарығының қазіргі жағдайы жұмыспен қамтудың жоғары көрсеткіштерімен және жұмыссыздықтың жеткілікті төмен деңгейімен сипатталатыны айтылды.

Түйінді сөздер: еңбек ресурстары, әлеуметтік-экономикалық даму, еңбек нарығы, экономикалық белсенді халық, халықты жұмыспен қамту, жұмыс орындары.

ANALYSIS OF EFFICIENCY OF USE OF LABOUR RESOURCES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

G.A.Abdulina¹, L.A.Talimova², G.R.Baitayeva³

¹Almaty Academy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan

²Karaganda Economic University of Kazpotrebsouz, Karaganda, Kazakhstan

³Zhetysu State University named after I.Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan

e-mail: agul-a@mail.ru

Summary. The article reveals the problem of effective use of labor resources and their rational use in the Republic of Kazakhstan. The indicators of the labor market, which indicate the effectiveness of the state policy in the field of employment regulation, are analyzed. The indicators of the number of employed,

employed in various programs in the context of sectors of the economy, as well as indicators of unemployment in the country. The most popular professions in Kazakhstan, among which the leading areas of sales, accounting services and information technology are considered. It is noted that the majority of Kazakh employers require professional experience of a potential employer. In conclusion, the conclusions that the current situation of the labor market of Kazakhstan, as a result of active state support, is characterized by relatively high employment rates and low unemployment.

Key words: labor resources, socio-economic development, labor market, economically active population, employment, jobs.

МРНТИ 609.3.225

УДК 69.003.13

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ СТРОИТЕЛЬСТВА ДОСТУПНОГО ЖИЛЬЯ В КАЗАХСТАНЕ

А.Б. Ажигужаева*¹, И.А. Бибатырова²

¹Казахская головная архитектурно-строительная академия,
г. Алматы, Казахстан

²Университет международного бизнеса, г. Алматы, Казахстан
e-mail: 777837777@mail.ru

Аннотация В статье обращается внимание на то, что в Республике Казахстан жилищное строительство является одной из ведущих отраслей экономики, которая оказывает влияние на развитие строительной отрасли страны в целом и, в свою очередь, на социально-экономическое развитие путем создания новых рабочих мест, совершенствования промышленного комплекса в области производства строительных материалов. Развитие рынка жилья в основном зависит от спроса. Но увеличение спроса при неспособности части населения приобрести жилье проблему не решает. Поэтому жилищный вопрос остается одной из самых острых социальных проблем современного казахстанского общества, так как обеспечение граждан жильем является не только экономической проблемой, но и основой поддержания стабильности в государстве. С развитием строительного комплекса связываются определенные надежды на дальнейшее социально-экономическое развитие страны.

Ключевые слова: строительная отрасль, жилищное строительство, жилье, жилищный комплекс.

Введение В последние годы при дефиците жилья (а в данной статье рассматривается период с 2005 по 2018 гг.) упор в строительной отрасли делается на жилищное строительство. С каждым годом возрастает количество аварийных домов. Дефицит жилья наблюдается не только в сельской местности, но и в крупных городах. Основную долю строительства осуществляют индивидуальные застройщики. Ипотека недоступна для многих граждан. При этом стремление большинства населения улучшить свои жилищные условия является актуальным, поэтому строительство общедоступного жилья является основным направлением жилищной политики РК [1, 2].

Методы исследования На конец 2018 года численность населения в республике составила 18 395 567 человек, создание условий и принятие мер по обеспечению жильем населения страны стало одной из главных целей правительства Республики Казахстан на ближайшее время [2].

В работе для анализа ситуации на рынке жилищного строительства и социально-экономической эффективности доступного жилья применялись известные методы сравнительного анализа, динамики, экономико-статистические методы [3, 4].

Обсуждение и результаты По данным Комитета по статистике МНЭ РК с 2005 по 2018 гг. в Республике Казахстан были введены в эксплуатацию жилые здания общей площадью более 108 млн.кв.м. В 2005 году около 4 992 тыс.кв.м жилья, а в 2018 году рекордные 12 521 тыс.кв.м. [5].

Рисунок 1- Диаграмма общей площади введенных в эксплуатацию жилых зданий за 2005–2018 гг. в тыс.кв.м

Незначительный спад жилищного строительства наблюдался в 2009 г.(рисунок 1), причиной которого стал финансовый кризис в стране и недостаток инвестиций, но с 2010 г. строительство жилых зданий начало стремительно расти. По сравнению с 2005 г. жилищное строительство в 2018 году возросло в 2,5 раза. В таблице 1 приведены данные о количестве построенных квартир.

Таблица 1.

Количество квартир, построенных в 2005–2018 гг.

Наименование	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Количество квартир, введенных в эксплуатацию в жилых домах, в тыс.	44	55	58	58,8	54,1	55	55	58,5	59	63,7	79	89	101	113

Примечание: составлено по данным Комитета по статистике МНЭ РК [5]

Всего с 2005 г. по 2018 г. было построено 943, 1 тыс. квартир.

В таблице 2 приведены данные о количестве введенных в эксплуатацию жилых зданий.

Таблица 2.

Ввод в эксплуатацию жилых зданий в 2018 году

Область, город	Введено в эксплуатацию жилых домов, в м ²	Обеспеченное жильем население	Количество квартир
Республика Казахстан	12 521 149	5 893 110	113 740
Акмолинская	477 986	269 991	4707
Актюбинская	908 635	430 616	7 875
Алматинская	713 207	643 274	5 175
Атырауская	793 890	627 909	5 734
Западно-Казахстанская	432 225	289 555	3 992
Жамбылская	482 298	366 042	4 203
Карагандинская	416 690	141 457	4 135
Костанайская	299 279	107 101	3 172
Кызылординская	699 599	613 989	6 208
Мангистауская	1 173 217	575 331	10 376
Павлодарская	284 041	114 119	2 865
Северо-Казахстанская	218 113	99 836	2 068
Туркестанская	387 796	336 568	3 003
Восточно-Казахстан-ская	410 534	116 343	4 332
г. Астана	2 378 796	139 787	23 460
г. Алматы	2 006 366	815 939	18 506
г. Шымкент	439 221	205 253	3 929

Примечание: составлено по данным Комитета по статистике МНЭ РК [5]

Из таблицы 2 видно, что в 2018 наибольшее количество квартир было построено в городе Астана. В настоящее время жилищное строительство развивается быстрыми темпами. Стратегии развития жилищного строительства дают положительные результаты. За последние годы

строительство жилых зданий в стране увеличилось, и это еще не предел. За 2018 год было построено 113 740 квартир, обеспечены жильем 5 млн. 893 тыс. 110 человек. Жилищное строительство ведется в основном в столице нашей страны г.Астане (с 2019 года Нур-Султан), это более 2 378 тыс.кв.м. На втором месте г.Алматы (более 2 006 тыс.кв.м.), на третьем Мангистауская область (более 1 173 тыс.кв.м).

В настоящий момент общая площадь жилищного фонда Республики Казахстан составляет 353,7 млн.кв.м., из них 223,4 млн.кв.м приходится на городской жилищный фонд (в 1,7 раз больше сельского), а 130,3 млн.кв.м составляет сельский жилищный фонд. По данным на 2018 г., в стране 5 129 743 жилых помещений. Из общего количества жилых помещений 3 144 315 входят в городской жилищный фонд, а 1 985 428 – в сельский. С 2005 г. общая площадь жилого фонда увеличилась на 38,9%. Прирост городского жилищного фонда составил 41,55%, а сельского жилищного фонда 29,93% виден на рисунке 2.

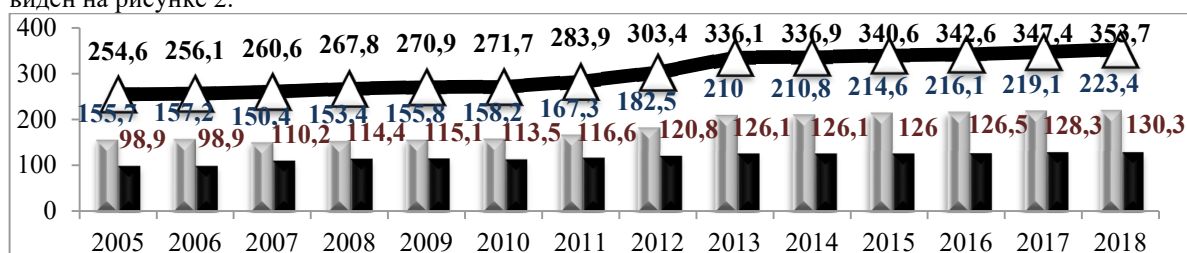

Рисунок 2- Диаграмма динамики роста жилищного фонда Республики Казахстан за 2005–2018 гг., в млн.кв.м

Из рисунка 2 видно, что жилищный фонд в РК делится на три категории:

- с преобладанием городского жилищного фонда в Алматы, Астане, в Карагандинской и Восточно-Казахстанской областях;
- с преобладанием сельского жилищного фонда в Южно-Казахстанской, Алматинской, Кызылординской областях;
- с равномерным распределением городского и сельского жилищного фонда в Западно-Казахстанской, Акмолинской, Жамбылской областях [5].

Основная доля городского жилого фонда от всей площади в городской местности приходится на г.Алматы (19,9%), Южно-Казахстанскую область (11,2%), Карагандинскую область и г.Астану (10,7%). А основная доля сельского жилого фонда от всей площади в сельской местности приходится на Южно-Казахстанскую (18,4%) и Алматинскую (17,6%) области [2, с. 40]. Если рассматривать обеспеченность жильем населения, то на 2018 год в среднем он составляет 21,7 кв.м на одного человека, то есть данный показатель вырос на 24% в сравнении с 2005 годом. Обеспеченность жильем в городской местности составляет 24,3 кв.м, в сельской местности 18,4 кв.м. Обеспеченность жильем на одного человека в городской местности выросла с 2005 года (18,7 кв.м) на 25,8%, а в сельской местности только на 12% (15,9 кв.м), как показано на рисунке 3.

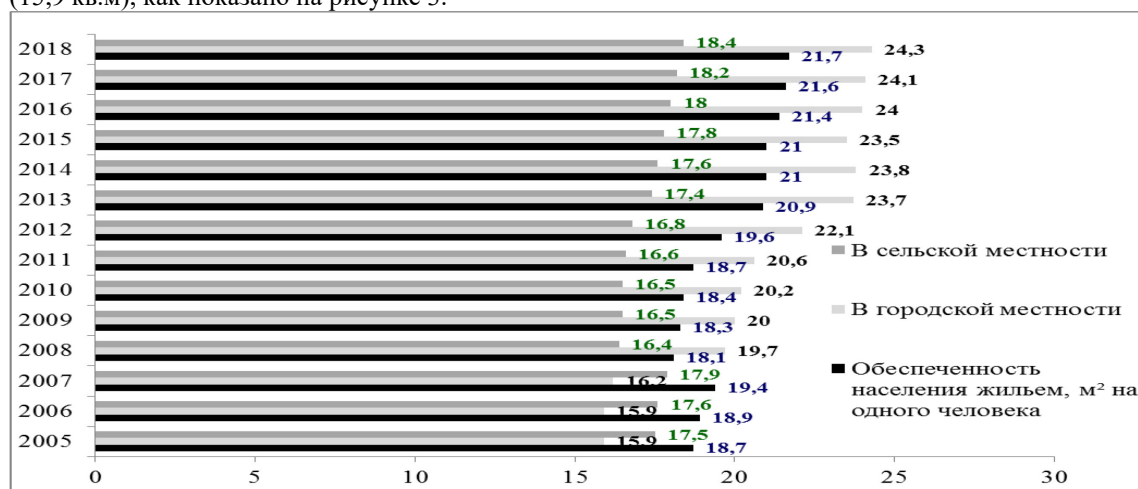

Рисунок 3- Диаграмма изменения обеспеченности в кв. метрах одного человека с 2005 г. по 2018 г.

Из рисунка 3 следует, что в Астане самый высокий показатель по обеспеченности жильем одного человека – 29,8 кв.м, на втором месте Алматы с показателем 27,1 кв.м. В городах Жамбылской области минимальный показатель по обеспеченности жильем – 19,4 кв.м на одного жителя. В сельской местности самый высокий показатель в Мангистауской области – 23,3 кв.м на одного жителя, а минимальный в Жамбылской области – 14,7 кв.м (см. таблицу 3). Но, несмотря на это, рост численности населения, миграция и урбанизация оказывают существенное влияние на спрос жилья у жителей страны. А объем спроса на жилье значительно превышает объем предложения. Если одной из причин внешней миграции является возвращение людей на историческую родину, то внутренняя миграция определяется социально-экономическими соображениями, в основном поиском более высокого заработка. Поэтому неслучайно межобластная миграция направлена в Алматы и Астану [5].

Таблица 3.

*Обеспеченность жильем одного
проживающего в разных регионах РК в 2018 году*

Область, город	Всего	В том числе населенный пункт	
		городской	сельский
Республика Казахстан	21,7	24,3	18,4
Акмолинская	22	23,8	20,6
Актюбинская	22	24,6	16,5
Алматинская	18,9	21,8	18
Атырауская	21,4	23,7	19
Западно-Казахстанская	20,6	24,8	16,6
Жамбылская	16,6	19,4	14,7
Карагандинская	23	23,8	20,4
Костанайская	21,7	22,3	20,9
Кызылординская	19,9	21,7	18,4
Мангистауская	23,3	23,2	23,3
Павлодарская	22	22,4	20,9
Северо-Казахстанская	21	21,7	20,5
Туркестанская	17,9	21,3	17
Восточно-Казахстанская	20,2	22,2	17,3
г. Астана	29,8	29,8	-
г. Алматы	27,1	27,1	-
г. Шымкент	24,2	24,2	-

Примечание: составлено по данным Комитета по статистике МНЭ РК [5]

Данные таблицы 3 позволяют сделать вывод о том, что самая высокая обеспеченность жильем в 2018 году была в Астане.

В начале 2018 года в Республике Казахстан общее число жилых зданий составляло 2 298 994, из них 1 985 428 (86,4%) это индивидуальные жилые дома, а остальные 313 566 (13,6%) многоквартирные дома (Таблица 4).

В городской местности количество домов составляет 920 417, то есть 40% от общего количества домов. Из них 798 571 (86,7% от общего количества) индивидуальные дома, а остальные 130 846 (13,3%) многоквартирные. В сельской местности количество домов больше, чем в городской местности, и составляет 1 378 577 (60% от общего количества домов). Из них индивидуальных 1 195 857 (86,7% от общего количества домов в сельской местности), а многоквартирных 182 720 (13,3%).

По формам собственности жилищный фонд в Республике Казахстан делится на государственный и частный.

Жилище, которое принадлежит на праве собственности государству, входит в государственный жилищный фонд и подразделяется на:

- коммунальный жилищный фонд – жилье, которое закрепляется за специальным государственным учреждением и находится в ведении местного исполнительного органа;
- жилищный фонд государственных предприятий – жилье в ведении государственных предприятий;
- жилищный фонд государственных учреждений – жилье в ведении государственных учреждений;

- ведомственный жилой фонд – служебное жилье, которое предоставляется по решению жилищной комиссии без права дальнейшей приватизации для проживания госслужащих на время исполнения ими должностных обязанностей.

Таблица 4.

Количество домов в РК за 2018 год

Область, город	Всего домов	В том числе					
		к-во домов в городских населенных			к-во домов в сельских населенных		
		всего	индивид-	многоквар-	всего	индивид-	многоквар-
Республика Казахстан	2 298 994	920 417	798 571	130 846	1 378 577	1 195 857	182 720
Акмолинская	126 962	42 205	34 977	7 228	84 757	62 336	22 421
Актюбинская	95 569	49 066	42 974	6 092	46 503	39 897	6 606
Алматинская	332 563	66 008	54 690	11 318	266 555	240 788	25 767
Атырауская	73 077	28 822	24 760	4 062	44 255	38 183	6 072
Западно-Казах-ая	93 054	32 153	29 098	3 055	60 901	48 729	12 172
Жамбылская	158 224	50 283	46 005	4 278	107 941	99 559	8 382
Карагандинская	110 662	63 466	42 332	21 134	47 196	26 930	20 266
Костанайская	114 838	30 200	23 809	6 391	84 638	59 626	25 012
Кызылординская	108 688	37 731	35 194	2 537	70 957	66 248	4 709
Мангистауская	60 757	5 948	4 309	1 642	54 809	51 179	3 630
Павлодарская	74 263	26 329	20 695	5 634	47 934	33 446	14 468
Северо-Казах-ая	115 594	27 404	24 042	3 362	88 190	75 065	13 125
Туркестанская	324 153	74 741	70 321	4 420	249 412	246 930	2 482
Вост-но Казах-ая	207 141	82 612	68 120	14 492	124 529	106 921	17 608
г. Астана	26 402	26 402	22 267	4 135	-	-	-
г. Алматы	154 892	154 128	128 357	26 535	-	-	-
г. Шымкент	122 155	122 155	117 624	4 531	-	-	-

Примечание: составлено по данным Комитета по статистике МНЭ РК [5]

Жилье, принадлежащее на праве собственности физическим лицам или негосударственным организациям, входит в состав частного жилищного фонда. В настоящее время приватизация государственного жилого фонда осуществляется в соответствии с Правилами приватизации жилья из государственного жилого фонда[6]. Как правило, она проводится по остаточной стоимости жилья. Но граждане, которые относятся к определенной категории, могут приватизировать жилье на безвозмездной основе. В случае приватизации стоимость жилья может быть погашена с рассрочкой до 10 лет с первоначальным взносом не менее 30%. В таблице 5 приведены данные на 2005 год: 247,3 млн.кв.м от общего объема жилого фонда находились в государственной собственности, а 7,3 млн.кв.м в частной собственности.

Таблица 5.

Жилищный фонд по структуре собственности

Наименование	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Жилищный фонд в целом	255	256	261	268	271	272	284	303,4	336	337	341	342,6	347	353,7
Государ-ный	7,3	7,2	6,9	6,4	7	6,8	10,3	9	7	8	8,2	8,1	7,5	7,1
частный	247	249	254	261	264	265	274	294,3	329	329	332	334,5	340	346,6
Городской жил-ный фонд	156	157	150	153	156	158	167	182,5	210	211	215	216,1	219	223,4
Государ-ный	6,1	6	5,5	5,1	5,6	5,5	7,7	7,3	5,7	6,7	6,8	6,7	6	5,8
частный	150	151	145	148	150	153	160	175,2	204	204	208	209,4	213	217,6
Сельский жил-ный фонд	68,9	98,9	110	114	115	114	117	120,8	126	126	126	126,5	128	130,3
Государ-ный	1,2	1,2	1,4	1,2	1,4	1,3	2,6	1,7	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	1,2
частный	97,7	97,7	109	113	114	112	114	119,1	125	125	125	125,1	127	129,1

Примечание: составлено по данным Комитета по статистике МНЭ РК [5]

Из таблицы 5 можно увидеть возрастающую динамику жилищного фонда по годам.

В таблице 6 приведены данные о том, что в начале 2018 г. 346,6 млн.кв.м. от общего объема жилого фонда находились в частной собственности, а 7,1 млн.кв.м в государственной собственности. Общая доля государственного жилого фонда в сельской местности (0,9%) меньше, чем в городской (2,6%).

Таблица 6.

Структура собственности в жилищном фонде(на 1 января 2018 года)

Вид собственности на жилье	Всего		В том числе			
			городской населенный пункт		сельский населенный пункт	
	млн.кв.м	в % к итогу	млн. кв.м	в % к итогу	млн. кв.м	в % к итогу
Государственная собственность	7,1	2,1	5,8	2,6	1,2	0,9
Частная собственность	346,6	97,9	217,	97,4	129,1	99,1

Примечание: составлено по данным Комитета по статистике МНЭ РК [5]

Закключение Развитие жилищного строительства и обеспечение доступным жильем всех граждан Республики Казахстан является актуальной проблемой в данное время. От того, насколько серьезно к решению этой проблемы подойдет государство, зависит не только уровень жизни населения, но и улучшение социально-экономического развития страны. С 2004 года правительством Республики Казахстан был принят ряд государственных программ по развитию жилищного строительства. Во время их реализации в стране увеличились объемы жилищного фонда, обеспеченность жильем молодых супружеских пар и граждан с низким доходом [2,7].

Список использованной литературы:

- 1 Касенова Г. Е. Анализ жилищного строительства и ипотечного кредитования в Казахстане // Финансы и анализ. – 2017. – № 3. – С. 270-271.
- 2 Исмаилов Т. Жилищное строительство как приоритетное направление социально-экономического развития Казахстана // Известия Национальной Академии наук Республики Казахстан. Серия общественных и гуманитарных наук – 2015. – № 5 (303). – С. 138–143.
- 3 Султангазин А. А. Жилищное строительство в Республике Казахстан: доступность жилья. Учебное пособие. – Алматы: КазГАСА, 2012. – 123 с.
- 4 Табунчиков Ю. А. Потребительские качества здания // АВОК. – 2014 г. – № 4. – С. 21–24.
- 5 Комитет по Статистике МНЭ РК kazstat.rk@gmail.com.
- 6 Равшан Т., Давлетов И. Совершенствование методики оценки качества (комфортности) жилья в современных условиях // Жилищные стратегии. – 2014. – № 3. – С. 291–303.
- 7 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018г.

ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІК ЖӘНЕ ҚОЛЖЕТІМДІ ТҰРҒЫН ҮЙДІҢ ҚҰРЫЛЫСЫНЫҢ ДАМУЫ

А.Б. Ажигужаева^{*1}, И.А. Бибатырова² (э.ғ.к)

¹ Қазақ бас сәулет-құрылыс академиясы, Алматы қ., Қазақстан,

² Халықаралық бизнес университетінің профессоры, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: 777837777@mail.ru

Резюме. Баяндамада Қазақстан Республикасында тұрғын үй құрылысы экономиканың жетекші салаларының бірі екеніне назар аударылады, ол елдің құрылыс индустриясының дамуына әсер етеді, ал бұл өз кезегінде жаңа жұмыс орындарын құру және индустриалды жақсарту арқылы әлеуметтік-экономикалық дамуға әсер етеді. құрылыс материалдарын өндіру саласындағы кешен. Тұрғын үй нарығының дамуы көбінесе сұранысқа байланысты. Бірақ сұраныстың артуы тұрғындардың бір бөлігін тұрғын үй сатып ала алмаумен шешілмейді. Сондықтан тұрғын үй мәселесі қазіргі қазақстандғидық қоғамның өткір әлеуметтік мәселелерінің бірі болып қала береді, өйткені азаматтарды тұрғын үймен қамтамасыз ету экономикалық проблема ғана емес, сонымен бірге мемлекеттегі тұрақтылықтың негізі болып табылады. Құрылыс кешенінің дамуымен елдің одан әрі әлеуметтік-экономикалық дамуына белгілі бір үміттер байланысты.

Түйінді сөздер: құрылыс индустриясы, тұрғын үй құрылысы, тұрғын үй, тұрғын үй кешені.

SOCIO-ECONOMIC EFFICIENCY AND CONSTRUCTION OF DEVELOPMENT OF ACCESSIBLE HOUSING

A.B. Azhiguzhayeva^{*1}, *I.A. Bibatyrova*²

¹*Kazakh Head Architectural and Construction Academy, Almaty, Kazakhstan,*

²*University of International Business, Almaty, Kazakhstan*

e-mail: 777837777@mail.ru

Summary. *The article draws attention to the fact that in the Republic of Kazakhstan housing construction is one of the leading sectors of the economy, which has an impact on the development of the country's construction industry as a whole and, in turn, on socio-economic development by creating new jobs and improving the industrial complex in the field of production of building materials. Housing market development is largely dependent on demand. But the increase in demand with the inability of part of the population to purchase housing does not solve the problem. Therefore, the housing issue remains one of the most acute social problems of modern Kazakhstani society, since providing citizens with housing is not only an economic problem, but also the basis for maintaining stability in the state. With the development of the building complex, certain hopes for further socio-economic development of the country are associated.*

Key words: *construction industry, housing construction, housing, housing complex.*

МРНТИ 06.71.03

УДК 338.45

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

A.M. Ахметова^{*1}, *P.Y. Смагулова*²

^{1,2}*Университет Международного бизнеса, г. Алматы, Казахстан*

e-mail: Ahmetovaaliya@list.ru, raikhan_1951@mail.ru

Аннотация. *В статье рассмотрено современное состояние развития легкой промышленности в Республике Казахстан. Проанализированы показатели действующих предприятий в отрасли легкой промышленности, объемы производства продукции, а также определена доля легкой промышленности в структуре обрабатывающей промышленности. Приведены предприятия и компании легкой промышленности Казахстана, которые обладают конкурентными преимуществами. Выявлены основные проблемы отрасли, такие как отсутствие квалифицированных кадров, отвечающих современным требованиям, большая налоговая нагрузка, недостаточно глубокая переработка и нехватка качественного сырья. Рассмотрены меры государственной поддержки отечественным предприятиям отрасли легкой промышленности. Учитывая историческую и текущую динамику развития легкой промышленности, действующих и планируемых мер государственной поддержки отрасли, заключено, что можно ожидать рост конкурентоспособности производимой продукции и развитие отрасли в целом.*

Ключевые слова: *легкая промышленность, предприятия промышленности, текстильные изделия, одежда, обрабатывающая отрасль, государственная поддержка.*

Введение. Превращение Казахстана в открытую экономическую систему, попытки завоевания отечественными товаропроизводителями устойчивых позиций на мировом рынке, является важной государственной задачей, поскольку устойчивость экономической системы и уровень благосостояния граждан страны определяют количеством выпускаемой и реализуемой продукции.

За длительный исторический период легкой промышленностью был накоплен значительный производственный и научно-технический потенциал, однако за годы перестройки в условиях системного кризиса экономики страны отрасль существенно сдала свои позиции. На сегодняшний день ситуация с производством товаров широкого потребления складывается неоднозначно, доля предприятий легкой промышленности в общем объеме промышленного производства составляет всего 0,4%. Для сравнения, в Узбекистане, где важнейшую роль в экономике страны играет легкая промышленность, удельный вес отрасли в общем объеме промышленности республики составляет порядка 16,7% [1].

Недостатки существующих стратегических и организационно-экономических механизмов управления промышленными предприятиями Казахстана, которые слабо адаптированы к потребностям в модернизации резко снижают эффективность мер экономической политики на различных уровнях управления. Оценивая состояние предприятий легкой промышленности в стране, можно сделать вывод, что без усиления модернизационной направленности процессов функционирования

стратегических и организационно-экономических механизмов управления предприятиями легкой промышленности не удастся осуществить инновационные преобразования в данной отрасли [2].

Таким образом, проблема развития отечественной легкой промышленности остается актуальной, и ее рассмотрение несет в себе большой научный и практический потенциал, способный расширить горизонты познания и решения накопившихся проблем регулирования экономических процессов.

Методы исследования. В процессе исследования использовались труды отечественных специалистов в области управления, экономики, организации и управления предприятиями и отраслями промышленности, в частности легкой индустрии. Информационную базу исследования составили данные Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан.

Обоснование теоретических положений и аргументация выводов осуществлялись на основе реализации различных методов, в частности использовались: системный подход, методы и инструментальные технологии научного исследования, в том числе логический, графические приемы обработки статистических данных, экономико-статистические методы.

Результаты и обсуждение. Развитие легкой промышленности в Казахстане является на сегодняшний день одним из приоритетных направлений. На сегодняшний день в Казахстане количество действующих предприятий в отрасли по состоянию на 1 января 2019 года составило 992, из них 13 крупные, 27 средние и 952 малые предприятия. Доля легкой промышленности в структуре обрабатывающей промышленности составляет 0,9%. В структуре выпускаемой продукции легкой промышленности Казахстана 51% приходится на производство текстильных изделий, 38% - на производство одежды и 11 % занимает производство кожаной и относящейся к ней продукции [3].

За январь 2019 года объем производства легкой промышленности достиг 6,4 млрд. тенге, увеличившись на 15,4% к аналогичному периоду 2018 года. В 2018 году показатель равнялся 5,5 млрд. тенге (при годовом росте на 24,6%) (рис. 1).

Производство текстильных изделий составило 3,8 млрд. тенге, одежды - 2,1 млрд. тенге, кожаной и относящейся к ней продукции - 0,5 млрд. тенге.

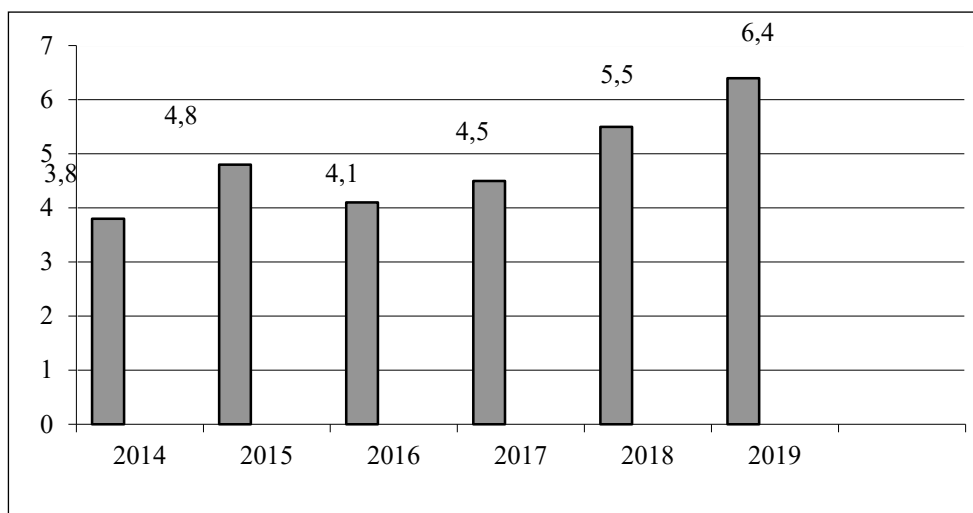

Рисунок 1- Объем производства легкой промышленности. Январь, млрд. тенге (составлен авторами на основе статистических данных [3])

В натуральном выражении в секторе выпуска текстильных изделий заметнее всего увеличилось производство готовых текстильных изделий (в 3,7 раза), в том числе постельного белья (на 53,5%); в сфере изготовления одежды заметно выросло производство меховых изделий (+46,9%); в кожевенном производстве - выпуск кожи из шкур КРС (вдвое) (табл.1).

Таблица 1

Производство продукции легкой промышленности в натуральном выражении

Производство продукции в натуральном выражении	За январь 2019 г.	За январь 2018 г.	Прирост (%)
Производство текстильных изделий			
<i>Хлопок, Кардо - и гребнечесание, тонн</i>	7208,0	6989,0	3,1
Ткани хлопчатобумажные, тыс. кв. м	2369,6	2310,0	2,6
Изделия текстильные готовые, кроме одежды, для домашнего хозяйства, тыс. штук	1577,2	426,7	269,6
Белье постельное, тыс. штук	319,0	207,8	53,5
Фетр и войлок, тыс. тенге	24639,0	37393,0	-34,1
Обувь валяная и фетровая, тыс. пар	3,80	7,70	-50,6
Производство одежды			
Одежда верхняя трикотажная машинного или ручного вязания, штук	6344,0	4563,0	39,0
Одежда верхняя прочая, кроме трикотажной мужской или для мальчиков, штук	9598,0	13872,0	-30,8
Одежда верхняя прочая, кроме трикотажной женской или для девочек, штук	11562,0	19913,0	-41,9
Шляпы, уборы головные, штук	10452,0	12452,0	-16,1
Предметы одежды, аксессуары одежды и изделия прочие из меха натурального (кроме уборов головных), тыс. тенге	15200,0	10346,0	46,9
Носки трикотажные машинного или ручного вязания, тыс. пар	956,7	902,0	6,1
Свитеры, джемперы, пуловеры, кардиганы, жилеты и изделия аналогичного трикотажного машинного или ручного вязания, штук	5787,0	6064,0	-4,6
Производство кожаной и относящейся к ней продукции			
Кожа из шкур скота крупного рогатого или шкур животных семейств лошадиных без волосяного покрова, тыс. кв. дм	7765,0	3831,0	102,7
Обувь, кроме спортивной, защитной и ортопедической, тыс. пар	62,6	41,2	51,9
Обувь с верхом из кожи, кроме спортивной обуви, обуви с подноском защитным металлическим и обуви специальной разной, тыс. пар	36,2	28,5	27,0
Примечание: составлена авторами на основе статистических данных [3].			

Казахстан располагает показательными примерами ведения бизнеса, к которым можно отнести компании «Казахстан ТекстиЛайн» с брендом детской одежды «Mimioriki», «КазСпо-Н» - которая одевает зарубежных спортсменов, спортивные костюмы ZIBROO экспортируются в страны ЕАЭС и ЕС, «Семирамида» - производит верхнюю одежду с брендом «SMD», «Glasman» - открыла ряд бутиков в РК и поставляет свою продукцию в отдельные страны ЕАЭС и СНГ (мужские костюмы и школьная форма) и др. Успешными компаниями являются: ТОО «AZALA Textile», выпускающая в настоящее время текстильные изделия, фабрика «Бал Текстиль», производящая ковры, начала сотрудничество с известной на весь мир компанией «IKEA» [4,с.91].

Тем не менее, имеются проблемы, с которыми сталкивается легкая промышленность Казахстана. Это отсутствие квалифицированных кадров, отвечающих современным требованиям, не только рабочих, швей, портных, но и технических работников высшего и среднего звена; налоговая нагрузка - необходимость декларировать завезенное для производства сырье по инвойсам, уплачивая таможенные пошлины, а также НДС, таможенные сборы; недостаточно глубокая переработка и нехватка качественного сырья. Казахский хлопок в основном поставляется на внешние рынки: лишь 15% хлопкового волокна перерабатывается в стране, а 85% - экспортируется.

Швейная промышленность вынуждена использовать в работе импортные ткани, пряжу, нити, фурнитуру, которые в Казахстане практически не производятся. Следовательно, формируется высокая стоимость изделий и соответственно их неспособность конкурировать по цене с импортной продукцией [5,с.221].

Стоит отметить, что государство оказывает поддержку отечественным предприятиям отрасли. Так, Министерством по инвестициям и развитию утвержден Комплексный план по развитию легкой промышленности на 2015 - 2019 годы. Основной целью Комплексного плана является повышение

конкурентоспособности продукции легкой промышленности с усилением ее социальной эффективности.

Кроме того, существуют другие инструменты поддержки бизнеса, в том числе и для предприятий легкой промышленности - это Программа «Дорожная карта бизнеса - 2020», «Занятость - 2020», «Производительность- 2020», «Экспортер - 2020» и т.д.

Закключение. В Казахстане есть все предпосылки для развития легкой промышленности - государственная поддержка, основные производства, человеческие ресурсы. На сегодняшний день производственные мощности текстильного производства модернизированы и имеют возможность выпускать текстильную продукцию высокого качества. Казахская текстильная продукция соответствует необходимым требованиям общепринятых международных стандартов и регламентов, что дает возможность для торговли на внешних рынках. Таким образом, учитывая историческую и текущую динамику развития легкой промышленности, действующих и планируемых мер государственной поддержки отрасли, существующую интеграцию, а также повышение инновационной активности предприятий, можно ожидать рост конкурентоспособности производимой продукции и развитие отрасли в целом.

Список использованной литературы:

1 Даржожова Д.Д., Курмангалиева Д.Б. Легкая промышленность Казахстана: проблема импортозамещения // Наука и образование сегодня. -2018. -№ 6(29). - С.42-43.

2 Фролова М.О., Дуламбаева Р.Т. Проблемы развития легкой промышленности в Казахстане // Современный научный вестник. -2016. -№2. -С.40-41.

3 Сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан [Электронный ресурс]. URL: <http://stat.gov.kz/>

4 Сулейменова Г.Н., Кунаров А. Инновации в легкой промышленности Казахстана // Научное обозрение. Экономические науки. -2016. -№1. - С.91-93.

5 Зейнулина С.М. Экономическое развитие текстильной и легкой промышленности в Республике Казахстан. Материалы II Межвузовской научно - практической конференции «Экономика сферы сервиса: проблемы и перспективы». Омск, 2016. - С.221-228.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІБІ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

А.М.Ахметова^{*1}, Р.У.Смагулова²

^{1,2}*Халықаралық бизнес университеті, Алматы қ., Қазақстан*

e-mail: Ahmetovaaliya@list.ru, raikhan_1951@mail.ru

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасында жеңіл өнеркәсіпті дамытудың қазіргі жағдайы қарастырылған. Жеңіл өнеркәсіп саласындағы жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың көрсеткіштеріне, өнім өндірісінің көлеміне талдау жүргізілді, сондай-ақ өңдеу өнеркәсібі құрылымындағы жеңіл өнеркәсіптің үлесі анықталды. Бәсекелестік артықшылықтарға ие Қазақстанның жеңіл өнеркәсібінің кәсіпорындары мен компаниялары келтірілген. Саланың қазіргі заманғы талаптарға жауап беретін білікті кадрлардың жоқтығы, үлкен салық жүктемесі, жеткіліксіз терең қайта өңдеу және сапалы шикізаттың жетіспеуі сияқты негізгі мәселелері анықталды. Жеңіл өнеркәсіп саласының отандық кәсіпорындарына мемлекеттік қолдау шаралары қарастырылды. Жеңіл өнеркәсіп дамуының тарихи және ағымдағы серпінін, саланы мемлекеттік қолдаудың қолданыстағы және жоспарланған шараларын ескере отырып, өндірілетін өнімнің бәсекеге қабілеттілігінің өсуін және тұтастай алғанда саланың дамуын қутуға болады деп қорытынды жасалған.

Түйін сөздер: жеңіл өнеркәсіп, өнеркәсіп кәсіпорындары, тоқыма бұйымдары, киім, өңдеу саласы, мемлекеттік қолдау.

THE CURRENT STATE OF DEVELOPMENT OF LIGHT INDUSTRY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

A.Akhmetova^{*1}, R. Smagulova²

^{1,2}*University of International business, Almaty, Kazakhstan*

e-mail: Ahmetovaaliya@list.ru, raikhan_1951@mail.ru

Summary. The article considers the current state of development of light industry in the Republic of Kazakhstan. The indicators of existing enterprises in the light industry, the volume of production, as well as the share of light industry in the structure of the manufacturing industry are analyzed. Enterprises and companies of light industry of Kazakhstan, which have competitive advantages, are given. The main problems of the industry are identified, such as the lack of qualified personnel that meet modern requirements, a large

tax burden, insufficient deep processing and lack of quality raw materials. The measures of state support to domestic enterprises of light industry are considered. Taking into account the historical and current dynamics of development of light industry, existing and planned measures of state support for the industry, it is concluded that we can expect an increase in the competitiveness of products and the development of the industry as a whole.

Key words: *light industry, industrial enterprises, textiles, clothing, manufacturing, government support.*

МРНТИ 68.31.21

УДК 631.67.03

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ ЖЕРЛЕРДІҢ ГИДРОМЕЛИОРАЦИЯСЫ: ЖҮЙЕЛІ ДАМУЫНЫҢ СТРАТЕГИЯСЫ МЕН ТАКТИКАСЫ

Г.О.Байдаулетова^{*1}, А.Е.Есболова²

¹Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

²М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Шымкент қ., Қазақстан
e-mail: Gulnur.Baidauletova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Қазақстандағы ауылшаруашылық суармалы жерлер мен гидромелиорациялық жүйелердің қазіргі жағдайы және су ресурстарын ұтымды пайдалану үшін суару жүйелерінің жай-күйін жақсарту жөніндегі стратегиялық міндеттер қарастырылады. Мақаланың мақсаты қазіргі таңда ауылшаруашылық жерлердің гидромелиорациясының дамуын зерттеу, бұл мәселенің өзектілігін нақтылау және соның нәтижесінде гидромелиорацияның тиімділігін арттырудағы күшті және әлсіз тұстарын, қауіп – қатерлер мен мүмкіндіктерді нақтылау болып табылады. Сонымен қатар, суармалы егіншілікті стратегиялық дамытуда ғылыми-техникалық қолдаудың және ғылыми-зерттеу институттарының қызметінің нәтижелері мен маңыздылығы қарастырылады.

Мелиорацияланған ауылшаруашылық жерлердің экономикалық тиімділігін және өнімділігін арттырудың жолдары қарастырылып, оны жетілдіру шаралары ұсынылған. Су қорын кешенді және ұтымды пайдалануды қамтамасыз етудің басымдықтары анықталған. Мақаланы жазу барысында отандық әдебиеттер, тұжырымдамалар және статистикалық деректер қолданылды.

Түйін сөздер: жер гидромелиорациясы, стратегия, гидромелиоративтік жүйелер, экономикалық тиімділік, өнімділік, суармалы егіншілік.

Кіріспе. Қазіргі таңда мемлекет тарапынан ауыл шаруашылығын нағайтуға, жаңғыртуға бағытталған кешенді шаралардың қолға алынуы, жердің экономикалық қатынастарға кеңінен енуі ауыл шаруашылығын өзгерістерге ұшыратты. Тәуелсіздік алған жылдардағы жаппай жекешелендірудің салдарынан ірі шаруашылықтар ыдырап, олардың орнында ұсақ шаруашылықтар құрылды. Ал мұндай жағдайда жеке шаруашылықтарда кешенді жоспардың болмауы мен жер ресурстарының шектелуі, тәуелсіздіктің бастапқы жылдарындағы дағдарыс және дағдарыс жылдарынан соң белсенді жүрген урбанизациялану салдарынан ауыл халқының, оның ішінде еңбекке жарамды тұрғындардың азаюы аталған шаруашылықтарда ауыспалы егістіктерді пайдалану, егістік жерлердің құнарлығын жоғарылату, су ресурстарын жоспарлы пайдалану сияқты мүмкіндіктерін азайтты. Соңғы жылдары жеткіліксіз қаржыландыру салдарынан және ел экономикасын реформалаумен байланысты бірқатар басқа да себептермен республика су шаруашылығы құлдырау жағдайына жетті. Тек суармалы егіншілік өнімінің жыл сайынғы ысырабы 60,0 млрд. теңгеге бағаланып отыр, ал экономиканың басқа салаларын ескергенде сумен қамтамасыз етудің нашарлауының әлеуметтік зардаптары одан да тереңдей түседі. Сондықтан да экономиканың су секторында қалыптасқан ахуал мемлекеттің су шаруашылығын түбегейлі жетілдіруді талап етеді. Жоғарыда айтылғандар су шаруашылығын басқарудың қалыптасқан құрылымын қайта қарауды, су шаруашылығы субъектілерінің міндеттерін, су шаруашылығы мен гидромелиорациялық объектілер мәртебесін нақты анықтау мен межелеуді, саланы тиімді басқару мен су ресурстарын ұтымды пайдалануды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін экономикалық қатынастардың жаңа тетігі мен қаржы ағындарының ашық жүйелерін әзірлеуді талап етеді.

Қазақстанның табиғи жағдай ерекшеліктеріне байланысты мелиорацияланған жерлерді, ал оның ішінде суармалы жерлерді сақтап қалу және жер гидромелиорациясы мәселелерін зерттеу және шешу бүгінгі таңда нақты айқындалып отыр.

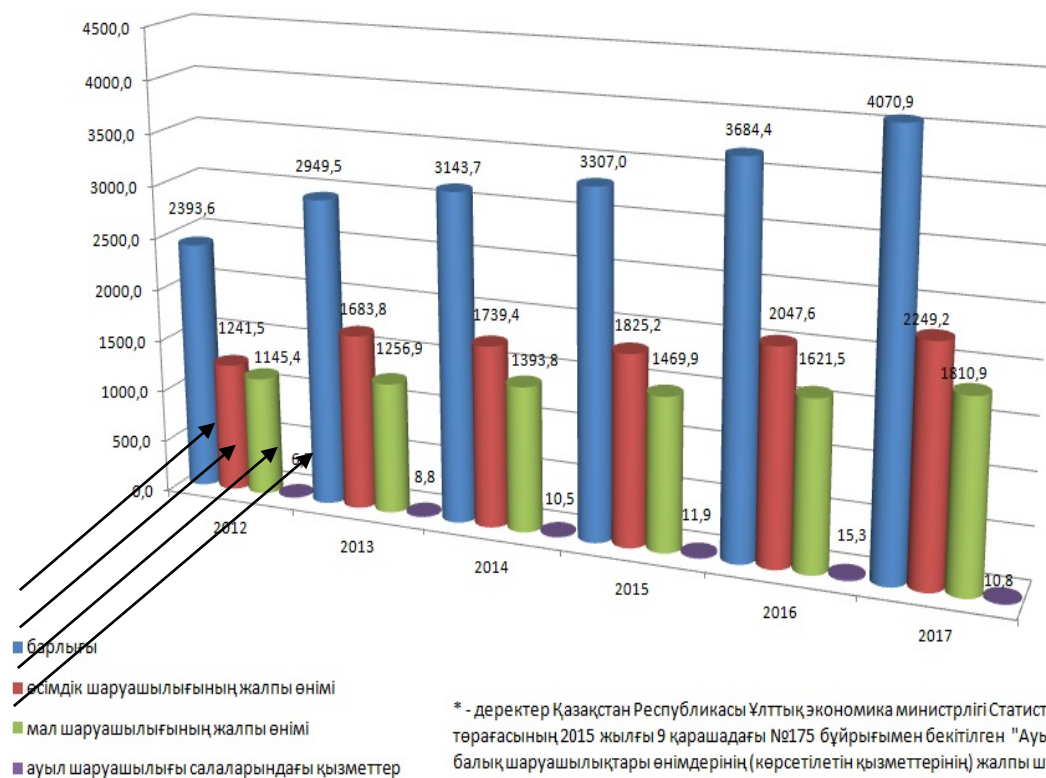
Зерттеудің әдіс-тәсілдері. Тақырыпты зерттеу барысында қойылған мақсаттарға сәйкес мәліметтерді талдау және жинақтау, әдебиеттік шолу, салыстыру тәсілдері қолданылды. Ресми статистикалық мәліметтерді жинақтап кестелік салыстырмалы талдаулар жүргізілді. Нәтижеге жету мақсатында зерттеу жұмысы аясында отандық және шетелдік әдебиеттер мен мерзімдік басылымдар пайдаланылды.

Нәтижелер мен талқылау. Суармалы егіншілік - Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігінің маңызды факторы. Статистика бойынша елімізде егістік алқабының 7%-ын ғана қамтитын суармалы егіншілік өсімдік шаруашылығы өнімі құнының шамамен 40%-ын беретінін байқауға болады. Бірақ еліміздің кейбір өңірлерінде су ресурстарының тапшылығы, суармалы егіншілікті және экономиканың басқа салаларын дамыту үшін, табиғи әлеуетті толық іске асыруға мүмкіншілік бермейді. Қолдағы су мен суға деген қажеттіліктер арасындағы үйлесімсіздік әлеуметтік-экономикалық міндеттердің тиімді шешілуін шектеп, экономиканың дамуын тежейді, ал ол өз кезегінде еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге де өзінің кері әсерін тигізеді. Аталған мәселелердің дамуына ҚР Су шаруашылығы министрлігінің жойылуы, су шаруашылығы нысандарының, соның ішінде бөгеттер мен суару жүйелерінің тоқтаусыз жекешелендірілуі, суармалы егіншілік аумақтарында майда тауарлы өндіріске өтуі мен гидромелиорациялық шаралардың, суару және суландыру құрылымдарын пайдалану қызметтерінің жойылуы да өзінің кері әсерін тигізді.

Ауыл шаруашылығы - негізгі су тұтынушы болып табылады, ол - жыл сайын көрсетілген су ресурстары көлемінің 60% - ға жуығы тұтынады.

Ауыл шаруашылығы өнімдерінің (көрсетілетін қызметтерінің) жалпы шығарылымы*

сәйкес жылдардағы қолданыстағы бағаларда, млрд. теңге

* - деректер Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті төрағасының 2015 жылғы 9 қарашадағы №175 бұйрығымен бекітілген "Ауыл, орман, және балық шаруашылықтары өнімдерінің (көрсетілетін қызметтерінің) жалпы шығарылымын есептеу әдістемесіне" сәйкес қалыптастырылды.

Сурет 1. Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы (млрд.тг)

Суреттен көріп отырғанымыздай, түсімнің басым бөлігі өсімдік шаруашылығынан түсіп отыр. Талдау негізіне соңғы жылдарды алатын болсақ, 2016 жылы өсімдік шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы 2047,6 млрд. теңге көлемінде болып, ол жалпы түсімнің 55,6 %-ын құраған, ал 2017 жылы бұл көрсеткіш 2249,3 млрд. теңгені көрсетіп, барлық түсімнің 55,3%-ына тең болды. Сондықтан да су ресурстарының тапшылығы жағдайында өсімдік шаруашылығының түсімін көтеру мақсатында суармалы жерлерді тиімді пайдалану саясатына басымдылық берілуі тиіс.

Қазіргі таңда еліміздің ауылшаруашылығы саласында су ресурстарын пайдалануға қатысты бірқатар өзекті мәселелер туындап отыр. Оларға төмендегідей маңызды мәселелер жатады:

- су шаруашылығы мен гидромелиорациялық жүйелердің техникалық күйінің нашарлауы;
- суармалы жерлердің орасан зор алаңдарының шаруашылық айналыстан шығып қалуы;
- су ресурстарын басқару жүйесінің тиімділігінің төмен болуы, стратегиялық жоспарларды орындаудың мақсаттары мен жауапкершілігі тұрғысынан су ресурстары жөніндегі Комитеттің мәртебесінің төмен болуы;
- гидромелиорация саласының кадрлық, жобалық және ғылыми техникалық әлеуетінің жоғалуы және т.б. [1].

Бүгінгі таңда Қазақстанның суармалы жерлерінің алқабы шамамен 1,4 млн гектарды құрайды (салыстырмалы түрде алсақ, Өзбекстанда оның көлемі 4,2 млн га). Бұл ауыл шаруашылығын дамыту мен республиканың азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін жеткіліксіз.

Сурет 2- Қазақстан Республикасының суармалы жерлерінің динамикасы (мың.га)

Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, республикадағы суармалы жерлердің көлемі – 2011 жылғы 2142,2 мың гектарды көрсетсе, ал 2018 жылғы мәлімет бойынша 2067,2 мың гектарға жуықты құрайды, яғни суармалы жерлердің көлемі қысқарып жатқандығын көріп отырмыз, сонымен қатар олардың ауданы қысқарып қана қоймай, олардың өнімділігі де төмендеп және экологиялық және экономикалық өзекті мәселелерді де туындатып отыр [2].

Суармалы егіншілікті стратегиялық дамытуды ғылыми-техникалық қолдаусыз жүзеге асыру мүмкін емес. Ауыл шаруашылығындағы мелиорация мәселесі аумағында елімізде бірқатар ауқымды теориялық ұсыныстар және тәжірибелік, эксперименталды зерттеулер жасалып, ауылшаруашылығының бірқатар өзекті тақырыптарын қамтитын суды пайдаланудың сұрақтары шешілді. Қазақ су шаруашылығы ғылыми зерттеу институты (ҚазСШҒЗИ) Қазақстанның су ресурстарын басқару, жерлердің мелиорациясы мен суарылуы, ауылшаруашылығын сумен қамтамасыз ету және жайылымдарды суландыру мәселелерін зерттеуде жетекші орын алып, суды таратудың инновациялық технологияларын жасап, ендіруде. Төменде 1 - кестеде еліміздің су шаруашылығын дамыту мақсатындағы ғылыми – зерттеу жұмыстарының 2015 – 2017 жылдардағы қаржыландырылуының көлемі беріліп отыр.

Кесте 1

Су шаруашылығы саласындағы ғылыми-зерттеу жұмыстарының қаржыландырылуы көлемі (мың.тг)

Атауы	2015 ж	2016 ж	2017 ж	Барлығы
ҚазСШҒЗИ	212 532,0	312 239,2	308 603,3	833 374,5
Қазақ ҰАУ	22 652,0	94 236,0	66 259,2	183 147,2
Барлығы	235 184,0	406 475,2	374 862,5	1 016 521,7

Ескерту: [3] әдебиет негізінде жасалды

Кестеден көріп отырғанымыздай бюджет мүмкіндіктеріне байланысты Су шаруашылығы саласындағы ғылыми зерттеулердің қаржыландыру көлемі бірқалыпты емес, яғни 2016 жылы 171 291,2 мың теңгеге артып, 2017 жылы қаржы көлемі 31612,7 мың теңгеге, яғни 7,5%-ға төмендеген. Қазақ су шаруашылығы ҒЗИ жасаған есептеулері мен зерттеулері негізінде, ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі мен су ресурстары жөніндегі комитеті бұрын айналымнан шығып қалған 610 мың гектар суармалы жерлерді қалпына келтіріп, ауданы 1,5 млн болатын жаңа жерлерді айналымға енгізіп, республикадағы суармалы алқап көлемін ұлғайтуды жоспарлауда. Алдын ала жасалған есептеулер бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері су ресурстарын ұтымды әрі кешенді пайдалануда өз тиімділігін көрсетіп отыр.

Ауыл шаруашылығындағы гидромелиорация мен оның тиімділігін зерттеуде, оның күшті және әлсіз жақтарын айқындауда біздің тарапымыздан бірқатар зерттеулер жүргізілді. Төмендегі 2-ші кестеде осыған байланысты SWOT – талдау ұсынылып отыр.

Кесте 2

Ауыл шаруашылығындағы гидромелиорацияның дамуы мен оның тиімділігін зерттеудің SWOT – талдауы

<i>Strength – Күшті жақтары</i>	<i>Weaknesses - Әлсіз жақтары</i>
-ауыл шаруашылығы өнімдері өндірісінің артуы; -азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету; -суармалы егіншіліктің дамуы; - ауылдық аймақтағы тұрғындардың әлеуметтік жағдайының жоғарылауы; -суармалы егістіктер көлемінің артуы	-су ресурстарының тапшылығы мен ластануы; -гидромелиорациялық желілердің техникалық күйінің апатты нашарлауы; - су шаруашылығы кәсіпорындарының жеткілікті қаржыландырылмауы; -ауылшаруашылығындағы гидромелиорацияны реттеудегі экономикалық механизмнің әлсіреуі
<i>Opportunities- Мүмкіндіктер</i>	<i>Threats - Қайын-қатерлер</i>
-гидромелиорацияның экологиялық-экономикалық тиімділігін арттыру мүмкіндігі; - ақылы суды пайдаланудың экономикалық тетігін жетілдіру, -қолда бар шаруашылық әлеуетті, кадрларды жобалау және ғылыми әзірлемелерді пайдалану; -осы салағы инвестиция тарту мүмкіндіктері; -су ресурстарын ұтымды пайдалану және қорғау мәселелерін шешу үшін шетелдік қаржы ұйымдарының гранттарын пайдалану мүмкіндігі.	- суармалы егістіктердің көлемінің азаюы қаупі; -жер асты және жер беті су ресурстарының таусылуы; -қоршаған ортаның ластануы; -халықтың азық-түлікке сұранысының күрт өсуі және мелиоративтік жұмыстар құнының өсуі; -елдің оңтүстік және батыс аймақтарында сумен қамтамасыз ету мәселесінің шиеленісуі.
<i>Ескерту: зерттеулер нәтижесінде авторлармен құрастырылған</i>	

Су қорын ұтымды пайдалануды қамтамасыз етудің 2050 жылдарға 3 стратегиялық бағыттың басымдықтары мыналар (Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары, Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруі жөніндегі тұжырымдама, Қазақстанның 2050 жылға дейінгі даму стратегиясы):

- су ресурстарын ұтымды әрі ұқыпты пайдалану мен қорғау;
- экономиканың әртүрлі салаларын, жекелеген аймақтар мен кешендерді одан әрі дамыту жөніндегі талаптарды қанағаттандыру
- саны да жеткілікті әрі тиісті сападағы су ресурстарымен қамтамасыз ету;
- су шаруашылығы құрылыстарын қолдануды модернизациялау;
- ауылшаруашылығындағы гидромелиорация шараларын жетілдіру;
- суару үшін су көзінен ауыл шаруашылығы су пайдаланушысына дейін суды жеткізу жөніндегі қызметтер көрсетуге мемлекеттік монополияны сақтау.

Қорытынды. Сонымен, суармалы жерлердегі егістіктер – ауылшаруашылығымызды өркендетудің негізгі қайнар көзі. Сондықтан ауылшаруашылығындағы гидромелиорацияны стратегиялық дамыту әрдайым назарда болғаны жөн.

Су шаруашылығын дамыту саясаты мемлекеттің стратегияларында жарияланған – республика азаматтарының денсаулығы мен әл –ауқаты үшін су ресурстарын сақтау және ұтымды пайдаланудың ұзақ мерзімді мақсатына қол жеткізілуін қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс. Мақсатқа жетуде біздіңше, мынадай тактикалық қадамдар жүргізілуі қажет:

- ауыл шаруашылығында суармалы егіншілікті сақтау мақсатында қызмет көрсетуде мемлекеттік монополияны сақтау;
- сапалы сумен қамтамасыз етудің бағыттарын жетілдіру;

- су ресурстары мен суды пайдалануды басқарудың жүйесін жетілдіру;
 - суды пайдаланудың тиісті нарық жағдайларына сәйкес құқықтық базасы мен экономикалық тетігін әзірлеу және жасау;
 - су объектілерінің мониторинг жүйелерін дамыту және су объектілерін пайдалануда мемлекеттік бақылаудың тиімділігін арттыру;
- суды үнемдеу жөніндегі республикалық және аймақтық бағдарламаларды дайындау және т.б.

Аталған бағыттарды іске асыру мақсатында мемлекет тарапынан суару жүйелерін жетілдіру, су шаруашылығы объектілерін реконструкциялау және күрделі жөндеу жұмыстары, өлшеу құралдарымен жабдықтандыру және судың жинау мен берудің барлық кезеңдерінде басқаруды автоматтандыру, су қорларын басқару жүйесіне ақпараттық технологияларды енгізу, жерді өңдеудің су сақтау әдістерін қолдану, өндірістегі суландырудың су сақтау технологияларын енгізу, су қорлары саласындағы тарифтік саясатты жетілдіру арқылы су шығындарын азайту бойынша шараларды қолданудың тиімділігін арттыру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Н.Н.Балғабаев., С.Р.Ибатуллин. Су көздерін тиімді пайдаланбай, ауыл шаруашылығы алға баспайды// Қала мен дала газеті, 23 наурыз 2019 ж. <http://kalamendala.kz/937>(ресурсты қарау күні 17.08.2019)

2 ҚР Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті мәліметтері, 2016 ж <http://stat.gov.kz/>(ресурсты қарау күні 20.08.2019)

3 Ресми интернет – ресурс <http://www.Parlam.kz/ru/blogs/nurumov/Details/15/32632> (ресурсты қарау күні 03.09.2019)

ГИДРОМЕЛИОРАЦИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ЗЕМЕЛЬ КАЗАХСТАНА: СТРАТЕГИЯ И ТАКТИКА СИСТЕМОГО РАЗВИТИЯ

Г.О.Байдаулетова^{*1}, А.Е.Есболова²

¹Алматинская академия экономики и статистики, г.Алматы, Казахстан

²Южно-Казахстанский университет им.М.Ауезова, г.Шымкент, Казахстан

e-mail: Gulnur.Baidauletova@mail.ru

Резюме. В статье рассматриваются современное состояние гидромелиоративных систем и орошаемых земель в Казахстане и задачи по улучшению состояния оросительных систем по рациональному использованию водных ресурсов. Предложены пути повышения экономической эффективности и продуктивности мелиорированных земель в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: гидромелиорация земель, гидромелиоративные системы, экономическая эффективность, продуктивность, орошаемое земледелие, оросительные системы, урожайность.

HYDROMELIORATION OF AGRICULTURAL LANDS OF KAZAKHSTAN: STRATEGY AND TACTICS OF SYSTEMIC DEVELOPMENT

G.O. Baidauletova^{*1}, A.E.Esbolova²

¹Almaty Academy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan

²South Kazakhstan University named after M.Auezov, Shymkent, Kazakhstan

e-mail: Gulnur.Baidauletova@mail.ru

Summary. The article discusses the current state of irrigation and drainage systems and irrigated lands in Kazakhstan and the tasks to improve the status of irrigation systems for the rational use of water resources.

The ways of increasing the economic efficiency and productivity of reclaimed land in agriculture are proposed.

Key words: land hydromelioration, irrigation and drainage systems, economic efficiency, productivity, irrigated agriculture, irrigation systems, yield.

МРНТИ 06.39.41

УДК 338.46

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА КОНСАЛТИНГОВЫХ УСЛУГ В КАЗАХСТАНЕ

К.С.Байшоланова¹, Г.К.Жанибекова², С.Ш.Оралова³

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан

²Каспийский университет, г.Алматы, Казахстан

³Жетысуский государственный университет имени И.Жансугурова, г.Талдыкорган, Казахстан

e-mail: baisholanova.k@gmail.com

Аннотация. В статье рассмотрено современное состояние и тенденции развития рынка консалтинговых услуг в Республике Казахстан. Аргументировано, что в практике многих стран консалтинговые услуги представляют собой важный фактор эффективного функционирования и развития субъектов хозяйствования в условиях рыночных отношений, что обусловило актуальность исследования. Рассмотрены показатели объема услуг, оказанных в области рекламы и изучения рынка в разрезе регионов Казахстана, выявлена тройка лидеров. Определено количество зарегистрированных компаний, занимающихся исследованием конъюнктуры рынка и изучением общественного мнения, из которых абсолютное большинство предприятий относятся к категории с малой численностью штатов сотрудников. Проанализированы показатели основных игроков на рынке консалтинговых услуг в сегменте изучения общественного мнения. По результатам проведенного исследования выявлено, что малые и средние предприятия оказывают доверие опытным и крупным клиентам, нежели вновь образовавшимся компаниям в сфере консалтинговых услуг.

Ключевые слова: рынок консалтинговых услуг, реклама, компания, организация, финансовая ревизия, аудиторские услуги.

Введение. Одной из главных задач развития бизнеса является способность предприятий быстро меняться в условиях стремительно развивающегося рынка. Для обеспечения своей жизнеспособности предприятия должны постоянно эволюционировать, перестраиваться, внедрять новые технологии, а это, в свою очередь, требует немалых усилий, знаний и умений, которые в наше время являются основным источником конкурентного преимущества [1].

Усложнение экономических процессов на современном этапе развития Казахстана вызвало необходимость передачи в товарной форме знаний, опыта и методов управленческого труда в самостоятельную сферу экономических отношений, что в свою очередь способствовало образованию национальных и международных рынков консалтинговых услуг. В практике многих стран консалтинговые услуги представляют собой важный фактор эффективного функционирования и развития субъектов хозяйствования в условиях рыночных отношений [2].

В настоящее время увеличился спрос на услуги по разработке интегрированных систем управления, внедрению новых финансовых технологий, оценке бизнеса, маркетинговые исследования. При этом клиент заинтересован в комплексном решении проблем организации и ведения бизнеса, в эффективной реализации проектов [3].

Таким образом, вопросы, связанные с функционированием рынка консалтинговых услуг являются весьма актуальными, в том числе и в аспекте совершенствования институциональных инструментов взаимодействия государства и науки, направленного на повышение профессиональной активности предприятий. Это и определило выбор темы и актуальность исследования.

Методы исследования. Теоретической основой исследования служат достижения научной мысли отечественных и зарубежных ученых в области экономики, управления, планирования и развития рынка консалтинговых услуг.

Методологическую основу исследования составляет диалектический подход к познанию общественно-экономических явлений и процессов, системный подход к изучению объекта исследования. В процессе исследования применялись общенаучные и специальные методы познания. В качестве научного инструментария использованы методы абстрактно-логического, сравнительно-аналитического и экономико-статистического исследования. Применялся также метод аналогии, сравнения, экспертных оценок.

Результаты и обсуждение. Согласно официальным данным Комитета по статистике Министерства Национальной экономики Республики Казахстан, за 2014-2018 годы объем услуг, оказанных в области рекламы и изучения рынка в Казахстане увеличился. Период 2014-2015 гг. характеризуется спадом в оказании консалтинговых услуг, связанный с замедлением темпов экономического роста в стране, вызванный мировым снижением цен на энергоносители. Однако в 2018

г. ситуация на рынке изменилась, объем услуг преодолел уровень объема 2013 г. и достиг 230,1 млн. тг.(рис.1)[4].

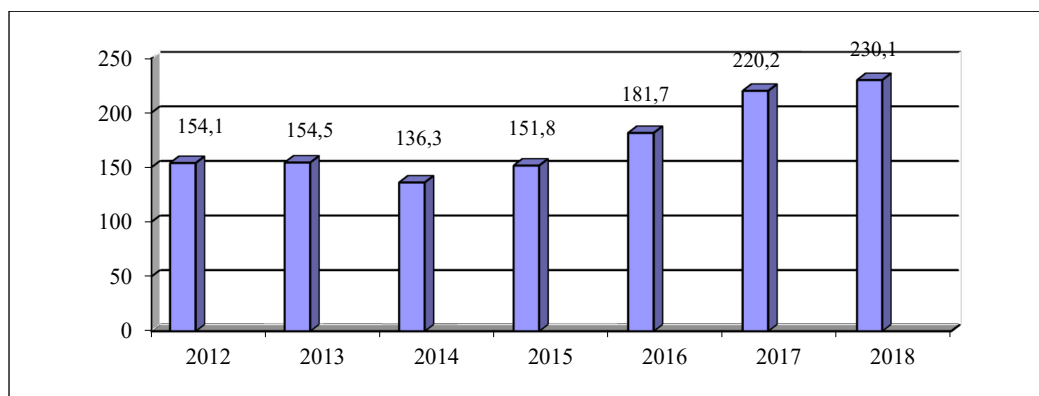

Рисунок 1 - Динамика объемов услуг в области рекламы и изучения рынка в Казахстане за период 2012-2018 гг., млрд.тенге (составлено по данным Комитета по статистике Министерства Национальной экономики Республики Казахстан)[4].

Максимальный объем оказанных услуг в 2017 г. в разрезе регионов Республики Казахстан характерен для Алматы - 155,9 млрд. тенге. На втором месте располагается Астана с объемом оказанных услуг в 12,1 млрд. тенге. Тройку лидеров завершает Карагандинская область около 4,1 млрд.тенге [4].

Таблица 1

Объем, оказанных услуг в области рекламы и изучения рынка за 2012-2017 годы, млн. тенге

	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.
Республика Казахстан	136 316,9	154466,1	154116,5	151811,6	178849,9	194310,2
Акмолинская	132,8	259,8	776,4	281,8	320,2	1 232,9
Актюбинская	734,8	779,5	843,7	684,1	667,6	1 216,7
Алматинская	1 281,5	2 593,9	2 803,3	1 784,7	1 280,0	1 449,8
Атырауская	415,8	400,4	561,6	253,1	2 141,4	1 448,0
Западно-Казахстанская	735,6	685,5	583,3	780,7	1 140,1	2 179,3
Жамбылская	449,6	611,3	845,1	926,8	795,8	912,4
Карагандинская	3 875,5	3 574,2	3 250,7	2 639,2	2 856,9	4 130,8
Костанайская	1 483,6	1 126,2	1 141,8	1 742,6	1 986,1	2 171,7
Кызылординская	197,6	262,5	293,8	905,2	898,3	817,5
Мангистауская	393,9	571,4	553,5	846,9	341,4	1 194,6
Южно-Казахстанская	1 181,5	1 600,7	2 570,7	1 943,3	2 520,8	3 694,1
Павлодарская	1 602,6	1 999,5	1 814,4	1 815,8	1 156,7	1 611,3
Северо-Казахстанская	815,4	1 128,1	578,7	670,5	1 229,9	1 359,8
Восточно-Казахстанская	2 494,0	2 584,8	3 207,7	2 964,1	2 181,4	2 866,4
г. Астана	6 721,2	5 290,2	6 243,4	13 157,8	11 618,8	12 122,9
г. Алматы	113 801,5	130998,1	128048,4	120415,0	147714,6	155901,9

Примечание - составлено авторами по данным Комитета по статистике Министерства Национальной экономики Республики Казахстан [4].

В 2018 году официально в Казахстане зарегистрировано 694 компании, занимающиеся исследованием конъюнктуры рынка и изучением общественного мнения. Из них абсолютное большинство предприятий относятся к категории с малой численностью штатов сотрудников(до 100 человек), две компании имеют среднюю численность штата сотрудников до 250 человек и зарегистрирована только одна крупная компания.

Больше всего рассматриваемых компаний сосредоточено в Алматы - 330 организаций, в Астане - 117 компаний и Жамбылской области - 55 консалтинговых фирм [4].

Доли основных игроков на рынке консалтинговых услуг в сегменте изучения общественного мнения представлены ниже на рис.2.

Рисунок 2 - Доли рынка основных игроков на рынке консалтинговых услуг РК в сегменте изучения общественного мнения (составлено по данным Комитета по статистике Министерства Национальной экономики Республики Казахстан)[4].

Всего в Казахстане официально зарегистрировано 328 компаний, чей ОКЭД соответствует коду 69201 - услуги по проведению финансовой ревизии (аудита). Абсолютное большинство компаний по проведению аудита сосредоточены в Алматы - 157 организаций. Второе и третье место разделяют Южно-Казахстанская область - 59 фирм и Астана - 50 предприятий.

В Казахстане «Большая консалтинговая четверка» занимает лидирующие позиции на рынке аудиторских услуг (рис.3).

Рисунок 3- Доли рынка основных игроков на рынке консалтинговых услуг РК в сегменте финансовой ревизии (составлено по данным Комитета по статистике Министерства Национальной экономики Республики Казахстан)[4].

В 2018 году первое место принадлежит КПМГ - 27% рынка аудиторских услуг, на втором месте - «Эрнст энд Янг» - 25%, на третьем - «ПрайсуотерхаусКуперс» - 20%, на четвертом месте - «Делойт» - 19%. Пятерку лидеров завершает казахстанская аудиторская компания -«Центраудит Казахстан», которой принадлежит 3% рынка. Остальные казахстанские компании в совокупности занимают 6% рынка [4].

Закключение. Консалтинг достаточно молодое направление бизнеса [5]. Если во время кризиса примерно 40% консалтинговых компаний закрылись, то в настоящее время наблюдается оживление

рынка. В первую очередь за счет повышения спроса со стороны среднего бизнеса. Однако, по результатам проведенного исследования можно констатировать, что существует тенденция того, что представители малого и среднего бизнеса доверяют определенным консалтинговым компаниям, которые зарекомендовали себя, давно находятся на рынке и имеют хорошую репутацию. При этом представители малого и среднего бизнеса доверяют не вновь образовавшимся компаниям, а компаниям с опытом и крупными клиентами.

Список использованной литературы:

- 1 Ткалич А. И. Консалтинговый сервис. – Москва: Альфа-М: Инфра-М, 2013. - 208 с.
- 2 Цуркан А.А. Консалтинг: проблемы и перспективы развития на отечественном рынке. Экономика и современный менеджмент: теория и практика. IX международная научно-практическая конференция. -№ 3(57). -Новосибирск: СИБАК, 2016. – Сс.43-50.
- 3 Рубан В.Е., Бойко А.А. Консалтинговая деятельность и развитие рынка консалтинговых услуг. Современные проблемы экономического и социального развития. -2013. –№ 9. – Сс.50-53
- 4 Официальная статистическая информация Комитета по статистике Министерства Национальной экономики Республики Казахстан. URL: <http://stat.gov.kz/>
- 5 Семенченко Е. Н. Выявление потребности в консультировании и формирование спроса на консалтинговые услуги. Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. -2013. – № 3(47). - С.407-414.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕҢЕС БЕРУ ҚЫЗМЕТТЕР НАРЫҒЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ

К.С.Байшоланова¹, Г.К. Жанибекова², С.Ш.Оралова³

¹*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан*

²*Каспий университеті, Алматы қ., Қазақстан*

³*І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ., Қазақстан*

e-mail: baisholanova.k@gmail.com

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасындағы кеңес беру қызметтер нарығының қазіргі жағдайы мен даму тенденциялары қарастырылған. Көптеген елдердің тәжірибесінде кеңес беру қызметтері нарықтық қатынастар жағдайында шаруашылық жүргізуші субъектілерінің тиімді жұмыс істеуі мен дамуының маңызды факторы болып табылатыны дәлелденген. Қазақстан өңірлері бойынша жарнама және нарықты зерттеу саласында көрсетілген қызметтер көлемінің көрсеткіштері қарастырылды, сала бойынша кәсіпкерлердің үштігі анықталды. Нарық конъюнктурасын зерттеумен және қоғамдық пікірді зерделеумен айналысатын нақты тіркелген компаниялар саны анықталды, олардың ішінде кәсіпорындардың көпшілігі шағын кәсіпкерлік субъектілеріне жататындығы белгіленді. Қоғамдық пікірді зерттеу сегментіндегі кеңес беру қызметтер нарығындағы негізгі ойыншылардың көрсеткіштеріне талдау жүргізілді. Жүргізілген зерттеу нәтижелері бойынша шағын және орта кәсіпорындар кеңес беру қызметтер саласында жаңадан пайда болған компанияларға қарағанда тәжірибелі және ірі клиенттерге сенім білдіретіні анықталды.

Түйін сөздер: кеңес беру қызметтер нарығы, жарнама, компания, ұйым, қаржылық тексеру, аудиторлық қызметтер.

CURRENT STATUS AND DEVELOPMENT TRENDS OF MARKET OF CONSULTING SERVICES IN KAZAKHSTAN

K.S.Baisholanova¹, G.K.Zhanibekova², S.Sh.Oralova³

¹*Al-Farabi Kazakh national University, Almaty, Kazakhstan*

²*Caspian University, Almaty, Kazakhstan*

³*Zhetysu state University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan*

e-mail: baisholanova.k@gmail.com

Summary. The article considers the current state and development trends of the consulting services market in the Republic of Kazakhstan. It is argued that in the practice of many countries consulting services are an important factor in the effective functioning and development of business entities in market conditions, which led to the relevance of the study. The indicators of the volume of services provided in the field of advertising and market research in the context of the regions of Kazakhstan, identified three leaders. The number of registered companies engaged in market research and the study of public opinion, of which the vast majority of enterprises belong to the category with a small number of employees. The indicators of the main players in the market of consulting services in the segment of public opinion research are analyzed. The

results of the study revealed that small and medium-sized enterprises have confidence in experienced and large customers, rather than newly formed companies in the field of consulting services.

Key words: consulting services market, advertising, company, organization, financial audit, audit services.

МРНТИ 06.52.13

УДК 304.2

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ ЗА СЧЕТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ЦИФРОВИЗАЦИИ В ЭКОНОМИКЕ

А.Е.Беймбетова

Университет НАРХОЗ, Алматы, Казахстан

e.mail: aigul.beimbetova@narxoz.kz

Аннотация. Цифровизация в широком смысле может рассматриваться как тенденция эффективного мирового развития, только если цифровое преобразование информации отвечает следующим требованиям: оно охватывает производство, бизнес, науку, социальную сферу и обычную жизнь граждан; сопровождается только эффективным использованием его результатов; его результаты доступны пользователям преобразованной информации; его результаты используются не только специалистами, но и простыми гражданами; пользователи цифровой информации имеют навыки работы с ней.

Уже несколько лет развитые и развивающиеся страны инвестируют в стратегию цифровой трансформации в рамках укрепления позиций на внутренних рынках, повышения конкурентоспособности своих товаров и услуг. Существенная роль государства, как регуляторного органа, улучшающего условия производительности и сокращающего таким путем издержки, не только улучшает внутренний климат своего государства, но и способствует притоку инвестиций в страны, где цифровизации уделяют особое внимание.

Использование новых технологий не только улучшает экономические показатели, но и существенным образом влияет на качество и продолжительность жизни, образование, улучшение развития научно-технического прогресса во всех отраслях предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: цифровая экономика, качество жизни, трансформация, эффективность, навыки, информационные технологии.

Введение. Эпоха диджитализации входит во все сферы нашей жизни, диктуя свои правила и требуя полного и непрерывного подключения. А это значит, что вопрос цифровизации является одним из наиболее приоритетных на сегодняшний день не только для Казахстана, но и для всей глобальной экономики. В настоящее время доступ к Интернету имеют около 10 миллионов казахстанцев, но в большинстве это жители городов, а жители ряда сел до сих пор остаются без доступа к миру безграничных возможностей.

Следуя глобальным трендам, в 2017 году Казахстан запустил государственную программу «Цифровой Казахстан», которая должна не только ускорить темп развития республиканской экономики, но и улучшить качество жизни порядка 4 миллионам населения №

По мнению экспертов, основой развитой ИКТ инфраструктуры является устранение цифрового разрыва между городами и селами путем проведения широкополосного доступа с применением самых передовых технологий в еще неохваченных, но важных точках Казахстана. В дальнейшем это позволит построить современную, устойчивую и конкурентоспособную базовую инфраструктуру для цифровизации общества, государственных органов и всех отраслей экономики.

В ключевом мировом рейтинге развития ИКТ, рассчитываемом под эгидой ООН - ICT Development Index, Казахстан в 2016 году занимал 52-ю строчку из 175-ти, не изменив своего положения с 2015 года. В результате реализации программы «Цифровой Казахстан» и других стратегических направлений страна поднимется в рейтинге до 30-го места к 2022 году, 25-го места к 2025 году и до 15-го места к 2050 году. В отчете по результатам исследования международного исследовательского агентства Ovum, Казахстан стоит на 65 месте в рейтинге индекса развития широкополосных сетей и требует вложений для освоения большей территории несмотря на то, что входит в число развитых стран Евразии и имеет большинство элементов самостоятельной и растущей системы ИКТ.

Несмотря на то, что Казахстан занимает третье место в СНГ по индексу развития ИКТ (IDI), этот рейтинг сохраняет стабильность в последние пять лет. С другой стороны, Беларусь быстро поднялась с 43 места в 2013 году до 32 места в 2017 году, реализовав национальную стратегию. При

этом правительство Беларуси рассчитывает войти в тридцатку в ближайшие пять лет, однако, согласно прогнозам, цель может быть достигнута уже в конце текущего года.

Принятая государственная программа «Цифровой Казахстан» направлена на цифровизацию отраслей экономики, создание инновационной экосистемы и повышение качества жизни населения.

В настоящее время мир вступает в эпоху стремительных и кардинальных технологических изменений. Промышленный Интернет вещей, искусственный интеллект, технологии 3D-печати и блокчейн все глубже стали проникать в жизнь человечества.

Методы. С момента выхода первого издания знаменитой работы Д. Белла «Грядущее постиндустриальное общество» [1] (1973) прошло 43 года. За это время было предпринято множество попыток социологического описания современного общества и его дальнейшей судьбы в связи с превращением информации и знания в ключевой ресурс, а также ростом сектора услуг в экономике.

Пример качественной систематизации наиболее признанных теорий дает книга Ф. Уэбстера «Теория информационного общества» [2] (1995). Все многообразие описаний современного общества этот автор разделил на два вида: первые провозглашают переход в принципиально новую, «информационную» («постиндустриальную») эпоху, вторые же постулируют преемственность общественного устройства. С момента выхода книги прошел 21 год, в социологический дискурс добавились и актуализировались концепции «общества знания» и «когнитивного капитализма», но самой цитируемой остается книга М. Кастэльса «Информационное общество: экономика общества и культура» (Ф. Уэбстер отнес его теорию к первой категории, хотя сам склоняется ко второму направлению).

Ситуация складывается весьма характерно для современной социологии в целом: есть ряд наиболее известных и обсуждаемых концепций, но пока не сформировалась общепризнанная парадигма. Новые книги пишутся в основном под влиянием популярных авторов, в них развиваются или, напротив, критикуются отдельные аспекты их претендующих на фундаментальность теорий, но пока это не привело к появлению принципиально новой, достаточно влиятельной концепции.

В 2011 году произошло знаковое для западной промышленности событие, которое потенциально может если не породить новую сильную социологическую теорию, то, как минимум, дать новый импульс исследованию социальных преобразований, вызванных развитием технологий. Речь идет о Ганноверской ярмарке, крупнейшей в мире промышленной выставке, для которой в 2011 году был придуман термин «Индустрия 4.0» [3]. Сегодня он используется для обозначения четвертой промышленной революции.

Первая революция длилась порядка 100 лет и связана с овладением энергией пара, переходом от ручного труда к машинному, появлением фабрик и разделением труда [4] (т. е. с механизацией производства). Вторая революция в промышленности обусловлена электрификацией и внедрением конвейерного производства в начале 20 века [5] (массовым производством). Третью революцию вызвало развитие компьютерных технологий во второй половине XX века [6] (автоматизация производства).

Из наиболее признанных теорий дает книга Ф. Уэбстера «Теория информационного общества» [2] (1995). Все многообразие описаний современного общества этот автор разделил на два вида: первые провозглашают переход в принципиально новую, «информационную» («постиндустриальную») эпоху, вторые же постулируют преемственность общественного устройства. С момента выхода книги прошел 21 год, в социологический дискурс добавились и актуализировались концепции «общества знания» и «когнитивного капитализма», но самой цитируемой остается книга М. Кастэльса «Информационное общество: экономика общества и культура» (Ф. Уэбстер отнес его теорию к первой категории, хотя сам склоняется ко второму направлению).

Ситуация складывается весьма характерно для современной социологии в целом: есть ряд наиболее известных и обсуждаемых концепций, но пока не сформировалась общепризнанная парадигма.

Новые книги пишутся в основном под влиянием популярных авторов; в них развиваются или, напротив, критикуются отдельные аспекты их претендующих на фундаментальность теорий, но пока это не привело к появлению принципиально новой, достаточно влиятельной концепции.

В 2011 году произошло знаковое для западной промышленности событие, которое потенциально может если не породить новую сильную социологическую теорию, то, как минимум, дать новый импульс исследованию социальных преобразований, вызванных развитием технологий. Речь идет о Ганноверской ярмарке, крупнейшей в мире промышленной выставке, для которой в 2011 году был придуман термин «Индустрия 4.0» [3].

Сегодня он используется для обозначения четвертой промышленной революции. Первая революция длилась порядка 100 лет и связана с овладением энергией пара, переходом от ручного труда к машинному, появлением фабрик и разделением труда [4] (т. е. с механизацией производства). Вторая революция в промышленности обусловлена электрификацией и внедрением конвейерного производства в начале 20 векаб (массовым производством). Третью революцию вызвало развитие компьютерных технологий во второй половине XX века [6] (автоматизация производства).

Мы становимся свидетелями изменения мирового индустриального облика. Фактор дешевого труда становится не актуальным – цифровизация производства и технологическая модернизация на основе Индустрии 4.0. определяют дальнейшее развитие общества в целом.

Результаты и обсуждение. Цифровизация является уже одним из ключевых факторов развития и конкурентоспособности государств. Ведущие страны мира приняли свои стратегические документы по цифровизации, акцентируя внимание на отдельных направлениях.

В Сингапуре – это цифровая трансформация экономики.

Прогнозируется, что к 2050 году 50% транспорта в стране будет электрическим. На сегодняшний день там уже используют беспилотное такси [7].

Германия осуществляет цифровые преобразования, охватывающие все сферы жизни общества, начиная от государства, экономики, культуры, образования и заканчивая наукой.

Казахстан тоже принял этот глобальный вызов и участвует в цифровых преобразованиях как в рамках международных организаций, так и внутри страны [7].

Казахстан активно участвует в работе Цифровой повестки Евразийского экономического союза. На уровне глав государств приняты основные направления развития цифровой повестки ЕАЭС до 2025 года. Создана государственная корпорация «Правительство для граждан», объединяющая порядка 340 фронт-офисов по всей стране, ежегодно оказывающая свыше 38 млн услуг. В целях повышения доступности для жителей отдаленных населенных пунктов работают 70 мобильных ЦОНов, которые совершают более 12 тыс. выездов и оказывают более 500 тыс. услуг в год [8].

Сформирован реестр государственных услуг, который на постоянной основе актуализируется. В настоящее время он насчитывает 746 государственных услуг.

Дальнейшее внедрение информационных технологий в государственных услугах станет полноценной базой для внедрения современных технологий, таких как Big Data.

С этого года в качестве продолжения начатых преобразований Казахстан приступил к реализации государственной программы «Цифровой Казахстан».

Основные ее цели направлены на улучшение жизни населения за счет использования цифровых технологий и создания условий для цифровой экономики будущего.

В рамках реализации государственной программы «Цифровой Казахстан» поставлены задачи по пяти ключевым направлениям. Рассмотрим каждое из них подробнее.

Первое направление «Цифровизация отраслей экономики» подразумевает качественное преобразование традиционных отраслей экономики с использованием прорывных технологий и возможностей. Как следствие, ожидается повышение производительности труда и рост капитализации.

Приоритетными для оцифровки отраслями в Казахстане считаются промышленность и электроэнергетика, агропромышленный комплекс, транспорт и логистика.

Совместно с международными экспертами проведена оценка готовности предприятий к внедрению элементов Индустрии 4.0 – обрабатывающей промышленности и горнорудного сектора, определен их технологический уровень.

Второе направление «Переход на цифровое государство» предполагает для граждан и бизнеса предоставление открытых, прозрачных и удобных возможностей, доступных в любое время в режиме онлайн.

В июне текущего года запускается электронный паспорт здоровья. В сфере образования внедрена система электронных журналов и дневников. С начала текущего года в 11 городах внедрена система автоматического электронного распределения детей в дошкольные организации.

Перевод регистрации граждан полностью в электронный вид позволил исключить более 2 млн выдаваемых справок.

Третье направление «Реализация цифрового Шелкового пути» обеспечит скоростной и безопасный доступ к Интернету, а также качественное покрытие мобильной связью всей территории страны. Так, начата реализация ГЧП проекта по обеспечению широкополосным доступом к сети Интернет в 1249 сельских населенных пунктах. В рамках усиления кибербезопасности создаются инновационные лаборатории для анализа Big Data, вредоносного кода и киберинцидентов.

В четвертом направлении «Развитие человеческого капитала» заложен процесс повышения цифровой грамотности населения и появление новых компетенций. Это станет возможным благодаря инновациям в образовании. В этой связи акцент сделан на развитии креативного и критического мышления, а также на использовании современных образовательных технологий в процессе учебы. На постоянной основе проводятся обучение и переобучение населения, в том числе безработных граждан.

Пятое направление «Создание инновационной экосистемы» предполагает развитие технологического предпринимательства с устойчивыми связями между бизнесом, научной сферой и государством. К 2022 году ожидается появление большого количества казахстанских технологических компаний со своими «историями успеха».

В целом от реализации государственной программы «Цифровой Казахстан» прямой эффект от цифровизации экономики составит к 2025 году 1,7–2,2 трлн тенге в виде добавочной стоимости, или возврат инвестиций составит 4,8–6,4 раза к общему объему инвестиций.

В будущем ожидаем, что треть прироста ВВП будет обеспечена за счет цифровизации.

К 2022 году рост производительности труда по отраслям экономики составит от 20% до 50%. Будет создано дополнительно 300 тыс. новых рабочих мест [9].

Казахстан планирует занять 30-е место в мировом рейтинге ООН по развитию ИКТ к 2022 году, например, в 2016 году Казахстан занимал 52-е. Прогнозируется 1,6-2,2 процентных пункта вклада от цифровизации в темпы роста экономики Казахстана уже к 2025 году. 5 городов Казахстана должны попасть в один из глобальных рейтингов «умных» городов к 2022 году. 80% государственных услуг будут получаться в электронном виде уже к 2022 году. Плановые объемы бюджетного финансирования цифровизации в Казахстане оцениваются в 21,5 млрд тенге в 2018 году, в 33,1 млрд тенге в 2019 году, 59,7 млрд тенге в 2020 году и 26,5 млрд тенге в 2021 году [10].

Сейчас структура затрат на ИКТ в Казахстане такова: оплата услуг сторонних организаций и специалистов IT-сферы – 52%, программное обеспечение – 37%, обучение сотрудников в части развития и использования ИКТ – 6% и самостоятельная разработка ПО в организациях – 5%.

Структура расходов на ИКТ в разрезе отраслей экономики выглядит так: торговля – 31,1%, информация и связь – 12,9%, обрабатывающая промышленность – 8,8%. Горнодобывающая промышленность – 8,8%, строительство – 8,4%, профессиональная научная и техническая деятельность – 8%, госуправление общего характера – 7,2%, транспорт и складирование – 5,6%, сельское хозяйство – 0,3%, остальные отрасли – 8,8% [10].

Цифровая экономика требует наличия у населения цифровых навыков, позволяющих пользоваться ее плодами. При этом в настоящее время уровень компьютерной (цифровой) грамотности населения составляет 76,2%, и необходим его рост в ближайшие годы. На текущий момент Министерство образования и науки Республики Казахстан уже внедряет ряд инициатив [11]:

- 1) в 3-4 классах внедрен предмет «Информационно-коммуникационные технологии», формирующий общие базовые знания работы с современными информационными технологиями для их эффективного использования в учебе и повседневной жизни;
- 2) функционируют 372 кружка по робототехнике, обучающих общим основам программирования в рамках робототехники.

Вместе с тем, принимая во внимание новые требования к молодому поколению, назревает необходимость в пересмотре содержания среднего образования через развитие креативного мышления и технических навыков.

В техническом и профессиональном, высшем, послевузовском образовании по данным Министерства образования и науки Республики Казахстан [11]:

- 1) на базе 3 (трех) специальностей внедрен предмет «Информационно-коммуникационные технологии», формирующий у студентов базовые знания использования ИКТ на практике в рамках выбранной профессии;
- 2) разрабатываются профессиональные стандарты, которые станут основной базой для образовательных программ технического и профессионального, высшего, послевузовского образования.

Также на сегодняшний день за период 2014-2016 годов на подготовку специалистов по специальностям ИКТ было выделено 14,5 тысяч образовательных грантов, а выпуск за этот же период составил 94 тысячи человек.

При этом на сегодняшний день в экономике страны наблюдается дефицит в специалистах по специальностям ИКТ, имеющих профессиональные знания, умения и навыки в выбранной профессии.

Заключение. Цифровизация значительно опережает существующую систему требований производства к составу профессий, занятых на рынке труда. Отсутствие оперативной связи между

рынком труда и системой образования может привести одновременно к подготовке уже не востребованных кадров и высвобождению кадров по «умирающим» профессиям. Необходимо полностью пересмотреть содержание всех уровней образования через развитие цифровых навыков всех специалистов.

Государственная программа, которую сейчас реализуют во всех регионах страны при активном участии и поддержке Фонда «Самрук-Казына», нацелена на повышение качества жизни населения и конкурентоспособности экономики Казахстана. По самым скромным оценкам, реализация этого проекта принесёт государству доход свыше двух триллионов тенге. Цифровизация охватит все стороны жизни государства, общества и бизнеса. Снижение затрат, полная прозрачность принятия решений на всех уровнях, преодоление коррупционных рисков – вот лишь немногие преимущества, которые несёт цифровизация.

В частности, с помощью цифровых технологий в Казахстане намерены повысить эффективность работы всех городских и муниципальных служб. Центральным звеном проекта Smart City является человек и его потребности.

Уже в ближайшие полтора года полноценными «умными городами» станут Астана и Алматы, в дальнейшем статус Smart City получат Шымкент, Актобе и Караганда. В каждом из этих городов создаются особые инфраструктурные возможности, благодаря которым в разы повысится комфортность жизни, безопасность, эффективность работы всех служб и экологичность [12].

Это не наше казахстанское изобретение, а развитие прогрессивного мирового опыта. В основу концепции Smart City легла модель развития европейских городов, основанная на взаимодействии шести субъектов: «умной экономики», «умного управления», «умной жизни», «умной мобильности», «умных людей» и «умного окружения». Эффективно выстроив такую модель, европейцы добились поистине колоссального прорыва в развитии городской социальной и экономической среды. В Казахстане этот опыт был тщательно изучен, проработаны возможности его использования с учётом наших местных реалий, нашей общественной специфики и инфраструктурных особенностей. Можно долго говорить об эффектах, их очень много. Достаточно отметить, что цифровизация станет эффективным инструментом экономии энергетических и финансовых ресурсов, снижения затрат на обслуживание коммунальных сетей, уменьшения аварийности на дорогах и формирования безопасной среды – то есть кардинального решения проблем преступности.

Как заверяют в Фонде «Самрук-Казына», уже к 2022 году все города Казахстана станут «умными».

Ещё одной базовой задачей программы «Цифровой Казахстан», в рамках построения инновационной экосистемы страны, станет поддержка стартапов в различных инновационных отраслях экономики. Цель – обеспечить наилучшие условия для роста доходов и капитализации этих проектов. Уже к 2022 году в стране планируют увеличить до 67 млрд. тенге объёмы инвестиций, привлечённых в стартапы [8].

В целом цифровизация Казахстана позволит обеспечить значительный опережающий рост экономики по сравнению с нынешним уровнем. Президент Нурсултан Назарбаев отмечал, что эта программа жизненно важна для повышения конкурентоспособности предприятий и экономики в целом, а также для улучшения качества жизни населения. По оценкам правительства, благодаря цифровизации казахстанская экономика должна увеличиться минимум на 30%. Дополнительный рост, согласно предварительным прогнозам, составит 1,7-2,2 трлн тенге. Источником этого роста станет, в первую очередь, сокращение затрат и уменьшение себестоимости товаров и услуг за счёт внедрения цифровых технологий и систем. В частности, в нефтянке существенно уменьшится себестоимость продукции и вырастет добыча. Рост будет происходить и за счёт развития новых сегментов бизнеса – в частности, предполагается создание около 200 тысяч новых рабочих мест в сфере электронной коммерции. Наконец, государство получит огромные дополнительные доходы. Только за счёт цифровизации таможенных и налоговых услуг, что полностью исключит теневые схемы, в бюджет государства поступит более 100 миллиардов тенге.

По мере цифровизации различных отраслей экономики будет происходить ускорение экономического роста. Об этом говорит опыт многих стран. По мере того как будет происходить цифровизация промышленности и электроэнергетики, транспорта и логистики, сельского хозяйства, развитие электронной торговли, а также развитие финансовых технологий и безналичных платежей, возвратность капитала и эффективность проектов во всех этих отраслях будут возрастать.

Список использованной литературы:

- 1 Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting New York: Basic Books, 1973.
- 2 Webster F. Theories of the Information Society. 1 st ed. Oxford: Routledge, 1995.
- 3 Пасько И. Что нужно знать об Индустрии 4.0 и Интернете вещей // theRunet [Сайт]. 21.09.2015. URL: <http://therunet.com/articles/4826> (дата обращения: 25.10.2016).
- 4 Индустрия 4.0 // NAG.ru [Site]. 12.02.2016. URL: <http://nag.ru/articles/article/28705/industriya-4-0.html> (accessed: 10.11.2016).
- 5 Что такое индустрия 4.0? Цифры и факты // Holz Expert [Сайт]. 14.08.2015. URL: <http://holzexpert.ru/chtotakoe-industriya-4-0-tsifry-i-fakty/> (дата обращения: 27.11.2016)
- 6 World Economic Forum Documentary: The Fourth Industrial Revolution // YouTube.com [Site]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kpW9JcWxKq0> (accessed: 27.11.2016)
- 7 Сайт Global Center for Digital Business transformation. URL: <https://www.imd.org/dbt/digitalbusiness-transformation> (дата обращения: 06.12.2018).
- 8 Индустрия 4.0 // NAG.ru [Site]. 12.02.2016. URL: <http://nag.ru/articles/article/28705/industriya-4-0.html> (accessed: 10.11.2016).
- 9 Что такое индустрия 4.0? Цифры и факты // Holz Expert [Сайт]. 14.08.2015. URL: <http://holzexpert.ru/chtotakoe-industriya-4-0-tsifry-i-fakty/> (дата обращения: 27.11.2016)
- 10 <https://informburo.kz/stati/industriya-4-0-v-kazahstane-gosudarstvennye-plany-ili-realnost.html>
- 11 <https://abctv.kz/ru/news/bolshinstvu-predpriyatij-nedostupna-industriya-4-0>
- 12 <http://miid.gov.kz/ru/pages/doklad-ministra-mir-rk-na-mezhdunarodnom-forume-cifrovaya-povestka-v-epohu-globalizacii>

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАДА ЦИФРАНДЫРУ ЕСЕБІНЕН ӨМІР СҮРУ САПАСЫН АРТТЫРУ

А.Е. Беймбетова

НАРХОЗ университеті, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: aigul.beimbetova@narhoz.kz

Түйін. Кең мағынада цифрлауды цифрлық ақпараттың конверсиясы өндіріс, бизнес, ғылым, әлеуметтік саланы және азаматтардың қарапайым өмірін қамтитын жағдайда ғана тиімді әлемдік даму үрдісі ретінде қарастыруға болады; оның нәтижелерін тиімді пайдалану арқылы ғана жүреді; оның нәтижелері өзгертілген ақпаратты пайдаланушыларға қол жетімді; оның нәтижелерін тек мамандар ғана емес, сондай-ақ қарапайым азаматтар да пайдаланады; сандық ақпарат пайдаланушылары онымен жұмыс істеу дағдысына ие.

Жаңа технологияларды пайдалану тек экономикалық көрсеткіштерді жақсартып қана қоймай, сондай-ақ сапаның және ұзақ өмір сүруге, білім алуға, бизнестің барлық салаларында ғылыми-техникалық прогрестің дамуын жақсартуға әсер етеді.

Түйінді сөздер: цифрлы экономика, өмір сапасы, трансформация, тиімділік, дағдылар, ақпараттық технологиялар.

IMPROVING THE QUALITY OF LIFE THROUGH THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES AND DIGITALIZATION IN THE ECONOMY

A.E. Beimbetova

University NARHOZ, Almaty, Kazakhstan

e-mail: aigul.beimbetova@narhoz.kz

Abstract. Digitalization in a broad sense can be considered as a trend of effective world development only if digital information conversion meets the following requirements: it covers the production, business, science, social sphere and ordinary life of citizens; accompanied only by the effective use of its results; its results are available to users of the converted information; its results are used not only by specialists, but also by ordinary citizens; digital information users have the skills to work with it.

The use of new technologies not only improves economic performance, but also significantly affects the quality and longevity, education, improvement of the development of scientific and technological progress in all sectors of business.

Key words: digital economies, quality of life, transformation, efficiency, skills, information technology.

МРНТИ 06.61
УДК 72.012

ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЙ РЕКРЕАЦИОННЫЙ КОМПЛЕКС КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

С.В. Беспалый ^{*1}, Д.С. Бекниязова ², М.К. Каримбергенова ³

^{1,2} Инновационный Евразийский университет, г. Павлодар, Республика Казахстан

³ Павлодарский государственный университет им. С. Торайгырова, г. Павлодар, Республика Казахстан
e-mail: sergeybesp@mail.ru

Аннотация. В статье представлены цели и задачи органов государственной власти Павлодарского региона в области рационального использования природных ресурсов. Дана оценка роли развития рекреационного комплекса региона в его переходе к устойчивому экологическому и экономически сбалансированному развитию, показаны инструменты влияния на рекреационно - туристскую сферу. Для обобщения сильных и слабых сторон рекреационного комплекса Павлодарского региона, а также возможностей и угроз его развития проведен качественный SWOT-анализ. Уникальные природные ландшафты и местная флора, и фауна определяют как сильные стороны, удаленность, высокие транспортные издержки и недостаточное развитие инфраструктуры, как слабые. Главной угрозой рекреационному комплексу территории является возможность подрыва местных экосистем из-за их неизученности. Обозначены стратегические приоритеты развития рекреационно - туристической сферы.

Ключевые слова: регион, рекреационный комплекс, эколого - экономический баланс, туризм и рекреация, SWOT-анализ, особая экономическая зона, антропогенное воздействие.

Введение. В условиях меняющейся экономики, развитие рекреационного комплекса, ориентированного на потребности охраны окружающей среды и эффективного природопользования, требует создания экономического механизма в сфере взаимодействия природы и общества.

Элементами такого механизма являются цели региона в области управления природными ресурсами, к которым относятся:

- решение проблем развития промышленного комплекса региона, которая в полной мере учитывает экологические и природные условия отдельных территорий для обеспечения благосостояния населения;

- достижение на каждой конкретной территории условий качественного проживания населения, соответствующих принятым санитарно - гигиеническим нормам[1].

Для достижения этих целей необходимо решить следующие задачи, обозначенные природоохранной деятельностью, которые будут затрагивать интересы, как сферы производства, так и сферы предоставления различных услуг, в том числе туристско - рекреационных:

- формирование эффективной инфраструктуры рекреационного бизнеса в экономике региона;
- структурная перестройка экономики региона с учетом имеющихся ресурсов, с использованием инновационных технологий;

- применение международных стандартов качества окружающей среды, обеспечение привлечения инвестиций в регион, а также экологической безопасности;

- повышение эффективности контроля за соблюдением существующих экологических норм в регионе с применением административных и экономических санкций;

- введение льготного кредитования и субсидирования предприятий, реализующих экологические проекты[2,3].

Рекреационный комплекс состоит из трех основных компонентов: природного, социального, экономического[4,5]. Конечно, он не может включать в себя весь природный комплекс региона в целом – как и социально - экономическую составляющую, он основан на том, что все эти компоненты используются в самых разных видах деятельности, не только для туризма. В зависимости от специфики конкретного региона, любая из компонент может быть ведущей в формировании рекреационного комплекса.

Методы. Информационной базой являются отечественные и зарубежные исследования влияния рекреационного комплекса региона на его развитие. Аргументация и содержание дискуссии в исследовании базируются на методах аналитического и сравнительного анализа и оценки, научного обобщения и систематизации статистических данных и обзоров развития рекреационного комплекса Павлодарского региона.

Результаты и обсуждение. Павлодарский регион расположен на северо-востоке Республики Казахстан и занимает территорию 124,8 тыс. км² (4,6% от площади Республики). В Павлодарском

регионе проживает 753981 человек (по состоянию на 1 января 2019 года), плотность населения составляет 6 человек на 1 кв. км, городское население составляет более двух третей. Регион граничит с Акмолинской, Восточно-Казахстанской и Карагандинской областями республики, а также с Омской и Новосибирской областями, Алтайским краем Российской Федерации, кроме того, имеет выход к реке Иртыш и в другие регионы России [6]. Природная, социальная и экономическая составляющие играют значительную роль в формировании рекреационного комплекса для территорий со значительным объемом природных ресурсов и услуг, а для таких регионов, как Павлодарская область, он становится во многом определяющим.

Рекреационный комплекс и природные ресурсы оказывают влияние на устойчивое эколого - экономическое развитие Павлодарского региона. Эколого - экономическое развитие понимается как: «отношение ресурсных и экологических возможностей территории к потребностям региональной социально-экономической системы, обеспечивающей воспроизводство природного, человеческого и производимого капитала, реализуемого в процессе регионального развития» [7, с.83]. Реализация регионального рекреационного комплекса в виде развития туризма позволяет обеспечить социально-экономическое развитие региона, не превышая его ресурсных и экологических возможностей. Это связано с тем, что туристическая отрасль для своего развития не требует большого изъятия ресурсов, и в то же время ориентирована на использование возобновляемых ресурсов. Таким образом, развитие туризма и отдыха может быть интегрировано в природные процессы и гармонизировано с ними. В то же время рекреационный комплекс любой территории имеет свои сильные и слабые стороны, и неизбежно возникают возможности и угрозы для его развития и реализации. SWOT-анализ можно рассматривать как инструмент структурирования этих сильных и слабых сторон, возможностей и угроз.

Целью настоящего исследования является изучение и обобщение основных внутренних и внешних положительных и отрицательных факторов, влияющих на развитие и реализацию рекреационного комплекса Павлодарского региона. Анализ сильных и слабых сторон включает в себя выявление внутренних факторов, влияющих на потенциал рекреационного комплекса региона, а также определение возможностей и ограничений своего развития. Среди сильных сторон рекреационного комплекса Павлодарского региона можно выделить следующие.

1. Выгодное географическое положение положительно влияет на развитие транзитного потенциала через регион, а также существующей транспортной инфраструктуры с прилегающими территориями России, что позволяет влиять на трансграничное сотрудничество.

2. Регион богат полезными ископаемыми, запасы угля в Павлодарском регионе составляют 35,7% республиканских балансовых запасов. Регион имеет мощную энергетическую базу.

3. Регион обладает большим туристическим и рекреационным потенциалом, благодаря наличию исторического наследия.

4. Наличие реки Иртыш и многочисленных озер, отсутствие проблемы нехватки водных ресурсов в регионе.

В Павлодарском регионе расположен Баянаульский национальный парк - территория уникального ландшафта и растительности, которая имеет оздоровительную, научную, образовательную, культурную и эстетическую ценность. Парк был основан в 1985 году, является первым национальным парком Казахстана. Основой для создания парка стала необходимость сохранения и восстановления естественной флоры и фауны Баянаульского хребта. Парк занимает площадь 68453 га. Территория парка разделена на зоны: с охранным режимом, режимом заповедника, а также режимом регулируемого хозяйственного использования с двумя подзонами - интенсивного и экстенсивного рекреационного использования. Основными задачами парка является сохранение природных комплексов, имеющих особую экологическую, экономическую, историческую и эстетическую ценность благодаря благоприятному сочетанию природных и культурных ландшафтов, и использования их в рекреационных, просветительских, научных и культурных целях. Павлодарский регион имеет широкие возможности, прежде всего в области альпинизма, а также охотничьего и рыболовного туризма, рисунок 1.

Среди слабых сторон (W) рекреационного потенциала являются отсутствие научно-обоснованных исследований в области оздоровительного туризма, проблемы надежного обеспечения населения качественной питьевой водой, высокий уровень загрязнения окружающей среды и высокий экологический риск. Кроме того, слабые места можно отнести к недостаточно развитой туристической и транспортной инфраструктуре. Слабыми сторонами также являются отсутствие широкой и детальной известности и недостаточное взаимодействие с крупными операторами туристического рынка. Анализ внешних факторов, влияющих на развитие и реализацию рекреационного потенциала, включает

выявление и оценку возможностей и угроз, влияющих на него. Основной возможностью (О) в плане разработки и реализации рекреационного комплекса Павлодарского региона является функционирование особой экономической зоны (далее - ОЭЗ). Основными преимуществами СЭЗ являются инфраструктурное обеспечение резидентов по льготным арендным ставкам, а также налоговые льготы, упрощенный административный режим. Все эти меры предоставляют значительные дополнительные возможности для инвестиционной и экономической деятельности в целом, не в последнюю очередь в сфере туризма и отдыха, так как их комплексное использование позволяет значительно увеличить объемы въездного туризма. В таблице 1 приведены показатели развития туризма Павлодарского региона.

Сильные стороны (S)	Слабые стороны (W)
<ul style="list-style-type: none"> - Выгодное географическое расположение; - Имеющаяся транспортная инфраструктура; - Развитый горнодобывающий регион; - Культурное, историческое наследие; - Наличие реки Иртыш и многочисленных озер, отсутствие проблемы недостатка водных ресурсов; - Животный и растительный мир. 	<ul style="list-style-type: none"> - Высокие транспортные издержки; - Недостаточная известность; - Слабое взаимодействие с крупными операторами рынка; - Отсутствие научно обоснованных исследований в области лечебно-оздоровительного туризма; - Физический износ объектов туризма, отсутствие бытовые условия для отдыхающих.
Возможности (O)	Угрозы (T)
<ul style="list-style-type: none"> - Функционирование специальной экономической зоны; - Транзитный потенциал через территорию региона; - Увеличение роста занятости обусловлено возможностями развития новых производств в приоритетных отраслях экономики. 	<ul style="list-style-type: none"> - Угроза экономического кризиса вследствие сырьевой ориентированности экономики региона в случае истощения минерально-сырьевых ресурсов региона; - Угроза ухудшения экологической обстановки в регионе; - Деградация земельных и природных ресурсов под воздействием техногенных факторов.

Рисунок 1 – SWOT-анализ рекреационного комплекса Павлодарского региона

Таблица 1 - Динамика развития показателей туризма за 2013-2017 гг.

Наименование показателя	Ед. изм.	2013	2014	2015	2016	2017
Объем внутреннего туризма	чел.	26 235	29 410	40 621	32 850	35 939
Объем въездного туризма	чел.	5 908	5 976	8 340	17 128	18 318

Из таблицы 1 видно, что за период 2014 - 2017 гг. поток въезжающих туристов в Павлодарский регион увеличился в 3,5 раза: с 5,9 до 18,3 тыс. человек, что дает основания ожидать его дальнейшего укрепления с полномасштабным введением режима СЭЗ. Основной угрозой (Т) для развития и реализации рекреационного комплекса является возможность подрыва и деградациии местных экосистем в результате их несистемной и чрезмерной эксплуатации. Эта опасность должна быть отнесена именно к внешним факторам, т.е. угрозам, а не к слабым сторонам, поскольку несущая емкость экосистем, т.е. предельно допустимый уровень антропогенного воздействия на них, является показателем, не зависящим от каких-либо экономических, организационных, административных и технических мер. На сегодняшний день этот параметр остается недостаточно изученным, что, в свою очередь, резко снижает возможность долгосрочного планирования развития туристической отрасли. В то же время, его неконтролируемое развитие неизбежно приведет к подрыву и необратимой деградациии экосистемы региона, которая характеризуется повышенной хрупкостью и уязвимостью. Следует отметить, что необходимо совершенствовать методологический и методический инструментарий, а также информационно - статистическую базу в области оценки влияния рекреационно - туристической деятельности на региональные экосистемы[8]. К угрозам также относится возникновение экономического кризиса в связи с сырьевой направленностью экономики региона в случае истощения минеральных ресурсов региона.

Анализ преимуществ рекреационного комплекса позволяет определить перспективы туристско-рекреационного развития природно-ресурсного потенциала региона в четыре оценочные категории: очень высокая - наиболее благоприятные для рекреационного освоения и организации большинства видов массового отдыха; высокая - благоприятные для рекреационного освоения и организации не менее двух типов видов массового отдыха; умеренная – относительно благоприятные для рекреационного освоения и благоприятные для специфических видов отдыха: туризма, спортивных занятий, экстремально-приключенческого туризма; низкая - малоблагоприятные для рекреационного освоения с сельскохозяйственными и промышленными группами местностей [9].

Заклучение. Размещение и планирование учреждений и мест отдыха встали наравне с размещением важнейших экономических объектов (городских, промышленных, сельскохозяйственных и др.). Рациональное решение рекреационных задач в Павлодарском регионе, важно как с социальной, так и с экономической точки зрения. Большие территории Казахстана и разнообразие рекреационных ресурсов заставляют нас искать общие принципы рекреационной оценки и зонирования с учетом природно - рекреационного потенциала и современного состояния.

Таким образом, стратегические приоритеты развития рекреационного комплекса Павлодарского региона заключаются в эксплуатации его уникальных свойств на основе благоприятных экономических режимов. Вместе с тем, проводится тщательное, всестороннее и углубленное изучение локальных экосистем, расширение информационно - статистической базы, методологических и методических инструментов их изучения с планируемым развитием инфраструктуры и организацией взаимодействия с ключевыми игроками туристического рынка, что окажет влияние на развитие региона и повысит его привлекательность для туристов.

Список использованной литературы:

1 Bateman, I.J., Mace, G.M., Fezzi, C. et al. Environ Resource Econ (2011) 48: 177. <https://doi.org/10.1007/s10640-010-9418-x>.

2 Hopfinger H., Le Meyer H. (2015) Tourism as a key theme in small processes of regional development. In the book : Pechlaner H., Smeral E. (ed.), Tourism and recreation. Springer Gabler, Wiesbaden.

3 Ferrini S., Schaafsma M., Bateman I.J. (2015) Ecosystem Services Assessment and Benefit Transfer. In: Johnston R., Rolfe J., Rosenberger R., Brouwer R. (eds) Benefit Transfer of Environmental and Resource Values. The Economics of Non-Market Goods and Resources, vol 14. Springer, Dordrecht.

4 Johnston R.J., Wainger L.A. (2015) Benefit Transfer for Ecosystem Service Valuation: An Introduction to Theory and Methods. In: Johnston R., Rolfe J., Rosenberger R., Brouwer R. (eds) Benefit Transfer of Environmental and Resource Values. The Economics of Non-Market Goods and Resources, vol 14. Springer, Dordrecht.

5 Romão J. (2018) Tourism: A Knowledge-Based Activity. In: Tourism, Territory and Sustainable Development. New Frontiers in Regional Science: Asian Perspectives, vol 28. Springer, Singapore.

6 Программа «Развития регионов до 2020 года» Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 июня 2014 года № 728.

7 Замятина М.Ф. Формирование институциональных условий эколого-экономического развития регионов. Экономика Северо-Запада: проблемы и перспективы развития. Москва. 2016. № 1 (50). С. 83.

8 Дьяков М.Ю. Использование рекреационного потенциала как составляющей природного капитала региона. Журнала «Дискуссия». Екатеринбург. № 10(73), 2016. С 19-23.

9 Жакупов А.А., Джаналеева Г.М., Мусабаева М.Н.. Рекомендации по развитию территориальной рекреационной системы Павлодарской области. «Вестник ВКГТУ». Усть-Каменогорск. № 1, 2015. С 9-15.

АЙМАҚТЫ ДАМЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕГІ ТЕРРИТОРИАЛДЫ РЕКРЕАЦИЯЛЫҚ КЕШЕН

*С.В. Беспалый*¹, *Д.С. Бекниязова*², *М.К. Каримбергенова*³

^{1,2} *Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар қ., Қазақстан*

³ *С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ., Қазақстан*

e-mail: sergeybesp@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада табиғат ресурстарын рационалды пайдалану саласы бойынша Павлодар аймақтық мемлекеттік билік органдары алдындағы мақсаттар мен міндеттер қойылған. Тұрақты экологиялық-экономикалық балансты аймақтың рекреациялық кешенінің даму роліне баға берілген және рекреациялық-туристік салаға әсер етуші құралдар көрсетілген. Павлодар аймағында

рекреациялық кешеннің күшті және әлсіз жақтарын жинақтау үшін, сондай-ақ оның даму мүмкіндіктері мен қауіптеріне арналған сапалы SWOT-талдау жүргізілген. Күшті жақтары ретінде баға жетпес табиғат ландшафтары және жергілікті флора мен фауна, ал әлсіз жақтарына құрылымдық бөлімшелердің шалғайда орналасқандығы, көлік тасымалдауының жетіспеушілігі мен жеткіліксіз дамуы көрсетілген. Рекреациялық кешен территориясында жергілікті экожүйенің ыдырау мүмкіндігіне оның жеткіліксіз зерттелгендігі - басты қауіп төндіреді. Рекреациялық-туристік саланың дамуының стратегиялық басымдықтары анықталған.

Түйін сөздер: аймақ, рекреациялық кешен, экологиялық-экономикалық баланстау, туризм және рекреация, SWOT-талдау, арнайы экономикалық зона, антропогендік әсер ету.

TERRITORIAL AND RECREATION COMPLEX AS AN INSTRUMENT FOR THE DEVELOPMENT OF THE REGION

S.V. Bepalyu^{*1}, D.S. Bekniyazova², M.K. Karimbergenova³

^{1,2}Innovative University of Eurasia, Pavlodar c.

³Pavlodar State University named after S. Toraihyrov, Pavlodar c.

e-mail:sergeybesp@mail.ru

Summary. The article presents the goals and objectives of the state authorities of Pavlodar region in the field of rational use of natural resources. The assessment of the role of development of the recreational complex of the region is in its transition to sustainable ecological and economically balanced developed region. It is given and the tools of influence on the recreational and tourist sphere are shown. To summarize the strengths and weaknesses of the recreational complex of Pavlodar region, as well, as opportunities and threats for its development we need to carry out a qualitative SWOT analysis. Unique natural landscapes and local flora and fauna are identified as strengths, remoteness, high transport costs and insufficient development of infrastructure as weaknesses. The main threat to the recreational complex of the territory is the possibility of undermining local ecosystems due to their lack of knowledge. The strategic priorities of development of the recreational and tourist sphere are designated.

Keywords: region, recreation complex, ecological and economic balance, tourism and recreation, SWOT analysis, special economic zone, anthropogenic impact.

ГТАХР 06.77.65

ӨӨЖ 331

ЕҢБЕК КӨШІ -ҚОНЫ АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМУЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Жумаибекова С.К.

Халықаралық бизнес университеті, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: samalzhk@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада адами капитал теориясы және оның көші-қонмен өзара байланысы қарастырылады. Көші-қон үдерістерінің экономикалық жағын қарастыруда адами капитал маңызды орын алады. Адами капитал теориясының экономиканың басты ресурстарының бірі ретінде еңбекке жаңа көзқарастарды қалыптастыруы кезінде көші-қон түрлері арасынан еңбекші мигранттардың адами капиталды дамытуға ықпалын талдау сұрақтарына тоқталуы қажеттігі айқындалады. «Еңбек көші-қоны» түсінігі нақтыланып, Қазақстан Республикасы бойынша соңғы 10 жылдағы еңбекке қабілетті жастағы еңбек ресурстарының көші-қоны талданады, жиынтық ұлттық адами капиталдың бір бөлігі ретінде еңбекші мигранттардың қабылдаушы- ел, донор –елдер үшін әлеуметтік-экономикалық салдары анықталады. Сонымен қатар, Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) шеңберінде еңбек ресурстарының қозғалысы ЕАЭО туралы келісім-шарт нормаларымен реттеліп, мүше-елдер азаматтарының Одақ аумағында еңбек қызметін еркін жүзеге асыру құқығы бар екені айтылады. Қазіргі таңда тақырып өзекті, себебі біліктілік пен білім деңгейіне, жасы мен денсаулығына байланысты еңбек ағыны сол елдің ұлттық адами капиталының даму деңгейін арттыра да, азайта да алады.

Түйін сөздер: адами капитал, еңбек көші- қоны, ішкі еңбек көші -қоны, сыртқы еңбек көші-қоны, реципиент-ел.

Кіріспе. Әлемдік шаруашылықтың жаһандану үдерісі кезінде мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық трансформациялары және дамыған жетекші елдердің дамудың постиндустриалды сатысына өту кезеңін аяқтауға ұмтылыстары жағдайында адами капиталдың даму сапасына талаптар дамыған да, дамушы елдерде де біршама артады. ХХІ ғасырда адами капиталдың дамуында жоғары көрсеткіштерге және оны тиімді ұдайы өндіру мен қолдану қабілетіне ие елдердің тұрғындардың өмір

сүру сапасы мен деңгейін қамтамасыз ету бойынша үлкен мүмкіндіктерге және бәсекелік артықшылықтарға да ие болатыны мәлім. XX-шы ғасырдың 60-жылдары Т. Шульц пен Г. Беккер негізін қалаған адами капиталдың батыс тұжырымдамасына сай, оның құрылымы денсаулық, білім, мәдениет, экономикалық маңызды ақпарат және көші- қон есебінен қалыптасады[1].

Осыған қоса, адами капиталдың қалыптасуы мен дамуына ықпал ететін факторлар тобы экономикалық, интеграциялық, экологиялық, демографиялық тұрғыдан зерттелген. Мысалға, В.С. Ефимов адами капиталдың 3 аспектісін бөліп қарайды:

1) өмір сүру ұзақтығы, денсаулық, белсенділік сияқты құрауыштары қарастырылатын биологиялық аспект;

2) адами капиталдың дамуына (білім беру, біліктілік, әлеуметтік ұйымдастырушылық, бастамашылық, көші- қон) бағытталған әлеуметтік аспект;

3) капиталдың қорлануын (өндіріс жүйелері, әлеуметтік институттар, мүмкіндіктер инфрақұрылымы) түсінетін экономикалық аспект[2].

Адами капиталдың дамуына бағытталған әлеуметтік аспект ретінде көші-қон әр түрде: отбасылық, рекреациялық, туристік, еңбектік көші- қон және т.б. жүзеге асады. Бұл жұмыста басты назарды еңбек көші-қоны сұрақтарына аударамыз.

Зерттеу әдістері. Еңбек көші-қонының адами капиталды дамыту факторы ретінде оған әсерін қарастырған кезде талдау және статистикалық әдістер, графиктер әдісі қолданылды.

Талқылау мен нәтижелер. Еңбек көші-қоны үдерістерінің адами капиталдың дамуына ықпалын зерттеуге ғылыми қызығушылық көші-қон үдерісі көптеген елдердің, соның ішінде Қазақстанның да тіршілігі мен шаруашылық қызметінің ажырамас бөлігі болғандығына байланысты негізделеді.

Еңбек ресурстарының көші-қон теориясында адами капиталдың үлгісі ерекше орын алады. Адам капиталын инвестициялау алғаш рет Л. Сжаастадтың көші-қон туралы шешімі негізінде қарастырылды. Алайда көші-қон үдерістерін талдау кезінде адами капитал моделін белсенді пайдалану Б. Чизвиктің зерттеуімен басталды .

Dustmann және Glitz ішкі көші-қон және адами капиталдың қорлануымен байланысты кешенді модель әзірледі. Бұл модельде олар көші-қонның әр түрлерін яғни, уақытша не тұрақты қоныс аударуларын, ал адами капиталдың өз елінде де, шетелде де қалыптасатынын және дамитынын ескереді. Сондықтан, олар көші-қон ұзақтығына қатысты көші-қон туралы шешімдерін қарастырады. Көші-қон туралы шешім донор-ел немесе қабылдаушы елде де адами капитал дағдыларынан, қабілеттерінен алатын салыстырмалы қайтымына байланысты болады[3]. Көші-қон мен ақпарат іздестіру оның еңбегі жақсы төленетін аудандар мен салаларға жұмысшы күшінің қоныс аударуына яғни, қай жерде адами капиталдың қызметі үшін баға жоғары сол жерге қозғалуына ықпал етеді.

Еңбек көші-қоны «көші-қон» жалпы ұғымының бөлігі ретінде басқа көші-қон түрлеріне қарағанда, бұл ең алдымен басты мақсаты - олардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын салыстырмалы түрде жоғары жалақымен лайықты жұмыс табу болып табылатын, еңбекке жарамды жастағы физикалық және интеллектуалды дамуға ие азаматтармен сипатталады. Еңбек көші-қонын - ел ішінде де (ішкі еңбек көші-қоны) және шетелде (сыртқы еңбек көші-қоны) жұмыс іздеумен байланысты халықтың территориялық қозғалысының жиынтығы ретінде түсінуге болады. Ішкі көші-қон - қатысушылары осы мемлекеттің азаматтары болып табылатын, сол ел ішінде жұмыс іздеу мақсатында халықтың қоныс аудару үдерісі.

Еңбек иммиграциясы мен эмиграциясы халықаралық еңбек көші-қонына жатады, ол Қазақстан Республикасы немесе реципиент-ел заңнамалары аясында, белгілі мерзім аралығында елге кіруге, еңбек етуге рұқсаты бар болған кезде, сонымен қатар бұл талаптардың бірін бұза отырып заңсыз түрде жүзеге асуы мүмкін.

А.И. Кузьмин көші-қонды зерттеуде негізгі жеті бағыт: демографиялық, әлеуметтік, тарихи, құқықтық, психологиялық, философиялық және экономикалық бағыттарын қарастырды [4].

Экономикалық ол бірнеше ғасырлар бойындағы біршама теорияларды (А. Смит, Т. Мальтус, К. Маркс, Д. Кейнс және т.б.) біріктіретін бағыт. Осы бағыт аясында көші-қонды зерттеген ресейлік мамандар арасында Л.А. Абалкин, Г.С.Витковская, Ж.А.Зайончковская, Л.Н. Рябаковский, А.В. Топилин бар. Бұл тұрғыда көші-қон еңбекке қабілетті тұрғындардың ең маңызды реттеуші тетіктерінің бірі, еңбек ресурстарының біліктілік деңгейіне қарай оларды қайта бөлудің катализаторы, еңбек нарығында қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес сапалы өзгеруіне ықпал ететін бәсекелестікті ынталандырушы ретінде қарастырылады. Көші-қон қозғалысы түрлері басым көпшілігі өмір сүруге керек қаржыларды алуға экономикалық қажеттілігімен негізделген.

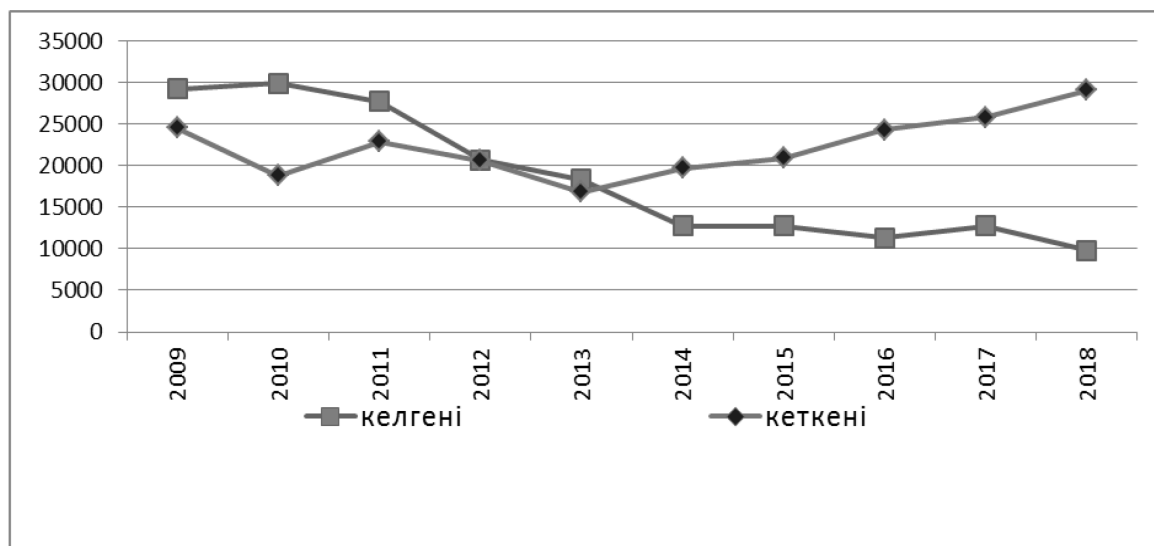

Осылайша, таңдалған зерттеу бағытына сәйкес «еңбек көші-қоны» ұғымының анықтамасын нақтыласақ, ол адами капиталдың қозғалысымен қоса жүретін және еңбек нарығы құрылымының, әлеуметтік шиеленіс деңгейінің, мигранттардың өңірлерге келу мен кетуінің демографиялық портретінің өзгеруіне ықпал ететін, экономикалық игіліктерді өндіруге қабілетті адамдардың өмір сүру жағдайларын жақсарту үшін неғұрлым перспективті жұмыс орындарын іздестірудегі территориялық қозғалысымен түсіндіріледі. Еңбек көші- қоны үдерістері маңызды қызмет атқарады: бір өңірлердегі (көбіне экономикалық дамыған елдерде) еңбек ресурстарының тапшылығын жаба және басқалардағы артықшылықты азайта отырып халықтарды қайта бөледі[5].

Халық қозғалысының осы түрлерін бір-бірімен өзара байланысты үдеріс ретінде талдау, олардың ерекшеліктерін, тенденцияларын, бағыттарын, ағындарын, нысандарын, территориялық қозғалыстардың деректерінің түрлерін талдау өте маңызды.

Халықаралық көші-қон ұйымы сарапшылары көші-қон ешқашан тоқтамайды, тиісті түрде басқара алған жағдайда көші-қон – керекті құбылыс деп санайды. Дүние жүзі бойынша еңбекші мигранттардың саны 2013 жылдан бері 9%-ға артып, 164 млн. адамға жеткен. Халықаралық еңбек ұйымы мәліметтеріне сәйкес жалпы әлемдік жұмысшы күші үлесінде еңбекші мигранттар 4,7% жуығын құрайды. Олардың көп бөлігі жоғары және орташа жоғары табыс деңгейімен елдерде жұмыс істейді.

Алайда, еңбек көші-қонын зерттеудің негізгі ерекшелігі оларды есепке алудың регламенті жоқ болуы мен ауқымдылығы және оны пайдаланудың экономикалық тиімділігін бағалауда болып табылады.

Ақпарат көзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

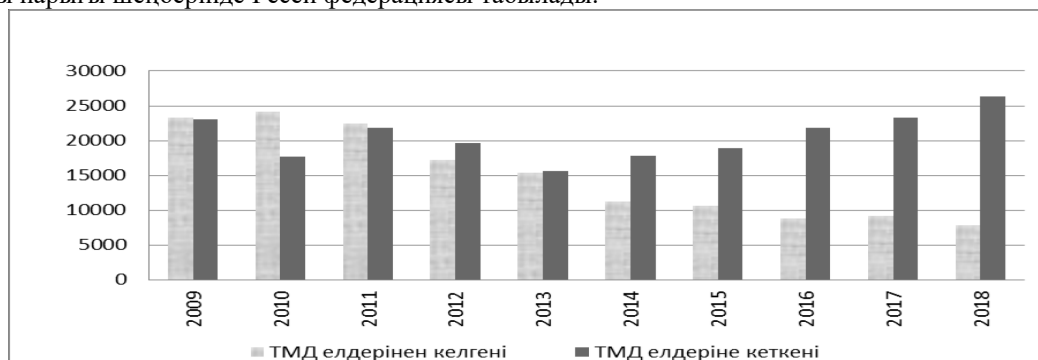
Сурет 1- Еңбекке қабілетті жастағы келгендер және кеткендер серпіні

Соңғы онжылдықтағы Қазақстан Республикасына келген және кеткен еңбекке қабілетті жастағы мигранттардың серпінін саралай келе, 2014 жылғы -7011 шамасындағы теріс сальдонның 2018 жылы -19 264 адамға, үш есеге жуыққа дейін артқанын байқаймыз.

Бұл жайтты, біріншіден, әлемдік экономикалық дағдарыспен байланыстыруға болады, екіншіден, көші-қон бойынша Халықаралық ұйымның тапсырысы бойынша ҚР Президенті жанындағы стратегиялық зерттеулер институты мамандарымен 2018 жылы қыркүйек айында жүргізілген зерттеулер нәтижесінде респонденттердің көші-қондық көңіл-күйді анықтайтын басты факторлар ретінде елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың нашарлауын, мигранттарды тарту бойынша көршілес елдердің белсенді саясатын атап өткені түсіндіреді [6].

Көші- қон үдерістерінің адами капиталдың дамуына оң және теріс әсер етуі мүмкін екені анық. Осыған байланысты халықаралық еңбек көші-қонын халықаралық сауданы кеңейту және капиталдың трансшекаралық қозғалысымен қатар жаһандану үрдісінің факторлары мен құрауыштарының бірі ретінде зерттеу ғана емес, сонымен бірге оның салдарын да зерттеу мәселесі ерекше мәнге ие болады. Әлемдік жаһандық өндіріс әлемдік деңгейде жер шарындағы еңбек ресурстарын тиімді бөлу мәселесін шешуге сапалы жаңа талаптарды енгізеді.

Бүгінгі таңда елімізде негізгі көші-қондық айырбас Тәуелсіз мемлекеттер достастығы (ТМД) мемлекеттерімен жүруде. Басты реципиент- ел болып Еуразиялық экономикалық одақтың (ЕАЭО) жалпы нарығы шеңберінде Ресей федерациясы табылады.

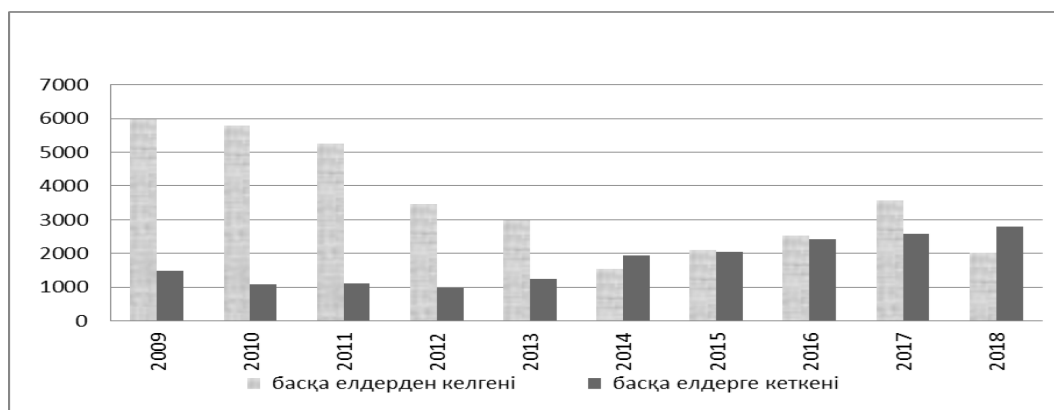
Ақпарат көзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Сурет 2- ТМД елдерінен келген және кеткен еңбек жасындағы мигранттар саны

ЕАЭО интеграциялық бірлестігі шеңберіндегі еңбек ресурстарының қозғалысы 2014 жылдың 29 мамырында Беларусь Республикасы, Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы президенттерімен бекітілген ЕАЭО туралы келісім нормаларымен реттеледі[7].

Ол нормалар мүше-елдер территорияларында еңбек қызметін еркін жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. ЕАЭО келісім- шартына сәйкес мүше-мемлекеттер азаматтарының Одақтың кез келген елінде еңбек қызметін жүзеге асыра алуы және еңбек қызметін жүзеге асыруға рұқсат алудың талап етілмеуі, азаматтардың білімі жөніндегі құжаттарын қандай да бір рәсімдерсіз тікелей тануы, мүше- мемлекеттер еңбекшілерін әлеуметтік қамсыздандыру бойынша нормалардағы жағдайлар еңбекші мигранттардың қозғалысын жылдамдата түсуде.

Республикадан ТМД елдеріне кеткен еңбекке қабілетті жастағы эмигранттардың саны 2014 жылы 17803 адам болса, 2018 жылы 26283 адамға жетіп, 1,5 есеге дейін артты.

Ақпарат көзі: ҚР ҰЭМ статистика бойынша комитет

Сурет 3- Басқа елдерден келген және кеткен еңбек жасындағы мигранттар саны

Қазақстан Республикасы аумағында еңбек қызметін жүзеге асыру үшін шетелдік жұмыс күшін тартуға белгіленетін квота саны жұмыс күші санына 2009 жылы 0,75% көлемінде, 2014 жылы 0,7%, 2018 жылы 0,46% көлемінде бекітілген, мұны алдыңғы бесжылдыққа қарағанда соңғы жылдары келушілердің санының кемуінің себептерінің бірі ретінде қарастыруға болады.

Қорытынды. Жаңа қоғамға ене отырып еңбекші мигранттар қабылдаушы мемлекеттің жиынтық ұлттық адами капиталының бір бөлігі болып табылады. Біліктілік пен білім деңгейіне, жасы мен денсаулығына байланысты еңбек ағыны сол елдің ұлттық капиталының даму деңгейін арттыра да, азайта да алады.

5-ші және 6-шы технологиялық қалыптың біліміне және технологиясына негізделген постиндустриалды экономикада адами капитал тұрақты даму үшін маңызды, ұлттық бәсекеге қабілеттілігін, халықтың әл-ауқатын арттыру үшін елеулі стратегиялық ресурсқа айналады. Батыстың дамыған елдері еңбек мигранттары үшін тартымды болып табылып, жас және білікті қызметкерлерді таңдау арқылы жұмыс күшінің сапасын жақсартуға тырысады. Қазіргі уақытта индустрия, салааралық, өңіраралық және мемлекетаралық деңгейде жаһандық бәсекелестік бар. Мысалы, Америка Құрама

Штаттары тек еңбек ғана емес, сондай-ақ жоғары білікті кадрлармен өсу нүктелерін қанағаттандыру үшін білім беру арналарын пайдаланады. IT саласы жыл сайын Үндістан, Қытай, Оңтүстік Корея, Ресей және т.б. үздік мамандарымен толығыады.

Төмен білікті жұмыс күшінің артуы кезінде ұлттық адами капиталдың жалпы деңгейі төмендейді. Жағымсыз салдары ретінде төмен білікті жұмысшылардың елге келуімен қатар, елден жоғары білікті мамандардан көп кетуі жағдайын қарастырған жөн. Алмасудың бұл үрдісінде адами капитал деңгейінің төмендеуі неғұрлым елеулі болады.

Сондай-ақ, арзан жұмысшы күші сегментіндегі төмен жалақы мигранттардың адами капиталын төмендетуге әкелуі мүмкін екендігін атап өткен жөн. Мұндай жағдайларда шетелдік жұмысшыға азық-түлік, медициналық көмек, кәсіби даму және т.б. үнемдеуге тура келеді. Еңбек мигранттарының адами капиталының біртіндеп ескіруі кедейліктің тереңдеуіне ғана емес, сонымен қатар, еңбек қызметі мен тауарлар мен қызметтерді тұтыну арқылы экономикаға қосқан үлесінің төмендеуіне әкеледі.

Әдебиеттер тізімі:

1 Teixeira, Pedro. Gary Becker's early work on human capital: Collaborations and distinctiveness// IZA Journal of Labor Economics, 2014

2 Исабеков Б.Н., Мұхамбетова Л.Қ. Адами капитал // Астана -2017

3 Örn B. Bodvarsson, Chad Sparber// Handbook of the Economics of International Migration Volume 1, 2015, Pages 3-51

4 Кузьмин А.И. Основы демографии: курс лекций.- М.:РУДН, 2003-440 с

5 Резникова О.И. Постсоветская трудовая миграция //Мировая экономика и международные отношения, 2009 г. №3 - с.75-82

6 Эмиграция из РК: отток человеческого капитала [Электронный ресурс].-Режим доступа: <http://agkipr.kz/archives/1386>

7 Трудовая миграция и социальное обеспечение трудящихся в Евразийском экономическом союзе [Электронный ресурс].-Режим доступа: <http://www.eurasiancommission.org/ru/Documents/spreads.pdf>

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

С.К. Жумашибекова

Университет международного бизнеса, г.Алматы, Казахстан

e-mail: samalzhk@mail.ru

Резюме. В статье рассматривается теория человеческого капитала и его миграционный контекст. Человеческий капитал играет важную роль в решении экономических аспектов миграционных процессов. Теория человеческого капитала породила новые взгляды к труду как одному из ключевых экономических ресурсов, в связи с чем необходимо сосредоточить внимание на анализе влияния трудящихся-мигрантов на развитие человеческого капитала. В статье уточняется понятие «трудовая миграция» и анализируются показатели внешних миграционных процессов трудоспособного населения Республики Казахстан за последние 10 лет. В работе исследуются социально-экономические последствия трудовой миграции как составной части национального человеческого капитала как для принимающих мигрантов стран, так и для стран-доноров.

Ключевые слова: человеческий капитал, трудовая миграция, внутренняя трудовая миграция, внешняя трудовая миграция, страна-реципиент

LABOR MIGRATION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL

S.K. Zhumashbekova

University of International Business, Almaty, Kazakhstan

e-mail: samalzhk@mail.ru

Summary. The article discusses the theory of human capital and its migration context. Human capital plays an important role in solving the economic aspects of migration processes. The theory of human capital has given rise to new views on labor as one of the key economic resources, and therefore it is necessary to focus on analyzing the impact of migrant workers on the development of human capital.

The article clarifies the concept of “labor migration” and analyzes the indicators of external migration processes of the working population of the Republic of Kazakhstan over the past 10 years, highlights the social and economic consequences of labor migration as an integral part of national human capital for donor countries and donor countries.

Kew words: human capital, labor migration, internal labor migration, external labor migration, recipient country

МРНТИ 06.71.07
УДК 338.43

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА РАСТИТЕЛЬНЫХ МАСЕЛ В КАЗАХСТАНЕ

Е.Е. Гриднева, Г.Ш.Калиакпарова, А.М.Касенова*

Академия «Кайнар», г.Алматы., Казахстан

e-mail: GK_2003@rambler.ru

Аннотация. В статье раскрывается значимость и актуальность развития рынка растительных масел в Республике Казахстан. В статье показан потенциал развития рынка масличных культур. Авторами статьи дан систематизированный и структурный анализ данных и перспективы развития рынка растительных масел в Казахстане. Основными показателями развития отечественного рынка растительных масел являются: объемы внутреннего производства; объемы внешнеторгового оборота (импорт, экспорт); емкость рынка. В заключение исследования рассмотрены основные типичные проблемы казахстанских сельхозпроизводителей масличных культур. Выявляются имеющиеся проблемы в этой отрасли и возможные пути их разрешения. В статье так же отмечены проблемы по логистике и транспортировке масличных культур. Определяются тенденции и перспективы развития отечественного производства растительных масел в сложившихся условиях.

Ключевые слова: сельское хозяйство, растениеводство, масличные культуры, урожайность, растительное масло, рынок, подсолнечник, рапс, сафлор, соя, подсолнечное масло, рапсовое масло, сафлоровое масло, соевое масло, льняное масло, спрос, экспорт, импорт.

Введение. Казахстан, традиционно являясь зерновым государством, держит лидирующие позиции, при этом наращивает производство масличных культур, среди которых кукуруза, горчица, подсолнечник, лен, рапс и другие культуры. В своей основе семена масличных применяют для производства растительных масел.

Растущий мировой спрос на масличные культуры и продукты их переработки является стимулом для наращивания производства указанной продукции в Казахстане. В последние 5 лет Казахстан медленно, но уверенно укрепляет свои позиции производителя масличных культур.

Государственной программой развития агропромышленного комплекса на 2017-2021 годы предполагается увеличение посевных площадей под масличные культуры до 3 млн га, соответственно будет и увеличение урожая масличных культур [1]. Главные направления, связанные с производством масличных культур связаны с их большими потребностями как внутри страны, так и за ее пределами. Это является большим стимулом для сельскохозяйственных производителей.

Методы. При проведении данных исследований применялись различные методы экономических исследований: статистический (использовались материалы комитета по статистике РК), экономико-математический (применялись расчеты по увеличению и снижению посадочных площадей, приросту и снижению урожайности растительных культур в Казахстане) и абстрактно-логический (приведены примеры перспектив развития растительных масел в республике).

Результаты и обсуждение. По данным Министерства сельского хозяйства РК площадь посевных под масличные культуры в 2017 году составляла 2 037,5 тыс. га, уже в 2018 году она была увеличена на 335,3 тыс. га, что составило 2 372,8 тыс. га. В соответствии с вышеназванной программой к 2021 году расширение посевных площадей предполагается увеличить до 3 млн га, соответственно будет увеличение и урожая масличных культур.

В таблице 1 мы наблюдаем изменение посевных площадей по областям Казахстана под масличные культуры (в среднем по республике площадь в 2018 году увеличилась на 1,6% в сравнении с 2017 годом). Намолочено по итогам 2018 года на 21% больше, чем в 2017 году. Урожайность за вышеуказанный период выросла с 8,6 ц/га до 10,1 ц/га (таблица 1).

70% посевных площадей масличных культур отводится на семена подсолнечника и льна-кудряша – 38% и 32% соответственно. Бобами соевыми засеваются 5% посевных площадей, отведенных под масличные культуры.

Наибольшие площади под масличные культуры отводятся в Северо-Казахстанской и Восточно-Казахстанской областях – по итогам 2018 года это составляет 508,2 гектара или 25% и 414,3 гектара или 20% соответственно. В Костанайской области посевная площадь масличных культур составила 275,2 гектара или 13%. В 2018 году в Северо-Казахстанской области на 30% были увеличены площади масличных культур, общая площадь посевов составила 4,222 млн. га. [3].

Таблица 1

Сбор урожая масличных культур в Казахстане за 2017-2018 годы

Область	Посевная площадь		Убрано				Намолочено (собрано), тыс. тонн	
			тыс. га		%			
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Акмолинская	245,3	219,8	245,3	100,0	214,9	100,0	138,5	186,3
Актюбинская	34,3	38,6	18,1	100,0	30,9	100,0	4,8	20,5
Алматинская	161,5	156,6	161,5	100,0	156,6	100,0	23,5	266,5
ВКО	379,1	413,9	374,1	100,0	400,0	96,6	355,1	544,9
Жамбылская	91,2	76,5	91,2	100,0	76,5	100,0	51,1	52,4
ЗКО	50,1	53,0	28,0	100,0	51,0	100,0	12,5	48,0
Карагандинская	14,4	13,4	14,3	100,0	99	73,9	8,1	8,1
Костанайская	335,8	273,4	335,8	100,0	273,4	100,0	269,5	223,0
Кызылординская	5,6	5,9	5,6	100,0	6,0	100,0	5,7	5,0
Павлодарская	142,1	195,7	142,1	100,0	195,5	100,0	82,9	128,0
СКО	469,7	512,1	468,3	99,7	507,2	99,0	477,6	476,2
ЮКО	78,2	80,6	77,4	100,0	80,6	100,0	59,3	67,2
Итого	2007,4	2039,5	1961,7	99,9	2002,4	98,9	1678,6	2026,1

Примечание: составлено на основе данных [2]

2018 год характерен тем, что в сравнении с 2017 годом валовый сбор масличных культур был на 1,3% выше. Было собрано 1,9 млн тонн (подсолнечник, соя, рапс).

По данным Комитета РК по статистике по состоянию на начало августа 2018 года в Казахстане зарегистрировано 145 предприятий с ОКЭД «Производство масел и жиров» (малые предприятия 133 ед., средние – 7 ед., крупные 5 ед.). Наибольшее число предприятий, занимающихся производством растительных масел и жиров, зарегистрировано в Южно-Казахстанской области (20 предприятий или 30%). В Алматинской и Костанайской областях зарегистрировано 13 и 9 предприятий соответственно (20% и 14%). Крупные предприятия, занимающиеся производством растительных масел, зарегистрированы в г. Алматы (2 предприятия), Актюбинской, Южно-Казахстанской и Восточно-Казахстанской областях – по 1 предприятию.

Данные Комитета статистики Минэкономики Казахстана показывают, что в апреле 2018 года было произведено 27,3 тыс. тонн растительного масла, что является максимальным показателем для данного месяца. При этом, выпуск соевого масла в этом периоде стал для данного месяца рекордным - 1,8 тыс. тонн. Надо отметить, что 78% от общего объема производства растительных масел приходится на рафинированное и нерафинированное подсолнечное масло, что составляет 21,4 тыс. тонн.

Выпуск рапсового масла в Казахстане за последние три года сократился более чем в два раза. В 2016 году – 50093 тыс. тонн, 2017 году – 33144 тыс. тонн, 2018 году – 20022 тыс. тонн. Если по другим позициям наблюдается хотя бы сохранение объемов, то по рапсовому маслу – снижение [4]. Показатели производства рапсового масла за март 2018 года показывают снижение на 50% и на 64% в апреле этого же года.

Согласно данным Комитета по статистике МНЭ РК (КС МНЭ РК), за январь-октябрь 2018 года было произведено 16,727 тонны льняного масла, что почти в 5 раз больше, чем в аналогичный период 2017 года (3,362 тонны). Экспорт льняного масла в «сыром» виде за январь-август 2018 года по сравнению с этим же периодом 2017 года увеличился в 6,6 раза, а экспорт прочего льняного масла – в 5 раз. В то же время, экспорт жмыха возрос почти в 30 раз. Эти данные доказывают, что спрос на продукты переработки льна растет. Согласно данным Комитета по статистике МНЭ РК (КС МНЭ РК), за январь-август 2018 года в Казахстане было произведено 13,536 тонны льняного масла и его фракций, что намного больше, чем за аналогичный период 2017 года (3,008 тонны) [5].

Емкость рынка растительных масел в 2018 году оценивается в размере 424,2 тыс. тонн, что на 0,9 тыс. тонн или на 0,2% выше уровня 2017 года. Объем внутреннего производства растительных масел в натуральном выражении составляет 74% от объема внутреннего рынка данной категории продукции в целом по итогам 2018 года. Среднегодовой темп роста емкости рынка растительных масел за анализируемый период сложился в размере 102%. Предполагается, что с 2018 года объем анализируемого рынка будет иметь тенденцию роста со среднегодовым темпом роста 104%. К 2021

году ожидается увеличение емкости рынка растительных масел в натуральном выражении до 511 тыс. тонн [6].

Внешнеторговый оборот Казахстана в 2018 году по данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК и Комитета государственных доходов Министерства финансов РК составил 62,1 млрд. долларов США и уменьшился на 18,8% по сравнению с 2017 годом. За период с 2013 по 2018 год внешнеторговый оборот страны снизился практически в 2 раза (таблица 2).

Таблица 2

Динамика внешнеторгового оборота Республики Казахстан (млн. долл. США)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Внешнеторговый оборот	121241,7	132807,2	133506,0	120755,3	76523,5	62113,7
в процентах к предыдущему году	132,7	109,5	100,5	90,4	63,4	81,2
экспорт	84335,9	86448,8	84700,4	79459,8	45955,8	36736,9
в процентах к предыдущему год	139,9	102,5	98,0	93,8	57,8	79,9
импорт	36905,8	46358,4	48805,6	41295,5	30567,7	25376,7
в процентах к предыдущему году	118,6	125,6	105,3	84,6	74,0	83,0

Примечание: данные Комитета РК по статистике и Комитета государственных доходов РК

Экспорт из Казахстана в другие страны в 2018 году в стоимостном выражении составил 36,7 млрд. долларов США, что составляет всего 79,9% от уровня 2017 года. Также в последние три года наблюдается тенденция снижения объемов импорта в стоимостном выражении. В 2018 году импорт страны составил 25,4 млрд. долларов США - 83% от уровня 2017 года. В структуре внешнеторгового оборота растительных масел наблюдается значительное преобладание импортных поставок над экспортными – доля экспорта данной продукции в 2018 году составила 25,5%, соответственно на импорт приходится 74,5% внешнеторгового оборота растительных масел в натуральном выражении. В стоимостном выражении это соотношение составляет 25,1% и 74,9% соответственно. С 2017 года стоимостной объем импорта растительных масел имеет тенденцию постепенного роста - в 2017 году прирост к предыдущему году составил 9,4%, в 2018 году – 4,9% [6].

Объем экспорта растительных масел в 2018 году, достигнув своего максимального значения в рамках анализируемого периода, составил 58,4 тыс. тонн, что на 27,8% выше уровня 2017 года.

Анализируя долевое распределение стоимостного объема экспорта и импорта растительных масел следует отметить, что в 2018 году в структуре экспорта значительно преобладали подсолнечные, сафлоровые масла, при этом на долю которых приходилось 45% экспортных поставок этой группы товаров. Подсолнечное, сафлоровое масла, а также пальмовое масло имели наибольшие объемы импорта, доля которых соответственно составила 62% и 25% в общем объеме импорта данной категории товаров в стоимостном выражении.

Основной страной-экспортером растительных масел в натуральном выражении для Казахстана с объемом экспорта 46% является Китай. На долю Узбекистана приходится 34% экспорта данной категории товаров. Крупнейшим партнером по объему импорта растительных масел в натуральном выражении по итогам 2018 года является Россия (88%), далее следует Малайзия с долей равной 8% (рисунок 4) [6].

К маслам, производимым в Казахстане, большой интерес проявляют Иран, страны Европы, Швеция. Причём, как правило, в основном вывозятся растительные масла первичного отжима, которые затем подвергаются очистке, дезодорированию и т.д.

Заключение. Природные условия Казахстана позволяют выращивать различные виды масличных культур, пользующихся спросом на рынке – подсолнечник, рапс, сою, подсолнечник, лен-кудряш и другие, которые могут успешно конкурировать на международных рынках.

Масличные культуры имеют довольно большой резерв роста урожайности исходя из потенциала урожайности районированных сортов и уровня урожайности в других странах мира.

Производство растительных масел в Республике Казахстан в настоящий момент времени не покрывает потребность внутреннего рынка. Доля импорта и потребность у населения в товарах данной категории достаточно велика. Как по семенам масличных, так и по растительным маслам, Казахстан в настоящее время является нетто-импортером.

Сложившаяся структура спроса на растительные масла в мире и в Казахстане значительно различается. В Казахстане наибольшим спросом пользуется подсолнечное масло, тогда как в мире – пальмовое и соевое. Казахстан граничит с основным экспортером подсолнечного масла – Россией. Учитывая климатические условия Казахстана, наиболее рентабельным является выращивание подсолнечник и рапса. Однако, из-за континентального расположения и близости одного из

крупнейших производителей аналогичной продукции, Казахстану на сегодняшний день очень трудно пробиться на мировой рынок и достойно конкурировать на региональном.

Типичные проблемы для казахстанских сельхозпроизводителей достаточно типичны, к ним можно причислить низкий уровень агротехники вследствие отсутствия знаний и/или дефицита инвестиционного и оборотного капитала, сложность доступа к кредитным ресурсам, изношенный парк сельскохозяйственной техники (таблица 5).

Таблица 3

Основные сдерживающие факторы развития масличных культур в Казахстане

Масличная культура	Типичные проблемы для казахстанских сельхозпроизводителей	Специфические проблемы для развития масличных культур
подсолнечник	1. Низкий уровень агротехники.	1. Агроклиматические условия и специфика культуры.
сафлор	2. Изношенный парк сельскохозяйственной техники.	2. Вредители.
рапс	3. Сложность доступа к кредитным ресурсам.	3. Заболевания.
хлопчатник	4. Логистика и транспортировка.	4. Дефицит инфраструктуры по хранению.
соя	5. Периодические запреты экспорта этих товаров и масла. 6. Для переработчиков маслосемян является обеспечение необходимых объемов поставок сырья на заводы. 7. Обеспечение сохранности и снижения потерь семян масличных на хлебозаготовительных предприятиях.	5. Проблема доступа к водным ресурсам. 6. Несоблюдение севооборотов.

Примечание: составлено авторами на основе собственных исследований

Производственные мощности перерабатывающих предприятий используются не на полную мощность. В ближайшие годы существует потребность и возможность ввода дополнительных производственных мощностей по выпуску растительных масел, которые способны быть рентабельными и принести существенную прибыль производителям. При этом вводимые предприятия должны быть оснащены новейшими технологиями, а выпускаемая продукция должна соответствовать всем требованиям к качеству и ассортименту продукции. Основным барьером, препятствующим внешней торговле масличными, являются периодические запреты экспорта этих товаров и масла. Существуют ряд проблем по логистике и транспортировке для развития переработки и экспорта. Логистика осуществляется навалом в вагонах-зерновозах, в мешках в крытых вагонах и в биг-бегах и автотранспортом (фуры) или в крытых вагонах.

Специфическими проблемами для развития масличных культур являются:

- Выращивание масличных культур ограничивается агроклиматическими условиями и спецификой культуры.

- Вредители и болезни. В результате нападений вредителей и болезней, сбор урожая уменьшается до 60-70% от ожидаемого. Борьба с ними осложняется нехваткой специализированной техники и дефицитом агрономических знаний у сельхозпроизводителей.

- Остается дефицит инфраструктуры по хранению, а также проблема доступа к водным ресурсам и несоблюдение севооборотов.

Вместе с тем, интерес к закупкам семян масличных и бобовых культур и продуктов их переработки, со стороны зарубежных потребителей возрастает, что должно мобилизовать казахстанских аграриев и переработчиков. При этом, конечно же, особое внимание следует уделять вопросам качества сырья и продуктов.

Список использованной литературы:

1 Государственная программа развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017 – 2021 годы [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <http://mgov.kz> (дата обращения: 10.10.2018).

2 Официальный Интернет ресурс Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – 2018. - URL: <http://stat.gov.kz> – (дата обращения: 9.12.2018).

3 Гриднева Е., Калиакпарова Г., Гусева О. Перспективы развития рынка нишевых культур // Экономика и статистика. – 2018. - № 2. – С.59-66.

4 Официальный Интернет ресурс Министерства сельского хозяйства [Электронный ресурс]. – 2018. - URL: <http://mgov.kz/ru/> – (дата обращения: 12.12.2018).

5 Министерство Национальной Экономики Республики Казахстан. Комитет по Статистике [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <http://stat.gov.kz> (дата обращения: 10.12.2018).

6 Комитет РК по статистике и Комитет государственных доходов РК [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <http://stat.gov.kz> (дата обращения: 7.12.2018).

ҚАЗАҚСТАНДА ӨСІМДІК МАЙЛАР НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Е.Е. Гриднева, Г.Ш.Каликпарова, А.М.Касенова*

Қайнар Академиясы, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: GK_2003@rambler.ru

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасында өсімдік майы нарығын дамытудың маңыздылығы мен өзектілігі ашылады. Мақалада майлы дақылдар нарығының даму потенциалы көрсетілген. Мақала авторлары Қазақстандағы өсімдік майларының нарығының деректерін жүйелендіріп, құрылымдық талдау жасады. Өсімдік майларының отандық нарығын дамытудың негізгі көрсеткіштері: ішкі өндіріс көлемі; сыртқы сауда айналымының көлемі (импорт, экспорт); нарық сыйымдылығы болып табылады. Зерттеудің қорытындысы бойынша қазақстандық майлы дақылдардың өндірушілерінің негізгі типтік мәселелері қарастырылды. Бар мәселелер мен оларды шешудің мүмкін жолдары анықталуда. Сонымен қатар мақалада майлы дақылдардың логистикасы және жеткізу мәселелері айтылған. Қалыптасқан жағдайда өсімдік майларының отандық өндірісінің даму тенденциялары мен перспективалары анықталады.

Түйінді сөздер: Қазақстан, ауыл шаруашылығы, өсімдік шаруашылығы, майлы дақылдар, өнімділік, өсімдік майы, нарық, күнбағыс, рапс, сафлор, соя, күнбағыс майы, рапс майы, сафлор майы, соя майы, зығыр майы, сұраныс, экспорт, импорт.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE MARKET OF VEGETABLE OILS IN KAZAKHSTAN

Y. Gridneva, G. Kaliakparova, A. Kassenova*

Academy «Kainar», Almaty, Kazakhstan

e-mail: GK_2003@rambler.ru

Summary. The article reveals the significance and relevance of the development of the vegetable oils market in the Republic of Kazakhstan. The article shows the potential for the development of oilseeds. The authors of the article give a systematic and structural analysis of the data and prospects for the development of the vegetable oil market in Kazakhstan. The main indicators of the development of the domestic market of vegetable oils are: the volume of domestic production; volumes of foreign trade turnover (import, export); market volume. In conclusion, the study examined the main typical problems of Kazakhstani oilseed farmers. Existing problems in this industry and possible ways to solve them are revealed. The article also noted the problems of logistics and transportation of oilseeds. The trends and prospects for the development of domestic production of vegetable oils in the current conditions are determined.

Key words: Kazakhstan, agriculture, crop production, oilseeds, yield, vegetable oil, market, sunflower, rapeseed, safflower, soybean, sunflower oil, rapeseed oil, safflower oil, soybean oil, linseed oil, demand, export, import.

ҒТАХР(МРНТИ 06.35.31

ӘОЖ(УДК) 332.021

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ИННОВАЦИЯ НЕГІЗІНДЕ ДАМУ

Д.Ә. Құнанбаева¹, М.Қ. Қырғызбай^{*2}

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: kirgizbai.m@mail.ru

Аңдатпа. Осы жұмыста Қазақстан Республикасының экономикасын инновациялық тұрғыда дамытудың өзектілігі және негізгі факторлары қарастырылып, Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін инновация негізінде дамытуды тежеп отырған мәселелер көрсетілген. Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігі және инновация бойынша әлемдік рейтингтердегі орны мен инновациялық белсенділігі талқыланды. Анықталған негізгі мәселелерге қарамастан, Қазақстанда инновацияны дамыту үшін үлкен мүмкіндіктері бар екені айтылады.

Жұмыстың соңында шетелдік тәжірибиелер мен кәсіпорынның инновациялық потенциалын арттыру барысында мемлекеттік-жеке әріптестік тетіктерін қолданудың маңыздылығы көрсетілген.

Түйін сөздер: бәсекеге қабілеттілік, инновация, инновациялық белсенділік, инвестиция, мемлекеттік-жеке әріптестік.

Кіріспе. Бәсекелестік мәселелері бойынша әлемдегі ең ірі мамандардың бірі М.Э. Портер көрсеткендей, «бәсекелестік стратегия мен оған негізделген салалық талдаудың тұжырымдамалары,

бәсекелестікті талдау және стратегиялық позициялау басқару практикасының құрамдас бөлігі болып табылады» [1]. Қазіргі уақытта әлемнің түрлі елдерінде ірі трансұлттық корпорациялар (ТҰК), ірі өндірістік бірлестіктер мен кәсіпорындар, орта және шағын компаниялар мен әртүрлі табысқа ие фирмалар әртүрлі типтегі салалық бәсекелестік стратегияларын пайдаланады.

Жалпы айтқанда, экономикалық тәжірибе индустриалды экономика жағдайында бәсекелестік артықшылықтың бірінші орында тұрған көрсеткіштері келесідей болып табылатынын көрсетеді:

1. Үнемі жаңа білімді, инновацияны құру қабілеті бәсекеге қабілеттілік көзі болып табылады;
2. Ұлттық экономиканың жаңа технологияларды құруға және енгізуге қабілеттілігі. Инновациялар ұлттық бәсекеге қабілеттілікті қалыптастыруға әсер ететін маңызды факторға айналуға;
3. Мемлекеттік-жеке серіктестіктің дамуы [2].

Әдістер. Осы жұмыста жүргізілетін негізгі әдістер жүйелі және салыстырмалы талдау, бақылау, салыстыру және себеп-салдарлы байланыс болып табылады. Шетелдік ғалымдардың әдебиеттері мен статистикалық мәліметтер қолданылды.

М. Портер және С. Линденің әлемнің ондаған елдеріндегі нақты жүздеген өндірісті зерттеуі бойынша, ең арзан өндірісті пайдаланатын немесе ең ауқымды өндіріс көлемімен ерекшеленетін компаниялар емес, жаңа операцияларды және инновацияларды үздіксіз жақсартуға қабілеттілер ғана халықаралық бәсекеге қабілетті компаниялар бола алады.

Нәтижелер мен талқылаулар. Инновациялық қызмет бүкіл әлемде бәсекеге қабілеттілікті арттырудың және экономиканы жаңғыртудың негізгі шарты ретінде қарастырылады. Дәстүрлі салалар көбінесе оларды дамытудың кең және қарқынды мүмкіндігін жояды. Жоғары технологиялар – көптеген елдер үшін тек экономикалық құлдырауды жеңетін ғана емес, сонымен қатар оның құрылымдық түзетулерін қамтамасыз ететін және бәсекеге қабілетті өнім нарығын қалыптастыру құралы. Мысалы, Германияда ЖІӨ-нің өсуі 100% зерттеу жұмыстары және инновацияларды пайдалану арқылы қол жеткізілді. Тайвань шағын және орта бизнес есебінен жұмыспен қамтудың 78% -ын және елдің ЖІӨ-нің 45% -ын қамтамасыз етіп отыр [3].

Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаев «**Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері**» атты 2018 жылы 10 қаңтарда халқына жолдаған дәстүрлі жолдауында жаңа әлемге бейімделу мен жетістікке жету жолын табу үшін **не істеу қажеттігін айқындап өтті** [4]. Қазақстан 2050 жылға қарай әлемдегі ең алдыңғы қатарлы 30 мемлекеттің қатарына қосылуға тиіс. Ал мемлекеттің бәсекеге қабілетін көрсететін басты көрсеткіш – оның экономикасы. Экономиканың бәсекеге қабілетті болуының басты бағыты – индустриалды-инновациялық экономика құру және өнеркәсіпті дамыта отырып, инновациялық процестерге бет бұру екені анық. Өндіріске бағытталған экономика болғандықтан, экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру индустриалдық кәсіпорындардың сапасы мен тиімділігіне, бәсекеге қабілеттілігіне байланысты.

Осы бағытта «Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамыту бағдарламасы» 2014 жылы 17 қаңтардан бастап жүргізілуде [5].

Өңдеуші өнеркәсіптің әлемдік экспортындағы Қазақстан Республикасының үлесін ұлғайту және барлық факторлардың өнімділігінде дамыған елдерден алшақтықты қысқарту арқылы 2035 жылға қарай өңдеуші өнеркәсіпте Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) ең дамыған елдерінің бәсекеге қабілеттілігінің орташа деңгейіне қол жеткізу индустрияландыру саясатының мақсаты болып табылады. Бағдарламаның сәтті болуы ҚР бизнесті жүргізу шарттарын жақсарту (Doing business), елдің бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату (Global Competitiveness Index), жасыл парақтар (Yellow Pages) қағидаларына сай алға қойылған міндеттерге қол жеткізуіне байланысты болмақ. Бұдан басқа, бағдарламаны іске асыру тиімділігі қаржыландыру моделіне, оны іске асыруға бюджет қаражатын бөлудің толықтығы мен уақыттылығына тікелей байланысты.

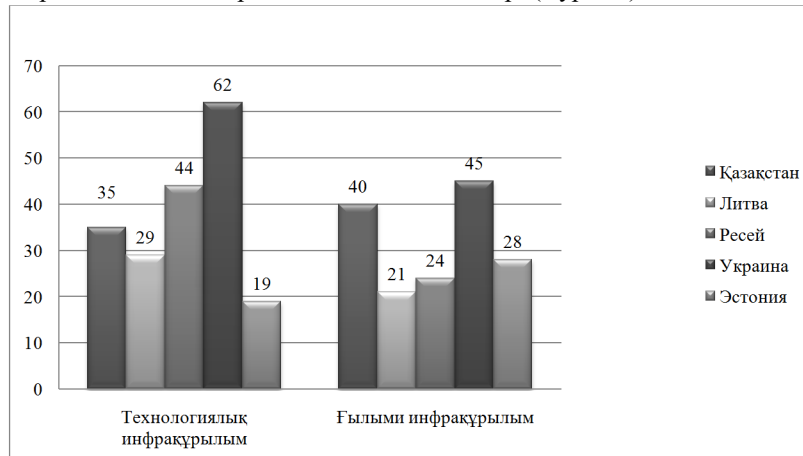
Әрбір елдің экономикасының даму деңгейін, бәсекеге қабілеттілігін анықтау үшін бірқатар халықаралық рейтингтердің нәтижелері пайдаланылады. Әлемде ең танымал және кең таралған бәсекеге қабілеттілік рейтингтеріне жататындар:

1. Дүниежүзілік экономикалық форумның (ДЭФ) жүргізетін жылдық есебі – Жаһандық бәсекеге қабілеттілік рейтингі;
2. Халықаралық менеджментті дамыту институты жүргізетін Әлемдік бәсекеге қабілеттілік туралы жылдық есеп (IMD рейтингі);
3. Дүниежүзілік банк жүргізетін «Doing Business» бизнес жүргізудің қарапайымдылығы туралы жылдық есебі.

2018 жылы 17 қазанда Дүниежүзілік экономикалық форум «Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі» туралы жыл сайынғы баяндамасын жариялады. 2018 жылғы рейтингісінің қорытындысы

бойынша Қазақстан 61,7 ұпаймен 140 елдің ішінде 59-шы орынды иеленді. Айта кету керек, 2017 жылы да 59-шы орында болатын. Бәсекеге қабілеттілік 12 фактор бойынша бағаланған. Қазақстанда 5 фактор бойынша жақсару, 4 фактор бойынша төмендеу анықталған, 3 фактор нәтижесі өзгеріссіз қалған. Қазақстанның бәсекелестік артықшылығы мына салаларда көрінді: «Еңбек нарығы» бойынша – 30 орын (3 орынға жоғарлады) және «Бизнес динамикасы» бойынша – 37 орында (2 орынға жоғарлады). Бәсекелестік деңгейі төмен көрсеткіштер: «Қаржы жүйесі» - 100-орын, «Денсаулық» - 97-орын және «Инновациялық потенциалы» - 87-орын. Ғаламдық инновациялық көрсеткіш бойынша 2018 жылы Қазақстан әлемнің 140 елінен 87-ші орынды иеленді, бұл көрсеткіш 2017 жылмен салыстырғанда өзгеріссіз қалған [6].

Келесі қарастыратынымыз IMD рейтингісінің нәтижелері (Сурет 1):

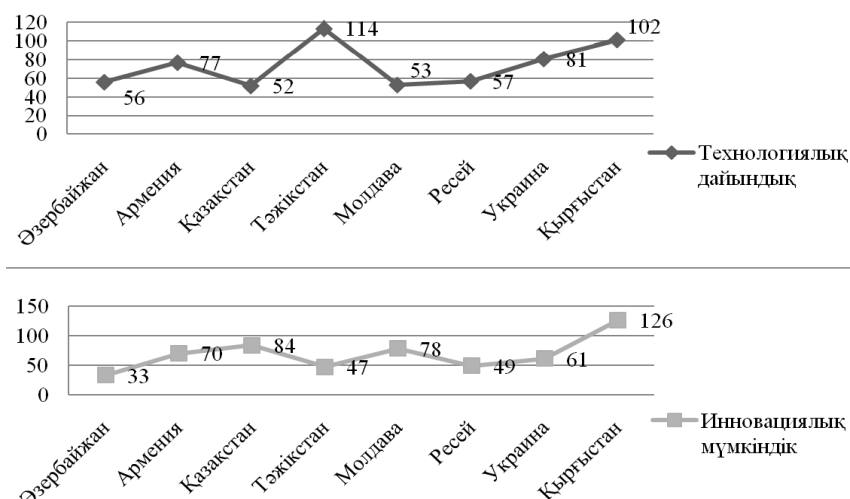

Сурет 1 – «Технологиялық инфрақұрылым» және «Ғылыми инфрақұрылым» факторлары бойынша посткеңестік елдердің 2018 жылғы IMD рейтингі *

*Ескерту: [7] әдебиет негізінде құрастырылған

Қазақстан 2018 жылы IMD Әлемдік бәсекеге қабілеттілік рейтингінде 38-ші орын иеленді. 2018 жылы рейтингке 63 мемлекет қатысқан. АҚШ бірінші орында, ал Гонконг, Сингапур, Швейцария бәсекеге қабілеттілігі біршама жоғары елдер болып табылды. Посткеңестіктік елдер арасында «Технологиялық инфрақұрылым» және «Ғылыми инфрақұрылым» факторлары бойынша Украина алдыңғы қатарда.

Ал енді, әрбір елдің инновациялық деңгейін анықтау үшін INSEAD халықаралық бизнес мектебі «Ғаламдық инновация индексі» бойынша жүргізетін рейтингті қарастырамыз (Сурет 2):

Сурет 2 – 2017-2018 жж. «Инновациялық мүмкіндік» және «Технологиялық дайындығы» факторлары бойынша ТМД елдерінің рейтингі*

*Ескерту: [8] әдебиет негізінде құрастырылған

124 ел есепке алынған бұл рейтингте Қазақстан 2018 жылы 31,42 индексмен 74 орынды иеленді, 2017 жылы 78 орында болған [8].

Елде инновациялар үшін әліде қолайлы жағдай жасалмағанына қарамастан, өткен жылы Қазақстан өзінің позициясын 4 орынға көтерді. Бұл рейтингте Қазақстан «Технологиялық дайындығы» факторы бойынша ең жоғары прогреске қол жеткізді – 87 орыннан 52 орынға дейін көтерілді. Ал, «Инновациялық мүмкіндік» бойынша 84 орында. Әлемдік тәжірибе дамудың инновациялық жолына балама жоқ екенін көрсетеді. Жаңа өнімдерді, қызметтерді және технологиялық процестерді құру, ендіру және кеңінен тарату өндіріс, жұмыспен қамту, инвестиция, өнімнің сапасын жақсарту, еңбек және материалдық шығындарды үнемдеу, өндірісті ұйымдастыруды жетілдіру және оның тиімділігін арттырудың негізгі факторы болып табылады. Осының барлығы отандық және әлемдік нарықтағы кәсіпорындардың және олардың өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін алдын-ала белгілейді, елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайды жақсартады.

2003 жылы индустриялық-инновациялық даму курсы қабылдағаннан бері Қазақстан инновациялық қызметтің негізгі көрсеткіштерінің өсуіне алғаш рет 2011 жылы шықты. Ағымдағы реформалар аясында инновацияларды ынталандыру шараларын күшейтуге баса назар аударылып, бизнес пен қоғам инновациялық қызметке деген қызығушылықты арттырды. Қазақстанның инновациялық көрсеткіштерінің өсуінің оң динамикасы халықаралық рейтингтермен ғана емес, статистикамен де расталды.

Инновациялық белсенді кәсіпорындардың үлесі 2017 жылы 2016 жылмен салыстырғанда 9,3% -дан 9,6% -ға дейін өсті, абсолютті түрде олардың саны 95 кәсіпке дейін артты (Кесте 1).

Кесте 1

Қазақстандағы кәсіпорындардың инновациялық белсенділік деңгейі*

	Кәсіпорындардың саны барлығы, бірлік		Одан инновациясы барлары		Инновация саласындағы белсенділік деңгейі, %-бен	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Қазақстан Республикасы	31 077	30 854	2 879	2 974	9,3	9,6
Ақмола	1 301	1 299	91	98	7,0	7,5
Ақтөбе	1 234	1 149	115	116	9,3	10,1
Алматы	1 648	1 797	129	146	7,8	8,1
Атырау	1 193	1 145	101	92	8,5	8,0
Батыс Қазақстан	917	932	33	49	3,6	5,3
Жамбыл	834	846	90	96	10,8	11,3
Қарағанды	2 235	2 309	238	257	10,6	11,1
Қостанай	1 438	1 475	161	167	11,2	11,3
Қызылорда	812	784	91	89	11,2	11,4
Маңғыстау	1 060	1 131	43	40	4,1	3,5
Павлодар	1 286	1 292	83	112	6,5	8,7
Солтүстік Қазақстан	1 049	1 023	119	115	11,3	11,2
Түркістан	905	939	60	50	6,6	5,3
Шығыс Қазақстан	1 985	2 010	296	303	14,9	15,1
Астана қаласы	4 003	4 039	543	582	13,6	14,4
Алматы қаласы	7 716	7 124	590	550	7,6	7,7
Шымкент қаласы	1 461	1 560	96	112	6,6	7,2

*Ескерту: [9] әдебиет негізінде құрастырылған

1–кестеде көрсетілгендей, Қазақстан өңірлері бойынша инновация саласындағы белсенділік деңгейі жоғары кәсіпорындар Шығыс Қазақстан облысы және Астана қаласында орналасқан. Маңғыстау, Түркістан және Батыс Қазақстан облыстарында инновациялық белсенділік деңгейі төмен.

Еліміздің ЖІӨ-дегі инновациялық өнімдердің үлесі 2017 жылы 1,59 % -ды құрады, бұл 2016 жылмен салыстырғанда айтарлықтай жоғарылаған, ал 2013 жылғы көрсеткіштен төмен (Кесте 2).

Кесте 2

ЖІӨ-ге қатысты инновациялық өнімдердің үлесі*

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ЖІӨ, млн. т	12 849 794,0	16 052 919,2	17 007 647,0	21 815 517,0	28 243 052,7	31 015 186,6	35 999 025,1	39 675 832,9
ЖІӨ-ге қатысты инновациялық өнімдердің үлесі	0,65	0,84	1,22	1,61	1,46	0,92	0,95	1,59

*Ескерту: [9] әдебиет негізінде құрастырылған

Инновацияға жұмсалған шығындарды меншік нысандары бойынша талдайтын болсақ, Қазақстанда мемлекеттік меншікке қарағанда жеке меншік шығындары басым. Инновацияға жұмсалған барлық шығындардың 82,2 % жеке меншіктер тарапынан жұмсалған (Кесте 3).

Кесте 3

*Меншік нысандары бойынша өнімдік және процесстік инновацияларға жұмсалған шығындар, млн. теңге**

	2015	2016	2017
Барлығы	655 361,0	1 528 645,9	899 681,8
соның ішінде:			
мемлекеттік меншік	18 200,4	25 781,8	27 919,5
жеке меншік	606 141,4	934 296,7	739 849,5
басқа мемлекеттердің, олардың заңды тұлғалары мен азаматтарының меншігі	31 019,3	568 567,4	131 912,9
*Ескерту: [9] әдебиет негізінде құрастырылған			

Өнеркәсіптегі өнімдік және процесстік инновацияларға жұмсалған шығындарға келетін болсақ: 2016 жылы 1 528 645,9 млн. теңге, 2017 жылы 899 681,8 млн. теңгені құрады. Яғни, көріп отырғанымыздай инновацияларға жұмсалған қаражат көлемі айтарлықтай төмендеген. Инновацияларды құру инновациялық қызметті дамыту үшін қолайлы жағдайлардың болуын талап етеді. Өз кезегінде оны мемлекеттік және жеке секторлар да қолдауға тиіс.

Қазақстанның ғылыми-техникалық әлеуетін талдау елдегі ғылым мен техниканың, инновациялық дамуының артықшылықтары да, кемшіліктері де туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Көріп отырғанымыздай ғылым мен білім саласына, инновацияға қаржылай қолдау тиімді жүргізілмейді.

Дамыған мемлекеттерде инновациялық қызмет мемлекеттік емес көздер негізінде, ал қолданбалы ғылым мен өндірістерге инновациялық өнімді енгізу жеке сектор есебінен қаржыландырылады. Әлемдік тәжірибеде барлық инновациялық жобалардың шамамен төрттен бірін жеке фирмалар жүзеге асырады, АҚШ - әлемдік инновациялық үдерістің сөзсіз көшбасшысы. Жыл сайын бұл ел 343 миллиард АҚШ долларын ҒЗТКЖ-ға жұмсайды, бұл әлемдегі ҒЗТКЖ шығындарының 40%-ын құрайды. Құрама Штаттарда инновацияларға жұмсалатын жалпы шығындардың 71%-ы жекеменшік корпорациялар, 14%-ы жоғары оқу орындарымен, ал тек 11%-ы үкімет тарапынан қаржыландырылады. Мысалы, 2012 жылы «Форд Мотор» компаниясы ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерге 7,4 миллиард АҚШ долларын, «Майкрософт» 6,2 миллиард АҚШ долларын жұмсады, осылайша әлемдегі белсенді инновациялық компаниялар атанды [10].

Қорытынды. Қазақстандағы инновациялық жүйенің негізгі мәселелері – инновацияларға сұраныстың төмендігі, сондай-ақ оның тиімсіз құрылымы – шетелде дайын жабдықты сатып алудағы артықшылық; өнеркәсіп пен ғылым секторы арасындағы нашар байланыстар; білікті кадрлардың жетіспеушілігі; халық арасында инновацияны қабылдауының төмен деңгейі; әлемдік ғылым мен инновациялық нарыққа әлсіз интеграция.

Бұл мәселелердің шешімі – ғылым, мемлекет және жеке секторды өзара байланыстырып, тең құқықтық серіктестік қалыптастыру. Заманауи университеттер зеріттеуші және кәсіпкерлік ұйымдарға айналса, компаниялар өз кезегінде университеттермен серіктестік құрып зерттеу қызметінің бірқатар рөлін атқарады. Мемлекет те бизнес пен ғылымның тең құқықтық серіктесіне айналады, өйткені мемлекет олардың серіктестігін тиімді ету үшін ынталандырушы және ұйымдастырушы қызмет атқарады. Бұл қызмет арқылы мемлекет өз мақсатына жетеді, яғни инновациялар арқылы макроэкономикалық көрсеткіштерді өсіріп, экономиканың бәсекеге қабілеттілігі жоғарлайды.

Сонымен бірге, көптеген дамыған елдерде инновация саласындағы мемлекеттік-жекеменшік әріптестік (МЖӘ) белсенді дамып келеді. Жоғары технологиялық салаларда МЖӘ, әдетте, мемлекеттің бастамасы бойынша пайда болады, себебі осы саладағы жобалар тәуекелдің жоғары деңгейімен және ресурстық қарқындылығымен сипатталады. Мемлекеттің күш-жігері ғылым мен білім беру саласын қолдауға, инновациялық инфрақұрылымды құруға бағытталған, ал бизнес жобаның коммерциялық тәуекелдеріне жауап береді, сондықтан жобадан түскен табыстың басым бөлігіне ие. Жобаны іске асыру барысында мемлекет дүниежүзілік нарықта өнімдер мен қызметтердің бәсекеге қабілеттілігін арттыра отырып, салық түсімдерінің ұлғаюына, жұмыс орындарын ұлғайтуға, өндірістің жалпы деңгейін көтеруге арналған дивидендтер алады.

Қазақстан үшін инновациялық және ғылыми-зерттеу саласында МЖӘ дамыту өзекті мәселе болып табылады. Сондықтан, жеке инвестициялар ағынын ынталандыру бойынша шаралар жүйесі,

атап айтқанда, ҒЗТҚЖ қаржыландыратын инвесторлар үшін де, отандық технологияны қолданатын компаниялар үшін де салық жеңілдіктерін құру қажет. Инвесторларға арналған салықтық ынталандыру жүйесін заңнамалық тұрғыда бекіту керек. Қазақстанда ғылыми ұйымдар үшін белгілі бір салық жеңілдіктері жасалды, алайда ғылыми-зерттеу қызметтерінің ұсынысын емес, жеке сектордың оған деген сұранысын жоғарылатуды ынталандыру маңызды.

Қаржыландыру мәселесін шешудің ең тиімді әдісі болып, мемлекеттік-жеке меншік әріптестік механизмін белсенді пайдалану ұсынылады. Осы мақсатта компанияларға, инфрақұрылымдық жобаларға қосымша капитал салымдарын қамтамасыз ету үшін, жеке инвесторлар мен коммерциялық банктерді МЖӘ жобаларына қатысуға ынталандыратын шетелдік инвесторлардың және мемлекеттің қатысуымен инфрақұрылымдық қор құру негізгі мақсаттардың біріне айналуы тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1 Портер М.Е. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Пер. с англ. – 2-е изд. – М., 2006. – 454 с.

2 Нонака И., Такеучи Х. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах / Пер. с англ. – М., 2011. – 384 с.

3 Годовой отчет МВФ: 2017 Содействие всеобъемлющему росту / International Monetary Fund / DC 20431 USA. – 2017.

4 «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты ҚР президенті Н.Ә. Назарбаевтің 2018 жылғы Жолдауы // <http://www.akorda.kz/>

5 «Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2015-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 қыркүйектегі № 315 Жарлығы // <http://adilet.zan.kz>

6 ДЭФ жылдық есебі / Global Competitiveness Report 2017-2018, – World Economic Forum, – 2018.

7 Халықаралық менеджментті дамыту институты жүргізетін Әлемдік бәсекеге қабілеттілік туралы 2017 жылдық есебі / IMD World digital competitiveness ranking.

8 Global Innovation Index 2018. Energizing the World with Innovation / Cornell University, INSEAD, WIPO, – 2018.

9 Ғылым және инновациялар // ҚР ресми статистика агенттігі // <http://stat.gov.kz>, – 2017.

10 Рейтинг стран мира по уровню расходов на НИОКР – информация об исследовании // Центр гуманитарных технологий, – 2016. <https://gtmarket.ru/ratings/research-and-development-expenditure/info>

РАЗВИТИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА ИННОВАЦИОННОЙ ОСНОВЕ

Д.А. Кунанбаева¹, М.К. Кыргызбай^{*2}

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

e-mail: kirgizbai.m@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются актуальность и ключевые факторы инновационного развития экономики Республики Казахстан, а также проблемы развития конкурентоспособности на основе инноваций. Обсуждались инновационная активность Казахстана в мировых рейтингах конкурентоспособности и инноваций. Несмотря на выявленные ключевые проблемы, Казахстан обладает огромным потенциалом для инновационного развития. В конце работы было указано международный опыт и важность использования государственно-частных партнерств для повышения инновационного потенциала предприятия.

Ключевые слова: конкурентоспособность, инновация, инновационная деятельность, инвестиция, государственно-частное партнерство.

DEVELOPMENT OF COMPETITIVENESS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN BASED ON INNOVATION.

D.A. Kunanbaeva¹, M.K. Kyrgyzbay^{*2}

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Republic of Kazakhstan

e-mail: kirgizbai.m@mail.ru

Summary. The article discusses the urgency of the innovative development of the Kazakhstan economy and the issues that hinder it. The innovative activity of Kazakhstan in the world rankings of competitiveness and innovations was discussed. Despite the identified key problems, Kazakhstan has great potential for innovative development. At the end of the work, the importance of using public-private partnerships to enhance international experience and innovative potential of the enterprise was pointed out.

Key words: competitiveness, innovation, innovation activity, investment, public-private partnership.

МРНТИ 06.73.15

УДК 33.336.02

МАЛЫЙ БИЗНЕС КАК ФАКТОР РОСТА НАЛОГОВОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

*М.К. Кожрахметова*¹, Р.К. Берстембаева²*

¹Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

²Казахский университет финансов, технологий и международной торговли, Астана, Казахстан

e-mail: k-maralk70@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы влияния предпринимательской среды на формирование налогового потенциала региона. Налоговый потенциал выступает важнейшим критерием оценки функционирования налогово-бюджетной системы, обеспечивающей фондирование и использование бюджетных средств для нужд государства. Рост налоговых поступлений во многом определяется экономической и социальной эффективностью регионов, в которых в зависимости от инфраструктуры и активности населения определяются доходы бюджетов. Одним из ключевых сфер по увеличению налогового потенциала регионов выступает малый и средний бизнес. Проанализировав функционирование субъектов предпринимательства, сделаны выводы по обеспечению положительной тенденции развития предпринимательской среды в республике. Однако существует ряд факторов, требующих своего изучения для обеспечения повышения эффективности деятельности субъектов малого и среднего бизнеса.

Ключевые слова. Малый бизнес, предпринимательство, налоговый потенциал, налог, бюджет, налоговый региональный продукт

Введение. Предпринимательство играет важную роль в экономике большинства стран. Одним из основных секторов экономики является малый и средний бизнес. За последнее время в республике это вид предпринимательства получает все большее развитие за счет государственной поддержки. Сформированная нормативно-законодательная база, регулирующая предпринимательскую деятельность, обеспечивает определенную защиту прав и интересов субъектов малого и среднего бизнеса. Выражено это упрощением процедур регистрации предпринимателей, снижением административных барьеров, созданием благоприятного бизнес-климата. Существенной поддержкой со стороны государства субъектов малого бизнеса выступает предоставление упрощенного режима налогообложения. Однако, несмотря на постоянное регулирование предпринимательской деятельности со стороны уполномоченных органов, существуют определенные проблемы и недостатки, которые снижают эффективность малого бизнеса.

Цель исследования. На основе изучения предпринимательской среды субъектов малого и среднего бизнеса выделить рекомендации, способствующие повышению налогового потенциала региона.

Методы. На основе изучения научного материала проведено теоретическое и практическое исследование деятельности субъектов малого и среднего бизнеса в Казахстане, систематизирована статистическая информация о современном состоянии предпринимательского сектора, приведён анализ функционирования субъектов малого бизнеса (МСБ) и оценка их влияния на рост налоговых поступлений.

Результаты и обсуждение. Доходы государственного бюджета Казахстана за 2018 год составили 10,9 трлн. тенге, в том числе доходы без трансфертов 8,2 трлн. тенге [1]. Налоговые поступления составляют 72% в общем объеме поступлений в государственном бюджете. Роль налоговых поступлений остается, по-прежнему, первостепенной и приобретает с каждым годом экономический эффект, выраженный в быстрых темпах роста налоговых платежей. Государство, имея существенный источник финансовых ресурсов для реализации своих экономических и социальных задач, способствует развитию национальной экономики и поддержке бизнес-среды. В сегменте экономики любых стран на первый план выходит предпринимательская среда. Поэтому государство с каждым годом при финансовом регулировании и обеспечении стабилизации экономических процессов отслеживает тенденции малого и среднего бизнеса.

Для достижения положительных тенденций функционирования налоговой системы важно увеличить налоговый потенциал, складывающийся от деятельности налогоплательщиков (отдают государству часть полученной чистой прибыли). Успешное ведение бизнеса, его устойчивость и рост отражаются и на эффективности функционирования налогово-бюджетной среды. Отсюда необходимо изыскивать пути увеличения налогового потенциала регионов. Налоговый потенциал складывается от всех обязательных платежей и сборов, поступающих в казну государства от функционирования экономических субъектов. Налоговый потенциал выступает материальной основой целостного

развития региона, а также является показателем уровня развития производственных сил, определяет конкурентоспособность регионов, капитализацию предприятий [2]. Одним из важнейших факторов повышения налогового потенциала региона выступает сектор малого и среднего бизнеса.

Как показывает положительная практика развития экономики зарубежных стран малый и средний бизнес, имея преимущества перед крупным бизнесом, должен постоянно развиваться и также оказывать положительное влияние на экономический рост. Это, например, наиболее гибкий механизм осуществления бизнеса, быстрое реагирование на изменения конъюнктуры рынка, созданиерабочих мест, другие. Поэтому исследование предпринимательской среды, причин снижения деловой активности индивидуальных предпринимателей, условий предоставления кредитования и финансирования остаются актуальными и имеют практическую значимость на всех этапах государственного финансового регулирования экономики.

Алматы как инновационный и финансовый центр республики характеризуется положительной тенденцией развития предпринимательства, по сравнению с другими регионами город имеет существенные преимущества по созданию малого бизнеса, его финансирования и кредитования. Прежде чем проанализировать основные тренды развития малого бизнеса в г. Алматы, отметим его налоговый потенциал, который выражается объемом налоговых поступлений в бюджет (таблица 1).

Таблица 1

Налоговые поступления в бюджет г. Алматы, %

Наименование	2015 год	2016 год	2017 год	2018 год
ИПН	48,5	49,3	49,7	51,2
Социальный налог	34,2	33,9	33,1	31,4
Акцизы	1,0	1,8	2,4	2,7
прочие	16,3	15,0	14,8	14,7
Налоговые поступления, всего	100	100	100	100

Примечание: составлено по данным МФ РК [3]

В 2018 году налоговые поступления в бюджет г. Алматы составил 407,9 млрд. тенге, что по сравнению с предыдущими периодами имеет положительный тренд увеличения.

В структуре поступлений наибольшую долю в налоговых платежах составляет индивидуальный подоходный налог (51,2% от всего объема налоговых платежей), социальный налог 31,4%, налоги на собственность 12%.

Здесь важно подчеркнуть, что региональные бюджеты в соответствии с бюджетным законодательством имеют свои налоги как источники налоговых поступлений. Если местные бюджеты формируются в основном за счет таких налогов как индивидуальный подоходный налог, социальный налог, налоги на собственность, то КПП и НДС поступают в вышестоящий бюджет – республиканский. Алматы как финансовый центр страны сосредотачивает большее число компаний, которые уплачивают КПП, таким образом, формируя доходы республиканского бюджета. Проблема региональных бюджетов находится в политике распределения налогов по уровням бюджетной системы. Поэтому местные бюджеты в основном содержатся также за счет трансфертов [4].

Определенная доля налоговых платежей принадлежит субъектам малого и среднего бизнеса. В 2018 году количество зарегистрированных субъектов снизилось на 4%, из них действующие - на 5% (таблица 2).

Таблица 2

Количество субъектов малого и среднего бизнеса г. Алматы

Наименование	2016 год	2017 год	2018 год
Зарегистрированные СМБ, тыс. ед.:	246,8	265,1	254,3
из них действующие, тыс. ед.	160,8	170,0	161,6
доля активных СМБ, %	65,2	64,1	63,3
Общая численность занятых, тыс. человек:	889,6	911,3	932,2
из них СМБ, тыс. человек	589,2	596,9	611,5
Доля СМБ в общей численности занятых, %	67,8	66,7	65,6
Валовой региональный продукт, млрд. тенге:	10312,5	11349,9	12485,7
из них выпущено СМБ, млрд. тенге	5157,9	5297,2	5308,9
Доля СМБ в объеме ВРП, %	50,0	47,7	42,5

Примечание: рассчитано авторами

Усиление роли малого бизнеса зависит от увеличения числа субъектов малого предпринимательства. В 2018 году количество СМБ составило 254,3 тыс. единиц, доля активных СМБ в Алматы снизилась с 64,1% до 63,3% [5].

В разрезе занятости населения в Алматы общая численность занятых составила 932,2 тыс. человек, что на 20,9 тыс. человек больше по сравнению с 2017 годом. Доля занятых в малом бизнесе в 2018 году составила 65,6 %. Наблюдается тенденция снижения доли занятых субъектов предпринимательства за рассматриваемый период.

Выпуск продукции является важнейшим показателем в экономике, также он напрямую определяет налоговый потенциал региона. Количество субъектов малого и среднего бизнеса и их деятельность обеспечивают пополнение налоговыми платежами бюджетов всех уровней. Валовой региональный продукт г. Алматы в 2018 году составил 12,5 трлн. тенге (в 2016 году – 10312,5 млрд. тенге, в 2017 году - 11349,9 млрд. тенге), в том числе субъектами малого бизнеса выпущено в 2018 году 5308,9 млрд. тенге или 42,5% от общей суммы выпущенной продукции, в 2017 году - 5297,2 млрд. тенге или 47,7% от общего объема ВРП, в 2016 году -5157,9 млрд. тенге или 50,0%.

В отраслевом аспекте значительная часть предпринимателей сосредоточена в таких отраслях, как торговля (37% от общего количества по видам экономической деятельности), услуги(35%), транспорт (8%), профессиональная и техническая деятельность (7%), строительство (5%).

Как показывают данные, Алматы характеризуется положительной динамикой роста сегмента малого и среднего бизнеса.

Рассмотрим суммы выплаченных налогов в бюджет, которая отражается корпоративным подоходным налогом. Так, в 2017 году КПП всех предприятий г. Алматы составил 226,1 млрд. тенге, из них субъектами предпринимательства уплачено в бюджет 119,1 млрд. тенге или 52,7% от общей суммы налогового платежа. Соответственно, в 2016 году общая сумма КПП города составила 249,3 млрд. тенге, из них СМБ – 128,0 млрд. тенге или 51,4%. Несмотря на некоторое снижение суммы КПП на 23,2 млрд. тенге в 2017 году по сравнению с предыдущим периодом, доля плательщиков из числа предпринимателей возросла на 1,3%.

Налоговые платежи, поступающие от деятельности субъектов малого и среднего бизнеса, формируют значительную базу налогового потенциала региона. Налоговый потенциал характеризуется относительной активностью предпринимательской среды, поэтому важно отслеживать условия функционирования малого предпринимательства, прежде всего, обеспечение непрерывной деятельности и расширения размеров бизнеса. Одним из важнейших направлений финансирования субъектов малого и среднего бизнеса выступает его кредитование. Малый бизнес в процессе осуществления своей деятельности испытывает значительные трудности, связанные с такими критериями, как:

- недостаточность собственных ресурсов (материальных, финансовых, временных);
- проблема получения кредита из-за должного единого подхода в методике оценки заемщика;
- сильное воздействие внешней среды на результаты деятельности, особенно негативных факторов.

В региональном аспекте Алматы на 01.01.2018 год сумма финансирования составила 269,0 млрд. тенге (2324 проектов), что составляет значительную долю в общей сумме финансирования по республике. Большую роль играет Фонд поддержки предпринимательства «Даму», реализующий государственные программы по развитию предпринимательства в республике.

В 2017 году банками второго уровня Алматы через Фонд «Даму» профинансировано 237 проектов субъектов малого бизнеса, сумма кредитов составила 12175 млн. тенге. Это намного меньше по сравнению с предыдущим периодом: в 2016 году профинансировано 457 проектов, кредиты составили 65091 млн. тенге [6].

Следующим направлением поддержки малого бизнеса для повышения налогового потенциала выступает субсидирование. Так, в 2017 году поддержано 146 проектов на сумму 4020 млн. тенге, что на 460 млн. тенге больше по сравнению с 2016 годом (147 проектов на сумму 3560 млн. тенге). Всего в Алматы просубсидировано 263 млрд. тенге по 752 проектам МСБ. Привлекательными инструментами данной поддержки являются субсидирование ставок вознаграждения по кредитам предпринимателей и предоставление гарантий перед банками второго уровня при получении займов.

Частичное гарантирование является третьим шагом поддержки развития предпринимательства. Так, в рамках Единой программы фонд предоставляет услуги финансового агента Министерства национальной экономики. Ими выделено кредитов по гарантированным проектам на сумму 8,5 млрд. тенге (для сравнения Астана получила 12,0 млрд. тенге, ВКО – 10,0 млрд. тенге) по 206 проектам (для сравнения Астана 253 проектов, ВКО – 284 проектов) [7].

Заклучение. Проанализировав функционирование субъектов малого бизнеса в республике, можно отметить позитивные тренды определенного роста деловой активности предпринимателей и поддержки их бизнеса государством. Однако, доля предпринимательского сегмента экономики в ВВП значительна меньше, чем в развитых странах мира, где малый и средний бизнес составляет значительную долю и вовлечены в него более 70-75% населения. Поэтому дальнейшая поддержка со стороны государства должна усиливаться и предприниматься более действенные меры по его увеличению и развитию.

В республике в целях активизации предпринимательской среды введены для СМБ государственные программы с финансированием:

- поддержка начинающего бизнеса;
- поддержка и развитие предпринимательства лиц с ограниченными возможностями;
- сервисная поддержка ведения бизнеса и обучение СМБ;
- активизация деятельности Центра компетенции предпринимателей;
- развитие продуктивной занятости и массового предпринимательства.

Все это способствует укреплению национальной экономики, достижения ее экономического роста на основе увеличения налогового потенциала регионов, в частности роста количества субъектов предпринимательства.

Список использованной литературы:

- 1 Официальный сайт Министерства национальной экономики www.econome.gov.kz
- 2 К.В. Екимова О налоговом потенциале региона // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия Экономика.-2016.-№2.-С.7-14
- 3 Статистический бюллетень Министерства финансов Республики Казахстан.-2018.-№12
- 4 Бюджетный кодекс Республики Казахстан с изменениями и дополнениями на 2019 год
- 5 Официальный сайт Фонда поддержки предпринимательства www.egov.kz
- 6 М.Кожаметова, С. Тастанбекова Льготные программы поддержки предпринимательства в Казахстане // Сборник трудов международной научно-практической конференции «Naukowa przestrzeń Europy- 2017».-2017.-том 2.-С. 82-84
- 7 Отчет «Новые инструменты поддержки малого и среднего предпринимательства».-2017.-С.231-234

КШІ БІЗНЕС АЙМАҚТЫҢ САЛЫҚ ПОТЕНЦИАЛЫНЫҢ ӨСІМІНІҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

М.К. Кожаметова^{*1}, Р.К. Берстембаева²

¹Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

²Қаржы, технология және халықаралық сауда Қазақ университеті, Астана қ., Қазақстан

e-mail: k-maralk70@mail.ru

Түйін. Салықтық әлеует салық-бюджет жүйесінің жұмыс істеуін бағалауды, бюджет қаражатын қорландыруды және мемлекетің қажеттілігіне пайдалануды қамтамасыз етудің маңызды критерийі болып табылады. Салық түсімдерінің өсуі негізінен өңірлердің экономикалық және әлеуметтік тиімділігі арқылы айқындалады, онда бюджеттің кірісі халықтың белсенділігіне және инфрақұрылымына байланысты анықталады. Өңірлердің салық әлеуетін арттырудың негізгі бағыттарының бірі шағын және орта бизнес болып табылады. Кәсіпкерлік субъектілерінің қызметін талдаудан кейін республикадағы бизнес-ортаны дамытуда жағымды үрдісті қамтамасыз ету туралы тұжырымдар жасалды.

Түйінді сөздер. Шағын бизнес, кәсіпкерлік, салықтық әлеует, салық, бюджет, салықтық аймақтық өнім

SMALL BUSINESS AS A FACTOR OF GROWTH OF TAX POTENTIAL OF THE REGION

M.Kozhakhmetova^{*1}, R. Berstembayeva²

¹Almaty Academy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan

²Kazakh University of Finance, Technology and International Trade, Astana, Kazakhstan

e-mail: k-maralk70@mail.ru

Summary. The tax potential is the most important criterion for assessing the functioning of the fiscal system, providing funding and the use of budget funds for the needs of the state. The growth of tax revenues is largely determined by the economic and social efficiency of the regions, in which budget revenues are determined depending on the infrastructure and activity of the population. One of the key areas to increase the tax potential of the regions is small and medium business. After analyzing the functioning of business entities, conclusions are drawn on ensuring a positive trend in the development of the business environment in the republic.

Key words. Small business, entrepreneurship, tax potential, tax, budget, tax regional product

МРНТИ 06.71.07

УДК 338.43

АГРОПРОМЫШЛЕННЫЕ ИННОВАЦИИ КАК ОСНОВНОЙ АСПЕКТ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

*Р.Е. Куралбаева*¹, Л.А. Байбулекова², К.С. Сакибаева³*

¹ *Казахский национальный аграрный университет, г. Алматы, Казахстан*

² *Университет Нархоз, г. Алматы, Казахстан*

³ *Казахский Национальный Исследовательский Технический Университет имени К.И.Сатпаева,
г. Алматы, Казахстан*

e-mail: raxat_a@mail.ru

Аннотация. *Статья посвящена проблеме инновационного развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан. Выявлено, что существующие подходы к формированию модели инновационного развития, не обеспечивают системного решения данной проблемы. Рассмотрены направления государственной поддержки агропромышленного комплекса в Казахстане, а также меры по реализации Государственной программы развития АПК на 2017-2021 годы. Проанализированы показатели инвестиций в АПК Казахстана к общим инвестициям в основной капитал, значительная часть которых была обеспечена государственными финансовыми вложениями. Анализ инновационной активности предприятий Республики Казахстан среди отраслей обрабатывающего сектора, занимающихся переработкой продукции сельского хозяйства, показал их достаточно низкую инновационность. Определены основные причины низкого инновационного развития сельского хозяйства, которыми являются: необеспеченность научных организаций современной научной и материально-технической инфраструктурой, ограниченность финансовых ресурсов на проведение научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ, низкий уровень предпринимательской культуры, низкая инновационная активность субъектов АПК, неразвитость системы внедрения научных разработок в производство, низкий уровень конкурентоспособности научных продуктов и технологий на международном научном рынке.*

Ключевые слова: *агропромышленный комплекс, инновационное развитие, инновационная активность, сельское хозяйство, аграрный сектор, инвестиции, научные разработки.*

Введение. Современное состояние агропромышленного комплекса (далее - АПК) Республики Казахстан характеризуется высокой вариацией производства по годам, преобладанием устаревших технологических укладов, низким уровнем эффективности и неустойчивым финансовым положением большинства сельских товаропроизводителей. Одним из необходимых условий выхода хозяйствующих субъектов аграрного сектора на качественно новый уровень хозяйствования является инновационное развитие АПК [1].

Существующие подходы к формированию модели инновационного развития, как правило, не обеспечивают системного решения данной проблемы. В одних исследовательских программах акцент делается на применении новой техники и повышении уровня интенсивности производства, в других рассматриваются конкретные технологические инновации - использование новых сортов сельскохозяйственных культур, пород сельскохозяйственных животных, в отдельных - приоритет отдается трансферу научных разработок в производство. В прикладных экономических исследованиях значительное внимание уделяется отдельным организационно-экономическим и социально-экономическим аспектам инновационной деятельности, в том числе совершенствованию институциональной среды, рационализации форм государственной поддержки, а также новым методам управления производственными системами в аграрной сфере. Как показывает практика передовых аграрных предприятий, максимальная отдача от внедрения инновационных решений в сельском хозяйстве предполагает их системное использование, подкрепляемое масштабными инвестициями [2].

Теоретические и практические проблемы, связанные с повышением эффективности управления инновационными процессами, ростом инновационной активности хозяйствующих субъектов аграрной сферы, необходимость актуализации концептуальных и методических подходов к формированию и реализации инновационных моделей их развития предопределили актуальность темы исследования.

Методы исследования. Методологической основой исследования послужили труды, разработки и научные рекомендации ученых-экономистов по вопросам инновационного развития сельхозтоваропроизводителей, повышения эффективности их функционирования, формирования

инновационной инфраструктуры региональных АПК, программные документы и постановления правительства по вопросам управления в АПК, методические материалы и разработки научных коллективов по совершенствованию управления инновационными процессами в аграрной сфере.

Проведенные исследования базировались на системном подходе к изучаемым объектам и процессам. В ходе работы использовались диалектический, абстрактно-логический, монографический, экономико-статистический и другие методы экономических исследований.

Результаты и обсуждение. Вхождение Казахстана в число 30-ти наиболее конкурентоспособных стран мира является одной из главных целей государства, которая может быть достигнута только на основе глубокой диверсификации экономики страны, путем стимулирования инновационной деятельности, внедрения и развития конкурентоспособных производств, интегрированных в региональные и мировые рынки. Именно, поэтому в последнее время все чаще к числу важнейших факторов развития экономики Казахстана, стали относить инновационную деятельность, которая базируется на внедрении новых идей, научных знаний, технологий и видов продукции в различные области производства и сферы управления обществом.

Для повышения эффективности управления научно-технологическими активами государства в аграрной сфере, научного обеспечения стратегических направлений развития АПК и внедрения инноваций Министерством сельского хозяйства Республики Казахстан в 2007 г. было создано акционерное общество «КазАгроИнновация».

На сегодняшний день в системе АО «КазАгроИнновация» функционируют 23 научно-исследовательских института, 14 опытных хозяйств и 10 региональных и отраслевых центров распространения знаний.

Для внедрения перспективных инноваций в системе аграрной науки в 2009 году создан отраслевой офис коммерциализации - Центр трансферта и коммерциализации агротехнологий. Подобные центры существуют во всех ведущих системах сельскохозяйственных исследований [3].

В целях совершенствования государственной поддержки агропромышленного комплекса, а также в реализацию Государственной программы развития АПК на 2017-2021 годы, Министерством разработаны Карты развития приоритетных направлений сельского хозяйства и совершенствования государственной поддержки АПК.

Так, по состоянию на 31 декабря 2018 года создано порядка 770 кооперативов с охватом более 56 тыс. личных подсобных хозяйств (далее –ЛПХ) и мелких крестьянских хозяйств [4].

Уровень инвестиций в АПК Казахстана к общим инвестициям в основной капитал составил в 2017 г. всего 2,32%, причем значительная часть этих инвестиций была обеспечена государственными финансовыми вложениями. Что же касается инновационной активности предприятий, входящих в агропромышленный комплекс Казахстана, то здесь показатели более скромные. Анализ инновационной активности предприятий Республики Казахстан среди отраслей обрабатывающего сектора, занимающихся переработкой продукции сельского хозяйства, показал их достаточно низкую инновационность (табл.1).

Таблица 1

Показатели вклада в инновационное развитие Казахстана предприятий, занимающихся переработкой продукции сельского хозяйства (в % за 2017 г.)

Отрасль обрабатывающего сектора	Удельный вес инновационно активных предприятий в общем числе			
	Всех инновационно активных предприятий обрабатывающей промышленности	Всех инновационно активных предприятий экономики РК	Всех предприятий обрабатывающей промышленности	Всех предприятий экономики РК
1	2	3	4	5
Количество всех предприятий	446	886	3564	7123
Производство продуктов питания	21,9	10,9	2,8	1,4
Производство напитков	5,8	2,9	0,7	0,4
Производство табачных изделий	0	0	0	0
Производство кожаной и относящейся к ней продукции	1,8	0,9	0,2	0,1
Итого по отраслям переработки продуктов сельского хозяйства	0,2	0,1	0,2	0,01

Примечание – составлено авторами по данным АО Национального управляющего холдинга «КазАгро»[4].

Итак, как видно из таблицы 1, несмотря на достаточно оптимистичные данные по суммарной доле инновационно активных предприятий отраслей переработки продуктов сельского хозяйства по группе инновационно активных предприятий в целом (столбец 2, суммарное значение практически 30%), дальнейший переход к более крупным группам - «все инновационно активные предприятия экономики Республики Казахстан» (столбец 3), «все предприятия обрабатывающей промышленности Республики Казахстан» (столбец 4) и «все предприятия Республики Казахстан» (столбец 5), дает резкое ухудшение показателей – сначала в 2 раза (до 15%), затем еще в 3,5 раза (до 3,7%) и в последней группе составляет менее 2% [4].

Результаты, приведенные в таблице 1, свидетельствуют о явной недостаточности инновационной активности предприятий АПК Республики Казахстан и требуют разработки программ поддержки инновационных проектов, в том числе на основе внедрения многоагентской модели финансирования инновационных проектов.

Основными причинами низкого инновационного развития сельского хозяйства в Казахстане являются:

- необеспеченность научных организаций современной научной и материально-технической инфраструктурой. На сегодняшний день основная часть зданий и сооружений (71,1%) находится в эксплуатации свыше 30 лет и 22,1% - свыше 20 лет, подлежит списанию 71,4% всей имеющейся сельхозтехники;

- ограниченность финансовых ресурсов на проведение научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (размер выделяемых средств не превышает 0,3% от валовой продукции сельского хозяйства, тогда как в странах с развитым сельским хозяйством этот показатель составляет от 1% до 4%);

- низкий уровень предпринимательской культуры, основанной на использовании новых технологических решений и инноваций, низкая инновационная активность субъектов АПК;

- неразвитость системы внедрения научных разработок в производство;

- низкий уровень конкурентоспособности научных продуктов и технологий на международном научном рынке. Из-за отсутствия финансовых ресурсов слабо осуществляется стажировка молодых специалистов в ведущих зарубежных научных центрах, не проводятся совместные международные научные исследования, не реализуются меры по привлечению ведущих зарубежных ученых;

- отсутствие эффективного механизма закрепления, мотивации и социальной поддержки молодых научных кадров в отечественной аграрной науке привела к ухудшению социального статуса (снижению авторитета ученых в обществе) ученого и разрыву преемственности поколений ученых [5, с.155];

- низкий уровень оплаты труда в сельском хозяйстве.

Заключение. Таким образом, чтобы инновационное развитие АПК отвечало своему предназначению и оправдало в обозримом будущем возлагаемые на него надежды, требуется полноценное и всестороннее обеспечение этого процесса, прежде всего, материально-технической инфраструктурой, финансовыми ресурсами, внедрением научных разработок в производство, позволяющим преодолеть черты его инерционного, а нередко застойного и даже регрессирующего характера.

Следовательно, одной из основных задач обеспечивающих инновационное развитие АПК является создание благоприятных условий для формирования фонда инноваций и освоения его в производстве при сглаживании существующих различий между получаемыми в производстве результатами и потенциалом научно-технических разработок.

Список использованной литературы:

1 G.K. Likhmanova, K.S. Sakibaeva, M.B. Seisekenova, R.E. Kuralbayeva, M.S. Orysbayeva (2018). Improving the competitiveness of crop production in the Republic of Kazakhstan //The Journal of Social Sciences Research. Special Issue. 3. – Pp. 178-181.

2 Bukhvostov, Yu.V. & Fetisova, A.Yu. (2019). Innovative Development Of Agrarian Sector Of Economy As Factor Of Food Security. Bulletin of Agrarian Science. 6. –Pp. 64-66. 10.15217/ISSN 2587-666X.2018.6.64.

3 Умирьяев М.Т. Развитие инновационных технологий в АПК Казахстана [Электронный ресурс]. - URL: <http://365-tv.ru/index.php/analitika/kazakhstan/275-razvitie-innovatsionnykh-tehnologij-v-apk-kazakhstana> (дата обращения: 11.11.2018)

4 Официальный сайт АО «Национальный управляющий холдинг «КазАгро» [Электронный ресурс]. - URL: <http://kazagro.kz> (дата обращения: 20.12.2018).

5 Kubayev K.E. The Process of Fund-Saving In the Theory of Innovative Economy // The Journal of Social Sciences Research. Special Issue. 3. – Pp. 149-156.

ОТАНДЫҚ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ НЕГІЗГІ АСПЕКТІСІ РЕТІНДЕ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК ИННОВАЦИЯЛАР

*Р.Е. Куралбаева*¹, *Л.А. Байбулекова*², *К.С. Сакибаева*³

¹*Қазақ ұлттық аграрлық университет, Алматы қ., Қазақстан*

²*Нархоз университеті, Алматы қ., Қазақстан*

³*Қ.И.Сәтпаев атындағы Қазақ Ұлттық техникалық зерттеу университеті, Алматы қ., Қазақстан*

e-mail: raxat_a@mail.ru

Түйін. Мақала Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенінің инновациялық даму мәселелеріне арналған. Инновациялық даму моделін қалыптастырудағы қазіргі тәсілдер осы проблеманы жүйелі шешуді қамтамасыз етпейтіні анықталды. Қазақстанда агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдау бағыттары, сондай-ақ АӨК дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру шаралары қарастырылды. Негізгі капиталға салынған жалпы инвестицияларға қатысты Қазақстанның АӨК-дегі инвестициялар көрсеткіштерінің үлес салмағына талдау жүргізілді, олардың едәуір бөлігі мемлекеттік қаржылық салымдармен қамтамасыз етілгені атап өтілген. Қазақстан Республикасы кәсіпорындарының ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеумен айналысатын өңдеу секторы салаларының арасындағы инновациялық белсенділігін талдау, олардың айтарлықтай төмен инновациялығын көрсетті. Ғылыми ұйымдардың қазіргі заманғы ғылыми және материалдық - техникалық инфрақұрылыммен қамтамасыз етілмеуі, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды жүргізуге қаржы ресурстарының шектеулілігі, кәсіпкерлік мәдениеттің төмен деңгейі, АӨК субъектілерінің инновациялық белсенділігінің төмендігі, ғылыми әзірлемелерді өндіріске енгізу жүйесінің дамымауы, халықаралық ғылыми нарықта ғылыми өнімдер мен технологиялардың бәсекеге қабілеттілігінің төмен деңгейі болып табылатын ауыл шаруашылығының төмен инновациялық дамуының негізгі себептері анықталды.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіп кешені, инновациялық даму, инновациялық белсенділік, ауыл шаруашылығы, аграрлық сала, инвестициялар, ғылыми әзірлемелер.

AGROINDUSTRIAL INNOVATIONS AS THE MAIN ASPECT OF DEVELOPMENT OF DOMESTIC AGRICULTURE

*R.E. Kuralbayeva*¹, *L.A. Baibulekova*², *K.S. Sakibaeva*³

¹*Kazakh national agrarian University, Almaty, Kazakhstan*

²*Narxoz University, Almaty, Kazakhstan*

³*Kazakh National Research Technical University after K.I.Satpaev, Almaty, Kazakhstan*

e-mail: raxat_a@mail.ru

Summary. The article is devoted to the problem of innovative development of agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan. It is revealed that the existing approaches to the formation of the model of innovative development do not provide a systematic solution to this problem. The directions of state support of the agro-industrial complex in Kazakhstan, as well as measures for the implementation of The state program of development of agriculture for 2017-2021 are considered. The indicators of investment in agriculture of Kazakhstan to the total investment in fixed assets, a significant part of which was provided by public financial investments. The analysis of innovative activity of the enterprises of the Republic of Kazakhstan among the branches of the manufacturing sector engaged in processing of agricultural products showed their low innovativeness. The main reasons for the low innovative development of agriculture, which are - the lack of scientific organizations of modern scientific and material and technical infrastructure, limited financial resources for research and development, low level of entrepreneurial culture, low innovative activity of agribusiness entities, underdevelopment of the system of implementation of scientific developments in production, low competitiveness of scientific products and technologies in the international scientific market.

Key words: agro-industrial complex, innovative development, innovative activity, agriculture, agricultural sector, investments, scientific developments.

МРНТИ 06.73.07

УДК 336.025

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НАЛОГОВОГО УПРАВЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

*Д.Ж. Мырзаханова*¹, Б.С. Утегулова²*

¹Университет международного бизнеса, г. Алматы, Казахстан

²КазУМОиМЯ им. Абылайхана, г. Алматы, Казахстан

e-mail: madies@mail.ru¹, bakhyt_u@mail.ru²

Аннотация. В статье рассмотрены и раскрыты современные формы инновационных технологий налогового управления. Налоговая политика Казахстана идет по пути поэтапной реализации принципов обязательности, всеобщности, справедливости и определенности налогообложения. В скором будущем все слои населения будут охвачены всеобщим налоговым учетом и налогообложением. А налоговая нагрузка будет равномерно распределена на всех налогоплательщиков соразмерно с их уровнем жизни, доходов, благосостояния и платежеспособности. Эти же критерии соответствуют для каждого человека. Но существуют еще общие – выработанные временем – критерии социальной справедливости, которые поддерживаются нашим государством в Конституции и других политико-правовых актах.

В настоящее время кризисные явления в экономике, спад производства и ухудшение финансового состояния предприятий тормозят развитие современной экономики, при этом происходит усугубление ситуации за счет проблемы неплатежей, постоянного роста объема дебиторской и кредиторской задолженности хозяйствующих субъектов, что усложняет работу налоговой службы.

Ключевые слова: Налоговый менеджмент, инновационные технологии, налоги, консолидированный бюджет, налоговое администрирование, национальная экономика.

Введение. В современных рыночных условиях роль налоговых форм, методов и инструментов управления очень велика для эффективного вложения (расходования) налоговых доходов и прибыли.

Они являются не только главным каналом доходной части бюджета, но и включены во все основные звенья финансовой системы, формируют и опосредуют финансовые отношения в обществе. От оптимальности и адекватности налоговой системы существующим экономическим условиям, экономическим принципам национальной экономики страны зависят эффективность деятельности звеньев экономики, развитие предпринимательской инициативы и удовлетворение потребностей государства [1]. В национальной экономике Казахстана, роль налогов и налоговой системы особенно возрастает в связи с тем, что это важный реальный рычаг формирования национальной экономической системы.

Методы. В процессе исследования авторами был использован комплекс методов экономических исследований, объединённых системным подходом к изучению данной проблемы. На разных этапах работы применялись аналитический, графический, экономико-статистический, абстрактно-логический, сравнительный методы исследования, с их многообразными способами и приемами.

Результаты и обсуждение. Налоговый менеджмент - это система государственного и корпоративного управления налоговыми потоками путем использования научно обоснованных рыночных форм и методов и принятия решений в области управления налоговыми доходами и налоговыми расходами на макро- и микроуровне [2].

Субъектами налогового менеджмента выступают государство в лице законодательных и исполнительных органов власти, а также сами налогоплательщики - юридические лица (предприятия, организации) [3].

Объектом налогового управления являются налоговые движения, совершающие в результате выполнения налогами своих функций, а также налогового процесса на макро и микроуровне. Причем, и для функционирования корпоративного, и для государственного налогового управления выступают как входящие, так и выходящие налоговые потоки, несмотря на то, что одни и те же потоки одновременно являются для государства доходом, а для предприятий-налогоплательщиков, расходом.

Основной целью налогового менеджмента является получение налоговой прибыли (не надо путать ее с обычной прибылью), обеспечение финансовой устойчивости и доходности на основе

применения эффективных налоговых форм, методов и инструментов управления и эффективного вложения (расходования) налоговых доходов и прибыли[4].

Основная функция налогообложения формирование бюджета государства и регулирование экономики. Данная задача оставалась постоянной на протяжении веков, в то время как сами налоги изменялись, а налоговая система совершенствовалась[5]. При этом элементы принуждения, используемые государством и составляющие часть налоговой системы преобразовывались: от жестких мер уголовного принуждения к более либеральным мерам административного воздействия.

Налоговая политика нашего государства движется в направлении современных стандартов и подходов к налогообложению, выработанных и существующих в цивилизованных государствах на основе принципов ОЭСР (Организации экономического сотрудничества и развития)[6]. Поэтапно вводится всеобщее декларирование доходов и активов физических лиц. Внедряются цифровые технологии налогового учета и исполнения налоговых обязательств, совершенствуются механизмы налогообложения и налогового администрирования. Можно сказать, что налоговая политика Казахстана идет по пути поэтапной реализации принципов обязательности, всеобщности, справедливости и определенности налогообложения. В скором будущем все слои населения будут охвачены всеобщим налоговым учетом и налогообложением.

А налоговая нагрузка будет равномерно распределена на всех налогоплательщиков соразмерно с их уровнем жизни, доходов, благосостояния и платежеспособности. Критерии же справедливости у всех свои. Это оценочная категория в сознании каждого человека. Но существуют еще общие – выработанные временем – критерии социальной справедливости, которые и проповедаются нашим государством в Конституции и других политико-правовых актах. Идет планомерная налоговая эволюция, в ходе которой перед государством, обществом и налогоплательщиками ставятся, достигаются и разрешаются новые цели и задачи очередного этапа развития государства[7].

На настоящий момент одним из сдерживающих факторов повышения эффективности мобилизации налогов в бюджет являются сложившиеся методы налогового администрирования.

Налоговое администрирование представляет собой инструмент, который в конечном итоге определяет успех или неуспех общей бюджетно-налоговой политики страны[8].

Таким образом, на налоговое администрирование возложены определенные задачи.

На рисунке 1 показаны цели налогового администрирования:

Рисунок 1 – Цели налогового администрирования [8]

Основными задачами налогового администрирования на макроуровне являются:

- анализ макроэкономических процессов налогообложения и выработка исходных данных для прогнозирования их развития;
- оценка отклонений фактических значений показателей налогового администрирования на макроуровне от прогнозируемых;
- выявление причин налоговых поступлений;
- детальная и концептуальная разработка налогового законодательства. [8]

Современное налоговое управление – это специфическая комплексная форма управления обществом в правоотношениях, урегулированных законодательством о налогах и сборах, административным, валютным законодательством и другими отраслевыми законодательствами, наделяющими налоговые органы полномочиями по реализации целей, задач и функций в установленной для налоговой службы деятельности Казахстана.

На рисунке 2 показаны задачи налогового администрирования на микроуровне:

Ввод в действие принимаемых налоговых законов

Обеспечение повседневной деятельности налоговых органов по мобилизации налогов и сборов

Разработка и реализация организационных мероприятий

Рисунок 2 - Задачами налогового администрирования на микроуровне[8]

При этом критерием эффективности налогового управления следует считать обеспечение мобилизации налогов и сборов в объемах, отвечающих научно обоснованным на весь переходный период уровням налоговой нагрузки, при минимизации соответствующих затрат на функционирование налоговой системы.

Задачами налогового менеджмента являются постоянный контроль за процессами, связанными с уплатой налогов, вместе с тем, традиционно и финансовый, и налоговый менеджмент ограничивают лишь сферой хозяйствующих субъектов – предприятий, в то время как субъектами налоговых отношений и управления ими выступают и предприятия-налогоплательщики, и государство в лице соответствующих органов, которые организуют, планируют, регулируют и контролируют налоговый процесс и каждый на своем уровне[9].

Поэтому следует говорить и о налоговом менеджменте применительно к процессу государственного управления финансовым хозяйством и налогами рыночными методами. Следовательно, в понятие «налоговый менеджмент» следует вкладывать налоговую часть финансового менеджмента, как на уровне предприятий, так и на уровне государственного финансового хозяйства.

В настоящее время кризисные явления в экономике, спад производства и ухудшение финансового состояния предприятий тормозят развитие современной экономики, при этом происходит усугубление ситуации за счет проблемы неплатежей, постоянного роста объема дебиторской и кредиторской задолженности хозяйствующих субъектов, что усложняет работу налоговой службы.

Задачами финансового отдела предприятия являются осуществляемое путем проведения разновариантных расчетов всестороннее обоснование принимаемых в области налогообложения решений, а также оценка их влияния на общий уровень налоговой нагрузки[10]. Существенное влияние на величину последнего может оказывать деятельность отдела снабжения и сбыта. В компетенции данной структуры находится формирование главной налогооблагаемой базы хозяйствующего субъекта – выручки от реализации продукции. Просрочка при получении выручки от покупателей и иные нарушения хозяйственных договоров могут иметь негативные последствия. Поэтому предупреждение рисков финансовых потерь должно входить в число главных обязанностей отдела снабжения и сбыта[11].

С учетом предполагаемых внешних условий экономики Казахстана по базовому сценарию (мировая цена на нефть 60 долларов США/баррель) и прогноза макроэкономических показателей на 2019 – 2021 годы доходы государственного бюджета (без учета трансфертов) вырастут с 8901,6 млрд.тенге в 2019 году до 10715,7 млрд.тенге в 2021 году, как видно на рисунке 2 [12].

Таблица 1

Прогноз доходов государственного бюджета (без учета трансфертов), млрд. тенге

Наименование	2018 год	2019 год	2020 год	2021 год
Доходы (без учета трансфертов)	8 116,7	8 901,6	9 771,2	10 715,7
налоговые поступления	7 893,3	8 730,7	9 590,2	10 524,9
неналоговые поступления	195,8	144,4	147,7	157,6
доходы от операций с капиталом	27,7	26,6	33,2	33,2
Примечание: https://economy.gov.kz . 2019-2023[12]				

Из таблицы 1 видно, что рост доходов бюджета в основном будет обеспечиваться увеличением налоговых поступлений, которые занимают 98,1 % в доходах государственного бюджета. По прогнозам темп роста налоговых поступлений к предыдущему году составит в 2019 году 11 %, в 2020 – 2021 годах 10 %.

Отметим, что в текущем году сумма гарантированного трансферта составляет 2,6 трлн тенге. Напомним, что в целях снижения зависимости бюджета от трансфертов из Нацфонда, с 2021 года размер гарантированного трансферта будет зафиксирован на уровне 2 трлн тенге. В целях плавного перехода на новое правило размер гарантированного трансферта из Нацфонда в республиканский бюджет будет снижен поэтапно. Так, размер гарантированного трансферта в 2019 году составит 2,4 трлн тенге, в 2020 году – 2,3 трлн тенге, а в 2021 году – 2 трлн тенге [13].

Основополагающими принципами налогового управления являются интегрированность с общей системой управления предприятием, комплексность, гибкость, динамизм. Основанный на них системный подход к управлению налогами предполагает:

-налоговую оценку особенностей финансово-хозяйственной деятельности субъекта хозяйствования;

-учет взаимозависимости и взаимовлияния элементов налогов на совокупную налоговую нагрузку;

-изучение и прогнозирование изменений внешней среды с целью увеличения чистой прибыли, остающейся у предприятия после внесения налоговых платежей [14].

Для реализации функций налогового управления нет необходимости вводить в штат предприятия дополнительного специалиста. Достаточно расширить перечень должностных обязанностей работников различных отделов.

Заключение. Таким образом, при управлении налогами установили налоговый период и оптимальные для субъекта хозяйствования сроки перечисления платежей в бюджет. Специалисты отдела снабжения и сбыта отвечают за предупреждение рисков финансовых потерь, связанных с нарушением денежных потоков предприятия. Бухгалтерия должна обеспечить своевременное и полное исполнение налоговых обязательств и разработку учетной политики, обеспечивающей оптимизацию налоговой нагрузки.

Список литературы:

- 1 Сидорович А.В., Абишев А.А. Национальная экономика.-Алматы: Экономика, 2009. 536 с.
- 2 Куликов Н.И. Налоги и налогообложение: учебное пособие / Н.И. Куликов, М.А. Куликова, Н.П. Назарчук. – Тамбов : Изд-во ФГБОУ ВПО «ТГТУ», 2013. – 388 с.
- 3 Кашин В.А. Налоги и налогообложение: учебное пособие для вузов / В.А.Кашин, И.Г. Русакова, А.В.Толкушкин. – М: ЮНИТИ, 2010. – 186 с.
- 4 Майбуров И.А. Налоги и налогообложение / И.А. Майбуров. - М.: Юнити-Дана, 2007. - 655 с.
- 5 Нурхалиева Д.М. Налоги и налогообложение в Республике Казахстан. / Н Д.М.урхалиева, С.М. Омирбаев, Ш.А. Омарова. - Астана: Сарыарка. 2007. – 195с.
- 6 Кожухметова М.К. Государственный налоговый менеджмент: теория формирования и развития / М.К. Кожухметова // Ученые записки Академии экономики и права. - 2011. - № 1. – С. 101-104.
- 7 Мамиев Л.А. Выездные налоговые проверки и их роль в системе налогового контроля / Л.А. Мамиев. // Экономическая наука и практика: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Чита, апрель 2014 г.). - Чита: Молодой ученый, 2014. - С. 161-165.
- 8 Барулин С.В., Ермакова Е.А., Степаненко В.В.Налоговый менеджмент. М.: Дашков и К, 2013. – 332 с.
- 9 Карп М. В. Налоговый менеджмент / М. В. Карп. - М.: Юнити-Дана, 2001. – 477с
- 10 И.С. Большухина Налоговое планирование: учебное пособие / И.С. Большухина. - Ульяновск: УлГТУ, 2011. - 122 с
- 11 Акулинин Д.Ю. Правовые аспекты налогового планирования / Д.Ю. Акулинин // Налоговый вестник. – 2004. – № 10. – С. 131.
- 12 <https://economy.gov.kz>. Прогноз социально-экономического развития республики Казахстан на 2019-2023 годы
- 13 Официальный сайт Комитета государственных доходов Министерства финансов Республики Казахстан Режим доступа: kgd.gov.kz/ru
- 14 Кодекс Республики Казахстан от 25 декабря 2017 года № 120-VI «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.07.2019 г.)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА САЛЫҚТЫ БАСҚАРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Д.Ж. Мырзаханова*¹, Б.С. Утегулова²

¹«Халықаралық бизнес университеті», Алматы қ, Қазақстан

²«Туран» Университеті, Алматы қ, Қазақстан

E-mail: madies@mail.ru¹, bakhyt@mail.ru²

Түйін. Мақалада салықтық басқарудың инновациялық технологияларының заманауи түрлері талқыланады және ашылады. Қазақстанның салық саясаты салық салудың міндеттілігі, жалпыға бірдей, әділдігі және айқындылығы қағидаттарын кезең-кезеңмен іске асыру жолымен жүріп жатыр. Жақын арада халықтың барлық топтары жалпыға бірдей салық есебімен және салық салумен қамтылатын болады. Ал салық жүктемесі барлық салық төлеушілерге олардың өмір сүру деңгейіне, табыстарына, әл-ауқатына және төлем қабілеттілігіне тең бөлінеді. Дәл осындай өлшемдер әр адамға қатысты. Уақыт өте келе дамытылған әлеуметтік әділеттіліктің өлшемдері бар, оны мемлекетіміз Конституцияда және басқа да саяси-құқықтық актілерде қолдайды.

Дегенмен, уақытпен қалыптасқан - біздің мемлекетіміз Конституцияда және басқа да саяси-құқықтық актілерде уағыздайтын әлеуметтік әділеттілік өлшемдері бар.

Түйінді сөздер: салық менеджменті, инновациялық технологиялар, салықтар, шоғырландырылған бюджет, салықтық әкімшілендіру, Ұлттық экономика.

INNOVATIVE TECHNOLOGY TAX ADMINISTRATION

REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

D. J. Myrzakhanova*¹, B.S. Utegulova²

¹University of international business, Almaty, Kazakhstan

²UNIVERSITY "TURAN» Almaty, Kazakhstan

E-mail: madies@mail.ru¹, bakhyt_u@mail.ru²

Summary The article considers and reveals the modern forms of innovative technologies of tax management. Kazakhstan's tax policy is on the path of gradual implementation of the principles of obligation, universality, fairness and certainty of taxation. In the near future, all segments of the population will be covered by universal tax accounting and taxation. And the tax burden will be evenly distributed to all taxpayers in proportion to their standard of living, income, welfare and solvency. Criteria of justice in all its. This is an evaluation category in the minds of every person. But there are still General – developed time – criteria of social justice, which are preached by our state in the Constitution and other political and legal acts.

Key words: tax management, innovative technologies, taxes, consolidated budget, tax administration, national economy.

МРНТИ 06.71.07

УДК 338.43

АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ

Б.С.Мырзалиев*, Е.Т.Абилкасимов

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,

Түркістан қаласы, Қазақстан

e-mail: borash2006@mail.ru

Андапта. Мақалада агроөнеркәсіптік кешендегі инновациялық қызметтің, оның ұйымдастырушылық-экономикалық сипатымен, дамудың алғышарттары мен сипаттамаларымен, саланың тиімді және орнықты дамуына әсер ету мәселелері қарастырылған. Агроөнеркәсіптік өндірістің жұмыс істеу тиімділігінің негізгі факторы ретінде инновациялық саясаттың маңыздылығы және аграрлық салалық инновациялық қызмет жүйесін қалыптастыру мәні анықталды.

Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешеніндегі инновациялық үдерістердің негізгі бағыттары мен ұйымдастырушылық формалары, олардың ерекшеліктері мен агроөнеркәсіп өндірісінің даму кезеңдері зерттелді. Экономиканың инновациялық моделіне көшуді ескере отырып, агроөнеркәсіптік кешендегі инновацияларды дамытуды, бұл тек тұрақтандыруды ғана емес, отандық өндірістің техникалық және технологиялық деңгейін үнемі арттыратындығы талданған. Бұл қазіргі кезеңде инновацияларды бағалау қажеттілігін негіздейді, осы үдерістің әдіснамалық негіздерін анықтайды және нарықтық жағдайда инновациялық қызметті арттыру бағыттарын береді. Агроөнеркәсіптік кешендегі инновациялық үдерістердің ұйымдастыру-экономикалық тетікігін жетілдіруге ерекше көңіл бөлінеді.

Түйінді сөздер: инновация, инновациялық үдеріс, агроөнеркәсіп кешені, ғылыми-техникалық ілгерушілік, инновациялық жобалар.

Кіріспе. Қазіргі экономикалық әлемде ғылыми-техникалық прогресс пен инновация қоғамның әлеуметтік-экономикалық даму болашағын анықтайтын маңызды факторлардың бірі болып табылады. Ішкі және әлемдік нарықтардағы кең мағынада бәсекеге қабілеттілік толығымен жаңа білімге негізделген өнімдерге байланысты. Осылайша, ғылыми-техникалық ілгерушілік пен инновациялық үдерістің өнімділігін, сапасын және бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін материалдық негіз болып табылады.

Қазіргі уақытта Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінің деңгейі **өндіріске инновация мен ғылыми жаңалықты игеру жылдамдығы мен экономикалық және технологиялық бәсекелестік қарқынды дамытуға тікелей байланысты екендігі белгілі болып отыр.** Агроөнеркәсіптік кешен жұмыс істейтін жүйелердегі оң өзгерістер олардың өсуі немесе дамуы негізінде ғана жүзеге асырылады. Жүйенің өсуі ескі құрамдас бөліктері сияқты бірдей сапалық сипаттамалары бар жаңа қызметтердің кеңейтілген немесе қарқынды жүргізілуіне байланысты. Бұл жағдайда жүйе мен оның ескі құрамдастары сапалы түрде өзгермейді. Жаңа жүйені экстенсивті жүргізу ауыл шаруашылығында жер көлемі мен мал басының артуы негізінде, ал қарқынды – жалпы оның өнімділігінің жер ауданы мен мал басының бірлігіне өсуі негізінде жүреді. Бұл ретте жүйенің жаңа бағыттармен қанығуы жүйенің құрылымы мен құрамдастары арасындағы өзара байланысты сақтау немесе өзгерту арқылы жүргізілуі мүмкін.

Ауыл шаруашылығы саласы ерекшеліктерінің бірі белгілі бір аз уақыт аралығында жүйенің ауқымды және қарқынды өсу мүмкіндігінің шектеулі болуында. Бұл жүйенің тиімді жұмыс істеуінің көрсеткіші оның қандай кезеңінде пайдалануға байланысты. Әлеуметтік-экономикалық жүйенің өсуіне тікелей әсер ететін жұмыстарды жүргізуге (өткізуге) уақытты қысқартуға болады, осылайша жер және мал басы өнімділігін жоғарылату, әсіресе табиғи жағдайға тікелей байланысты ауыл шаруашылығында тауар өндіру мен қызмет көрсету көлемін тек мақсатты бағытталған іс-шаралар арқылы ұлғайту мүмкін.

Әдістері. Зерттеудің мақсаты - инновациялық үдерістің ауыл шаруашылық ұйымдарындағы жаңашыл қызметтің ерекшеліктері арқылы жаңа идеяны жүзеге асыруға негізделген әлеуметтік-экономикалық жүйелердің даму бағыттарын анықтау. Агроөнеркәсіптік кешеннің әлеуметтік-экономикалық жүйелерін инновациялық дамыту міндеттері инновацияларды құру және оларды өндірісте жаппай пайдалануды қамтамасыз ету функцияларын жүзеге асыруға жауапты ұйымдық құрылымдарды қалыптастырумен байланысты.

Агроөнеркәсіптік ұйымдардағы инновациялық қызмет негізінен инновациялық жобалар арқылы жүзеге асырылады, оның жаңалығы осы ұйымдардың ресурстық және қаржылық мүмкіндіктеріне байланысты. Инновациялық жобаларды іске асыру қарқындылығы, яғни, инновациялық қызмет негізінен ұйымдардың және кәсіпорындардың инновациялық әлеуетіне және инновациялық ішкі мүмкіндіктеріне тәуелді. Оларды бағалау және өзара байланыстыру ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірудің инновациялық стратегиясын таңдауды қамтамасыз етеді. Бұдан басқа, инновациялық жоба, инновациялық әлеуетті, инновациялық белсенділікті және инновациялық қызметтің экономикалық тиімділігін бағалау әдістемесінің негізіне жатады.

Нәтижелер және талқылау. Инновация теориясының негізін қалаушы Й.Шумпетер болып есептелінеді. 1912 жылы жарияланған «Экономикалық даму теориясы» деп аталатын өз жұмысында пайда табу үшін кәсіпкерлік құралы ретінде инновацияларды (жаңа комбинацияларды) қарастырды. Автор кәсіпкерлерді «жаңа элемент ретінде қолдануға болатын және оның белсенді элементі ретінде әрекет ететін бизнес субъектілері» деп атады [1].

Кейінірек, 30-шы жылдары Й.Шумпетер экономикалық дамудың бес типтік өзгерісін анықтады: жаңа технологияларды, жаңа технологиялық үдерістерді немесе өндірісті жаңа нарыққа шығаруды; жаңа қасиеттері бар өнімдерді енгізу; жаңа шикізатты қолдану; өндірісті ұйымдастырудағы және оның логистикасындағы өзгерістер; жаңа нарықтардың пайда болуы.

Инновацияларды зерттеуге елеулі үлес қосқан Н. Кондратьев ірі циклдар теориясын негіздеген конъюнктуралық модельдерін жасады. Ол жаңа кезеңге көшу тауарлардың қорын кеңейтуге байланысты, жинақталған өнертабыстарды жаппай енгізу үшін жағдайлар жасайтындығын дәлелдеді. Н.Д.Кондратьев техникалық ілгерілеушілік пен жаңа кезеңге көшуді байланыстырған: оның пікірі бойынша әрбір үлкен кезеңнің, ал кейде басында көтерілу толқынының басталуына дейін қоғамның экономикалық өмірінің жағдайында елеулі өзгерістер байқалатындығын атаған. Бұл өзгерістер, әдетте, маңызды техникалық өнертабыстары мен жаңалықтары, өндіріс технологиясы мен айырбастау технологиясының терең өзгерістері кезінде бір немесе бірнеше комбинацияда көрсетіледі[2]. Әлемдік экономикалық әдебиеттерде «инновация» әлеуетті ғылыми және технологиялық ілгерілеушілікті шынайы, жаңа өнімдер мен технологияларға айналдыру ретінде түсіндіреді[3].

Отандық экономистер зерттеу барысында инновация қызметін экономиканың нарықтық қатынастарға көшуімен кеңінен қолданып келеді. Бұған дейін отандық экономикалық әдебиеттерде инновациялық мәселелер ғылыми-техникалық ілгерілеушілікті, ғылым мен техниканың дамуын зерттеу шеңберінде ғана кеңінен қамтылған болатын.

Жүйенің өсуі мен дамуын анықтайтын жаңа элементтермен, соның ішінде Либихтің агрономиялық заңы, А. Богдановтың тектология заңымен толықтырылған болуы керек. Жүйенің даму мүмкіндіктері, басқалармен қатар, осы жүйенің жұмыс істеу кезеңіне байланысты екенін атап өткен жөн. Бұл әсіресе 10-12 жылдық кезеңі бар жабдық пен технологиялық буындарының өзгеруі және 40-60 жылда басым технологиялық тәртіпті өзгертуге арналған[4].

Дәл қазіргі кезеңде ауылдың экономикасы мен әлеуметтік саласын дамыту инновацияларды, инновациялық қызметті және инновациялық үдерісті енгізу арқылы қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығы өндірісінде инновация табиғи өнімге (азық-түлік өнімдерінің өндірістік үдерістің нәтижелері) және үдерістік (өндірістік үдеріс факторлары) болып жіктеледі. Азық-түлік өнімдері (табиғи), өз кезегінде, өсімдік шаруашылығында немесе мал шаруашылығында, азық-түлік өнімдерінің түрлері мен қызметтерінде ауыл шаруашылығы өнімдерінің белгілі түрлеріне жатады. Ауыл шаруашылығы өнімдерінің, тағамның немесе қызметтердің нақты түрін өндіру үдерісі ресурстық және функционалдық түрлерге жіктеледі [5,6].

Қазақстанның ауыл шаруашылығында, басқа да экономиканың салаларына ұқсас, экономикалық жүйелерді дамыту инновациялық үдеріс арқылы инновацияға айналатын жаңа идеяны жүзеге асыруға негізделген. Инновациялардың әсерінен ескі экономикалық жүйе жойылып, жаңадан құрылуы тиіс. Өндірісті басқарудың қарқынды түрлерінің жағдайында, ескі экономикалық жүйенің негізінде инновацияларды енгізу және оны жаңа түрге айналдыру белгілі бір құрамдас бөліктері ескі жүйенің қасиеттерімен, кейбір өнім мен қызмет сипаттарының өзгеруі және жаңаларын енгізу арқылы жүргізіледі. Инновациялардың жаңалық деңгейі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым ескі жүйе тез бұзылып, жаңа жүйеге ауысады.

1 Кесте

Ауыл шаруашылығындағы инновациялық үдерістің кезеңдері мен субъектілері

Инновациялық үдерістің сатысы	Мазмұны	Субъектілер
Инновациялық ғылыми зерттеулер:		
Ғылыми зерттеу қызметі	Негізгі және қолданбалы зерттеулерге негізделген жаңа идеялар	Жоғары оқу орындары, ғылыми-өндірістік бірлестіктер, ғылыми-зерттеу институттары
Зерттеме әзірлеу	Өнімдердің, қызметтердің, технологиялық процестердің, әлеуметтік-экономикалық механизмдердің жаңа түрлерін жасау	Жоғары оқу орындары, ғылыми-өндірістік бірлестіктер, ғылыми-зерттеу институттары, тәжірибелік-конструкторлық бюролар
Өндіріске енгізу	Пилоттық (тәжірибелік) өндірістегі инновацияларды қолдану	Пилоттық (тәжірибелік) оқу-өндірістік базалары
Жаппай өндіріске енгізу	Үлкен мөлшерде инновациялық өнімдер өндіру	Ауыл шаруашылығы ұйымдары және кәсіпорындар, пилоттық өндіріс және оқу-өндірістік базалар
Сату	Инновацияны нарыққа жылжыту	Пилоттық (тәжірибелік) оқу-өндірістік базалары
Пайдалану (қолдану)	Нақты қажеттіліктерді қанағаттандыру	Ауыл шаруашылығы ұйымдары, шаруа (фермер) қожалықтары, жұртшылық шаруашылықтары
<u>Кеңейту (өрістету, тарату)</u>	Ауыл шаруашылығы инновацияларын және мүмкіндіктерін басқа салалардың қажеттіліктеріне бейімдеу	
Жаңа сипаттарды анықтау	Инновацияның жаңа қасиеттерін және жаңа қажеттіліктердің пайда болуын анықтау	Ғылыми-зерттеу институттары, жоғары оқу орындары, ғылыми-өндірістік бірлестіктер, тәжірибелік-конструкторлық бюролар

Сондықтан еліміздің ауыл шаруашылығы саласында ең алдымен, инновациялық зерттеулер мен әзірлемелер және жалпы алғанда, инновациялық үдеріс табысты болуы мүмкін ұйымдардың және кәсіпорындардың, соның ішінде қаржылық, нақты инновациялық тапсырмаларды орындау қабілеттілігінің (мүмкіндігінің) және дайындығының шарасы болып табылатын инновациялық әлеует болған жағдайда жүзеге асырылады. Ауыл шаруашылығында инновациялық үдерістің белгілі бір кезеңдерін жүзеге асыру ұйымның даму деңгейіне тән қасиет (1 кесте).

Инновацияларды пайдалану экономикалық жүйелерді (инновациялық жобалар) қалыптастыруды және олардың жұмыс істеуін қамтиды, яғни, инновацияларды пайдалану өрісі

кеңейеді. Өндірісті дамыту ғылыми өнімдер нарығының жұмыс істеу қағидалары негізінде жүзеге асырылады және бірқатар кезеңдердің өтуін қамтуы мүмкін. Ғылыми-техникалық салада нарықтық қатынастардың субъектілері бірден өндіріске енгізілген кезде, бір жағынан, ғылыми-зерттеу ұйымдары, ал екінші жағынан, олардың дамуына жұмсалған барлық шығыстарды алатын ғылыми өнімдер тұтынушылары болып табылады. Бұл үдеріске агроөнеркәсіптік кешеннің басқару органдарының, арнайы қызметтердің, агротехнологиялық парктердің, инновациялық-технологиялық орталықтардың қатысуы мүмкін.

Елдің, өңірлердің және шаруашылық субъектілерінің деңгейінде агроөнеркәсіптік кешеннің инновациялық жүйесінің даму деңгейін бағалау өз ерекшелігіне ие. Ұлттық деңгейде инновациялық қызметті құқықтық-нормативтік қолдау, сондай-ақ қаржылық, кадрлық және аграрлық ғылымды материалдық-техникалық қамтамасыз ету аса маңызды. Өңірлік деңгейде ұлттық бағалау критерийлерінің маңыздылығын сақтаумен қатар инновациялық дамудың инфрақұрылымдық және ұйымдастырушылық- экономикалық қолдау және басқару нысандары бойынша жүргізілген саясат арқылы жүргізіледі. Ауыл шаруашылығындағы өндірістегі ғылыми-техникалық прогрестің негізгі факторларының бірі өндірушілердің инновацияларға бейімділігін арттыру болып табылады.

Ауыл шаруашылығы ұйымдарының бәсекеге қабілеттілігі мен тиімділігі инновациялық үрдістерді жүзеге асыру фактісінен ғана емес, оларды іске асыру қарқындылығынан, яғни инновациялық қызметтен де байланысты.

Авторлар Түркістан аймағының 12 ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының басшыларына сауалнама жүргізе отырып, әр түрлі факторлардың әсерін, инновациялық үрдістерді жүзеге асырудың сыртқы және ішкі жағдайларын анықтады.

Инновациялық қызметті арттыру жөніндегі іс-шаралар бойынша респонденттерге 0-ден 100%-ға дейінгі маңызы бойынша бағаланатын бірқатар оң факторларды қамтитын оны ұлғайту бойынша 11 іс-шара ұсынылды. Инновациялық қызметтің өсуіне ең үлкен әсер ұйымның қаржылық қолдауының ұлғаюымен (75,5%), ал инновациялық қызметке айтарлықтай әсер ететін келесі шарт - қызметкерлерді оқытудағы өзгерістер (50%).

Инновациялық қызметтің өсуіне анағұрлым әсер ететін жағдайларға мыналар жатады: инновациялық инфрақұрылымды дамыту (48,9%); инновацияның өтелу мерзімін қысқарту (48%); топырақ құнарлылығын арттыру (46,6%); инновацияларды қолдануда бірлік шығындарын азайту (46,2%); инновациялық өнімдерге деген сұраныстың өсуі (45,7%); инновациялық қызметті арттырудағы менеджерлер мен мамандардың қызығушылығы (42,2%); ғылыми зерттеулердің, ақпарат пен консалтингтің және бүкіл инновациялық жүйенің (40%) дамуын күшейту.

Инновациялық үдерістерді жүзеге асыруға барлық сыртқы және ішкі жағдайлардың әсері туралы білу үлкен қызығушылық тудырады. Инновациялық климаттың әсер ету дәрежесі (сыртқы жағдайлар) 37,5%, инновациялық әлеует және инновациялық белсенділік (ішкі жағдайлар) - 49,1% және инновациялық қоржындағы инновациялық әзірлемелер 13,4%. Ауылшаруашылық ұйымының инновациялық климатын анықтайтын шарттар келесідей: бірінші орынды экономикалық, екіншісі әлеуметтік, үшінші ұйымдық, төртінші құқықтық, бесінші әкімшілік, ал алтыншы - экологиялық.

Қорытынды. Агроөнеркәсіп кешенінің инновациялық жүйелеріндегі оң өзгерістер олардың өсуі немесе дамуы негізінде жүреді. Инновациялық жүйенің өсуі ескі құрамдас бөліктері сияқты бірдей сапалық сипаттамалары бар жаңа элементтердің кеңейтілген немесе қарқынды қанықтылығына байланысты. Бұл жағдайда инновациялық жүйе мен оның ескі элементтері сапалы түрде өзгермейді. Ауыл шаруашылығында жаңа элементтермен жүйенің кең қанықтылығы жер учаскесі мен жануарлардың өсіп-өнуіне, сондай-ақ жердің бірлігіне және жануарлардың басына біртұтас элементтерінің көбеюіне негізделген қарқынды негізде жүзеге асырылады. Экономикалық жүйелерді дамыту инновациялық үдеріс арқылы инновацияға айналатын жаңа идеяны жүзеге асыруға негізделген. Инновациялардың әсерінен ескі әлеуметтік-экономикалық жүйе жойылып, жаңадан құрылады.

Агроөнеркәсіптік ұйымдардағы инновациялық қызмет негізінен инновациялық жобалар арқылы жүзеге асырылады, оның жаңалығы ұйымдардың ресурстық және қаржылық мүмкіндіктеріне байланысты. Инновациялық жобаларды іске асыру қарқындылығы, яғни, инновациялық қызмет негізінен ұйымдардың және кәсіпорындардың инновациялық әлеуетіне және инновацияны енгізу деңгейіне тәуелді. Ауыл шаруашылығы ұйымдары мен кәсіпорындарында шаруа (фермер) қожалықтары мен жұртшылық (үй) шаруашылықтары, әдетте, инновациялық экономикалық жүйелерді (инновациялық жобалар) және олардың жұмыс істеуін қалыптастыруды көздейтін инновацияларды пайдалану кезеңі жүзеге асырылады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – С. 169-170.
- 2 Кондратьев Н. Д. Избранные сочинения. – М.: Экономика, 1993. – С. 47.
- 3 Инновационный менеджмент: Учебник для вузов / С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др.; Под. ред. проф. С.Д. Ильенковой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – С. 335.
- 4 Першукевич И.П., Рябухина Т.М. Механизм инновационного развития агропромышленных формирований Сибири // *Фундаментальные исследования*. – 2015. – № 12 (часть 5). – С. 1036–1040.
- 5 Богданов А.А. Тектология: Всеобщая организационная наука. В 2-х книгах. – М.: «Экономика», 1989. – 654 с.
- 6 Кендюх Е.И., Щетинина И.В. Инновационная основа повышения конкурентоспособности АПК и продовольственной безопасности страны // *Формирование конкурентоспособной экономики АПК региона: теорет. и практ. аспекты: XIII Межд. научно-практ. конф.* – Барнаул: Алтайский дом печати, 2014. – С. 266–268.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ

Б.С.Мырзалиев*, Е.Т.Абылкасимов

Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмета Ясави
e-mail: borash2006@mail.ru

Резюме. В статье рассматриваются проблемы инновационной деятельности в агропромышленном комплексе, ее организационно-экономическая сущность, предпосылки и особенности развития, ее влияние на эффективное и устойчивое развитие отрасли. Раскрывается значение инновационной политики и формирование аграрной отраслевой системы инновационной деятельности, как основного фактора эффективности функционирования агропромышленного производства.

Исследованы основные направления и организационные формы инновационных процессов в агропромышленном комплексе Казахстана, их особенности и этапы развития агропромышленного производства. Анализируется развитие инновационной деятельности в агропромышленном комплексе с учетом перехода к инновационной модели экономики, который означает не только стабилизацию, но и постоянное повышение технического и технологического уровня отечественного производства. Обосновывается необходимость оценки инновационной деятельности на современном этапе, излагаются методические основы данного процесса и даются направления повышения инновационной активности в рыночных условиях. Особое внимание уделяется совершенствованию организационно-экономического механизма инновационных процессов в агропромышленном комплексе.

Ключевые слова: инновация, инновационный процесс, агропромышленный комплекс, научно-технический прогресс, инновационные проекты.

IMPROVING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY IN AGROINDUSTRIAL COMPLEX

B.S.Myrzaliev *, E.T.Abyllkasymov

International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmet Yasawi
e-mail: borash2006@mail.ru

Summary. The article deals with the problems of innovation activity in the agro-industrial complex, its organizational and economic nature, the prerequisites and characteristics of development, its impact on the effective and sustainable development of the industry. The importance of innovation policy and the formation of the agrarian sectoral system of innovation activity, as the main factor of the efficiency of the agro-industrial production, is revealed.

The main directions and organizational forms of innovation processes in the agro-industrial complex of Kazakhstan, their features and stages of development of agro-industrial production are investigated. Analyzed the development of innovation in the agro-industrial complex, taking into account the transition to an innovative model of the economy, which means not only stabilization, but also a constant increase in the technical and technological level of domestic production. It justifies the need to assess innovation at the present stage, outlines the methodological foundations of this process and gives directions for increasing innovation activity in market conditions. Particular attention is paid to improving the organizational and economic mechanism of innovation processes in the agro-industrial complex.

Key words: innovation, innovation process, agriculture, scientific and technological progress, innovative projects.

МРНТИ 06.71.45

УДК 37.088.2

ПРОЕКТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Д. Поленов¹, С. Сатаев^{*2}

¹КазНУ им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

²«Экономический колледж Университета Нархоз», г. Алматы, Казахстан

e-mail: sanat.sataev@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена вопросам проектного управления персоналом высшей школы. Рассмотрены вопросы формирования команды-коллектива единомышленников, его этапы, проблемы управления образовательным коллективом, кадровая политика образовательного учреждения, стратегии управления человеческими ресурсами, основные характеристики, стратегии управления коллективом с точки зрения моделей менеджмента. Основной целью статьи является рассмотрение персонала высшей школы с точки зрения эффективности внедрения проектного управления. Под персоналом высшей школы авторами подразумевается не только профессорско-преподавательский состав, но и административные и вспомогательные работники. Помимо этого, авторами статьи представлено описание известных управленческих моделей менеджмента с их описанием и указанием достоинств и недостатков. Также представлены выводы об эффективности использования проектного подхода в системе управления персоналом образовательных учреждений различного уровня.

Ключевые слова: управление, проект, персонал, коллектив, результат.

Введение. В результате социальных изменений, таких как глобализация, высокая конкурентоспособность и растущий поиск знаний, высшие учебные заведения - ВУЗы оказались вынужденными развиваться эффективно и действенно.

Особое внимание следует уделить к вопросу о соотношении индивидуальных и коллективных форм организации управленческой деятельности образовательного учреждения. С одной стороны, фигуры руководителей выступают во всем богатстве индивидуалистических ценностей, с другой - современная сфера образовательных услуг и управление ею, невозможны без группы единомышленников. Формирование таких групп управленческого персонала - носителей творческих преобразований и нестандартного мышления требует переосмысления всей кадровой политики образовательного учреждения и построения действенной системы управления персоналом.

В связи с этим тема данной статьи представляется достаточно важной и актуальной.

Материалы и методы. Постоянное использование диалектического подхода к оценке и исследованию возможностей применения проектного управления персоналом организаций, и, в частности, высших учебных заведений в статье используются общенаучные методы, такие как анализ, синтез, индукция, дедукция и др.

Обзор литературы. Вопросы проектного управления достаточно широко изложены в трудах отечественных и зарубежных ученых: Цеховой А.Ф., Хусаинова М.Х., Савченко Л.И., Баженова А. Д., Мазура И.И., Мальцевой Т. И., Половинко В. С., Тропиновой, Е. А. и других. Наиболее популярными авторами среди членов союза проектных менеджеров РМІ являются Дэвид Клеланд, Бопая Биданда, Даррен Далчер, Тициано Вилла.

Результаты и рассуждения. Управление человеческими ресурсами зависит от политики, операций и систем, которые влияют на поведение, отношение и производительность персонала. Управление человеческими ресурсами, в традиционном понимании, представляет собой процесс, включающий 4 задачи: привлекать, развивать, мотивировать и удерживать человеческие ресурсы.

Поэтому целью управления человеческими ресурсами является достижение желаемых результатов коллективных усилий сотрудников по поведению: поставка персонала по низким ценам; воспитывать и развивать таланты и навыки людей; поддержание компетентных кадров и создание отношений между ними; обеспечение материальных и духовных потребностей персонала в удовлетворении того, что должно быть создано необходимое согласование между его личными целями и задачами организации [1].

Сплоченный и заинтересованный в образовательных результатах педагогический коллектив является залогом успешного функционирования образовательной организации, так как именно человеческий ресурс обеспечивает эффективность реализации образовательной стратегии, формирование положительной репутации образовательного учреждения. В этой связи одной из приоритетных задач руководства образовательной организации является направление усилий для

создания целеустремленного коллектива педагогов и администрации, который можно было бы охарактеризовать «коллективом единомышленников» [2].

Коллектив единомышленников в образовательной организации, на наш взгляд, определяется тем, что: все члены образовательной организации обладают единым представлением о ее миссии, целях, задачах и видении; все члены образовательной организации осуществляют свою профессиональную деятельность в единой системе организационных ценностей; у всех членов образовательной организации наблюдается единое понимание стратегических и оперативных организационных целей, что структурирует трудовые отношения в коллективе.

Чтобы педагогический коллектив выполнял организационные задачи продуктивно, необходимо управленческое сопровождение всего процесса формирования команды единомышленников, которое состоит из следующих ключевых этапов.

- Этап постановки целей перед членами коллектива (группой). На этом этапе важно добиться единого восприятия системы организационных целей, минимизировать конфликт целей.

- Этап психологической подстройки членов коллектива друг к другу, борьба статусов. На этом этапе в ходе интерактивного взаимодействия друг с другом в коллективе начинается процесс распределения ролей. В группе определяется лидер, активно осуществляются явные и скрытые манипуляции членов коллектива. Важно отметить, что отсутствие данного этапа в процессе группообразования свидетельствует о единой системе ценностей членов коллектива, становлении команды.

- Этап нормирования. На данном этапе в коллективе (группе) начинают оформляться единые нормы и правила трудового поведения [3].

Важно учитывать, что без контроля и сопровождения этого процесса со стороны руководства образовательной организации группа может выработать ценности и нормы, противоположные ожиданиям руководства. В этом случае в коллективе устанавливается субкультура, которая, как правило, вступает в конфликт с официальной организационной культурой образовательной организации. Чтобы минимизировать риск формирования антиценностей и антинорм в деятельности коллектива, необходимо применять следующие методы: организация корпоративных мероприятий, формирование корпоративных традиций, представление интересов группы во внешней (по отношению к группе) среде, поддержка коллектива в кризисных ситуациях и т.д.

- Этап выполнения работ и расформирование группы. На этом этапе оцениваются результаты деятельности коллектива, в случае успешного достижения целей образовательной организации реализуется система поощрений.

В случае, если группообразование в образовательной организации было хаотичным и неуправляемым, возникает ряд проблем, связанных с наступлением организационно-ценностного дисбаланса между руководством и педагогами. Организационно-ценностный дисбаланс представляет собой разность восприятия организационных целей, задач, философии образовательной организации педагогическим коллективом. Следует отметить, что наиболее существенным фактором влияния на возникновение организационно-ценностного дисбаланса является отсутствие конгруэнтности между личностными и организационными целями и ценностями у педагогических работников. Так, отмечаются следующие проблемы управления коллективом образовательного учреждения в ситуации организационно-ценностного дисбаланса: межличностные и организационные конфликты в коллективе; сложность в формировании проектных групп и команд; неготовность педагогов и административных работников к делегированию полномочий; низкая исполнительская дисциплина; непонимание коллективом функциональных задач и организационных целей; неготовность коллектива к профессиональному развитию и росту; невозможность формирования самообучающейся организации и т.п.

Все вышеупомянутые проблемы, в свою очередь, оказывают негативное влияние на качество образовательных услуг и формируют неблагоприятный имидж образовательной организации, что свидетельствует о неэффективности управления ей [4].

Важно различать ряд проблем управления коллективом, которые обусловлены внешними по отношению к образовательной организации факторами. К таким негативным факторам относятся:

- Недостаточно высокий статус профессии «учитель» на рынке труда. Это обусловлено экономическими изменениями в нашей стране, когда ценность профессиональной деятельности в бизнесе намного превышает ценность труда в социальной сфере. Снижение статуса педагогических работников в общей экономической системе повлекло за собой нежелание молодых и перспективных выпускников школ поступать в педагогические вузы, отток молодых кадров из системы образования, что привело к старению коллектива педагогов в школах. Следует отметить, что в современных

условиях развития социальной сферы, с активной поддержкой государством ситуация постепенно меняется, а престиж педагогических профессий растет. Конечно, в настоящее время, на наш взгляд, государством уделяется большое внимание к повышению самого статуса учителя. Это подтверждается разработкой в настоящее время министерством образования Закона «О статусе педагога».

- Низкая мотивация педагогов образовательных учреждений к труду. Это обусловлено недостаточно эффективной системой экономического стимулирования работников педагогических профессий. Ни для кого не секрет, что средняя зарплата учителя в настоящее время ниже среднерыночной зарплаты работников бизнеса.

- Неготовность педагогов к инновационной деятельности. Данный фактор во многом связан с тем, что в образовательных организациях средний возраст педагогических работников составляет 45 и более лет. В этом возрасте заметно снижается потребность в достижениях, саморазвитии. В то же время актуализируются потребности в стабильности, отсутствии перепадов в условиях труда и т.д.

Минимизация негативного влияния внешних факторов на продуктивность работы педагогического коллектива возможна, в первую очередь, средствами государственной политики в области образования. В то же время, грамотное управление коллективом внутри образовательной организации позволит не только снизить негативное влияние этих факторов, но и привлекать молодых и перспективных специалистов, удерживать их в коллективе, развивать высокую заинтересованность в работе. Таким образом, кадровая политика руководства образовательной организации будет способствовать снижению рисков организационно-ценностного дисбаланса и внешних факторов влияния, направляя все усилия на формирование коллектива единомышленников.

Кадровая политика — это совокупность правил, норм, ценностей и представлений руководства и персонала образовательной организации, которые определяют направление и содержание работы с педагогическим персоналом [5].

Цель кадровой политики заключается в сохранении педагогического персонала, соответствующего потребностям образовательной организации, а также в создании благоприятных условий для трудовой деятельности, способствующих достижению приоритетных стратегических целей образования. В этой связи можно констатировать, что именно целенаправленная кадровая политика руководства образовательной организации будет способствовать формированию трудовых отношений в формате ценностей «коллектива единомышленников».

Сущность и содержание единых правил, норм и организационных ценностей всегда зависят от стратегии управления человеческими ресурсами образовательной организации, среди которых выделяют [6]:

- Под **потребительской** стратегией управления понимают то, что администрация образовательной организации эксплуатирует трудовой потенциал сотрудников, а персонал учебного заведения использует все возможности образовательной организации для достижения личных целей. Традиционно к таким потребностям относятся, например, приобретение педагогического стажа или возможность иметь гибкий график работы;

- **Партнерская** стратегия управления педагогическим коллективом заключается в том, что между администрацией образовательной организации и педагогическим персоналом складываются взаимовыгодные партнерские отношения, при которых происходит постепенное согласование целей и ценностей.

- **Идентификационная** стратегия управления коллективом образовательной организации проявляется в том, что трудовые отношения в образовательной организации строятся на совпадении личных и организационных целей и ценностей, движущей силой реализации трудового потенциала педагогических кадров является развитие образовательной организации, а приоритетом управления коллективом является индивидуальное и командное развитие всего персонала.

Каждая из вышеуказанных управленческих стратегий, разумеется, имеет свои преимущества и недостатки и для их адаптации к организации требуется предварительный анализ различных факторов, как внутренних, так и внешних.

Основной функцией менеджмента в рамках реализации идентификационной стратегии управления человеческими ресурсами является делегирование полномочий и ответственности, также осуществляется долговременное планирование педагогического персонала. Следует отметить, что отбор сотрудников производится на основе их ценностных ориентаций и личностного профессионального потенциала, а деловая оценка осуществляется с целью развития профессионально значимых качеств. Реализуется система индивидуальных планов профессионального развития и продвижения педагогических работников в образовательной организации. Важно отметить, что выбор руководителем образовательной организации конкретной стратегии управления коллективом

определяет систему трудовых отношений между руководством и педагогическим персоналом, а также систему общих принципов, норм и правил трудовой деятельности. Управление коллективом образовательной организации в рамках кадровой политики, ориентированной на идентификационную стратегию, создает благоприятные условия для снижения организационно-ценностного дисбаланса и приводит к формированию «коллектива единомышленников».

Следует учитывать, что идентификационная стратегия управления коллективом и единая философия образовательной организации могут реализовываться в следующих моделях менеджмента [7]:

- MBI (Management By Instructions) - управление по инструкциям;
- MBO (Management By Objectives) - управление по целям;
- MBV (Management By Values) - управление по ценностям.

В свою очередь, эффективное управление педагогическим коллективом может быть достигнуто в случае осуществления следующих управленческих действий: идентифицировать ключевые цели, ценности, процессы образовательной организации и культивировать их в профессиональной деятельности педагогических кадров средствами коллективных совещаний, обсуждений проблем, обратной связи; создать условия для удовлетворения личных и коллективных потребностей педагогического персонала в образовательной организации. В идеальном случае — достичь сопряженности личных, коллективных и организационных целей и ценностей средствами реализации корпоративных мероприятий, формирования организационных традиций; поддерживать процесс самореализации педагогических кадров средствами делегирования полномочий, привлечения педагогического коллектива к принятию управленческих решений, создания проектных целевых групп и команд в образовательной организации; поддерживать мотивационную готовность педагогов к совместной коллективной работе средствами формирования благоприятного социально-психологического климата, поощрения и стимулирования результатов коллективного труда; снизить влияние организационных слухов средствами установления незначительной дистанции власти в образовательной организации, публичного информирования педагогического коллектива о всех проблемах и достижениях в образовательной организации и т.д.

Заключение. Современное общество стремительно переходит к наиболее прогрессивной форме управления образовательными учреждениями, что подразумевает управление постоянными изменениями - проектному управлению. Проектное управление предполагает создание специфической структуры - проектно-ориентированной команды. Объектом управления персоналом при проектно-ориентированном управлении учреждением сферы образовательных услуг является команда проекта - целостная группа работников вуза, формируемая для выполнения работы, содержание которой вынесено за рамки функций подразделений и профессионально-должностных обязанностей персонала.

Управление коллективом образовательного учреждения определяется целенаправленной стратегией управления: моделью управления образовательной организацией; кадровой политикой — системой правил, норм, ценностей и процедур в соответствии с выбранной стратегией и моделью.

Возникновение проблем в управлении коллективом образовательной организации необходимо прогнозировать исходя из сущности и содержания кадровой политики, а также наличия или отсутствия организационно-ценностного дисбаланса между руководством и персоналом образовательной организации.

Список использованной литературы:

1 Project Management Institute (<https://www.pmi.org/learning/library/management-project-oriented-society-1937>)

2 Управление проектами / под ред. Дж. К. Пинто. – СПб.: Питер, 2004. – 464 с.

3 Мазур И. И., Шапиро В. Д., Ольдерогге Н. Г. Управление проектами: учеб. пособие/ под общ. ред. И. И. Мазура. – 2-е изд. – М.: ОМЕГА-Л, 2014. – 664 с.

4 Мальцева Т. И. Система управления персоналом образовательного учреждения // Проблемы и перспективы развития образования: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Пермь, май 2012 г.). — Пермь: Меркурий, 2012. — С. 43-44. — URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/58/2292/> (дата обращения: 26.01.2019)

5 Мир управления проектами: пер. сангл. / под ред. Х. Решке, Х. Шелле. – М.: Аланс, 1993. – 304 с.

6 Тропинова, Е. А. К вопросу об архитектонике инновационных проектов в сфере образования / Е. А. Тропинова // Экономический вестник НГУ. –2015. – № 2. – С. 138–144.

7 Бирюков, В. Проектный подход в бизнес / В. Бирюков, В. Дрожжинов. [Электронный ресурс] – URL: <http://www.hig.spb.ru/> (дата обращения: 26.01.2019)

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІН ЖОБАЛЫҚ БАСҚАРУ

Д. Поленов¹, С. Сатаев^{*2}

¹ Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы қ., Қазақстан

² «Нархоз Университетінің Экономикалық колледжінің», Алматы қ., Қазақстан

e-mail: sanat.sataev@gmail.com

Түйін. Мақала Жоғары Мектеп қызметкерлерін жобалық басқару мәселелеріне арналған. Пікірлес ұжым-команданы қалыптастыру мәселелері, оның кезеңдері, білім беру ұжымын басқару мәселелері, білім беру мекемесінің кадр саясаты, адам ресурстарын басқару стратегиясы, менеджмент модельдері тұрғысынан ұжымды басқару стратегиясы, негізгі сипаттамалары қарастырылды. Мақаланың негізгі мақсаты жобалық басқаруды енгізу тиімділігі тұрғысынан жоғары мектеп қызметкерлерін қарастыру болып табылады. Авторлардың тарапынан жоғары мектептің қызметкерлері ретінде тек профессор-оқытушылар құрамы ғана емес, әкімшілік және көмекші қызметкерлері де қарастырылады. Сонымен қатар, мақаланың авторлары менеджменттің белгілі басқару үлгілерінің сипаттамалары мен артықшылықтарын және кемшіліктері ашып көрсеткен. Мақаланы қорытындылай келе, авторлар әр түрлі деңгейдегі білім беру мекемелерінің персоналды басқару жүйесінде жобалық тәсілді қолдану тиімділігі туралы қорытындыны берген.

Түйінді сөздер: басқарма, жоба, қызметкерлер, ұжым, нәтиже.

PROJECT MANAGEMENT STAFF OF THE HIGHER SCHOOL

D. Polenov¹, S. Sataev^{*2}

¹ Al-Farabi KazNU, Almaty, Kazakhstan

² Narxoz University Economic College, Almaty, Kazakhstan

e-mail: sanat.sataev@gmail.com

Summary. The article is devoted to the issues of project management of higher school personnel. The article deals with the formation of a team—a team of like-minded people, its stages, the problems of management of educational staff, personnel policy of educational institutions, human resources management strategies, the main characteristics, team management strategies in terms of management models. The main purpose of the article is to examine the staff of higher education in terms of the effectiveness of the implementation of project management. Under the staff of the higher school, the authors mean not only the faculty, but also administrative and auxiliary workers. In addition, the authors of the article presented a description of well-known management models of management with their description and indication of advantages and disadvantages. In the conclusion of the article, the authors of the work gave conclusions on the effectiveness of using the project approach in the personnel management system of educational institutions of various levels.

Keywords: management, project, staff, team, result.

МРНТИ 06.81.55

УДК 339.138

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГА И ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В КАЗАХСТАНЕ

Д.И. Разакова^{*1}, Н.А. Кудайбергенов², Д.М. Дадабаева³

^{1,3} Университет Туран, г. Алматы, Казахстан

² Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан

e-mail: Dina_next@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрены основные тенденции развития интернет-маркетинга и электронной коммерции в Республике Казахстан. Приведены преимущества использования сети Интернет в продвижении товаров и услуг. Выявлено, что динамика мирового и казахстанского медийного рынка Интернет остается положительной, а интернет-коммуникации по-прежнему востребованы. Проанализированы показатели доли пользователей сети Интернет, показатели рынка интернет-торговли, на основе чего были выявлены предпочтения и наиболее востребованные товары среди покупателей. Выявлены причины, препятствующие развитию электронной торговли в Республике Казахстан. Предложены пути по решению сложившихся проблем в области интернет-маркетинга, состоящие из создания законодательной базы в области интернет-маркетинга и ужесточения ответственности за нарушение существующей, реализации совместных программ по развитию электронной коммерции, повышения грамотности населения, адаптации традиционных приемов маркетинга в сети Интернет, создания единой платежной системы.

Ключевые слова: интернет-маркетинг, интернет-торговля, товары, услуги, онлайн-торговля, электронная коммерция.

Введение. Широкое распространение современных технологий, а особенно IT-технологий, оказывает огромное влияние на развитие экономики. Каждая компания пытается найти новые рынки сбыта. Одним из путей их увеличения на данный момент является Интернет. Стратегия развития компании во всемирной паутине является одним из наиболее эффективных способов продвижения товаров, повышения имиджа, развития в целом для любой организации. Благодаря появлению новых технологий расширяются масштабы и увеличивается скорость развития международной торговли. С внедрением новых технологий и усовершенствованием логистики процесс покупки товаров из другой страны стал проще, и как следствие более востребованным. С каждым годом все большую долю в развитии мировой торговли занимает именно интернет-торговля в интернет-маркетинге [1].

Положительная динамика проникновения сети Интернет обуславливает возрастание ее роли в современном бизнесе. Интернет позволяет оперативно собирать данные о потребителях, исследовать привычки и предпочтения постоянно растущей группы людей, проводящих большую часть времени онлайн. Это вынуждает маркетологов пересмотреть подход к интегрированным маркетинговым коммуникациям. Большинство предприятий создали сайты и продвигают свои товары и услуги посредством маркетинговых коммуникаций Интернета, а научные исследования в сфере интернет-маркетинга имеют большое практическое значение. Структура маркетинговых коммуникаций Интернета обладает значительной динамикой, регулярно появляются новые инструменты коммуникационного воздействия. Таким образом, исследование рынка интернет-коммуникаций является приоритетной задачей научных исследований.

Методы исследования. Теоретической и методической основой исследования явились работы отечественных и зарубежных специалистов по экономике и маркетингу. Информационную базу исследования составили данные Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан.

В ходе исследования использовались следующие методы: классификация, обобщение, анализ, описание, а также экономико-статистические методы (сводка, группировка, выборочное обследование, определение относительных величин структуры, средних величин), экспертные и социологические методы исследования.

Результаты и обсуждение. Сущность интернет-маркетинга заключается в продвижении товаров и услуг через систему Интернет. Для этого могут быть использованы различные инструменты и механизмы, такие как контекстная реклама, SEO-оптимизация, создание сайта, интернет-магазинов, e-mail рассылка, онлайн-доски объявлений и т.д. Безусловными плюсами в использовании интернет-маркетинга является высокая точность определения целевой аудитории, так как при помощи оптимизации поисковых систем по запросам клиента можно определить необходимый покупателю товар [2].

Несмотря на кризисные явления в экономике и повсеместное сокращение затрат на маркетинг, динамика мирового и казахстанского медийного рынка Интернета остается положительной, а интернет-коммуникации по-прежнему востребованы в продвижении товаров и услуг.

По данным Комитета по статистике Республики Казахстан, в 2018 году доля пользователей сети Интернет (с учетом мобильного) среди людей в возрасте 6–74 лет составила 78,8%. Для сравнения: в 2017 году доступ к интернету был у 73% населения (при общей численности населения в 17,96 млн человек это около 13 млн пользователей). Лидерами по пользованию сетью Интернет среди населения в возрасте 16-74 лет являются г.Нур-Султан (90,1%), г.Алматы (87,1%) и Алматинская область (88,9%) [3].

В среднем, пользователь сети Интернет в Казахстане - это человек в возрасте 23–35 лет, работающий в частном или государственном секторе и выходящий в сеть с компьютера, но имеющий доступ и к мобильному интернету. Причем активнее интернетом пользуются женщины (52,2% пользователей).

На сегодняшний день, в Казахстане доля онлайн-торговли от всего ретейла составляет **около 1-1,5%**, но ежегодно рынок интернет-торговли растёт **на 30%**. В 2018 году на казахстанском рынке электронной коммерции зарегистрировано около 1700 интернет-магазинов, а количество покупателей составило 1,5 млн человек. Сумма товаров, купленных на интернет-рынке **составила 20,144 млрд тенге**, а средний чек одной онлайн-покупки вырос **на 19%** и составил **34 742 тенге**.

Опыт развитых стран свидетельствует: для того чтобы проекты в сфере электронной коммерции начали пользоваться спросом, нужно, во-первых, чтобы уровень проникновения интернета превысил порог в 20%, а во-вторых, чтобы пользователи созрели для своей первой онлайн-покупки. С учетом того, что 20-процентный порог Казахстан перешагнул лишь в 2011 году, объяснимо отставание даже от России, не говоря о США и Великобритании.

Более активное присутствие электронной коммерции установлено в г. Алматы, г. Нур-Султан и Карагандинской области. По данным Комитета по статистике, в 2018 году из каждой сотни человек, проживающих в Карагандинской области, доступ к высокоскоростному интернету имели 12, в г. Нур-Султан – 15, а в Алматы – 50. Соответственно на Алматы приходится львиная доля всей интернет-торговли и услуг в стране – более 71% [3].

По данным Комитета по статистике, розничные покупатели предпочитают приобретать онлайн непродовольственные товары. На них приходится 96,2% покупок из общего объема розничной торговли, которая составила 78,5 млрд тенге. Так, наиболее популярной категорией товаров, приобретаемых через интернет, стали строительные материалы – 18,1%, или 13,7 млрд тенге. На втором месте косметические товары и туалетные принадлежности – 15,8%, или 11,9 млрд тенге. Следом идут электрические бытовые приборы, что занимают 10,9%, или 8,3 млрд тенге [3].

В целом, интернет-маркетинг способствует развитию реального сектора экономики Казахстана, в связи с этим в республике совершенствуются законодательные и практические аспекты осуществления электронной коммерции. Так, в целях развития цифровых финансовых услуг Национальным банком Республики Казахстан разработан проект системы моментальных платежей с возможностью использования мобильного телефона. Цель данной Системы — предоставление удобного и доступного инструмента для межбанковских платежей по упрощенным реквизитам в онлайн режиме [4].

С 2018 г. для развития инфраструктуры логистики начата работа по созданию логистических хабов и сортировочных центров.

Министерством национальной экономики разработан законопроект «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам регулирования торговой деятельности», который направлен на систематизацию понятийного аппарата и выработку механизмов правового регулирования электронной торговли.

В рамках совершенствования законодательной базы в новом Налоговом кодексе определены понятия «интернет-магазин», «интернет-площадка», «электронная торговля товарами». Также вступили в силу налоговые преференции для юридических лиц и индивидуальных предпринимателей в общеустановленном порядке, в части освобождения доходов от уплаты корпоративного подоходного налога и индивидуального подоходного налога, получаемых в сфере электронной торговли до 0% сроком на пять лет.

Тем не менее, на современном этапе развития в сфере интернет-коммерции в Казахстане имеются причины, препятствующие развитию электронной торговли:

1. Одна из главных причин – это очень узкий круг пользователей Интернета в Казахстане, причем большинство из них не склонны заниматься покупками в Сети.

2. Статистический фактор, т.е. различные усредненные показатели пользователей: Интернета и среднестатистического жителя Казахстана, в первую очередь, по уровню материального благосостояния, технической подготовке и уровню образования. Этот фактор, с одной стороны, делает использование интернет-коммерции идеальным инструментом для продвижения компьютерной техники, программного обеспечения и сложной электроники. С другой стороны, этот же фактор делает менее эффективным использование Интернета для продвижения товаров массового спроса.

3. Хаотичность и информационная перегруженность большинства сайтов затрудняют привлечение и удержание потенциальных клиентов, то есть вопрос профессионального создания сайта и возможностей оценки эффективности его функционирования.

4. Безопасность финансовых сделок и передаваемой конфиденциальной информации.

5. Явный недостаток профессиональных специалистов по интернет-маркетингу и рекламе приводит к низкому качеству оказываемых ими услуг [5].

Решение вышеизложенных проблем требует комплексного подхода как со стороны государства, так и со стороны бизнес - сообщества, так как решение одной или нескольких проблем не приведет к значительным улучшениям ситуации на рынке.

Заключение. Проведенное исследование показало, что интернет-маркетинг, а также электронная коммерция в Казахстане еще далеки от совершенства, однако показывают быстрые темпы роста. С совершенствованием интернет- маркетинга будут появляться все новые методы доставки информации до потребителя, что позволит снижать издержки и сделает более доступными те или иные товары и услуги. Поэтому важно выделить ряд предложений по улучшению сложившейся ситуации в области интернет-маркетинга в Республике Казахстан:

- создание законодательной базы в области интернет-маркетинга и ужесточение ответственности за нарушение существующей;

- совместные программы по развитию электронной коммерции;
- изменение в сфере образования для повышения грамотности населения, пользователей Интернет;
- адаптация традиционных приемов маркетинга в сети Интернет;
- создание единой платежной системы и т.д.

В заключение следует отметить, что реализация маркетинга с помощью глобальной сети продолжает свое развитие. Игнорировать столь мощный канал связи с потребителями не стоит, необходимо продолжать развитие и совершенствование интернет-маркетинга, что неизбежно приведет к прогрессивным результатам его использования.

Список использованной литературы:

- 1 Ромата Е.В. Тенденции и перспективы развития маркетинга в современных условиях: монография.- Харьков. -ХНАДУ, 2013. - С.365.
- 2 Rozdolskaya I.V., Ledovskaya M.E. Marketing orientation of the regional market of consulting services at a stage of innovative transformations//I.V. Rozdolskaya. - International journal of applied and fundamental research. -2014.- № 1. –P.76.
- 3 Сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан [Электронный ресурс]. URL: <http://stat.gov.kz/>
- 4 Сулейменов Ж.М., Ибраимова С.С. Анализ развития рынка электронной коммерции Казахстана и его перспективы// Научные исследования XXI века: теория и практика: материалы Международной (заочной) научно-практической конференции. Научно-издательский центр «Мир науки». -2018. -С.244-248.
- 5 Сейлханова А.С., Жумалина С.К., Зимица Е.И. Развитие электронной коммерции в Казахстане// Современная наука: проблемы и перспективы развития: международная научно-практическая конференция. Сборник статей: в 3 частях. -2018. - С.175-179.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГ ПЕН ЭЛЕКТРОНДЫҚ КОММЕРЦИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ

*Д.И.Разакова*¹, Н.А.Кудайберген², Д.М.Дадабаева³*

^{1,3}Тұран университеті, Алматы қ., Қазақстан

²Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университеті, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: Dina_next@mail.ru

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасындағы интернет-маркетинг пен электрондық коммерцияның дамуының негізгі тенденциялары қарастырылған. Тауарлар мен қызметтерді жылжытуда Интернет желісін пайдаланудың артықшылықтары келтірілген. Әлемдік және қазақстандық медиалық интернет нарығының динамикасы оң болып қалуда, ал интернет-коммуникациялар бұрынғысына сұранысқа ие. Интернет желісін пайдаланушылар үлесінің көрсеткіштері, интернет-сауда нарығының көрсеткіштері талданды, соның негізінде сатып алушылар арасында артықшылық пен неғұрлым талап етілетін тауарлар анықталды. Қазақстан Республикасында электрондық сауданың дамуына кедергі келтіретін себептер белгіленді. Интернет-маркетинг саласында қалыптасқан проблемаларды шешу жолдары ретінде Интернет-маркетинг саласында заңнамалық базаны құру және қолданыстағы заңнаманы бұзғаны үшін жауапкершілікті қатаңдату, электрондық коммерцияны дамыту бойынша бірлескен бағдарламаларды іске асыру, халықтың сауаттылығын арттыру, Интернет желісінде маркетингтің дәстүрлі тәсілдерін бейімдеу, бірыңғай төлем жүйесін құру жолдары ұсынылды.

Түйінді сөздер: интернет-маркетинг, интернет-сауда, тауарлар, қызметтер, онлайн-сауда, электрондық коммерция.

MODERN TRENDS IN INTERNET MARKETING AND E-COMMERCE IN KAZAKHSTAN

*D.I.Razakova*¹, N.A.Kudaibergenov², D.M.Dadabayeva³*

^{1,3}Turan University, Almaty, Kazakhstan

²Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan

e-mail: Dina_next@mail.ru

Summary. The article describes the main trends in the development of Internet marketing and e-Commerce in the Republic of Kazakhstan. The advantages of using the Internet in the promotion of goods and services. It is revealed that the dynamics of the world and Kazakhstan media market of the Internet remains positive, and Internet communications are still in demand. Analyzed indicators of the share of Internet users, indicators of the market of Internet Commerce, on the basis of which were identified preferences and the most

popular products among buyers. The reasons hindering the development of e-Commerce in the Republic of Kazakhstan are revealed. The ways to solve the existing problems in the field of Internet marketing, consisting of the creation of a legislative framework in the field of Internet marketing and tougher responsibility for the violation of the existing, the implementation of joint programs for the development of e-Commerce, literacy, adaptation of traditional methods of marketing on the Internet, the creation of a single payment system.

Key words: Internet marketing, Internet trading, goods, services, online trading, e-Commerce.

МРНТИ 06.71.07

УДК 338.436.33

ҚР АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕННІҢ РӨЛІ

Г.Ж. Сейтхамзина¹, М.Т. Жетесова², А.Д. Тлеубекова¹

¹ Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

² Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, Астана қ., Қазақстан
e-mail: atleubekova@mail.ru

Түйін. Мақалада Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі агроөнеркәсіптің ролін негіздеу мәселелері қаралған. Жұмыста Қазақстанның негізгі азық-түлік түрлері бойынша өзін-өзі қамтамасыз ету деңгейі талданып, шешімін таппаған мәселелер көрсетілген. Бұл жұмыс Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігінің көрсеткіштерінің есебінен, сондай ақ негізгі азық-түлік түрлерін орташа тұтыну бойынша түрлі елдердің салыстырмалы мәліметтерінен тұрады. Қазақстан кейбір маңызды азық-түлік түрлері бойынша өзін-өзі толықтай дерлік қамсыздандыратынына қарамастан, құс еті, өсімдік майы, сүзбе және ірімшік, қант, шұжық өнімдері бойынша импортқа тәуелді екендігі көрсетілген. Шикізат көздері жеткілікті бола тұра, отандық өндірістің тұтытудағы үлесінің төмендігі оның бәсеке қабілеттілігінің төмен деңгейімен байланыстырылған. АӨК кәсіпорындарының бәсекелік қабілетінің төмендігінің себептерін екі бөлікке топталған: өндірістік сипаттағы себептер және өнімді өткізумен байланысты себептер.

Түйінді сөздер: азық-түлік қауіпсіздігі, агроөнеркәсіптік кешен, ауыл шаруашылығы өндірісі, азық-түлік.

Кіріспе. Нарық шарттарында агроөнеркәсіп аса маңызды орын алады, бірақ салааралық бәсекелестікке толықтай және тең қатысуға мүддесіз болады. Табыс деңгейі төмен ауыл шаруашылығы табиғи факторларға тәуелді, өндіріс сипаты маусымдық және циклдық болып келеді, сондықтан өнеркәсіппен салыстырғанда технологиялық жағынан артта қалған сала болып саналады. Ал ауыл шаруашылығының даму деңгейі елдің азық-түлік қауіпсіздігінің жағдайына тікелей әсер етеді. Азық-түлік қауіпсіздігі мемлекеттің барлық азаматтарының мұқтаждықтарын қанағаттандыратын сапалы және қауіпсіз тамақ өнімдерінің қажетті көлемі мен ассортименттерінің болуымен бағаланады.

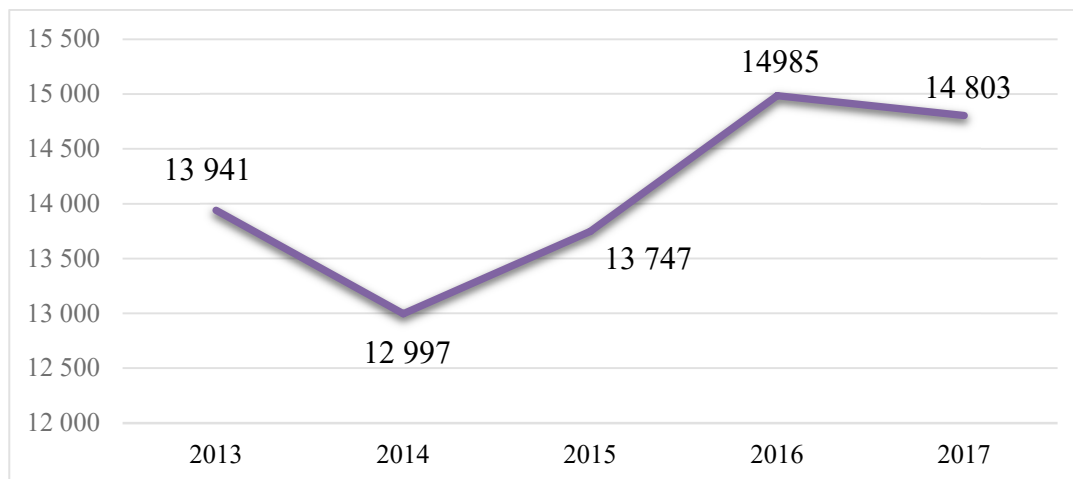
ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2012ж. 14 желтоқсанындағы Қазақстан халқына Жолдауында жаһандық азық-түлік қауіпсіздігі Қазақстан үшін ХХІ ғасырдың 10 жаһандық талаптарының қатарында аталды [1]. Мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясаты азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңыздылығын әрдайым ескеріп отырады және дотация, субсидия және басқа да құралдарды пайдалану арқылы елдің агроөнеркәсіптік кешенін қолдауға қыруар қаржы бөліп отырады. Қазақстанның азық-түлік мәселесіне көңіл бөлудің күшеюі тек өмірлік қажеттілікпен ғана емес, сондай ақ әлемде қалыптасып жатқан жаһандық климаттық және әлеуметтік-экономикалық, саяси өзгерістермен байланысты болып отыр.

Әдістер. Зерттеу барысында абстрактілі-логикалық әдістер, сонымен қатар жүйелік талдау, салыстырмалы талдау әдістері және талдауды көрсетудің графикалық әдістері қолданылған. Зерттеудің әдістемелік және ақпараттық негізін шет елдік және отандық ғалымдардың осы тақырыптағы еңбектері, ҚР ҰЭМ Статистика комитетінің мәліметтері, БҰҰ Сауда саттық және ауыл шаруашылығы ұйымының (ҰАО) мәліметтері, ЕАЭО мемлекеттерінің Ұлттық статистика қызметтерінің мәліметтері, журналдар мен интернет желісіндегі осы тақырып бойынша мақалалар құрады.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау. Елдің азық-түлік қауіпсіздігі сауда-саттықпен қамсыздану және оның тұрғындарының балансты тамақтануымен анықталады. Осы мақсатпен ҚР Үкіметі жыл сайын елде сауда саттық өнімдерін өндірудің қажетті және нақты көлемдерінің балансын құрастырады. Ол Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігі мен азық-түлік тәуелсіздігінің деңгейін бағалау бойынша есептеулер жүйесінің негізі ретінде пайдаланылады, сонымен қатар өмірлік маңызы бар тамақ өнімдерінің өндірісін жоспарлау үшін негіз болып табылады.

Ұлттық азық-түлік қауіпсіздігін анықтайтын көрсеткіштер ішіндегі ең маңыздысы негізгі азық-түлік түрлерімен өзін-өзі қамту деңгейі болып табылады. Оған қоса азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін маңызды басымдығы бар өнімдер көрсетіледі. Оларға нан және нан өнімдері, қант, өсімдік майы, ет және сүт өнімдері жатады. Маңызды көрсеткіш ретінде ФАО критерийлері бойынша жан басына шаққандағы бидай өндірісінің деңгейі қолданылады, оның мөлшері 1 жылда 600 кг-нан төмен болмауы тиіс [2]. 1-суретте ҚР-дағы бидай өндірісінің динамикасы келтірілген.

Дерекнама: [3]

Сурет 1 – Қазақстандағы 2013-2017 жж. бидай жиыстыру көлемі, мың тонна

Бидай жиыстыру көлемі 2017 жылы 14,8 млн. тоннаны құрады, бұл 2013 жылмен алыстырғанда 1 млн. тоннаға артық. Егер 2017 жылы еліміздің тұрғындарының саны 18 млн. адамды құраса, онда жан басына шаққандағы бидай өндіру көлемі 822 кг болатынын есептеу қиын емес. Ресми мәліметтерге сәйкес, 1990 ж. ол 1702 кг, 2001-2005 жж. орта есеппен – 974,8 кг, 2009ж. – 1308 кг, 2010ж. – 741 кг құраған [3]. Көріп отырғанымыздай, қарастырылып отырған жылдардың барлығында Қазақстан жан басына шаққандағы бидай өндірісінің көлемі ФАО ұсынған ең төменгі көрсеткіштен жоғары.

1-кестеде ауыл шаруашылығының маңызды өнімдер өндірісінің серпіні көрсетілген. Кестеде көрсетілгендей, қарастырылып отырған өнімдердің ішінде ең жоғарғы өсу қарқыны құс етінің өндіріс көлемінде байқалады. Мәселен, 2013 ж. 136 мың тонна құс еті өндірілсе, 2017 ж. бұл көрсеткіш 180 мың тоннаға жеткен, яғни өсу қарқыны 32,4%-ды құраған. Жұмыртқа өндірісінің көлемі қарастырылып отырған кезеңде 31%-ға, ет өндірісі мен көкөніс өнімдерінің көлемінің әрқайсысы 16,9%-ға артқан. Сүт өндірісінің көлемі 11,6%-ға ғана өссе, картоп өндірісінің өсімі небәрі 6,2-ды құраған.

Кесте 1

Қазақстандағы маңызды азық-түлік өнімдерінің өндірісі, мың тонна

	2013	2014	2015	2016	2017	Өсу қарқыны, %	
						2017/2016	2017/2013
Картоп	3 344	3 411	3 521	3 546	3 551	1	6,2
Көкөніс	3 242	3 470	3 565	3 795	3 791	-0,1	16,9
Ет (құс етін қоса алғанда)	871	900	931	961	1 018	5,9	16,9
Құс еті	136	134	146	153	180	7,6	32,4
Сүт	4 930	5 068	5 182	5 342	5 503	3,0	11,6
Жұмыртқа, млн. дана	3 896	4 291	4 737	4 757	5 103	7,3	31,0

Дерекнама: [4]

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының рекомендациялары бойынша, орташа статистикалық адам бір жылда 70,1 кг ет және ет өнімдерін, 360 л. сүт және сүт өнімдерін, 96,7 кг картоп, 243 жұмыртқа, 36,5 кг қант, 13,1 кг өсімдік майын, 80,3 жеміс-жидек, 143 кг көкөніс және бақша өнімдерін тұтынуы тиіс [5]. Келесі кестеде Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО), Еуропалық одақ (ЕО) және АҚШ мемлекеттеріндегі негізгі тамақ өнімдерін тұтынудың жан басына шаққандағы деңгейлері бойынша салыстырмалы мәліметтер келтірілген.

Кесте 2

Қазақстан және басқа мемлекеттердегі негізгі азық-түлік өнімдерін тұтыну*

	Тұтыну нормасы	Қазақстан	Ресей	Беларусь	Қырғызстан	Армения	Австрия	Германия	Польша	Финляндия	Франция	США
Ет және ет өнімдері, тонна	70,1	72,9	73	91	34	54	98	88	70	76	89	118
Сүт және сүт өнімдері, тонна	360	237,7	231	251	215	258	386	436	303	476	250	276
Жұмыртқа, дана	243	168,5	269	269	83	205	234	233	155	196	227	263
Қант, тонна	36,5	41,3	39	42	20	23	34	33	44	30	38	59
Өсімдік майы, тонна	13,1	19,5	13,9	19	13	10	22	15	13	10	21	31
Картоп, тонна	96,7	46,9	96	171	99	44	59	78	101	67	55	56
Көкөніс және бақшалықтар, тонна	140,3	207	107	146	149	360	115	93	104	88	104	113
Жеміс-жидек, тонна	80,3	64,6	59	90	29	106	152	87	47	97	114	99
Нан және нан өнімдері, тонна	120,5	133,7	119	86	134	186	79	103	106

Ескерту – Дерекнама: [6], <http://www.stat.gov.kz>; <http://www.belstat.gov.by>; www.gks.ru; www.stat.kg/ru; <https://www.armstat.am/ru> мәліметтері негізінде авторлармен құрастырылды

*ЕАЭО мемлекеттері бойынша 2017 ж. мәліметтері, ал ЕО елдері, АҚШ бойынша 2015 ж. мәліметтер келтірілген

Кестеде көрсетілгендей, ЕО және АҚШ мемлекеттерінде негізгі азық-түлік өнімдерін тұтыну деңгейі нормаға сәйкес келеді, тіпті кейбір өнімдер бойынша артық. Оған қарамастан, осы елдерде картоп, нан және нан өнімдері бойынша тұтынудың нормадан төмен деңгейі байқалады, мұны осы елдердегі тамақтану мәдениетінің дамуымен байланыстыруға болады.

Орта есеппен әрбір қазақстандық 2017 жылы ет және ет өнімдерін нормадан 1,8 кг-ға, өсімдік майын 6,4 литрге, нан және нан өнімдерін 13,2 кг-ға артық тұтынған. Бірақ сүт және сүт өнімдерін 34%-ға, жұмыртқаны 30,6%-ға, жеміс-жидектерді 19%-ға нормадан аз тұтынған. Есесіне көкөністер мен бақша өнімдерінің тұтынымы нормадан 67 кг-ға артық, айта өтсек, ЕО және АҚШ мемлекеттерінде бұл санат бойынша тұтыну нормадан төмен келеді.

Елдегі азық-түлік қауіпсіздігін бағалау және оның шарттарын талдау үшін мәселенің түрлі аспектілері мен деңгейлерін көрсететін көрсеткіштер жүйесі пайдаланылады. Макродеңгейдегі стандартты көрсеткіштерге азық-түлік ресурстарының болуы мен импорт жатады. 3-кестеде тамақ өнеркәсібінің негізгі өнімдері бойынша өзін-өзі қамту деңгейінің көрсеткіштері келтірілген.

Кесте 3

Тамақ өнеркәсібінің кейбір өнімдері бойынша көрсеткіштер, 2017ж. қаңтар-қараша айлары аралығы

	Ресурстар		Өндіріс		Импорт	
		%		%		%
Ет, тағамдық қосымша ет өнімдері, тонна	748 838,8	100	728 789,00	97,3	20 049,80	2,7
құс еті, тағамдық қосымша ет өнімдері, тонна	336 795,70	100	171 456,50	50,9	165 339,20	49,1
шұжықтар және осыған ұқсас өнімдер, тонна	68 390,70	100	41 240,00	60,3	27 150,70	39,7
Өсімдік майы, тонна	473 971,40	100	328 109,00	69,2	145 862,40	30,8
өңделген сұйық сүт және кілегей, тонна	495 160,60	100	476 284,00	96,2	18 876,60	3,8
ірімшік және сүзбе, тонна	44 616,10	100	25 209,00	56,5	19 407,10	43,5
Ұн, тонна	3 436 697,10	100	3 431 569,00	99,9	5 128,10	0,1
Қант, тонна	410 307,10	100	175 611,00	42,8	234 696,10	57,2

Ескерту – ҚР Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитетінің мәліметтері негізінде авторлармен есептеліп, құрастырылды.

Халықаралық тәжірибеге, сондай ақ «АӨК және ауылдық аумақтардың дамуын мемлекеттік реттеу» Заңына сәйкес, халықтың қажеттіліктері отандық өндірістің есебінен 80%-ға қамтамасыз етілетін жағдайда, мемлекет қамтамасыз етілген болып саналады [7]. 2-кесте мәліметтері бойынша, Қазақстан тұтынылатын ет, тағамдық қосымша ет өнімдерінің 97,3%-ын өзі өндіреді, және импортқа тәуелсіз. Ал құс етінің жартысына жуығы импортталады. Импортқа тәуелділік шұжық және соған ұқсас өнімдер бойынша 39,7%-ды құрайды.

Жалпы, кейбір негізгі азық-түлік түрлері бойынша тұтынуға отандық өндірістің үлесі төмен деңгейде қалыптасып отыр. Мәселен, өсімдік майы (69,2%), ірімшік және сүзбе (56,5 %), қант (42,8%). Қазіргі уақытта негізгі тамақ өнімдерінің ішкі өндірісін ұлғайту мақсатында субсидиялар түрінде мемлекеттік қолдау жасалып отыр. Осыған қарамастан, тамақ өндірісі кәсіпорындарының қуаттары толық пайдаланбауда. 2017 ж. өсімдік майының өндіріс қуаты 45 %-ға ғана қолданылған, қант өндірісі бойынша – 50 %. Өндіріс қуаттарын толық пайдалану қиын мәселе болып отыр, ол негізгі қорлардың жоғары моральдық және физикалық тозуымен байланысты. Ашық ақпарат көздеріндегі деректерге сәйкес, 2017 ж. қант өндірісі бойынша негізгі өнеркәсіптік-өндірістік қорлардың белсенді бөлігінің тозуы – 60 %-ға дейін жеткен, өсімдік майын өндіру саласында – 35 % [8].

Қорытынды. Жүргізілген зерттеу нәтижелерін қорытындылай келе келесі ұйғарымдар жасауға болады. Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде отандық агроөнеркәсіптің ролі зор. Атап айтқанда, Қазақстандағы бидай жиыстыру көлемінің жан басына шаққандағы көрсеткіші БҰҰ ФАО бекіткен көрсеткішінен анағұрлым жоғары келеді. Одан басқа, көкөніс, бақша дақылдарының өндіріс көлемі, сондай ақ мал еті, сүт өнімдерін ішкі нарықтағы тұтыну көлеміне сәйкес дерлік келеді. Алайда құс еті, ірімшік және сүзбе, шұжық сияқты азық-түлік өнімдері бойынша Қазақстан импортқа тәуелді келеді. Шикізат көздерінің жеткілікті деңгейіне қарамастан, осындай жағдайдың орын алуына отандық өнімдердің бәсеке қабілеттілігінің төмен деңгейі себепші болып отыр.

Отандық өнімнің импорттық өніммен салыстырғандағы бәсекелестігінің төмен деңгейінің себептерін екі бөлікке топтастыруға болады:

Бірінші себепке өндірістік сипаттағы мәселелер жатады. Жеке алғанда, бұл – өндірістің төмен өнімділігі, шикізат сапасының төмендігі, өндірістің маусымдығы, шикізат көздерінің өндіріске жыл бойына кезеңмен түспеуі, тамақ өндірісі кәсіпорындарының негізгі қорларының тозу деңгейінің жоғарылығы. Осының барлығы ең ақырында дайын өнімнің бағасының өсуіне және нарықтағы бәсекесіздігіне әкеледі.

Екінші себеп – өнім өткізу мәселелері. Сауда-логистикалық жүйелердің даму деңгейінің төмендігі сапалы өнімді дер уақытында жеткізуге мүмкіндік бермейді, оған қоса, дайын тауарды сатылым алдында даярлау (жуу, орау, кептіру, калибролау және жеткізу) бойынша объектілер жоқтың қасы. Азық-түлік өнімдерін Қазақстанның алшақ аудандарына жеткізу автомобильдік жолдарының ахуалының нашарлауымен байланысты қиындауда. Сондай ақ сауда саттық өнімдерін өткізу кезінде өндіруші мен тұтынушы арасында аса көп делдалдар пайда табады, нәтижесінде азық-түлік тауарына оның жарты бағасы қосылады. Жалпы алғанда, отандық АӨК жеткізу жүйесіне ықпалдасуының жеткіліксіз деңгейі отандық өндірістің дамуын тежейді. Одан басқа, ауылды жерлердің инфрақұрылымының дамымағандығы онда өмір сүру тартымдылығын төмендетеді, сөйтіп, АӨК дамуына кедергі болады.

Жоғарыда аталған мәселелер олардың шешімін табуды талап етеді, оның нәтижесінде АӨК дамитын болады, маңызды азық-түлік түрлері бойынша өзін-өзі қамту деңгейі жоғарылайды, отандық тауарлардың өзіндік құны төмендеп, өткізу бағасы бәсекелестік деңгейге дейін төмендейтін болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // URL: http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-nazarbaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2012-zhylgy-14-zheltoksan (қарау күні: 03.01.2019)

2 Аграрная политика /А.П. Зинченко, В.И. Назаренко, В.В. Шайкин и др.; под ред. А.П. Зинченко. – М.: КолосС, 2004. – С. 243.

3 Негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының жалпы түсімі // URL: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersAgriculture?_afLoop=840711838290762#%40%3F_afLoop%3D840711838290762%26_adf.ctrl-state%3D119smetzho_67 (қарау күні: 02.12.2018)

4 Қазақстан және оның өңірлерінің өнеркәсібі / Статистикалық жинақ / қазақ және орыс тілдерінде/ Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі. Астана, 2018. – 153 б.

5 Питание и здоровье в Европе: новая основа для действий. Под редакцией: А. Robertson и др. // Региональные публикации ВОЗ, Европейская серия, №96, 2005. – 506 с.

6 Food Balance Sheets // URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/FBS> (қарау күні: 18.02.2019)

7 Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 8 шілдедегі N 66 Заңы // "Егемен Қазақстан" 2005 жылғы 12 шілде N 155

8 Экспорт: ставка на АПК. URL: <http://atameken.kz/ru/news/25061-eksport-stavka-na-apk> (дата обращения: 23.09.2018)

РОЛЬ АПК В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Г.Ж. Сейтхамзина¹, М.Т. Жетесова², А.Д. Тлеубекова¹

¹ Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы, Казахстан

² Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, г. Астана, Казахстан
e-mail: atleubekova@mail.ru

Резюме. Цель работы – обоснование роли агропромышленного комплекса Казахстана в обеспечении его продовольственной безопасности. В работе проанализирована самообеспеченность Казахстана по основным видам продовольствия, выделены основные проблемы, требующие своего решения. Данная работа включает в себя расчёт показателей продовольственной безопасности Казахстана, также сравнительные данные различных стран по среднелюдскому потреблению основных продуктов питания. Показано, что несмотря на самообеспеченность по некоторым важным видам продовольствия, Казахстан зависим от импорта по таким продуктам как мясо птицы, растительное масло, творог и сыр, сахар, колбасные изделия. Отмечено, что низкая доля отечественного производства этих продуктов во внутреннем потреблении связано с низким уровнем конкурентоспособности отечественных предприятий. Выявлены две основные группы причин низкой степени конкурентоспособности отечественных производителей АПК, которые связаны с производственными вопросами и сбытом готовой продукции.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, агропромышленный комплекс, сельскохозяйственное производство, продовольствие.

ROLE OF AGRICULTURAL COMPLEX IN ENSURING FOOD SECURITY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

G.Zh. Seitkhamzina¹, M.T. Zhetesova², A.D. Tleubekova¹

¹ Almaty Academy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan

² Kazakh University of Economics, Finance and International Trade, Astana, Kazakhstan
e-mail: atleubekova@mail.ru

Summary. The purpose of the work is to substantiate the role of the agro-industrial complex of Kazakhstan in ensuring its food security. There is analyzed the self-sufficiency of Kazakhstan in the main types of food, highlighted the main problems that need to be addressed in this work. This work includes the calculation of indicators of food security of Kazakhstan, as well as comparative data of various countries on per capita consumption of basic foodstuffs. It is shown that despite self-sufficiency in some important types of food, Kazakhstan is dependent on imports for such products as poultry meat, vegetable oil, cottage cheese and cheese, sugar, sausages. It is noted that the low share of domestic production of these products in domestic consumption is due to the low level of competitiveness of domestic enterprises. Two main groups of reasons for the low degree of competitiveness of domestic producers of the agro-industrial complex, which are related to production issues and marketing of finished products, are identified.

Key words: food security, agro-industrial complex, agricultural production, food.

ҒТАХР 68.75.21
ӘОЖ 631-151.3

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН БАСҚАРУ

Р.А. Салимбаева

«Аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

***e-mail:** rasima_salimbaeva@mail.ru*

Аңдатпа. Мақалада Қазақстандағы экологиялық өнімді өндіру мен оның нарығының қазіргі жай-күйіне баға берілді және оны басқарудың қолданыстағы шараларын күшейту жолдары қарастырылды. Әлемдік және отандық тәжірибелер негізінде органикалық ауыл шаруашылығын жүргізудің принциптері, формалары, әдістері мен тәсілдері жинақталды. Қазақстандағы импорттық және отандық органикалық өнім нарығы зерттелді, оның өндірілуін тежейтін себептер анықталды, ауылшаруашылық өндірісінің органикалық тәсілге өту жолдары негізделді, ҚР экологиялық ауыл шаруашылығының дамуын басқару бойынша ұсыныстар әзірленді, экологиялық өнімді бақылау және стандарттау мен сертификаттау жүйесін құқықтық реттеу қарастырылды. Қазақстан Республикасында жобаларды басқаруды ынталандыру шет елдердің дамыған тәжірибесін қабылдау арқылы жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасында экологиялық таза өнімдерді өндіруде жобалық менеджментті енгізу экономиканың агроөнеркәсіптік секторын дамытудың жаңа кезеңіне - экологиялық таза бәсекеге қабілетті өндірісті дамыту кезеңіне көшуге мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: өндірісті басқару, жобалық басқару, органикалық өндіріс, экологиялық таза өнім, ауыл шаруашылығы, тұрақты даму.

Кіріспе. Экологияға негізделген ауыл шаруашылығын басқару – ауыл шаруашылық өнімдерін сапалы өндіруге, қайта өңдеуге және таратуға байланысты мемлекеттің экономикалық ықпалы болып табылады. Сонымен қатар, кеңейтілген қайта өндіру жағдайларын құру мақсатында ауылшаруашылық салаларын өндірістік-техникалық және материалдық-техникалық қамтамасыз етуге, әлеуметтік, экологиялық мәселелерді шешу арқылы халықтың өмір сүру сапасы мен деңгейін жоғарылатуға бағытталған.

Көптеген дамыған елдерде және Қазақстанда да жобаларды басқару әлемдік нарықтағы жаңалықты тиімді іске қосудың жетекші құралы болып табылады. Мемлекеттің, жекеменшік сектордың және ұлттық жобалар менеджерлерінің одағына негізделген жобаны басқару мемлекеттің басқаруына үлес қосады [1].

Елбасы «Қазақстан-2050» стратегиясы Жаңа саяси курс» және «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» деп аталатын Қазақстан халқына Жолдауында ауыл шаруашылық өнімдеріне жаһандық сұраныстың артуы үшін кеңейтілген ауыл шаруашылығын жаңғырту қажеттілігін және Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешені көптеген айқындалмалары бойынша болашағы бар және біз әлемдегі ірі аграрлық экспорттық, әсіресе экологиялық таза өнім саласында өнім өндірушілердің бірі бола алатынымызға толық мүмкіндіктер барын атап көрсетті [2].

Органикалық ауыл шаруашылығы бүгінде әлемдік трендтердің бірі, соңғы 16 жылда органикалық ауыл шаруашылығының жер ауданы 4 есеге артты, 2 млн органикалық өндірушілер сертификатталды, оның үштен төрт бөлігі дамушы елдерде орналасқан. Қазіргі уақытта органикалық ауыл шаруашылығы жалпы ауылшаруашылық жер аумағының 1% -жуығын алып жатыр[3].

2015 жылдың 27 қарашасында ҚР «Органикалық өнім өндіру туралы» Заңы қабылданды, онда қоршаған ортаны қорғау және салауатты тағамды қалыптастыруға ықпал ететін топырақты ұтымды пайдалануды қамтамасыз етуге бағытталған органикалық өнім өндірудің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық негіздері анықталды[4].

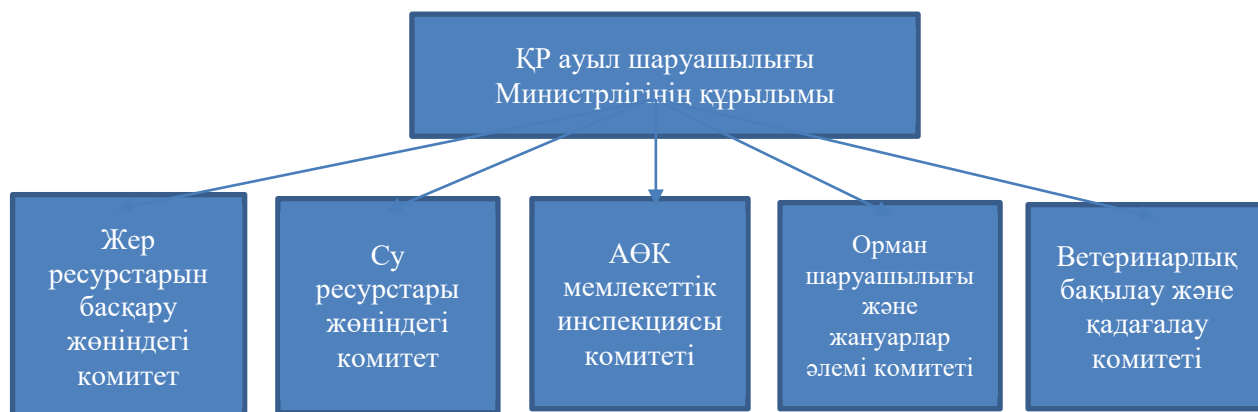
ҚР «жасыл» экономикаға өту тұжырымдамасын жүзеге асыру ауылшаруашылық индустриясында 400 мың жаңа жұмыс орнын құруға мүмкіндік береді[5].

Зерттеу әдістері. Мақаладағы зерттеу әдістерін ауылшаруашылықты басқару және экологиялық таза өнімді өндіру саласын, экономикалық және басқару тұрақтылық негіздерін қарастырған отандық және шетелдік экономист-эколог ғалымдарының ғылыми еңбектері құрайды. Зерттеу барысында Қазақстан Республикасының экологиялық ауылшаруашылық саласындағы мәселесінің себептерін және салдарын талдау, жүйелі, статистикалық анализ, экономикалық және статистикалық талдау әдістері, мониторинг, топтастыру, салыстыру, сараптамалық бағалау әдістері қолданылды.

Зерттеуді талқылау және нәтижелері. Бүгінде экологиялық ауыл шаруашылығы саласындағы басқаруды жүзеге асыратын орталық атқарушы орган - Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығы Министрлігі болып табылады.

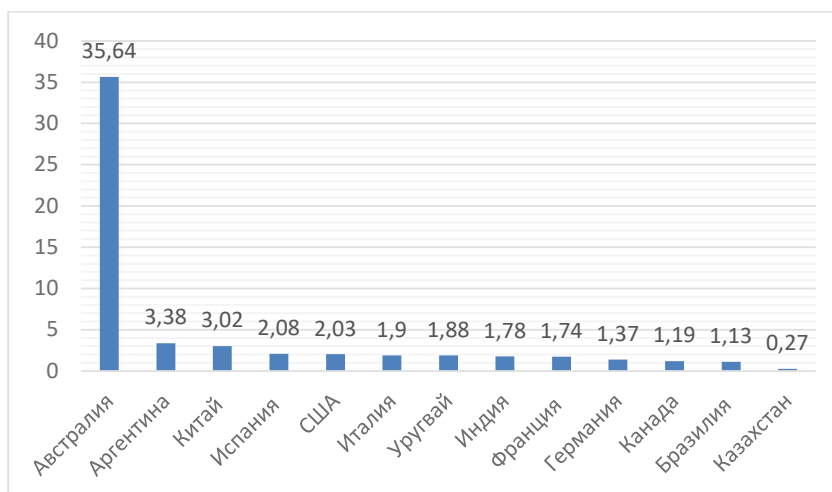
Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығы Министрлігінің қазіргі құрылымы бойынша ауыл шаруашылығының даму бағыттары келесідей: Экспорт-импорт; Ветеринарлық қауіпсіздік; Фотосанитарлық қауіпсіздік; Қазақстанның АӨК; Мал шаруашылығы; Өсімдік шаруашылығы; Өңірлердегі АӨК дамуын басқару; АӨК цифрландыру; Орман шаруашылығы және жануарлар әлемі; Ғылым және инновация; Мемлекеттік саяси шаралар; Жеке кәсіпкерлік субъектілерін тексеру; Ауыл – ел бесігі [6].

Сурет 1- Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығы Министрлігінің құрылымы

Айта кету керек, осы тізбектің қатарына 2050-стратегиясы шеңберінде экологиялық өнімді дамыту бойынша немесе органикалық ауыл шаруашылығы бойынша бағыттарды қосу керек.

Органикалық ауыл шаруашылығы зерттеушілік институты (FIBL) және органикалық ауыл шаруашылығы қозғалысының халықаралық федерациясының (IFOAM) мәліметтері бойынша, экологиялық шаруашылық жерлері жыл санап артып келеді (2-ші сурет)[7,8].

2-сурет - Экологиялық шаруашылықпен айналысатын ауылшаруашылық жерлері бойынша әлемдегі ірі көшбасшы мемлекеттер, млн га (Қазақстан ақпарат үшін)

Экологиялық шаруашылықпен айналысатын жер аумағы бойынша әлемдік көшбасшы мемлекет Австралия – 35,64 млн. га, Аргентина – 3,38 млн. га және Қытай – 3,02 млн. га. Қазақстан бойынша мәліметтер ақпарат үшін берілген.

Агроқұрылымдардың экологиялық өндіріске өтуі барысында экологиялық, экономикалық және басқару негіздеріне сүйенетін бірқатар міндетті жалғаспалы әрекеттерді орындау ұсынылады. Бұл әрекеттердің құрамы мен кезеңдері келесі 1-ші кестеде көрсетілген [9].

1-кесте

Ауылшаруашылық кәсіпорындарының экологиялық ауыл шаруашылығына өтуінің негізгі кезеңдері

Кезеңдері	Шаралар
1-кезең	Органикалық ауыл шаруашылық өндірісін жүргізуге қажетті мүмкіндіктерді анықтау бойынша қоршаған ортаны қорғау және ауылшаруашылық жарамды жерлерді сапалы бағалауға мониторинг жүргізу
2-кезең	Экологиялық таза өнім өндіру және тарату, органикалық ауыл шаруашылығын жүргізу мәселелері бойынша фермерлерді (біліктілігін арттыру) оқыту
3-кезең	Кәсіпорынның экологиялық таңбалы өнімдерін пайдалану құқығын және экологиялық ауыл шаруашылығында өндірілетін өнімдердің халықаралық стандарттарға сәйкестігін растайтын сапа менеджмент жүйесімен сертификаттау
4-кезең	Инвесторлар тарту және мемлекеттік қолдау мақсатында кәсіпорынның дамуының бизнес-жоспарын құру
5-кезең	Ішкі және сыртқы нарықта өндірілген экологиялық (органикалық) таза өнімдерді таратуға келісім-шартқа отыру

Ескерту - Стандарт производства органической сельскохозяйственной продукции и ее переработки. НП «Экологический союз». – 76с. – [Электронный ресурс].

Органикалық өнімнің әлемдік нарығы көрсеткендей, мемлекеттердегі нарықтың қалыптасуы мен дамуының ерекшеліктері мен бір реттілігі көрсетілді. Бұл агробизнес саласындағы күрделі жағдайлармен, қажетті нормативтік-құқықтық базаның болуымен, экологиялық сертификаттау және стандарттау жүйесіндегі күрделі мәселелермен тығыз байланысты [10].

Зерттеу нәтижелері бойынша экологиялық ауыл шаруашылығын дамытудың экономикалық, экологиялық және әлеуметтік артықшылықтары айқындалды.

Органикалық шаруашылықтың экономикалық артықшылықтары мынадай [11]:

1. Қымбат синтетикалық пестицидтерді және тыңайтқыштарды сатып алу қажеттілігі болмағандықтан, қаржылық құралдарды үнемдеу.

2. Ішкі және халықаралық экспорттық нарықта қолжетімді және сертификатталған органикалық тауар бағасының жоғары болуы.

3. Органикалық өнімдерді қайта өңдеу нәтижесінде қосымша құнды алу мүмкіндігі.

Органикалық өнімдердің тағамдық дәмді артықшылықтары (денсаулық үшін) келесі көрсеткіштермен сипатталады:

- ✓ Өнімді пестицидтерсіз соңғы тұтыну;
- ✓ Химиялық синтезделген тыңайтқыштарсыз;
- ✓ ГӨӨ және олардың өнімдерінсіз,
- ✓ Дәрумендермен минералдардың жоғары құрамы [12].

Қорытынды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Қазақстанның ішкі органикалық нарығы пайда болу кезеңінде, оған мынадай сипаттамалар тән:

✓ бөлу жүйесі ірі қалаларда шоғырланған арнайы дүкендерде немесе халықаралық бөлшек сауда желілерінде бірлік тауарларды ұсынады;

✓ тар тауарлық ассортимент, өнім сақтау мерзімі өте қысқа;

✓ бағасы 300% және одан да жоғары.

Халықаралық тәжірибеде нарықтың одан әрі дамуы үшін, бірқатар шаралар кешенін жүзеге асыру қажет:

✓ халықаралық ұсыныстар мен нормалар негізінде нормативтік-құқықтық базаны құру;

✓ нарық талабына сәйкес, органикалық өнімді таңбалау және бақылау, сертификаттау процедураларын ендіру және әзірлеу;

✓ елдің «жасыл» имиджін жеке аумақтарда да қалыптастыру;

✓ Қазақстандық және шетелдік нарықты ғылыми зерттеудің нәтижелерімен салалық кәсіпорындарды қамтамасыз ету жүйесін құру.

Мемлекет тәжірибелерін талдай келе, бүгінде экологиялық таза өнім өндіру бойынша халықаралық нарықтағы негізгі ойыншыларға Қазақстандағы экологиялық өндірісті дамыту және жүзеге асыру үшін келесі міндеттерді орындау қойылады, атап айтқанда [12, 13, 14]:

1. Заңдық және нормативтік-құқықтық база әзірлемелерін аяқтау.

2. Сертификаттаудың ұлттық жүйесін негіздеу.

3. Органикалық өнім мен шикізатты өндіруді, тасымалдауды, сақтауды және таратуды жүзеге асыратын шаруашылық субъектілерінің іс-әрекеттерін мемлекеттік қадағалау (бақылау) жүйесін қалыптастыру.

4. Қазақстандағы экологиялық таза өнім өндірісіне жобалық басқаруды енгізу.

Сонымен, қорыта келгенде, Қазақстандағы мұндай міндеттерді жүзеге асыру агроөнеркәсіп секторының дамуының жаңа кезеңі – экологиялық таза нарыққа өтуіне мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Руководство к своду знаний по управлению проектом. //Руководство РМВОК, Американский стандарт. Шестое издание, США: 2017 год. – 756 с.

2 Послание Президента Республики Казахстан от 17 января 2014 года «Казахстанский путь-2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее». – [Электронный ресурс]. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400002014>.

3 В.В. Григорук, Е.В. Климов. Развитие органического сельского хозяйства в мире и Казахстане. //Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных наций. Анкара, 2016. – 168 с.

4 Закон Республики Казахстан «О производстве органической продукции» от 27ноября 2015 года № 423-V ЗРК. // [Электронный ресурс]. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000423>.

5 Указ Президента Республики Казахстан. О Концепции по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике»: от 30.05. 2013 г. № 577 // Каз. правда. - 2013. - 1 июня. - (№186 -188).

6 Официальный сайт Министерства сельского хозяйства РК. – [Электронный ресурс]. <https://moa.gov.kz/ru/documents/17>.

7 Wilier, Helga and Julia Lernoud (Eds.) (2016): The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2016. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, and IFOAM – Organics International, Bonn.

8 The World of Organic Agriculture 2016: Summary Helga Wilier and Julia Lernoud Key data on organic agriculture Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, and IFOAM – Organics International, Bonn.

9 Стандарт производства органической сельскохозяйственной продукции и ее переработки. НП «Экологический союз». – 76с. – [Электронный ресурс] http://sozrf.ru/wp-content/uploads/2014/01/Standart_ecounion.pdf.

10 Аккредитованные органы сертификации, эквивалентные стандартам европейского союза для третьих стран по органическому производству и переработке. – [Электронный ресурс]: <http://sozrf.ru/wp-content/uploads/2014/02/ACB-стандарт-русский.pdf>.

11 Нормативные требования IFOAM для системы органического производства и переработки. [Электронный ресурс]. http://ecounion.ru/wp-content/uploads/2014/08/ifoam_norms_version_2012_rus.pdf.

12 Matthew Holmes and Anne Macey (2012). Canada. In Wilier Helga, Kilcher Lukas (2012). The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2012. FiBL-IFOAM Report. IFOAM.and FiBL. Frick. pp. 277-282.

13 Organic Farming in Germany (2015): www.bmelv.de/SharedDocs/Standardartikel/EN/Agriculture/OrganicFarming/ – [Электронный ресурс].

14 Wilier, Helga and Julia Lernoud (Eds.) (2016): The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2016. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, and IFOAM – Organics International, Bonn. Julia Lernoud and Helga Willer Current Statistics on Organic Agriculture Worldwide: Area, Producers, Markets, and Selected Crops.

15 Проект СС «Органические правила и сертификация». – [Электронный ресурс]. www.organicrules.org.

УПРАВЛЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИМ СЕЛЬСКИМ ХОЗЯЙСТВОМ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Р.А.Салимбаева

Казахский национальный университет имени аль-Фараби

г. Алматы, Республика Казахстан

e-mail: rasima_salimbaeva@mail.ru

Резюме. В статье дана оценка современного состояния производства и рынка экологической продукции в Казахстане и действующих мер по его управлению. На основе мирового и отечественного опыта обобщена совокупность принципов, форм, методов и способов ведения органического сельского хозяйства. Изучен рынок импортной и отечественной органической продукции в Казахстане, выявлены причины, сдерживающие ее производство, обоснованы предложения по переходу предприятий на органический метод сельскохозяйственного производства, разработаны

рекомендации по управлению развитием экологического сельского хозяйства в РК, также по правовому регулированию системы стандартизации, сертификации и контроля экологической продукции. Продвижение проектного управления в Республике Казахстан происходит через перенятие развитого опыта зарубежных стран. Внедрение проектного управления в производство экологически чистой продукции в Республике Казахстан позволит перейти на новый этап развития агропромышленного сектора экономики – этап развития экологически чистого конкурентного производства.

Ключевые слова: управление производством, проектное управление, органическое производство, экологическая продукция, сельское хозяйство, устойчивое развитие.

MANAGEMENT OF ECOLOGICAL AGRICULTURE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

R.A.Salimbayeva

Kazakh national university named after al-Farabi

e-mail: rasima_salimbaeva@mail.ru

Summary. The article assesses the current state of production and the market for environmental products in Kazakhstan and the existing measures for its management. On the basis of world and domestic experience, a set of principles, forms, methods and methods of organic agriculture has been generalized. The market of imported and domestic organic products in Kazakhstan has been studied, reasons for its production have been identified, proposals have been substantiated for enterprises to switch to an organic agricultural production method, recommendations have been developed for managing the development of ecological agriculture in the Republic of Kazakhstan, and also for the legal regulation of the standardization system products. Promotion of project management in the Republic of Kazakhstan occurs through the adoption of the developed experience of foreign countries. The introduction of project management in the production of environmentally friendly products in the Republic of Kazakhstan will allow a transition to a new stage in the development of the agro-industrial sector of the economy - a stage in the development of environmentally friendly competitive production.

Key words: production management, project management, organic production, environmental products, agriculture, sustainable development.

МРНТИ 06.54.01

УДК 316.422:338.2

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫ ДАМУЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

М.Д. Сайымова*¹, М.Ә. Тұрғанбаев², Р.Ә.Есберген³

¹Қазақ-Ресей халықаралық университеті, Ақтөбе, Қазақстан,

²Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

³Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының Ақтөбе облысы бойынша филиалы

e-mail: 77mika-07@mail.ru

Түйін. Жұмыста Қазақстан экономикасындағы еңбек нарығының мәні, бүгінгі жай-күйі, сондай-ақ оның одан әрі тиімді даму мәселелері қарастырылған. «Еңбек нарығы» ұғымының әр түрлі анықтамалары талданып, мазмұны нақтыланған. Еңбек нарығы - ел экономикасы дамуының басқа да өзгермелі мәселелерімен тікелей байланысты динамикалық процесс. Сондықтан да мақалада Қазақстан Республикасы еңбек нарығының ерекшеліктері бүгінгі күн талаптары тұрғысынан зерттелініп, оң, сондай-ақ кемшілігі бар тұстары да көрсетілген. Халықты жұмыспен қамтуға қатысты мемлекет тарапынан қабылданған шаралар сараланып, кемшіліктері қаралған. Өңірлер дамуындағы жұмыссыздық көрсеткіштері ескеріле отырып, еңбек нарығының бүгінгі таңдағы өзекті проблемалары бойынша, әсіресе нәтижесіз өзін-өзі жұмыспен қамтуға қатысты, ұсыныстар берілген. Зерттеу жұмысының қорытынды бөлімі Қазақстанның ерекшелігін анықтайтын жұмыспен қамту жүйесінің өзіндік бір айрықша үлгісін дамытатын шаралармен түйінделген.

Түйінді сөздер: еңбек нарығы, жұмыссыздық, жұмыспен қамту, өзін-өзі жұмыспен қамту, нәтижесіз жұмыспен қамту.

Кіріспе. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Жолдауы қазіргі жағдайда экономиканың одан әрі дамуының нық негіздерін қалады. Жолдауда: «Еңбек нарығының тиімділігін қамтамасыз етіп, әрбір адамның өз әлеуетін іске асыра алу үшін жағдай жасаудың маңызы зор. Барлық негізгі мамандық бойынша заманауи стандарттар әзірлеу қажет. Бұл стандарттарда жұмыс

берушілер мен бизнесмендер еңбеккерлердің білімі, қабілеті мен құзыретінің қандай болуы қажеттігін нақты белгілейді», - деп атап өтілген болатын [1]. Демек, еңбек нарығын мемлекеттік реттеу жаңа мазмұнға ие өзекті мәселеге айналуда тиіс.

Қазақстандағы еңбек нарығы бүгінгі күні мемлекет тарапынан жұмыспен қамтудың мемлекеттік бағдарламалары арқылы реттелінуде.

Еңбек нарығының барлық қатысушылары – еңбеккерлер, жұмыс берушілер, кәсіподақтар, мемлекет және басқа да қатысушылар нарықтағы өз мүдделерін үйлестіріп, өз саясаттарын анықтаулары қажет.

Қазақстандағы жұмыспен қамтудың мемлекеттік бағдарламалары әрбір кезеңде қойылған мақсаттарға жете отырып, осы мәселені шешеді және бұл процесті үнемі жетілдіріп отырады [2]. Сондықтан әрбір мерзімдік кезеңде еңбек нарығының проблемалары үнемі айқындалып отыруы керек.

Әдіснама. Жұмыстың әдіснамалық негізін қазіргі отандық және шетел ғалымдары мен мамандарының еңбек нарығын тиімді дамыту мен халықты жұмыспен қамтудың өзекті мәселелеріне арналған нақты және тәжірибелік зерттеулері құрады. Зерттеуді сараптамалық қамтамасыз ету үшін талдау, синтез және SWOT-талдау әдістері қолданылды. Еңбек нарығының статистикалық мәліметтерін аталған әдістер негізінде жүйелеп талдау арқылы мемлекеттік бағдарламалардың жүзеге асырылуы тиімділігін анықтап, ұсыныстар жасауға қол жеткізілді.

Нәтижелер мен талқылау. Ғылыми әдебиетте «еңбек нарығы» ұғымы әр мағынада мазмұндалған. Кейбір зерттеушілер еңбек нарығын жұмыс күші қозғалысының нарықтық экономикаға сай келетін қоғамдық-экономикалық нысаны ретінде анықтайды [3]. Басқа зерттеушілер еңбек нарығын «ұдайы өндіріс» тұрғысынан «еңбекке деген жеке қабілеттерді тауар өндірісі мен айырбасы заңдары бойынша қоғамдық еңбек бөлінісі жүйесінде еңбеккерлерді орналастыру және жұмыс күшін ұдайы өндіру үшін қажет тіршілік қаражаттары қорына айырбастау жөніндегі күрделі қатынастар жүйесі» ретінде қарастырады [3].

Дамыған нарықтық экономика жағдайында еңбек нарығы жұмыспен қамту мен жұмыссыздық саласындағы мемлекеттік саясат қағидаларын, мамандар даярлау жүйесін, жалдау жүйесін, келісім-шарт жүйесін, жұмыссыздарды қолдау қорын, қайта даярлау мен біліктілігін өзгерту жүйесін, еңбек биржаларын, жұмыспен қамтуды құқықтық реттеуді қамтиды [4]. Еңбек нарығындағы қатынастар қоғамдық және мемлекеттік институттармен реттеледі.

Айтылғандарды ескеретін болсақ, еңбек нарығы, біздің ойымызша, еңбекті тиімді пайдалану мен жұмыс күшін ұдайы өндірудің қалыпты үздіксіз үдерісін қамтамасыз ететін әлеуметтік-экономикалық және заңдық қатынастардың, ережелер мен институттардың күрделі жүйесі болып табылады. Ол тұтыну сұранысының жай-күйіне байланысты экономика секторлары арасындағы жұмыс күші қозғалысы механизмінің икемділігін қамтамасыз етуі, кәсіпорындардағы өндіріс монополиясы мен еңбекақы шарттарының үстемдігіне қарсы болуы тиіс.

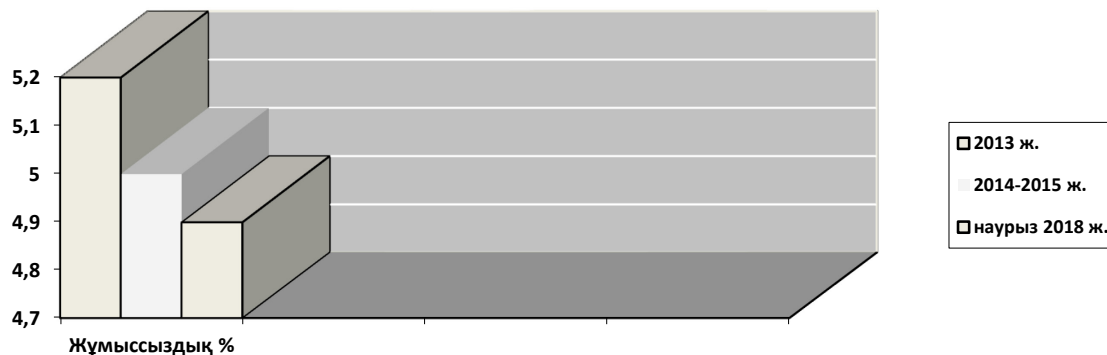
Бүгінгі күні еңбек нарығын мемлекеттік реттеу жұмыс бастылықтың артуы мен жұмыс орындарының өсуін ынталандыру, жұмыс күшін даярлау мен қайта даярлау, жұмыс күшін жалдауды қолдау, жұмыссыздықты әлеуметтік сақтандыру бойынша бағдарламаларды жүзеге асыру арқылы іске асырылады.

Аталған теориялық тұжырымдамаларды басшылыққа ала отырып, Қазақстан Республикасы еңбек нарығының бүгінгі жай-күйін талдау мынадай мәселелерді анықтады.

2018 жылдың 1 сәуірінде жұмыспен қамту органдарының есебінде 133,8 мың адам болған. Жұмыспен қамту органдарының көмегімен 97, 2 мың адам немесе өкілетті органдарға барғандардың 63,9 проценті, оның ішінде әлеуметтік жұмыс орындарына 13,0 мың жұмыссыз азаматтар, жастар тәжірибесін өтуге арнаулы орта және жоғары білімі бар 8,9 мың маман орналастырылған. Аталған кезеңде 29,7 мың адам қоғамдық жұмыспен қамтылған, 9,5 мың адам кәсіби оқу мен қайта даярлауға жіберілген.

2018 жылдың наурыз айындағы жұмыссыздар саны 439,8 мың адам болып, жұмыссыздық деңгейі жұмыс күшіне шаққанда 4,9% құраған [5].

Қазақстан Республикасы бойынша соңғы жылдардағы жұмыссыздық деңгейі 2013 жылғы 5,2 проценттен 2014-2015 жылдарда 5 процентке және 2018 жылдың наурыз айында 4,9 процентке дейін төмендеген (1 сурет).

1 сурет – Жұмыссыздық деңгейі

Өңірлер бойынша жұмыссыздықтың ең жоғарғы көрсеткіштері 2018 жылдың 1-тоқсанында Оңтүстік Қазақстан облысы (5,2%) мен Алматы қаласында (5,2%), ең төменгі көрсеткіштері Астана қаласы (4,6%) мен Қарағанды облысында (4,7%) анықталған.

Жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі 2013 жылғы 5,5 проценттен 2014 жылы 4,2 процентке, 2015 жылы 4,3 процентке және 2017 жылы орташа 3,9 процентке дейін төмендеген.

Алайда, аталған жетістіктермен бірге тұрақтылық сипат алған, еңбек нарығының дамуына елеулі әсер ететін бірқатар мәселелер де жоқ емес.

Ең алдымен, жұмыс күшінің төмен сапасын атап өткен жөн. Егер 2013 жылы жоғары және аяқталмаған жоғары білімі бар жұмыс күшінің үлесі 34%, 2014-2015 жылдары – 37%, 2016 жылы – 38% құраса, 2017 жылы ол көрсеткіш 39,6%-ға ғана өсті. Сонымен бірге орта кәсіптік білімі бар жұмыс күшінің үлесі соңғы жылдары орташа деңгейде қалып отыр (2013 жылы - 32%, 2014 жылы – 34%, 2015 жылы – 33%, 2016 жылы – 36%, 2017 жылы 38,4%) (1-кесте).

1 кесте

Білім деңгейі бойынша жұмыс күшінің үлесі

	2013ж.	2014ж.	2015ж.	2016ж.	2017ж.
Жұмыспен қамтылған халық, барлығы	100	100	100	100	100
оның ішінде білімі бар:					
жоғары және аяқталмаған жоғары	34	37	37	38	39,6
орта кәсіптік (арнайы)	32	34	33	36	38,4
бастапқы кәсіптік, жалпы орта, негізгі, бастауыш	34	29	30	26	22

Мемлекет тарапынан қабылданған шаралар жұмыспен қамтылған халықтың сапалық құрылымын айтарлықтай өзгерткен жоқ. Соңғы онжылдықта кейбір төмендегеніне қарамастан, бастапқы кәсіптік, жалпы орта, негізгі, бастауыш білімдері бар жұмыс күшінің жоғары үлесі әлі де сақталуда.

Жалпы білім беретін мектептердің 9 және 11-ші сынып түлектерінің соңғы 3 жылдағы қозғалыс динамикасы көрсеткендей, орташа 21 мың адам біліктіліксіз жұмысқа орналасады.

Сонымен бірге еңбек ресурстары біліктілігінің еңбек нарығы талаптарына сай келмеуі себепті жыл сайын жұмыс берушілер сұраған 20 мың орын бос қалады.

Еліміздің кәсіпорындарында ұлттық эксперттер жүргізген сауалнама деректеріне сүйенсек, кадрларға сұраныстың 73% техникалық және кәсіптік білімі бар мамандар мен жұмысшы мамандықтарына келеді.

Осыған байланысты жастардың бірінші жұмысшы мамандығын тегін алуларын барынша ұлғайтып, ересек халықтың қабілет-дағдыларын жұмысшы мамандықтары бойынша арттырып, оларды қайта дайындаудан өткізген дұрыс.

Еңбек нарығындағы тағы да бір өзекті мәселелердің бірі – *нәтижесіз жұмыспен қамтылу*.

Ресми мәліметтерге жүгінсек, өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық саны 2015 жылғы 2,3 млн. адамнан (26,9%) 2016 жылы 2,2 млн. адамға (25,4%) және 2017 жылы 2,1 млн. адамға (24,2%) дейін, ал нәтижесіз өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық саны соңғы 3 жылда 51%-ға азайған: 2015 жылғы 502,1 мың адамнан 2016 жылы 343,9 мың адамға және 2017 жылы 256 мың адамға дейін (2-кесте).

2 кесте

Еңбек нарығының 2015 – 2017 жж. IV тоқсанындағы негізгі көрсеткіштері

	15 жастағы және одан үлкен халық			
	IV тоқсан			III тоқсан
	2015 ж.	2016 ж. ¹⁾	2017 ж. ¹⁾	2017 ж. ¹⁾
Жұмыс күші, мың адам	8961,8	8963,6	8980,6	9013,1
15 жастағы және одан үлкен халық санындағы жұмыс күшінің үлесі, пайызбен	71,2	70,1	69,8	69,8
Жұмыспен қамтылған халық, мың адам	8510,7	8522,3	8541,3	8572,1
Жұмыссыздық деңгейі, пайызбен шаққанда:				
15 жастағы және одан үлкен халыққа	67,6	66,6	66,4	66,4
Жұмыс күші санына	95,0	95,1	95,1	95,1
Жалдамалы қызметкерлер, мың адам	6225,1	6361,5	6477,0	6395,9
жұмыспен қамтылған халық санындағы үлесі, пайызбен	73,1	74,6	75,8	74,6
Өз бетінше жұмыс істейтін қызметкерлер, мың адам	2285,6	2160,9	2064,4	2176,1
жұмыспен қамтылған халық санындағы үлесі, %	26,9	25,4	24,2	25,4
нәтижелі жұмыспен қамтылғандар	1783,5	1816,9	1808,4	1900,7
нәтижесіз жұмыспен қамтылғандар	502,1	343,9	256,0	275,4
Жұмыссыз халық, мың адам	451,0	441,3	439,3	441,0
Жұмыссыздық деңгейі, %	5,0	4,9	4,9	4,9
15-24 жастағы жұмыссыздар, мың адам	58,1	43,2	36,7	38,3
Жастар жұмыссыздығының деңгейі, % (15-24 жастағы) ²⁾	4,6	3,9	3,9	3,8
15-28 жастағы жұмыссыздар, мың адам	108,7	91,6	86,0	84,7
Жастар жұмыссыздығының деңгейі, % (15-28 жастағы) ³⁾	4,5	4,2	4,1	4,0
Ұзақ мерзімді жұмыссыздық деңгейі, %	2,3	2,4	2,2	2,3
Жұмыс күші құрамына кірмейтін адамдар	3632,5	3832,3	3887,8	3905,5
Жұмыс күші құрамына кірмейтін адамдардың 15 жас ж/е одан да үлкен халық санындағы үлесі, %	28,8	29,9	30,2	30,2

¹⁾ Мәліметтер жұмыспен қамтылудың жаңа стандарттарына сай құрылған (ХЕҰ 19-шы ХСХК).

²⁾ Халықаралық еңбек ұйымдастыру стандарттарына сәйкес.

³⁾ «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» ҚР Заңына сәйкес.

Ескерту: 5-ші дерек көзі негізінде құрастырылған

Алайда оң нәтижелерге қарамастан, өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың үлесі әлі де болса жоғары – 24,2% немесе 2,1 млн. адамды құрайды. Сонымен бірге өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың 256 мыңы нәтижесіз жұмыспен қамтылғандар болып табылады, яғни олардың қызметі еш жерде тіркелмеген немесе олардың табысы ең төмен күн көріс деңгейінен де төмен.

Өңірлерде өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың жоғары деңгейімен Оңтүстік Қазақстан (41,5%), Батыс Қазақстан (36,8%) және Жамбыл (35,8%) облыстары, ал төмен деңгейімен – Маңғыстау (6,4%) облысы, Астана қаласы (7,0%) мен Алматы қаласы (7,7%) сипатталады.

Өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың жоғары үлесі ауыл шаруашылығы секторына келеді (40,4%) және де төмен табыс пен төмен еңбек өнімділігінен бөлек нақты әлеуметтік көмек алушылар қатарын толтыратын кедейшілікке жақындығымен сипатталады.

Сонымен қатар білім мен кәсіби дағдының жетіспеушілігі өнімдірек және табысы жоғары жұмыс орындарына орналасуға кедергі келтіреді. Ресми мәлімет бойынша негізгі, орта, жалпы және бастауыш білімі бар жұмыспен қамтылғандардың 56% нәтижесіз жұмыспен қамтылғандар қатарына жатады.

Сондай-ақ, ресми мәліметтерге сүйене отырып, алдағы 5 жылда 1990 жылдардағы демографиялық құлдырауға байланысты жаңа жұмыс күші өсімінің тежеленетінін айта кеткен жөн (бұл үдеріс 2014 жылдан бастап басталған болатын). 2021-2022 жылдарға қарай жаңа еңбеккерлер өсімі 19 мың адамға қысқаратыны болжамдалынып отыр.

Демек, жаңа жұмыс күші өсімінің тежелуі жағдайында өзін-өзі жұмыспен қамтыған халыққа экономикалық өсудің сақтық қоры ретінде қарау керек және де оларды толыққанды экономикалық қызметке тарту қажет.

Еңбек нарығын тиімді дамытудың маңызды мәселелерінің бірі өңірлік үйлесімділіктер мен теңгерімсіздіктер болып табылады.

Жұмыс орындарының экономика секторлары бойынша ұтымсыз орналасуы да еңбек нарығының тиімді дамуына зор ықпал етеді.

Экономиканың өсуіне негізгі үлесті қызмет көрсету секторы қосып отыр (53,3%). Соңғы 5 жыл ішіндегі жиынтық экономикалық өсімнің төрттен бірін сауда (24,8%) қамтамасыз еткен; 22,9%-ын көлік қызметі қосқан.

Тауарлар өндірісі экономика өсімінің 46,7 пайызын қамтамасыз еткен, бірақ соңғы жылдарда бұл үлес азаюда, мысалы, 2016 жылы тауарлар өндірісінің экономикалық өсімге үлесі 51 пайызды құраса, 2017 жылы ол 37 пайызға дейін азайған.

Жұмыспен қамтудың өсіміне экономика секторларының 2016-2017 жылдардағы қосқан үлесіне келсек, онда тауарлар өндірісі төмен әрі теріс нәтижелер көрсеткен (өнеркәсіп: 0,2%; ауыл, орман және балық шаруашылығы: -0,4%; құрылыс: -9,6%). Жұмыспен қамту өсімінің 79,1 процентін қызмет көрсету өндірісі қамтамасыз еткен, оның ішінде мемлекет үстемдік ететін салалар – білім беру, денсаулық сақтау және мемлекеттік басқару [5].

Жұмыспен қамтуды қамтамасыз етудің SWOT талдауы:

Мықты жақтары:

- халықты жұмыспен қамтуды қолдауға елеулі қаржының бөлінуі;
- халықты жұмыспен қамту шараларының заман талаптарына сай жаңартылған нормативтік-құқықтық қамтамасыз етілуі;
- Үкімет пен жергілікті басқару органдарының қызметінде халықты жұмыспен қамту мәселелеріне басымдық берілуі;
- жұмыспен қамту мәселелерін шешуде шетел тәжірибесінің, әлеуметтік-еңбек саласындағы нақты мәліметтердің ескерілуі;
- халықаралық ұйымдармен, мамандармен, әлеуметтік серіктестермен ынтымақтастық.

Әлсіз жақтары:

- халықты жұмысқа орналастырудың, әсіресе жастарды, әлі де болса төмен көрсеткіштері. Бұны кәсіптік білім беру жүйесін дамытудың мемлекеттік саясатының кемшіліктерінен көреміз;
- жаңа жұмыс орындарын ашып, халықты жұмысқа тартуда жеке меншік жұмыс берушілерді ынталандыру жүйесінің жоқтығы;
- кеңес дәуіріндегідей сала, кәсіпорын ішінде жұмыссыздарды кәсіби оқытудың, жұмысшы мамандарын даярлаудың жоқтығы;
- жұмыссыздарға кәсіби білім беру жүйесімен ауыл тұрғындарының қамтылмауы;
- жұмыспен қамту мәселелеріне қатысты мемлекеттік-жеке серіктестіктің толыққанды дамымауы;
- қоғамдық жұмыстар түрлерінің шектеулілігі;
- еңбеккерлер мүдделерінің еңбек, еңбекақы, жұмыспен қамтылу мәселелеріне қатысты дауларда әлсіз қорғалуы, әсіресе жеке меншік кәсіпорындарында;
- жекелеген аймақтарда, әсіресе оңтүстік аймақтарында, еңбек нарығының жеткіліксіз дамуы;
- шикізат, өндіріс орындары, демография жағынан аймақтар бойынша теңгерімсіздіктер.

Мүмкіншіліктер:

- шағын және орта бизнестің дамуы;
- қоғамдық жұмыстар шеңберін арттырып, оларға жұмыс күшін барынша мол тарту;
- халықтың еңбектік жұмылдырылуын арттыру мақсатында өңіраралық көші-қон үдерісін белсендендіру;
- экономикада жаңа жұмыс орындарын ашуға бағытталған мемлекеттік бағдарламалар нәтижелілігін арттыру;
- халықты жұмыспен қамтудың жеке агенттіктерін мемлекет жүйесіне тартып, олармен бірлесе жұмыс жасау;
- мемлекеттік қызметтің электрондық нысанын одан әрі дамыту.

Қауіптер:

- экономикалық қызметтің қол жетімді түрлеріндегі еңбекақы мөлшерінің төмен болуы;
- жасырын, бейресми, нәтижесіз жұмыс бастылықтың бақылаусыз өсуі;
- жаңадан оқу бітірген түлектер арасындағы жұмыссыздар санының артуы;
- жұмыспен қамту бағдарламаларын жүзеге асырушылар қызметтерінің бір-бірімен үйлесімсіздігі;
- көрші серіктес елдердегі экономикалық ахуалдың нашарлауы (мысалы, Ресейге салынған санкциялар).

Қорытынды. Сонымен, жұмыспен қамту қатынастары әлеуметтік-экономикалық қатынастар жүйесінің маңызды бөлігін құрайды. Экономика дамуының әрбір кезеңіне жұмыспен қамту жүйесінің Қазақстанның ерекшелігін анықтайтын өзіндік бір айрықша үлгісі сай келеді. Басты мақсат – осы үлгіні

дұрыс анықтап, қолдана білу. Осыған байланысты, біздің ойымызша, бүгінгі күні төмендегілерді жүзеге асырған дұрыс:

- экономикадағы болып жатырған өзгерістерді үнемі саралай отырып, жұмыс күшіне деген сұраныс, қажетті мамандықтар және жұмыспен қамтудың тағы да басқа мәселелері бойынша терең зерттеу жұмыстарын ұлғайту;
- нәтижесіз жұмыспен қамтылғандарды ынталандыру тетіктері арқылы нәтижелі нысанға айналдыру;
- жұмыспен қамтудың шетел тәжірибесін зерттеп, Қазақстан экономикасының ерекшелігіне сай ұтымды тұстарын мәселені шешуде пайдалану;
- жұмыспен қамтудың өңірлердегі мәселелерін үздіксіз жіті қадағалап, өңіраралық үйлесімде жүзеге асырылатын мемлекеттік нәтижелі шаралар қабылдау;
- көшіп келушілерді өңірлерде орналастыруда өндірістің, бос жұмыс орындарының болуын басты назарда ұстау;
- кадрлар даярлауда оқу орындары мен жұмыс берушілер байланысын дамыту (бірлесіп оқу бағдарламаларын құру, оқытудың тәжірибелік бөлігін кәсіпорындарда өткізу және т.б.);
- мемлекеттік-жеке серіктестік жүйесін жұмыссыздық мәселесін шешуде нақты, нәтижелі дамыту.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы Қазақстан халқына «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Жолдауы // <http://www.akorda.kz>
- 2 «Жұмыспен қамту 2020 жол картасы» бағдарламасы // <http://adilet.zan.kz>
- 3 Оразова Б. Рынок труда: теория вопроса // Труд в Казахстане, 2009 г., №6.
- 4 Рынок труда. - Под общей редакцией профессора Буланова В.С. и профессора Волгина Н.А., М., 2007 г.
- 5 Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің статистика жөніндегі Комитетінің Интернет-ресурсы // www.stat.gov.kz.

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

М.Д. Сайымова^{*1}, М.Ә. Тұрғанбаев², Р.А. Есберген³

¹Казахско-русский международный университет, Актөбе, Казахстан

²Актюбинский региональный государственный университет им.К.Жубанова, г.Актөбе, Казахстан

³Филиал Академии государственного управления при Президенте РК по Актюбинской области
e-mail: 77mika-07@mail.ru

Резюме. В работе рассмотрены сущность, сегодняшнее состояние рынка труда в экономике Казахстана, а также вопросы его дальнейшего эффективного развития. Проанализированы различные определения понятия "рынок труда". Рынок труда - динамичный процесс, непосредственно связанный с другими меняющимися вопросами развития экономики страны. Поэтому в статье раскрыты особенности рынка труда Республики Казахстан с точки зрения требований сегодняшнего дня, отражены как положительные, так и отрицательные его стороны. В целях обеспечения занятости населения проанализированы меры, принятые государством по обеспечению занятости населения, рассмотрены их недостатки. Рекомендованы меры по развитию своеобразной модели системы занятости, определяющей специфику Казахстана.

Ключевые слова: рынок труда, безработица, занятость, самозанятость, непродуктивная самозанятость.

LABOUR MARKET DEVELOPMENT ISSUES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

M.D. Saiymova^{*1}, M.A. Turganbaev², R.A. Esbergen³

¹Kazakh-Russian international University, Aktobe, Kazakhstan

² Aktobe Regional State University named after K.Zhubanov, Aktobe, The Republic of Kazakhstan

³Branch of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan in Aktobe region

e-mail: 77mika-07@mail.ru

Summary. The paper deals with the essence, the current state of the labor market in the economy of Kazakhstan, as well as issues of its further effective development. Various definitions of the concept "labor market" are analyzed. The labor market is a dynamic process directly related to other changing issues of

economic development of the country. Therefore, the article reveals the features of the labor market of the Republic of Kazakhstan in terms of the requirements of today, reflects both positive and negative sides. In order to ensure the employment of the population, the measures taken by the state to ensure the employment of the population were analyzed, their shortcomings were considered. In the final part of the research work, measures are recommended for the development of a peculiar model of the employment system that determines the specifics of Kazakhstan.

Key words: *labor market, unemployment, employment, self-employment, unproductive self-employment.*

МРНТИ 06.01.21

УДК 338.28

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

Л.К. Саналиева^{*1}, Г.Т.Ахметова², Г.Б.Кенжегалиева³

¹ Павлодарский государственный университет имени С.Торайгырова, г. Павлодар, Казахстан

^{2,3} Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан

e-mail: *laura enu@mail.ru*

Аннотация. *Статья посвящена рассмотрению проблемы формирования и развития интеллектуальной нации, являющейся опорой государства, основой дальнейшего развития и процветания страны. Авторами дано определение понятию «интеллектуальный потенциал». Проанализированы показатели внутренних затрат на научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы по отраслям наук в Республике Казахстан. Определены приоритетные направления финансирования научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок. В результате проведенного анализа авторами выявлено, что Казахстан имеет незначительный научно-технический потенциал и ориентирован в основном на заимствование научно-технических достижений. Анализ проблем позволил выявить основные факторы, тормозящие развитие интеллектуального потенциала в стране. Обозначена необходимость перехода к новому – информационно-интеллектуальному производству и капитализации результатов научных работ ученых.*

Ключевые слова: *интеллектуальный потенциал, модернизация, глобализация, конкурентоспособность страны.*

Введение. В последние несколько десятилетий предметом исследования зарубежной и отечественной экономической науки стали разные виды капиталов, связанных с человеком в процессе производства товаров и услуг.

В развитых странах мира с огромной скоростью набирает обороты формирование экономики знаний, т.е. принципиально другой экономики, чем нынешняя информационно-сетевая. В современной мировой экономике поддерживать эффективную систему образования, повышать интеллектуальный потенциал рабочей силы путем обучения, становится критически важным фактором для обеспечения конкурентоспособности страны.

Сохранение и развитие интеллектуального потенциала является основным направлением развития любой цивилизованной страны. Оно рассматривается в качестве важнейшего фактора социально-экономического развития, решения глобальных проблем, связанных с прогрессивным развитием того или иного общества. В силу этого во многих странах проблема роста интеллектуального потенциала отнесена к приоритетным областям в политике государств, в том числе и в нашей стране [1].

Казахстан в настоящее время вступил в фазу модернизации экономики. Этот этап характеризуется адаптацией сферы науки, образования к современным экономическим условиям, что должно привести к коренным изменениям в структурном, организационном, кадровом, инфраструктурном и финансовом обеспечении развития науки и образования. Развитие научно-технического потенциала не должно рассматриваться в качестве сопутствующего фактора, который не является характерным для традиционных секторов экономики. Сфера науки - это такой же сектор экономики, обладающий всеми особенностями, правилами и механизмами регулирования, общими для других секторов.

В условиях, когда более 80% экономики Казахстана находится в частном секторе, принципы регулирования сферы науки, унаследовавшие слабую ориентацию на требования рынка, устарели и

являются несовершенными. Неэффективный механизм привлечения частного сектора к развитию научно-технического потенциала, сравнительно невысокая активность участников в сфере научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок обусловили актуальность данного вопроса в нынешних экономических условиях.

Методы исследования. Теоретической и методологической основой исследования послужили диалектический подход, системный анализ, теоретические положения и выводы, изложенные в трудах ученых - экономистов, статистическая информация, публикации по изучаемой проблематике.

Достижение конечных результатов работы обусловило использование общенаучных методов исследования: логического, сравнительного, статистического анализа, системного подхода, монографического и других.

Результаты и обсуждение. Интеллектуальный потенциал - это своеобразное «опережающее» отражение действительности, качественно новые элементы и запасы функций, необходимые для перехода системы интеллекта на новый уровень функционирования.

Таким образом, интеллектуальный потенциал общества в свою очередь зависит от уровня здоровья (физического и умственного) аналогичным образом. По мере снижения интеллектуального потенциала общества происходит падение результативности интеллектуальной деятельности, что впоследствии неизбежно приводит к возникновению и углублению кризисных тенденций в экономике. Зона критических значений характеризует падение уровней жизни, здоровья населения и интеллектуального потенциала общества и результативности интеллектуальной деятельности до отметки, за которой начинаются необратимые процессы в обществе и экономике [2].

Проблема интеллектуального потенциала имеет глубокий философский смысл, ибо потенциальное вообще неразрывно связано с актуальным. Потенциал, если он не используется, быстро угасает, и, напротив, когда практика предъявляет на науку активный спрос, научный потенциал быстро растет, и еще быстрее растет эффективность его использования. Возможность использования интеллектуального потенциала для обеспечения конкурентоспособности субъектов предпринимательства как проявление общего свойства ресурсов характеризует потенциальную возможность участия интеллектуального потенциала в разработке и производстве конкурентоспособной продукции, обеспечении эффективности производственно-хозяйственной деятельности и благоприятного имиджа предпринимательских структур.

Конкурентоспособность в современном мире определяется не столько такими традиционными факторами, как цена или качество, сколько относительно новыми факторами, значительная часть которых относится к элементам интеллектуального потенциала. Интеллектуальная работа, специальные знания и коммуникации становятся факторами не только создания добавленной стоимости, но и конкурентоспособности, экономического развития предпринимательских структур. Современное производство - это во многом деятельность ума, т.е. преимущественно нематериальное воздействие со стороны инженеров, бухгалтеров, специалистов по персоналу, сбыту и маркетингу. Во многих организациях все большая часть полученного эффекта становится результатом применения специальных знаний, широкого обучения персонала и взаимодействия с партнерами и контрагентами.

За 2014-2017 годы объем внутренних затрат на научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки в Казахстане колебался в пределах от 61,7 млрд. тенге до 69,3 млрд. тенге. Наибольший объем был зафиксирован в 2015 году - 69,3 млрд. тенге, 66,6 млрд.- в 2016 году и 68,9 млрд. --в 2017 году (при этом ещё следует учитывать колебания курса национальной валюты). В 2017 году расходы на научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки по сравнению с предыдущим годом увеличились на 3,4%. При этом доля затрат на прикладные исследования в общем объеме составила 59,4%, на опытно-конструкторские разработки - 24,9%, на фундаментальные исследования - 15,7% [3].

Наибольшая часть финансирования внутренних затрат на научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки приходится на средства республиканского бюджета - 51,3%. Собственные средства компаний составляют 40,9%, другие источники - 7,8%.

Приоритетным направлением финансирования научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок в 2017 году стали исследования в области инженерных разработок и технологий, удельный вес которых в общей сумме внутренних затрат на научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки составил 45,6%. Расходы на исследования в области естественных наук составили 32,6%, в области сельскохозяйственных наук - 9,5%, гуманитарных - 5,1%, медицинских - 4,8%, социальных - 2,4%.

В сфере научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок в 2017 году были заняты 22 081 человек, из них специалистами-исследователями являются 17 205. В том числе

количество докторов наук составило 1822 человека, докторов по профилю - 380, обладателей степени PhD - 597, кандидатов наук - 4562 человека, магистров – 4109 (Министерство экономики РК Комитет по статистике) [3].

Согласно данным последнего рейтинга ЮНЕСКО за 2015 год, среди 74 стран мира наибольшую долю своего ВВП на научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки тратит Израиль - 4,27%, который является лидером по этому показателю в последние годы. Следом идут Южная Корея – 4,23%, Япония – 3,28%, Швеция – 3,26% и Австрия – 3,07% (рис.1).

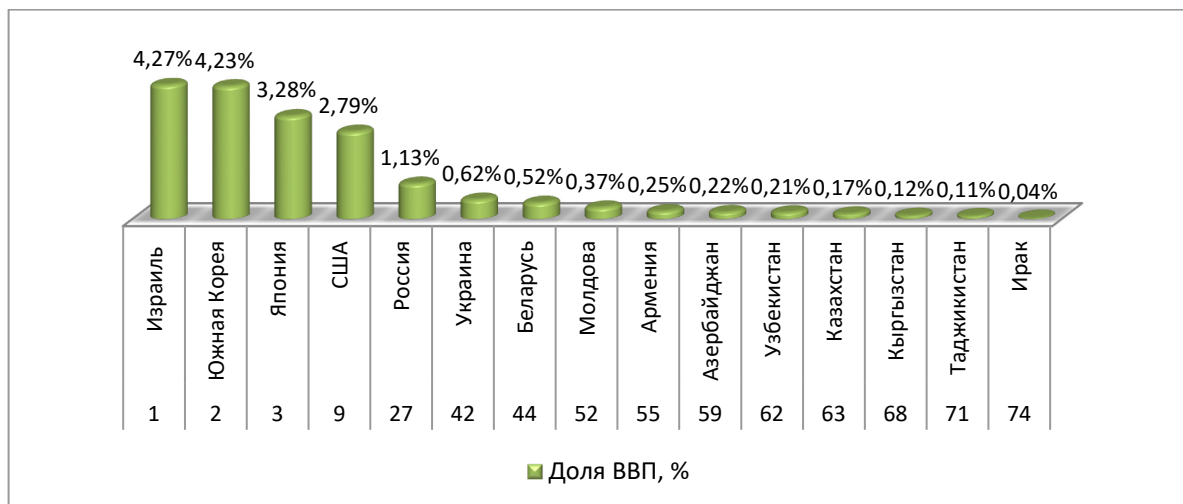

Рисунок 1 – Доля научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок в ВВП

Примечание: составлено авторами на основе источника[3].

Казахстан расположился в нижней части списка - на 63-м месте с 0,17%. Выше нас находится Узбекистан с показателем 0,21%, чуть ниже Кыргызстан – 0,12% ВВП [3].

По расчетам международных экспертов, для устойчивого развития государства необходимо, чтобы на финансирование науки выделялось от 2 до 4% ВВП. Пороговое значение расходов на научные исследования и разработки по отношению к ВВП как одного из показателей экономической безопасности страны принято считать равным 2%.

Проанализировав значение ВВП на душу населения таких стран как Израиль, Южная Корея и Япония, Швеция, Австрия мы пришли к выводу, что в современных условиях можно добиться успехов в развитии экономики даже в тех случаях, когда страна не располагает природными ресурсами. Положительных результатов данные страны добились благодаря эффективному использованию интеллектуальных ресурсов общества. Таким образом, страны могут увеличить свой экономический потенциал благодаря правильной стратегической ориентации экономики. Можно выделить четыре основные модели развития экономики: экономика аграрной ориентации, сырьевой ориентации, технологическая и инновационная экономика [4].

В случае аграрной ориентации экономики страна производит в основном сельскохозяйственную продукцию, поставляет ее на экспорт и на вырученные средства приобретает за рубежом необходимые ей промышленные товары. Этот тип экономики характерен для многих слаборазвитых стран. Уровень использования интеллектуальных ресурсов общества является здесь самым низким.

Сырьевая ориентация экономики характерна для стран, которые располагают большими запасами природных ресурсов, экспорт которых обеспечивает основную часть их валового внутреннего продукта. Уровень жизни в таких странах, как правило, выше, чем в странах с аграрной экономикой, но уровни развития и использования интеллектуального потенциала в них различаются незначительно. Происходит это в связи с тем, что основное внимание в этих странах уделяется развитию добывающих отраслей промышленности в ущерб другим сферам социально-экономической жизни [5].

В странах с технологической ориентацией экономики фундаментальная наука хоть и развита недостаточно и поэтому не обеспечивает производство технологий в экономически значимых масштабах, интеллектуальный потенциал в них используется существенно более эффективно. Это происходит на основе импорта современных технологий и создания на их основе высококачественной продукции, которая затем поставляется на внешний и внутренний рынок. Вполне естественно, что

развитие технологически ориентированной экономики требует высококвалифицированной рабочей силы, подготовку которой и обеспечивает развитая система образования. При этом простой грамотности населения уже недостаточно. Необходимо развитие системы высшей школы, а особенно технических университетов и колледжей, которые и обеспечивают потребности технологического сектора экономики.

Закключение. Казахстан имеет незначительный научно-технический потенциал и ориентирован в основном на заимствование научно-технических достижений. Анализ проблем позволяет выявить основные факторы, тормозящие развитие интеллектуального потенциала в Казахстане.

В организационной структуре сферы науки нет системы в принятии решений, использовании ресурсов и потенциала частного сектора. Наличие большого количества администраторов программ научных исследований, выполняемых за счет средств государственного бюджета, затрудняет реализацию законодательно закрепленной нормы единого администрирования и координации проводимых в стране исследований.

Интеллектуальный потенциал, который имеется в стране, должен раскрываться и развиваться. Особое место в развитии интеллектуального потенциала нации принадлежит высшему образованию. Для формирования интеллектуального потенциала Республики Казахстан целесообразно развивать инновационную деятельность вуза: обеспечивать связь сферы образования с экономической средой, ориентировать вузы на рынок образовательных услуг и перспективный рынок труда, изыскивать внебюджетные способы инвестирования в образовательные услуги. От динамичного развития науки, образования и бизнеса во взаимосвязи зависит изначально и рост благосостояния народа и его культуры.

Таким образом, основная проблема в Казахстане заключается в том, что отсутствуют адекватные системы управления интеллектуальным потенциалом, его развитием, использованием и реализацией. Необходимо перейти к новому - информационно-интеллектуальному производству и результаты научных работ ученых капитализировать. В этом случае можно формировать экономику знаний и обеспечить конкурентоспособность страны в глобальном окружении.

Список использованной литературы:

- 1 Должикова А.В. Интеллектуальный капитал и интеллектуальная миграция в условиях глобализации: монография. - М.: Проспект, 2017. - 211 с.
- 2 Кудрявцева С. Институциональное обеспечение накопления интеллектуального капитала в экономике знаний: монография. - М.: Бибком, 2018. - 910 с.
- 3 Официальный сайт Комитета Республики Казахстан по статистике Министерства национальной экономики – Режим доступа:// www.stat.gov.kz/
- 4 Firer S. and Williams, S. M. (2003) Intellectual Capital and Traditional Measures of Corporate Performance. Journal of Intellectual Capital 2003. Vol. 4 No. 3, pp. 348-360.
- 5 Сергеев А. Интеллектуальный капитал менеджмента. - М.: LAP Lambert Academic Publishing, 2015. - 320 с.

ЗИЯТКЕРЛІК ӘЛЕУЕТ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Л.К. Саналиева^{*1}, *Г.Т. Ахметова*², *Г.Б. Кенжеғалиева*³

¹ С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ., Қазақстан

^{2,3} Х.Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті, Атырау қ., Қазақстан
e-mail: laura_enu@mail.ru

Түйін. Мақалада зияткерлік әлеуетті қалыптастыру мәселелері қарастырылған. Авторлар «зияткерлік әлеует» ұғымына анықтама берді. Қазақстан Республикасындағы ғылым салалары бойынша ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға жұмсалған ішкі шығындардың көрсеткіштеріне талдау жүргізілді. Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық әзірлемелерді қаржыландырудың басым бағыттары анықталды. Жүргізілген талдау нәтижесінде авторлар Қазақстанның елеусіз ғылыми-техникалық әлеуеті бар және негізінен ғылыми-техникалық жетістіктерді қарызға алуға бағытталғанын анықтады. Проблемаларды талдау елдегі зияткерлік әлеуетті дамытуды тежейтін негізгі факторларды анықтауға мүмкіндік берді. Жаңа – ақпараттық-интеллектуалдық өндіріске көшу және ғалымдардың ғылыми жұмыстарының нәтижелерін капиталдандыру қажеттілігі белгіленді.

Түйінді сөздер: зияткерлік әлеует, модернизация, жаһандану, мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігі.

INTELLECTUAL POTENTIAL AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF ECONOMY OF KAZAKHSTAN

L.K.Sanalievya^{*1}, *G.T.Akhmetova*², *G.B.Kenzhegalieva*³

¹ S.Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, Kazakhstan

^{2,3} Atyrau state University named after H.Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan

e-mail: laura_enu@mail.ru

Summary. The article is devoted to the problem of formation and development of intellectual nation, which is the support of the state, the basis for further development and prosperity of the country. The authors define the concept of "intellectual potential". The indicators of internal costs of research and development work in the branches of science in the Republic of Kazakhstan are analyzed. The priority directions of financing of research and development are defined. As a result of the analysis, the authors revealed that Kazakhstan has little scientific and technical potential and is focused mainly on borrowing scientific and technical achievements. Analysis of the problems revealed the main factors hindering the development of intellectual potential in the country. The necessity of transition to a new – information-intellectual production and capitalization of the results of scientific works of scientists.

Key words: intellectual potential, modernization, globalization, competitiveness of the country.

МРНТИ 06.54.41

УДК 338.4.62

ОСОБЕННОСТИ НАУКОЕМКИХ ПРОИЗВОДСТВ И СПЕЦИФИКА ИХ ФИНАНСИРОВАНИЯ

*Р.К. Сагиева, А.С. Жупарова, Д.Т. Калмакова**

Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан

e-mail: dina.kalmakova@gmail.com

Аннотация. Диверсификация структуры экономики, а главное – смещение акцента с сырьевых отраслей на высокотехнологичные индустрии не только является одной из основных задач, стоящих перед экономикой Республики Казахстан в настоящее время, но и во многом зависит от темпов развития наукоемких производств. Однако высокотехнологические компании в ранней фазе своего развития в большинстве своем не вызывают интереса у профессиональных зарубежных и отечественных инвесторов. Не получая финансовой поддержки, они стагнируют или закрываются на этапе становления. Возможности выбора финансовых инструментов и привлечения требуемого объема инвестиций у таких компаний весьма ограничены, поскольку им, как правило, присущи низкая финансовая устойчивость и ограниченная кредитоспособность, а также высокий риск банкротства и отсутствие необходимых для залога активов. Целью данной статьи является выявление особенностей наукоемких производств, их отличий от традиционных промышленных производств, а также раскрытие причин и предпосылок, усложняющих процесс финансирования наукоемких производств. Выявлены экономические предпосылки необходимости разработки эффективных методов финансирования наукоемких производств.

Ключевые слова: наукоемкие производства, финансирование наукоемких производств, особенности финансирования наукоемких производств.

Введение. Процесс формирования наукоемкой экономики Казахстана, сопровождаемый огромным дефицитом и разобщенностью научно-исследовательских кадров, недостатком инновационных идей для коммерциализации, а также отсутствием спроса на инновации со стороны бизнеса, позволяет констатировать ее очагово-мозаичный характер. Среди причин, называемых экспертами, основной является отсутствие конкурентной среды, поэтому стимулы к инновациям, продиктованные внешними неэкономическими факторами (государственной политикой, любопытством изобретателя и др.) не являются источником повышения экономической эффективности инноваций.[1] Таким образом, научно-исследовательская деятельность, являющаяся сердцевинной наукоемких производств, оторвана от рыночных механизмов как движущих сил с одной стороны, а с другой – лишена соответствующих рыночных форм финансирования. Подходы зарубежных авторов к выбору критериев определения наукоемких производств различаются. Комуньян и Макеева Е.В. [2,3] выделяют ряд отличительных особенностей, позволяющих отнести производство к разряду наукоемких. Варшавский А.Е., Коррадо и др. [4,5] рассмотрели и разработали классификацию наукоемких производств по различным критериям. Мур и Бранскомб [6,7] рассмотрели проблемы, которые приходится решать инноваторам в процессе финансирования наукоемких производств.

Целью данного исследования является выявление особенностей наукоемких производств, их отличий от традиционных промышленных производств, а также раскрытие факторов, усложняющих процесс финансирования наукоемких производств.

Методы. В качестве основы исследования поставленной научной проблемы были взяты инструменты познания экономической теории, а именно проведен анализ проведенных исследований в трудах зарубежных и отечественных ученых. Использован метод сравнения и обобщения, который выявил отличия наукоемкого производства от традиционного. Кроме того, применен метод познания экономических явлений и процессов, позволивший выявить особенности финансирования наукоемких производств.

Результаты и обсуждение. Разработка эффективных методов финансирования поддержки наукоемких производств на разных стадиях их развития – это комплексный процесс, зависящий от множества условий и требующий эффективного распределения и перераспределения капитала. Поэтому развитие механизма финансирования получает поддержку со стороны государства в качестве компонента его общей инновационной политики.

Современные тенденции развития наукоемкой экономики, все в большей степени отражающие влияние Четвертой технологической революции «Индустрии 4.0», позволили исследователям точнее разграничить понятия традиционного и наукоемкого производства по ряду признаков. Прежде всего, подходы авторов разнятся по выбранным ими критериям, что дает возможность определить некоторые подходы к решениям проблем эффективности их функционирования, и, соответственно, финансирования. Например, российский автор Макеева Е.В. [2] выделяет следующие характерные черты наукоемких производств: изменчивость продукта; особая роль функциональности продукта; во взаимосвязи «полезность – себестоимость» ведущая роль принадлежит полезности; масштабы производства не имеют особого значения, производство может тяготеть к мелкосерийному и индивидуальному; выдающаяся роль отводится технологии; предприятия работают в режиме изменений; возрастает роль морального износа, как факторов производства, так и продукции; значительна роль фактора адаптации в развитии производства.

Схожий подход к уточнению характерных признаков наукоемких предприятий можно найти и у других авторов [3]. По их мнению, наукоемкие предприятия отличаются малыми размерами компаний, гибкой квалифицированной рабочей силой, горизонтальным корпоративным управлением, открытостью информации, децентрализацией и рассредоточением принятия решений, повышенными полномочиями инновационного менеджера.

Согласно результатам исследования Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) [8], наукоемкое производство это не только результаты НИОКР. По их мнению, наукоемкое производство включает в себя ряд активов, которые создают будущие выгоды для фирм, но, в отличие от машин, оборудования, транспортных средств и структур, они не являются физическими. Эта нематериальная форма капитала является все более увеличивающейся формой инвестиций в бизнес и ключевым фактором роста в странах с развитой экономикой.

В литературе [4] одной из широко распространенных классификаций наукоемких производств является их разделение по трем типам: компьютеризированная информация (программное обеспечение и базы данных); инновационная собственность (патенты, авторские права, проекты, товарные знаки); и экономические компетенции.

В свою очередь, К. Коррадо и другие авторы [5] разработали классификацию наукоемких производств, которая отражает взаимосвязь между типами используемых активов и ростом производства:

1. Компьютеризированная информация:
 - 1.1. Программное обеспечение, способствующее увеличению эффективности процесса, скорости распространения инноваций.
 - 1.2. Базы данных, обеспечивающие лучшее понимание потребительского спроса.
2. Инновационная собственность
 - 2.1. Исследования и разработки.
 - 2.2. Геологоразведка - информация для поиска и доступа к новым ресурсам - возможно, с меньшими затратами - для будущей эксплуатации.
 - 2.3. Авторские права и нематериальные активы - творческие ресурсы для будущего лицензирования, воспроизведения или исполнения.
3. Экономические компетенции
 - 3.1. Реклама в области брендинга - повышение доверия потребителей, увеличение доли рынка и обмен качеством.

3.2. Исследование рынка - лучшее понимание потребностей рынка и способность адаптировать продукты и услуги.

3.3. Обучение работников.

Таким образом, подводя итог обзору по вопросам сущности и содержания наукоемкого производства, необходимо уточнить следующие его отличительные черты:

- основным фактором развития является интеллектуальный капитал, генерируемый научными исследователями в интеграции с высококвалифицированными кадрами;
- наукоемкие производства используют гибкие и динамично изменяющиеся информационные системы управления, позволяющие быстро адаптировать процесс производства под потребительский спрос.
- наукоемкие производства имеют на всех стадиях жизненного цикла инноваций достаточно финансовых ресурсов.
- во главе менеджмента наукоемкого производства находится предприниматель-инноватор.

В отличие от инновационного производства, нацеленного на создание новой продукции или услуги, востребованной рынком, наукоемкое производство основано на инвестициях в интеллектуальный капитал и непрерывном воспроизводстве новых знаний.

Если говорить о макроэкономическом и региональном уровне, то наукоемкое производство представляет собой интегрированное, структурированное и взаимовыгодное сотрудничество лидеров компаний с ключевыми специалистами в области интеллектуального капитала и управления знаниями, которые реализуют в форме переговоров шаги, необходимые для создания и развития различных аспектов наукоемкого производства. При этом в контексте актуальной концепции «тройной спирали», согласно которой промышленные предприятия и государственные структуры, взаимодействуя с университетами и выполняя свои обычные функции, приобретают новые роли в процессе сотрудничества, система управления наукоемким производством выглядит следующим образом (рисунок 1):

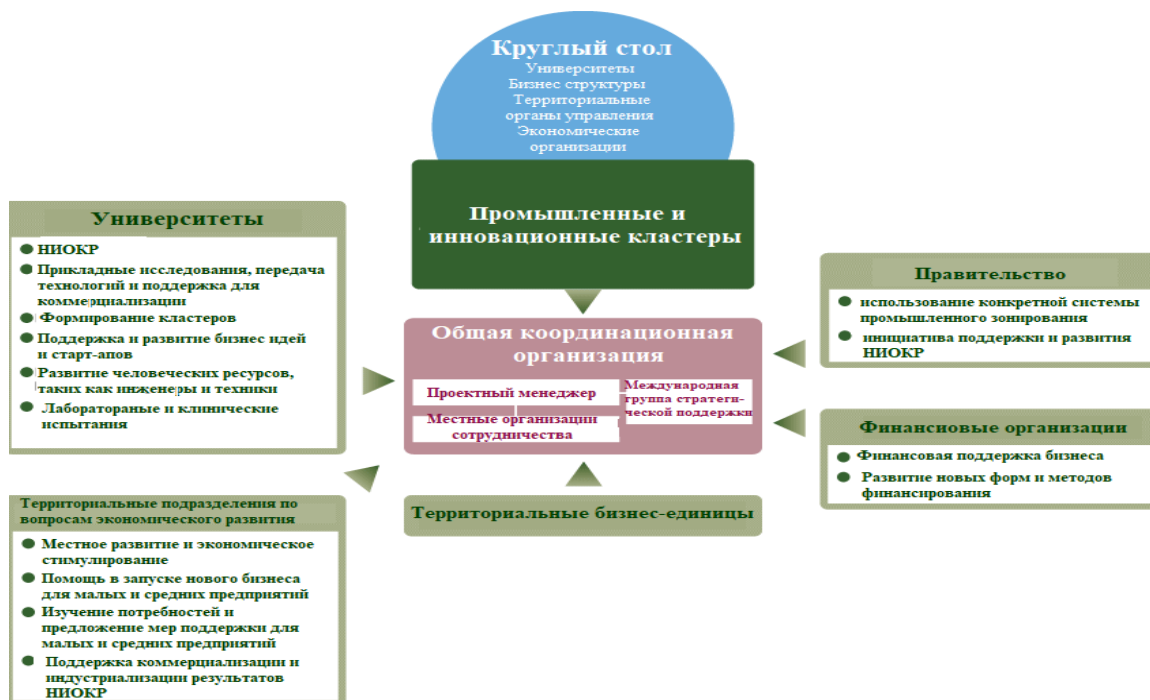

Рисунок 1 - Система управления наукоемким производством на макроэкономическом и региональном уровне (разработано авторами)

В целом, формирование наукоемкого производства представляет собой сложный и долгосрочный процесс, который должен сопровождаться последовательной политикой как государственных, так и местных органов власти, ясно отраженной в нормативно-правовых документах и определяющей стратегию формирования региона. Институциональные условия должны быть нацелены на стимулирование участия частного капитала в развитии территории, на активное

взаимодействие и сотрудничество органов власти различных уровней, как между собой, так и с предпринимательским и научным секторами экономики.

Приоритетность развития наукоемкого сектора, являющегося основным источником инноваций, а также ограниченность финансовых ресурсов и высокие риски их использования в научно-исследовательской деятельности, определяют особую актуальность анализа и обобщения успешных зарубежных моделей и механизмов финансирования данной сферы.

Одним из подходов к обеспечению эффективности финансирования наукоемких производств является метод, классифицирующий виды возникающих финансовых рисков в зависимости от зрелости инновационной идеи, лежащей в основе будущего наукоемкого производства. Уровень зрелости, достигнутый фирмой (предпосевная стадия (pre-seed), посевная (seed), старт-ап, средний возраст (mid-life) и зрелость), будет диктовать источники финансирования, к которым он будет иметь доступ, и уровень инвестиций, который они, как правило, готовы сделать. Как видно из рисунка 2, разрыв в финансировании для наукоемких компаний существует в основном между затратами на посевной и ранней стадиях (примерно) в диапазоне от 500 000 до 5 млн. долл. США, где частные и неформальные фонды не могут инвестировать в одиночку и где формальные инвесторы - бизнес-ангелы и фонды венчурного капитала - опасаются финансировать. Этот период финансового разрыва, так называемая «Долина смерти», является своеобразным вызовом для всех предпринимателей-инноваторов и их потенциальных инвесторов.

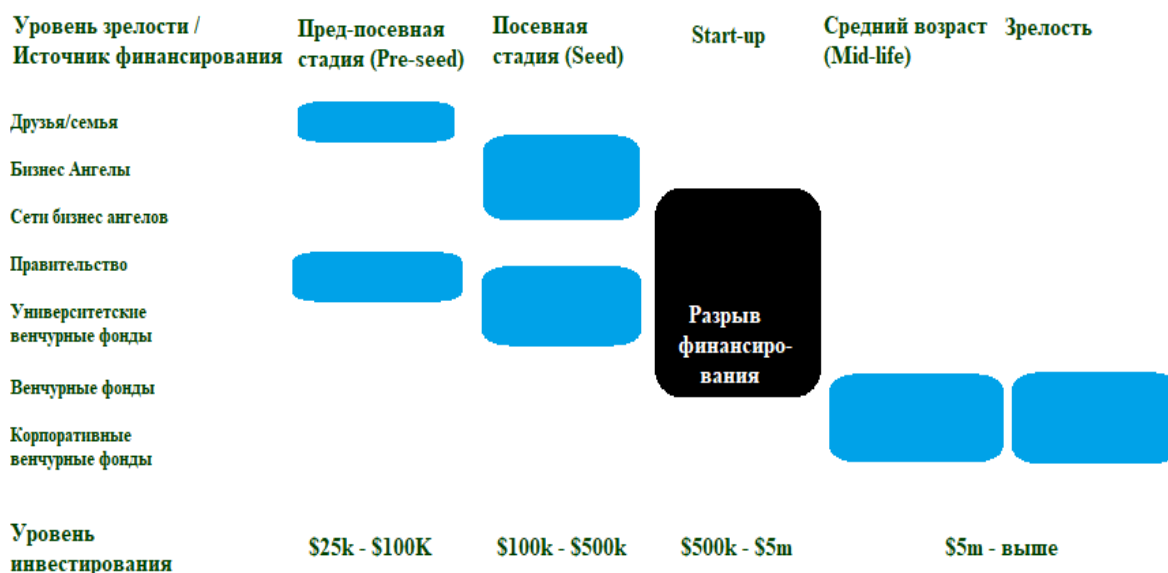

Рисунок 2 - Разрыв в финансировании наукоемких производств [9]

Для его преодоления предлагаются различные формы участия самих предприятий-бенефициаров в той степени, в которой результаты НИОКР являются или будут являться их собственностью. Таким образом, заинтересованная в инновациях компания также несет риск того, что исследование не принесет никаких прибыльных результатов. Согласно мнению Комитета палаты представителей США, на желание и на способность компаний участвовать в этом типе работы, особенно тот, который больше ориентирован на фундаментальные, чем прикладные исследования, огромное влияние оказывают интенсивная конкуренция и более короткие жизненные циклы продуктов, создаваемые глобальным рынком, более строгие бюджеты для государственных программ и акцент на краткосрочной доходности [10-11].

Следует отметить, что поскольку отдача от инвестиций в наукоемкие производства является неопределенной, с характеристиками риска и вероятностями дефолта, которые трудно оценить, то существование информационной асимметрии между инновационными компаниями и инвесторами затрудняет разработку взаимоприемлемого договора о финансировании. Инноваторы, как правило, могут иметь больше информации о характере и характеристиках своих продуктов и процессов, чем потенциальные инвесторы, так как неосознаваемый характер инновационной деятельности затрудняет оценку будущих денежных потоков до тех пор, пока ее результаты не коммерциализируются. Кроме того, зачастую наукоемкие производства являются в основном небольшими по размеру компаниями, с

ограниченными реальными активами и большей долей нематериальных активов, в них, как правило, отсутствует бухгалтерский учет и управленческие навыки.

В целом, можно сделать вывод, что чем меньше по размеру наукоемкая компания, тем труднее будет получить доступ к финансированию. Исследование Европейской комиссии, опубликованное в 2002 году, определило доступ к финансированию как самую важную задачу, стоящую перед наукоемкими предприятиями [12]. Именно эта задача часто упоминается как «Пересечение пропасти» [6] или «Долина смерти» [7]. С одной стороны этой «Долины» стоят новаторы и их нововведения, с другой - инвесторы и потенциальные клиенты, владеющие капиталом и готовые финансировать больше те продукты и услуги, которые требует рынок. Сокращение расстояния между ними включает в себя преодоление трех фундаментальных и взаимосвязанных промежутков [7]

1 Разрыв в финансировании между первоначальными вложениями, как правило, полученными от личных активов, правительственными фондами или корпоративными исследованиями, которые поддерживают более фундаментальные исследования и инвестиционные фонды, чтобы превратить эту идею в прототип готового для рынка продукта.

2 Разрыв в исследованиях между научными или техническими исследованиями и запуском коммерческого продукта. Иногда требуется дополнительная работа по функциональности, доступности и качеству до того, как инновация может превратиться в продукт, который может конкурировать на рынке.

3 Разрыв информации и доверия между новатором, инвестором и клиентом, каждый из которых отличается пониманием сущности инноваций и непониманием выполняемых ими функций.

Заключение. Таким образом, основными экономическими предпосылками для разработки эффективных методов финансирования наукоемких производств являются:

- отсутствие финансовой стабильности и платежеспособности наукоемкого предприятия на всех этапах его развития;
- длительное время с момента разработки продукта до его запуска на рынок;
- низкие доверительные отношения инвесторов по отношению к новаторам;
- длительный период отдачи от инвестиций;
- недоступность банковских кредитов для отечественных наукоемких предприятий;
- неспособность государства быть эффективным инвестором;
- отсутствие интереса со стороны работодателей в обучении персонала.
- неэффективность государственного финансирования фундаментальных исследований;
- отсутствие контроля за результатами проводимых исследований за счет бюджетных средств;
- отсутствие законодательных актов по вопросам финансирования наукоемких и инновационных производств;
- отсутствие ответственности со стороны реципиентов инвестиций;
- низкая эффективность переговоров с учредителями инновационных проектов;
- фактическое отсутствие установленных процедур и критериев оценки риска и определения оптимального объема потенциальных инвестиций;
- недостаточная информированность о деятельности бизнес-ангелов и успешных проектах из-за отсутствия эффективных методов общения между участниками рынка;
- неспособность вычислить эффективность бизнес-ангела, выходящего из проекта из-за несовершенства патентных законов и относительной узости фондового рынка, что значительно снижает число потенциальных покупателей бизнеса.

Список использованной литературы:

- 1 Тамбовцев В.Л. Инновации и культура: важность методологии анализа // Вопросы экономики. - 2018 г. - №9. - с.72
- 2 Мокеева Е.В. Особенности наукоемких производств и специфика управления себестоимостью наукоемкой продукции // Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса. - 2011. - № 1 (14). - с. 78-81.
- 3 Comunian R., Paba A., Daga E.S., Dupre I., Scintu M-F. Traditional and innovative production methods of Fiore Sardo cheese: a comparison of microflora with a PCR-culture technique // International Journal of Dairy technology. - 2010. - №63 (2). - p. 224-233.
- 4 Варшавский А.Е. Наукоемкие отрасли и высокие технологии: определение, показатели, техническая политика, удельный вес в структуре экономики России // Экономическая наука современной России. - 2000. - №2. - С. 61-83

- 5 Corrado C.A., Hulten C.R., Sichel D. Measuring Capital and Technology: An Expanded Framework. - Chicago: National Bureau of Economic Research and University of Chicago Press, 2005. – 290 p.
- 6 Moore G. Crossing the Chasm: Marketing and Selling High-Tech Products to Mainstream Customers. - New York, NY: Harper Business, 1991. – 450 p.
- 7 Branscomb L., Auerswald P. Taking technical risks: how innovators, executives and investors manage high-tech risks. - Cambridge, MA: The MIT Press, 2001. – 256 p.
- 8 New sources of growth: Knowledge-based capital – key analyses and policy conclusions // Synthesis report: OECD, 2013. – 650 p.
- 9 Adapted from Council on Competitiveness. // U.S. House Committee on Science. - Washington, DC: U.S. House of Representatives, 2004. – 36 p.
- 10 Unlocking Our Future: Towards a New Science Policy // U.S. House Committee on Science. - Washington, DC: U.S. House of Representatives, 1998. – 138 p.
- 11 Callahan J., Muegge S. Venture capital's role in innovation: issues, research and stakeholder interests. The International Handbook on Innovation ed. L Shavinina. - Oxford: Elsevier Science, 2003. – 128p.
- 12 Highlights from the 2001 survey. Observatory of European SMEs. // European Commission. - Brussels: European Commission, 2002. – 390 p.

ҒЫЛЫМДЫ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН ӨНДІРІСТЕРДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ҚАРЖЫЛАНДЫРУДЫҢ ӨЗГЕШІЛІКТЕРІ

Р.К. Сағиева, А.С. Жупарова, Д.Т. Калмакова*

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

e-mail: dina.kalmakova@gmail.com

Түйін. *Экономиканың құрылымын әртараптандыру, ең бастысы, шикізаттық саладан жоғары технологиялық өндірістерге ауысуы қазіргі уақытта Қазақстан экономикасының алдында тұрған басты мәселелердің бірі ғана емес, сонымен қатар жоғары технологиялық өндірістердің даму қарқынына байланысты. Дегенмен, жоғары технологиялық компаниялар дамуының ерте кезеңінде көбінесе кәсіби шетелдік және отандық инвесторлардың қызығушылығын тудырмайды. Қаржылық қолдаусыз, олар қалыптасу кезеңде тоқтап қалады немесе жабылады. Қаржы құралдарын таңдау және қажетті инвестицияларды тарту мүмкіндіктері мұндай компанияларда өте шектеулі, себебі әдетте олардың қаржылық тұрақтылығы және несие қабілеттілігі төмен, сондай-ақ жоғары банкроттық тәуекеліне және кепілге қажетті активтердің жеткіліксіздігіне байланысты.*

Түйін сөздер: *ғылымды қажет ететін өндірістер, ғылымды қажет ететін өндірістерді қаржыландыру, ғылымды қажет ететін өндірістерді қаржыландырудың ерекшеліктері.*

PECULIARITIES OF SCIENTIFIC PRODUCTIONS AND THE SPECIFICITY OF THEIR FINANCING

R.K. Sagiyeva, A.S. Zhuparova, D.T. Kalmakova*

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Republic of Kazakhstan

e-mail: dina.kalmakova@gmail.com

Summary: *Article's objective is to identify the features of knowledge-based industries, factors complicating the process of financing knowledge-based industries.*

The authors reveal the reasons why the financing of knowledge-intensive industries may be difficult. The economic prerequisites for the development of effective methods of financing high-tech industries are revealed.

Key words: *financing knowledge-based industries, features, "Death Valley", the gap in financing, management system.*

МРНТИ 06.71.47
УДК 330.1

ҚАЗАҚСТАН МОНОҚАЛАЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ

*Л.Т.Тайжанов**, *Б.С.Изатуллаева*, *Р.М.Тажиббаева*
Қ.А.Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ., Қазақстан Республикасы
e-mail: tayzhanov1988@mail.ru

Аңдатпа. Зерттеу барысында ҚР моноқалалардағы әлеуметтік-экономикалық дағдарыс қауіпін есепке ала отырып, оларды дамытуды басқару тәсілдерінің жетілдірілу қажеттілігі дәлелденген. Осыған байланысты зерттеуде аймақты стратегиялық басқару теориясында жаңа концептуалды тәсіл оларды әртараптандыруда әлеуметтік және экономикалық тәуелділіктерін және заманауи даму деңгейін ескереді. Айтылған критерийлерге байланысты моноқалалардың әлеуметтік-экономикалық даму бағыттарына және қазіргі даму деңгейіне қатысты матрицасы әзірленіп жасалынған. Осы топталған қалалардың матрицадағы орналасуы бойынша бір-бірін тиімді толықтырып отыратын оңтайлы стратегиялар ұсынылды. Ұсынылған төрт стратегия моноқалалардың әлеуметтік және экономикалық деңгейлеріне байланысты оның нашар жақтарын күшейту және мықты жақтарын дамытуды қарастырады. Сонымен қатар, аталған қалаларды дамыту бойынша шетелдің тәжірибелері мен стратегиялары зерттеліп, елімізге оңтайландырылған нақты ұсыныстар берілген.

Түйінді сөздер: бір салалы қала, қала құраушы кәсіпорын, бір салалы экономикалы қала, моно қызметті завод-қала, моно-маманданған қала.

Кіріспе. Әр түрлі халық қоныстанған аймақтарда әлеуметтік-экономикалық жүйенің негізі болып, сондағы тұрғылықты халықтың арасындағы тұрақтылық, тепе-теңділік, әділеттілік, толықтылық және орнықтылық деңгейін анықтайтын элементтер жүйесінен құралады. Қазіргі заманауи экономикалық жүйелерде әлемдік мемлекеттер көптеген әлеуметтік-экономикалық мәселелерді бастан өткізуде және олардың әсерінен зардап шегуде. Әсіресе дамушы мемлекеттерде дағдарыс кезінде бұндай мәселелердің өрши түсуі үйреншікті болып табылады. Себебі, дағдарыс жағдайында мемлекет тарапынан басқарушылықта, реттеуде және ұйымдастырушылықта кеткен қателіктердің айқындылығы арта түседі, осының салдарынан әлеуметтік-экономикалық мәселелер туындайды. Бұндай қиыншылықтар қалалардың экономикасынан басталып, өңірлердің және мемлекеттің экономикасына зиянды әсерінің тиіуі сөзсіз. Осыған байланысты қалалардың әлеуметтік-экономикалық даму барысын зерттеп, дұрыс дамыту стратегиясын ұсыну қазіргі уақытта әлем ғалымдары мен сарапшыларының басты назарында және олардың қалаларды дамытудағы көз-қарастарының әртүрлілігімен байқалады.

Әдістері. Зерттеу барысында синтездік, индукциялық, дедукциялық логикалық және салыстыру әдістері қолданылды.

Нәтижелері және талқылануы. Жалпы әлемдік тәжірибеде шағын және орта қалаларда кездесетін мәселелерді шешудің екі жолы қалыптасқан. Біріншісі Американдық жол, ол халықтың еңбек күшіне сұранысы жоғары қалаларға қоныс аударуды ұсынады. Мұндай жағдайда моноқаладағы халық саны төмендесе де, ол өзінің қалалық функциясын жалғастыра береді. Екіншісі - ол Еуропалық жол болып табылады. Олар өңірлік және мемлекеттік бағдарламаларды пайдалану арқылы қаланы қайта қалпына келтіруді дұрыс деп ойлайды. Бұл бағдарламаларда экологиялық ахуалды жақсарту, инфрақұрылымды дамыту және еңбек күшін қайта мамандандыруды қамтиды [1].

Бұлардан басқа экономикасы және әлеуметтік жағдайы құлдыраған моноқалаларды дамытуға тағыда екі негізгі әдіс қолданылады және олар: фискалдық және маркетингтік болып бөлінеді. Бұл әдістер көбіне біріктіріліп пайдаланылады.

Еңбек ресурсы көп қалалардан еңбек ресурсы жетіспейтін қалаларға халықты көшіру әдісі маркетингтік әдіске жатады. Бұл әдіс АҚШ-та жиірек пайдаланылады. Бұған себеп АҚШ халқының жаңа жерлерге қоныс аударуға деген жоғарғы дайындығы.

Моноқалалардағы мәселелерді шешудің фискалдық әдісі мемлекеттік және аймақтық бюджеттен қаржы бөлумен айқындалады (жұмыстан айырылу және зейнетке ерте шығу өтемақысы, жұмыссыздыққа жәрдемақы, басқа қалаларға қоныс аударуға арналған субсидиялар және тұрғын-үй сатып алуға арналған қаражаттың қолжетімділігін арттыру және т.б). Бұған мысал ретінде Ұлыбританияда 1990 жылдары индустриалдық белсенділіктің нашарлауының әсерінен зардап шеккен 57 қаланы қайта қалыпқа келтіру бағдарламасын іске асырғандығын жатқызуға болады [2].

Әлемнің үздік тәжірибелерін саралай келе маркетингтік әдістің тиімділігі айтарлықтай жоғары екендігін айтуға болады. Біріншіден, бұл әдіс моноқалаларды қала құрушы кәсіпорын негізінің базасы барысында экономиканы әртараптандырады (шағын кәсіпкерлікті ұйымдастыру және мамандану бағытын өзгерту) немесе мемлекеттің қаржыландыруы арқылы қаланың экономикалық жағдайын дамытады.

Екіншіден, құлдыраған моноқалалардың халқы жаңа қалаларға орын ауыстырады. Бұл екі әдісті пайдалану нарықтағы ынталандыруды ұтымды пайдалануға мүмкіндік тудырады.

Моноқалаларды дамытуға бағытталған бағдарламаларда әлеуметтік өлшемдерді ең алдыңғы шепте ұстауды ұсынады. Бұндағы негізгі бағыт жұмыссыздыққа қарсы күрес қана емес, сонымен қатар, жұмысы бар бірақ әлеуметтік жағдайы төмен халықтың да жай күйін жақсарту болып табылады. Бұл бағдарлама моноқалалардың мәселелерін басқару органдары мен жергілікті бизнестің, яғни мемлекеттік-бизнестік қатынастағы жүйеде бірлесіп іс жасаумен шешеді. Моноқалаларды дамытуда шетел тәжірибелерінің ішіндегі ең тиімді даму стратегияларына келесі стратегияларды жатқызуымызға болады:

Индустрияны өзгерту стратегиясы: қызмет көрсету индустриясы заманауи экономикада салыстырмалы түрде басымдылық көрсетеді. Сол себепті, бұл стратегия қаланың өндірістік кәсіпорындарының бағытын қызмет ету (телекоммуникация, білім беру, логистикалық қызмет және т.б) секторына өзгертеді. Бұл стратегияны жүзеге асыру айтарлықтай әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге алып келеді.

Кәсіпкерлікті дамыту стратегиясы: Моноқалаларды қалпына келтіруде қала экономикасын ұзақ мерзімді дамытуға арналған инвестицияға бағытталған кәсіпкерлік болып табылады. Бұл стратегия Ұлыбританияның Оңтүстік Йоркширінде қолданылды. Ұлыбританияда бұл қаладағы мәселелер тау-кен өндірісіндегі жұмыс орындарының азайуынан 70 мыңға жуық шахтер жұмыс орнынан айрылды

Экономикалық бос аймақтар стратегиясы: экономикалық бос аймақтардың құрылуы, аймақтардың инвестициялық ахуалын жақсарту болып табылады. Инвестициялық ахуалдың нашарлығы ең бірінші кезекте кәсіпкерліктің дамуына көп шығындармен байланысын, яғни көліктік тасымалдау инфрақұрылымының нашар болуы, капиталға қолжетімділіктің шектеулілігі және білікті мамандардың аздығымен түсіндіріледі [3-10]. Экономикалық бос аймақтардың негізгі артықшылығы бизнесті қаржыландыруда қосымша құнның салыстырмалы түрде аздығы болып табылады.

Экономикадағы *кластердің рөлін пайдалану стратегиясы:* қолданған жағдайда индустриалды кластер және аймақтық индустриалды кластердің айырмашылығын ескерген маңызды. Индустриалды кластер географиялық белгілі бір аймақта көп немесе аз болуы мүмкін. Ертеректегі теорияларда компаниялардың қарым-қатынасында олардың арақашықтықтары әсер ететін болса, қазіргі уақыттағы технологияның дамуында бұл арақашықтықтардың алшақтығы компаниялардың бір-біріне деген сенімділігіндегі қарым-қатынастарына деген зиянды әсері бола бермейді. Аймақтық индустриалды кластер, бұл бір географиялық аймақтың ішінде ортақ инфрақұрылымы, жұмыс күші және де басқа ортақ экономикалық институттары бар кластер. Аймақтық кластер көбіне Италиялық индустриалық аймақтық кластерге жақын келеді және бұны Чамански [11] ертеректегі теориялық жұмыстарында зерттеген болса, ал Майлат инновациялық өңірлер деген еңбегінде қарастырған.

Жоғарыдағы шетелдік тәжірибелерді зерттей келе, қалалардың әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктерін ескеретін жаңа төрт стратегияны ұсынып отырмыз. Бұл даму стратегиялары қалалардың әлеуметтік және экономикалық жағдайын ескере отырып оның нақты қауіпті жақтарын азайтып, жақсарту болып табылады. Стратегиялар қалалардың әлеуметтік нашар, экономикалық нашар топтарынан басталып, қалалардың әлеуметтік жақсы, экономикалық жақсы топтарына қарай бағыттталып әзірленген. Себебі, қалалардың дамуы барысында олардың қай деңгейде екенін анықтап, сол деңгейдегі стратегияны қолдануға болатындығын көрсетеді және оның жоғарғы келесі деңгейдегі стратегияға ауысуына мүмкіндік жасайды. Бұл дегеніміз қалалардың кез-келген уақытта болашақтағы даму бағыттарының векторын білдіреді (Сурет 1).

Сурет 1-ге толығымен тоқтап кетсек қалыптасқан жағдайдағы дамушы қалалардың «Әлеуметтік жағдайы нашар, экономикалық жағдайы нашар қалалар» тобындағы қалалар әлеуметтік-экономикалық тиімсіз жағдайда қалуда. Бұндай қалаларда өндірістің өсу қарқынының құлдырауымен, жұмыссыздық деңгейінің өсуімен, сапасы төмен әлеуметтік және экономикалық инфрақұрылыммен және өзіндік қаражаттың жетіспеушілігімен сипатталады.

Бұндай қалалардың топтары қалыптасқан жағдайда «Бастапқы даму стратегиясы» қалалардың оңтайлы даму стратегиясы болып табылады. Бұл стратегияның басты мақсаты экономикалық салалардың қайта жандануын және адам әлеуетінің дамуын қамтамасыз етуі тиіс. Сол себепті аталған стратегияда келесідей мақсаттар мен міндеттер атқарылуы қажет:

– адам капиталының сапасын жоғарылату және тиімді жұмыс істету;

- шикізатты экспортты экономикадан инновациялық экономиканың өсу типіне ауыстыру;
- негативті демографиялық үрдістерден арылу, халық санының тұрақталуына және оның өсуіне жағдай жасау;
- өмір сүру сапасын көтеру;
- еңбек өнімділігінің жоғарылату, еңбек ақының тұрақты өсуіне және жұмыс күшінің сапалылығына жағдай жасау;
- еңбек нарығын реттейтін тиімді механизмдерді құру, ;
- аймақтың еңбек ресурстарының ұтқырлығын және жоғарғы кәсіптілігін, кәсіптік мәдениеттің қалыптасуын, жұмыстық және кәсіпкерлік құндылықтарды қамтамасыз ету және т.б.

Қалыптасқан жағдайдағы дамушы қалалардың «Әлеуметтік жағдайы жақсы, экономикалық жағдайы нашар қалалар» тобындағы қалалар экономикалық дамудың бастапқы бәсеңдеу жағдайындағы және жоғары дәрежедегі әлеуметтік дамуымен сипатталады. Бұл қалаларда экономикалық жағдайдың нашар болуы, болашақта оның әлеуметтік дамуы дәрежесінің бәсеңдеуіне алып келеді.

Бұндай қалалардың топтары қалыптасқан жағдайда «Экономикалық даму стратегиясы» қалалардың оңтайлы даму стратегиясы болып табылады.

Ескерту - [12] дереккөз негізінде автормен дайындалған

Сурет-1. Қалалардың әлеуметтік-экономикалық даму стратегиялары.

Сол себепті аталған стратегияда келесідей мақсаттар мен міндеттер атқарылуы қажет:

- кең көлемді ұдайы өндірісті әртараптандырудағы сапалы ұйымдастыруды жетілдірумен қамтамасыздандыру;

- әртүрлі ғылыми сыйымды өндірісті және технологияларды интеграциялау арқылы инновациялық технологиялық механизмдерді құрау;
- шағын кәсіпкерлікке салық ауыртпалығын азайту, бизнес шығындарын төмендету саясатын жүргізу;
- стратегиялық маңызы бар басымдылығы жоғары салаларды айқындау;
- өндірістік кластерлерді дамытуды қолдау, өнеркәсіптің дамуына кедергі болатын әкімшілік кедергілерді азайту;
- өңіраралық өнеркәсіп кәсіпорындарының серіктестігін дамыту және т.б..

«Әлеуметтік жағдайы нашар, экономикалық жағдайы жақсы қалалар» тобындағы қалалар әлеуметтік дамуының төмен деңгейімен түсіндіріледі, яғни, қала экономикасының бірқалыпты дамуына қауіп төндіреді. Қысқа мерзімдік болашақта сапасы төмен адам капиталы қала экономикасының қауіпсіздігіне қауіп туғызуымен сипатталады.

Бұл топтағы қалаларға әлеуметтік-экономикалық дамытуға оңтайлы стратегия ретінде «Әлеуметтік даму стратегиясы» болуы қажет және басты мақсаты экономиканың әлеуметтік бағытта болуы маңызды. Сол себепті аталған стратегияда келесідей мақсаттар мен міндеттер атқарылуы қажет:

- адам капиталының қалыптасуы мен ұлғаюы қала іші дамуының негізі болуы;
- халықтың толық және өнімді жұмыспен қамтылуы;
- жұмысқа жарамсыз және аз қамтылғандарға мекенжайлы әлеуметтік қорғау
- әлеуметтік объектілердегі инфрақұрылымның сапасын жақсарту.
- қала халқының әлеуметтік бейімделуін және кешенді жүйенің қайта қалпына келтіру және т.б.

«Әлеуметтік жағдайы жақсы, экономикалық жағдайы жақсы қалалар» тобындағы қалалар әлеуметтік-экономикалық дамудың көшбасшылары болып келеді. Бұл қалалар бәсекелестіктің жоғары деңгейімен, нарықтың монополиялануымен, дамыған инфрақұрылымның және жоғарғы деңгейдегі адам капиталының бар болуымен сипатталады.

Бұндай қалалардың әлеуметтік-экономикалық дамуының тиімділігін арттыру мақсатында «Тұрақты даму стратегиясы» қажет. Бұл жерлерде көп назарды әлеуметтік проблемаларды шешуге бөлу керек және жағдайы аз қамтылған халықты әлеуметтік қорғау мен әлеуметтік осал таптағы халықтарға басты назар аудару арқылы тұрақты халықтың жағдайын жақсарту шарты ретінде қажет. Сол себепті аталған стратегияда келесідей мақсаттар атқарылуы қажет:

- әлеуметтік қоғамдық құрылымды орта тапқа бағыттау;
- қалада әлеуметтік бағыттағы экономиканың қалыптастыру;
- экономиканың ашықтығын сақтау және құрылған экономикалық әлеуметті дұрыс пайдалану;
- дамушы кәсіпорындардың ары қарай дамуын ынталандыру;
- өңірлердің инновациялық дамуы қаланың тұрақты даму факторы ретінде қарастыру;
- инновациялық кәсіпкерлікті қолдау мақсатында құқықтық көмек көрсету арқылы оның нарықтан шығып кету қаупін азайту;
- әртүрлі салықтық жеңілдіктер беру жолы арқылы қаржыландыру үдерісін активизациялау.

Қалыптасқан оңтайландыру стратегиялары кез-келген орта және шағын қалалардың әлеуметтік - экономикалық дамуын жаңа бағыт бойынша ескере отырып, өзара іс-қимылды қамту арқылы қалалардың әлеуметтік және экономикалық дамуын қамтамасыз етеді. Мемлекеттің қалаларға қатысты әртараптандыру саясаты ықпал ететін болады, тиісінше мемлекет қаражатын проблемаларды шешу мақсатында тиімді пайдаланады.

Жұмыс нәтижелері бойынша қорытынды. Жобаланған зерттеудегі қалаларды дамыту тұжырымдамалық көзқарасының стратегиясын қалыптастыру өңірлерді дамытудың және басқарудың теориялық және әдістемелік негіздерін жетілдіру үшін қызмет етеді. Бұл олардың әлеуметтік-экономикалық маңыздылығын ескере отырып, мемлекеттік саясаттың басымдықтарына ие көп-аумақтық бірліктерді қаржыландыруға ықпал етеді және қалалардың ұзақ мерзімді деңгейіне байланысты тиімді дамуына септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1 RamaM., ScottK. Labor Earnings in One-Company Towns: Theory and Evidence from Kazakhstan // World Bank Economic Review. -1999. - Vol.1, №13. – P. 185-209.

2 Maillat D., VasserotJ. Economic and territorial conditions for indigenous revival in Europe's industrial regions. High Technology Industry and Innovative Environments. – Andover, 1988 // www.regional-studies-Financial sector and transport; assoc.ac.uk.

3 Fritz M., Koch M. Economic development and prosperity patterns around the world: Structural challenges for a global steady-state economy // Global Environmental Change. - 2016. - №38. –P. 41-48 // DOI:10.1016/j.gloenvcha.2016.02.007.

4 Cvetkova I. The image of the Russians in the context of modernization monocity // Concept: Scientific and Methodological e-magazine. - 2013. -№7. –P. 46-50.

5 Nikulina I.E., Khomenko I.V. Interdependence of Demographic and Economic Development of Regions //Procedia - Social and Behavioral Sciences. - 2015. – Vol. 166, №7. – P. 142-146 // DOI:10.1016/j.sbspro.2014.12.499.

6 Marconi N., Fróes de Borja Reis C., Cristina de Araújo E. Manufacturing and economic development: The actuality of Kaldor's first and second laws // Structural Change and Economic Dynamics. - 2016. -№37. –P. 75-89 // DOI:10.1016/j.strueco.2015.12.002.

7 Kaufmann P.R. Integrating factor analysis and the Delphi method in scenario development: A case study of Dalmatia. Croatia // Applied Geography. - 2016. - №71. – P. 56-68 // DOI:10.1016/j.apgeog.2016.04.007.

8 Shastitko A., Fakhitova A. Monotowns: A New Take on the Old Problem // Baltic Region. - 2015. - №1. –P. 4-24 // DOI 10.5922/2079-8555-2015-1-1.

9 Palevičienė A., Dumčiuvienė D. Socio-Economic Diversity of European Regions: Finding the Impact for Regional Performance //Procedia Economics and Finance. - 2015. - №23. – P. 1096-1101 // DOI:10.1016/S2212-5671(15)00431-1.

10 Leksin V.N. Regional reality and regional studies // Regional Research of Russia. - 2015. - Vol. 5, №2. –P. 97-108.

11. Czamanski S. Study of Spatial Industrial Complexes.– Halifax: Nova Scotia, 1976// www.worldcatlibraries.org.

12 Taizhanov L., Makhanbetova U., Myrzaliev B., Azretbergenova G., Saparova A. Improving the Efficiency of Socio-Economic Development of Mono-towns in the Republic of Kazakhstan based on the Development Strategies// Journal of Applied Economic Science. - 2016. – Vol. 11, issue 5(43).-P.817-828//www.cesmaa.eu/journals/jaes/files/JAES%20_Fall5(43)_online.pdf(Romania)

СТРАТЕГИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ МОНОГОРОДОВ КАЗАХСТАНА

Л.Т.Тайжанов*, Б.С.Изатullaева, Р.М.Тажибаяева

Международный казахско-турецкий Университет имени Х.А.Яссави,

г.Туркістан., Республика Казахстан

e-mail:bibigul.izatullaeva@mail.ru

Резюме. В рамках данного исследования с учетом потенциальной угрозы социально-экономического кризиса моногородов Республики Казахстан обоснована необходимость усовершенствования подходов к управлению развитием монопрофильных территориальных образований. В связи с этим в исследовании развивается концептуально новый подход в теории регионального стратегического управления, направленного на аргументацию необходимости диверсификации моногородов с учетом взаимозависимости социального и экономического развития городов, а также их современного уровня социально-экономического развития. С учетом выделенных критериев формализована матрица текущих направлений социально-экономического развития моногородов, дифференцирующая территориальные образования по уровню их социально-экономического развития. С учетом взаимодополняющего эффекта развития социальной и экономической системы сформированы оптимизационные стратегии развития моногородов, позволяющие повысить эффективность функционирования многопрофильных территориальных образований.

Ключевые слова: моногорода, градообразующее предприятие, моно специализированные города, моно индустриальные города, моно специализированные города-заводы

STRATEGY of SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT of MONOTOWNS in KAZAKHSTAN

L.T.Taizhanov*, B.S.Izatullayeva, R.M.Tazhibaeva

International Kazakh-Turkish University named after H. A. Yassavi,

city of Turkistan, Republic of Kazakhstan

e-mail:bibigul.izatullaeva@mail.ru

Summary. Due to the potential threat of socio-economic crisis and degradation of single-industry towns in the Republic of Kazakhstan, the purpose of the article is to develop a conceptual approach to the formation of optimal development strategies of monotowns considering the level of their current socio-economic development. Method for contrast of means was the methodological basis of the study which allowed revealing direct proportion of social and economic development trends in monotowns as of 2015. Using expert

method, we have formed a sample to determine the integrated index of social and economic development of monotowns and on the basis of principal component analysis we have established the extent of their influence on the intensity of their development. Using matrix approach monotown were differentiated by strategic areas of their socio-economic development in the modern conditions

Key words: monotowns, city forming enterprise, specialized monotowns, mono industrial cities, specialized mono-city factories

МРНТИ (ХФТАР) 06.35.35

УДК (ОӘЖ) 330.43

**ӘЛЕМДІК МҰНАЙ БАҒАСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТЫҚ ДАМУЫНА ӘСЕРІН
ЭМПИРИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР НЕГІЗІНДЕ ЗЕРТТЕУ**

С.Ыдырыс, С.Баймағанбетов*

*Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті «экономика және қаржы» кафедрасы
Түркістан қ., Қазақстан Республикасы*

***e-mail:** sabit_45@mail.ru*

Аңдатпа. Осы мақалада Қазақстанның жан басына шаққандағы Жалпы өңірлік өнімі мен мұнай бағасы арасында бір байланыс бар ма деген мәселе қарастырылды. Бұл үшін 2008-2017 жылдары аралығындағы үш айлық мәліметтер қолданылды. Осы күнге дейінгі жазылған эмпирикалық еңбектерде мұнай бағасы мен Қазақстанның экономикалық өсуі арасындағы байланыстарды қарастырған болатын, атап айтар болсақ, Kuralbayeva және басқалары (2001), Kutan және Wyzan (2005), Korhonen және Mehrotra (2009), Köse және Vaimaganbetov (2015) мақалалары. Жоғарыда аталған мақалалардың бір бөлігі мұнай бағасы Қазақстан үшін «Голландиялық ауру» немесе «Қазба байлықтар қарғысы» бола алады ма деген гипотезаны тексерген болса, қалғандары мұнай бағасының қысқа мерзімдегі әсерін қарастырған болатын. Бұл мақала мұнай бағасының Қазақстан өңірлерінің дамуына әсерін қарастыруда. Осы күнге дейін жазылған мақалаларда Қазақстан өңірлерінің дамуын экономикалық талдаулар көмегімен зерттеген болса, аталған мақала эмпирикалық әдістердің көмегімен зерттеулерге негізделіп отыр.

Түйінді сөздер: Аймақтық даму, Бірлік түбір тест, Грэнджер себеп салдар тесті.

Кіріспе. Мұнай бағалары мұнай экспорттаушы елдердің макроэкономикалық көрсеткішіне әсер етуші сыртқы фактор екені осы күнге дейін жазылған еңбектерде көрініс тапқан болатын. Атап айтар болсақ, Verument және басқаларының 2010 жылғы жарық көрген еңбегі. Автор осы мақаласында мұнай бағасының мұнай экспорттаушы елдердің макроэкономикалық көрсеткіштеріне оң әсер ететінін атап айтқан болатын [1].

Дамушы мұнай экспорттаушы елдер үшін мұнайдан түскен табыс, елге сырттан келетін басты табыстардың бірі болып табылады. Себебі дамушы мұнай экспорттаушы елдердің экспорттан түскен табыстардың жартысынан көбін мұнайдан түскен табыс құраса, Азербайжан, Сауд Аравиясы секілді елдерде мұнайдан түскен табыс 90 пайызға дейін жетеді. Осы себептерге байланысты мұнай экспорттаушы елдер үшін мұнайдан түскен табыс экономикалық өсудің негізгі факторларының бірі болып табылады [2].

Бүгінгі таңда Қазақстан мұнай экспорты бойынша алғашқы 15 мемлекет арасынан орын алып отыр. Сонымен қатар мұнай секторы Қазақстанға тартылған тікелей шетелдік инвестицияның да басым бөлігін құрайды. Осыған қарамастан, бұл сектордың Қазақстанның экономикалық өсуіне әсерін эмпирикалық әдістер негізінде зерттеген зерттеулердің саны мейлінше аз болып отыр. Атап айтар болсақ, Kuralbayeva және басқалары (2001), Kutan және Wyzan (2005) Korhonen және Mehrotra (2009) Köse және Vaimaganbetov (2015) мақалалары. Жоғарыда аталған мақалалар бір бөлігі мұнай бағасы Қазақстан үшін «Голландиялық ауру» немесе «Қазба байлықтар қарғысы» бола алады ма деген гипотезаны тексерген болса, қалғандары мұнай бағасының қысқа мерзімдегі әсерін қарастырған болатын [2].

Кез келген елдің дамуының алғы шарттарының бірі осы елдің өңірлерінің дамуына байланысты болады. Соңғы кездерге дейін мұнай бағасының Қазақстан аймақтарына әсерін зерттелмей келе жатқан тың тақырыптардың бірі болып келді. Осы күнге дейін жазылған мақалаларда Қазақстан өңірлерінің дамуын экономикалық талдаулар көмегімен зерттеген болса, аталған еңбекте эмпирикалық әдістердің көмегімен зерттеулерге негізделіп отыр. Осы мақалада Қазақстанның жан басына шаққандағы Жалпы өңірдің өнімі мен мұнай бағасы арасында бір байланыс бар ма деген мәселе қарастырылады. Бұл үшін 2008 жылдың бірінші кварталы мен 2017 жылдың 2 кварталы

аралығындағы үш айлық мәліметтер қолданылды. Trademap сайтында жарияланған мәліметтерге қарағанда Қазақстан экспортының басым бөлігін мұнайдан түскен қаражат құрауда, соңғы бес жылдың мәліметтері төменде көрсетілген кестеде орын алуға

Кесте 1

Шикі Мұнайдың Қазақстан экспортындағы орны

Жылдар	Экспорттан түскен табыс (1000 АҚШ доллары)	Шикі мұнайдан түскен табыс (1000 АҚШ доллары)	Мұнайдан түскен табыстың экспорттағы үлесі (%)	Әлемдік орташа мұнай бағасы Брент маркалы (АҚШ доллары)
2012	92281521	56442432	62	111,65
2013	84698536	57249535	68	108,63
2014	79458749	53626939	67	99,03
2015	45954426	26773013	58	52,35
2016	36775323	19378014	53	43,55

Қайнар көзі: Trademape Халықаралық және Қазақстан статистика агенттігінің мәліметтері негізінде есептелген

Жоғарыдағы кестеден көріп отырғаныңыздай мұнай бағасы жоғары болған жылдары Қазақстанның экспорттан түсетін табысы да экспорт көлемі де артып отырғанын көруге болады. Атап айтар болсақ, мұнай бағасы орташа есеппен 112 АҚШ долларға тең болған 2012 жылы Қазақстанның экспорттан түскен табысы 92 млрд АҚШ долларын құраған болатын. Мұнай бағасы 2016 жылы орташа есеппен 53 АҚШ долларын, экспорттан түскен табыс 36 млрд АҚШ долларын құраған болса, Мұнай экспортынан түскен табыс 19 млрд АҚШ долларына тең болғанын көрудеміз. Бұған қоса, мұнай бағасы 112 долларға тең болған 2012 жылы мұнайдан түскен табыс, Қазақстанның экспорттан түскен табысының 62 пайызын құраса, мұнай бағасының ең төмен бағаға сатылған 2016 жылы мұнайдан түскен табыс Қазақстан экспорттан түскен табысының 53 пайызын құрағанын көріп отырмыз. Бұл кесте бізге Қазақстан экономикасы үшін мұнай бағасының қаншалықты маңызды екенін көрсетіп берді. Жоғарыда берілген кестені талдай келе, мұнай бағасындағы ауытқулар Қазақстан экспортынан түскен табыс көздерінің әртараптануына себеп болғанын да атап айтқан дұрыс болады. Мұнай бағасы төмендеген жылдары Қазақстан үшін қосымша табыс көзі ретінде қарастырылған ауыл-шаруашылық өнімдерінің маңызы артқанын байқаймыз.

Кесте 2

Жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнімі (мың. АҚШ доллары)

	2012	2013	2014	2015	2016
Қазақстан Республикасы	12.3875	13.89075	12.80652	10.51008	7.714812
Ақмола	7.328818	8.556498	7.968637	6.827673	5.313888
Ақтөбе	14.89303	15.10616	13.17819	9.628828	7.20394
Алматы	5.03655	5.825281	5.592388	4.606052	3.256371
Атырау	44.13319	46.55886	42.15246	32.34204	25.28963
Батыс Қазақстан	19.22004	18.85295	17.69295	12.17517	9.293313
Жамбыл	4.7978	5.35003	5.008092	4.141523	3.105857
Қарағанды	12.06157	12.61487	11.77856	10.14252	7.840192
Қостанай	8.772047	10.06705	8.834756	7.043251	5.047346
Қызылорда	11.83288	13.0349	10.3181	6.919677	4.971651
Маңғыстау	21.25813	23.61599	22.59948	15.52789	11.34148
Оңтүстік Қазақстан	4.728724	5.201472	4.849043	4.018852	2.850421
Павлодар	13.63289	15.39013	12.92371	10.34186	7.61895
Солтүстік Қазақстан	7.837167	8.533491	7.738155	6.617057	4.73755
Шығыс Қазақстан	8.71236	9.729179	9.13388	7.469445	5.862754
Астана қ.	23.33579	28.7537	26.90775	25.14229	15.4118
Алматы қ.	26.20884	31.41458	28.02054	24.53254	17.94044

Қайнар көзі: ҚР статистика агенттігі және Ұлттық Банк мәліметтерінен есептелген

Мұнай бағасындағы өзгерістер тек қана Қазақстанның экспорттық табысын ғана азайтып қоймайды, сонымен қатар экономикалық өсудің бір көрсеткіші болып табылатын жан басына

шаққандағы жалпы өнім мен жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнімнің де азаюына алып келді. 2012 жылы Қазақстанның жан басына шаққандағы жалпы өнімі 12,4 мың АҚШ долларына тең болса, жылдық орташа мұнай бағасын 53 АҚШ доллар болған 2016 жылы 7,8 мың долларға дейін азайғанын көруге болады. Мұнайға бай Атырау облысында Жан басына шаққандағы Жалпы өңірлік өнім 44,1 мың АҚШ долларынан 25,2 мың АҚШ долларына дейін азайғанын көруге болады.

Әдістер. Кез-келген айнымалыны талдау барысында аталған айнымалының құрамын талдау керек, яғни кез келген айнымалыны төменде көрсетілген модель ретінде қарастыра аламыз,

$$Y_t = f(T_t, C_t, S_t, \varepsilon_t)$$

бұл жердегі

Y_t – t периодындағы айнымалы болып табылса,

T_t - осы айнымалының тренді

C_t - экономикалық дағдарыстар

S_t - маусымдық ауытқулар

ε_t - кездейсоқ шама.

Кез келген айнымалының осы факторлардан құралғанын ескере отырып талдау жасауымыз керек, яғни аталған факторлар кез келгені айнымалының құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл мәліметтерді талдау барысында алғашқы талдауымыз осы айнымалылардың стационарлылығына тоқталуымыз керек. Егер айнымалылардың стационарлылығын ескерместен талдау жасар болсақ, өтірік регрессия талдауын жасаған боламыз. Ал стационарлы болмаудың басты себептері жоғарыда көрсетілгендей, аталған айнымалыға әсер етуші факторлардан болып табылады. Яғни, моделдегі айнымалылардың стационарлы болмауының басты себептері тренд, маусымдық ауытқулар, экономикалық дағдарыстар мен кездейсоқ шаманың әсері деуге болуда. Осы себептен талдауды бастамас бұрын, айнымалылардың құрамдас бөліктерінің айнымалыға әсерін айқындап алу керек, оны айқындаудың ең қарапайым жолы аталған айнымалының графигін сыздыру, осы график негізінде айнымалының құрамдас бөліктері туралы мәліметтерге қол жеткізе аламыз. Бұл алғашқы қадам болатын, ал екінші қадам болса осы құрамдас бөліктердің әсерлерін азайтуға бағытталады. Бұлар өз кезегінде маусымдық әсерлердің әсерін азайту және бірінші мәртебеден айырмасын алу болып табылады. Бірінші талдау маусымдық ауытқудың әсерін азайтуға бағытталса, екінші әдіс әрі тренд, әрі кездейсоқ шаманың әсерін азайтуға бағытталады[3]. Осы қадамдар жасалғаннан кейін айнымалының стационарлылығы тексеріледі. Бұл болса екі әдіс арқылы жүзеге асады, бұлар: корелелограм және бірлік түбір әдісі.

Әдебиеттерде ең көп қолданысқа ие әдіс ADF (Түзелтілген Диккей-Фуллер) бірлік түбір әдісі. Бұл әдіс бойынша стационарлылық үш түрлі модель арқылы сыналады:

$$\begin{aligned}\Delta Y_t &= \delta Y_{t-1} + u_t \\ \Delta Y_t &= b_0 + \delta Y_{t-1} + u_t \\ \Delta Y_t &= b_0 + b_1 t + \delta Y_{t-1} + u_t\end{aligned}$$

Жоғарыдағы моделдердің алғашқысында тұрақты айнымалы және тренд моделге алынбаған болса, екінші моделде тұрақты айнымалы моделге енген болатын, ал үшінші модель болса әрі тұрақты айнымалы, әрі трендті моделге алына отырып құрылды. Егер модельде автокорреляциялы модель болса біздің модель төмендегідей болады.

$$\Delta Y_t = b_0 + b_1 t + \delta Y_{t-1} + a_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-1} + u_t$$

Бұл моделдің гипотезасы төмендегідей болады.

$$H_0: \delta = 0$$

$$H_1: \delta \neq 0$$

Егер $\delta = 0$ болса, Y мәні стационарлы емес дегенді білдіреді.

Грэнджер мағынасында себеп салдар тесті екі айнымалы арасындағы байланыстың барлығын сынау үшін құрылған бір тест болып табылады. Y -тің болжамы үшін, X -тің ескі мәндерін қолданғанда, X -ті қолданбағанға қарағанда жақсы нәтижеге қол жеткізілетін болса, онда X мәні Y -тің Грэнджер мағынасында себебі болып табылады.

$$Y_t = \sum_{i=1}^m a_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^m b_j X_{t-j} + u_{1t}$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m \theta_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \gamma_j X_{t-j} + u_{2t}$$

Бұл жердегі m кешігу ұзындығы u_{1t} және u_{2t} болса кездейсоқ шама болып табылады [4].

Нәтижелер және талқылау.

Кесте-3

ADF әдісі бойынша Қазақстан өңірлерінің стационарлық тесті

Өңірлер	Дәреже		Бірінші дәрежеден айырмасы		
	t-статистикасы	P мәні	Өңірлер	t-статистикасы	P мәні
Ақмола	-1.946	0.308	Δ Ақмола	-6.749	0.000
Ақтөбе	-1.379	0.581	Δ Ақтөбе	-5.567	0.000
Алматы	-1.664	0.440	Δ Алматы	-5.711	0.000
Атырау	-1.853	0.349	Δ Атырау	-7.265	0.000
Батыс Қазақстан	-1.798	0.375	Δ Батыс Қазақстан	-6.959	0.000
Жамбыл	-1.560	0.492	Δ Жамбыл	-6.286	0.000
Қарағанды	-1.477	0.533	Δ Қарағанды	-6.533	0.000
Қостанай	-1.319	0.610	Δ Қостанай	-6.008	0.000
Қызылорда	1.305	0.617	Δ Қызылорда	6.261	0.000
Маңғыстау	-1.877	0.338	Δ Маңғыстау	7.561	0.000
Оңтүстік Қазақстан	-1.332	0.603	Δ Оңтүстік Қазақстан	-6.267	0.000
Павлодар	-1.784	0.382	Δ Павлодар	-5.502	0.000
Солтүстік Қазақстан	-1.087	0.710	Δ Солтүстік Қазақстан	-5.463	0.000
Шығыс Қазақстан	-1.499	0.522	Δ Шығыс Қазақстан	-6.391	0.000
Астана қ.	-1.906	0.325	Δ Астана қ.	-7.188	0.000
Алматы қ.	-1.557	0.493	Δ Алматы қ.	-6.918	0.000

ADF бірлік түбір тестінің нәтижелеріне қарағанда Қазақстан өңірлерінің барлығы стационарлы болмағандығы айқындалды. Бұлар бірінші дәрежеден айырмасы алынғанда стационарлы болды. Стационарлық болса t тесті мен кесте τ тестін салыстыру арқылы жүзеге асырылады және p -мәні болса осы тестті жоққа шығару ықтималдылығын көрсетеді. Яғни өңірлердің стационарлықлығы екі тестті салыстыру және оларды жоққа шығару ықтималдылығына қарай отырып шешім қабылданады. Яғни талдаудың келесі сатыларында бірінші дәрежеден айырмасы алынған мәндерді қолдану керек дегенді білдіреді.

Бұл тестте мұнай бағасы Қазақстан өңірлерінің дамуының Грэнджер мағынасында себебі болып табылады ма деген сұраққа жауап ізделеді.

Кесте 4

Грэнджер себеп салдар тестінің нәтижелері

Өңірлер	Chi-sq –статистикасы	P-мәні
Ақмола	1.711300	0.191
Ақтөбе	26.62640	0.000**
Алматы	13.75648	0.000**
Атырау	7.383806	0.024**
Батыс Қазақстан	8.442563	0.003**
Жамбыл	1.976309	0.159
Қарағанды	1.884809	0.169
Қостанай	7.202732	0.007**
Қызылорда	2.670658	0.102
Маңғыстау	4.608121	0.032**
Оңтүстік Қазақстан	4.163847	0.041**
Павлодар	14.34677	0.002**
Солтүстік Қазақстан	5.264398	0.021**
Шығыс Қазақстан	3.105716	0.078
Астана қ.	6.108074	0.013**
Алматы қ.	6.779441	0.009**

** P – 0,05 тен кіші болса $X \rightarrow Y$

Бұл жердегі мұнай бағасы Ақтөбе, Алматы, Атырау, Батыс Қазақстан, Қостанай, Маңғыстау, Оңтүстік Қазақстан, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстары мен Астана және Алматы қалаларының Грэнджер мағынасындағы себеп салдары болғаны анықталды. Яғни мұнай бағасы аталған өңірлердің экономикалық өсуіне себеп бола алады дегенді білдіреді.

Қолданылған әдебиет:

1 Berument, H., N.B Ceylan, and N. Dogan (2010). “The Impact of Oil Price Shocks on the Economic Growth of the Selected MENA Countries”, The Energy Journal, 31(1), 149-176.

2 Köse, N., & Baimaganbetov, S. (2015). The asymmetric impact of oil price shocks on Kazakhstan macroeconomic dynamics: A structural vector autoregression approach. International Journal of Energy Economics and Policy, 5(4).

3 N Gujarati, Damodar. Basic econometrics. The McGraw– Hill, 2012.

4 Sevüktekin, M., & Nargeleçekenler, M. (2010). Ekonometrik zaman seriler analizi: Eviews uygulaması. Nobel Yayın Dağıtım.

**ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ МИРОВЫХ ЦЕН НА НЕФТЬ НА РЕГИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ
КАЗАХСТАНА НА ОСНОВЕ ЭМПИРИЧЕСКИХ МЕТОДОВ**

С.Ыдырыс, С.Баймаганбетов*

Международный казахско-турецкий университет имени Х.А.Ясави, г. Туркестан, Казахстан.

e-mail:sabit_45@mail.ru

Резюме. В данной статье рассматривается вопрос о том, существует ли связь между ВРП на душу населения регионов Казахстана и ценами на нефть. Для этой цели использовались ежеквартальные данные с 2008 по 2017 года. Взаимосвязь между цен на нефть и экономическим ростом Казахстана нашли свое отражение в работах Куралбаева и др. (2001), Кутан и Визан (2005) Корхонен и Мехротра (2009) Косе и Баймаганбетов (2015). Некоторые из вышеупомянутых статей рассмотрели гипотезу о том, что цены на нефть могут быть причиной «голландской болезни» для Казахстанской экономики, в то время как другие авторы изучали краткосрочные влияние цен на нефть на экономику Казахстана. Эта статья основана на исследованиях с использованием эмпирических методов.

Ключевые слова: Региональное развитие, Тест на еденичный корень, Тест на причинность

**THE IMPACT OF WORLD OIL PRICES ON THE REGIONAL DEVELOPMENT OF
KAZAKHSTAN: RESEARCH ON THE BASIS OF EMPIRICAL METHODS**

C.Ydyrys, S.Baimaganbetov*

Khoja Ahmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Department of Ekonomi and Finans,

Turkestan city, Kazakhstan

e-mail:sabit_45@mail.ru

Summary. This article considers whether there is a link between the GDP per capita of Kazakhstan and the price of oil. For this purpose, the three months values for 2008Q1 -2017Q2 were used. Empirical works of today have been examined in connection with the relationship between oil prices and economic growth in Kazakhstan, Kuralbayeva et al. (2001), Kutan and Wyzan (2005) Korhonen and Mehrotra (2009) Köse and Baimaganbetov (2015). Some of the articles have examined the hypothesis that oil prices could be a 'Dutch disease' or 'Curse of the excavation' for Kazakhstan, while others considered short-term oil prices. This article considers the impact of oil prices on the development of Kazakhstan's regions. In this article, which has been studied by economic analysis of regional development of Kazakhstan, this article is based on research using empirical methods.

Key words: Regional development, unit root test, granger causality

МРНТИ 06.71.03

УДК 339.137.22, 338.012

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ХИМИКО-ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В РАМКАХ ЕАЭС

М.Б.Торегожина¹, П.Орынбет², Ж.Т.Егизбаева³

^{1,3}*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г.Астана, Казахстан*

²*Университет международного бизнеса, г.Алматы, Казахстан*

e-mail: toregozhina2008@mail.ru

Аннотация. *Статья посвящена проблеме конкурентоспособности химико-фармацевтической промышленности страны в рамках вступления Республики Казахстан в Евразийский экономический союз. Рассмотрено становление казахстанского химико-фармацевтического рынка и темпы его развития за годы независимости. Отмечено, что вступление Казахстана в ЕАЭС, способствует к укреплению экономики страны и повышению конкурентоспособности на мировом рынке товаров и услуг. Проанализированы объемы и динамика фармацевтических рынков стран ЕАЭС, уровень потребления лекарств в странах ЕАЭС и других странах, динамика продаж и лидеры производства лекарственных средств в Республике Казахстан. В результате проведенного анализа выявлено, что казахстанский фармацевтический рынок имеет ряд проблем, таких как низкий экспортный потенциал, отсутствие кадров, способных работать по международным стандартам, проблемы доступа к кредитным ресурсам, отсутствие современных технологий производства, длительная процедура регистрации препаратов.*

Ключевые слова: *конкурентоспособность, химико-фармацевтическая промышленность, фармацевтический рынок, лекарственные средства, интеграция, экспорт.*

Введение. Конкурентоспособность национальной экономики – это способность экономики в условиях эффективной конкурентной среды производить, потреблять и реализовывать создаваемые в стране товары и услуги. На сегодняшний день химико-фармацевтическая промышленность остается одной из самой быстро развивающихся отраслей экономики страны. А развитую химико-фармацевтическую промышленность страны, в свою очередь, считают показателем высокой инновационности её экономики. В современных условиях фармацевтика стала наиболее прибыльной индустрией, которая привлекает инвесторов.

В соответствии с лекарственной политикой основными принципами развития сферы обращения лекарственных средств в Республике Казахстан должны стать качество лекарственных средств, их безопасность, эффективность, физическая доступность. Рынок должен характеризоваться социальной ответственностью его участников и их конкурентоспособностью. После вступления Казахстана в Евразийский экономический союз (далее - ЕАЭС) у государства в разы увеличились шансы привлечь в отрасль крупных иностранных игроков. Если ранее размещать в Казахстане химико-фармацевтические предприятия было невыгодно, в частности, из-за маленького рынка сбыта (\$1 млрд), то рынок стран ЕАЭС открыл новые перспективы, так как совокупно его объем составляет более \$20 млрд. Казахстанский химико-фармацевтический рынок интересен, прежде всего, странам с наиболее устойчивой экономикой: США, некоторым странам Европы (Германии, Дании, Франции). Из стран Восточной Европы наиболее вероятные инвесторы – Польша, Словения и Турция. Интерес инвесторов к Казахстану объясняется тем, что рынок фармацевтической продукции растет, и он еще далеко не достиг своего предела[1].

Для удовлетворения потребностей в лекарственных препаратах отечественного производства и повышения конкурентоспособности, в стране осуществляется переход на стандарты GMP (Good Manufacturing Practic, Надлежащая производственная практика), запускаются новые производственные мощности, модернизируются имеющиеся. Тем не менее, ни одно отечественное предприятие не производит собственные субстанции, ощущается острая нехватка квалифицированных специалистов. В мировом масштабе производство лекарств в Казахстане все еще развивается медленно. Кроме того, казахстанская фармацевтическая промышленность значительно уступает валовой доходности зарубежным компаниям[2,с.137]. Данные проблемы определяют актуальность темы исследования.

Методы исследования. Методологической и теоретической базой исследования явились труды казахстанских и зарубежных ученых, рассматривающих проблемы конкурентоспособности, теории конкурентных преимуществ, теории управления, системы управления качеством, а также экономические, финансовые, математические, эконометрические, графоаналитические методы исследований. Методология исследования базировалась на: диалектическом и системном подходе;

восхождении от абстрактного к конкретному, от общего к частному; единстве теории и практики; моделировании экономических процессов; финансовом и сравнительном анализе.

Результаты и обсуждение. Казахстанский химико-фармацевтический рынок относительно молод, его формирование началось с середины 90-х годов. Еще в 1994 году лекарственное обеспечение населения и государственного здравоохранения осуществлялось централизованно через Государственную акционерную холдинговую компанию «Фармация», имевшую 1832 аптеки, в том числе 64 больничные и 1768 самостоятельные

За годы независимости фармацевтический рынок Казахстана значительно изменился. Сегодня около 80 предприятий химико-фармацевтической отрасли страны производят более 11 тыс. тонн лекарственных средств и медицинских изделий на сумму 42,4 млрд тенге в год, что, к примеру, в 37 раз больше, чем 20 лет назад, в 1997 году.

Вступление в 2015 году Казахстана в ЕАЭС, способствует укреплению экономик стран - членов ЕАЭС, развитию кооперации между ними и повышению конкурентоспособности на мировом рынке товаров и услуг. Сегодня ЕАЭС объединяет 5 стран с населением свыше 180 млн. человек и совокупным ВВП примерно 1,5 трлн. долл.[3].

Одним из важнейших вопросов интеграции экономик стран-членов ЕАЭС является создание единого рынка лекарственных средств и медицинских изделий. Важность этого направления определяется высокой долей данных товарных позиций в совокупном объеме импорта членов ЕАЭС из третьих стран. В настоящий момент все население стран-участниц потребляет лекарственных средств на сумму 17 млрд. долл., при этом на долю Казахстана приходится 7% от общего объема (Российская Федерация-85%, Беларусь - 5%, Киргизия - 2%, Армения - 1%)[4].

По итогам 2017 года крупнейшие фармацевтические рынки стран ЕАЭС (Россия, Казахстан, Беларусь) демонстрируют положительную динамику в отношении стоимостных объемов (рис. 1).

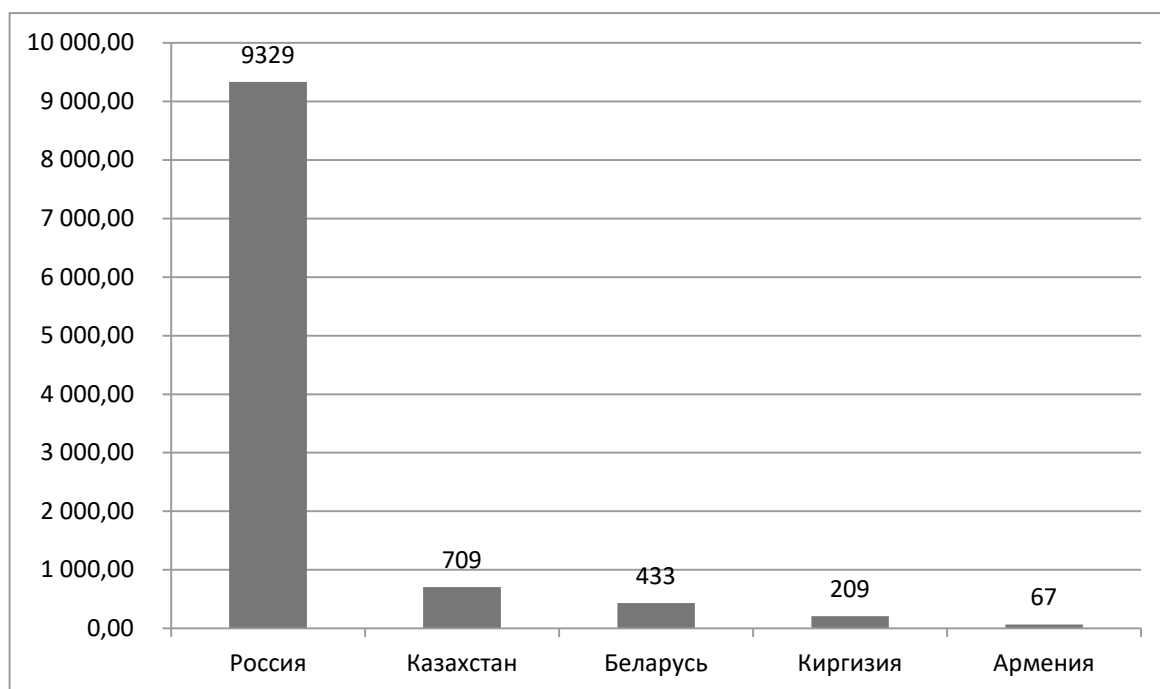

Рисунок 1 - Объем фармацевтических рынков стран ЕАЭС в 2017 году, млн. долл. США
Примечание: данные анализа ФБУ «ГИЛСИНП», данные QuintilesIMS[4].

На рисунке 1 можно увидеть, что Россия является крупнейшим и динамично развивающимся рынком. В Казахстане и Беларуси рост по итогам первого полугодия 2017 года носит ярко выраженный инфляционный характер. В отношении Киргизии и Армении пока уместнее говорить о стагнации как промежуточном результате.

Если рассмотреть качество потребления, то в пересчете на душу населения объем потребления лекарственных средств в странах ЕАЭС не превышает 80 долл. (рис. 2). Это в разы меньше, чем на развитых (сформировавшихся) рынках Северной Америки или Европы.

Рисунок 2 - Уровень потребления лекарств в странах ЕАЭС и других странах в 2017 году, долл. на душу населения

Примечание: данные анализа ФБУ «ГИЛСИНП», данные QuintilesIMS[4].

Важно отметить, что для всех рынков характерна существенная зависимость от импортных продуктов. Ключевым элементом для всех рынков является коммерческий ритейл, в связи с тем, что лекарства в основном оплачиваются за счет средств самого потребителя. Доступ населения к лекарственным препаратам преимущественно осуществляется через различные государственные программы, которые имеют ограниченный бюджет. Финансовые ограничения зачастую затрудняют доступ на рынок современных инновационных продуктов. Таким образом, совокупность всех вышеперечисленных факторов определяет целесообразность проведения политики со стороны регулятора, которая направлена на развитие местного производства, в том числе через стимулирование импортозамещения и локализацию производства внутри страны.

За последние годы рыночная структура Казахстана с точки зрения происхождения потребляемых лекарственных средств не претерпела значимых изменений. Фиксируется рост локальных и ЕАЭС-продуктов, но темпы сравнительно невысоки (рис. 3). В 2017 г. доля локальных продуктов составила 10%. Зарегистрированы продажи порядка 50 производителей, но ТОП-5 концентрирует 4/5 объема рынка[4].

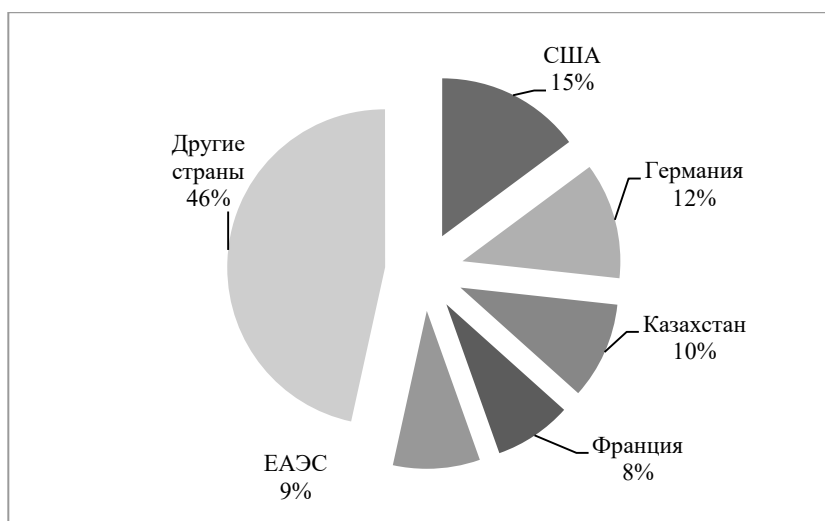

Рисунок 3 – Рыночная структура лекарственных средств в Республике Казахстан

Примечание: данные анализа ФБУ «ГИЛСИНП», данные QuintilesIMS[4].

В основном производители фармпродукции расположены в Южно-Казахстанской, Алматинской области и г. Алматы, которые суммарно производят около 90% от всего объема фармацевтического производства страны.

При этом Казахстан по сравнению с другими участниками ЕАЭС имеет самый высокий уровень импорта фармацевтических препаратов. Так, доля импортных фармацевтических продуктов на рынке Казахстана составляет 88%, в Беларуси - 75%, в России - 82%, притом что по рекомендациям ВОЗ доля отечественного производства должна составлять не менее 25% от общего объема потребляемых в стране медикаментов. В противном случае возможна угроза био- и фармакотерроризма.

В целом же объем фармацевтического рынка стран ЕАЭС составляет \$17,2 млрд, из которых около 85% принадлежит России; 7% - Казахстану; 5% - Беларуси, 2% - Кыргызстану и 1% - Армении. Основной причиной этому является то, что в Казахстане из 1724 зарегистрированных лекарственных средств 799 принадлежит Казахстану, 2 - Республике Армения, 180 - Республике Беларусь, 743 - Российской Федерации. При этом в России 14 435 зарегистрированных лекарственных средств, из них принадлежит: 14 118 - Российской Федерации, 4 - Республике Армения, 244 - Республике Беларусь, 12 - Казахстану.

Вместе с тем в последние годы наблюдается увеличение казахстанского экспорта лекарств и медицинских изделий. В 2017 году экспорт составил 22,3 млн. долларов США, 30% из которого Казахстан экспортирует в страны-члены ЕАЭС, из которых 39% - в Кыргызстан (2,5 млн. долларов), 43% - в Россию (2,8 млн. долларов)[5, с.108].

Заключение. Анализируя состояние фармацевтической отрасли стран ЕАЭС, в отношении казахстанского фармацевтического рынка можно выделить следующие слабые стороны:

- доминирующее положение на казахстанском рынке фармацевтических компаний из стран ЕС, Индии, Турции;
- низкий экспортный потенциал из-за несоответствия предприятий требованиям международного стандарта GMP;
- отсутствие кадров, способных работать по международным стандартам;
- проблемы доступа к кредитным ресурсам;
- отсутствие современных технологий производства;
- длительная процедура регистрации препаратов;
- акцент системы государственного закупок на приобретение дорогостоящих оригинальных препаратов в ущерб массовым дженерикам;
- заинтересованность значительной части врачей назначать импортные препараты, а сотрудников аптек - предлагать покупателям дорогостоящие импортные препараты.

Тем не менее, рынок химико-фармацевтической продукции Казахстана имеет значительный потенциал для дальнейшего развития, главной особенностью которой является готовность отрасли к модернизации и эффективная государственная поддержка.

Список использованной литературы:

- 1 Лухманова Г.К., Габдуллина Р.Ж. Диверсификация экономики Республики Казахстан как фактор конкурентоспособности. Вестник Университета «Туран». -2015. - №3(67). –С.40-46.
- 2 Лухманова Г.К. Влияние интеграции на структуру внешней торговли Республики Казахстан. Вестник Национальной инженерной академии Республики Казахстан.-2013. - №2(48). –С.137-143.
- 3 Ким Э.В. Современное состояние и перспективы развития фармацевтической отрасли в РК. Вестник Инновационного Евразийского университета. - 2015. - №3. –С.30-35.
- 4 Ливанский С.М. Конкурентная среда. Анализ рынка ЕАЭС. Ярославль, 2017. – Режим доступа: http://www.gilsinp.ru/?wpfb_dl=137
- 5 Жакипбеков К.С., Датхаев У.М., Жумабаев Н.Ж., Сакипова З.Б. Современное состояние привлечения инвестиций в фармацевтическую промышленность Республики Казахстан. Современная медицина: актуальные вопросы. Материалы XXVIII международной научно-практической конференции. № 2(28). Новосибирск: Изд. «СибАК», 2014. - С.108-115.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ХИМИЯ-ФАРМАЦЕВТИКАЛЫҚ САЛАСЫНЫҢ ЕАЭО АЯСЫНДАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ

М.Б.Төрегожина^{*1}, П.Орынбет², Ж.Т.Егізбаева³

¹ Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан

² Халықаралық бизнес университеті, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: toregozhina2008@mail.ru

Түйін. Мақала Еуразиялық экономикалық одақ аясындағы Қазақстан Республикасының химия-фармацевтикалық өнеркәсібінің бәсекеге қабілеттілігі мәселесін қозғайды. Қазақстан химия-фармацевтика нарығының қалыптасуы және оның тәуелсіздік жылдарындағы даму қарқыны қарастырылған. Қазақстанның ЕАЭО-ға кіруі ел экономикасын нығайтуға және тауарлар мен қызметтердің әлемдік нарығындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыруға ықпал ететіні атап өтілді. ЕАЭО елдерінің фармацевтикалық нарықтарының көлемі мен серпініне, ЕАЭО елдерінде және басқа елдерде дәрілерді тұтыну деңгейіне, Қазақстан Республикасында дәрілік заттарды сату серпіні мен өндіріс көшбасшыларына талдау жасалды. Жүргізілген талдау нәтижесінде қазақстандық фармацевтикалық нарықтың экспорттық әлеуетінің төмендігі, халықаралық стандарттар бойынша жұмыс істеуге қабілетті кадрлардың болмауы, несиелік ресурстарға қол жеткізу мәселелері, өндірістің қазіргі заманғы технологияларының болмауы, препараттарды тіркеудің ұзақ рәсімі сияқты бірқатар мәселелердің туындап отырғандығы анықталды.

Түйін сөздер: бәсекеге қабілеттілік, химия-фармацевтика өнеркәсібі, фармацевтика нарығы, дәрілік заттар, ықпалдастық, экспорт.

THE COMPETITIVENESS OF THE CHEMICAL AND PHARMACEUTICAL INDUSTRY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE EAEU

Toregozhina M^{*1}, Orynbet P.², Yegizbayeva Zh.³

^{1,3} L.N. Gumilyov Eurasian national University, Astana, Kazakhstan

² University of international business, Almaty, Kazakhstan

e-mail: toregozhina2008@mail.ru

Summary. The article is devoted to the problem of competitiveness of chemical and pharmaceutical industry of the country within the framework of the accession of the Republic of Kazakhstan to the Eurasian economic Union. Formation of the Kazakhstan chemical and pharmaceutical market and rates of its development for years of independence is considered. It was noted that Kazakhstan's accession to the EAEU contributes to the strengthening of the country's economy and competitiveness in the world market of goods and services. The volume and dynamics of the pharmaceutical markets of the EAEU countries, the level of consumption of drugs in the EAEU countries and other countries, the dynamics of sales and leaders of production of medicines in the Republic of Kazakhstan are analyzed. The analysis revealed that the Kazakh pharmaceutical market has a number of problems, such as low export potential, lack of personnel able to work according to international standards, problems of access to credit resources, lack of modern production technologies, long-term registration of drugs.

Key words: competitiveness, chemical and pharmaceutical industry, pharmaceutical market, medicines, integration, export.

ФИНАНСЫ

IRSTI(МРПТИ) 68.39.31

UDC(УДК) 330.322.01

FINANCIAL TECHNOLOGIES: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

A.Kredina

University of International Business, Almaty, Kazakhstan

e-mail: anna_kredina@gmail.com

Annotation. *The article considers the current state of financial technologies. Research methods used to write this article: analysis and synthesis, graphic method. The statistical information relating to payment systems operating in the territory of the Republic of Kazakhstan was studied. Analyzed payment systems registered in the Republic of Kazakhstan. It was revealed that Kazakhstani operators own 24% of the market. In the article identified retail payment services of second-tier banks, which are rendered to the population remotely and in traditional ways. Based on statistical data, an analysis of transactions was conducted and possible reasons for the concentration of financial technologies in major cities of Kazakhstan were identified. Four levels of mutual winning of participants in the use of non-cash payments are described.*

Key words: *financial technologies, electronic payments, non-cash payments, electronic money*

Introduction. Digitalization has penetrated into the modern life of the population - technology has now entered into all areas of finance: personal, business, government and global. The development of the Internet, the emergence of more affordable and modern technology: computers, smartphones, tablets led to an acceleration of cash flow. The population has acquired new "financial" habits that are associated with accelerating the transfer of funds. The use of non-cash payments of payments significantly saves time and money of companies and the state.

Analysis of recent research and publications. At present, there is an interest in this new subject among scientists. The use of financial technologies is primarily associated with innovations, of which robot consulting and the blockchain are the most significant, writes Mark A Chen, [1]. Technology blockchain supports competition, because is essentially decentralized, which eliminates the creation of monopolies and collusion, states Lin William Cong, [2]. In addition, companies that use financial technologies in working with clients save 20% of their time and their customers: loan processing, mortgages, etc. - Andreas Fuster, [3]. The development of financial technologies has led to the emergence of new types of e-currency, but so far it is difficult to say about the future of the cryptocurrency market in Kazakhstan, according to G.M. Ospanov [4].

The purpose of the study is to analyze the features of the current state of financial technology and development prospects in Kazakhstan.

Research methods. Research methods used to write this article: analysis and synthesis, graphic method. The statistical information relating to payment systems operating in the territory of the Republic of Kazakhstan was studied. Theoretical and methodological basis of the study was the works of foreign and domestic scientists.

Results and discussion. The use of non-cash payments is carried out on national payment systems:

Interbank System of Money Transfer (ISMT)

Interbank Clearing System (ICS).

In the Republic of Kazakhstan, in accordance with the resolution "On Approval of the Rules for Maintaining the Register of Payment Systems" dated August 31, 2016 No. 221, the National Bank of the Republic of Kazakhstan maintains a register of payment systems: operators are registered and removed from the registry. In total, according to the register of payment systems, there are 20 payment systems registered in Kazakhstan (one of which has 2 operators), from which system-significant, significant and other groups of payment systems can be distinguished. Payment systems registered in the Republic of Kazakhstan is presented in Table 1.

Table 1.
Payment systems registered in the Republic of Kazakhstan

№	Payment system name	Location of the payment system operator
Systematically important payment systems		
1	Interbank System of Money Transfer	ПГУ «Национальный Банк Республики Казахстан»
Significant Payment Systems		
1	Interbank Clearing System	RGU "National Bank of the Republic of Kazakhstan"
2	Gold Crown	LLC "NSCA" Payment Center "
3	Mastercard	Mastercard Europe SA
Other payment systems		
1	VISA	Visa International Service Association
2	ANELIK	LLC "Commercial Bank" Anelik RU "
3	BLIZKO	Interregional Commercial Bank for the Development of Communications and Informatics (public joint-stock company) PJSC JSCB Svyaz-Bank
4	CONTACT	KIWI Bank (JSC)
5	FASTER	JSC "Halyk Bank of Kazakhstan"
6	MONEYGRAM	MoneyGram Payment Systems, Inc.
7	Western Union	Limited Liability Company Nonbank Credit Organization Western Union DP Vostok Western Union Network (France) SAS
8	International Money Transfers LEADER	Non-bank credit organization joint-stock company "LEADER"
9	Payment system of JSC "Halyk Bank of Kazakhstan"	Payment system of JSC "Halyk Bank of Kazakhstan"
10	The system of mass electronic payments	RSE "Kazakhstan Center for Interbank Settlements NBK"
11	UNISTREAM	JSC CB "UNISTRIM"
12	Diners Club International	Diners Club International Ltd.
13	UnionPay International Co. Ltd.	China UnionPay Co. Ltd.
14	Intelexpress	Intel Express Georgia MFO LLC
15	American Express	American Express Limited
16	Payment system "World"	JSC "National Payment Card System"
Note: Compiled by the author on the basis of data from the "Register of payment systems in the Republic of Kazakhstan"		

Payment systems in Kazakhstan are represented by countries such as Kazakhstan, Russia, France, China and Georgia - Figure 1. Platforms developed by Kazakhstan programmers account for 24% among operators, namely: Interbank System of Money Transfer (ISMT) and Interbank Clearing System (ICS), FASTER, Payment system of JSC Halyk Bank of Kazakhstan, System of mass electronic payments [5].

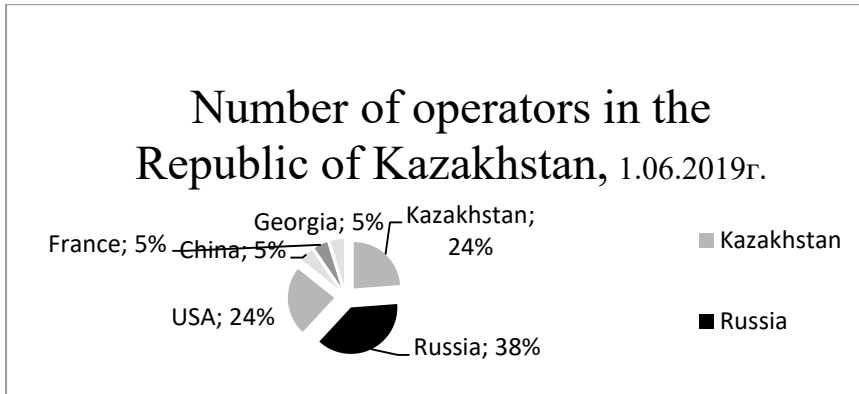

Figure 1 – Share of payment system operators in the Republic of Kazakhstan
Note: Compiled by the author

On the territory of the Republic of Kazakhstan, second-tier banks provide retail payment services to the public in two ways: through the cash and settlement offices of the bank and remotely (via Internet banking, mobile banking, a network of automated self-service devices). Types of services:

1. Cash and settlement offices (instant money transfer).
2. Internet banking (account management).
3. Mobile banking (using cell phones to make payments).
4. Automated self-service devices (ATMs, info-kiosks, instant payment terminals)
5. Payment cards (22 banks of the Republic of Kazakhstan issue plastic cards).
6. Interaction with the e-Government “E-gov” system (payment of taxes, fines and other payments to the budget).
7. Electronic money (The system operator has been the RSE “Kazakhstan Interbank Settlement Center of the National Bank of the Republic of Kazakhstan” (KISC) since 2012).

The analysis of data on the number of transactions conducted in the first half of 2019, in the cities of Nur-Sultan, Almaty and among the regions of Kazakhstan shows that the largest number of electronic payments is carried out in the city of Almaty.

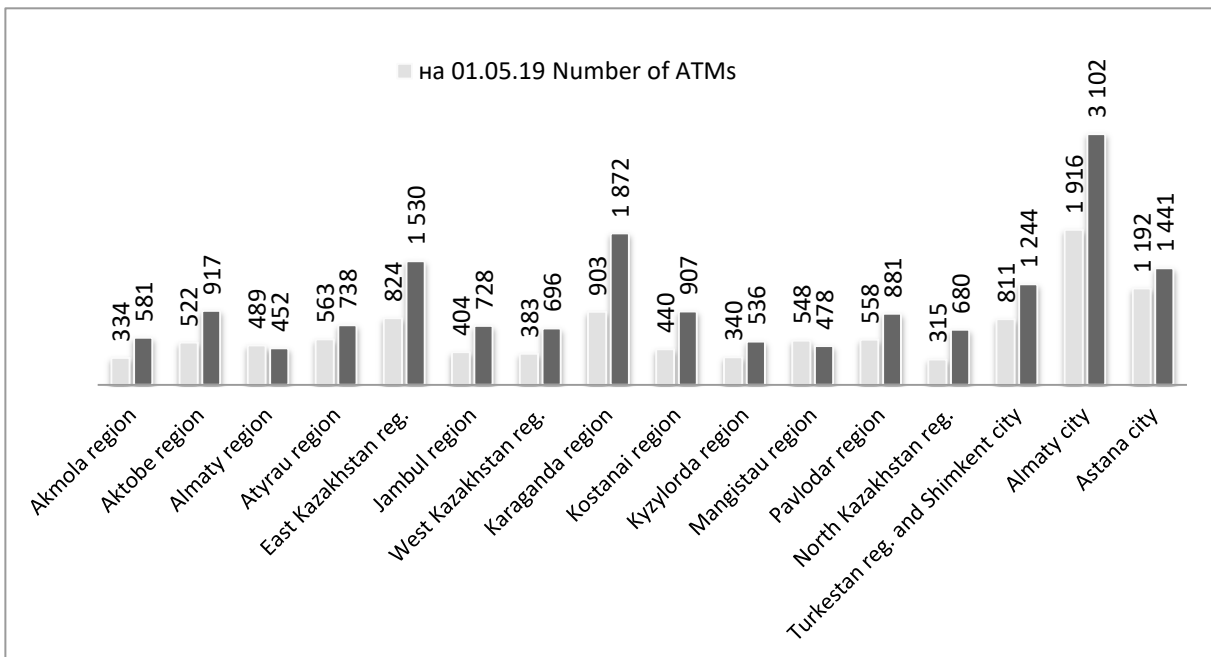

Figure 2 – Number of ATMs and payments terminal in Kazakhstan
Note: Compiled by the author

This is due, firstly, to the presence of a large number of banks and their branches, ATMs, payment terminals. According to the website of the National Bank of the Republic of Kazakhstan: the average number of ATMs in the regions is 465, in the city of Nur-Sultan 1 192, in the city of Almaty 1 916; payment terminals and bank kiosks, on average, in the oblasts 765, in the cities of Nur-Sultan and Almaty, 1,441 and 3,102, respectively. The average number of POS - terminals in the regions of 4,752 units, in the city of Nur-Sultan is 26,492 units, in Almaty - 40,855 units. This is shown in Figure 2.

Secondly, this is the realization of the largest commodity turnover in the city of Almaty (Figure 3). The number of trading enterprises prevails here: 25,489 pcs. For comparison, if we consider the city of Nur-Sultan, 17,175 outlets, and on average in the regions of the Republic of Kazakhstan, 2,740 trade enterprises.

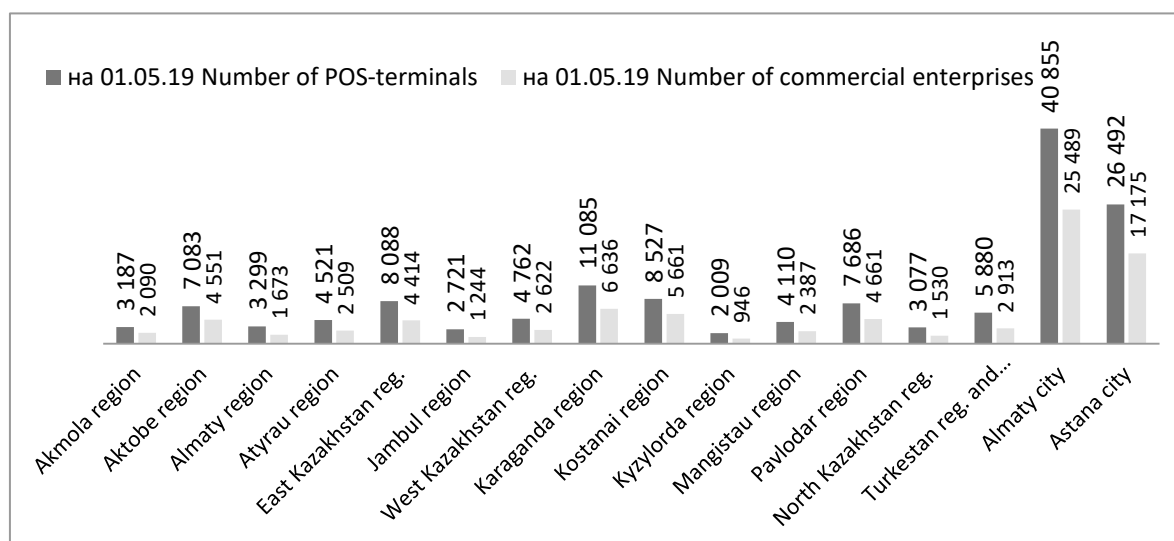

Figure.3 – Trading enterprises and POS – terminals
Note: Compiled by the author

The third reason is not ubiquity of use in the regions. For the best functioning of the system of instant payments, it is necessary to use this system everywhere. Also, the presence of high speed data transmission not only in the central cities, but also in remote regions of Kazakhstan.

Conclusion. There are four levels of mutual winnings of participants in the use of non-cash payments:

The most essential for consumers, having a mobile phone connected to the World Wide Web. Payment systems allow you to make any types of payments 27/7/365.

For the business as a whole, there was previously a significant risk of no refund if the client appealed the transaction. Now there is an instant cash refund, without interchange, which is profitable for the company that produces goods or services. There are also online services for paying taxes and other payments to the state budget.

For banks, the introduction of an instant payment system leads to an increase in the customer base, the emergence of the opportunity to issue instant loans to both individuals and companies gives banks additional income, despite losses (companies do not pay interchange).

For the state, the widespread involvement of the population in electronic banking contributes to the withdrawal of money supply from the shadow economy, an increase in money supply turnover, and growth of the economy as a whole.

What is the future of financial technology in the Republic of Kazakhstan? At the moment, most of the Kazakh banks have already switched to online banking, the population is increasingly using Mobile Banking, online banking and POS. Thus, it can be concluded that the future development of financial technologies is broader.

References:

- 1 Mark A Chen, Qinxu Wu, Baozhong Yang. How Valuable Is FinTech Innovation?, The Review of Financial Studies, Volume 32, Issue 5, May 2019, Pages 2062–2106, <https://doi.org/10.1093/rfs/hhy130>

2 Lin William, Cong Zhiguo He. Blockchain Disruption and Smart Contracts, The Review of Financial Studies, Volume 32, Issue 5, May 2019, Pages 1754–1797, <https://doi.org/10.1093/rfs/hhz007>

3 Andreas Fuster, Matthew Plosser, Philipp Schnabl, James Vickery, The Role of Technology in Mortgage Lending, The Review of Financial Studies, Volume 32, Issue 5, May 2019, Pages 1854–1899, <https://doi.org/10.1093/rfs/hhz018>

4 G.M. Ospanov, S.Y. Nabokina, OPPORTUNITIES FOR THE USE OF CRYPTOCURRENCY AS AN OBJECT OF INVESTMENTS: WORLD EXPERIENCE AND PROSPECTS IN KAZAKHSTAN, Статистика, учет и аудит, №2 (73)2019, с.183-188

5 Реестр платежных систем [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nationalbank.kz/?docid=3324&switch=russian>

6 Статистика по платежным карточкам [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nationalbank.kz/?docid=786&switch=russian>

7 Аналитическая информация по развитию систем моментальных платежей, Национальный Банк РК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nationalbank.kz/?docid=709&switch=russian>

ҚАРЖЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Кредина А.А.

Халықаралық Бизнес Университеті, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: anna_kredina@gmail.com

Түйін. Мақалада қаржы технологиясының қазіргі жай-күйі қарастырылады. Қазақстан Республикасының аумағында тіркелген төлем жүйелерін талдау. Халыққа қашықтан және дәстүрлі тәсілдермен көрсетілетін екінші деңгейлі банктердің бөлікке төлем қызметтері анықталды. Статистикалық деректерге сүйене отырып, мәмілелерді талдау жүргізілді және Қазақстанның ірі қалаларында қаржы технологияларын шоғырландырудың мүмкін себептері анықталды.

Түйін сөздер: қаржылық технологиялар, электрондық төлемдер, қолма-қол ақшасыз төлемдер, электрондық ақша

ФИНАНСОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

А.Кредина

Университет Международного Бизнеса, г. Алматы, Казахстан

e-mail: anna_kredina@gmail.com

Резюме. В статье рассмотрено современное состояние финансовых технологий. Проанализированы платежные системы, зарегистрированные на территории РК. Определены различные платежные услуги банков второго уровня, которые оказываются населению дистанционно и традиционными способами. На основе статистических данных проведен анализ транзакций и выявлены возможные причины сосредоточения финансовых технологий в крупных городах Казахстана.

Ключевые слова: финансовые технологии, электронные платежи, безналичные расчеты, электронные деньги

МРНТИ 06.03.07

УДК 330.1

ВСЕОБЩЕЕ ДЕКЛАРИРОВАНИЕ ДОХОДОВ КАК ИНСТРУМЕНТ ФИСКАЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ

В.Р.Бурнашева

Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан

e-mail: venera.8420@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрены проблемы перехода к процедуре всеобщего декларирования доходов Республики Казахстан. Проанализирована мировая практика декларирования, сопоставлены преимущественные характеристики, определено, что в процедуре декларирования Республики Казахстан заложены основополагающие принципы практики США, при этом подходящим для применения считается передовой опыт цифровизации Российской Федерации, которым можно дополнить реализацию программы «Цифровой Казахстан» рассчитанную на 2018–2022 годы. Установлено, что всеобщее декларирование доходов является инструментом фискального регулирования способствующего борьбе с коррупционными проявлениями, уклонением от налогов, повышению поступлений налогов в бюджет, выходу экономики из тени. Так, одним из пяти направлений, а также ключевым элементом развития данной программы является цифровизация

услуг, а именно, преобразование, как процесс, работающий на опережение возникающих потребностей населения и бизнеса

Ключевые слова: всеобщее декларирование, доходы, расходы, имущество, цифровизация, налоговое администрирование.

Введение. Всеобщее декларирование в мировой практике считается инструментом реализации социальной политики по определению и поддержке социально уязвимых слоев населения.

В Республике Казахстан, процесс перехода к всеобщему декларированию доходов претерпел ряд сложностей.

Впервые разработанная в 2010 году «Концепция перехода к всеобщему декларированию доходов и имущества гражданами РК и лицами, имеющими вид на жительство» и планируемый на ее основе переход в 2017 году, не состоялся, в силу возникших сложностей и неучтенных факторов. Данные факторы подразумевали в своей основе причинно-следственную связь, состоящую в психологической оценке данного процесса и степени ее восприятия. Так, налогоплательщики на подсознательном уровне не были готовы к переходу к декларированию, что показало низкую степень финансовой в частности, налоговой грамотности налогоплательщиков [1].

Методы исследования: были использованы общенаучные методы такие, как, анализ, синтез, сравнение, классификация. Теоретическую основу составили труды казахстанских и зарубежных ученых, а также, государственные программы, материалы и источники из социальных сетей.

Результаты обсуждения. Концепция перехода была обоснована, однако ее освоение в обусловленные сроки так и не было начато.

В ходе подготовительных работ к переходу к всеобщему декларированию были выявлены некоторые проблемные аспекты:

- не все сведения в базах государственных органов актуализированы;
- не полный региональный охват сетью интернет.

Указанные проблемы оказали негативное влияние на восприятие населением перехода к всеобщему декларированию.

В этой связи, переход к всеобщему декларированию был перенесен на начало 2020 года. Корректировка коснулась вопросов повышения порогового значения имущества, которое будет отражено в декларации об активах и обязательствах. Также планируется декларирование всех физических лиц, при этом декларация о доходах и имуществе предполагает отражение полученных доходов внутри страны и за ее пределами. Декларирование расходов предполагается только при крупных приобретениях материальных или нематериальных активов[2].

Основной целью всеобщего декларирования физических лиц является борьба с теневой экономикой и коррупционными проявлениями. Переход к всеобщему декларированию считается положительным аспектом для добросовестных налогоплательщиков и лиц, нуждающихся в социальной помощи. В рамках подготовительных мероприятий на «Портале электронного правительства» E-gov.kz было размещено тестирующее приложение позволяющее заполнять декларацию об активах и обязательствах физических лиц[3].

В качестве первоначального этапа внедрения всеобщего декларирования озвучено декларирование государственных служащих, их супругов и лиц, приравненных к ним. При этом, остальных физических лиц введут в систему в течение пяти лет.

Важным фактом является то, что для отдельных категорий государственных служащих будет подготовлена новая форма декларации 250 для открытого доступа в интернете.

Мировой опыт доказывает, что всеобщее декларирование способствует расширению налогооблагаемой базы, и как следствие росту налоговых поступлений в бюджет. Аккумуляция дополнительных средств позволяет реализовать механизм решения социальных проектов, развитие экономики.

Проблемы, которые имели место до 2017 года и послужили сдерживающим фактором внедрения всеобщего декларирования, на данный момент частично решены[4].

Рассмотрим этапы перехода к всеобщему декларированию в Республике Казахстан более подробно:

- в 2021 году в процесс будут полностью вовлечены государственные служащие вместе с состоящими с ними в браке;
- в 2023 году будут вовлечены семьи работников государственных предприятий сферы образования, здравоохранения, культуры и спорта;
- в 2024 будут вовлечены руководители и учредители юридических лиц и их супруги, индивидуальные предприниматели и их супруги;

- в 2025 году будут вовлечены остальные категории населения.

При установлении логической цепочки в рамках перехода к всеобщему декларированию Казахстаном был использован опыт зарубежных стран. Странами, за которыми закреплена устоявшаяся практика внедрения всеобщего декларирования, считаются: США, Германия, Франция, Австралия, Чехия, Италия, Швеция, Сингапур, Швейцария, Чили, Финляндия, Дания, Новая Зеландия. Во многих странах налоги с физических считаются основным источником формирования бюджета:

- в США - 60%;
- в Великобритании, Швейцарии, Швеции - 40%;
- в странах ОЭСР - в среднем 30%.

Указанные налоги в совокупности с взносами на социальное страхование составляет 55%.

Ключевым аспектом в мировом всеобщем декларировании считается принцип step by step (шаг за шагом) широко применяемый в США и Европе.

Рассмотрим преимущественные критерии передовых систем декларирования в разрезе стран.

Таблица 1

Сопоставительный анализ особенностей декларирования развитых стран с особенностями декларирования в Казахстане

№	Страна	Особенности всеобщего декларирования	Обоснование особенностей, преимущества их применения в Казахстане
1	США	<ul style="list-style-type: none"> - функционирование единого Центра по приему и обработке деклараций; - принцип самообложения, налоговые органы имеют доступ к декларированной информации; - в части определения статуса налогоплательщика, супруги могут выбрать один из режимов составления декларации – общая декларация или по отдельности за каждого (когда доходы различны); - льготы: расширенные налоговые вычеты по заработанному доходу, налоговые вычеты для целей здравоохранения, при наличии детей, иждивенцев, при наличии недееспособных детей, вычеты для людей преклонного возраста и инвалидов, налоговые вычеты для образования и по пенсионным сбережениям; - декларации представляются по почте или электронным способом, при несвоевременной сдаче налагается штраф - 5% от общей суммы налогов за каждый просроченный месяц, но не более 25% в общем. 	<ul style="list-style-type: none"> - процедура декларирования осуществляется через единый Центр по приему и обработке деклараций (ЦОД); - частичные использование вычетов в рамках льготирования; - сдача налоговой декларации в электронном виде.
2	Франция	<ul style="list-style-type: none"> - наемные работники самостоятельно уплачивают с заработной платы подоходный налог; - декларации подаются в начале каждого налогового года, а налоги уплачиваются ежемесячно безналичным способом; - налоговые льготы предусматриваются с учетом возраста, семейного положения, профессиональной деятельности и целей расходов; - подоходный налог составляет около 20% от налоговых доходов бюджета; - вычеты и скидки при определении налогооблагаемого дохода, если достаточно большой объем налоговых вычетов используется высокая ставка подоходного налога. 	<p>Механизм функционирования и практика налоговой системы Франции не подходит под систему налогообложения Казахстана, в этой связи применение инструментов считается не целесообразным.</p>
3	Германия	<ul style="list-style-type: none"> - физические лица предоставляют декларацию, если доходы превышают определенную, свободную от налогообложения сумму; - наемные работники ежемесячно выплачивают подоходный налог с зарплаты, если ежемесячный доход превышает установленную сумму, он подлежит декларированию; - налоговые льготы для семей с ребенком, одиноких родителей, инвалидов и других. 	<p>Механизм налоговой системы Германии частично отличается от системы налогообложения Казахстана, в этой связи применение основных элементов налогообложения переплетается с отечественной практикой.</p>

Примечание – составлено автором на основе - Всеобщее декларирование: как это делают в мире? от 05 апреля 2019.-Официальный сайт Компании «InterConsult Info» в Интернете - <https://sptnkne.ws/mfvj> [5].

Сопоставительный анализ практики налогообложения ведущих стран, на основе которых формировался процесс декларирования в Казахстане, обозначил в качестве наиболее подходящего образца налоговую систему США, менее сопоставимой считается налоговая система Германии (при этом, есть схожие направления), принципы налогообложения вообще не совпадают с налоговой системой Франции.

Рассматривая положительный опыт России и Китая, можно отметить, что система декларирования имущества является антикоррупционной мерой.

Таблица 2

Сопоставительный анализ особенностей декларирования Россия и Китая с особенностями декларирования в Казахстане

№	Страна	Сходство особенностей всеобщего декларирования	Отличительные характеристики особенностей всеобщего декларирования
1	Россия	- законодательными нормами установлен определенный перечень должностей по степени риска коррупции; - объекты декларирования: доходы, имущество, счета в банках и иных учреждениях, ценные бумаги, обязательства имущественного характера, расходы; - нечеткая последовательность порядка декларирования имущества привела к возникновению различных проблем, которые решались в процессе реализации декларирования.	- декларирование государственных чиновников регламентируется Федеральным законом «О борьбе с коррупцией» и другими нормативными актами; - обширный спектр декларирования - доходы и расходы; - открытый доступ по декларируемой информации; - не декларирование сведений считается противозаконным действием.
2	Китай	- законодательными нормами определены пределы полномочий субъектов декларирования - руководящие кадры по направлениям деятельности; - объекты декларирования: доходы, недвижимость, инвестиции; - нечеткая последовательность порядка декларирования привела к возникновению различных проблем, как следствие ужесточение нормативных документов по усилению контроля на стадии реализации декларирования.	- декларирование имущества государственных чиновников регламентируется некоторыми внутрипартийными нормативными актами; - узкий спектр декларирования – доходы, при этом запрашивается дополнительная информация об исполнении обязательств и семейном положении; - ограниченный доступ по декларируемой информации; - не декларирование сведений считается нарушением дисциплины.

Примечание – составлено автором на основе - Гун Бин. Российское и Китайское законодательство о декларировании имущества: сходство и различия //Сравнительное правоведение.-2016.-№5(114) май. [6,с. 193-202,194].

В России и Китае истоки декларирования были заложены в отношении государственных чиновников, что позволило преодолеть возникшие проблемы и перейти к поэтапному декларированию следующих целевых групп.

В Республике Казахстан в качестве приоритетного направления реализации всеобщего декларирования обозначено решение социальных проблем в рамках реализации государственной политики. Ключевое решение имеющихся проблем возможно в проведения политики борьбы с коррупционными проявлениями. Также немаловажным является достижение прозрачности и реализации принципа гласности в элементах всеобщего декларирования.

Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) в 2019 году предложила фискальным органам активизировать реализацию следующих налоговых подходов к экономике нового этапа развития:

- имплементация плана BEPS;
- укрепление международного сотрудничества;
- цифровизация налогового администрирования;
- наращивание налогового потенциала.

Также было принято решение об усилении деятельности пилотного проекта ICAP – это программа по обмену информацией между несколькими странами на добровольной основе для повышения налоговой определенности.

В качестве стран лидеров по внедрению цифровизации в налоговой сфере считается Российская Федерация (цифровая трансформация налогов, система единого налогового файла в ритейле, предоставление цифровых услуг) [7].

Федеральная налоговая служба России осуществляет курирующую инициативу ОЭСР в рамках изучения мировой практики цифровизации и трансформации налоговых администраций. Так, большим успехом за рубежом пользуется разработанная налоговиками модель оценки цифровой зрелости администраций. Присоединение к единой системе передачи данных ОЭСР (Common Transmission System, CTS) обеспечило обмен информации с зарубежными партнерами, а главное позволило выявлять незадекларированные зарубежные счета и активы, сопоставлять информацию по иностранным компаниям, а также отслеживать реальные схемы финансовых потоков и владения активами. Сокращено количество выездных проверок, удаленные камеральные проверки проводят работы, что способствует повышению эффективности в администрировании[8].

В Республике Казахстан программа «Цифровой Казахстан» принята на 2018–2022 годы и нацелена на развитие цифровой экономики способствующей повышению качества жизни населения.

Так, одним из пяти направлений, а также ключевым элементом развития данной программы является цифровизация услуг, а именно, преобразование, как процесс, работающий на опережение возникающих потребностей населения и бизнеса.

В условиях глобальной цифровизации опыт Дании, который был внедрен еще с 2015 года, предполагает наличие личного кабинета гражданина и его взаимодействия через него с государственными органами в режиме реального времени исключительно через интернет. Этот инструмент позволяет экономить расходную часть бюджета на 10-20% в год, имеет стратегическое следствие экономического и социального развития экономики и создает дополнительные стимулы для финансирования наиболее востребованных направлений.

Экономика совместного потребления рассчитана не только на потребителя, но и на косвенное регулирование государства в решении вопросов самозанятого населения мотивируя их к предпринимательству, и как следствие к росту уровня экономической активности.

Законодательная основа электронной коммерции также имеет ряд проблемных аспектов связанных с отсутствием налоговых послаблений и стимулов развития.

Однако, опыт Австралии свидетельствует об эффективности снижения налога на прирост капитала для стартапов, а также введения с 2015 году 20%-ных налоговых льгот на доход, не превышающий \$200 тыс. в год, для компаний, которые занимаются инновационной деятельностью.

В целях стимулирования ведения бизнеса онлайн необходимо стремиться к устранению барьеров в льготном финансировании и снижению либо отмене некоторых видов налогов сферы электронной торговли.

Составной частью реализации комплекса мер цифровизации услуг считается повышение качества налогового и таможенного администрирования:

- снижение издержек при осуществлении импортно-экспортных операций, при этом повышение эффективности контроля качества импортируемых товаров будет реализовано в рамках программы «Национальная экспортная стратегия РК» на 2018–2022 годы, утвержденной Постановлением Правительства РК от 26.08.2017 №511;

- внедрение единой информационной среды и проведение маркировки производимых и импортируемых товаров совместно с построением платформы по выставлению электронных счетов-фактур позволят создать экосистему, направленную на обеспечение предупреждения, ограничения и пресечения недобросовестной конкуренции; гарантии качества и цены приобретаемых товаров, подтверждение подлинности товаров, противодействие незаконному ввозу, производству и обороту товаров, в том числе контрафактных;

- переход на электронное декларирование[9].

Заключение. Цифровизация, характеризуется регулятором положительной динамики социальной сферы, созданием благоприятных условий для качества жизни населения и ростом конкурентоспособности экономики в условиях временного лага ориентированного на долгосрочный, но стратегический результат.

Таким образом, в Республике Казахстан всеобщее декларирование в условиях цифровизации фискального регулирования экономики в своей основе способствует повышению уровня собираемости налогов и выводу бизнеса из тени.

Список использованной литературы:

1 Kaldiyarov D.A., Ilmzhanova Z.A., Burnasheva V.R. Training manual taxation in the republic of Kazakhstan at the present stage Textbook in the REMS: training manua. Almaty: Credos LTD S, 2017.-305p.

2 Бишимбаев назвал причины переноса всеобщего декларирования до 2020 года – 26.10.16// Официальный сайт канала новостей TengriNews в Интернете – www.tengrinews.kz

3 Всеобщее декларирование //Официальный сайт КГД РК в Интернете - <http://kgd.gov.kz/ru>

4 На всеобщее декларирование с 2020 года в Казахстане перейдут не все. А кто? от 6 марта 2019 //Официальный сайт журнала Forbes Kazakhstan - forbes.kz

5 Всеобщее декларирование: как это делают в мире? от 05 апреля 2019.-Официальный сайт Компании «InterConsult Info» в Интернете - <https://sptnkne.ws/mfvj>

6 Гун Бин. Российское и Китайское законодательство о декларировании имущества: сходство и различия //Сравнительное правоведение.-2016.-№5(114) май. - С.193-202

7 ФНС заразила мир цифрой //Газета «Коммерсантъ».-01.04.19.-№56.-2с. Интернет ресурс. - <https://www.kommersant.ru/doc/3930370>

8 Макурова Т. Цифровизация налогового администрирования: Россия в авангарде //Метод.-2018.- №2.- 13.09.2018. - Интернет ресурс.- <http://gosmetod.ru/article/356082/>

9 Государственная программа «Цифровой Казахстан». Утверждена Постановлением Правительства РК №827 от 12.12.2017. Интернет ресурс. – www.primeminister.kz

ЭКОНОМИКАНЫ ФИСКАЛДЫҚ РЕТТЕУ ЖАЛПЫ КІРІСТЕР ДЕКЛАРАЦИЯСЫН ТОЛТЫРУДЫҢ ИНСТРУМЕНТІ РЕТІНДЕ

В.Р.Бурнашева

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ., Қазақстан
e-mail: venera.8420@mail.ru

Түйін. Мақалада Қазақстан Республикасының жалпы кірістер декларациясын толтыру мәселесін қарастыру және оған өту процедуралары қарастырылған. Декларацияны толтыру әлемдік практикада зерттелген, АҚШ практикасының принциптері негізінде Қазақстан Республикасының декларацияны толтыру процедурасы негізделген, сонымен қатар Ресей Федерациясының цифрлық тәжірибелік қолданылуы «Цифрлық Қазақстан» 2018-2022жж. бағдарламасының жүзеге асуын толықтырады. Сондықтан жалпы кірістер декларациясын толтыру сыбайлас жемқорлықпен күрестің, салықтан жалтару, бюджетке түсетін салықтардың өсуі, көлеңкелі экономикадан шығуды фискалдық реттеудің тетігі болып табылады.

Түйінді сөздер: жалпыға бірдей декларациялау, кірістер, шығыстар, мүлік, цифрлау, салықтық әкімшілік.

UNIVERSAL DECLARATION OF INCOME AS AN INSTRUMENT OF FISCAL REGULATION OF THE ECONOMY

V.R.Burnasheva

Zhetysu state University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
e-mail: venera.8420@mail.ru

Summary. The article deals with the problems of transition to the procedure of universal Declaration of income of the Republic of Kazakhstan. Analyzed the international practice of Declaration of the associated advantageous features, it is determined that the procedure for the Declaration of the Republic of Kazakhstan based on the core principles of the practice of the United States, while suitable for use is considered to be best practices of digitalization of the Russian Federation which can be supplemented with the programme "Digital Kazakhstan" which is designed for the years 2018-2022. It is established that the universal Declaration of income is a tool of fiscal regulation contributing to the fight against corruption, tax evasion, increase tax revenues, the economy out of the shadows.

Key words: General Declaration, income, expenses, property, digitalization, tax administration.

ҒТАХР(МРНТИ) 06.73.15
ӘОЖ(УДК) 336.201 (571)

ЭЛЕКТРОНДЫҚ КОММЕРЦИЯҒА САЛЫҚ САЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

М.Т.Кульжабаева*, А.А.Адамбекова

«Нархоз» университеті, Алматы қ., Қазақстан
e-mail: mercyvert_70@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада табыс пен капиталдың салықтық моделінің тұжырымдамасы талданады, қазіргі заманғы электрондық коммерцияға салық салу жүйесінің мәселелері қарастырылады. Ақпараттық технологиялардың, интернеттің белсенді, қарқынды даму дәуірінде табыс көзі елдеріндегі салық эрозиясы және салықтық бәсекелестіктің теріс әсерімен байланысты халықаралық салық салу мәселелері өрши түседі. Тиімді менеджмент және тұрақты мекемені анықтауға негізделген электрондық коммерция контекстіндегі салық салу принциптері қарастырылады.

Электрондық коммерцияға салық салудың маңызды факторы – табыстың кіріс көзі (ноу-хау), қызмет көрсету немесе мүлікті сатып алу сияқты критерийлер бойынша табыстың сипаттамасы болып табылады. Зиянды салықтық бәсекелестіктің негізіне «салықтық жұмақ», жеңілдік беретін салық жүйелері жатады.

Түйінді сөздер: салық жүйесі, электрондық коммерция, транзакциялар, табыс, салық.

Кіріспе. Жаһандану үдерісінің негізгі компоненттерінің бірі электрондық коммерция болып табылады. Бұл жаңа мыңжылдықтың маңызды экономикалық құбылыстарының бірі ретінде бизнесті жүргізудің жаңа әдісі ретінде қарастырылады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту, әлемнің жетекші елдерімен бірыңғай интеграцияланған ақпараттық жүйені қалыптастыру, сыртқы экономикалық байланыстарды дамыту арқылы халықтың өмір сүру сапасын, олардың экономикалық әл-ауқатын арттыруға ықпал етеді. Экономикасы дамушы елдерде электрондық коммерцияны пайдалану экономикалық әлеуетті белсендіруге, яғни, экономикалық өсуді ынталандыру, жұмыссыздықты азайтуға мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістері. Жетекші сарапшылардың болжамдарына сәйкес, таяу уақытта сауда-саттық саласы толығымен киберкеңістікке аударылады, бұл ЖІӨ-дегі ақпараттық өнімдер мен қызметтердің үлесін ұлғайтуға, жаңа экономика – интернет-коммерцияны құруға әкеледі. Жаңа экономикалық қатынастарды қалыптастыру контекстінде мемлекеттік басқарудың негізгі міндеттерінің бірі электрондық коммерция тұрғысынан қолданыстағы экономикалық жүйені талдау, интернет-коммерция жағдайында мемлекеттік және қоғамдық шаруашылық субъектілерін қажетті қаржы ресурстарымен қамтамасыз ететін салық жүйесін құру болып табылады.

Талқылау мен нәтижелер. Көпшілік мамандардың айтуынша, интернет-бизнес Қазақстанда кәсіпкерліктің басқа саласындағыдай өте қарқынды деңгейде дамып келе жатыр. Қазақстанда электрондық бизнестің дамуын тежейтін басты проблемаларға жататындар:

- әлсіз инфрақұрылымдық байланыс және телекоммуникация, әсіресе өңірлерде;
- тиімді электрондық төлем жүйесінің болмауы (көптеген Интернет-дүкендер «жеткізу кезінде қолма-қол ақша алу» қағидасы бойынша жұмыс істейді);
- сенімнің төмен деңгейі, қоғамда ешкімге сенімнің болмауы, банк жүйесінен бастап мемлекеттік органдармен аяқтауға болады.

Көптеген ірі компаниялардың директорлары дәстүрлі автоматтандыру, интернет-технология, электрондық бизнесті жүргізуге әлі дайын болмаса да, оны енгізуге қызығушылықтары бар екендігін көрсетіп, бизнес-стратегияға тапсырыс беруге әзірлік ниеттерін көрсетеді [1].

Шетелдік тәжірибені зерттеу, кәсіпкерлер пайдаланған қорытындылар мен ұсыныстардың нәтижесін қарастыру, анықталған үдерістерді пайдалану нәтижесінде шешім қабылдау барысында қателерді болдырмауға және де нақты маркетингтік саясат әзірлеуге көмектеседі [2].

Қазақстандық кәсіпорындардың шетелдік (әсіресе американдық) компаниялардан артта қалуының оң әсері бар, өйткені батыс тәжірибесіндегі электрондық бизнесті және электронды нарықты игеруді пайдалану барысында олардың жасаған қателіктерін қайталаудан құтқарады.

Әлемдік интернет-коммерцияның даму үрдістері Қазақстан үшін де өзекті:

1. Интернет пайдаланушылар санының қарқынды өсуі. Интернет қызметін пайдаланушылардың санын ұлғайту арқылы интернет желісі арқылы сатып алушылар аудиториясының өсуі болып табылады. Соңғы жылдары интернет желісін қолдану нәтижесінде әлемдегі және әрбір жеке алынған мемлекеттерде сатып алу қарқынының өсуі анықталып отыр.

2. Интернет-коммерцияға әлемдік қаржы дағдарысының әсері.

Әлемдік қаржылық дағдарыстың интернет-коммерция үдерістеріне әсер ететін негізгі себептері мен факторларын қарастырайық:

Біріншіден, тұтынушылық белсенділікті азайту. Дүкендер мен фирмалардың ұсынатын тауарлар мен қызметтерінің бағасының қаржы дағдарысы жағдайында күннен-күнге өсу нәтижесінде сатып алушылардың қолы жетпейді. Осы жағдайда интернет-дүкендерінде бәсекелестерге қарағанда бағаның төмен болуы басты артықшылығы болып табылды [3].

Екіншіден, ұқсас өнімдерді сатушылар арасында бәсекестіктің әлсіреуі. Дағдарыс салдарынан көптеген дүкендер жабылып жатса, интернет желісінен басқа дүкен іздестіру барысында тұтынушылар интернет-коммерция арқылы сатып алуға мүмкіндік табады. Дәл осы себеп бойынша интернет-сатып алу күн сайын қарапайым халыққа жақындай түседі.

Үшіншіден, бизнесті жүргізу барысындағы шығындардың төмен болуы. Интернет-дүкендерінің иелері шығындарының төмен болуы себебінен басқа кәсіпкерлерге қарағанда ұқсас

тауарды төмен бағамен ұсынады, бұл ретте нақты дүкендермен салыстырғанда қызметкерлерге еңбек ақы, ғимараттарды жалға алу сияқты шығындардың болмауын ескеру қажет.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) мәліметтері бойынша қазіргі заманғы салық жүйесі мемлекеттің халық алдындағы өзінің әлеуметтік міндеттемелерін орындауға қабілетсіздігіне әкелетін шығындардың болу мүмкіндігі [4].

Электрондық коммерцияға салық салудың негізгі міндеті электрондық сауда-саттық жүргізуші тұлғалардың салықтық міндеттемелері орындау дәрежесін анықтау болып табылады. Халықаралық қоғамдастық осы мәселе бойынша әлі бірыңғай шешім қабылдаған жоқ. Бастапқыда, электронды коммерцияға жаңа салықтар енгізу немесе салықтан босату туралы мәселелер туындады. Бірақ жаңа салықтарды енгізу де, оларды салықтан босату да қолайлы деп саналмайды, өйткені олар біріншіден, электрондық коммерцияның дамуын шектейді, екіншіден, салықтан жалтаруға жол ашады.

Бүгінгі таңда көптеген мемлекеттерде халықаралық салық салу бойынша төмендегі проблемалар кездеседі:

- кіріс көзі болып табылатын елдерде салық эрозиясы;
- халықаралық қаржы капиталына салық салудағы қиындықтар;
- халықаралық салық бәсекелестігінің теріс әсері.

Жоғарыда аталған мәселелер электронды коммерцияны қалыптастыруға дейін болған, алайда электрондық коммерцияны дамыту және оны экономиканың маңызды секторына айналдыру тауарлар мен қызметтердің, капиталдың қозғалысының үдерістерін жеделдетіп, жеңілдетіп, мәселелердің ушығуына әкелді.

ЭЫДҰ-ның «Табыс пен капиталға салық модельдері туралы Конвенциясына» сәйкес, салықтық модель екі негізгі қағидаға негізделген:

- салық төлеушінің резиденциясы;
- табыс көзі.

Бұл принциптер бірқатар халықаралық салықтық келісімдердің негізі болып табылады, сондай-ақ электрондық коммерцияға салық салу процесінде негізгі қиындықтарды да көрсетеді.

Қазақстан Республикасында 2018 жылғы 1 қаңтардан бастап Салық кодексінде электрондық коммерцияға салық салу мәселелері қарастырылды. Онда тауарлармен электрондық сауданы реттейтін негізгі ұғым, сондай-ақ тауарлармен электрондық сауданы салықтық әкімшілендірудің негіздері берілген. Бұдан басқа, салық кодексінде тауарлармен электрондық сауданы жүзеге асыратын салық төлеушілер үшін корпоративтік табыс салығы мен жеке табыс салығы бойынша салық жеңілдіктері көзделген [5].

ЭЫДҰ конвенциясына сәйкес «резидент» ұғымы жеке немесе заңды тұлғаның тұрақты тұрғылықты жерін, басқару орнын немесе осы нысандағы кез келген басқа критерийлерді қамтиды.

Экономикалық субъектілерге салық салу үшін қосарланған өмір сүру мәселесін жою үшін тұжырымдама «тиімді басқару» орналасқан елде резиденттікті қарастыруды ұсынады.

Экономикалық субъектіде бірнеше басқару орындары болуы мүмкін, бірақ «тиімді басқару» тек бір елде болуы мүмкін.

Соған қарамастан, интернет пен телекоммуникациялық технологиялардың дамуы «тиімді басқару» тұжырымдамасын анықтауды қиындатады. Экономикалық субъектілердің басшылары әртүрлі елдерде орналасуы мүмкін, ал шешімдер қабылдау үшін интернетті қолдану мүмкіндігі болғандықтан, бұл әртүрлі елдердегі «тиімді басқару» орындарының барлық елде орналасуы мүмкіндігін көрсетеді. Бұл тәсіл «тиімді басқару» орынды қиындатады. Сонымен бірге, ЭЫДҰ қазіргі заманғы телекоммуникация дәуірінде тиімді басқарудың нақты орналасуын анықтау үшін бірқатар факторларды ескере отырып, «тиімді басқару орны» тұжырымдамасындағы өзгерістер туралы құжат жариялады.

Электронды коммерцияға салық салу кезінде табыс көзін анықтау маңызды. Мемлекеттердің өз шекарасында резидент емес тұлғаларға салық салу құқығы бар екені айқын. Осыған байланысты, егер резидент емес тұлғалар табыс көзі елінде «тұрақты мекеме құратын» болса, онда резидент емес тұлға осы мемлекетте салық салу объектісі болып табылады. ЭЫДҰ конвенциясына сәйкес «тұрақты мекеме» екі жолмен тіркелуі мүмкін:

- тұрақты мекеме арқылы;
- агент немесе еншілес компания арқылы.

Электрондық коммерцияға салық салу табыстар сипаттамасынан басталуы тиіс. Бүгінгі күні табысты сипаттау – электрондық коммерцияның салық салуының негізгі проблемаларының бірі. Табыстарды сипаттағанда, оның көзін анықтау қажет және осының негізінде осы табысқа салық салу құқығы бар елді анықтау қажет.

Электрондық коммерция пайда табуды сипаттау барысында жаңа көзқарас қалыптастырады, оның негізгі себебі – электрондық коммерцияның ерекшелігі. Тауарлар мен қызметтерді электронды түрде сату жаңа бағыт болғандықтан, оларға салық салу ерекшелігін салық заңнамасында ескеру қажет.

ЭБДҰ арнайы кеңестік тобы «Электрондық коммерция туралы салық декларациясының сипаттамалары туралы» зерттеу жұмысын жариялады. Бұл зерттеуде маңызды рөл атқаратын сұрақ табыстарды сипаттау және келісімге өзгерістер енгізу туралы ұсыныстардың бекітілуі. Зерттеуде талқыланған мәселелердің бірі – электрондық коммерция контекстіндегі кәсіпкерлік қызметтен түсетін табыс және роялти арасындағы айырмашылықты анықтау (электрондық өнімдерді жүктеу).

Электрондық коммерция жүргізу процесіндегі тағы бір мәселе ноу-хау жеткізу және қызметтерді ұсыну үшін төлемдерді бөлу болып табылады. Төлемдерді бөлу тәжірибесінде кездесетін қиындықтарға байланысты төмендегі негізгі элементтерді ескеру қажет:

- ноу-хауды жеткізу туралы шарттар, оны жасау туралы бұрыннан бар ақпарат, соның ішінде осы ақпараттың құпиялылығы туралы ережелерді біріктіру;

- қызметтерді көрсету туралы келісім-шарттарда жеткізуші белгілі бір қызметтерді көрсетуге міндеттенеді, бұл үшін жеткізуші белгілі бір білімді, дағды мен тәжірибені басқа адамға беруді талап етпейді, тек осы білімді, дағдыларды және тәжірибені пайдалануды талап етеді.

Көптеген жағдайларда, келісімдерге сәйкес, ноу-хау жеткізілуінде, кәсіпорындарда бар ақпарат немесе өнім берушінің өндірісі үшін қызмет көрсету процесімен салыстырғанда қосымша шығындар аз болады.

Қызмет көрсету үшін төлемдер құрамына кіретін төлемдерді төмендегі мысалда көрсетуге болады:

- сатудан кейінгі қызмет көрсету үшін төлем;
- кепілдік бойынша сатушыдан сатып алушыға ұсынатын қызметтер үшін төлемдер;
- толық техникалық көмек беру үшін төлемдер;
- кейбір мәселелер бойынша кеңес беру қызметтерін көрсету үшін инженерге, адвокатқа немесе бухгалтерге төлемдер;
- электрондық кеңестер беру, проблемаларды шешу үшін жабдыққа қол жеткізу, электронды хабарламалар арқылы немесе компьютерлік желілер арқылы деректер базасына төлемдер.

Бизнес-тәжірибеде келісім-шарттарда ноу-хау және техникалық көмек туралы көптеген мысалдар келтіруге болады, соның бірі – франшизалық келісім. Осындай келісімдерде өз білімдерін және тәжірибесін беруден басқа, франчайзер техникалық көмек көрсетеді. Келісімнің аралас түрлерінде оны әртүрлі бөліктерге (ноу-хау және қызметтер) бөлетін келісімшартқа бару ақылға қонымды. Осыдан кейін әрбір табыс үшін тиісті салық механизмі қолданылуы тиіс.

Халықаралық сауданы электрондық коммерция арқылы жүргізу саласының дамуы салықтық бәсекелестіктің (салық базасының эрозиясы) өршуіне әкеліп соғады. Электрондық коммерция жүргізу барысында мемлекеттер арасындағы транзакциялар салықтан жалтару үшін қолайлы жағдайлар туғызады. Салықтардан жалтару үшін көптеген әдістер қолданылады.

Әлемдік экономиканың дамуынан туындайтын салықтан жалтару проблемалары мемлекеттердің салық органдарына елеулі қатер төндіреді. Интернет технологиясының жоғары ұтқырлығы мен дамуы – «салық жұмағы» деп аталатын транзакцияның пайда болуы мен қолданылуына әкеліп соғады. Бұл өз кезегінде салық базасының эрозиясына әкеледі. Салық базасының эрозиясы: заңды түрде салықтан жалтару немесе заңсыз салық төлеуден жалтару түрінде болуы мүмкін. Мысалы, салықтарды төлеуден жалтару немесе салықтарды төлемеу салық салынатын кәсіпкерлік қызметті басқа юрисдикцияларға беру жолымен жүзеге асырылуы мүмкін. Технологиядағы өзгерістер мен қаржылық операцияларды ырықтандыру салық төлеуден жалтару көлемін ұлғайтты және салықтарды төлемеуге жол ашты. Осылайша, бизнес функциялары төмен салық ставкасы бар юрисдикцияларға және «оффшорлық» аймақтардағы банктік шоттарға аударылуы мүмкін. Егер кәсіпкерлік қызмет жүргізу үшін тек қана компьютер, коммуникациялық байланыс және модем пайдаланылатын болса, және ол қызметті кез-келген жерге ауыстыруға болатын болса, онда салық органдары бизнес субъектілерін салықтық міндеттемелерді орындауға тартуда қиындықтар туғызады. Көптеген мәмілелер бойынша интернеттің ерекшелігі «салықтық жұмақ» (әсіресе электрондық коммерция контекстінде) ретінде әрекет ету мүмкіндігін тудырады.

Алайда зиянды салықтық бәсекелестік мәселелерін шешуге бағытталған негізгі ұйымдардың бірі ЭБДҰ болып табылады. Осыған байланысты ЭБДҰ 1998 жылы «Зиянды салықтық бәсекелестік: пайда болған жаһандық құбылыс» атты есепті жариялады. Есепте салықтық бәсекелестіктің негізгі элементтері ретінде салықтық жұмақ (налоговый рай) және жеңілдікті салық режимдері ұсынылды. Электрондық коммерция контекстінде мобильдік транзакциялардан табыстарға басқа елдердің тиімді

салық ставкаларымен салыстырғанда, салық салудың төмен ставкасын және жеңілдетілген салық режимін қолдану теріс салдарға әкелуі мүмкін, атап айтқанда:

- қаржылық және нақты инвестициялық ағындарды бұрмалау;
- салық салу құрылымының әділдігі мен әділеттілігіне күмәндану;
- салық төлеушілердің салық төлеуден жалтару ниеті;
- салықтың қажетті және әртүрлі деңгейін, мемлекеттік шығындарды реформалау;
- салық жүктемесінің бағыты мобильділігі төмен салық базаларына еңбекке, тұтынуға және жылжымайтын мүлікке аударылуы;
- салық органдарының және салық төлеушілердің әкімшілік шығындарын және салықтық ауыртпалықтарын арттыру.

Жоғарыда айтылған теріс әсерлері бар салық юрисдикциялар зиянды болып саналады. Егер мұндай салықтық тәжірибе басқа елдердің салықтық базасына елеулі әсер етсе, онда осындай нысанда жүзеге асырылатын салықтық тәжірибе «зиянды салық бәсекелестігіне» жатады. Тіпті жағымсыз экономикалық әсерді анықтау қиындықтары болса да, ол апатты болуы мүмкін.

Мысалы, режимнің экономикалық тиімділігін талдау үшін, қажетті шоттардың жылдық айналымы, бенефициарларды сәйкестендіру және басқа да осындай ақпараттың болмауы салықтың ашықтығына күмән тудырады. Егер экономикалық шығындарды өлшеу мүмкін болмаса, бұл режимдер мемлекет үшін зиянды деп саналуы тиіс.

Кейбір елдер жеңіл салық саясатын жүргізеді немесе қаржы капиталын тарту үшін шаруашылық субъектілерін салықтардан толық босатады. Бұл саясат реттеуші және әкімшілік құрылымның тартымдылығын қамтиды, «салық жұмағы» сияқты юрисдикцияны пайдаланады. Негізінен, салық жұмағы 3 мақсатқа қызмет етеді:

- пассивті инвестицияларды сақтауға арналған орын («сақтау»);
- іске асырылмаған табыстарды сақтау орны («қағаздағы табыс»);
- басқа елдердің салық органдары тарапынан салық төлеушінің шоттарын тексеруге жол бермеу.

Салықтық жұмақ функциялары басқа елдердің салық органдарына зиян келтіру мүмкіндігіне ие болады. Соның нәтижесінде салық органдары салықтан жалтаруға жағдай жасайды.

ЭБДҮ төмендегідей ерекшеліктерге сүйене отырып, салық базасын тексеруге мүмкіндік беруді талап етеді:

- салықтарды номиналды мөлшерде қолдану немесе салықтардың болмауы;
- ақпарат алмасудың тиімді болмауы, әдетте, «салықтық жұмақ» аймағында құпиялылық туралы заңдар мен әкімшілік ережелер болады;
- ашықтықтың болмауы;
- осы юрисдикцияларда маңызды іс-шаралардың болмауы.

Бірқатар елдер мобильді қаржы операцияларын тарту үшін салық жеңілдіктер жүйесін пайдаланады. Мұндай режимдер арнайы заңнамамен, салық кодексінде немесе салықтық емес жүйеде реттелуі мүмкін. Салықтық жеңілдіктер жүйесін сипаттайтын 2 негізгі фактор анықталған:

- төмен және тиімді салық ставкасының болмауы;
- салық режимдерін қолдану.

Жеңілдікті салық режимдерін ұсынатын бірқатар елдер бұл режимді ішкі нарықтан тыс сақтайды. Өз экономикаларын жеңілдетілген салық режимінен қорғау үшін көптеген мемлекеттер шекараларды айқындайды, бұл деструктивті режимнің әлеуетіне байланысты болады.

Шектеуді бірнеше жолмен жүргізуге болады:

- резидент салық төлеушілерге жеңілдетілген режимнің артықшылықтарын қолдануды шектеу;
- режимнің артықшылықтарын пайдаланатын ішкі нарықтағы шаруашылық жүргізуші субъектілердің жұмыс істеуін болдырмау;
- ашықтықтың болмауы.

Транзакциялық операцияларды жүргізуде ашықтықтың болмауы басқа мемлекеттерде қорғаныс шараларын жүзеге асыруды қиындатады. Режимнің зиянды немесе зиянды емес екенін анықтаудағы маңызды құралдардың бірі мемлекеттер арасында тиімді ақпарат алмасуды жүзеге асыру болып табылады.

ЭБДҮ талаптары бойынша «салықтық жұмақ» және жеңілдетілген салық режимдеріне қарсы бірқатар кепілдіктер қарастырылған. ЭБДҮ-ның ұстанымы төмен салық юрисдикцияларының қызметін қарама-қарсы бағалайтынын атап өткен жөн. Дамыған елдер көбінесе жоғары салық ставкаларын қолданғандықтан, салық салудың төмен деңгейі бар юрисдикциялардың мұндай саясатты

одан әрі жүзеге асыратындығына мүдделі емес. Сонымен қатар, кейбір сарапшылар ЭБДҰ дәстүрлі халықаралық салық салу принциптерін қолдайды деп санайды.

Қорытынды. Электрондық коммерцияның зор әлеуеті және қазіргі жағдайдың дамуы салық жүйесінің қалыпты жұмыс істеуіне қауіп төндіреді, сонымен бірге бизнесті дамыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Бірақ жоғарыда аталған функция мемлекеттің экономикадағы рөлін бұрмалайды.

Бұдан басқа, электрондық коммерцияны бақылауды күшейту оның жұмыс істеуі үшін қажетті жағдайларды шектейді (мемлекеттік шекаралармен шектелмейтін гиперкеңістіктің болуы, мәмілелердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін заманауи технологияларды қолдану).

Электронды коммерция контексіндегі келісілген және тұрақты жаһандық салық саясаты салық түсімдерін басқару мәселелеріне маңызды жауап болып табылады.

Әкімшілік шеңберінде электрондық коммерцияға салық салу тікелей, өзгеріссіз және кемсітушіліксіз жүргізілуі тиіс.

Осылайша, жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, электрондық коммерция саласында да мемлекеттің салықтық мүдделері айқын болады, өйткені салық – бұл экономикалық саясаттың маңызды құралы.

Мемлекеттік бюджеттің тұрақтылығын қамтамасыз етуден басқа, салық жүйесінің тиісті деңгейде жұмыс істеуі жеке кәсіпкерлікті және мемлекеттік секторды дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасайды және қоғамдағы табыстың әділ бөлінуін қамтамасыз етеді.

Сондықтан, электронды коммерцияға салық салудың тиісті механизмінің болуы, оның сипаттамаларын ескере отырып, бұл саланы тұрақты салық көзіне айналдыра алады.

Әдебиеттер тізімі:

1 Афанасьев М. Электронная коммерция / Афанасьев М., Мясникова Л. // РИСК. - 2006. - № 3. – 52 с.

2 Соколова А. Н., Геращенко Н.И. «Электронная коммерция: мировой и российский опыт» М, Открытые системы, 2010. – 72 с.

3 Царев В.В., Кантарович А. А., «Электронная коммерция» С-Пб, Питер 2009. – 11 с.

4 Отчет ОЭСР «Вредная налоговая конкуренция» // www.oecd.org

5 Қазақстан Республикасының «Салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Кодексі (2019 жылдың 01 қаңтарына берілген өзгерістер мен толықтырулар) // www.kgd.gov.kz

ПРОБЛЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ

М.Т.Кульжабаева, А.А.Адамбекова*

Университет «Нархоз», г. Алматы, Казахстан

e-mail: meruyert_70@mail.ru

Резюме. В статье анализируется концепция налоговой модели доходов и капитала, рассматриваются проблемы современной системы налогообложения электронной коммерции. В эпоху активного, интенсивного развития информационных технологий, интернета развиваются вопросы международного налогообложения, связанные с налоговой эрозией в странах-источниках доходов и негативным влиянием налоговой конкуренции. Рассматриваются принципы налогообложения в контексте электронной коммерции, основанные на эффективном менеджменте и определении постоянного учреждения.

Важным фактором налогообложения электронной коммерции является характеристика дохода по таким критериям, как доходный источник дохода (ноу-хау), обслуживание или приобретение имущества. В основу вредной налоговой конкуренции входят «налоговый рай», льготные налоговые системы.

Ключевые слова: система налогообложения, электронная коммерция, транзакции, доход, налог.

PROBLEMS OF ELECTRONIC COMMERCE TAXATION

М.Т.Kulzhabayeva, А.А.Адамбекова*

«Narxoz» University, Almaty, Kazakhstan

e-mail: meruyert_70@mail.ru

Summary. The article discusses the concept of the tax model of income and capital, identifies the problems of the modern e-commerce taxation system. In the era of active development of information technology, the Internet, the problems of international taxation are aggravated, connected with the erosion of taxes in the source countries, the negative effect of tax competition. The principles of taxation are analyzed in

the context of e-commerce, which are based on determining the place of effective management, permanent establishment.

An important factor in the taxation of e-commerce is the characteristic of income, which allows income to be classified according to criteria such as a source of income (know-how, provision of services), the provision of services or the acquisition of property. It is revealed that the basis of harmful tax competition is the "tax haven", preferential tax systems.

Key words: tax system, e-commerce, transactions, income, tax.

МРНТИ 06.73.02

УДК 336

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ ИСЛАМСКИХ ФИНАНСОВЫХ ПРОДУКТОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

К.Мадыханова*, Р.Садыкова

Алматы Менеджмент Университет, Алматы,

e-mail: madykhanova77@mail.ru

Аннотация. В настоящее время продукты исламских финансов не достаточно активно внедряются в финансово - кредитную систему Республики Казахстан. Так как действующий механизм страхования вкладов не распространяется на депозиты исламских банков, также не разрешает банкам поддерживать свои портфели исламских депозитов в случае низких или отрицательных показателей прибыльности базовых активов, которые лежат в основе таких депозитов. Это снижает привлекательность исламских депозитов и создает отрицательные стимулы практически для всех клиентов, за исключением немногих, имеющих высокую склонность к принятию риска. К общим проблемам в сфере исламского финансирования можно также отнести: отсутствие квалифицированных кадров, имеющих опыт работы с исламскими продуктами; низкая финансовая грамотность и слабая осведомленность населения и бизнеса в области исламских финансов, несоблюдение принципов исламского финансирования.

Ключевые слова: исламские финансы, исламские финансовые продукты, исламский банк, шариат, исламские облигации.

Введение. Казалось бы, весь мир уже знает о преимуществах исламских финансов как отсутствие ссудных процентов в соответствии с шариатом, где основное объяснение отсутствия ссудного процента за капитал заключается в том, что ссудный процент носит эксплуататорский характер, то есть кредитор не участвуя в процессе производства наращивает капитал. Таким образом, выплата процентов по ссудному капиталу не является обязательством, то есть не обременяет собственника долговыми обязательствами.

Преимущество исламских банков заключается в том, что они предпочитают получать прибыль за счет участия инвестора в акционерном капитале, приращение которого происходит в реальных сделках, касающихся товаров и услуг, но не в сфере денежного оборота. Все это объясняется законами шариата: справедливо лишь то богатство, источником которого является собственный труд и предпринимательские усилия его владельца либо наследство или дар, а прибыль является вознаграждением за предпринимательский риск. При этом духовная чистота бизнеса - наиболее привлекательная сторона этой модели, совмещающая материальные выгоды с духовными ценностями. Особый акцент этой модели делается на экономической деятельности, несовместимой с коррупцией, обманом, утаиванием доходов, уходом от налогов, другими негативами [1].

Методы исследования. Выводы данной статьи основываются на эмперических, теоретических и социологических методах исследования. Преимущественно применялись методы сравнения, группировок, экономического анализа.

Результаты и обсуждение. Так, почему же данные продукты исламских финансов не достаточно активно внедряются в финансово - кредитную систему Республики Казахстан?

Если обратиться к истории, то в Казахстане интерес к исламскому финансированию присутствовал еще до принятия страной суверенитета, ведь в 1991 году в РК был создан международный банк «Аль Барака Казахстан», нацеленный на привлечение иностранных инвестиций в казахстанскую экономику. На этот банк возлагались большие надежды, ведь обороты исламского банкинга в мире на тот момент уже составляли около 650-700 млрд. долларов при ежегодных темпах прироста этой отрасли на уровне 15-20%. Чуть позже на международные рынки исламского финансирования начали выходить казахстанские банки, такие как: «Банк Центр Кредит», «Альянс

Банк», «Банк Туран Алем». Однако, волна кризиса, нахлынувшая в 2007 году, серьезно отразилась на, казалось бы, неплохо развивающейся схеме. Западные рынки заимствований закрылись для казахстанских банков, в то время как модель исламского финансирования достаточно успешно прошла через кризисную волну. В 2009 году Казахстан стал первой страной в СНГ, внедрившей исламские финансы на законодательном уровне, благодаря подписанию закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам организации и деятельности исламских банков и организации исламского финансирования». С 2010 года ежегодно проводится Казахстанская конференция по исламским финансам, а в 2011 году в Астане даже прошел 7-й Всемирный исламский экономический форум.

Так, исламское финансирование не означает, что вложить или получить деньги в банке могут только мусульмане. Исламская экономическая модель основана на законах шариата, который запрещает давать деньги в долг под проценты и вкладывать средства в проекты, не отвечающие критерию нравственности. Банк не продаёт деньги, а покупает необходимый товар и затем сбывает его с наценкой. Клиенту заранее известна стоимость товара и маржа банка, которые он погашает одинаковыми платежами ежемесячно. Этот финансовый инструмент называется мурабаха (сделка по продаже товара, приобретённого банком по заявке клиента) [2].

Полным ходом идет реализация Дорожной карты развития исламского финансирования до 2020 года. Так, например, в настоящее время запущена программа исламской ипотеки, которая предполагает сначала приобретение недвижимости банком и затем уже последующую перепродажу её клиенту. В начале сделки банк оплачивает застройщику или владельцу жилья только 5% от стоимости квартиры. Это и есть инструмент мурабаха – права собственности на момент продажи жилья заёмщику должны быть у банка. После того как банк продаст или в классическом понимании выдаст ипотеку на жильё заёмщику, бывшему владельцу недвижимости выплачиваются оставшиеся 95%.

В случае просрочки платежей по ипотеке банк вправе принимать установленные законодательством РК меры по защите своих прав. Среди них: возможность взыскания денег со счетов заёмщика; обращение взыскания на залог; обращение в суд.

Со стороны малого и среднего бизнеса, также населения есть большой потенциальный интерес к банковским продуктам, соответствующим нормам шариата. Запуск исламского финансирования в сфере МСБ помог бы вывести деньги из серого наличного оборота, что принесло бы дополнительные доходы в бюджет.

При международном финансовом центре "Астана" (МФЦА) начал работать Комитет по регулированию финансовых услуг, который занимается в том числе вопросами исламского финансирования.

Казалось бы, приняты все необходимые меры для успешного внедрения и развития исламской модели в РК, но, несмотря на все это, она не пользуется той популярностью в Казахстане, которую пророчили эксперты.

Главный вопрос - почему? Что не так если вдуматься в причины замедленного развития исламской модели финансирования в Казахстане, становится ясно, что набор предлагаемых продуктов РК является недостаточным, необходимо проанализировать спрос на рынке, да и нормативно-правовая база отрасли нуждается в доработке.

Служба кредитных рейтингов Standard & Poor's назвала еще один немаловажный фактор торможения исламского банкинга в Казахстане. По их мнению, причина кроется в отношении к исламским депозитам. Действующий в Казахстане механизм страхования вкладов не распространяется на такие депозиты и не разрешает банкам поддерживать свои портфели исламских депозитов в случае низких или отрицательных показателей прибыльности базовых активов, которые лежат в основе таких депозитов. Это снижает привлекательность исламских депозитов и создает отрицательные стимулы практически для всех клиентов, за исключением немногих, имеющих высокую склонность к принятию риска.

Кроме того, в соответствии с действующим законодательством банки не обязаны резервировать регулятивный капитал под активы, которые финансируются за счет исламских инвестиционных счетов. Необходимо упомянуть и об отсутствии инструментов в РК для управления ликвидностью. В истории были случаи, когда исламским банкам приходилось вкладывать избыточные денежные средства в активы, которые более ликвидны, но имеют низкую доходность, или в менее ликвидные инструменты с более высокой доходностью, но и более высоким риском, поэтому видя такую же ситуацию в Казахстане захотят ли исламские банки рисковать вновь? И все же положение не безнадежно. Есть факторы, способные устранить все препятствия и позволить исламской модели занять свою нишу в Казахстане. В первую очередь, необходимы изменения в законодательстве. Необходимые поправки устранили бы сложности внедрения исламского банкинга в традиционные

банки. Далее дело осталось бы за малым - обучить персонал казахстанских банков особенностям исламского финансирования и провести разъяснительную работу среди населения по правовым вопросам исламского банкинга, т.к. большинство казахстанских граждан ассоциирует исламскую финансовую модель только с беспроцентным кредитом [3].

Во-вторых, поддержка со стороны государства в плане создания инструментов для управления ликвидности, соответствующих принципам шариата. Например, правительство может принять решение об использовании облигаций сукук (исламский эквивалент облигаций) для финансирования некоторых государственных проектов. Конечно же, в таком случае появится необходимость в создании центрального надзорного органа, контролирующего соблюдение принципов шариата. В-третьих, для того, чтобы в Казахстане исламское финансирование стало пользоваться спросом, потребуются серьезная борьба, а лучше полное искоренение коррупционных схем в нашем государстве, а иначе, основанная на шариате исламская модель банкинга просто не выживет в стране. Ведь в мусульманских странах, в которых действуют нормы шариата, коррупционные правонарушения - это явление чрезвычайное. Известный международный эксперт по исламскому финансированию шейх Билял Кхан высказался по этому поводу в СМИ. «Я весьма удовлетворен интересом к исламскому финансированию в Казахстане и вижу отличные перспективы для вашей страны стать региональным центром исламского финансирования. Но для этого необходимо наращивать человеческий капитал, развивать правовую инфраструктуру для развития исламского финансирования, проводить семинары и тренинги для владельцев уже действующих бизнесов в Казахстане, чтобы обучить их нормам соответствия исламского права», - порекомендовал Билял Кхан. А главный операционный директор исламского банка Прасад Абрахам видит выход из ситуации в открытии нескольких исламских банков в РК. «В Казахстане необходимо открытие еще двух или трех исламских банков. Когда они откроются, рынок исламского финансирования начнет развиваться гораздо быстрее. Одно исламского банка на финансовом рынке РК пока недостаточно», - сказал Абдрахам. Отметим, что в настоящее время в Казахстане работают следующие исламские банки - АО «Исламский Банк Al Hilal» и АО «Исламский банк «Заман-Банк».

Объем активов АО «Исламский Банк Al Hilal» составляет 0.09% от общего объема активов банковского сектора в стране. Также следует отметить, что Al Hilal Bank PJSC имеет **высокий кредитный рейтинг: A+ от Fitch Ratings и A2 от Moody's**, что является показателем финансовой устойчивости и надёжности Банка. Данный банк был создан на основании соглашения между Правительством Республики Казахстан и Правительством Объединенных Арабских Эмиратов «Об открытии Исламского Банка в Республике Казахстан» [4].

В состав акционеров АО «Исламский банк «Заман-Банк» входит Исламская корпорация по развитию частного сектора (ICD), которая является многосторонней организацией и членом Группы Исламского банка развития (IDB). Также Банк является партнером ведущей мировой компании «Shariyah Review Bureau» по предоставлению консультаций по принципам и нормам Шариата.

По данным Национального Банка РК, на январь 2019 года АО «Исламский Банк Al Hilal» занимает 26-е место среди 28 казахстанских банков по объёму активов – 35,9 млрд тенге. Кредитный портфель – 8,9 млрд тенге.

АО «Исламский банк «Заман-Банк» занимает по объёму активов 27-е место – 17,6 млрд тенге. Объём ссудного портфеля составляет 13,7 млрд тенге.

Кроме того, осуществляют свою деятельность исламская страховая компания – потребительский кооператив «Общество взаимного страхования «Такафул». И исламская лизинговая компания Kazakhstan Ijara Company». АО «Банк Развития Казахстана» был осуществлен выпуск исламских облигаций «Сукук «аль-Мухабаха» [5].

Заключение. Таким образом, по мере внедрения исламских финансовых инструментов на финансовом рынке можно выявить ряд проблем, существенно ограничивающих функционирование исламского банкинга в Республике Казахстан и принципов исламского финансирования. Так, существуют проблемы общего и специфического характера.

К общим проблемам в сфере исламского финансирования можно отнести:

- отсутствие квалифицированных кадров, имеющих опыт работы с исламскими продуктами;
- низкая финансовая грамотность и слабая осведомленность населения и бизнеса в области исламских финансов,
- несоблюдение принципов исламского финансирования.

Среди специфических проблем необходимо выделить сложность адаптации норм исламского финансирования под законодательные принципы Республики Казахстан. Континентальная модель права, реализованная в Республике Казахстан, предполагает подробное описание конкретного

продукта на уровне закона, что усложняет и затягивает внедрение инструментов исламского финансирования в стране. Также к специфическим проблемам можно отнести вопросы бухгалтерского учета сделок исламского финансирования, пруденциальные требования к исламским финансовым организациям и неурегулируемость исламских финансовых услуг в налоговом законодательстве [6].

Проблему продвижения исламских банковских продуктов можно решить через открытие в обычных банках департаментов исламского банкинга, которые называются "исламские окна". Это позволяет снизить барьер для начала работы по новым инструментам и эффективно масштабировать бизнес. Для запуска работы в Казахстане по этому направлению необходимы поправки в законодательство.

Но интереса со стороны как самих банков, так и регулятора в лице Национального банка в запуске "исламских окон" пока не наблюдается.

Решение данных проблем позволит казахстанскому рынку исламских финансов значительно продвинуться на финансовом рынке Казахстана.

Список использованной литературы:

- 1 <https://www.inform.kz/ru/islamskoe-finansirovanie-v-kazahstane-trend-ili-neobhodimost>
- 2 Islamic Development Bank, Annual Report (various years), (Saudi Arabia). Musa Kamal, Rahayu. Standartization: The Password to Progress. Islamic Finance News, August/September 2008: 28-30
- 3 «Исламская финансовая и банковская система: философия, принципы и практика» Судин Харон, Ван Нурсофиза Ван Азми, Казань, Линова-Медиа., 2012. – 536 стр. – (Финансы и банковское дело)
- 4 Официальный сайт Банка Аль Хилал <https://alhilalbank.kz/ru>
- 5 www.islamicfinanceonline.com/gcibfi
- 6 Исламская ипотека в Казахстане: чем она отличается от других программ жилищного кредитования? <https://informburo.kz/cards/islamskaya-ipoteka-v-kazahstane-chem-ona-otlichaetsya-ot-dругih-programm-zhilishchnogo-kreditovaniya.html>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИСЛАМДЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ ӨНІМДЕРДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*К.А. Мадыханова, Р.Б. Садыкова**

Алматы Менеджмент Университеті, Алматы, Қазақстан

e-mail: madyxanova77@mail.ru, raushan.2006@mail.ru

Түйін. Қазіргі уақытта исламдық қаржыландыру өнімдері Қазақстан Республикасының қаржы-несие жүйесіне белсенді түрде енгізілмеуде. Депозиттерді сақтандырудың ағымдағы тетігі ислам банктерінің депозиттеріне қолданылмағандықтан, банктер депозиттердің базалық активтерінің кірістілігінің төмен немесе теріс көрсеткіштері болған жағдайда банктердің ислам депозиттерінің портфельдерін ұстауға мүмкіндік бермейді. Бұл ислам депозиттерінің тартымдылығын төмендетеді және барлық клиенттер үшін теріс ынталандыруды тудырады, бұл тәуекелге бейімділіктің жоғары деңгейіне ие. Исламдық қаржыландыру саласындағы жалпы проблемалар: ислам өнімдерімен жұмыс істеу тәжірибесі бар білікті мамандардың болмауы; исламдық қаржыландыру саласындағы халықтың және бизнестің төмен деңгейде қаржылық сауаттылығын, исламдық қаржыландыру принциптерін сақтамау.

Түйінді сөздер: *Исламдық қаржыландыру, исламдық қаржы өнімдері, ислам банкі, шариғат, исламдық облигациялар.*

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF ISLAMIC FINANCIAL PRODUCTS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

*К.А. Madykhanova, R.B.Sadykova**

Almaty Management University, Almaty, Kazakhstan

e-mail: madyxanova77@mail.ru, raushan.2006@mail.ru

Summary. *Currently, the products of Islamic finance are not actively introduced into the financial and credit system of the Republic of Kazakhstan. Since the current deposit insurance mechanism does not apply to deposits of Islamic banks, it also does not allow banks to maintain their portfolios of Islamic deposits in case of low or negative indicators of profitability of the underlying assets that underlie such deposits. This reduces the attractiveness of Islamic deposits and creates negative incentives for almost all clients, except for a few who have a high risk-taking tendency. Common problems in the field of Islamic finance include: lack of qualified personnel with experience in working with Islamic products; low financial literacy and low awareness of the population and business in the field of Islamic finance, non-compliance with the principles of Islamic finance.*

Key words: *Islamic finance, Islamic financial products, Islamic bank, Sharia, Islamic bonds.*

МРНТИ 06.71.25
ӘОЖ 332.14(574)

АЙМАҚТАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ: ЖЕРГІЛІКТІ БЮДЖЕТ КІРІСТЕРІНІҢ ҚҰРЫЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Н.К.Шайханова¹, К.Ж.Шолпанбаева^{*2}, А.А.Апышева³

*^{1,2,3}С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Өскемен қ.,
Қазақстан*

***e-mail:**kanshaim.sholpanbaeva@mail.ru*

Аңдатпа. Мемлекеттік қаржы саласындағы өзекті мәселелердің бірі - аймақтардың қаржылық тұрақтылығын арттыру мәселесі болып табылады. Қаржы ресурстарын басқаруды орталықсыздандыру өтпелі кезеңінде қаржы тұрақтылығы түсінігі қаржылық өзін-өзі қамтамасыз ету түсінігіне айналады, бұл – аймақ, ең алдымен, өз қаржы ресурстарының арқасында қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етеді дегенді білдіреді.

Аймақтар көп сұрақтардың мәселелерін барған сайын дербес шешуге мәжбүр болғандықтан, жергілікті бюджеттердің рөлі артып және оларды қолдану аясы кеңейіп келе жатыр. Аймақтардың қаржылық тұрақтылығы және өзін-өзі қамтамасыз етуді жоғарылату олардың болашақта прогрессивті дамуының негізгі жолы болып отыр.

Түйінді сөздер. Аймақ бюджет ресурстары, жергілікті бюджет кірісі, жергілікті салық, аймақтың қаржылық дербестігі, ресми трансферттер, корпоративтік табыс салығы.

Кіріспе. Мемлекеттік қаржы саласындағы өзекті мәселелердің бірі - аймақтардың қаржылық тұрақтылығын арттыру мәселесі болып табылады. Қаржы ресурстарын басқаруды орталықсыздандыру өтпелі кезеңінде қаржы тұрақтылығы түсінігі қаржылық өзін-өзі қамтамасыз ету түсінігіне айналады, бұл – аймақ, ең алдымен, өз қаржы ресурстарының арқасында қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етеді дегенді білдіреді.

ҚР Президентінің «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» жолдауында былай делінген «Біз фискалдық орталықсыздандыру саясатын жалғастыруымыз керек. Өткен жылдарда орталықтан жергілікті жерлерге көптеген функциялар мен өкілеттіктер берілді. Енді олардың жеткілікті қаржылық дербестігін бекемдей түсу қажет»[1], сол себепті жергілікті бюджет кірістерін зерттеу арқылы аймақтардың қаржылық тұрақтылығын, дербестігін қамтамасыз ету өзекті мәселе болып табылады. Аймақтар көп сұрақтардың мәселелерін барған сайын дербес шешуге мәжбүр болғандықтан, аймақтық бюджеттердің рөлі артып және оларды қолдану аясы кеңейіп келе жатыр. Аймақтардың қаржылық тұрақтылығы және өзін-өзі қамтамасыз етуді жоғарылату олардың болашақта прогрессивті дамуының негізгі жолы болып отыр. Бұл, ең алдымен, аймақтардың өз бюджеттерін қалыптастыру кезінде олардың аумақтарын дамытуға қаражат жұмсауда толықтай қаржылық тұрғыдан тәуелсіз болуды, олардың өндіріс және өндіріс емес салаларында өздерінің юрисдикциясындағы барлық ұйымдардың біркелкі және прогрессивті дамуын қамтамасыз етеді.

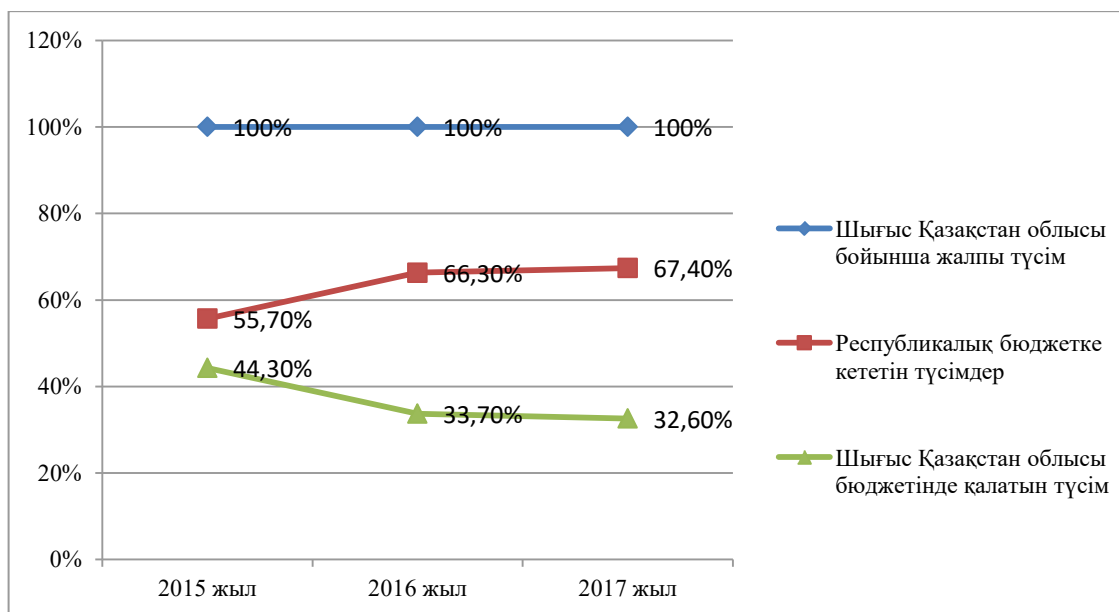
Әдістері . Зерттеу сипаттама әдісті қолдану, салыстырмалы талдау және қортындылау арқылы жүргізілді. Зерттеу көздері болып жергілікті бюджеттердің қаржылық тұрақтылығы мәселелері бойынша ғылыми мақалалар және ҚР заңнамалары алынды.

Нәтижесі және талқылау. Аймақтың бюджетіндегі өз қаржы ресурстарының үлесін арттыру жергілікті билік органдарына өз өкілеттіктерін жүзеге асыру үшін қаржы базасын құруға мүмкіндік береді. Аймақтардың атқарушы және өкілетті органдары, өз қарамағында бюджеттік ресурстары бола отырып, өздерінің бағыттары бойынша қаржы ресурстарын аймақтағы бастапқы қажет шаруашылық салаларын дамытуға бағыттай алады, жаңа өндіріс ашып, жұмыс орнымен қамтамасыз етеді, аймақ халқының өмір сүру жағдайын жақсартады.

Жергілікті өзін-өзі басқарудың бюджеттелуі және жеке қаржыландыру көздері жергілікті өзін-өзі басқарудың қаржы негіздері және жергілікті өзін-өзі басқару органдары дербестігінің кепілдігі болып табылады.

Жергілікті билік органдарының жоғарғы билікке тәуелділігі және сондай-ақ жергілікті өзін-өзі басқарудың шектеулі мүмкіндіктері қаржылық ресурстарды басқаруда және осы аумақтың өзекті мәселелерін шешуде шешім қабылдауда жүйелі тәсілдерді қажет етеді.

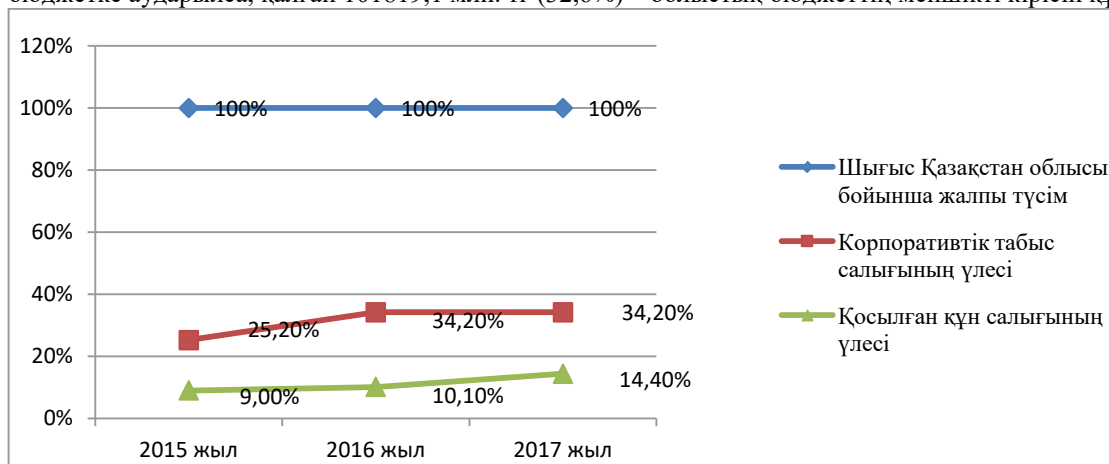
Қазіргі таңда ҚР бюджет Кодесіне сәйкес жергілікті бюджеттердің кірісі келесі салықтардан құрылады: 1) жеке табыс салығы; 2) әлеуметтік салық; 3) жеке және заңды тұлғалардың, дара кәсіпкерлердің мүлкіне салық; 4) жер салығы; 5) бірыңғай жер салығы; 6) көлік құралдарына салық; 7) тіркелген салық; 8) акциздер және басқа да төлемдер мен жинақтар [2].

1-сурет - Шығыс Қазақстан облысы бойынша салық және басқа да түсімдер

Мәліметтер нәтижесіне жүгінсек [3] 2015 жылы Шығыс Қазақстан облысы бойынша салық және басқа да бюджетке түсетін төлемдердің жалпы сомасы 183641,2 млн. тг құрады. Оның 102408 млн. тг (55,7%) - республикалық бюджетке аударылса, қалған 81232,8 млн. тг (44,3%) – облыстық бюджеттің меншікті кірісін құрады.

2016 жылы салық және басқада бюджетке түсетін төлемдердің жалпы сомасы 273929,7 млн. тг құрады. Оның 181586,2 млн. тг (66,3%) - республикалық бюджетке аударылып, қалған 92343,5 млн. тг (33,7%) – облыстық бюджеттің меншікті кірісін құрады. 2017 жылы салық және басқада бюджетке түсетін төлемдердің жалпы сомасы 312588,4 млн. тг. Оның 210769,2 млн. тг (67,4%) – республикалық бюджетке аударылса, қалған 101819,1 млн. тг (32,6%) – облыстық бюджеттің меншікті кірісін құрады.

2-сурет - Шығыс Қазақстан облысы бойынша салық және басқада түсімдердің ішінде КТС (корпоративтік табыс салығы) мен ҚҚС (қосылған құн салығы) үлесі

Республикалық бюджетке жіберілетін қаражат ішіне корпоративтік табыс салығы мен қосылған құн салығы кіреді. Олардың жалпы Шығыс Қазақстан облысында жиналған бюджет ресурстары ішіндегі үлес салмағы:

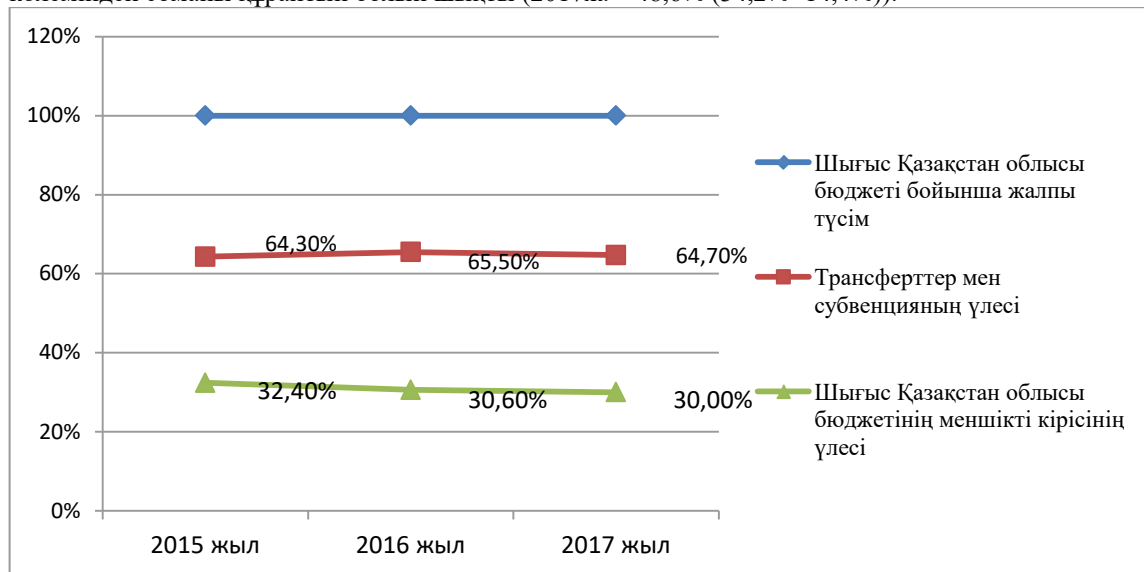
- 2015 жылы 25,2 % (46283 млн. тг.) – корпоративтік табыс салығы және сәйкесінше 9% (16571 млн. тг) – қосылған құн салығы;

- 2016 жылы корпоративтік табыс салығы - 34,2% (93628,2 млн. тг), қосылған құн салығы - 10,1% (27896 млн. тг);

- 2017 жылы бұл көрсеткіштер корпоративтік табыс салығы бойынша 34,2% (106903 млн. тг), қосылған құн салығы – 14,4% (45146 млн. тг) құрады;

Талдау нәтижесі көрсетіп отырғандай корпоративтік табыс салығы мен қосылған құн салығы аймақ бойынша ірі салықтар болып саналып, жалпы аймақтық бюджет ресурстарының жарты көлеміндей соманы құрайтын болып шықты (2017ж. – 48,6% (34,2%+14,4%)).

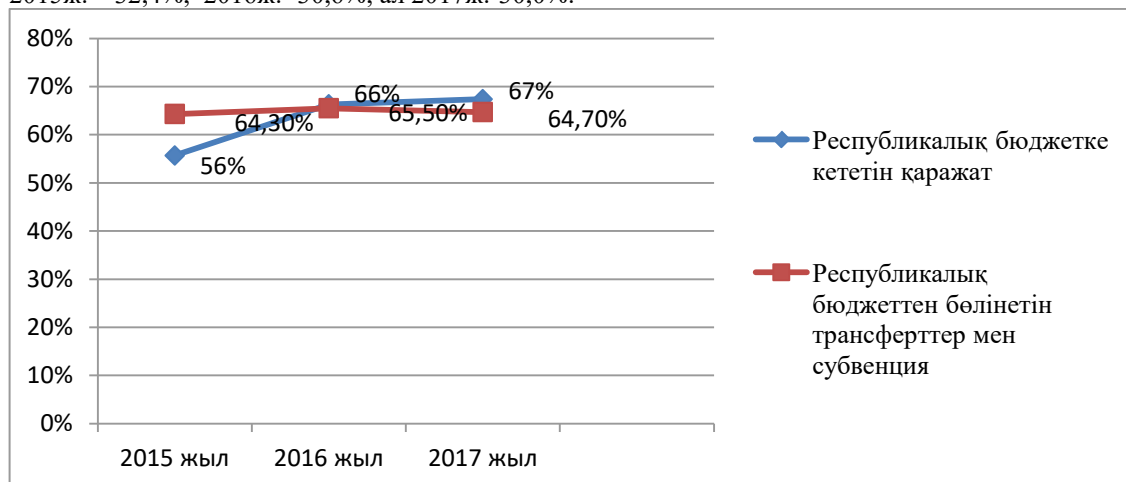

3-сурет - Шығыс Қазақстан облыс бюджетінің түсінде республикалық трансферттер мен субвенцияның үлесі

Шығыс Қазақстан облысы бюджеті бойынша жалпы түсім 2015 жылы 250778,2 млн. тг сомасын құрады. Оның ішінде республикалық бюджеттен түскен трансферттер мен субвенция сомасы - 161282,3 млн. тг (74754,9 млн. тг+86527,3 млн. тг) немесе 64,3% құрады, ал меншікті кіріс сомасы – 81231,3 млн. тг немесе 32,4%, қалған пайызы тартылған зайымдармен мемлекеттік қаржы активтерін сатудан түсім.

2016 жылы облыс бюджеті бойынша жалпы түсім 301442,1 млн. тг сомасын құрады. Оның ішінде республикалық бюджеттен түскен трансферттер мен субвенция сомасы - 197397,1 млн. тг (117272,7 млн. тг +80124,4млн. тг) немесе 65,5% құрады, ал меншікті кіріс сомасы – 92312,9 млн. тг немесе 30,6% құрады.

2017 жылы облыс бюджеті бойынша жалпы түсім 339004,7 млн. тг Республикалық бюджеттен түскен трансферттер мен субвенция - 219488,6 млн. тг (65311млн. тг+154177,7 млн. тг) немесе 64,7% құрады, ал меншікті кіріс сомасы – 101813 млн. тг немесе 30%. Диаграммада байқалып тұрғандай аяққы жылдары республикадан түсетін трансферттер көлемі жылдан жылға өсіп келеді 2015ж. – 64,3%, 2016ж. –65,5%, ал 2017ж.-64,7% құрады. Керісінше меншіктік кіріс үлесі жергілікті бюджетте азаюда 2015ж. – 32,4%, 2016ж. -30,6%, ал 2017ж.-30,0%.

4-сурет - Шығыс Қазақстан облысы бойынша Республикалық бюджетке аударылатын түсімдер мен Шығыс Қазақстан облысы бюджетіне түсетін республикалық трансферттер мен субвенцияның салыстырмалы үлестері

Алдыңғы диаграммалардағы деректерден біздің облысымыздан республикалық бюджетке жіберілген қаражат жалпы ШҚО бойынша жиналған бюджет ресурстарынан 2015 жыл бойынша - 56%-ды, 2016 жылы 66,3% 2017 жылы - 67,4%, құраған, ал республикалық бюджеттен облысымызға бөлінетін трансферттер мен субвенция сомасы – 2015 жылы - 64,3% (161282,3 млн. тг), 2016 жылы - 65,5% (197397,1 млн. тг), 2017 жылы – 64,7% (219488,6 млн. тг) құрады.

Енді Шығыс Қазақстан облысы бюджетінің қаржылық тәуелсіздік коэффициентін және тікелей қаржылық тәуелділік коэффициентін есептейік. Қаржылық тәуелсіздік коэффициенті = жергілікті бюджеттің меншікті кірісі / жергілікті бюджеттің жалпы түсімі. Тікелей қаржылық тәуелділік коэффициенті = жоғарғы бюджеттен түскен трансферттер мен субвенция / жергілікті бюджеттің меншікті кірісі [4].

Шығыс Қазақстан облысы бюджеті бойынша 2015-2017 жылдары қаржылық тәуелсіздік коэффициентінің көрсеткіштері :

К2015ж. =81231,3/250778,2=0,32; К2016ж.=92312,9/301442,1=0,30;
К2017ж.=101813/339004,7=0,30.

Қаржылық тәуелсіздік коэффициенті жергілікті басқарушы органдарының іс –әрекетіне байланысты салық және басқа да түсімдерден түсетін кірістердің үлесін көрсетеді. Былайша айтқанда, коэффициенттің көрсеткіші жоғарылаған сайын жергілікті басқарушы органдар жоғарыда тұрған мемлекеттік органдардың қаржылық шешімдеріне тәуелді емес екенін білдіреді. Шығыс Қазақстан облысы бюджеті бойынша қаржылық тәуелсіздік коэффициенті орташа есеппен 0,31 көрсетеді, ол төмен дегенді білдіріп, сонымен қатар коэффициент көрсеткіші жыл сайын азайып бара жатқанын көрсетеді. Бұл дегеніміз Шығыс Қазақстан облысының жергілікті басқарушы органдардың қаржылық тәуелсіздігі өте төмен екендігін білдіреді.

Келесі көсеткіш тікелей қаржылық тәуелділік коэффициенті:

Шығыс Қазақстан облысы бюджеті бойынша 2015-2017 жылдары тікелей қаржылық тәуелділік коэффициентінің көрсеткіштері:

К2015ж. =161282,3/81231,3/=1,99; К2016ж.=197397,1/92312,9/=2,14;
К2017ж.=219488,6/101813/=2,15.

Қаржылық тәуелділік коэффициенті жергілікті бюджеттің меншікті кірісінде жоғарғы бюджеттен берілетін қаржылық көмектің үлесін көрсетеді. Коэффициент көрсеткіші жоғарылаған сайын жергілікті бюджеттің тәуелділігі өсе береді. Көрсеткіш нәтижелері бойынша байқағанымыздай онсызда жоғары көрсеткіш жылдан жылға өсіп Шығыс Қазақстан облысы бюджетінің жоғары дәрежеде тәуелділігін байқатады.

Қорытынды. Шығыс Қазақстан облысында 2015 – 2017 жылдар аралығында қалыптасқан бюджеттік ресурстарының көлемін анықтап, бөлу нәтижелерін зерттей отырып, ШҚО бюджетінің кірісін талдау арқылы келесі қорытындылар мен ұсынысқа тоқтадық:

1. Бюджеттік ресурстарды Қазақстанның өңірлерінен республикалық бюджетке (бұл жағдайда Шығыс Қазақстан облысынан) аудару және осы ресурстарды қайта өңірлерге қайтару, бюджет қаражатының қозғалысын қадағалауды арттырады;

2. Шығыс Қазақстан облысының облыстық бюджетінің кіріс бөлігінде республикалық бюджеттен түсетін трансферттер үлесінің ұлғаюы жергілікті бюджеттерінің қаржылық тәуелсіздігінің төмендеуін көрсетеді. Оған дәлел есептелген коэффициенттер: қаржылық тәуелсіздік коэффициентінің төмендеуі (0,30), тікелей қаржылық тәуелділік коэффициентінің жоғарылауы (2,15);

3. Трансферттерді пайдалану бағыттары республикалық бюджетті ҚР Парламенті бекіткен кезде белгіленеді, сондықтан егер Шығыс Қазақстан облысының облыстық бюджетінің кірісі 70% трансферттен тұратын болса, ал өз кірісі түсімдердің 30% -ын ғана құраса, ол Шығыс Қазақстан облысының жергілікті мәслихаты осы 30% кірісінің бағыттарын ғана бекіте алатынын білдіреді. Бұл жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өз бюджеттік қаражатын игерудегі биліктерінің шектеулі екенін білдіреді.

4. Қазіргі таңда корпоративтік табыс салығы республикалық бюджетке 100% көлемінде түсіп, республикалық деңгейде экономиканың базалық салаларының ірі кәсіпорындарының корпоративтік табыс салығы түсімі бойынша қаржы нәтижелері бақыланады және мониторинг жүргізіледі. Бірақ та, аймақтар орта және шағын кәсіпорындардан түсетін корпоративтік табыс салығының бюджетке түсімінің ұлғаюына және кәсіпорындардың тиімді жұмыс істеуіне ықпал ету құралдарын жоғалтпауы керек. Сондықтан жергілікті билік органдарының барлық негізгі секторлардағы экономикалық және қаржылық көрсеткіштердің өсіміне деген жауапкершілік пен қызығушылықтарын арттыру мақсатында корпоративтік табыс салығын бөлуде өзгерістер енгізіп, шағын және орта бизнес кәсіпорындарынан түсетін корпоративтік табыс салығын жергілікті бюджетке қалдыру керек.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 <http://www.akorda.kz>. «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» мемлекет басшысы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар
- 2 Қазақстан Республикасының Бюджет кодексі 2008 жылғы 4 желтоқсан № 95-IV (2019. 15.01 берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
- 3 <http://econvko.gov.kz/> Шығыс Қазақстан облысының экономика және бюджеттік жоспарлау бөлімі (2015, 2016, 2017 жылдарға арналған облыстық бюджет)
- 4 Коротина Н.Ю. Методика анализа финансового состояния бюджетов муниципальных образований / Коротина Н.Ю. // Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2014.- №20 (206). -36-47с.

ФИНАНСОВАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ РЕГИОНОВ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ МЕСТНОГО БЮДЖЕТА

Н.К. Шайханова¹, К.Ж. Шолпанбаева^{*2}, А.А. Апышева³

^{1,2,3}Восточно-Казахстанский государственный университет им. С. Аманжолова
г. Усть-Каменогорск, Казахстан
e-mail: kanshaim.sholpanbaeva@mail.ru

Резюме. Одной из актуальных проблем в сфере государственных финансов является проблема повышения финансовой обеспеченности регионов. В условиях перехода преимущественно к децентрализации управления финансовыми ресурсами понятие финансовой обеспеченности трансформировалось в понятие финансовой самодостаточности, что означает достижение регионом финансового обеспечения, в первую очередь за счет собственных ресурсов. Поскольку регионам приходится самостоятельно решать все большее число вопросов, роль местных бюджетов возрастает, а сфера их использования расширяется. Повышение финансовой самодостаточности и самообеспеченности регионов имеет колоссальный потенциал для их прогрессивного развития.

Ключевые слова. Бюджетные ресурсы региона, доходы местного бюджета, местные налоги, финансовая самостоятельность региона, официальные трансферты, корпоративный подоходный налог.

FINANCIAL STABILITY OF THE REGIONS: PROBLEMS OF FORMATION OF LOCAL BUDGET INCOMES

N.K. Shaihanova¹, K.ZH. Sholpanbaeva^{*2}, A.A. Apysheva³

^{1,2,3} East Kazakhstan State University. S. Amanzholov
Ust-Kamenogorsk, Republic of Kazakhstan
e-mail: kanshaim.sholpanbaeva@mail.ru

Summary. One of the pressing problems in the field of public Finance is the problem of increasing the financial security of the regions. In the context of the transition mainly to the decentralization of financial resources management, the concept of financial security has been transformed into the concept of financial self-sufficiency, which means that the region has achieved financial security, primarily at the expense of its own resources. As regions have to deal with an increasing number of issues on their own, the role of local budgets is increasing and their use is expanding. Increasing financial self-sufficiency and self-sufficiency of regions has enormous potential for their progressive development.

Key words: Budget resources of the region, local budget revenues, local taxes, financial independence of the region, official transfers, corporate income tax.

СТАТИСТИКА

ҒТАХР(МРНТИ) 83.33.35
ӘОЖ(УДК)314.48

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ӨЛІМ-ЖІТІМ КӨРСЕТКІШТЕРІН СТАТИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ

Ы. Әміреев¹, Ә. Дәуренбеков²

^{1,2}Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан

e-mail: yzgarbek@mail.ru

Аңдатпа. Әр мемлекеттің ең басты байлығы–оның халқы болып саналады. Халық – қоғамның негізгі әлеуметтік-экономикалық дамуының қозғаушы күші, бар байлық пен игілікті жасаушы. Уақыт өткен сайын халықтың сандық және сапалық көрсеткіштері өзгеріп отырады және ол негізінен екі себепке тікелей байланысты. Біріншісі, халықтың табиғи өсімі, екіншісі, көші-қон өсімі. Қазақстан халқының қазіргі кездегі басты ерекшеліктерінің бірі- халық санының өсуінің басты факторы табиғи өсім екендігі. Ал, мақаланың өзектілігі, сол, бұл фактордың өлім-жітім жағдайларымен тікелей байланысты екендігінде.

Түйінді сөздер: халық саны, табиғи өсім, өлім-жітім, өлім-жітім көрсеткіштері.

Кіріспе. Қазақстан халқының табиғи өсімін сипаттауда, оның ішінде өлім-жітім көрсеткішінің ерекше орны бар екенін айтпасақ болмайды. Себебі, елдің халқының санының өсуінде бұл фактордың үлесі өте жоғары[1]. Авторлар табиғи өсімді белгілі бір уақыт аралығында туған балалар санының өлген адамдардың санынан басым болуы деп санайды. Өйткені, демографиялық, статистикалық әдебиеттерде, тіпті оқулықтарда табиғи өсімді туған балалар санымен өлген адамдардың санының айырмасы ретінде түсіндіреді. Бұл, табиғи өсім көрсеткішін есептеудің анықтамасы деп түсінуіміз керек.

Әдіснама және құжаттар. Табиғи өсім көрсеткіші демография және халық статистикасының жүйелі көрсеткіштерінің қатарына жатады. Осыған орай, табиғи өсім көрсеткішіне өз анықтамамызды бере отырып, есептеу әдістерінің келесі ерекшеліктерін есте сақтауды ұсынамыз. Егер тірі туған балалар саны қайтыс болғандардың санынан асатын болса, онда оны халықтың табиғи өсімі деп, ал, керісінше өлгендердің саны туғандардың санынан асып түсетін болса, онда оны табиғи кему деп атайды. Демек, өлім-жітім көп болғанда немесе туу деңгейі өте төмен болғанда бұл көрсеткіш теріс сандық мәнімен айқындалады. Талдауға ресми деректер, негізінен Статистика комитетінің ақпараттары қолданылды.

Нәтижелер мен олардың талдауы. Статистикалық талдауларда Қазақстан халқының қарқынды өсуіне кері әсерін тигізетін негізгі себепке жататыны өлім-жітім көрсеткіштері болып табылады және оны төменде берілген 1 кестеден көруге болады.

Келтірілген 1 кесте көрсеткіштеріне статистикалық талдау жасайтын болсақ, онда 1991 -2017 жылдар аралығында республика бойынша қайтыс болғандардың саны 4000,5 мың адамға жеткен және соның ішінде 1533,4 мыңы немесе 38,8%-ы қазақтар. Көрсетілген жылдар ішінде орта есеппен жылына 148,2 мың адам қайтыс болып отырған. Тек, 2010 жылдан бастап өлім-жітім көрсеткіші азда болса біртіндеп, жылдан-жылға төмендеуде. Мысалы, 2010 жылдарға дейін орташа жылдық өлім-жітім көрсеткіші 151 мың адам болса, 2017 жылы бұл көрсеткіш 129 мың адамға дейін немесе 14,6%-ға азайған.

Өлім-жітім көрсеткішінің абсолюттік шамасы оның өзгеру мөлшерін сипаттай алмайды. Сондықтан, сол өзгерісті толықтай сипаттау үшін қатысты шаманы қолданады, яғни 1000 адамға шаққандағы коэффициенттерін промильмен(‰) есептейді. Мұнда Республикамыздың табиғи - экономикалық жағдайларына байланысты аймақтардағы халықтың жалпы саны қалалық және ауылдық жерлерге орналасуында да үлкен өзгерістер байқалуда. Осыған орай, қала және ауыл тұрғындары арасында өлім-жітім көрсеткіштерінде де үлкен айырмашылықтардың болғандығы және оны төменде келтірілген 2-кестеден көруге болады.

Кестеде берілген өлім-жітім көрсеткіштерінің динамикасына статистикалық талдау жасайтын болсақ, онда мынадай жағдайды анықтауға болады:

а) өлім-жітімнің ең үлкен абсолюттік және коэффициентпен көрсетілген көрсеткіші 1995 жылға келеді. Оның негізгі себебі осы жылдар ішінде славян тілдес және басқа да ұлт өкілдерінің ішінде еңбекке жарамды 20-44 жастағы

жастар Қазақстаннан тыс елдерге, яғни өз отандарына жаппай қоныс аудара бастады. Ал, үлкен жастағылары өмір сүруге үйреншікті болып қалған тұрғылықты жерлерін ауыстырмады. Осыған орай жалпы халықтың ішінде егде жастағылардың үлесі біртіндеп өскен сайын олардың өлім-жітім көрсеткіші де жоғарлады және соның салдарынан республика бойынша бұл көрсеткіште күрт өскенін байқауға болады;

1 кесте

Қазақстан халқының туғандары мен өлгендері және табиғи өсім көрсеткіштері

Жылдар	Туғандар, мың адам	Өлгендер, мың адам	Табиғи өсімі, мың адам	Орташа жылдық көрсеткіштер, мың адам			1000 адамға шаққандағы коэффициенттер, ‰		
				туғандар	өлгендер	табиғи өсім	туу	өлу	табиғи өсім
1991-1995	1588,0	756,8	831,2	317,6	151,4	166,2	20,45	8,75	11,70
1996-2000	1147,7	777,6	370,1	229,5	155,5	74,0	15,55	10,31	5,24
2001-2005	1248,6	762,0	486,6	249,7	152,4	97,3	16,01	10,14	5,87
2006-2010	1704,3	757,9	946,4	340,9	151,6	189,3	20,92	9,95	10,97
2011-2015	1938,6	686,0	1252,6	387,7	137,2	250,5	22,89	8,41	14,48
2016	400,7	131,2	269,5	400,7	131,2	269,5	22,52	7,37	15,15
2017	390,3	129,0	261,3	390,3	129,0	261,3	21,64	7,15	14,48
Барлығы	8418,2	4000,5	4417,7	311,9	148,3	163,6	20,00	8,87	11,13

Ескерту: [2,3.4] және бұрынғы жылдардағы Қазақстан Республикасының ҰЭМ Статистика комитетінің жарыққа шыққан мәліметтері бойынша авторлармен есептелінген

2 кесте

Халықтың қалалық және ауылдық жерлердегі өлім-жітім көрсеткіштерінің динамикасы

Жылдар	Өлгендер, мың адам			1000 адамға шаққандағы коэффициенттер, ‰		
	барлығы	соның ішінде		барлығы	соның ішінде	
		қалада	ауылда		қалада	ауылда
1991	134,3	79,3	55,0	8,23	8,36	8,09
1995	168,7	103,3	65,4	10,72	11,63	9,25
2000	149,8	92,7	57,1	10,06	11,27	8,50
2005	157,1	100,6	56,5	10,37	11,63	8,70
2010	146,0	83,9	62,1	8,95	9,43	8,37
2015	130,8	77,3	53,5	7,46	7,78	7,03
2016	131,2	78,0	53,2	7,37	7,69	6,96
2017	129,0	76,5	52,5	7,15	7,40	6,82

Ескерту: [2,3.4] және бұрынғы жылдардағы Қазақстан Республикасының ҰЭМ Статистика комитетінің жарыққа шыққан мәліметтері бойынша авторлармен есептелінген

ә) 2002 жылдан бастап республика көлемінде туғандардың саны біртіндеп өсе бастады, ал өлген адамдардың саны мен оның коэффициенті қалалық және ауылдық жерлерде төмендеді. Бірақ, ауылдық жермен салыстырғанда қаладағы өлім-жітім көрсеткіштері жоғары болуда. Оған негізінен басты екі себеп әсерін тигізуде, біріншіден, қалалардағы атмосфераның ластану салдарынан қала тұрғындарының денсаулығына үлкен әсерін тигізетіндігі. Ал екіншіден, ауылдық жерлердегі ауруханалар мен емханалардың және дәрігер мамандардың жетіспеу салдарынан көптеген ауру адамдар қалалық жерлерде емделуге мұқтаж болады және қайтыс болған жағдайда сол жердің есебіне алынады.

Егер республика көлемінде 2017 жылды демографияның ең төменгі шегіне жеткен 2000 жылмен салыстыратын болсақ, онда 2000 жылы орта есеппен күніне 608 баладан туылып, 410 адамнан қайтыс

болып отырса, 2017 жылы туғандардың орташа күндік көрсеткіші 1069 балаға жеткен, ал қайтыс болғандардың күндік мөлшері 353 адамға дейін төмендеген. Бірақ, республика көлемінде өлім-жітім көрсеткіші әлі де болса жоғары болып саналады. Статистика органы республика және облыстар бойынша өлім-жітім туралы дәрігерлік куәліктегі жазбаларға сүйене отырып, өлу себептерінің негізгі жіктеліміне үлкен көңіл бөледі және оны 3 кесте көрсеткіштерінен көруге болады:

3 кесте

Қазақстан бойынша адамдардың негізгі өлім себептеріне қарай жіктелімі

Өлім себептері	2000	2005	2010	2015	2017
Барлық себептерден өлгендер,мың адам	149,8	157,1	146,0	130,8	129,0
оның ішінде себептері бойынша, үлесі	49,8	51,6	45,0	26,1	24,4
қан айналымы жүйесінің ауруларынан	14,2	14,3	12,1	11,0	9,7
жазатайым жағдайлардан,уланудан	12,0	11,7	12,2	12,6	12,0
және жарақаттанудан	7,1	5,7	4,9	18,2	12,9
жаңа пайда болған ісіктерден					
тыныс органдарының ауруларынан					

Ескерту:[2,3,4]және бұрынғы жылдардағы Қазақстан РеспубликасыныңҰЭМСтатистика комитетінің жарыққа шыққан мәліметтері бойынша авторлармен есептелінген

2000-2017 жылдар аралығындағы өлім-жітімнің себептері бойынша қарастыратын болсақ, онда өлім себептерінің ішінде ең үлкен үлесіне қан айналымы жүйесінің ауруларынан қайтыс болғандар жатады.Бірақ, бұл себеппен өлгендердің үлесі жылдан жылға азаюда,яғни екі есеге дейін төмендеген.Екінші орынды жазатайым жағдайлардан,уланудан және жарақаттанудан қайтыс болғандардың жататыны.Қазіргі кезде бұл көрсеткіш күрт төмендеді.Демек,2000 жылғы 14,2% - дан 2017 жылы 9,7%-ға дейін азайған немесе 31,7% кеміген.Үшінші орынды жаңа пайда болған ісіктерден қайтыс болғандардың үлесіне (12+-0,2%) келген және соңғы 18 жыл ішінде бұл көрсеткіш өзгермеген.Осыған орай, республика көлемінде денсаулық сақтау орындары мен ғылыми-зерттеу институттары оның саны мен үлесін төмендету шараларын іздестіруде. Төртінші орынды тыныс органдарының ауруларынан қайтыс болғандар алып отыр және бұл көрсеткіште 2015 жылдарға дейін төмендеген болса,ал соңғы жылдары керісінше өскендігі байқалуда.Оның негізгі себепі ауа атмосферасының ластану салдары мен тыныс және ас қорыту ағзаларының сырқаттануына тікелей байланысты болуда.

Халықтың ішінде өлім-жітімді зерттеу кезіндегі назар аударатын мәселелерге нәрестелер өлім-жітімінің көрсеткіштері жатады, яғни тірі туғандардың ішінде бір жасқа дейінгі шетінеген балалардың деңгейін есептеу болып табылады және бұл көрсеткіш(деңгей коэффициенті) 1 жасқа дейінгі шетінеген сәбилердің санын туған балалардың санына бөлу арқылы анықталады. Қарастырылып отырған 2000-2017 жылдар аралығында 1 жасқа дейінгі шетінеген нәрестелердің нақты саны мен оның коэффициенті біршамаға кеміді. Мысалы, 2000 жылы 1 жасқа дейінгі шетінеген балалар саны 4163 немесе туған 1000 нәрестеге шаққанда 18,22% болса, 2015 жылы бұл көрсеткіш 3751 балаға немесе 9,41%, ал 2017 жылы 3109 нәрестеге немесе 7,93% дейін төмендеген.Егер осы жылдар аралығындағы1 жасқа дейінгі шетінеген нәрестелер өлім-жітімін жыныстық белгілері бойынша қарастыратын болсақ,онда ұлдардың үлесі 55-57%, қыздардың үлесі 45- 43%, ал тұрғылықты тұратын мекенжайы бойынша 56-54% қалада және соның ішінде 55% ұлдардың 45% қыздардың үлесіне келетін болса, ауылдық жерде 44-46% құрайды және соның ішінде 59-61%-ы ұлдардың, ал қалған 41-39%-ы қыздардың үлесіне тиесілі болуда.Бұдан біздер 1 жасқа дейінгі ұлдардың қыздарға қарағанда әлсіз болатындығын байқаудамыз. Жалпы алғанда осы көрсетілген көрсеткіштердің негізгі кемуіне мына себептер үлкен әсерін тигізуде, яғни перинаталды кезеңде (жүктіліктің 28 аптасынан бастап бала өмірінің алғашқы жеті күніне дейін) пайда болатын жағдайлар мен туа біткен ауытқулар ауруының кемуі. Демек, кейінгі жылдары бала мен анаға берілетін дәрігерлік көмектің жоғары сатыға көтерілгендігі деген ұғымды білдіреді.

1 жасқа дейінгі шетінеген балалар өлім-жітім көрсеткішін зерттеу кезінде, оларды жыныстық белгілері бойынша қарастырып қана қоймай, сонымен бірге ұлттары бойынша да жеке сипаттайды және оның динамикасын төменде берілген 4 кестеден көруге болады:

4 кесте

Этностар бойынша 1 жасқа дейінгі нәрестелер өлім-жітім коэффициенттері, ‰

Этностар бойынша	1000 туғандарға шаққанда 1 жасқа дейінгі нәрестелер өлім-жітім коэффициенттері, ‰								
	барлығы			қалада			ауылда		
	2000	2015	2017	2000	2015	2017	2000	2015	2017
Барлығы	18,80	9,41	7,93	17,11	9,66	7,48	19,96	9,08	8,55
Қазақтар	19,97	9,85	8,3	18,96	10,21	7,67	20,54	9,40	8,75
Орыстар	15,84	9,35	7,62	4,63	9,40	7,26	15,73	9,18	8,68
Басқа этностар	14,43	7,58	5,65	11,04	8,06	5,69	15,72	7,84	6,62

Ескерту: [2,3,4] және бұрынғы жылдардағы Қазақстан Республикасының ҰЭМ Статистика комитетінің жарыққа шыққан мәліметтері бойынша авторлармен есептелінген

Қорытынды. Жалпы алғанда Қазақстан халқының демографиялық жағдайын және соның ішінде өлім-жітім көрсеткішін зерттеу барысында өзекті мәселе ретінде халықтың саны мен қалалық және ауылдық жерлерге орналасуын, ұлттық құрамын және өлім себептеріне үлкен көңіл бөлінуі тиіс. Соныменен бірге халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайларын қарастыра отырып, аурудың түрлерімен күресудің болашақтағы бағдарламасын жасау және оны іске асырудың жаңа технологиясын қолдана білуіміз қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ы. Әміреев, Ә. Дәуренбеков, Н. Манан, Ж. Үсен. Қазақстан халқының аймақтық қоныстану көрсеткіштерін талдау. «Статистика, учет и аудит» ж.1(72)2019;
2. Қазақстанның демографиялық жылнамалығы /Статистикалық жинақ / қазақ және орыс тілдерінде / - Астана, 2012ж.-278 бет
3. Статистикалық жинақ «Қазақстан 2017 жылы» -Астана, 2018.- 487 б.
4. Статистикалық жинақ «Қазақстанның демографиялық жылнамалығы»-Астана, 2018.- 840 б.

СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СМЕРТНОСТИ КАЗАХСТАНА

Ы. Амиреев¹, А. Дауренбеков²

Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы Казахстан

e-mail: yzgarbek@mail.ru

Резюме. Главное богатство любого государства-это его население. Население-производитель и потребитель материальных благ. На динамику населения влияют два основных фактора: естественный прирост населения и миграция населения. Особенностью прироста населения Казахстана является его естественный прирост, который непосредственно зависит от уровня смертности.

Ключевые слова: численность населения, естественный прирост, смертность, показатели смертности.

STATISTICAL ANALYSIS OF MORTALITY INDICATORS OF KAZAKHSTAN

Y. Amireev¹, A. Daurenbekov²

Almaty Academy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan

Summary. The article provides a statistical analysis of one of the most important components of the natural increase in population mortality in the Republic of Kazakhstan.

Key words: population size, natural increase, mortality, mortality rates, infant mortality.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

- Г.А.Абдулина** – PhD, доцент., Алматинская академия экономики и статистики, г.Алматы, Казахстан
Ю.В.Абрахам - к.э.н., доцент кафедры бухгалтерского учета, Сумской национальный аграрный университет, Сумы, Украина
Е.Т.Абилкасимов – докторант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы, Қазақстан
А.А.Адамбекова - э.ғ.д., профессор, Нархоз университеті, Алматы қ., Қазақстан
А.Б. Ажигужаева, м.э.н., ассистент профессора, Казахская головная архитектурно-строительная академия, г. Алматы, Казахстан
Л.Ж. Айтхожина – к.э.н., доцент кафедры «Учет и аудит», Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, г.Астана, Казахстан
К.Алайдаркызы - к.э.н., доцент АЭСА, Алматинская академия экономики и статистики г. Алматы, Казахстан
Б.А.Алибекова –э.ғ.к., доцент, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
Г.О. Алтаева – докторант, Университет Международного Бизнеса, (UIB) Алматы, Казахстан
М.А.Алтынбеков – к.э.н., доцент, Қазақ Экономика, Қаржы және Халықаралық Сауда Университеті Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
А.А.Апышева - к.э.н., доцент, Восточно-Казахстанский Государственный Университет им. С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск, Казахстан
А.З. Арыстамбаева – ст.препод., Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан
Е.А.Асылбаев - ст.препод., Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы, Казахстан
Г.Т.Ахметова – к.э.н., Атырауский государственный университет им.Х.Досмухамедова, г.Атырау, Казахстан
А.М.Ахметова – докторант, Университет Международного бизнеса, г.Алматы, Казахстан
Ж.Әлайдар - к.э.н., доцент АЭСА, Алматинская академия экономики и статистики г. Алматы, Казахстан
М.Қ.Әлиев – проф., Қазақ Экономика, Қаржы және Халықаралық Сауда Университеті Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
Ы.Әміреев – э.ғ.к., кафедра проф., Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан
Г.С.Барманбекова - магистр “Учет и Аудит”, ст.препод., Алматинская академия экономики и статистики г. Алматы, Казахстан
Г.Р.Байтаева - к.э.н., ассоц.проф., Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, г.Талдықорган, Казахстан
Г.О.Байдаулетова – аға оқытушы, Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан
С.Баймағанбетов - аға оқытушы, Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., Қазақстан
К.С.Байшоланова – д.э.н., и.о.проф., Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан
Л.А. Байбулекова - к.э.н., ассоц.проф., Университет Нархоз, г. Алматы, Казахстан
Р.К.Бертембаева – к.э.н., доцент, Казахский университет финансов, технологий и международной торговли, Астана, Казахстан
А.Е.Беймбетова - к.э.н., доц. Университет Нархоз, Алматы, Казахстан
С.В. Беспалый - к.э.н., Инновационный Евразийский университет, г. Павлодар, Казахстан
Д.С. Бекниязова - доктор PhD, Инновационный Евразийский университет, г. Павлодар, Казахстан
И.А. Бибатырова, к.э.н., профессор, Университет Международного Бизнеса, г. Алматы, Казахстан
К.Бодаухан – к.э.н., ассоц.проф., Казахский агротехнический университет им С.Сейфуллина, Нұр-Сұлтан қ., Казахстан
В.Р.Бурнашева – магистр, ст.препод., Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, г. Талдықорган, Казахстан
Е.Е. Гриднева - к.э.н., проф., Академия «Кайнар», г.Алматы, Казахстан
Д.М.Дадабаева - к.э.н., доцент, Университет Туран, г.Алматы, Казахстан
А.К.Дарибаева – к.э.н., ассоц.проф., Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, Астана, Казахстан
А.Дауренбеков - э.ғ.к., кафедра проф., Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы қ., Қазақстан
Егизбаева Ж.Т. – старший препод., магистр, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, г.Астана, Казахстан
А.К. Ержанов – д.э.н., проф., Алматинская академия экономики и статистики, г.Алматы, Казахстан
А.Е. Есболова – доктор PhD, Южно-Казахстанский государственный университет им. М.Ауэзова, г. Шымкент, Казахстан
Р.Ә. Есберген – э.ғ.к., доцент, ҚР Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару Академиясының Ақтөбе облысы бойынша филиалы, Ақтөбе, Қазақстан
Д.Д.Ешпанова - к.э.н., доцент, университета Нархоз, г.Алматы, Казахстан
Г.К. Жанибекова – PhD., и.о. ассоц.проф., Каспийский университет, г.Алматы, Казахстан
Жамкеева М.К. – PhD., ГП «Центр по исследованию финансовых нарушений» Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета г. Нур-Султан, Казахстан

- М.Т. Жетесова** – э.ғ.к., доцент, Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университеті, Астана қ., Қазақстан
- Г.Ж.Жолдасбекова** – докторант, Университет Нархоз, Алматы, Қазақстан
- С.К.Жумашибекова** – докторант, Халықаралық бизнес университеті, Алматы қ., Қазақстан
- А.С. Жупарова** - PhD, Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан
- Б.С. Изатуллаева** - э.ғ.к., доцент, Қ.А.Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан
- С.А. Исакова** - д.э.н., проф., М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Тараз қ., Қазақстан
- А.А. Қажмұхаметова** – к.э.н., ст.препод., Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, г.Астана, Казахстан
- Г.М.Каирова** – магистрант, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
- А.А.-К.Карыбаев** – к.э.н., РГП «Центр по исследованию финансовых нарушений» Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета, г. Нур-Султан, Казахстан
- Ш.Р.Карбетова** – к.э.н., ассоц.проф., Казахская академия труда и социальных отношений, г. Алматы, Казахстан
- А.А.Калдыораз** – докторант, КазНУ им.Аль-Фараби. Г.Алматы, Казахстан
- М.К. Каримбергенова** - доктор PhD, Павлодарский государственный университет им. С. Торайгырова, г. Павлодар, Казахстан
- Г.Ш.Калиакпарова** - доцент кафедры «Экономика и бизнес», PhD, Академия «Кайнар», г.Алматы., Казахстан
- А.М.Касенова** – м.э.н., Академия «Кайнар», г.Алматы., Казахстан
- Д.Т. Калмакова** – докторант, Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан
- Ж.С.Кенжалина** – к.э.н., проф.кафедры, Университет Нархоз, г. Алматы, Казахстан **Г.Б.Кенжегалиева** – м.э.н., Атырауский государственный университет имени Х.Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан
- М.К. Кожяхметова** – к.э.н., доцент, Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан
- А.Кредина** - Университет Международного Бизнеса, г. Алматы, Казахстан
- Н.А.Кудайбергенов** - к.э.н., доцент, Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков им. Абылай хана, г.Алматы, Казахстан
- Д.Ә. Құнанбаева** - э.ғ.д., профессор м.а., Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы қ., Қазақстан
- М. Т. Кульжабаева**, к.э.н., доцент, «Нархоз» университеті, Алматы қ., Қазақстан
- Р.Е. Куралбаева** - магистр, старший преподаватель, Казахский национальный аграрный университет, г. Алматы, Казахстан
- М.Қ. Қырғызбай** - магистрант, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы қ., Қазақстан
- К.О. Мазбаева** - докторант, «Нархоз Университеті» АҚ, Алматы қаласы, Қазақстан
- К.Мадыханова** - к.э.н., доцент, Алматы Менеджмент Университет, Алматы
- Т.Медини** – проф. PhD., Университет Анкара Йылдырым Бязит, Анкара, Турция
- Р.С. Мусина** – к.э.н., Казахский агротехнический университет им С.Сейфуллина, Астана, Казахстан
- А.О. Мухаммедов** – д.э.н., профессор Университет Международного Бизнеса, г. Алматы, Казахстан
- Д.Ж. Мырзаханова** – докторант, Университет международного бизнеса, г.Алматы, Казахстан
- Б.С.Мырзалиев** - профессор, э.ғ.д., Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы, Қазақстан
- Н.В.Надеева** – доцент, Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан
- В.Л. Назарова** – д.э.н., проф., Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы, Казахстан
- А.С.Нартбаева** – м.э.н., ст.препод., Алматинская академия экономики и статистики г. Алматы, Казахстан
- Ж.М. Нуркужаев** – к.э.н., Казахский НИИ экономики АПК и развития сельских территорий, Алматы, Казахстан
- П.Орынбет** – докторант, Университет Международного Бизнеса, Алматы, Казахстан
- С.Ш.Оралова** – магистр, ст.препод., Жетысуский государственный университет имени И.Жансугурова, г.Талдықорган, Казахстан
- Д. Поленов** - докторант, КазНУ им. аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан
- Д.И.Разакова** – к.э.н., PhD, Университет Туран, г.Алматы, Казахстан
- А.С. Садиева** – к.э.н., проф., АО «Финансовая академия», г. Астана, Казахстан
- Р. Садыхова** - к.э.н., доцент, Алматы Менеджмент Университет, Алматы, Казахстан
- А.М.Садвакасова** – магистрант, Казахский агротехнический университет им С.Сейфуллина, Астана, Казахстан
- Р.К. Сагиева** – д.э.н., Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, г.Алматы, Казахстан
- А.Б.Сансызбаев** – докторант, Университет Нархоз, г. Алматы, Казахстан
- С. Сатаев** – к.э.н., «Экономический колледж Университета Нархоз», г. Алматы, Казахстан
- К.С.Сакибаева** – к.э.н., и.о.ассоц.проф., Казахский Национальный Исследовательский Технический Университет имени К.И.Сатпаева, Алматы, Казахстан
- Р.А. Салимбаева** - докторант, «Аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Алматы қ., Қазақстан
- М.Д.Сайымова** - PhD, кафедра меңгерушісі, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе, Қазақстан
- Л.К. Саналиева** – докторант, Павлодарский государственный университет имени С.Торайгырова, г. Павлодар, Казахстан

- М.И. Сигарев** – д.э.н., проф., Казахский НИИ экономики АПК и развития сельских территорий, Алматы, Казахстан
- Г.Ж. Сейтхамзина** – к.э.н., проф., Алматинская академия экономики и статистики, г.Алматы, Казахстан
- Б.Б. Султанова** - к.э.н., доцент, Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан
- Р.О. Сутбаева** - ст.препод., Каспийский государственный университет технологии и инжиниринга имени Ш.Есенова, г.Актау, Казахстан
- Г.Н. Сулейменова**– к.э.н., доцент, Западно-Казахстанский государственный университет, им.М.Утемисова, г.Уральск, Казахстан
- Р.У. Смагулова** –к.э.н., Университет Международного бизнеса, г.Алматы, Казахстан
- К.Т. Тайгалишинова** – д.э.н., проф., Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы, Казахстан
- А.Б. Тасмаганбетов** – к.э.н., доцент, Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова, г. Актюбе, Казахстан
- Т.А. Таипов** – к.э.н., проф., Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан
- Л.А.Талимова** - д.э.н., проф., Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Казахстан
- Л.Т.Тайжанов** – доктор PhD, Қ.А.Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., Қазақстан
- Р.М.Тажимаева** – к.э.н., Қ.А.Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., Қазақстан
- Я.С.Ткаль** - к.э.н., доцент кафедры бухгалтерского учета, Сумской национальный аграрный университет, Сумы, Украина
- А.Д. Тлеубекова** – ст.препод., Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы, Казахстан
- Торегожина М.Б.** – к.э.н., ассоциированный профессор (доцент), Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
- М.Ә. Тұрғанбаев** – к.э.н., доцент, Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару Академиясының Ақтөбе облысы бойынша филиалы
- К.Д.Турганбаев** – экономика магистрі, М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Тараз қ., Қазақстан
- Г.Т.Тулеева** – есеп және аудит магистрі, М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Тараз қ., Қазақстан
- Б.С.Утегулова** - доктор PhD, КазУМОиМЯ им.Абылайхана, г. Алматы, Казахстан
- А.Л. Цюцяк** - ст.препод., Университет права Короля Данила Галицкого, г. Ивано-Франковск, Украина
- И.Л. Цюцяк** - ст.препод., Университет права Короля Данила Галицкого, г. Ивано-Франковск, Украина
- В.В. Чекмарев** - к.э.н., доцент Костромского государственного университета, г.Кострома, Россия
- Н.Н.Шодорова** – магистр, ст.препод., Казахский университет экономики, финансов и международной торговли, Астана, Казахстан
- Н.К. Шайханова** - к.э.н., доцент, Восточно-Казахстанский Государственный Университет им. С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск, Казахстан
- К.Ж.Шолпанбаева** - проф.кафедры, к.э.н., Восточно-Казахстанский Государственный Университет им. С.Аманжолова г. Усть-Каменогорск, Казахстан
- С.Ыдырыс** - э.э.д., проф., Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті «экономика және қаржы» кафедрасы Түркістан қ., Қазақстан

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ журнала «Статистика, учет и аудит»

В журнале публикуются оригинальные статьи по научным направлениям статистики, учета и аудита, микро и макроэкономические вопросы международной и отечественной экономики, информатики и педагогики на казахском, русском и английском языках, также публикуются рецензии, хроники научной жизни и др.

Обязательными условиями для публикации являются:

1. Авторы обязаны предъявлять повышенные требования к изложению и языку статьи

2. Название статьи должно строго соответствовать ее содержанию. Текст статьи должен включать следующие разделы: **введение, методы, результаты и обсуждение, заключение.**

Все статьи, поступившие в редакцию, рассматриваются по направлениям статей членами редколлегии журнала. При необходимости статья может быть возвращена автору на доработку. Редакция оставляет за собой право внесения в текст редакторских изменений, не искажающих смысла статьи.

3. **ГРНТИ** - Государственный рубрикатор научно-технической информации (Рубрикатор ГРНТИ-АО НЦ НТИ рекомендован использовать как **МРНТИ**) представляет собой универсальную иерархическую классификацию областей знания, принятую для систематизации всего потока научно-технической информации. На основе Рубрикатора построена система локальных (отраслевых, тематических, проблемных) рубрикаторов в органах научно-технической информации.

4. **Аннотация** публикуемой статьи на языке статьи. **Аннотация должна включать** характеристику основной темы, проблемы научной статьи, цели работы и ее результаты. В аннотации указывают, что нового несет в себе данная статья в сравнении с другими, родственными по тематике и целевому назначению. Рекомендуемый средний **объем аннотации** 100-150 слов.

5. **Резюме (түйін, summary:)** на двух не на языках статьи (казахском, русском и английском) языках. Например, **резюме и summary** на русском и английском языках (если статья написана на казахском) должны состоять из Ф.И.О. автора(авторов), названия статьи, полного названия учреждения, которое представляет автор(авторы) с указанием города и страны, электронного адреса одного из (корреспондирующего) авторов и перевода **түйін** (или же краткого изложения, состоящего из основных результатов исследования, которое должно отвечать требованиям информативности, содержательности и качества перевода). Перевод **ключевых слов** (түйін сөздер – keywords) просим повторить после каждого резюме.

6. **Ключевые слова (түйін сөздер – key words)** – приводятся после аннотации и двух резюме. **Ключевые слова** должны обеспечить наиболее полное раскрытие содержания статьи. Для каждого конкретного материала задайте 5-6 ключевых слов (**түйін сөздер – key words**) в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке. Небрежное или неправильное составление списка приведет к тому, что по этим запросам на сайт будут приходиться посторонние посетители, не заинтересованные в вашей работе.

7. **Список литературы** должен состоять не более чем из 20 наименований, и оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1–2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Ссылки на источники в тексте статьи даются только в квадратных скобках (без цитирования [12], при цитировании или пересказе авторского текста [12, с. 29]). Нумерация ссылок в статье производится по порядковому номеру источника в пристатейном списке литературы. Архивные материалы в список не включаются, ссылки на них помещаются в тексте в круглых скобках. При использовании в статье: источников законодательных, нормативно-правовых актов-ссылки на них делать в тексте сразу же после них, а источников из электронных ресурсов или удаленного доступа (Интернета) в списке литературы приводится библиографическая запись источника и ссылка на сетевой ресурс с полным сетевым адресом в Интернете. Желательно указывать дату обращения к ресурсу.

Список литературы предоставляется на языке оригинала. Для каждой статьи необходимо наличие полной библиографической информации на английском языке, включая название статьи, список авторов и их аффилиаций (**мест работы, для авторских сведений ученую степень и занимаемую должность**). Также необходимо наличие полного пристатейного списка литературы в латинской транскрипции (если цитируемый источник не имеет оригинального названия на английском, то рекомендуется использование транслитерации вместо перевода).

8. **Наличие 2 (двух) рецензий** (внутренняя и внешняя) не членов редколлегии журнала, заверенные печатью учреждения, где они работают.

9. Не допускается подача ранее опубликованных или одновременно направленных в другие журналы статей.

10. Ответственность за содержание статей несут авторы.

11. К статье прилагаются заполненная форма для наукометрической базы РИНЦ

ФОРМА

для размещения сборника статей в Научной электронной библиотеке (eLibrary.ru) и включения сборника статей в Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)

1. Сведения об авторе (авторах):

- фамилия, имя, отчество автора (авторов) полностью;
- место работы автора (авторов) (должность, ученая степень и организация);
- контактная информация:
e-mail) автора (авторов) -
телефоны автора (авторов) -

12. Редакция оставляет за собой право редакторской правки.

Технические требования

1. Общий объем статьи, включая аннотацию, приложения, примечания, литературу, таблицы и рисунки не должен превышать 8 страниц. Исключение составляют заказные и обзорные статьи, подготовленные по предложению редакции.

2. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии шрифтом гарнитуры TimesNewRoman:

Схематический пример оформления статьи №1

МРНТИ (кегель-14пт)

УДК(кегель-14пт)

По центру приводятся:

○ **Название статьи**(кегель-14пт, Поля:сверху-2 см, слева-3 см., справа-1,5 см. Шрифт полужирный, межстрочный интервал– одинарный.)

○ **Фамилии и инициалы авторов**–курсивом, кегль-12пт, шрифт полужирный (напр.: ***И.В.Иванов, С.П.Крылов***)

○ Полное название учреждения (курсивом, кегль-12пт), которое представляет автор (с указанием города и страны) и электронный адрес корреспондирующего автора. Если авторы из разных учреждений, то соответствие между автором и учреждением устанавливается надстрочными индексами, например:

И.В.Иванов^{*1}, С.П.Крылов²

¹*Алматинская академия экономики и статистики, г. Алматы, Казахстан*

²*Казахский национальный университет имени аль-Фараби,*

г. Алматы, Казахстан.

e-mail:ivanov@mail.ru

○ **Аннотация.**

○ **Ключевые слова.**

○ **Текст статьи:** Поля: сверху, снизу - 2 см., слева -3 см., справа -1,5 см. Шрифт TimesNewRoman. Кегль-14 пт. Абзацный отступ-1,25 см., межстрочный интервал – одинарный).

○ **Список литературы.**

○ **После списка литературы приводится:** см. выше п.5 Правил для авторов

• в тексте ссылки на литературные источники помечаются соответствующей порядковой цифрой в квадратных скобках после цитаты (ссылки):[5]. Используемая литература с учетом новейших публикаций, указываемая в ссылках, дается в конце статьи пронумерованной и в порядке упоминания по авторам, ссылки на законодательные и нормативные источники только по тексту.

3. Таблицы и рисунки с названиями должны быть пронумерованы по порядку (если их несколько). Нумерация таблицы (Таблица 1.) должна быть расположена вверху слева выше названия таблицы через абзацный отступ.

4. Рисунки, фотографии должны быть четкими и контрастными, иметь разрешение не менее 300 dpi, подрисовочные надписи к ним должны быть расположены ниже рисунка по центру. Цветные рисунки, диаграммы **не допускаются**.

5. На рисунках должен быть минимум буквенных и цифровых обозначений, обязательно объясненных в статье или подрисовочных подписях (**Рисунки и таблицы закрепить!!!**).

6. Необъясненные сокращения слов, имен, названий, кроме общепринятых, не допускаются. Аббревиатуры расшифровываются после первого появления в тексте, например: Организация по экономическому сотрудничеству и развитию (ОЭСР).

7. Упомянутые в статьях единицы измерения должны соответствовать Международной системе единиц СИ.

8. Математические формулы должны быть набраны в Microsoft Education (каждая формула - один объект).

9. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статей. Материалы статьи не возвращаются.

10. Список литературы см. п.7 Правил-выше.

11. Материалы статьи, включая сканированные копии 2-х рецензий, (в одной архивированной папке) в электронной форме следует отправить по

e-mail: naz.izdat2011@mail.ru, anvarbekdaurenbekov@mail.ru

12. Контакты редакции: г. Алматы, ул. Жандосова, 59, каб.Издательский центр

Телефоны: 8 727 309-58-20 (каб. 102):

Дауренбеков Анварбек Коймагамбетович;

Айтжанова Назгуль Мухаметжановна.

С бумажной версией журнала можно ознакомиться в Национальной библиотеке РК и в читальном зале библиотеки Академии.

Электронной версией журнала можно ознакомиться на сайте:

<http://sua.aesa.kz/>,

<http://www.aesa.kz/nauka/nauchnye-izdaniya/>

Журнал имеет рубрики по Экономике и менеджменту, Финансам, Учету и аудиту, Статистике, Информатике и общественным наукам.

Редакция допускает публикацию рекламного характера, касающуюся деятельности Академии и собственно журнала.

Вы также можете на нашем сайте ознакомиться электронной версией последних номеров и архивом прошлых номеров, начиная с 2011года.

В конце всех номеров журнала и в данных об авторах статей Вы можете найти контактные электронные адреса и информацию об авторах.

Образец оформления статьи

МРНТИ 06.52.13

УДК 502.3:338

МЕХАНИЗМЫ ПЕРЕХОДА К УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Д.А. Айтжанова¹, А.К. Омаров^{*2}

¹*Институт экономики Комитета науки Министерства образования и науки
Республики Казахстан, г. Алматы, Казахстан*

²*Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан
e-mail: Akedil1981@mail.ru*

Аннотация (100-150 слов). В работе рассмотрены основные факторы и предпосылки перехода Республики Казахстан к устойчивому развитию. Рассмотрены основные проблемы, препятствующие переходу Казахстана к устойчивому развитию...

Ключевые слова: устойчивое развитие, экологическая сфера, устойчивый экономический рост, диверсификация национальной экономики, интеграция в глобальную экосистему.

ТЕКСТ

(Поля: сверху, снизу - 2 см., слева -3 см., справа -1,5 см. Шрифт Times New Roman. Кегль-14 пт. Абзацный отступ-1,25 см., межстрочный интервал – одинарный).

В таблице 1 приведены

Таблица 1

Название таблицы

Примечание: Источник данных таблицы

Из таблицы 1 видно, что....

Казахстанская модель устойчивого развития должна, на наш взгляд, включать следующие векторы (рис. 2):

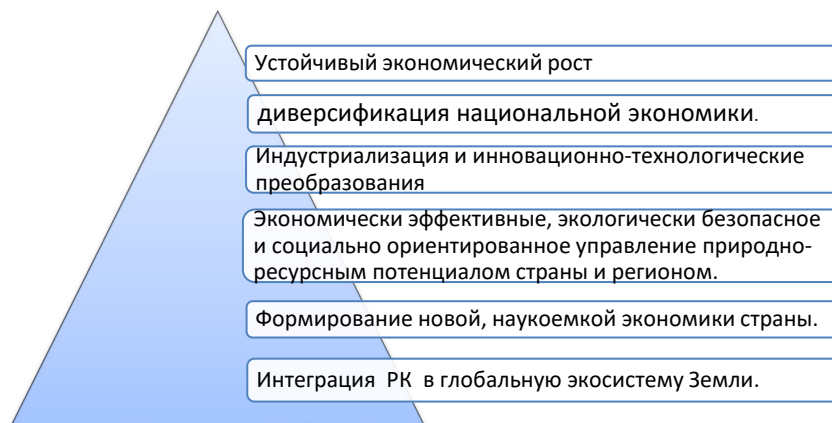

Рисунок 2- Основные векторы национальной модели УР(разработано авторами)

Список литературы:

1 Бобылев С.Н., Гирусов Э.В., Перелет Р.А., Крецу Н.С. Экономика устойчивого развития.- М.: Ступени, 2004.-304 с.

2 Фомичев А.Н. Проблемы концепции устойчивого экологического развития. Системно-методологический анализ. – М., 2009. – 216 с.

3 Коптюг В.П. Конференция ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, июнь, 1992 г.) Информ. обзор. СО РАН. – Новосибирск. – 1992. – 54 с.

ЖАҢА ДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУҒА ӨТУДЕГІ ТЕТІКТЕРІ

Д.А. Айтжанова¹, А.К. Омаров^{*2}

¹ Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің Экономика институты, Алматы қ., Қазақстан

² Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан
e-mail: Akedil1981@mail.ru

Түйін. Осы жұмыста Қазақстан Республикасының тұрақты дамуға өтудегі негізгі факторлары мен алғышарттары, сондай-ақ Қазақстанның тұрақты дамуға өтуіне кедергі болатын негізгі мәселелер қарастырылған...

Түйін сөздер: тұрақты даму, экологиялық орта, тұрақты экономикалық өсім, ұлттық экономиканы әртараптандыру, галамдық экожүйеге бірігу.

MECHANISMS OF TRANSITION TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT ECONOMY OF KAZAKHSTAN IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Д.А. Aitzhanova¹, А.К. Omarov^{*2}

¹Institute of Economics under the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Akedil1981@mail.ru

Summary. The paper discusses the main factors and prerequisites of transition of Kazakhstan to sustainable development. The main problems impeding the transition of Kazakhstan to sustainable development...

Key words: sustainable development, ecological sphere, sustainable economic growth and diversification of the national economy and integration into the global ecosystem.